Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	udgivne ved V. A. Secher ; af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie.
Titel | Title:	Corpus constitutionum Daniæ : Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve,...
Alternativ titel | Alternative title:	Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558-1660.
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 5
Udgivet år og sted | Publication time and place:	København : i Komm. hos Rudolph Klein, 1887-1918
Fysiske størrelse | Physical extent:	6 bd.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

DET KGL
BIBLIO
TEK

8.-231-8

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130016635104

CORPUS CONSTITUTIONUM DANIÆ.

FORORDNINGER, RECESSER

OG ANDRE KONGELIGE BREVE,

DANMARKS LOVGIVNING VEDKOMMENDE,

1558—1660.

UDGIVNE VED

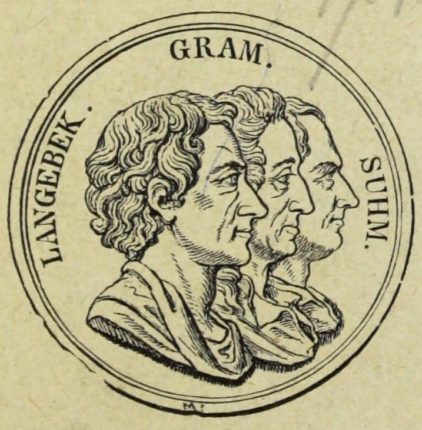
V. A. SECHER

AF

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE.

5. BINDS 4.—5. HÆFTE.

1904.4.452

7983

KØBENHAVN.
I KOMMISSION HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE
1903.

CORPUS CONSTITUTIONUM DANIÆ.

FORORDNINGER, RECESSER

OG ANDRE KONGELIGE BREVE,

DANMARKS LOVGIVNING VEDKOMMENDE,

1558—1660.

UDGIVNE VED

V. A. SECHER

AF

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER TIL DANSK HISTORIE.

5. BIND. 1639—50.

KØBENHAVN.
I KOMMISSION HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE
1903.

BIBLIOTHECA REGIA
HAFNIENSIS

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie har den 31. Maj 1886 besluttet at udgive Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660, ved Herredsfoged, Dr. jur. *V. A. Secher* under Tilsyn af Professor, Dr. phil. *Kr. Erslev* og Museumsdirektør, Dr. phil. *W. Mollerup*.

L. Bobé. Chr. Villads Christensen. William Christensen. Kr. Erslev. J. A. Fridericia. Aage Friis. M. Cl. Gertz. S. M. Gjellerup. G. L. Grove. Anna Hude. Fr. Krarup. L. Laursen. M. Mackeprang. W. Mollerup. C. Nyrop. A. Olrik. H. Olrik. A. Thiset. C. Weeke.

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie

stiftedes i Januar 1877 med det Formaal at fremme Studiet af Fædrelandets Historie ved Offentliggørelsen af nogle af de mange Aktstykker, Breve, Krøniker og andre Kilder, som endnu henligge utrykte eller ere mindre tilfredsstillende udgivne. Planen for Selskabet er den at betro Udgivelsen af de enkelte Kilder til et eller flere Medlemmer af Selskabet eller til Udenforstaaende, saaledes at de almindelige Regler for Udgivelsesmaaden vedtages af Selskabet, og saaledes at Udgivelsen kontrolleres gennem et af Selskabet nedsat Udvalg.

Selskabet har hidtil udgivet:

Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup*. 1879.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udgivne ved *C. F. Bricka* og *J. A. Fridericia*. 1—7. Bind. 1878—91.

Codex Esromensis. Esrom Klosters Brevbog, udgivet ved *O. Nielsen*. 1880—81.

Danske Kancelliregistranter 1535—1550, udgivne ved *Kr. Erslev* og *W. Mollerup*. 1881—82.

Libri memoriales capituli Lundensis. Lunde Domkapitels Gavebøger, udgivne ved *C. Weeke*. 1884—89.

Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, udgivne ved *Kr. Erslev*. 1—3. Bind. 1883—90.

Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660, udgivne ved *V. A. Secher*. 1—5. Bind. 1887—1903.

Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie, udgivne ved *J. A. Fridericia*. 1888.

Forarbejderne til Kong Kristian V.s Danske Lov, udgivne ved *V. A. Secher* og *Chr. Støchel*. 1—2. Bind. 1891—94.

Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte, udgivet ved *Kr. Erslev*, *William Christensen* og *Anna Hude*. 1—3. Binds 3. Hæfte. 1894—1902.

Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen, udgivne ved *C. Nyrop*. 1. Bind og 2. Binds 1—2. Hæfte. 1895—1900.

Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse som Konge af Danmark, udgivne ved *Anna Hude*. 1897.

Breve til og fra Kristoffer Gøje og Birgitte Bølle, udgivne ved *Gustav Bang*. 1898—99.

Forretningsudvalgets Medlemmer ere for Tiden:

L. Laursen. H. Olrik. A. Thiset.

INDLEDNING.

Dette bind bringer blandt tillægene s. 661—70, der ikke ere komne med i den rette kronologiske følgeorden, et antal kongelige missiver til tolderne ved Øresunds-tolden i Helsingør. Grunden til, at disse breve ikke ere komne ind på rette sted, er den, at de savnes i Danske kancellis registranter, og at jeg for sent opdagede, at der i regnskaberne for Øresunds-tolden findes meddelt dels in extenso, dels i altfor kortfattede uddrag en del kongelige missiver, som ikke kendes andet steds fra. Dette hænger sammen med, at tolderne ved Øresund til sine tider ret jævnlig fik ordre direkte fra kongen eller rigens hovmester og uden at de ekspederedes gennem Danske kancelli. En del af disse befalinger skulde hemmeligholdes i den grad, at ikke en gang revisionen i rentekammeret fik besked om dem[1], *andre meddeltes derimod til efterretning for revisionen i den årgang af regnskabet, som de vedkom, men tit gengives indholdet i et så knapt uddrag, at meningen ikke er rigtig klar. Af og til meddeles et sted i regnskabet et kort uddrag af et missive, et andet sted et udførligere af samme missive. Det tillæg til alle bind, som vil slutte dette værks 6. bind, vil derfor bringe flere kongelige missiver til Øresunds-tolderne, som savnes i tidligere bind.*

[1] *Fridericia: Danmarks ydre politiske historie 1629—1660 II, 195.*

Korrekturaftrykket af den her i bindet s. 360—84 meddelte latinske fundats for universitetet i Sorø er blevet gennemgået af professor, dr. M. Cl. Gertz, som har meddelt forslag til en række rettelser i teksten, for hvilke jeg herved bringer ham min bedste tak.

Afskrivningen til dette bind er for den væsenligste dels vedkommende besörget af frøken Edel Secher.

Nakskov i Avgust 1903.

V. A. Secher.

CORPUS CONSTITUTIONUM DANIÆ

1639—50.

1.

1639 18. jan. (Haderslef.) *Åb. brev om, at adelen ikke må påligne sine bønder den ortsdaler, som den har lovet selv at udgive*[1].

Sæll. tegn. 26, 377—78.

Eftersom vi komme udi forfaring, at nogle faa af vore gode tro undersaatter af adelen den ortsdaller, som de self godvilligen af deris goeds och indkomme bevilget hafver at ville udgifve, deris bønder paaligger, da hafve vi for got andset efter voris Danmarkis rigis raads betenkende at biude och befale en och hver saadan usædvaanlig paaleg icke at giøre. Vi formoede och, at ingen af vore undersaatter, som sagen ret betenker och ofverveier, jo gierne her udi samtycker och dette voris forbud ere følgagtige, anseende det er baade imod voris och rigens raads intention och adelens egen beskrefven afsked och bevilling.

[1] *Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 495 og 500.*

2.

1639 18. jan. (Haderslef.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af heste af en vis störrelse eller alder*[1].

Sæll. tegn. 26, 378.

Eftersom vi komme i forfaring, hvorledes hester, hopper och foeler i stoer mengde udi riget af fremmede

[1] *Jfr. Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 496 jfr. 512.*

saa vel som indlendiske opkiøbis och riget i lengden til stoer skade och afbrek udføris, da paa det sligt nogenlunde kand forekommis,

1. hafve vi for got andset, at her efter fra dette vort brefs dato och indtil st. Hans dag førstkommendis aldelis ingen hopper af riget maa udføris; ei skal heller foeller under trei aar gammel udføris af riget; i lige maade skulle och ei imidlertid maa udføris af riget heste, som ere høiere en halfniende siellandske korter och tov tomb.

2. Och til den ende ville vi och hermed vore lensmend paa alle toldsteder befalet hafve, at de it maal efter samme lengde skulle lade forferdige och brende, hvilket tolderen skal brugge at maale hesten med fra manken eller viderossen til jorden, hestens beslag her fra taget, ti det skal icke beregnis i høigden, och sig saaledis herefter vide at forholde.

3. Ti biude och befale vi vore fougder, embitsmend och toldere flittig opsiun at hafve, at ingen slige unge hopper och foeler, som icke ere trei aar ude, eller heste ofver forskrefne maal, som forskrefvet staar, af riget udføris.

3.

1639 18. jan. (Haderslef.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne eller tilhøre, om, at vi eragte det fornødent i denne sælsomme tids tilstand at have vor skibsflåde i beredskab og lade fæstningerne proviantere til des större forsikring for vore riger og strömme, og at der derfor må kommes os til hjælp med en andel korn, særdeles med rug og byg, hvorfor vi med vort Danmarkes riges råds råd have anset for godt, at hver selvejerbondegård skal give os* $^1/_2$ *tde. korn, dog i det ringeste halvparten i rug, og vil nogen give rug for byg, skal det være ham frit for eller og derfor 3 rigsort,*

om det kan falde dem lettere; hver fæstebondegård, som sidder for hel gård, skal give halv så meget, og hver halv fæstegård fjærdeparten så meget som en selvejergård; skatten skal være ude inden 16. mars förstkommende[1].

Sæll. tegn. 26, 366.

[1] *I øvrigt som åb. brev 1636 2. oktbr. (no. 572).*

4.

1639 18. jan. (Haderslef.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 606) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp i speciedaler eller 6 slette mark for hver daler, hvorhos hver tjænestedreng skal give 1 rdlr. in specie og købsvendene efter deres formue; skatten skal leveres til förstkommende Michaelis til deres lænsmænd, fra København til rentemesteren med rigtigt mandtal over tjænestedrenge og købsvende*[1].

Sæll. tegn. 26, 390—91.

[1] *Liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

5.

1639 18. jan. (Haderslef.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 606) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp således, at hver provst eller præst skal give os 8 enkende rigsdaler in specie eller 6 slette mark for hver daler; provsten i hvert herred eller provsti skal ligne hjælpen mellem dem således, at den rige skal hjælpe den fattige; pengene skulle inden påske förstkommende leveres superintendenterne*[1].

Sæll. tegn. 26, 392—93.

[1] *I brevet til Trondhjems stift indførtes, at præsterne i Finmarken, som ingen decimas have, skulle forskånes, og de andre udgive efter, som de have formue til. — Ved missive til bisperne 1639 12. mars nedsattes skatten til 4 enkende rigsdaler af hver præst (a. st. 413).*

6.

1639 18. jan. (Haderslef.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 606) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp, som de skulle udrede til påske förstkommende i rigsdaler in specie og indbetale fra Roskilde kapittel til rentekamret, fra Lunde kapittel til hr. Kristoffer Ulfeld alene eller til denne og hr. Tage Tott Ottesen, fra kapitlerne i Jylland til hr. Albret Skel og fra kapitlerne i Norge til hr. Kristoffer Urne*[1].

Sæll. tegn. 26, 394–95.

[1] *Skattens störrelse og ligning fastsættes som i åb. brev 1638 6. juli.*

7.

1639 19. jan. (Haderslef.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne eller tilhøre, om at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 606) . . . over bægge vore riger ville lade påbyde en almindelig landskat således, at hver 10 jordegne bondergårde, enten de besiddes af den, hvem bondeejendommen tilhører, eller de ere fæstede til andre, skulle lægges i læg og give os 20 rdlr.; hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 10 rdlr.; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give* $^1/_2$ *rdlr. og de, som ikke bruge avl, 1 rigsort; hver pebersvend skal give 1 enkende daler; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, skal give* $^1/_2$ *rdlr. og de, som ikke tjæne for fuld lön, 1 rigsort, og hvor flere bønder bo på en gård . . . o. s. v. som i åb. brev 1629 1. oktbr.; hver ugedagsmand, som bor for vore egne slotte, klostre eller gårde, skal give* $^1/_2$ *rdlr.; skatten skal være udgivet til påske förstkommende i rigsdaler in specie, beregnet*

hver daler til 6 slette mark danske, hvis de ikke ville tiltales og straffes[1].

Sæll. tegn. 26, 384—85.

[1] *Bestemmelserne om opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1629 1. oktbr. (no. 325), dog med bemærkning om lænsmændenes ansvar, hvis nogen regnes for adelens ugedagsmænd med urette, og at skriverne ikke skulle have penge for at skrive skatten.*

8.

1639 19. jan. (Haderslef.) *Missive til bisperne over bægge rigerne om bededages fejring, om forbud mod banden og sværgen og om afholdelse af fasteprækener.*

R: Sæll. tegn. 26, 379–80.
K: Koncept.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 2, 274—76.

Eftersom bededage nu ere paabudne, den allerhøieste gud unde dennom at holdis och begaais sit allerhelligste nafn til ære och sin kierke och mennighed i disse riger och lande til boed, bedring, omvendelse och befrielse udi al aandelig och legomlig nød och for øine svevende fare, och vi nu befrygte dennom af mange icke med den gudelighed och andacht at skulle begaais, som den høie (!) disse faarlige tiders nøed, deris egen salighed och adskillige vore derom udgangne paalegge och befallinger udkrefver, da ville vi,

1. at i udi eders sticht flittig indseende hafver och hafve lader ved eders underhafvende provister och præster, hver udi sit provstie och sogner, at samme bededage af en och hver holdis och begaais baade udi kierken med des flittig søgning och prædickens tilhørelse, saa och hiemme med læsning, sang och faesten eller afhold och maadelighed, saavit en hvers helbrede, alder och styrke kand taale, saa at de och, som alle dagene af huse ei vere kunde, en anden dag dog i bededagene kierken besøger; saa frembt och nogen kierken forsømmer eller och

under prædicken sofver, at da af dennom krefvis til de fattige dobbelt helligbrøde, om det adel eller geistlige ere, och helligbrøde, om det borgere eller bønderstand ere.

2. Dersom och svergen, banden, dricken, skienderie, slagsmaal, svermen eller deslige anden (!) enormiteter begaais, da derfore baade med kierkens disciplin och i høiere maade efter sagens beskaffenhed staa til rette; och skal til den ende visse folk och tilsiun andordnis af kierkeverger, præstens medhielpere eller andre gudfrygtige dannemend, som i hver sogn och kierke kand omgaae och dennom andtegne, som sig herimod forser, och bøderne indkrefve, eller och øfrigheden, om nogen sig veigrer eller høiere forser, end det med helligbrøde och kierkens disciplin kand afleggis, det andgifve, paa det de derofver holde kunde, som de vide gud allermegtigste och for os at svare. Hvis bøder i eders sticht samlis, hafver i til eder at annamme och os derom andgifve.

3. Der nest paa det den gemene mand herefter noget bedre motte øfvis och vennis, hvortil den allerhøieste gud ville gifve sin naade och velsignelse for Jesu skyld, til gudsfrycht, da skal i herefter det saaledis andordne, at landsbyepræsterne i eders sticht faasten igiennom en onsdag hver ugge af de sex uger, som for dimmelugen kommer, skulle samle deris tilhørere udi kierken och da staaende paa kierkegulfvet giøre med faae ord en kort forma[a]ning til tilhørerne om vor eniste frelseris och saliggiøreris Jesu Christi hellige døeds och pinis frucht och rette brug til voris saligheds och it christlig lefnets forfremmelse, och siden siunge en psalme eller to och giøre derefter en kort bøn, nogle faa linier lang, saa bønderne den efter haanden kunde lære uden at af sig self, och lempe samme guds tieniste med korthed och klarhed

efter tilhørernis forstand och saa, at al tienisten icke vaarer ofver it korter eller halfanden af en time omtrent.

9.

1639 3. febr. (Haderslev.) *Missive til lænsmændene om, at officererne ikke må bortfæste de dem til underhold forundte gårde for længere tid, end de blive i bestillingen.*

Sæll. tegn. 26, 402—3.

Eftersom vi komme i forfaring, hvorledis en del vore capitainer och andre krigsofficerer, som for deris bestilling vore och kronens gaarde niude, dennom siden til andre udi deris lifstid steder och bortfester, hvorudofver stoer inconvenientz foraarsagis, daa bede vi dig och ville, at du icke udi dit len tilsteder nogen capitain eller officerer, som gaard for sin bestilling hafver, samme gaard til andre at bort feste lenger end hand i bestillingen blifver och sielf gaarden derfore beholder, paa det de, som saadanne gaarde achte at feste, sig for skade kand vide at tage vare; och dersom i den officerers sted, som i saa maader til nogen sin gaard bort fester, en anden forordnet blifver samme bestilling at forestaa, skal den, som gaarden af den forrige officerer sted hafver, samme gaard siden til hans efterkommere vel ved magt afstaa, och hans allerede udgifne feste skal den forrige officerer, som gaarden bortfeste, beholde, hvilket du och til tinge for mennige mand skal lade forkynde, paa det enhver kand vide sig for skade at tage vare.

10.

1639 10. febr. (Hadersløf.) *Åb. brev om forholdsregler mod pestsygen blandt kvæget i Skåne.*

Skånske reg. 5, 268.

Eftersom vi komme udi forfaring pestsiugen eller styrtesiugen, som den kaldis, iblant fænneden paa mange steder udi vort land Skaane at være megit heftig och

den jo mere och mere at tiltage, och mange for deris egennytte och fordel icke skal hafve i acht den skade, som deris fattige næste, ja dette gandske kongerige, kand hafve, om saadant infecterit fæe paa de drifter och steder kommer, som ingen siuge hafver verit, da saadant nest guds allermechtigstes beskermelse at forekomme,

1. hafve vi befalit her Tage Tot til Eriksholm och her Christoffer Ulfeld til Svenstrup . . ., embitsmend paa vore slotte Malmøehus och Helsingborg, at skulle hafve indseende, at hvem som hafver saadant siugt fæ, eller mistanke er fænneden at vere infecterit, at de skulle sig entholde deris fæe til lands at udskicke eller och at lade drifve igiennem nogle steder i vore lande, som uinfecterede ere, och derofver at holde, som ved bør, foruden videre anordning vi hos færgestederne derom hafver ladet giøre. Dog ville vi icke hermed hafve ment, om fænneden kand hafve lungesot eller anden usmittelig siugdom.

2. Ti biude och befale vi hermed alle och enhver, fornemlig kiøbmendene, at de sig entholder nogit fæ at drifve fra infecterede orter eller och fra de steder, forbemelte vore gode mend och raad forbiuder at maa drifvis fra.

11.

1639 10. febr. (Haderslef.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om at lade holde veje og broer vedlige.*

Sæll. tegn. 26, 404.

Eftersom vi komme udi forfaring veie och broer her udi vort rige Danmark mange stets ilde at holdis ved lige, uandset voris lensmand saadant burde at hafve udi acht, daa bede vi dig och hermed alvorligen befale, at du uden ald undskyldnig lader forferdige alle veie och broer der udi dit len, saa at veiene jefnis och fyldis med grue och deslige, hvor fornøden giøris, træbroerne giøris

ferdige och faste med lin och recker paa siderne, stenbroerne jefnliggis, och at det forskrefne icke alleniste en gang forferdigis, men saa tit och ofte fornøden giøris repareris, och efterdi du hafver recesser, landlouger och adskillige forordninger, hvorved du de forsømmelige och mutvillige kunde tvinge, da ville vi gandske och aldelis ingen din undskylding derfor tage, om klage kommer, och louglig aarsag dertil findis, hvorfor du saadant hafver at hafve i acht och endeligen dig derefter hafver at rette.

12.

1639 20. apr. (Havniæ.) *Åb. brev om forbud mod salpeterudførsel.*

Sæll. reg. 20, 70.

Vi ville herefter strengeligen forbuddet hafve . . . alle indlendiske och udlendiske skippere, vere sig hvad nation det och vere kand, som gaae øster paa, at de her efter icke hemmeligen maa indtage eller indskibe nogen salpeter eller krud, enten ved sig sielfve eller andre, vere sig ved baadsmandsføring eller i andre maader, ved hvad manering det och ske kunde, der med at gaa vesterpaa, med mindre det først tilbørligen angifves; saa frembt saadant enten lidet eller meget befindes, da at hafve forbrut skib och gods och ellers stande til rette, som de vores mandat ofverhørig veret hafver.

13.

1639 7. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om oprettelse af en ny professorplads ved kollegierne i Lund, Roskilde, Ribe, Års og Viborg, og om, at kollegiernes professorer ligesom de dervœrende skolers rektorer skulle dömme i ægteskabssager.*

R: Sæll. reg. 20, 75.

A: Afskrift efter original udfœrdigelse om kollegiet i Ribe i Thottske saml. 2041 kvart.

Trykt efter A hos Rørdam: Kirkelove 3, 277—79, efter R hos Rietz: Skånska skolväsendets historia, s. 620.

Eftersom vi hafve funderet och stiftet til det collegium ved N. N. domkirke tvende præbender til tvende professorum underhold, som ungdommen samme steds udi guds fryct och boglige kunster skulle undervise, och vi forfare saadant af dennom icke noksom at skulle kunde forrettis til med ingen hielp af rectore och conrectore scholæ at skulde kunde hafvis, med mindre skolen derofver skulle forsømmis, da paa det der med lectore theologiæ kunde vere fire professores,

1. hafve vi gud den allermegtigste til ære, kirken, skollen och den studerende ungdom til forfremmelse endnu lagt et canonicat hos N. N. domkirke til den fierde professoris underhold, hvilket af os och vore efterkommer koninger i Danmark skal uigenkaldeligen forblifve dermed til evig tid.

2. Der hos ochsaa stiftet och funderet, at professores saa vel som rector scholæ skulle hafve sessionem in actibus cathedralibus och ellers vere forplictede at dømme udi egteskabsager och i andre saadanne besverlige beraadslagninger, naar det behof giøris.

3. Och skulle de saa vel som rector scholæ nyde optionibus in præbendis saa och portionibus mensis, bonis communibus, procuratoriis, testamentariater och alle commodis capituli, hvad nafn det och hafve kunde lige ved andre residerende efter senium, uden nogens modsigelse, ophold, udflugt eller forhindring i nogen maader under hvad skin det och ske kunde.

4. Saafremt och nogen, vere sig lectori, rectori scholæ eller professoribus deris løn giort er af vicarier eller andet deslige gods, da skal samme corpus, som hannom til løn lagt er, regnis for et cannonicat, der hos domkirken och efter sit senium nyde alle forbemelte portionibus, bonis communibus, procuratoriis och deslige commodis capituli som forbemelte uanset, hvad och residentes hafve der-

imod at forvende; saafremt och nogen professor opterer en bedre profess[or]is indkomme, da nyder han det senio, hand før hafde, och de commodis han dermed samlet hafde.

14.

1639 11. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om apotekerne i København og tilsynet med dem.*

Sæll. reg. 20, 78—79.

Eftersom vi forfare adskillig uordning paa apothekerne udi vor kiøbsted Kiøbenhafn at forløbe, da paa det saadant maa afskaffis och udi tide forekommis,

1. ville vi vor archiatro, naar hand tilstede er, professoribus och medicis Hafniensibus . . . paalagd och befalet hafve apothekerne der samme sted aarligen tvende gang[e] at besøge, der med høieste flid forfare och fornemme, om de med gode och ferske vare af alle slags saa ere forsiunede, som gode och velbestelte apotheker med rette bør at vere; saa och flittig hafve opsigt, at de med bebetaling ere lidelige, och at de rette sig efter den taxt, enten giort er, eller paa de tider, de apothekerne besøge, giørende vorder, anseende at den bekostning, som til vogns fra Hamborg paa Lybek eller fra Lybek eller Holland hid ad sampt asseurance paa hver centener at føre icke saa stor er, at det udi samme persiller meget kand bedrage, hvilken prisens forandring under fornefnte medicorum haand och segel saa ofte fornøden giøris och til efterretning udi universitets forvaring indleggis.

2. Dersom end och nogen brøst och mangel paa noget forbemelt findis, da skulle de medici, som apothekerne besøge, saadant udi vort cantzelie indlegge, och skulle fornefnte medici forfatte en æd[1], som de apothekerne och apothekersvennene skulle foreholde och dennem alvor-

[1] *Jfr. missive 1629 11. maj til de höjlærde i København (Sæll. tegn. 26, 429).*

ligen formane, at de sig efter fornefnte forelagde æd af yderste och mugligste vider at rette. Och skulle de udi fornefnte æd, som apothekerne forholdis, foruden andet indføre, at de alle composita oprigtelig skulle berede med rette ingredientibus, och icke de, som ved tilsat ere forfrisket och multiplicerede, selge.

3. Och naar nogen medicus noget præscriberer och der iblant findis species eller composita, som de icke hafver, da skal de icke mue tage andet i dets sted eller succedaneum, meden det medico til kiende gifve, at hand kand forordne, hvad som i det sted bekvemligst kand brugis, hvorefter de sig endelig hafver at rette.

15.

1639 12. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om afgift til reparation af indløbet til Ribe.*

Jyske reg. 9, 368—69.

Eftersom borgemestere och raad udi vor kiøbsted Ribe hafve værit begierendis nogen hielp dennom maatte bevilges til deris riviers och indlobs reparation, da hafve vi unt och tillat . . . paa 6 efterfølgendis aars tid af hver fremmede skude $^1/_2$ rdlr., af hver baad och fiskerebber[1] en mark dansk, af hver slet dlr. verd, som af udlendiske ud och indføris, 1 sk. danske, af indlendiske en hvid, eller af hver tønde strandsalt en sk. dansk, af hver hest, som giennem byen af riget føris, 2 sk. dansk, af hver lest, som af udlendiske udføris, sex sk., af indlendiske tre sk., och det paa 6 aars tid. I lige maader hafve vi och efter deris begiering [bevilgit] rivieren der samme steds, indløbet dermed at facilitere, at maa igiennem grafvis, dog at de dermed det rettiste mueligt er och saa vit ske kand forfarer, som siunis paa det sted, der som dette tegen N. N. i afritsning findis best at ske kunde.

[1] *o: fiskereger.*

16.

1639 14. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod ulovligt købmandskab ved Sundby færge.*

Sæll. reg. 20, 85.

Eftersom vi forfare dend store uskickelighed, som drifvis med ulouglig kiøb och handtering ved Sundby ferge och mere end tilforn sked er, os paa voris told icke til fordel och andre vore kiøbsteder til stor skade, da ville vi hafve forbuddit . . . ald kiøb och handtering ved Sundbye ferge, saa och at aldelis ingen skibe eller skuder maa lade eller losse ved Sundbye ferge, medens skal søge de hafner, hvor rette toldsteder ere. Dersom nogen herimod giøre, da at hafve forbrut alt, hvis hand hafver med at fare.

17.

1639 14. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, efter anmodning af borgerskabet i Kærteminde, have bevilget, at det marked, som hidtil er blevet holdt st. Lavrids dag*[1] *der i byen, må afskaffes, og at der i det sted må holdes marked den 26. juni og st. Søvrens dag den 23. oktbr.*

Fynske reg. 4, 192–93.

[1] *Den 10. avgust.*

18.

1639 15. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da vi erfare, at det marked, som vi efter anmodning fra borgerskabet i Lavholm have henlagt fra Petri og Pauli dag, der indfalder 29. juni, til 20. januar*[1]*, skal være almuen, der bor omkring Lavholm, til störste skade og afbræk og os på vor told og rettighed ikke til profit, have bevilget, at hint marked årlig må holdes den 29. juni som tilforn.*

Skånske reg. 5, 282.

[1] *Åb. brev 1637 25. maj.*

19.

1639 16. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, efter begæring af borgemestre og råd i Års, have tilladt, for at havnetolden, som vi have undt dem til havnens reparation, desto bedre kan oppebæres, at alt det, som skal fortoldes stykkevis, skal angives hos havnetolderen, för vor tolder dermed besøges*[1].

Jyske reg. 9, 378.

[1] *Jfr. missive til lænsmanden 1639 14. maj (Jyske tegn. 9, 81).*

20.

1639 17. maj. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om skolekollegierne eller gymnasierne i Roskilde, Lund, Odense, Ribe, Viborg og Års.*

R: Sæll. reg. 20, 90—98; teksten her har af og til ordstillinger, som afvige fra de andre teksters, men herfor er der ikke gjort rede i noterne. Trykt herefter hos Rietz: Skånska skolväsendets historia, s. 621—29.

K: Original udfærdigelse om Roskilde kollegium, trykt hos Bloch: Roskilde domskoles historie 1, 95—102.

O: Original udfærdigelse om Odense kollegium, trykt hos Hofman: Fundationer 5, 21—31.

B: Original udfærdigelse om Ribe kollegium, trykt i uddrag hos Terpager: Ripæ Cimbricæ, s. 488—89.

Å: Original udfærdigelse om Århus kollegium med kongens underskrift og segl og påtegning af Paaske Jensøn, cap. notarius *om læsning i Århus kapittel den 5. juli 1639. Trykt herefter i uddrag hos Tauber: Historia scholæ cathedralis Årus., s. 66—68.*

Eftersom vi af kongellig christellig forsorg nogen tid forleden hafve med gud allermegtigstes milde [och][1] naadige bistand hos Roskyld[2] trivalskole stiftet et collegium eller gymnasium[3], hvor udi ungdommen udi theologia, philosophia och mathesi skulle undervisis, paa det de dis skickeliger och bedre beredde sig siden paa voris univer-

[1] *Således KOBÅ.*

[2] *I de andre udfærdigelser henholdsvis: Lund, Odense, Ribe, Viborg og Års.*

[3] *Åb. brev om katedralkollegier i Viborg, Års og Ribe 1636 25. oktbr. (no. 574), frdg. 1621 om katedralkollegier i Lund og Odense 1621 18. febr. (no. 579 og 580).*

sitet kunde indstille, och os nu angifvis saadant icke at naae sin effect af aarsag, tiende professores icke ere nok, medens derforuden en behøfvis saadant at sette udi verket, hvorved och tillige rector och conrector scholæ hver dennem dis bedre deris bestilling kunde forestaa, naar dennem med collegio intet behindris, hvorfore vi hafver for got anset, saadant at forekomme, endnu en professorem at forordne och beskicke, som herefter meldis.

1. For det første skal til forskrefne gymnasii och dets professorum underhold til evig tid uigienkaldet och uryggellig følge den indkomme, som dennem nu følger och vi der til videre perpetuerit och funderit hafve uden nogens giensigelse och revocation i nogen maade.

2. For det andet skal ingen forflyttis af skolen in gymnasium, med mindre hand hafver: 1. lert sin grammaticam Latinam et Græcam och paa hvis derudi er kand gifve god och grundelig besked; 2. hafver lert sin catechismum och der udi saaledis er funderit, at hand icke ordine alleniste kand ferdeligen opregne udenad, men fornemmelig den rette mening fatter och forstaar; 3. kand argumentum Danicum in Latinum sermonem uden errore grammatico ofversette; 4. kand grammatice resolvere textus sacros Græcos novi testamenti, som til høimesse och aftensang pleier at fremsettis; 5. er saa vit kommen in logica och rhetorica, at hand kand formere en syllogismum och giøre gode rede och regenskaf paa tropis et figuris, som in autoribus forekomme; 6. som[1] hafver lert sin prosodiam och efter den ved at æstimere et versum, som kand frembsettis. Och paa det ingen skal komme in gymnasium, som icke hafver lert, hvis som[1] nu omrørt er, da skal bispen med professoribus gymnasii vere tilstede, naar der skal ske translation af skolen in gymnasium, och da med tilbørlig flid gifve agt paa, at de, som icke endnu

[1] *KOÅ forbig.:* som.

ere maturi gymnasio efter, som bemelt er, icke af skolen forflyttis.

3. For det tredie. Gymnasium skal saaledis byggis och disponeris, at udi det ere tvende classes, hver paa sin afdelte sted, saa tvende professores der udi tillige kunde lesse, och skal der vere fire professores in gymnasio, af hvilke de nederste maa opstige til den professions indkomb, som bedre er, och dog profitere det samme, hand tilforn profiterit hafver [och derudi er best forfaren, naar den ledig blifver,][1] dog at agtis, om hand er bekvem och hafver bevist in gymnasio sin flid i sin profession; dog lectoris bestilling och indkompst icke hermed ment, meden den at forblifve al tid hos en god theologum, som udi lingva Hebræa er verserit.

4. For det fierde. Den første och fornemste professor, som er lector theologiæ, skal lesse locos communes och dennem saaledis forklare, at ungdommen kand faa grundelig kundskab om alle articulis fidei, saa at der udenad leris de fornemste dicta scripturarum, med hvilke hver artickel kand bekreftiges; naar omnes et singuli christianæ religionis articuli ere til gafns paa tre fierding aarstid [en]dede[2], da kand Sulpitius Severus adjungeris och paa det [k]orteste[3] forklaris och[4] ungdommen henvisis til biblen, deraf vitløftigere at forstaa det, som af Sulpitio Severo kaarteligen er andragen; och naar ungdommen kommer in gymnasium, da skulle de historias sacras lingva Latina memoriter recitere, dog icke at de dem efter den latinske version verbo ad verbum lesse udenad, meden historiam referere[5] latine, som de den kunde ihukomme och self paa latin[6] indføre, och i saa

[1] *Således KOÅ.*
[2] *R:* redede.
[3] *R:* forteste.
[4] *K:* at.
[5] *K:* referre.
[6] *OKÅ:* latinske; *O tilf.:* best.

maade hafve de[r][1] et pietatis et historiæ sacræ et lingvæ Latinæ exercitium. Efter at ungdommen vel er forfaren[2] in articulis fidei och in historia sacra, da skal professor theologicus anføre ungdommen til lingvæ sanctæ initia.

5. For det fembte. Den anden professor skal [læse][3] lingvam Latinam och fornemlig øfve ungdommen in Terentio, Cæsare, Cicerone och skal 1. ungdommen self recitere textum, den ene efter den anden, och den mest[4], som mindst forfremmet er, och hvis vanskelligt er paa Danske lade forklare, och skal professor monere, hvor der slais feil eller[5] fortolkingen icke er saa eigentlig, som det sig bør, 2. textum skal professor logice et rhetorice resolvere uden dicteren och undertiden lade de best forfremmede auditores self forsøge, hvad de der udi formaa kunde; 3. skal professor gifve til kiende, hvis singulares loqvendi formæ[6] som fornemlig skal observeris, saa och hvorledis al ting til brug gafnligen kand och bør at føris; 4. skal hand gifve disciplerne hver mandag, tirsdag, torsdag och fredag exercitium styli Latini, hver anden gang liberum och hver anden gang ad imitationem prælectionis; 5. skal hand lade hver uge auditores en kaart oratiunculam paa et blad eller to elaborere, om onsdagen och løfverdagen proscribere argumentum oratiunculæ och gifve dennem en kaart och klar ideam, efter hvis ductum de samme oratiunculam kunde giøre; 6. skal hand gifve auditoribus hver mandag och torsdag, som de nestkommende tisdag och fredag memoriter recitere skulle, nu et sententiosum dictum, nu insignem et elegantem virtutis, vitii, belli, pacis, præmii, poenæ et [a]ffectuum[7] etc.descriptionem, och det paa en periodo to eller tre, af probatissimis[8] autoribus,

[1] *Således O; RK:* de.
[2] *K:* formeret; *O:* forfremmet.
[3] *Således KRÅ.*
[4] *K:* mindst.
[5] *OÅ tilf.:* och.
[6] *O:* formas.
[7] *R:* effectuum.
[8] *O:* approbatissimis.

oratoribus, historicis, poetis at lere udenad, och undertiden at lere[1] psalmos Davidis af Buccanano in versus elegantissime illigatos, dog saa at det deris andre[2] studia icke for meget forhindrer, och 7. endeligen skal professores hvis disciplerne forelesis med dennem repetere och flitteligen forfare, om de det til gafns forstaa och, som ved bør, ler[e] och beholde.

6. For det siette. Den tredie professor skal lese lingvam Græcam och i synderlighed øfve ungdommen in lectione novi testamenti Græci, hvoraf skal udenad leris de sprog, som fornemligen tiene til hofvetarticlerne i voris christellige tro at bekræftige, och naar ungdommen vel udi[3] novo testamento Græco øfvet er och kand obvia qvæque et[4] interpretari et grammatice resolvere, kand professor forlese faciliores Isocratis orationes och efter leiligheden conjungere facillimos poëtas, Pythagoræ carmina aurea, Theogradem, Phocyllidem och de lettiste Homeri versus; skal och samme professor lere ungdommen[5] arithmeticam vulgarem, saa och 20 eller 30 propositiones Euclidæas[6].

7. For det siufvende. Den fierde professor skal lese philosophiam hoc ordine: 1. skal hand repetere det, som i skolen er lert udi[7] logica och[8] rhetorica och hvis tilbage staar resolvere[9], 2. skal hand absoluta logica et rhetorica forelese compendium sphæræ coelestis [et terrestris][10] seu geographice, 3. skal hand begifve sig til canonem triangulorum; 4. skal hand proponere physices epitomen; 5. skal hand handle metaphysices compendium;

1 *K:* udlære.
2 *K forbig.:* andre.
3 *KO:* in.
4 *K forbig.:* et.
5 *K:* dem.
6 *O:* Euclidis.
7 *KOÅ:* in.
8 *KÅ:* et.
9 *O:* observere; *Å:* absolvere.
10 *Således KOÅ.*

6 skal hand forelese theorias solis et[1] lunæ, doctrinam ecclipsium et præcessiones æqvinoctiorum.

8. For det ottende. Alle forbemelte professores skulle ungdommen [2]med ingen dicteren opholde uden hvis[3] der obiter siges, hvilket dog icke skal dicteris, meden professores blifve allene ved autores och systemata flitteligen at forklare.

9. For det niende. At[4] eftersom icke mugligt er, at en ung person, synderligen som icke med ofvermaade ingenio begafvet er, kand med nogen fruct høre alle disse professores paa en dag diversissimas materias explicantes, da skal her udi denne orden holdis:

De, som høre professorem Latinum[5], skulle och[6] høre professorem Græcum, och paa det dette med dis bedre føie ske kand, da skal professor lingvæ Latinæ begynde hans prælectiones om mandagen, tisdagen, torsdagen och fredagen om morgenen ipso puncto sextæ och interpretere efter den maade, tilforn andragen er, indtil septimam auditam och siden paa en half times tid andrage noget, som kand tiene til exercitium styli, som forbemelt er; à[7] dimidia octava in nonam skal juventus dimitteris och domi elaborere det kaarte argumentum af professore andragen[8], och hver sit hora nona staaende recitere in gymnasio och self emendere errores, eftersom af professore[9] tilsigis, [och][10] dicteris[11] och da giøre regnskaf for loqvutionibus ex autore prælecto mandatis memoriæ. Om løfverdag formiddag paa tid och time omrørt er, skal professor gifve auditoribus en manuduction til brevissimam orationem, som de om eftermiddagen skulle hiemme

[1] *KOÅ forbig.:* et.
[2] *KOÅ:* icke med nogen.
[3] *KOÅ:* de obiter sige.
[4] *KOÅ:* och.
[5] *O tilf.:* scholæ.
[6] *K forbig.:* och; *Å:* ocsaa.
[7] *O tilf.:* hora.
[8] *K:* andrages.
[9] *Således OÅ.*
[10] *Å:* professorerne.
[11] *K forbig.:* dicteris.

elaborere och om nestfølgende[1] oensdag formiddag exhibere professori censendam[2] in gymnasio, och da clara voce at reciteris och offentlig at emenderis, och skal professor icke allene nefne argumentum, hvor om det skal vere, men end och skriftlig self ofverantvorde disciplerne en delineation, efter hvilken de kunde gaa och i[3] saa maade efterhanden vendis suapte marte oratiunculam[4] condere, och naar auditores ere komne saa vit, de temmelig kunde skrifve orationem Latinam, da skal lesis for dennem selectiora carmina Virgilii, Ovidii, Horatii, och da skulle to dage om ugen øfvis in carmine scribendo i steden for prosa, och de andre to dage in oratione soluta, dog dennem icke at tvingis til poesin, som der til icke hafver inclination, eftersom der findis ingenia ad condendum carmen natura plane inepta; her hos at agte, at onsdags och løfverdags exercitia blifver som forbemelt er; men paa det at grammaticæ Latinæ præcepta icke skulle forglemmis, da hver dag at tage et kaarter, paa hvilket en particula af grammaticæ præceptis kand oplesis, och dog[5] at hvo, som professor paapeger, skal vere ferdig [det][6] at forrette, och paa [det][6] der kand vidis, hvor meget hver gang skal lesis, da grammaticam in certas sectiones at delis och en sectionem hver gang at oplesis.

Professor Græcæ lingvæ skal mandag, tisdag, torsdag och fredag om[7] eftermiddag lese à prima in dimidiam tertiam autorem Græcum efter den maade, tilforn andragen er, och naar ungdommen igen kommer hora qvarta in gymnasium, da at hafve hiemme[8] ofverset hvis dennem vaar forlest in gymnasio och derfore den halfve time at giøre regnskaf [och][9] explicere och grammatice resolvere

[1] *K:* nestefter følgende.
[2] *K:* recensendom.
[3] *K forbig.:* i.
[4] *O:* orationem.
[5] *O tilf.:* ogsaa; *Å tilf.:* saa.
[6] *Således KOÅ.*
[7] *K forbig.:* om.
[8] *K forbig.:* hiemme.
[9] *Således KOÅ:*

det ord, professor nefner uden hans videre adspiørge[1], och den anden halfve time at anvendis paa arithmetica, qva ad finem perducta, gaa til faciliores Euclidis propositiones, dog icke før end de 4 arithmeticæ species in integris et fractis, saa och regula trium dennem er perfectissime[2] bekient.

Naar juventus er saa vit in gymnasio forfremmet, at den kand gafnligen dimitteris af classibus professorum lingvæ Latinæ et Græcæ, da skal den først høre philosophum och theologum tillige och det efter denne orden.

Theologus in gymnasio skal lese det, som hannem tilsagt[3] er, om mandag, tisdag, torsdag och fredag à sexta in dimidiam octavam, och siden skulle discipuli, naar de komme tilbage igen in gymnasium hora nona, giøre regnskaf for hvis dennem tilforn vaar[4] forlest; om onsdagen skulle discipuli elaborere orationem Latinam efter den ideam paa hver oration skal giøris af lectore theologiæ, som de om[5] onsdagen nest efter skulle exhibere theologo æstimandam och da af hannem udi gymnasio emenderis, paa det lingva Latina icke skal glemmis[6]; hvis och nogen af discipulis ere saa forfremmede, at de icke behøfve synderlig videre[7] manuduction in Latina lingva och kand giøre oratiunculam Græcam, er saa meget dis bedre fornemmeligen paa en maaneds tid, to eller tre før end de skulle til universitetet.

Philosophus skal lese mandag, tisdag, torsdag och fredag à prima in dimidiam tertiam och[8] af qvarta in qvintam exigere det samme af auditoribus; om løfverdagen skal gifvis auditoribus theses om hvis den gandske uge forlest[9] er och derom løfverdagen der nest efter in

[1] *O:* adspørsel.
[2] *O tilf.:* hiemme.
[3] *KOÅ:* tillagt.
[4] *K:* er.
[5] *K forbig.:* om.
[6] *K:* forglemmis.
[7] *K:* ydermere.
[8] *K:* et.
[9] *KOÅ:* lest.

gymnasio disputeris præside philosopho om eftermiddagen[1].

10. For det tiende. Paa det discipuli in gymnasio kunde dis lenger forblifve in gymnasio och dis bedre holdis i tvang och under disciplin, da skulle de, som komme af skolen in gymnasium, beholde deris kost och alle beneficia, och hvis saa er, at nogen in gymnasio findis forsømmelig eller uskickellig eller och nogen time forsømmer, da maa den professor, som hans uflid och[2] udyd forfarer, lade sette hannem i hullet til vand och brød och privere hannem kosten nogen dage, uger eller maaneder, efter[3] forseelsens beskaffenhed och iteration; findis discipelen saa forsømmellig och vanartig, at det icke hielper, da autoritate episcopi, som saadant skal andragis[4], gandske at priveris beneficio och settis ned udi skolen igien och der tilbørligen at refsis, och hvo der icke saadan disciplin vil sig undergifve, hannem strax at relegeris, och hannem icke gifvis noget testimonium enten til scholam[5] eller academiam.

11. For det ellefte. At al ting[6] med tilbørlig flid och fruct sker[7] in gymnasio, da skal episcopus med capitularibus der til deputerede hver fierdingaar besøge det och se til, at al ting med forhobte profectu[8] sker efter denne voris forordning, och hvis professores icke findis flittige, som ved bør, da skulle de derom flittig af episcopo och capitularibus paamindis, och hvis saadant icke hielpe kand, da skulle de foruden ald forskonsel afsettis, paa det andre i deris sted kand antagis; ere och episcopus och capitulares her udi saa vel som udi anden denne voris forordnings efterkommelse forsømmellige, da

[1] *O:* formiddagen.
[2] *KOÅ:* eller.
[3] *R:* eftersom.
[4] *K:* foredragis.
[5] *RO:* scholas.
[6] *KOÅ tilf.:* kan.
[7] *ROÅ:* ske.
[8] *K:* perfectu.

skulle de svare os och efter leiligheden vere forfalden til de fattige.

12. For det tolfte. Paa det der kand vere nogen maadelig antal af auditoribus in gymnasio[1], da skal af skolerne udi stiftet efterhanden de beste och meste forfremmede ingenia [sendis][2] enten til gymnasium eller [och][3], om de icke ere maturi gymnasio, til skolen hos gymnasium och der fra skickis til vort academie, och skulle bisperne her paa giøre anordning, naar de skolerne aarligen visitere.

13. For det trettende. Ingen skal[4] dimitteris af gymnasio til academiam, før end hand til gafns hafver lert alt hvis in gymnasio[5] er forlagt at[6] leris, och jo snarere [en kand sig gafnlig herudi expedere, jo snarere][7] kand hand af gymnasio in academiam manumitteris, och naar samme personer fra gymnasio til academiam forsendis, da skal bispen præsentibus professoribus gymnasii forfare, om de ere dyctige til at fremskickes til academiet, och derpaa skal dennem gifvis paa ald collegii vegne testimonium af professore lingvæ Latinæ, och skal udi testimonio diserte et distincte indføris, hvad samme person hafver hørt och lert in gymnasio, och skal personen føre med sig sine bøger testes diligentiæ och udi dennem af professoribus universitatis ordine examineris och saaledis forfaris baade, om der holdis udi gymnasiis[8] efter forordningen, och om personen er dignus civitate academica; befindis personen udyctig, da skulle professores udi universitetet sende hannem tilbage igien och derom advare bispen; hvis formerkis ingen forbedring, meden at[9] al andordning och paamindelse slais i veret, eller och at i andre

[1] *K forbig.:* in gymnasio.
[2] *Således KOÅ.*
[3] *Således KOÅ.*
[4] *K forbig.:* skal.
[5] *R tilf.:* som.
[6] *K tilf.:* skulle.
[7] *Således KOÅ, dog forbig. K:* herudi.
[8] *KOÅ:* in gymnasio.
[9] *O forbig.:* at.

maader denne voris forordning icke efterkommis, da skal academiet os derom advare, som de agte sielf os [at] svare.

14. For det fiortende. Eftersom i gymnasii fundats formeldis, at en af gymnasio aarligen maa forskickes til vort communitet til fri kost strax at anammis, som flittig er och fattig och af god forhaabning, och vi forfare saadant hid indtil ofte at vere misbrugt, i det saadanne fremsettis och andre paa academiet[1] præ[fereredis][2], som vaare baade fattigere och af bedre profectu och forhaabning en de, da skal ingen herefter fremsendis uden med episcopi och samptlige professorum forskrift och det allene[3] de aaringer, naar saadanne extraordinaria ingenia findis och ellers aldelis icke, och skal den person end[4] af alle professoribus academiæ ofverhøris, om den findis saadan, at den andre kand och bør præfereris; hvis icke, da at forbie til hans tid och orden falde kand at komme udi communitetet och icke med saadan forskrift noget at nyde.

15. For det fembtende. Hvis saa skede, at nogen af de fire professoribus [in Gymnasio][5] blef syg eller udi andre maader blef forhindret, da skulle de andre skiftis til at supplere hans vices, saa ungdommen icke i den ringiste time blef[6] forsømbt; i rectoris sted[7] i skolen skal conrector komme och [8]conrector rectoris [vices] i saadan tilfald betiene; hørernis vices udi skolen skal ochsaa rector scholæ lade supplere, saa at der intet udi skolen, ja icke den ringiste time forsømmis; her hos for al ting at agtis, at ungdommen icke graveris med at exscribere dictata, men at autores dennem vel forklaris, och paa det inspectores[9] kunde paa saadan flid vere visse, da skal

[1] *KOÅ:* universitetet.
[2] *Således Å; KO:* præferendis; *R:* præfereris.
[3] *K:* alle.
[4] *O forbig.:* end; *Å:* endda.
[5] *Således KOÅ.*
[6] *KO:* blifver; *Å:* blefve.
[7] *K forbig.:* sted.
[8] *KOÅ:* conrectoris rector.
[9] *O forbig.:* dennem . . . inspectores.

professores udi deris egne bøger optegne, hvad der hver dag udi ugen giøris i gymnasio, saa och rector och hørerne, hvad der udi skolen hver dag forrettis.

16. For det 16. Naar nogen professor eller rector eller hypodidascali til nogen anden bestilling kaldis och forfremmis eller och ved døden afgaar, da skal successor begynde de lectier och [de][1] steder in autoribus, hvor[2] hans formand stuppet hafver, och icke paa ny efter sit eget gode tycke, hvor meget eller lidet udi samme autoribus resterer.

17. For det syttende. Naar nogen skal kaldis til professionen in gymnasio eller til rectoratum, da skal hand giøre sit specimen profectus udi academia; findis der da nogen, som vil om samme profession concertere, efterat derom anslaget er, da skal den[3] professionen bekomme, som verdigst [er][4], och skulle professores ingen for vild eller venskab admittere uden den, som dyctig er, med mindre de derfore ville stande tilbørligen til rette. Naar och en, som saa examineret [er][5], ankommer til gymnasium med professorum attestats, da skal hand strax intrede i sin profes och bestilling.

18. For det 18. Hvad professorum session sig[6] belanger, da skal theologus hafve sit locum nest bispen, som och skal vere perpetuus hujus gymnasii inspector och sielf ofte[7] ofverhøre, dennem holde och undervise til guds fryct; siden sognepresten och siden professores och rector scholæ hver efter deris senium och saaledis forordnis[8], at rector scholæ och in stipendiis [och indkomme][9] maa opstige, om noget er bedre end alt hans och dog blifve rector, eftersom hans labores ochsaa ere de største; dog beholder sognepresten det, hannem tillagt er.

[1] *Således KO.*
[2] *K forbig.:* hvor. *K:* de.
[3] *Således OÅ.*
[4] *Således OÅ.*
[5] *Således OÅ.*
[6] *KOÅ forbig.:* sig.
[7] *K:* oftere.
[8] *KÅ:* ordnis; *O forbig.:* forordnis.
[9] *Således KOÅ.*

19. For det nittende. Saa frembt nogen medicus hos samme stiftskole residere[r][1], da skal hand søndagen efter aftensang om[2] sommeren med discipulis gaa herbatim, om vinteren vise dennem partes humani corporis ex scheleto, naar hand ellers er tilstede.

20. For det tiufvende. Professores saa vel som rector scholæ skulle hafve sessionem in actibus cathedralibus och ellers vere forpligt at dømme udi egteskafssager[3] och [i][4] andre saadanne besverlige beraadslagninger, naar det behof giøris, och skulle de saa vel som rector scholæ nyde optionibus in præbendis, [saa och][5] portionibus, bonis communibus, procuratoriis, testamentariater och alle andre commodis capituli, hvad nafn det[6] och hafve kunde, lige ved andre residerende efter senium[7], uden nogens modsigelse[8], ophold, udflugt eller forhindring i nogen maade, under hvad skin det[9] och ske kunde; saa frembt och nogen, vere sig lectori, rectori scholæ eller professoribus deris løn giort[10] er af vicarier eller andet deslige gods, da skal samme corpus, som hannem til løn lagt [er][11], regnis for et canonicat der hos dombkirken och [hand][12] efter sit senium nyde alle forbemelte portionibus, bonis communibus, procuratoriis och deslige commodis capituli, som forbemelt[13], ligesom hand vaar canonicus, uanset [14]hvad och residentes derimod hafver at forevende; saa frembt och nogen professor opterer end bedre professis indkomme, da nyder[15] hand det senium, hand før hafde och de commodis, hand derved samlet hafde.

Kilde: Åb. brev 1639 7. maj §§ 2—4.

1 *Således KOÅ.*
2 *KÅ forbig.:* om.
3 *Å:* ecteskafssag.
4 *Således KOÅ.*
5 *Således OÅ; R:* saa.
6 *K forbig.:* nafn det.
7 *R forbig.:* senium.
8 *O tilf.:* og.
9 *R tilf.:* er.
10 *O:* givet.
11 *Således OÅ; R:* tillagt.
12 *Således R.*
13 *O tilf.:* er.
14 *O:* hand icke residentz haver derimod.
15 *R:* nyde.

21. For det 21. Dersom och nogen nu strax och in eventum spe canonicatus och stipendii, som icke endnu forfalden[1] [er], och dog til hans profes er lagt, antager en profes, da skal hans senium angaa, strax hand stiller sig ind til professen den at begynde och forstaa och nyde alle de commodis capituli, forbemelt er, ligesaa fult som hand det beneficium, til hans stipendium lagt er, allerrede hafver[2] anammet.

22. For det 22 och sidste, da skal det vere dennem, som begifver sig fra gymnasiis til universitetet der at studere, frit fore strax at angifve sig til examen saa vel kaasten at naa i communitet som til attestationen at faa nulla habita in academia ratione moræ, sed profectus tantum.

Ti biude vi och hermed alvorligen befale, at rector, decanus och professores paa vore universiteter, episcopus, prælati, canonici och andre geistlige residerende hos Roskyld dombkirke, saa vel[3] och lector, rector scholæ och professores udi vor kiøbsted Roskyld, at de sig efter denne voris forordning retter, som de ville os ansvare, om noget heraf forsømmis eller forandris.

[1] *K:* forfalder.
[2] *KOÅ:* hafde.
[3] *RO forbig.:* vel.

21.

1639 18. maj. (Hafniæ.) *Missive til Holger Rosenkrantz, lænsmand på Visborg, om, da der i Visby på Gulland skal findes stor uskikkelighed med tranhusene, som borgerskabet der holder inden murene på adskillige steder, hvad ikke alene er farligt for sygdom iblandt almuen formedelst ond stank og lugt, men også for ildebrand, som vi erfare nu for kort siden at være sket, at tilholde borgerne, som have deres tranhuse der i byen, at sætte dem uden byen ligesom tilforn på steder,*

hvor de kunne være uden fare for deres medborgere, hvis de ikke derfor ville stande til rette.

Skånske tegn. 6, 348.

22.

1639 19. maj. (Hafniæ.) *Instruks for mester Hans Ulrik som smed i den store smedje på Bremerholm for København*[1].

Sæll. reg. 20, 99—101.

[1] *Det er anset for unødvendigt at optage instruksens tekst her.*

23.

1639 24. maj. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om, at en soldat må fæste en gård, når der udskrives en anden i hans sted.*

Sæll. tegn. 26, 442.

Eftersom vi forfare voris befalling belangende gamle soldater icke at maa licentieris fra compagniet hoes en del vore lensmend at stillis udi tvifl, hvorvit det forstaais skal, naar samme soldater nogen gaard paa voris och kronens er til sinds at feste, da er voris villie herom, at saa frembt nogen af samme soldater, som sig villig udi samme sin tieniste hafver ladet finde, fester hel eller half saadan gaard eller gaards part, som en bonde allene tilforne besiddet hafver, och kand sig deraf nære, och den strax besidder och brugger, saa at vidis kand, at icke en gaards part opladis for nogen soldat til den ende, at hand sig af voris tienniste kand undrage, da skal dennom maa tilstedis at feste saadan gaard eller gaards part med vilkor, at lensmanden sielf tilforn en dygtig persoen udi hans sted udskrifver och icke ved sin foget det forretter.

24.

1639 25. maj. (Kolding.) *Åb. brev om, at vi, efter anholdelse af rytteriet, som er beliggende i Danmark, have forordnet følgende takst, at borgerskabet skal for-*

skaffe dem hver 1 skæppe havre for 11 sk. danske, 1 pot dansk øl af det bedste for 1½ sk., 1 skålpund kød for 2½ sk. og tage af hver rytter, som ikke er gift, for hvert måltid mad med 1 pot øl 5 sk. danske, og at rytterne skulle nöjes efter artiklerne.

Jyske reg. 9, 388.

25.

1639 29. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at birketinget til den adelige fri skole Herlufsholm, som kidtil har været holdt om mandagen, herefter må holdes om tirsdagen, efterdi om mandagen flere næst omliggende ting også holdes, hvorover skolens sager enten forsömmes eller og af vederparten overiles eller forhindres.*

Sæll. reg. 20, 112—13.

26.

1639 5. juni (paa vort slot Kiøbenhafn). *Instruks for admiral Frans Nielsen, som skal ligge i Bæltet og føre tilsyn med gennemsejlende skibe.*

Sæll. reg. 20, 119—20.

Instruction gifven voris tilforordnet admiral ved nafn Frants Nielsen, som er befalet at begifve sig her paa Belt med disse tvende voris skifve, nemblig Dybendal och st. Peder.

1. Forskrefne nu voris tilforordnet admiral skal blifve liggendis paa Belt til videre ordre med disse tvende hannem anbefalede skifve, nemblig Dybendal och st. Peder, och skal hand saaledis anordne, at hand med skif ligger paa den fynske side, och skal de hver for sig imedlertid hafve i god agt, først at ingen fremmede, som vil passere igemmel Belt paa fremmede lande, passerer, meden de visis at tage deris pas igiemmel Øresund; dog icke hermed ment de fremmede af Østersøen, som ville segle paa nogle vore kiøbsteder her i riget liggendis och derfore endellig igiemmel Belt mue passere.

2. Dernest skulle de visitere vore egne undersaatter och forfare hos dennem, om de rigtig toldsedler hafver fra de byer, de ere udseglede fra och taget deris lading, om de ladde ere, med mindre de segle fra Danmark paa Norge eller fra Norge paa Danmark eller andre disse riger underliggende lande, ti da ere de efter toldrullen fri for told och gifve intet.

3. Herforuden skal hand och visitere alle fremmede, saa och vore egne undersaattere och forfare, om samme vore undersaattere hafver nogen fremmede udlendiske kiøbmends vare, som icke i vore riger Danmark eller Norge bosatte ere, deris gods det at føre igiemmel riget ud paa fremmede riger och lande.

4. For det sidste skal de samme vore undersaatter icke opholde, meden strax dennem och for andre visitere och afferdige, om de saaledis setter i Belt, at hand dennem bekvemlig for andre kand visitere, hvorom de och advaris kand, med mindre hos dennem findis faute.

5. Giør nogen af dennem herimod eller tager af nogen enten foræring, skrifverpenge eller andet, de staa derfore til rette som for anden utroskaf.

27.

1639 5. juni (paa vort slot Kiøbenhafn). *Instruks for kaptejn Povl Mikkelsen, som skal ligge i Middelfarsund.*

Sæll. reg. 20, 120—21.

Instruction, hvorefter capitain Pofvel Mickelsen paa prinsens jagt sig udi sit anbefalede verb hafver at rette.

1. Hand skal med anbefalede skib udi Medelfarsund paa den beste sted blifve beliggendis til videre beskeden och ordre, och skal hand imedlertid først ingen fremmede, som vil passere der igiemmel Sundet paa fremmede lande, lade passere, meden visse dennem at tage deris pas

igiemmel Øresund, dog icke hermed ment . . . *o. s. v. som no. 26 § 1 ovfr. s. 29.*

2. Dernest skal hand visitere vore egne *o. s. v. som no. 26 § 2.*

3. Herforuden skal hand och visitere alle fremmede *o. s. v. som no. 26 § 3.*

4. For det sidste skal hand samme *o. s. v. som no. 26 § 4 . . .*, med mindre hos dennem findis saadan faute, at de derfore bør at staa til rette och hid skickis til vor kiøbsted Kiøbenhafn.

5. Giør hand herimod eller *o. s. v. som no. 26 § 5.*

28.

1639 5. juni. (Hafniæ.) *Missive til Fredrik Urne, lænsmand på Kronborg, med instruktioner for visitøren i Øresund.*

Sæll. tegn. 26, 454.

Vi bede dig och ville, at du tilholder visiteuren der udi Øresund at visitere vore undersaatter, naar de sig først paa toldboden andgifvet hafver och bevist, at de hafver fortoldet paa de steder, de udseglede fra, om de ellers paa fremmede lande vilde seigle, dog dersom de seigle fra Danmark paa Norge eller och fra Norge paa Danmark eller andre disse riger och underliggende lande, da ere de efter toldrullen fri for told och gifve intet. Dernest skal forskrefne visiteur visitere alle fremmede saa och vore egne undersaatter och forfare, om samme vore egne undersaatter hafve nogen fremmede udlendiske kiøbmandsvaare, som icke i vore riger Danmark eller Norge boesatte ere, deris goeds det at føre giemmel riget ud paa fremmede riger och lande. For det sidste skal hand samme vore undersaatter icke opholde, meden strax dennom och for andre visitere och afferdige, om de saaledis setter i Sundet, hvorom de och advaris kand, at hand dennom be-

qvemmelig for andre kand visitere, med mindre hoes dennom findis faute. Dersom forskrefne visiteur eller vore toldere giør herimod eller tager af dennomb foræring, skrifverpenge eller andet, da skulle de derfore staa til rette som for anden utroskab.

29.

1639 7. juni. (Hafniæ.) *Instruks*[1] *for Erik Bager som tilsynsmand over börnehuset og tugthuset i København.*

Sæll. reg. 20, 125—34.

Vi hafver tilskicket och tilbetroet . . . Erik Bager at skal vere ofver børnehuset och tukthuset her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn och her samme steds hafve tilsiun och befaling och hafve flittig indseende med alle handverkerne och dagløners saavel som och med verkmesterne och alle andre, som der arbeider, saa enhver med flid och troskab varer sit befallede embede til den rette tilforordnede tid och klockeslet, saa och at ingen sig fordrister fra sin gierning och sit arbed at begifve, før end dend rette vedtagen time och klockeslet, saa . . . *som i instr. 1633 24. oktbr. (no. 466)* . . . som efterfølger.

1. Først skal Erik Bager hver dag, saa tit fornøden giøris, besøge vort børne- och tukthus och tilholde enhver . . . *o. s. v. som frdg. 1621 § 1.*

2. [For] det andet fogden Peder Hendriksen eller hvem . . . *o. s. v. som frdg. 1621 § 2.*

3—10 = *frdg. 1621 §§ 3—10.*

11 = *frdg. 1621 § 11, dog:* . . . i it kammer indtagis.

12—14 = *frdg. 1621 § 12—14.*

15 = *frdg. 1633 24. oktbr. § 15.*

[1] *Instruksen er enslydende med frdg. 1621 eller 1633 24. oktbr. kun med de i teksten angivne afvigelser; desuden står der* Erik Bager *for:* vor rentemester *eller* Hans Marchdanner, *og* Mickel Kruse *for:* Carl Tiesen *eller* Jovis Pedersen.

16—18 = *frdg. 1621 § 16—18.*

19 = *frdg. 1621 § 19, dog:* Skal och hafvis flittig . . .

20—21 = *frdg. 1621 §§ 20—21.*

22 = *frdg. 1633 24. oktbr. § 22.*

23 = *frdg. 1621 § 23.*

24 = *frdg. 1633 § 24.*

25 = *frdg. 1621 § 25, dog:* . . . naar de ere unge . . . paa blomverk, taft och andet . . .

26 = *frdg. 1633 § 26.*

27 = *frdg. 1621 § 21.*

28 = *frdg. 1633 § 28, dog:* . . . holde justicie i tukthuset, saa . . . med deris kostes forretning[1] och . . .

29 = *frdg. 1633 § 29.*

30 = *frdg. 1621 § 30, dog i slutningen afviges i henseende til ugekosten sålédes:* gryn $^1/_2$ otting . . . øl 1 tønde . . . edicke 1 pel af 1 pot och $^1/_4$ pel . . . sennip $^1/_{17}$ part af 1 ottenkar . . .

Herudinden efter som forskrefvet staar skal Erik Bager hafve flittig indseende och ellers udi alle andre maader vide och ramme vort gafn och beste, som hand agter at forsvare, for hvilken hans villig och tro tieneste vi hafver bevilget at ville lade gifve hannem aarligen ofver alt til besolding 400 rdlr. in specie, och skal samme hans besolding angaa fra paaskedag sidst forleden och saa forfølgis, imeden och al den stund vi hannem udi samme vor tieneste agter at bruge.

Sæll. reg. 20, 125—34.

[1] *Vel skrivefejl for:* forringning.

30.

1639 8. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om privilegier for Kristianshavn.*

R: Sæll. reg. 20, 135—37.

O: Orig. udfærdigelse i Københavns rådstuearkiv.

Trykt efter O hos O. Nielsen: Købhs. diplomatar. 1, 653—4.

Eftersom vi vore riger och lande til beste, gafn och defension hafver veret foraarsaget den nye bye Christianshafn paa vort land Amager at lade anlege och opbygge, och nu menige indbyggere, vore kiere tro undersaattere udi Christianshafn for os hafver ladet anholde och begiere, at vi forskrefne bye med kongellig friheder och privilegier ville benaade och forvare, paa det byen lige ved andre kiøbsteder her udi riget ved borgellig handel och nering maatte tiltage och forbedris, da hafve vi af vor synderlig gunst och naade unt och gifvet . . . Christianshafns borgere dette efterskrefne vaaben til deris rette stadsvaaben, nemblig et blaa torn med tre kroner, vort nafn och medfølgende løfve och faner efter, som det herhos findis afmalet; disligeste hafve vi unt och gifvet . . . forskrefne bye och dens indvoner ald borgellig ret och rettighed med efterskrefne friheder, benaadinger och privilegier.

For det første ville vi lade med det[1] første besørge samme bye med prest och kirke, hvortil de skulle gifve lige saadan rettighed som borgerne udi vor kiøbsted Kiøbenhafn gifve; om[2] det kand icke forslaa til dessen nødtørftig op- och underholding, da ville vi hannem videre lade forsiune.

For det andet skal u[d]i bemelte bye vere och tilsettis tvende borgemestere, sex raadmend, byfoget, kemner, byeskrifver och andre byens øfrighed och tienere som udi andre vore kiøbsteder udi vort land Sielland, och skulle vi derforuden med forderligste beskicke dennem egen stadsret, hvorefter de sig skulle vide at forholde.

For det tredie. Bemelte Christianshafns indbyggere skulle niude for sig och deris efterkommere alle de friheder och privilegier, voris kiøbsted Helsingør hafver och niuder, vere sig hvadsomhelst det vere eller nefnis kunde.

[1] *O forbig.:* det. [2] *O forbig.:* om.

For det fierde skulle de danske byer paa vort land Amager vere forpligt hver løfverdag at holde en torfvedag samme steds paa torfvet udi Christianshafn; dog skal Hollenderbyen herefter holde sin torfvedag som hidindtil udi vor kiøbsted Kiøbenhafn.

For det fembte hafve vi bevilget Christianshafns indbyggere fri fædreft til deris kveg paa det fellet paa vort land Amager, som gaar langs ud med stranden paa baade sider, och skal ingen dennem derpaa nogen hinder eller forfang giøre i nogen maader.

For det siette skal vor lensmand paa vort slot Kiøbenhafn udvise dennem uden porten paa baade sider veiene och til afsides lempellig kaalhafver ved alne och maal, dog hvis lysthuse, de der paa sette ville, skulle settis paa siden af hafven, som vender til veien, saa husene staar langs veien paa baade sider.

For det siufvende hafve vi bevilget, at de maatte nyde frihed fra dette vort obne brefs dato endnu paa 12 aars tid for ald skat, told, indqvartering och ellers ald anden tynge, besvering eller pengis udgift eller bekostning, hvad nafn det hafve kunde, intet aldelis undertaget i nogen maader.

For det ottende och sidste skal skipperne och de, som sig af søen nerer, mue fragtis af Kiøbenhafns borgere och hvem som dem ville hafve uden nogen forhindring; derimod skulle borgerne vere forpligt at bygge gode och ustraffellig borgerhuse och boder med[2] tegel tegte, och med flid vere deromb at faa byen besat och bebygt med det første.

Alle forskrefne puncter och privilegier hafver vi Christianshafns borger och indvoner bevilget, samtykt och meddelt . . ., dog ville vi os hafve forbeholden herudinden efter fornødenhed at forandre och forbiude efter, som os

[1] *O:* den side. [2] *O forbig.:* med.

raadelligt siunis, och vore riger, landis nødtørft och gafn kand udi tilfallende leilighed udkrefve.

31.

1639 8. juni. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om kurs på guldmønt, fatalia apellationis, arvekøb, øksenhandel, møller og bondens restance og gæld*[1].

O: Original udfærdigelse i Dske. kancellis arkiv.
R: Sæll. tegn. 26, 457—60.
T: Trykt samtidig på 4 blade signerede B—Biij.

Eftersom vi nu til denne nerverende herredage om adskillige uordninger hafve forfarit, daa hafve vi med voris Danmarkis rigis raads raad oc samtycke en del at forekomme oc en del at afskaffe for got anset och berammet, som efterfølger:

1. Guldmønt.

Først efterdi guldmynten paa adskillige steder uden lands opstiger, hvorudofver icke alleniste ingen her udi riget indføris, meden oc den, allerede her udi riget er, efter haanden udføris, da saadant at forekomme, skal guldmynten i vore riger och lande gielde och udgifvis, som efterfølger:

En portugaleux skal gielde en och tiuge rixdaller, sexten skilling dandske.

En jacobus femb rixdaller.

En hollandske ridder fire rixdaller, halffierde ort.

En dandske saa oc gammel engelske rosenobel, slagen udi Elisabetæ oc Edvardi tider, fire rixdaller en ort.

En flamsk eller Henricus nobel fembten ort.

En ungerske eller spandske ducat tolf mark eller to rixdaller.

En dobbelt spandske ducat eller pistolet to gange saa megit. — [En goldgylden otte mark danske.][2]

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 518—19 og 525—28.*

[2] *Således T; fattes dog i Dske. kancellis eksemplar af T; ligeledes i OR.*

En fransøske krone ellefve mark dandske.

En engelot fire slette daller.

En dandske guldkrone nitten mark dandske.

En brabantske krone och frisiske ridder halftiende mark.

En dobbelt crussade sex rixdaller halfanden ort.

Oc skal ingen efter denne dag veigre sig at tage sin betalling i forskrefne mynt, med mindre hand hafver ladet sig betalling forskrifve eller tilsige i rixdaller in specie, da det at efterkommis.

2. Dommis stefnelse.

Paa det retten maa befordris och sager dend stund, al ting er endnu i fersk ihukommelse, kunde til ende drifvis, saa oc ingen uformodelig skaade tilføiis, daa saa fremt nogen vil stefne en underdommers domb, som til birk-, raadstue-, bye- eller herritsting eller deslige dømt er, skal hand dend inden tvende aars forløb for ofverdommeren indstefne eller siden icke hafve magt den at paatale. Lansdommers domme skulle inden tre aar, efter de ere gifne beskrefne, oc gode mends, commissariers, afsigt i lige maade inden tre aar efter dommens ofverlefvering eller des tilbydelse, om parterne icke den hafve affordret eller villet annamme, til herredagene indstefnis; sker det ei, da stande de derefter, saa vit dommeren andgaar, uryggede, dog os forbeholden her udi at dispensere dommerne uden skade, om sagen umyndige andgaar och deris verge uvederheftige ere blefne, som dennom noget til skade kunde hafve forsømmet, saa vel som udi drabsager opreisning, hvor tiden til sandheds opliusning kand vere fornøden. Ei heller skal nogen vere forment sin ret enoch efter forskrefne termins forløb at prosequere, naar den drefne proces ei beskyldis eller dommernis domme til underkiendelse indstefnis, meden anden och bedre bevis i sagen forhverfvis och føris.

3. Arvekiøb.

Vil nogen arf kiøbe, daa skal hand, naar boen oc arfven rigtig registreret er, tage af borgemestere och raad udi kiøbstederne och paa landsbyen af birke- eller herritsfoget oc de, ved bøer, nøiagtig bevis ved raadstue- eller tingsvinde paa boens tilstand, grund och løsøre, løst och fast, ind- och udgield, saa vit efter registerings, bøgers oc handskrifters ofverseelse paa det neste[1] kand forfaris, och skal saadan kundskab oc arfvens fuldkommen registering saa vel som oc, hvor stoer andpart af arfven solt er, ald svig at forekomme udi samme arfs kiøbebref, om det skal magt hafve, fuldkommeligen indføris ved dag och datum oc derhoes bevislig giøris forbemelte boens tilstand for den selgende nøiagtig at vere kundgiort, før en[d] kiøbet er vorden sluttet, oc det udi den selgendis øfrigheds oc got folkes ofververelse, som ved bøer.

4. Øxenhandling.

Eftersom øxenhandling kronen, adelen, borgere och bønder til skade ved utilladelig oc i forrige tider usædvanlige landkiøb mod recessen[2] oc adskillige fornemlig dend[3] . . . anno 1623 udgangne forordning joe lengere joe mere forverris oc det af aarsage, at lensmendene fornemlig ofver nest bemelte forordning icke hafver holdet, som ved burde, hvorfore dennom hermed nu paaliggis dermed flittigere indseende at hafve och sig dermed forholde, som efterfølger:

1. For det første skal hver lensmand med flid lade forfare, hvor vit enhver kiøbmand udi hans len, som sig hoes hannomb andgifver at ville stalde øxen, kand stalde paa sit eget, indaufflit foeder, andseende mod recessen er, at bonden sit høe eller foeder fra sin gaard selger.

2. For det andet skal lensmanden vere forpligted

[1] *T forbig.:* paa det neste.

[2] *Reces 1615 §§ 8, 9.*

[3] *Den 25. juli. Dagen er heller ikke anført i TR.*

enhver kiøbmand seddel at meddele, hvor mange øxen kiøbmanden drifver, som er ofverstaldet och drefven af kronens eller borgerskabs laadegaarde, stald och foeder, hver i sær for sig specificerit, oc indseende hafve, at ingen undersleif hermed begaaes.

3. For det tridie skulle adelen och i lige maade vere forpligtede at gifve de kiøbmend och dennom, som drifve, seddel paa, hvor mange de af deris stalde och foeder afdrifvende vorder; end er adelen icke i landet tilstede oc gifver sin foget fuldmagt at selge, den gifve dog seddel paa, hvor mange paa dend gaard staldet er, oc fogden skrifve derpaa, hvor mange af stalden drefne ere, med en eller tvende dannemend til vitterlighed, och skal tallet paa øxene i alle forbemelte seddeler vere fuldskrefvet med fulde bogstafver.

4. For det fierde, tolderne skulle icke stede øxen igiemmel, ei heller at skibbis, uden de hafve deris lensmands seddel derpaa, och øxnene af lensmandens fuldmegtige ere talte; och skulle tolderne samme seddel hoes sit regenskab indligge oc anderledis ei derfore paa renteriet quiteris. Er lensmanden for uomgengelig (ti ellers bør hand at rette sig efter paa de tider at vere hoes lenet och toldstedet) forfald ei tilstede, da forretter hans foget eller skrifvere oc en derforuden, hvo hand dertil vil betroe, baade med seddel oc tallet, som forberørt er.

5. For det femte, alle lensmendene paa toldstederne, hvor øxen fortoldis oc enten igiennom drifvis eller forskibbis, skulle ingen øxen lade passere, med mindre kiøbmendene eller de, som drifve, nøigagttig beviser med hver lensmands eller adelens deris zeddeler, hvor mange øxen af stalden vaare kiøbte oc afdrefven, som forberørt er, och skulle samme beviser aarligen hoes de lensmends (som ofver toldstederne, hvor enten drifvis eller skibbis, hafve at commendere) regenskabber udi renteriet indleggis, och

skulle de icke paa deris regenskabber qviteris, med mindre samme beviser rigtigen blifver indlagde.

6. For det sidste, ingen øxen maa kiøbis til at udføris uden de, som bevisis at vere kiøbt af vore ladegaarde, adelens gaarde eller staldet paa borgeskabets indauflet foeder.

5. Skvattemyller, veder- och hestemyller.

Bønders skvattemyller, som ere paa en mil ner ret landgieldsmyller, som holdis ved magt oc nochsom kand bøndernis maaling forestaa, skulle afskaffis, dog de skvattemyller undtagen, som af arrilds tid hafver gaaet landgielde af oc udi sødskendeskifter eller andre skifter ere gaaen paa lod och bevisis at regnis for landgielde. Ei maa heller nogen bunde, som hafver hus och gaard, nogen veder- eller hestemyller af ny lade opbygge paa nogen steder, hvor landgieldsmyller maalen bekvemmelig kand forestaa.

6. Bondens restantz oc gield.

Endog bundens største gaufn er, at hand ingenlunde tilstedis sin landgielde paa sig at drage, ei heller at hand af borger eller anden, som bunden noget til sæd eller anden sin nødtørft forstrecker, for rente eller slig fordels forbedring paa lang tid efter anden bedagis, dog efterdi misvext, ulycke paa kvæg, heste och deslige tilfeld kunde indfalde, daa paa det den nødtrengte bunde hverken skal i sin trang ofverilis, ei heller i uvisse vitløftighed føris, skal alle bønder, som i it herred boesiddende nogen enten restantz eller gield skyldige er, hvert aar en gang lougligen indstefnis, saa de kunde vide at møde, och da skulle de i et tingsvinde alle samptlig indføris, hvor vit enhver af slig restantz eller gield er gestendig eller kand strax ofverbevisis, om hand det fraagaar; och skal bunden derefter oc icke videre vere pligtig at svare och betaale.

32.

1639 12. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne eller tilhøre, om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 606) . . . over bægge vore riger ville lade påbyde en almindelig landskat således, at hver 10 jordegne bondergårde, enten de besiddes af den, hvem bondeejendommen tilhører, eller de ere fæstede til andre, skulle lægges i læg og give os 30 rdlr. in specie og den rige hjælpe den fattige; hver 10 bønder, som ikke have frit jordegods, men have fæstet deres gårde og bruge avl, skulle lægges i læg og give 15 rdlr.; hver smed, skomager, skrædder, murmester og møller, som bor på landsbyen og bruger avl, skal give 3 rigsort og de, som ikke bruge avl, 1½ rigsort; hver pebersvend skal give 1½ rigsdaler; hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad heller han har kornsæd eller ikke, skal give 3 rigsort og de, som ikke tjæne for fuld lön, 1½ rigsort, og hvor flere bønder bo på en gård . . . o. s. v. som i åb. brev 1629 1. oktbr.; hver ugedagsmand, som bor for vore egne slotte, klostre eller gårde, skal give 3 rigsort; skatten skal være udgivet de to parter til Michaelis förstkommende og den tredje part til jul næstefterfølgende i rigsdaler in specie, hver daler beregnet til 6 slette mark, hvis de ikke ville tiltales og straffes*[1].

Sæll. tegn. 26, 463—64.

[1] *Bestemmelserne om opkrævning og fritagelse fastsættes som i åb. brev 1629 1. oktbr. (no. 325), dog med bemærkning om lænsmændenes ansvar, hvis nogen regnes for adelens ugedagsmænd med urette, og at skriverne ikke skulle have penge for at skrive skatten. — Bønderne i Lavholm, Halmstad, Varberg og Kristianopels læn forskånedes for halv skat.*

33.

1639 12. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering*

som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 606) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp[1] *i speciedaler eller 6 slette mark for hver daler, hvorhos hver tjænestedreng skal give 1½ rigsdaler og købsvendene efter deres formue; skatten skal leveres med to parter til Michaelis förstkommende og en part til jul næstefterkommende til deres lænsmænd, dog fra København*[2] *på rentekammeret med rigtigt mandtal over købsvende og tjænestedrenge.*

Sæll. tegn. 26, 468—69.

[1] *Liste over de enkelte købstæders skat meddeles i tillæg.*

[2] *Ved særligt missive af s. d. til borgemester og råd i København meddeltes det under henvisning til missive 1637 , at drengeskatten denne gang, da der skal erlægges halvanden skat, skal betales med 450 rdlr. (a. st. 469).*

34.

1639 12. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 606) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp således, at hver provst eller præst skal give os 6 enkende rigsdaler in specie eller 6 slette mark for hver daler; provsten i hvert herred eller provsti skal ligne hjælpen mellem dem således, at den rige skal hjælpe den fattige; pengene skulle leveres til superintendenterne med de to parter inden Michaelis förstkommende og med den tredje inden jul næstefterfølgende*[1].

Sæll. tegn. 26, 470—71.

[1] *I brevet til Tronhjems stift indførtes, at præsterne i Finmarken, som ingen decimas have, skulle forskånes og de andre udgive efter, som de have formue til.*

35.

1639 12. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1637 5. novbr. (no. 606) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp, som de skulle udrede i rigsdaler in*

specie med to parter til Michaelis förstkommende og den tredje til jul næstefterfølgende og selv ligne den således, at hver udgiver af sit præbende og efter, som han har oppebørsel i kapitlet; hjælpen skal leveres af Roskilde kapittel med 750 rdlr. på rentekammeret, af Lunde kapittel med 625 rdlr. til hr. Tage Tott Ottesen, af Riber kapittel med 450 rdlr., Århus kapittel med 525 rdlr. og Viborg kapittel med 300 rdlr. til Tønne Friis, og af Oslo kapittel med 225 rdlr., Stavanger kapittel med 75 rdlr., Bergens kapittel med 150 rdlr. og Trondhjems kapittel med 150 rdlr. til hr. Kristoffer Urne.

Sæll. tegn. 26, 472.

36.

1639 12. juni. (Glychsstad.) *Missive til tolderne i Sundet om mål på forskellige sorter frø og gryn.*

Sæll. tegn. 26, 311.

Eftersom hid indtil udi Øresund hafver verit regnet hver skibslest for 24 tønder af efterskrefne vare, som kommer øster fraa, nemblig boghvedegryn, hirtsegryn, hørfrøe och hampefrøe, daa bede vi dig och ville, at du nu efter denne dag icke skal lade regne lesten af forskrefne gots høiere end 12 tønder i lesten, indtil vi anderledis til sinds blifver, andseendis paa de steder, det udskibis fraa, agtis och saadant tøndegots ei mere end 12 tønder paa en lest[1].

[1] *Til brevet, som oprindelig var dateret 1638 7. juni, er knyttet denne anmærkning:* Dette bref komb icke fremb til tolderne i Sundet før end 12. Juni 1639; fik it andet efter dette dato 12. J. 1639.

37.

1639 16. juni. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark og Norge om, at vi, eftersom der her til dags har været bevilget 13 tdr. sild, torsk og anden slig fede varer til hver læst, når det skal fortoldes,*

have for godt anset, at der herefter ikke skal regnes mere end 12 tdr. på hver læst af slige varer, hvilket de skulle meddele tolderne hver i sit læn.

Sæll. tegn. 26, 477.

38.

1639 16. juni. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om herefter ikke som her til dags at regne 13 tdr., men 12 tdr. på læsten af torsk, sild og anden slig fede vare.*

Sæll. tegn. 26, 478.

39.

1639 19. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev anlangende fremmede, som komme til København.*

Sæll. reg. 20, 149—50.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Kbhvns. diplomatar. 3, 204.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis atskillige slags folk saa vel som her udi rigerne fødde fremmede nationer sig skal hid til vor kiøbsted Kiøbenhafn begifve och her leier kamerser, kielderer, lofte och anden husverelse, hvor de kand hafve deris tilhold och det icke udi det ringiste at skal for øfrigheden her udi byen angifve, da paa det der kand vidis, hvad slags folk sig her udi byen opholder,

1. ville vi hermed alfvorligen och strengelligen hafve befalet . . . alle indbyggere her udi byen, saa vel vore egne tiennere eller borgere, at ingen maa leie kamerser, kieldere, lofter eller hvad husverelse til nogen, med mindre de hafve borgemestere och raad her udi byen deris bevilling och samtøcke her samme steds sig at maa nedersette och opholde, och skal enhver, saa vel voris egne tiennere och borger, vere forpligt sin rodmester, som for dette verk blifver forordnet, at gifve til kiende, hvad personer hand hos sig hafver, naar rodmesteren det er begierendis.

2. Understaar sig nogen slig folk uden borgemester och raads villie och sambtycke at indtage, da skulle de hafve forbrut til de fattige husarme tre aars husleie af hvis boder, de udi saa maader ulouglig bortleiet hafver, och skulle slig folk, som udi saa maader uden borgemester och raads villie ere hid indkomne, af byen forvissis.

3. Bydendis och befalendis borgemestere och raad her udi byen, de, som nu ere eller herefter kommendis vorder, at de tilbørligen her ofver holder och saaledis, som [de] sielf vil stande til rette.

40.

1639 19. juni. (Kiøbenhafn.) *Instruks for Københavns slotsfoged.*

Sæll. reg. 20, 148—49.

Kiøbenhafns slotsfogeds instruction, hvorvit hand serdelis saa och efter slotsherrens befaling hafver at forrette.

1. Ligger och skytter hafver baade slotsher[re]n och slotsfogden at commendere til kongelig maiestats tieniste; slotsherr[e]n setter portenern, som dend slotsloug och øfverste commendo hafver och slottet er befalet och betroet.

2. For taarnet raader baade slotsherr[e]n och slotsfogden; dog hafver slotsfogden particular opsigt ofver taarnet och med taarengiemmerne, dog med statholders vidskaf af och i [at sette] slotsherrens fanger, och de, hand vil lade sette, setter hand och lader ud efter slotsherrens befaling.

3. Birkebønderne ere under slotsfogden, som dennom bruger til atskillige forretning, som en til hielp baade paa pladsen at holde ren, kaalhafverne at pleie, och i stalden, naar høe indføris och ellers, som de bekvemmellig kunde afstedkomme; hand pleier at opberge deris sagefald, dog at hand sig dermed forholder, at bønderne icke vorder øde.

4. Ladegaarderne och hvis i ladegaarden indføris af vangerne, item kongens veie och husse bestiller och forestaar lensmanden som den, der lader dennom arbede, høste och forferdige; merker slotsfogden uraad, vare slotsherren ad och de, dennom ved lige bør at holde, och hafve och sielf som en slotsfoget under slotsherren indseende med deris forhold.

5. Slotspladsen inden och uden raader slotsherren for som en slotsherre, och slotsfogden hafver opsigt dermed som en slotsfoget; hvilken af dennom befinder noget utilbørligt der at begaais, remederer det, och slotsfogden i lige maader och fornemlig i slotsherrens absents.

6. Kongelig maiestats arbedsheste och postheste raader slotsfogden for och hafver indseende, at de til intet andet brugis end kongens arbed, och som ved bør, saa och at høe och hafre der allene brugis och medgaar, som det er beskicket til, och med sparsomhed.

7. De vange, som allene til høe brugis, dennom lader slotsherren høste, holder bønderne til at lucke gierder och sognefogden i tide at møde med bønderne och følgis til och fra med vognene; derforuden er och slotsfogden derhos och bestiller med samme høe och aufl tillige, det och lader hver aar ved liggere och sognefogderne telle, [hvor] mange [les] paa slottet och i hafven lefveris, och indseende hafver, at intet forekommer eller anden steds i byen forparteris, och det, som ind kommer, raadsommelligt føris, och holder paa alt dette rigtig bog; slo[t]sherren bør at telle høeles, der lessis, och hvort de lefveris, naar de indført ere; siden raader slotsfogden allene, hvorledis det udføris, dog at slotsherren sin aarlig sedvanlig genant af høe at følge.

8. Skal slotsfogden allene hafve nøgelen til kongelig maiestats egne gemacker och ingen anden.

41.

1639 10. juli. (Glychsborg.) *Åb. brev om forhöjelse af kursen på goltgylden.*

Sæll. tegn. 26, 484.

Eftersom vi nu nyligen[1] med voris Danmarkis rigis raads raad nogle sorter af guldmynt hafver ladet ved voris derom udgangne mandat forhøie, och vi forfare, foruden de der udi benefnede [mynt], goltgylden och uden riget at opstige, da hafver vi och med voris rigis raads raad och samtycke for got andset at paabiude och befale . . ., at en goltgylden och skal forhøies och herefter for otte mark dandske udgifvis.

[1] *Frdg. 1639 8. juni § 1.*

42.

1639 17. septbr. (Glychstad.) *Åb. brev om uorden, som begås i de byer, hvor rytteriet er indkvarteret.*

Jyske reg. 9, 442.

Eftersom vi forfare borgemestere och raad, hvor voris obersterlieutenant Frederik von Buchvolds rytteri i vort rige Danmark er indqvarterit, icke saa stricte holder ofver adskillige uordener, som paa samme steder begaaes, som det sig burde, iblant andet tilstedes borgerskabit undertiden gandske natten igiennem och undertiden langt ud paa natten at skenke adskillige drik och holde uordentlige hus, da paa det saadant herefter kand forekommis, ville vi alle och en hver øfrighedsperson, hvor ryteriet ere och omlagt, at i retter eder efter saadant at afskaffe, och dersom det befindis eller at komme herefter klage paa saadan uskickelighed med andre at tilstedis, i da icke ville tiltalis, som ved bør.

43.

1639 7. novbr. (Hafniæ.) *Missive til kommissarierne i Danmark om at tilholde kaptejnerne over adelens*

soldater at til kende give dem, hvor mange soldater udeblive fra hver mønstring, og derefter, hvis adelens egen skyld befindes heri, at oppebære 4 rdlr. til landkisten for hver soldat; hvis soldaternes egen forsömmelse fornæmmes heri, skulle de af deres husbond straffes tilbørlig på kroppen.

Sæll. tegn. 26, 511.

44.

1639 19. novbr. (Antvorskouf.) *Missive til hr. Just Høeg, hofmester på Sorø akademi, om straf for dem, som ulovlig bruge kongens vej ved Sorø.*

Sæll. tegn. 26, 518.

Eftersom der tilforn er forordnet en at hafve opsiun med, at ingen farer den vei, som paa eders len er voris egen rette kongevei, uden allene det sker med voris villie, at de skulle age den, och at hand skulle skiude deris heste, som sig fordriste til den vei at brugge imod voris villie, ti ville vi, at i skulle lade alle och hver dem tiltale, som ertappis paa samme vei, at deris heste derofver blifver skut och med retten forfølge dennom, som saaledis befindis ulouligen at bruge voris vei mod forbud, och lade holde och straffe derofver, ligesom vore forordningers och mandaters ofvertredelser, och som de, der lader sig findis paa forbudne steder och paa afliuste ulovlige veie, andseendis den rette landvei derforuden holdis for hver mand ferdig.

45.

1639 28. decbr. (Haderslev.) *Åb. brev om, at vi, da borgemester, råd og menige borgerskab i Visby på Gulland have andraget, at vort forbud mod kødudførsel der af landet geråder dem til skade og afbræk på deres handel, bevilge og tillade, at de indtil videre må nederføre deres kød til Danmark, dog at de först tilbyde*

os det, om vi til vor fornødenhed noget deraf kunde behøve, så fremt de ikke derfor ville stå os til rette og straffes som ved bör.

Skånske reg. 5, 305.

46.

1640 4. jan. (Haderslevhus.) *Åb. brev om stadfæstelse på åb. brev af Koldinghus 1545 mandag næst efter midfaste söndag lydende, at al udførsel sydpå fra Nörrejylland skal foregå gennem Kolding og Ribe*[1].

Jyske reg. 10, 1—2.

[1] *Brevet, som ikke findes i Danske kancellis registranter fra Kristian III.s tid, lød:*

Eftersom os er forekommit, at mange, baade indlendiske och udlendiske, kiøbmend, heremends bud, bønder och andre almue her ofver Isevad, Falkevad, Asdropmøllevad och igiennem Gieldballe, Hieredrop, Klechbeck och andre ulovlige vadsted[er] och veie imellem Kolding och Ribe [ud]føre och drifve heste och øgføller, øxen, kiør, korn, flytteles och andet gods och sammeledis føris til skibs østen om Kolding och dermed forkrenker och forringer vor och kronens told och rettighed i mange maader, da ere vi nu til ens vorden med voris rigens raad her nu tilstede vare,

1. at hvo nogen kiøbmandskab eller andet, som forskrefvit staar, vil udføre, hand skal det udføre igiennem Kolding och Ribe och ingen anden steds och giøre och gifve der sin told och rettighed, som det sig bør, forbydendis alle och enhver, i hvo som helst de være kunde, herimod at giøre eller at giøre lade som forskrefvit staar.

2. Findis nogen, som herimod giør, da skal hand hafve forbrut, hvis hand hafver med at fare, och dertil vil [vi] lade rette ofver dennem, derimod giør, som bør at rettes ofver dennem, vore brefve och bud ei holde vil.

3. Var det och saa, at nogen søgte forskrefne ulovlig steder anden steds end at Kolding och Ribe och dermed undføre vor och kronens told, da hafver vi befallet och fuldmagt gifvet vore toldere udi Kolding och Ribe dennem at forfølge paa Kolding och Ribe byting som [for] andit tyfveri.

47.

1640 9. mars. (Rensborg.) *Åb. brev om afgörelse af trætter mellem borgerne og de indkvarterede ryttere og straf for sådanne.*

Jyske reg. 10, 11—12.

Eftersom os berettis den store uskickelighed, som af en del iblant rytteriet paa somme steder och borgerskabit tit och ofte indfalder, der er omlagt i vort rige Danmark, idet at de undertiden ved en drik saa vel som och ædruvis med skelden och slagsmaal ilde tracterer hver andre och derhos beklagis, at naar borgerskabet sig forgriber imod ryteriet, skal de ofver dennom ingen ret kunde erlange, mens viser dennem hen til loug och ret i de sager, som vel anderledis kunde remederis, da paa det en lighed udi straffen kand i agt hafves, ville vi det herefter saa forholdit hafve,

1. at naar nogen borger eller rytter nogen tvist indfalder och nogen insolence begaais, enten ved slagsmaal i kroerhuse eller och anden steds saa och med gemene skelsord, och det befindis icke sager at være, som kand hentydis til ere eller [i] andre maader med retten bør at udføris, medens gaar lige op, da skal den, som er anfanger, være sig rytter eller borger, efter vidnisbyrd straffis paa kropen med fengsel eller træhest uden videre proces, medens dersom det bevises, begge at hafve lige stor skyld, da och begge at lide lige stor straf.

2. Befalendis voris embitsmend, borgemestere och raadmend, at de ofver borgerskabit, saa och officererne, hvor ryteriet liggendis er, at [de] i lige maade ofver ryteriet enhver i sit sted [retter], som forskrefvit staar, som i ville ansvare, om videre klage forekommer.

48.

1640 6. april. (Haderslevhus.) *Åb. brev om, at den seneste frdg. om øksenhandel*[1] *ikke skal komme Ribe borgere til skade på deres handel med øksne efter ældre privilegier.*

Jyske reg. 10, 14.

Eftersom borgemestere och raad udi vor kiøbsted

[1] *Af 1639 8. juni § 4, jfr. åb. brev 1641 28. oktbr*

Ribe os hafver ladit forebringe adskillige dennem af fremfarne konger gifne och unte privilegier, i synderlighed, at de udi Vendsyssel och gandske Riber stict øxen och andit hos bønderne sig maatte tilforhandle, begierendis vi dennem ved samme deris privilegier och friheder ville hanthefve och beskerme, da hafve vi samme deris privilegier fuldbyrt och stadfest i alle deris clausuler och indhold saa och hermed fuldbyrder och stadfeste, saa at de nu som tilforn fri och ubehindret stal- och gresøxen sig maa hos bønder paa forskrefne steder indkiøbe och tilforhandle efter deris privilegiers videre indhold, och skal voris seniste om øxenkiøb udgangen forordning ingenlunde dennem paa deris privilegier komme eller udtydes til hinder eller skade i nogen maade.

49.

1640 7. april. (Haderslefhus.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi, da vi til unionens efterkommelse, grænsernes forsikring og rigets derpå liggende krigsfolks underholdning i denne besørgelige og vidt udseende krigstid behøve en anselig summa penge, med vort Danmarkes riges råds råd have for godt anset at lade påbyde en almindelig landskat over bægge riger, som skal oppebæres i rigsdaler in specie, hver daler til 6 slette mark, til förstkommende st. Hans dag midsommer*[1], *hvis de ikke ville tiltales og straffes.*

Sæll. tegn. 27, 13—14.

[1] *Skatten ansættes med det dobbelte beløb mod skatten efter åb. brev 1639 19. jan. (no. 7), med hvilket ovenstående brev i øvrigt er enslydende.*

50.

1640 7. april. (Haderslevhus.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om, at vi . . . med*

motivering som i åb. brev s. d. no. 49 . . . ville besøge dem om en mulig hjælp i speciedaler eller 6 slette mark for hver daler, hvorhos hver tjænestedreng skal give 1 rdlr. in specie og købsvendene efter deres formue[1]; skatten skal leveres til förstkommende st. Hans dag midsommer til deres lænsmænd[2], fra Norge dog til st. Michaelis med rigtigt mandtal over tjænestedrenge og købsvende[3].

Sæll. tegn. 27, 23—25.

[1] *Ved missive 1640 7. april (a. st. 24) ansættes drengeskatten af København under et til 600 rdlr. in specie.*

[2] *Det var dog vist meningen, at skatten fra København skulde leveres rentemesteren.*

[3] *Liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

51.

1640 7. april. (Haderslevhus.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 49 . . . ville besøge dem om en mulig hjælp af 8 enkende rigsdaler af hver præst, som skal udkomme til st. Hans dag midsommer*[1].

Sæll. tegn. 27, 21—22.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1639 18. jan. (no. 5).*

52.

1640 7. april. (Haderslevhus.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 49 . . . ville besøge dem om en mulig hjælp i rigsdaler in speeie, som de skulle udrede til st. Hans dag midsommer förstkommende og indbetale fra Roskilde kapittel med 1000 rdlr. på renteriet, fra Lunde kapittel med 900 rdlr. til hr. Tage Thott Ottesen, fra kapitlerne i Ribe med 600 rdlr., i Århus med 700 rdlr. og i Viborg med 400 rdlr. til Tønne Friis; fra kapitlerne i Norge leveres hjælpen fra Oslo med 300 rdlr.,*

fra Stavanger med 100 rdlr., fra Bergen med 200 rdlr. og fra Trondhjem med 200 rdlr. til st. Michaelis[1].

Sæll. tegn. 27, 20—21.

[1] *Der anføres ikke til hvem; ligningsreglerne fastsættes som i åb. brev 1638 6. juli.*

53.

1640 16. april. (Flensborghus.) *Frdg. om forbud mod, at kongens undersåtter, specielt søfarende folk, tage fremmed krigstjæneste.*

R: Sæll. tegn. 27, 28—29.

T: Samtidigt tryk på 2 blade, det förste signeret C.

Eftersom dagligen och tid efter anden erfaris den stoere udrystning, som vore naboer andvender, at mand icke kand vide, hvad intention enhver for sig kand hafve, hvorfore vi och voris rigger och lande med goede och dygtige persoener at forsiune, om noget dennom andgribes kunde, det gud naadeligen afvende, hafve icke en gang, mens ofte ladet vore undersaatter forstaae, at de sig af[1] fremmede herrers tienniste skulle entholde, erfare vi dog, hvor lidet hidintil samme voris befalling och advarsel er actet; och eftersom icke alleniste denne besverlige tids tilstand meget continuerer, medens och de statiske commercien och skibsfarten øster paa til voris rigger och des strømme och haufner deris undersaatter ved offentlig placat och mandat forbudet hafve, hvoraf stoer mistanke och atskillige discurs forøgis och udspreis, da efter billige aarsager och goed betenkende ville vi alvorligen och strengeligen befalet och budet hafve . . . alle och enhver voris undersaatter, fødde udi voris rigger Danmark och Norge, saa och under førstendommet, som sig udi de herrer staters saa vel som andre fremmedis tienniste enten til lands eller vands indladet hafver, i særdelished alle och enhver søefarendis, i hvad stand de och tienner eller er,

[1] *T:* udaf.

at de retter sig efter strax at begifve sig fra saadanne fremmede herrers tienniste ind udi voris rigger och lande igien, och det enhver under alt deris godsis confiscation och endelige fortabelse, i særdelished den søefarende uden ald naade under lifsstraf, at derfore enhver vider sig strax uden forhaling af fremmedis tienniste at entledige och udi voris rigger och lande, efterad denne voris mandat forkyndet er, sig af fremmedis tienniste at begifve, andseendis de, som sig betiden indstiller, fuldkommen pardon skal vederfaris, de andre derimod gandske och aldelis uden nogen naade, hvor och naar de kand andtreffis, paa lifvet straffis, som ved bør.

54.

1640 23. april. (Flensborg.) *Toldordinans.*

Sæll. tegn. 27, 27—28.

	rixdlr.	ort	sk.
En lest salt 1 lest sild	2	—	12
1 lest s[t]øer eller 6 fadde	4	—	12
1 lest hvede	2	—	4
1 lest rug	1	—	2
1 skippund vox	2	—	4
1 skippund find uld	2	—	6
1 skippund potaske	2	—	12
1 lest vedaske	1/2	—	2
1 lest beg eller tiere af stoer bond	1	—	2
1 lest beg af smaae bond	1/2	—	2
6 skippund høer	2	—	6
sex skippund hamp	2	—	6
6 skippund slaugen toug	2	—	6
1 skippund kobber	2	—	4
6 skippund stangjern	2	—	4
1 stoer mast	1	—	8

	rixdlr.	ort	sk.
100 klapholt 100 pipholt 100 pipstaufe 100 vogenskud	2	—	4
1 skok eigeplanker 1 skok prisi[s]che deller 1 skok aarer	2	—	4
1000 iller eller hvide katteskind	2	—	4
100 refveskind	2	—	4
50 rxthr. (!) forverk	2	—	16
1000 graae caniner	2	—	4
8 stycker klæde	1	3	4
16 stycker døssin klæde	1	3	4
24 [stycker] kirsei	1	3	4
8 stycker dobbelt sayen	1	3	4
8 stycker engelske sayen	1	3	4
12 stycker bay	1	3	4
12 stycker tyrkiske grofgrøen	1	3	4
50 par strix strømper	?	?	?
20 stycker melvings boldavit	2	—	10
300 lb. pebber	2	—	12
100 lb. nelleken	2	—	4
8 lb. saffran	2	—	4
1 pibe eller bot malversie 1 bot sech 1 pibe petersimin	2	—	8

Herhoes skal efter gammel sædvaane af alle obspecificerede vaare gifvis den hundrede pendinge; och dersom de engelske endoch nogen anden vare mer igiennom Sundet fører, hvilke udi forberørte specification icke er erholdet, da skal de af samme vare ochsaa ligesom af disse obspecificerede efter proportionen den told, som de anno 1625 betalt hafver, dobbelt erstatte och erlegge.

55.

1640 13. maj. (Hafniæ.) *Adg. om stolestader i Ronneby kirke.*

Skånske reg. 5, 313.

Eftersom hr. Tage Tott Andersen, ridder och befalningsmand paa vort slot Sylfvitsborg, hafver efter voris til hannem udgangen befalning paa voris behaug giort en visse ordinance paa alle stolestader udi Rudneby kirke, hvad af enhver skulle gifvis, nemlig at af de stolle, som ere fra korit och neder paa pillerne, skal gifvis af hver sted efter den 8 mends taxt, derpaa giort er, baade paa karle- og kvindesiden, en rixdaler; af de stolle, som ere neder fra pillerne och neder til dørren, skal gifvis af hver sted, baade paa kvinde- och karlesiden, 1 slet dlr.; af de stollestader, som ere i begge capellerne, skal gifvis af hver stollestad efter den taxt, som bønderne self derpaa giort hafver, efterdi bønderne med deris kvinder staar i samme capeller, $^1/_2$ rixdlr.; da hafve vi fuldbyrt, samtykt och stadfest . . . forskrefne ordinance. Disligiste hafve vi ochsaa unt och bevilget . . ., at forskrefne stollestader, som nu udbytet ere, skal blifve liggendis til de gaarde, som de nu ere tillagt, och dersom nogen ved døden afgaar, da skal deris efterkommere gifve til en kiendelse til kirken af samme stolestader, dersom det er borgere, 2 slette mrk., och dersom det er bønder, 1 slet mrk.

56.

1640 18. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om nedsættelse af guldmøntens værdi til den gamle, som den var för frdg. 1639 8. juni.*

Sæll. tegn. 27, 36.

Samtidigt tryk på et blad.

Eftersom vi udi sidst forleden aar 1639 den 8. juni en voris mandat om guldmyntens forhøielse her udi vort rige Danmark hafver ladet udgaa, och vi nu erfare, for-

medelst tidernes forandring deraf stoer disordre at enstaa, och voris undersaatter icke ringe skade at tilføies, idet guldmynten i stor menge hid indføris, som dog icke er af den valeur, den bør at vere, da hafve vi med voris Danmarkis rigis raads raad och betenkende for got andset guldmynten igien at afsette och til sin førrige værd, som den udi vaar, før en[d] fornefnte voris forordning udgik, at reducere.

57.

1640 3 juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om soldaterne, som udeblive fra mønstring.*

Sæll. tegn. 27, 57.

Eftersom vi komme udi forfaring, soldaterne under de danske regimenter sig mutvilligen och forsømmelig at skulle forholde, naar de af deris officerer blifver tilsagt at skulle møde til munstring, eller i andre occasioner befalis at vere tilstede, i det at en part ganske udeblifver, da hafve vi for got andset saadan anordning at giøre, at naar nogen sig saaledis forsømmer och udeblifver uden louglig forfald, da skal tu af dennom legge om, hvilken det kand tilfalde, it aars tid, tu eller trei efter forseelsens grofhed at straffis udi jern paa Bremmerholmb for vor kiøbsted Kiøbenhafn; hvortil vore lensmend skal hafve flittig tilsiun, at ofver fornefnte andordning blifver holden, och fornefnte mutvillige blifver tiltalit och dom ofverhendet och siden med dommen til Bremmerholmb ofverskicket.

58.

1640 6. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgerne i Ronneby må sælge og tappe vin i deres huse, men ikke sælge ud af husene.*

Skånske reg. 5, 325.

Eftersom vi hafve bevilget Jesper Skouf udi vor kiøbsted Rudneby at maa allene och ingen anden falholde och

udtappe spanske, franske och anden hed vin derudi byen, och menige borgerskabet der samme steds nu af os hafver verit begierindes, vi dennem ville bevilge, at de herefter maatte udi deris egne huse selge och tappe spansk, frants och anden hed vin til giester, som dennem i deris huse kunde besøge, da hafve vi af vor synderlig gunst och naade bevilget och tillat . . ., at forskrefne borgerskab udi Rodneby maa herefter hafve forskrefne vin udi deris huse och det tappe och selge til deris giester, som dennem herefter i deris huse kunde besøge, dog uden husit icke nogen vin at maa selge.

59.

1640 6. juni. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om, at præsters, fogders og bønders hunde skulle lemmes, hvad enten de gå løse eller ere bundne.*

Sæll. tegn. 27, 63.

Eftersom vi erfare hunde, som holdis paa landet, stoer skade at skal giøre paa voris vildbane, da hafve vi for got andset, at præster, fogder och alle bønderne udi dit len, ihvo de och tilhøre, skal herefter lemme deris hunde, enten de gaar løse, eller de staae bundne, saa at det første led paa it af forbenene skal afhuggis. Bedendis dig och ville, at du saadant til tinge lader forkynde, och dersom nogen findis siden hunde at hafve, enten bundne eller løse, som icke i saa maader ere lemmet, skal tiltalis och straffis, hvormed vi ville, du flittig indseende skal hafve, som du agter at forsvare.

60.

1640 25. juni (udi vor befestning Glyckstadt). *Frdg. om forhöjelse af tolden på heste, fede svin, får og gæs, som udføres, og på tobak og kort, som indføres*[1].

[1] *Om forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stænder-møder 2, 542—45.*

Samtidigt tryk på et blad med kongens segl og påtegning om læsning 20. avg. 1640 ved Sorø birketing.

Vi ... hafver met voris Danmarkis rigens raads raad oc betenkende for got anset, at efter denne dag skal af efterskrefne vare, som her af riget paa fremmede steder udføris, gifvis efterskrefne told, nemlig af hver hest, som er under halfniende selandske qvarter oc to tom, tre richsort ofver førige told, oc af hver hest, som er derofver, en richsdaler ofver førige told; af hvert fet svin en richsort, af hvert faar en richsort, af hver gaas fire skilling danske ofver førige told. Disligeste af efterskrefne vare, som udi vore lande indføris, efterskrefne told, nemblig af hver pund tubak en slet mark oc af hver døsin kort en richsort.

61.

1640 3. juli. (Glyckstad.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af bundstaver.*

Sæll. tegn. 27, 67—68.

Samtidigt tryk på et blad med kongens segl og påtegning om læsning ved Sorø birketing den 20. avgust 1640.

Eftersom vi aarlig til voris flodes udredning saa vel som anden fornødenhed stor anddel bondstager behøfver, och vi, formedelst den store udførsel deraf paa fremmede steder sker, tit største mangel befinde, da hafve vi for got andset almindelig forbud at lade giøre,

1. at af ingen vore rigger, Danmark eller Norge, nogen bondstager paa fremmede steder skulle udføris, indtil vi anderledis derom tilsigendis vorder.

2. Befindis nogen herimod at giøre, hafve samme bondstager forbrut och derforuden straffis, som de voris mandat icke hafver villet agte.

62.

1640 3. juli. (Glychstad.) *Frdg. om brøllupper og festensøl.*

R: Sæll. tegn. 27, 66—67.

O: Original udfærdigelse.
T: Samtidigt tryk på to blade.
Desuden trykt i uddrag efter T hos Rørdam: Kirkelove 3, 282—83.

Eftersom vi nogen tid forleden vore kiere undersaatter til beste hafver en forordning[1] ladet udgaae, hvorledis med brøllupper, festensøl och andet deslige i kiøbstederne ofverflødige och forderfvelige bekostninger at forekomme skulle forholdis, och vi dog af mange ofverløbbis och besvergis, at dennom motte forundis deris brølluppers bekostning efter egen tycke at andstille, da paa det vi for saadan ofverløb kunde blifve forskaanet, hafve vi for got andset denne andordning derom at giøre,

1. at alle de, som den vel forordnede tarfvelighed om brøllups bekostning mishage och sig for ære holder ofverflødighed endoch med egen skade at motte tilladis, de maae herefter tilstedis deris brølluppers bekostning endoch ofver det, føerige forordning tillader, at andstille, dog med slig condition, at de foruden de 200 rixdaller, tilforn vaare paalagde[2] til os och byen at skulle udgifvis, endnu 100 rixdaller til os at gifve; och dermed staar enhver frit fore, som udi saadan ofverflødighed lyst och ære søger, endog ofver forrige forordnings tilladelse sig at forholde.

2. Disligeste eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis den bekostning, vi med voris forordning fæstensøl[1] anlangende formente at afskaffe, alligevel den befindis ved ulouglig paafund at blifve udi svang, i det mange en dag eller toe, efter trolofvelsen er forrettet, dog lige stoer och kostelig giestebud andretter, saa festensøls nafn allene och icke bekostningen afskaffet befindis, da hafve vi for got andset, at alle de, som for trolofvelse skyld slige giestebud andrette ville, skal gifve os 50 rixdlr.; sker det icke, da dennom efter forordningen for det giestebud,

[1] *Frdg. 1624 1. maj.* [2] *a. st. § 37.*

som trolofvelsen hafver aarsag til gifvit, lige saa vel at stande til rette, som det den dag, trolofvelsen skede, hafde verit holt, andseendis vi voris forordning med saadan listige paafund, som lydige undersaatter icke vel andstaar at bringe udi foragt, ingenlunde ere til sinds at ville tillade.

3. Ti biude och befale vi vore fogder, embitsmend, borgemestere, raad och byfogder udi vore kiøbsteder, at de sig herefter retter och herofver holder, som det sig bør, saa frembt de icke derfore ville stande til rette.

63.

1640 6. juli. (Glychstad.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne eller tilhøre, om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1640 7. april (no. 49) . . . over bægge riger at lade påbyde en almindelig landskat i rigsdaler in specie, hver rigsdaler til 6 slette mark, som skal være udgivet til st. Martini førstkommende, hvis de ikke ville tiltales og straffes*[1].

Sæll. tegn. 27, 73—75.

[1] *Skattens störrelse fastsættes som i åb. brev 1639 19. jan. (no. 7), med hvilket ovenstående brev i øvrigt er enslydende, dog at Varberg, Halmstad, Lavholm og Kristianopel læn forskånes for halv skat.*

64.

1640 6. juli. (Glychstad.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om at udgive en hjælp i rigsdaler in specie eller 6 slette mark for hver daler til st. Martini førstkommende*[1].

Sæll. tegn. 27, 85—88.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 50). Liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

65.

1640 6. juli. (Glychstad.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1640 7. april (no. 49) . . . ville besøge dem*

om en mulig hjælp, således at hver provst eller præst skal give os 4 enkende rigsdaler in specie eller 6 slette mark for hver daler, som skal udkomme til Martini førstkommende[1].

Sæll. tegn. 27, 82—88.

[1] *Brevet er iøvrigt enslydende med åb. brev 1639 18. jan. (no. 5).*

66.

1640 6. juli. (Glychstad.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1640 7. april (no. 49) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp i rigsdaler in specie, som de skulle udrede til st. Martini førstkommende og fremskikke fra Roskilde kapittel med 500 rdlr. til hr. Klavs Daa, fra Lunde kapittel med 450 rdlr. til hr. Tage Thott, fra kapitlerne i Ribe med 300 rdlr., i Års med 350 rdlr. og i Viborg med 200 rdlr. til Tønne Friis, fra kapitlerne i Oslo med 150 rdlr., i Stavanger med 50 rdlr., i Bergen med 100 rdlr. og i Trondhjem med 100 rdlr. til hr. Kristoffer Urne*[1].

Sæll. tegn. 27, 82.

[1] *Ligningsreglerne fastsættes som i åb. brev 1638 6. juli.*

67.

1640 6. avgust. (Hafniæ.) *Åb. brev om, kun at indlændinge må benytte ladestedet ved Sundby færge.*

Sæll. reg. 20, 261—62.

Eftersom vi for nogen tid siden et almindellig forbud[1] hafver ladet udgaa, at aldelis ingen skibe eller skuder maa lade eller losse ved Sundbye ferge, saa hafver vi . . . bevilget . . .,

1. at vore egne undersaatter udi Danmark och Norge maa samme ladsted med deris egne skibe och skuder besegle och der, saa vit louglig ske kand, ind- och udskibe; dog dersom paa fremmede steder uden rigerne noget udskibes, da voris told och rettighed som tilbørlig at hafvis udi agt.

[1] *Åb. brev 1639 14. maj (no. 16).*

2. Och skal flittig udi agt hafvis, at ingen udlendiske fremmede vare indladis och udføris, mens allene indlendiske vare; mens fremmede ville vi endnu som tilforn aldelis hafve forbuddet ved samme ladsted at lade sig finde.

68.

1640 12. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til dr. Jesper Brochmand om, at fredløse folk af præsterne må admitteres til absolutionem publicam, når kun dette angives for øvrigheden.*

R: Sæll. tegn. 27, 101.
T: Trykt efter en gammel afskrift hos Rørdam: Kirkelove 3, 285.

Eftersom vi af eders andragende erfare, at naar nogen fredløs folk sig hoes præsterne udi eders stift andgifve, da skal præstene sig ei tør understaae saadanne til absolutionem publicam at admittere af den aarsag, de sagen hoes den verslig øfrighed ei hafver afsonet, da ere vi tilfrits, at naar nogen saadanne sig angifve hoes præsterne, da maae de admitteris til absolutionem publicam; dog skulle præsterne det for øfrigheden strax angifve.

69.

1640 12. oktbr. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Åb. brev til almuen i Sælland om, at de, der ikke ville møde og lade sig eksaminere af biskop og provst, skulle straffes for helligbrøde.*

R: Sæll. reg. 20, 298.
T: Trykt efter en gammel afskrift hos Rørdam: Kirkelove 3, 284—85.

Eftersom vi komme udi forfaring almufven her udi vort land Sielland at skal findis meget mutvillig, naar dennom af superintendenten eller och profvisten blifver advaret at komme tilstede och lade sig examinere i kirken, i det en stor part saa vel af de gamle som af ungdommen gandske udeblifver, saa at faa eller ingen tilstede komme, da ville vi herefter saaledis hermed hafve forholdet, at naar nogen sig herudi mutvillig lader befinde och ei til-

stede kommer, da skal bispen eller profvisten det deris øfrighed ved deris nafn til kiende gifve, som dennom derfore som for helligbrøde skal straffe.

70.

1640 12. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til Niels Trolle om, at bønder ej må opholde sig i Københavns forstæder efter klokken 12 nat.*

Sæll. tegn. 27, 101.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 227.

Eftersom voris forordning er udgangen[1], at ingen bunde maa lade sig finde i vor kiøbsted Kiøbenhafn lenger end til klocken er slagen tolf, och bønderne nu, naar de formerke dennom intet ofver den bestemte tid at maa blifve i byen, sette sig i forstederne til drik, da bede vi dig och ville, [at] du lader gifve agt derpaa och dennom, som sig paa de steder lader finde, lader paagribe och lade[r] sette i slottens fengsel och dem derfore tilbørlige lade[r] straffe.

[1] *Denne forordning er ikke påtruffet.*

71.

1640 16. oktbr. (Hafniæ.) *Frdg. om skibenes drægtighed.*

R: Sæll. tegn. 27, 102-3.
T: Samtidigt tryk på 1 blad med kongens segl og påtegning om læsning ved Sorø birketing den 19. novbr. 1640.

Eftersom udi voris udgangen forordning om skibenis drechtighed[1] icke findis specificerit, hvor høit it skib, som er ofver hundrede foed langt ofver stafnen, dybt tretten foed och bret trei och tyfve foed, bør at settis for, da hafve vi for got andset den søefarende til efterretning denne voris anordning derom at lade udgaae, som er, at it skib, som er fra hundrede til 105, 110, 115 och 120 foed langt ofver stafnen, bret til 21, 22, 23 och 24 foed, dybt 10, 11, 12 [och][2] 13 foed, da skulle hver foed, som

[1] *Åb. brev 1632 12. jan. (no. 417).* [2] *Således T.*

ofver hundrede er, regnis for 2 lester, beregnet paa hver lest tu och tyfve tønder.

72.

1640 18. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at favneved skal have en længde af én sjællandsk alen.*

Sæll. tegn. 27, 103.

Eftersom vi komme udi forfaring den favneved, som hid neder til vor kiøbsted Kiøbenhafn nederføris, icke at skulle vere saa lang, som den bør at vere, nemblig en siellandske allen, da ville vi hermed bydet och befalet hafve alle och enhver, som favneved enten hugger eller nedfører, at de det skal hugge efter den maal, forskrefvet staar; saa fremt [her]om anderledis befindis, naar de til nogen sted ankomme, som de det skal afhende, de da icke vil lide skade och staa os til rette.

73.

1640 18. novbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvo de end tjæne eller tilhøre, om en almindelig landskat, som skal udgives til fastelavn 1641 i rigsdaler in specie*[1].

Sæll. tegn. 27, 110—11.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 49), dog at skattens störrelse er som i åb. brev 1639 19. jan. (no. 7), og at Varberg, Halmstad, Lavholm og Kristianopel læn blive forskånede for det halve af denne skat.*

74.

1640 18. novbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om en mulig hjælp i speciedaler, som skal udredes til fastelavn 1641*[1].

Sæll. tegn. 27, 122—24.

[1] *Brevet er iøvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 50); liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg. Ved missive s. d. til borgemestre og råd i København blev drengeskatten af denne by sat til 300 rdlr. in specie (a. st. 124, Kbhvns. diplomatarium 5, 230).*

75.

1640 18. novbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om en hjælp i rigsdaler in specie, som skal udredes til fastelavn 1641*[1].

Sæll. tegn. 27, 120—21.

[1] *Brevet er iøvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 51), dog at skattens störrelse ansættes til 4 rdlr. in specie af hver præst.*

76.

1640 18 novbr. (Koldinghus.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1640 7. april (no. 52) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp, som de skulle udrede til fastelavn 1641 i rigsdaler in specie og indbetale fra Roskilde kapittel med 500 rdlr. til hr. Klavs Daa, fra Lunde kapittel med 450 rdlr. til hr. Tage Thott, fra kapitlerne i Ribe med 300 rdlr., i Års med 350 rdlr. og i Viborg med 200 rdlr. til Tønne Friis; fra kapitlerne i Oslo med 150 rdlr., i Stavanger med 50 rdlr. og i Trondhjem med 100 rdlr.*[1] *til hr. Kristoffer Urne.*

Sæll. tegn. 27, 120.

[1] *Kapitlet i Bergen nævnes ikke.*

77.

1640 21. novbr. (Glückstad.) *Åb. brev om afgift til vedligeholdelse af skibsbroen for Helsingborg.*

Skånske tegn. 6, 438.

Eftersom vi hafve for got anset vore kiere undersaatter och den reisende mand, som vort land Skaane foraarsagis at besøge, til gafn och gode at lade en skibbroe henlegge for vor kiøbsted Helsingborg, hvor heste och øxen och andet fæe vel och bekvemmeligen uden fare kand ind och af skuder settis, och samme skibbroe icke uden stor bekostning kand forferdigis och ved macht holdis, hafve vi med voris Danmarkis rigis raads raad och betenkende forordnit, at til samme skibbroe at for-

ferdige och siden ved macht at holde skal gifvis af hver hest och oxe, som ud- eller indskibis i vore lande Skaane, Halland och Bleginde, e hvo de och tilhøre, indlendiske och udlendiske, otte skilling danske, och det saa lenge, indtil vi anderledis lader tilsige, hvilke otte skilling af hver hest och oxe, som ind- eller udskibis, e hvo de och tilhøre, vore toldere paa hver toldsted ofver al Skaane, Halland och Blegind skal opberge och derfore aarligen udi voris renterie giøre os rede och regnskab.

78.

1640 2. decbr. (Kiøbenhafn.) *Toldrulle for Øresundstolden.*

Samtidigt tryk på syv blade.

En udvidet tekst tryktes med tittel: Tol Rolle in den Oresondt, *på 6 bl. i kv.:* T'Amsterdam. By Jacob Heerman . . . 1642. *(Dsk. kanc. samling.)*

Toldrulle udi Øresund.

1. Alle haande fede vare oc salt, som følger.

	tolden	fyrpenge		tolden.	fyrpenge.
	daler	sk. gode		daler	sk. gode
En lest smør	5	6	en lest tørre flynder		
En lest eller 8 ammer			à 20	$1^1/_2$	1
honning	5	6	en lest rodtskier...	3	6
sex skippund flesk .	$2^1/_2$	3	en lest sporder ...	$2^1/_2$	2
sex skippund oste .	$2^1/_2$	3	en lest aal eller 6		
en lest kiøckenfedt.	2	6	fade	3	6
en lest eller 8 oxe-			1000 tør fisk, graasei		
hofveder tran	2	6	eller torsk	2	2
en lest spansk salt.	3	1	en lest støre eller 6		
en lest fransk, skotsk			fade	4	6
eller engelsk salt .	2	1	en lest lax	4	6
12 tønder Lyne-			en lest rauf	3	6
burger salt	2	1	8 lester straabøkling		
en lest kiød	$2^1/_2$	6	eller røget sild à		
en lest sild	3	2	20 straa for en lest.	3	2
en lest torsk eller			sex skippund tallig.	$2^1/_2$	1
cabelav	$1^1/_2$	1			

2. Korn.

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode		tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
En lest hvede	$2^1/_2$	1	en lest hvede kafringer	$1^1/_2$	1
en lest rug	$1^1/_2$	1	en lest boghvede .	$^3/_4$	1
en lest biug	1	1	en lest boghvedegryn	$1^1/_2$	1
en lest mel	1	1	en lest hersegryn .	2	1
en lest malt	1	1	en lest nøder	$1^1/_2$	1
en lest hafre	1	1	en lest eble	$^3/_4$	1
en lest hafregryn ..	$1^1/_2$	1	en lest sennop	2	1
en lest rug-brød ..	$^3/_4$	1			

3. Adskillige vare.

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode		tolden daler	fyrpenge. sk. gode
Et skippund vox ..	3	1	en lest smaa bondtiere eller beg ...	1	1
sex skippund harpeis eller terpentin....	$2^1/_2$	3	otte kurfve eller kister frants, hessisk eller		
et skippund dunfiedder.....	3	2	dantsker glas	2	4
sex skippund gemen fiedder	4	3	30 skok flasker ...	2	2
fire skippund fin uld.	3	2	en fad eller to piber flasker	$^1/_2$	1
sex skippund grof uld.	4	3	sex skippund humble.	$2^1/_2$	3
et fad eller 30 døssin karder	1	1	en lest eller sex skippund hør eller hamp.	$2^1/_2$	3
et fad filthatte	$^3/_4$	2	en lest eller 40 sten hellig eller matte-		
otte skippund flok eller skieruld	2	4	hør 4 skippund ..	2	4
en sek bomuld paa 200 pund	2	2	en skippund heglet hør.....	2	2
en lest eller 12 skippund potaske	4	6	sex skippund cabelgarn, tau, tros oc		
en lest aske	$^3/_4$	1	tagel	$2^1/_2$	3
en lest grof bondtiere eller beg ...	$1^1/_2$	1	en skippund spundet garn.....	2	2

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode		tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
fire skippund blaargarn	2	2	en lest hørfrøe	3	1
ti skippund hør eller hampeblaar	$2^1/_4$	2	en lest roufvefrøe .	3	1
			en fad canariefrøe .	$^1/_2$	1
			en lest hampefrøe .	$1^1/_2$	1

4. Kaaber, tin, bly oc jern.

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode		tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
Et skippund kaaber.	2	2	fire skippund jern plader	2	2
et skippund tin eller en kurf met tin ..	2	2	otte oxehofder eller otte skippund gammelt jern	2	4
en kurf med messingverk	2	2	sex gotlings skot ..	2	3
et foder eller sex skippund bly, tre centner paa skippundet	2	3	sex tønder hollands spiger	$2^1/_2$	3
otte fader blik	3	2	sex centner staal ..	$2^1/_2$	3
sex skippund stangjern	2	3	en kurf eller fad staal traad eller 6 centener.....	2	3
en lest eller tolf skippund osmund	2	3	sex centener lybske spiger	$2^1/_2$	3
sex skippund kugler.	2	3	sex skippund jernbaande til vinfade.	2	3
sex skippund jern kackelofven	2	3			

5. Kriegs-munition.

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode		tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
100 schwerdklinger.	3	2	en kiste med hundret musqueter	4	6
100 fester	$1^1/_4$	2	4 døssin stackede røer	4	2
100 spiuds stager .	3	2	femten cørridtzer ..	2	2
50 schlagschwerd ..	4	2	1 centner salpeter eller krud	6	—
100 harnisker	6	6	en lest svofvel eller 12 skippund	5	6
100 hellebarder ...	4	2			
50 stormhufver	$1^1/_4$	2			
100 spids jern	$1^1/_4$	2			

6. Træ vare.

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode		tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
En stor skibsmast paa 15 palmer oc derofver	$2^1/_2$	8	en nessel eller 12 sipris kister	2	2
en liden mast eller spire	$^3/_4$	1	en kurf formalede skrin	1	1
fem oc tifve flagstænger eller spirer.	3	2	en skok fyrre aarer.	$1^1/_2$	2
et stort hundret clapholt eller pipholt	11	2	1 skok barkholt eller dubelte egeplanker.	12	4
100 prydske vogenskud	3	1	et tusind norske eller svenske deller	3	2
en skok store egeplanker	6	2	en skok smaa aarer.	$^3/_4$	1
en skok prydske eller Stetins deller	3	2	fyrretifve skok skuffer	3	4
100 curiske vogenskud	$1^1/_2$	1	tifve skok molder	3	2
et tusend legter	$^1/_2$	2	et stort hundret fatholt	7	2
ti store egebielker	4	5	et stort hundret pipenstafver	5	2
tifve fyrrebielker	3	2	40000 skibsnagler	3	4
en lest kister eller 12 stycker	2	2	tredifve bundt kork.	$2^1/_2$	3
			20 skok trætallerken.	$^1/_2$	1

7. Vild vare.

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode		tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
Et timmer maarskind	2	2	1000 illicker eller vilkatte skind	2	2
et hundert befverskind	4	4	16 døssin romeinskind	2	2
et hundert refskind.	2	4	2000 sorte caninskind	2	2
et hundert odderskind	4	4	4000 graa caninskind	2	2
tifve tømmer hermelin	2	2	sabeler verd 100 rdal.	2	2
1000 graaverk	2	2			

8. Huder oc skind.

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
Fire deger elendshuder	4	4
fire deger hiortehuder	2	2
tifve deger buckeskind	3	5
tredifve deger kalfskind	$2^1/_2$	3
1000 store faarskind.	2	2
2000 lamskind	2	2
4000 kidskind	2	2
1000 gedskind	2	2
1000 hvidledder	2	2
10 deger sembsledder	2	2
6 deger cardevan	$2^1/_2$	3
20 deger bassans ledder	2	5
10 deger rydske skind eller rotlask.	$2^1/_4$	2
6 deger saltet eller barket huder	$2^1/_2$	3
10 deger tørre huder.	$2^1/_4$	5
1000 par rydsker handsker	2	2

9. Fløiel, silketøi oc klæde.

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
Tu stycker barkarde.	2	4
fire stycker fint fløiel.	2	4
otte stycker engelst.	3	4
otte stycker dubbelt sayen	3	4
otte stycker half fløiel	3	4
otte stycker atlask	3	4
otte stycker silke borrat	3	4
otte stycker taft	3	4
otte stycker caffa	3	4
otte stycker engelst sayen	3	4
16 stycker engelst døssin klæde, fir lod eller Judlands groft klæde	3	4
12 stycker bay	4	3
10 stycker blaamengit eller rodsit.	$2^1/_4$	5
en pak eller 16 stycker Ambsterdamer, flams eller groft klæde	3	4
12 stycker tyrkisk dobbelt mackei eller grofgrøn	4	4
24 stycker ossenbrugs	4	4
en pak eller 24 stycker kirsei, grofgrøn, enkel sayen, mackei, trip, bomersie, sardug, tromtei oc andet sligt.	4	4

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
et fad kramgods ..	2	4
12 pund silke frøndser, snorer eller posement.....	$2^1/_2$	3
16 pund flak frøndser	3	4
4 døssin engelst, spansk eller Nørenberger sengetecke.	2	3
4 døssin hestetecke.	2	2
30 døssin klædehoser	$2^1/_4$	4
50 par strixstrømper.	$2^1/_2$	2
100 par fine kirsei strømper	$2^1/_4$	2
30 døssin grofve klædehøser	$2^1/_4$	4
60 døssin ulden strømper	$2^1/_4$	2
100 skotske ulden skiorter	2	4
en pak eller fad verd 100 daler	2	4
12 par silkestrømper.	$2^1/_2$	3
6 pund guld- oc sølfposement	$2^1/_2$	3

10. Lerrit.

	tolden. dal.	ort	fyrpenge. sk. gode
12 stycker hollands lerrit	$2^1/_2$		3
100 dreils dugge.	2		2
8 stycker kammerdug	2		4
8 stycker ruller dobbelt frands eller dansker bred boldavid eller cannifas ..	2		4
tifve stycker enkel melvings boldavid	$1^1/_2$	$^1/_2$	5
fyrretifve stycker haardug	$2^1/_4$		4
tifve stycker paklerrit	$1^1/_2$	$^1/_2$	2
tifve stycker pommers lerrit eller andet sligt	$1^1/_2$	$^1/_2$	2
tifve stycker drelling	$1^1/_2$	$^1/_2$	5
tredifve stycker Stettins lerrit ..	$1^1/_2$	$1^1/_2$	5
40 stycker Krakavs lerrit oc dvelg.....	daler $2^1/_4$		4
80 stycker smittet blargarns lerrit.	$3^1/_2$		4
1000 alen pleding.	$2^1/_4$		2
8 styk fint dynevar	3		4
50 styk groft dynevar	$2^1/_4$		4
8 baller papier, 10 ris à ballen ...	2		4

II. Gewyrtz, specerie eller andet sligt.

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
En balle eller 300 pund peber	$2^1/_2$	6
300 pund ingeber .	$2^1/_2$	6
100 pund nellicker.	3	2
100 pund cannel ..	3	2
100 pund muscat blommer oc folio .	3	2
100 pund muscater.	3	2
8 pund saffran	3	4
en lest rosiner eller figen à 30 kurfve er 1600 pund, et kobbel er to kurfve.	$2^1/_2$	6
150 pund syltet ingefer	4	6
et fad à 400 pund lange rosiner	2	2
400 pund mandeler.	3	2
800 pund ris	3	4
800 pund laverbær.	3	4
400 pund tobak ..	5	2
400 pund spansk sebe	3	2
en lest sebe	3	6
400 pund mannegedt	3	2
et fad à 400 pund galnøder	$1^1/_2$	2
800 pund correnders.	3	4
400 pund dadeler .	2	2
2 piber limoner, capris eller olifver ..	2	2
1600 pund svedsker.	2	2
et fad eller kiste brød sucker à 400 pund, eller pudder sucker.	3	4
et fad eller kiste sucker candi, eller confect à 400 pund.	6	8
en pibe sirop	3	2
400 pund annis eller comin	3	2
300 pund indigo ..	9	6
300 pund sinobber.	9	6
800 pund krap eller postel.....	2	4
1600 pund smak ..	2	4
et fad røede paa 4 skippund	2	2
6 skippund eller 1800 pund galmei	$2^1/_2$	3
100 pund consenel.	3	2
en lest røede eller farfve af Sverrig ..	5	6
et fad veide eller 6 skippund	$2^1/_2$	3
6 skippund victril eller kaaberrøg...	$2^1/_2$	3
6 skippund blias eller gleide	$2^1/_2$	3
3 skippund allun ..	$1^3/_4$	3
6 skippund kaabervand	$2^1/_2$	3
30 pund rodsten eller forarbeidet barnsten	2	2
4 skippund filet barnsten	3	2
3 skippund spidsglas.	2	3
400 pund pasholt .	3	2
400 pund lakrits eller sødholt	3	2

	tolden. daler	fyrpenge. sk. gode
800 pund gummi eller gallas	2	4
4 skippund ingeskier eller farfvekrud...	2	2
300 pund stifvelse .	1	1
1000 pund paradiskorn.....	2	5
1000 pund brasilieholt	2	5
20 stycker guldpæl.	2	2
300 pund limb ...	1 1/4	1
en pibe Lissebons olie	2	2
en lest eller 8 ammer rauf eller hampolie	3	4
en lest linolie 8 ammer	3	4
50 pund kvegsølf..	2	2

12. Vin, miød oc øl.

	tolden. daler	fyrpenge sk. gode
En pibe eller boed malvasier, muscatel, tint alkandt, bastert, sek, spansk brendevin oc anden slig vin	2	2
et fad eller tolast rinsk vin, paa 4 ammer oc derofver .	3	2
en amme rinsk brendevin	1	2
en pibe frands vin.	1	1
en pibe vinædicke .	1	1
et oxehofvet fransk brendevin	1 1/2	1
en lest miød.....	5	6
otte oxehofder engelst øl eller ædicke.	2	4
6 fadde momme ..	2 1/2	3
6 fadde pryssing ..	2 1/2	3
6 fadde lybst øl...	1 1/2	1
en lest Rostocker, Wismers eller Straalsunds øl	1 1/2	1
4 kister venedisk drickeglas	2	2
en kurf med kruse oc kander	2	1
400 pund ellephants tænder	3	1
en hest	2	8
40 flaskefoders	2	4

13. Sten oc stenkul.

	tolden. daler	fyrpenge. ort dal.
10000 tagsten	1	
20000 astrag eller mursten	1	
en lest stenkul	—	1/2

14. Skibstolden af Hollænderne.

Et lad skib ofver hundredc lester, fire rosenobler oc to richsdaler.

Et skib ballast ofver hundret lester, tre rosenobeler oc halfanden richsdaler.

Et skib lad under hundert lester, tre rosenobeler oc halfanden richsdaler.

Et skib ballast under hundert lester, to rosenobeler oc en richsdaler.

Et skib lad under tredifve lester, to rosenobeler, en goldgylden oc en rich[s]daler.

Et skib ballast under tredifve lester, to rosenobeler oc en richsdaler.

Af hver lest skibenes drectighed en sk. L[ybsk].

Af hvert skib tøndepenge en half richsdaler, løctepenge, hafnepenge, en half richsdaler.

Af vin oc vinædicke den tredifte penge.

Item udaf hver 20 lester sild oc salt, som kommer fra Holland, en goldgylden.

15. Skibstolden af Spanske, Portagisser oc Frandske.

Et skib, lidet eller stort, gifver to rosenobler en richsdaler. Derforuden af hver lest skibenes drectighed en sk. L[ybsk], løctepenge af hver skib, tøndepenge en half richsdaler, hafnepenge en half richsdaler.

Noch udaf alle slags vare, foruden forskrefne told, gifvis den hunderste penge, undtagen vin oc vinædicke gifver den 30. penge.

16. Disligeste annammis den forordnede defensions told af alle nationer til st. Anne bygning, af hver lest gods en half richsort, saa oc af de vare, som icke kand regnis ved lester, af hver 100 richsdal. vert en half ort.

Noch annammis til opgeld af hver 1000 richsdaler 15 richsdaler.

79.

1641 7. jan. (Koldinghus.) *Missive til Niels Trolle, lænsmand i Københavns læn, om at tilholde borgemestre og råd i Kristianshavn at de rette sig efter den stadsret, som København haver, indtil vi forordne dem en anden.*

Sæll. tegn. 27, 134.

Orig. udfærdigelse i Københavns rådstuearkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 655.

80.

1641 9. jan. (Kolding.) *Åb. brev om, at vi, da borgemestre, rådmænd og borgere i Grenå have beklaget, at de plat ingen tilføring have af bønderne der omkring, fordi de ikke hidtil have haft torvedag, have bevilget, at der herefter må holdes torvedag i Grenå hver mandag, hvor bønderne i Nörre og Sønder herreder skulle falholde, hvad de have at sælge, og købe, hvad de have behov.*

Jyske reg. 10, 91.

81.

1641 24. jan. (Koldinghus.) *Åb. brev om forlængelse indtil videre af tolden til st. Annæ bro og bådsmænds våninger.*

Sæll. tegn. 27, 137.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 232.

Eftersom vi for nogen tid siden hafve forordnet udi sex aar at skulle udgifvis told til den nye bygning ved st. Annæ broe[1] och til baadsmends voninger at forferdige for vor kiøbsted Kiøbenhafn[2], hvilke sex aar nu ere forbie, och samme paabøden told icke hafver kundet tilstrecke, da hafve vi med voris Danmarkis rigis raads betenkende och samtycke for got andset bemelte told fremdelis, intil vi anderledis lader andordne, at skal udgifvis,

1. nemlig til fornefnte bygnings ved st. Annæ broe fornødenhed at skal erleggis af ald fransk och spansk

[1] *Åb. brev 1634 17. april (no. 480).* [2] *Åb. brev 1634 17. april (no. 481).*

salt, som hid i rigerne af nogen kiøbmand indføris, vere sig indlendske eller udlendske, fire skilling dandske af hver tønde; dog adelen, hvis salt de self lader hente med kiøbmend, som salt for sig self icke fører, herfore forskaanet; sammeledis skal hver indlendske kiøbmand, som silkevare indfører, vere sig hvad det er, intet undertagendis, gifve sex pro cento, och udlendiske otte pro cento; derhoes skal och af indlendiske, som klede fører, gifvis trei pro cento, och af udlendiske fire.

2. Disligeste til bodsmends voninger at skal gifvis af alle skibbe, kreier, skuder och ferger, som udi vore rigger Danmark och Norge och des underliggendis øer hiemme hafver, eller her udi landet den største del afreder hafver, aarligen af hver lest, de dregtige ere, en half rixort, men af fremmede for hver gang, de her i rigit laasser och lader, en half rixort, som forskrefvet staar, som af voris tilforordnede tolder paa hver sted skal opbergis och annammis, som hidintil sked er. Och skulle borgemestere, raad och vore fogder vere tolderne herudinden beforderlige en rigtig designation, om de dennom derom tilsigendis vorder, paa alle indlendiske skibbe, kreier, skuder, ferger och deris lastis stoerhed at bekomme, endog och (!) vore toldere och self derforuden dermed skal hafve flittig indseende, som de agter at forsvare. Och skal samme told, som i saa mader efterhaanden opbergis, tillige med anden vor och kronens told, paa vort rentekammer aarligen lefveris och derfore serdelis regenskab giøris. Af de skibbe och skuder, som paa landet holdis eller ankommer, hvor ingen toldere ere, skal vor lensmand, hver udi sit len, lade fornefnte told opberge, och til tid och sted, som forskrefvet staar, fremskicke.

82.

1641 26. jan. (Koldinghus.) *Åb. brev om affattelsen af toldsedlerne, som bruges ved Øresundstolden.*

79.

1641 7. jan. (Koldinghus.) *Missive til Niels Trolle, lænsmand i Københavns læn, om at tilholde borgemestre og råd i Kristianshavn at de rette sig efter den stadsret, som København haver, indtil vi forordne dem en anden.*

Sæll. tegn. 27, 134.

Orig. udfærdigelse i Københavns rådstuearkiv, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 655.

80.

1641 9. jan. (Kolding.) *Åb. brev om, at vi, da borgemestre, rådmænd og borgere i Grenå have beklaget, at de plat ingen tilføring have af bønderne der omkring, fordi de ikke hidtil have haft torvedag, have bevilget, at der herefter må holdes torvedag i Grenå hver mandag, hvor bønderne i Nörre og Sønder herreder skulle falholde, hvad de have at sælge, og købe, hvad de have behov.*

Jyske reg. 10, 91.

81.

1641 24. jan. (Koldinghus.) *Åb. brev om forlængelse indtil videre af tolden til st. Annæ bro og bådsmænds våninger.*

Sæll. tegn. 27, 137.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 232.

Eftersom vi for nogen tid siden hafve forordnet udi sex aar at skulle udgifvis told til den nye bygning ved st. Annæ broe[1] och til baadsmends voninger at forferdige for vor kiøbsted Kiøbenhafn[2], hvilke sex aar nu ere forbie, och samme paabøden told icke hafver kundet tilstrecke, da hafve vi med voris Danmarkis rigis raads betenkende och samtycke for got andset bemelte told fremdelis, intil vi anderledis lader andordne, at skal udgifvis,

1. nemlig til fornefnte bygnings ved st. Annæ broe fornødenhed at skal erleggis af ald fransk och spansk

[1] *Åb. brev 1634 17. april (no. 480).* [2] *Åb. brev 1634 17. april (no. 481).*

salt, som hid i rigerne af nogen kiøbmand indføris, vere sig indlendske eller udlendske, fire skilling dandske af hver tønde; dog adelen, hvis salt de self lader hente med kiøbmend, som salt for sig self icke fører, herfore forskaanet; sammeledis skal hver indlendske kiøbmand, som silkevare indfører, vere sig hvad det er, intet undertagendis, gifve sex pro cento, och udlendiske otte pro cento; derhoes skal och af indlendiske, som klede fører, gifvis trei pro cento, och af udlendiske fire.

2. Disligeste til bodsmends voninger at skal gifvis af alle skibbe, kreier, skuder och ferger, som udi vore rigger Danmark och Norge och des underliggendis øer hiemme hafver, eller her udi landet den største del afreder hafver, aarligen af hver lest, de dregtige ere, en half rixort, men af fremmede for hver gang, de her i rigit laasser och lader, en half rixort, som forskrefvet staar, som af voris tilforordnede tolder paa hver sted skal opbergis och annammis, som hidintil sked er. Och skulle borgemestere, raad och vore fogder vere tolderne herudinden beforderlige en rigtig designation, om de dennom derom tilsigendis vorder, paa alle indlendiske skibbe, kreier, skuder, ferger och deris lastis stoerhed at bekomme, endog och (!) vore toldere och self derforuden dermed skal hafve flittig indseende, som de agter at forsvare. Och skal samme told, som i saa mader efterhaanden opbergis, tillige med anden vor och kronens told, paa vort rentekammer aarligen lefveris och derfore serdelis regenskab giøris. Af de skibbe och skuder, som paa landet holdis eller ankommer, hvor ingen toldere ere, skal vor lensmand, hver udi sit len, lade fornefnte told opberge, och til tid och sted, som forskrefvet staar, fremskicke.

82.

1641 26. jan. (Koldinghus.) *Åb. brev om affattelsen af toldsedlerne, som bruges ved Øresundstolden.*

Sæll. reg. 21, 4.

Eftersom vi komme udi forfaring nogen disordre at skal ske udi Øresund, i det en del skippere, som der med deris vare och indhafvende last ankomme, skal med zifere i deris sedeler, som de paa tolboden fremlegge, antegne deris lastis dregtighed och vare, da saadant at forekomme ville vi, at alle skippere, som igiennem Øresund passere, herefter sielf med fulde bogstafver skal antegne eller antegne lade, hvis de i deris skifve indehafver, och siden samme antegnelse paa toldboden fremlegge, och skulle vore tolderis och toldskrifveris tiener intet sig med samme sedeler eller antegnelser befatte, før end de af skipperne sielf for tolderne blifver indlagt.

83.

1641 27. jan. (Koldinghus.) *Instruks for toldere og toldskrivere i Helsingør.*

Sæll. reg. 21, 5—7.

Instruction, som vi Christian dend fierde . . . vor toldere och toldskrifver udi vor kiøbsted Helsingøer gifvet hafver, hvorefter saa vel som [efter] andre forordninger deris bestilling angaaende, saa vit de icke forandris her udi, [de sig] rette och forholde skal.

1. Tolden skulle de ingen steds uden paa toldboden opberge, och skal toldboden opladis om morgenen betiden ved 4, 5 eller 6 slet, eftermiddagen 12 eller 1 slet, eftersom der ere mange skippere; dersom nogen skipper, efter klocken er femb om aftenen, [sig indstiller (!)] och dend gandske flode er segelferdig och søen for fribytter er ufri, da skulle en eller to af toldskrifverne, hver udi sin maaned, gaa udi den øfverste tolderes hus och der giøre klart och tolden oppeberge lade, som strax anden dagen morgen paa toldboden skal opbergis och indleggis.

2. Tolderne skulle herefter ingen anden segel for toldpassen bruge end det, vi dennom forordne och tilstille

lade; derforuden skulle begge tolderne sielf med egen haand passerne underskrifve saa vel som de tvende toldskrifvere den skippers pas och underskrifve, som de med regnet hafver; och naar det hendis, at en skipper i den øfverste tolders hus, som forskrefvet staar, och for de fornefnte aarsager skyld blifver tillat sin told at betale, da skal de toldskrifvere, med hannem regnet hafver, hans pas icke underskrifve, med mindre de och, naar pengene blifver betalt, hafver tilstede veret.

3. Alle toldere och toldskrifvere skulle vere tilstede paa toldboden, naar tolden oppebergis, uden de ved siugdomb eller anden nødvendig bestilling ere forhindrede.

4. Alle penge och guld, som opbergis, skal ingen anden steds lefveris end som befalet blifver, och skal de fremføris med et vis bud, hvortil visse bønder och vognmend forordnis skal.

5. Ingen føring, spilasie eller lecasie eller deslige videre skal nogen gotgiøris, end toldrullen formelder.

6. Der skal vere 6 toldskrifvere, som skal skrifve och skrifve lade alle toldsedlerne; dog skulle de samme toldsedler igiennem se, saa och staa och svare enhver for det, hand skrifver eller skrifve lader, och maa de niude for hver stor och liden toldseddel en rixort; dog af indbyggerne ofver begge rigerne skulle de icke tage mere end sedvanligt veret hafver, dog icke ofver en half rigsort.

7. Toldernis drenge skulle sig icke med nogen toldseddeler at skrifve befatte, mens det toldskrifverne allene lade vere befalet, som och dertil bør at svare.

8. Udi toldsedlerne skal formeldis, hvad enhver til føring gifvet hafver, at visiteuren kand vide sig derefter at rette.

9. Toldskrifverne skulle sielf skrifve uden paa hvert af skippernis sedeler, hvor megen penge de gifve skulle,

saa vel de $1^1/_2$ dalers forhøigning, som gifvis af hvert hundred, som det andet, alt udi en summa beregnet.

10. Toldskrifveren skal hver dag sielf sammenbinde och tegne dagen uden paa nest forskrefne sedeler.

11. Hver persillis skal de saaledis i toldsedlerne antegne, at visiteuren icke derofver i sin bestilling forhindris, naar alt for meget under en antegnelse indføris.

12. Blifver enten hos tolderne eller toldskrifverne vin solt eller deslige bestilt af nogen af adel, skal det udi en ser bog paa toldboden antegnis ved dag och datum, naar det bestillis; derforuden och skulle de ved deris ed icke vere nogen vore undersaatter i deris retmessig kiøb forhinderlig.

13. Bodmerie skal vere tolderne och toldskrifverne tillat och ingen anden trafic, och skal ingen deris drenge handel tilstedis.

14. Belangende det salt, som de fattige af arrilds tid gifvet er, derfore skal aarligen giøris hospitalet rede och regenskab, eller och forstanderen for de fattige sielf dermed forhandle efter, som de ville ansvare och vide at giøre got och klart regenskab forre.

15. Hvad kiøb, contracter, afregninger, betallinger eller deslige paa vore vegne giøris och udgifvis, skal toldskrifverne samptligen med tolderne efter deris bestillings liudelse vide och forrette, med mindre vi nogen special befaling nogen derom gifver, at hand allene noget skal bestille uden anderis medvidende; udi lige maader hvis brefve och befalinger dennom tilskrifvis, det skal dennom samptligen forholdis. Hvorefter vore toldere och toldskrifvere under lifsstraf och det uden nogen forgaaende domb och proces uden af os sielf til forhør sig hafver at rette och forholde.

84.

1641 28. jan. (Kolding.) *Åb. brev om, at vi have bevilget, at de kronens ejendomme, som vi have undt borgerne i Lemvig at nyde mod den sædvanlige afgift til Bøvling slot efter jordebogen, og de af adelens arvelige gårde og ejendomme, som vi have tilladt dem at tilforhandle sig, herefter ikke ved arv, pant eller køb eller i andre måder må fraskiftes fra Lemvigs borgerskab, og at udenbys ejere, som bekomme deraf ved arv eller på anden måde, skulle være forpligtede til at tage skel og fyllest derfor af byens indvånere efter danemænds sigelse.*

Jyske reg. 10, 98—99.
Koncept.

85.

1641 9. febr. (Kiøbenhavn.) *Toldrulle, hvorefter Øresunds tolden skal oppebæres af Englænderne*[1].

Samtidigt tryk på to blade.

Toldrulle udi Øresund, hvorefter annammis told af de Engelske.

	rdlr.	sk.
en lest salt } ..... en lest sild }	2	12
en lest stør eller 6 fadde	4	12
en lest hvede	2	4
en lest rug	1	2
en lest biug	1	2
et skippund vox	2	4
fire skippund fin uld.	2	6
tolf skippund potaske.	2	12
en lest vedaske	1/2	2
en lest beg eller tiere, store baand.....	1	2
en lest beg, smaa baand.....	1/2	2
sex skippund høer ..	2	6
sex skippund hamp .	2	6
sex skippund slagen tov	2	6
et skippund kaabber.	2	4
sex skippund stangejern	2	4
en stoer mast	1	8
100 klapholdt, 100 pippenholdt, 100 pippenstager, 100 vogenskud ..	2	4
en skok egeplanker, en skok prydske deler, en skok aarer ..	2	4

[1] *Bearbejdelse af toldord. 1640 23. april.*

	rdlr.	sk.
1000 ellecker[1] eller hvide katteskind.	2	4
100 refskind	2	4
50 richsd. pelte ry eller ruverk[2]....	2	16
1000 graa kanniner.	2	4
100 sorte kanniner.	2	16

	rdlr.	ort	sk
8 stycker klæde ..	1	3	4
16 stycker døssin klæde	1	3	4
24 stycker kirsei .	1	3	4
12 stycker bay...	1	3	4

	rdlr	ort	sk.
12 stycker tyrkiske grofgrøn	1	3	4
50 par striksstrømper.....	2		4
20 stycker mielvings boldavidt.....	2		10
300 pund pebber.	2		12
100 pund neglicker.	2		12
8 pund saffran ...	2		4
1 pibe eller boet malvasier en boet sek en pibe pettersemin	2		8

Her foruden gifvis den hunderste penge undertagendis af vin, deraf gifvis den tredifte penge.

Saa oc som de en tid lang hafver gifvet to rosenobeler, skal de nu gifve en.

Disligeste annammis defensionpenge til s. Anne broes befæstning, af hver lest eller hundert dalers verd en half ort.

Noch annammis til opgeld af hvert 1000. richsdal. femten richsdaler.

Dersom de engelske oc fører nogle andre varer igiennem Sundet, som icke ere udi denne ofvermelte specification, da skal de af dem ligesom af de ofvermelte efter proportion den told, som de gaf anno 1625, dobbelt udgifve.

[1] *Toldord. 1640 23. april:* iller. [2] *a. st.:* forverk.

86.

1641 5. mars. (Kolding.) *Åb. brev om Varde, Ribe og Ringkøbings handel på Elben.*

R: Jyske reg. 10, 112—13.
K: Koncept.

Eftersom kiøbmendene udi vore kiøbsteder Varde, Ribe och Ringkiøbing, som hafver deris handel och brug paa Elfven, dennem besverger, at de paaleggis, naar de

med deris gods och vare paa Elfven ankomme, da det at skal oplegge och opskibe udi vor befestning Glyckstad och da deraf at skal told gifve baade, naar det [der samme steds][1] opføris och udføris, da hafve vi forskrefne voris undersaatters leilighed ofverveiget och bevilget, at de judske kiøbmend, som deris handel bruger paa Elfven, maa søge deris næring med deris vare, hvor dem lyster, naar de for fornefnte voris befæstning Glyckstad setter paa strømmen och voris guverneur der samme steds, her Christian, grefve udaf Pentz, herre til Niendorf och Lutkenborg, rider, vor mand, førstelig holstenske raad, befallingsmand paa vort slot Stenborg och gouverneur udi vor befestning Glyckstad och voris bestelter oberster, rigtig certification fra de steder, de indlad hafver, at godsit hannem allene och ingen fremmit tilhører, [tilstiller][1], och skal de være forplict, de[rsom fornefnte][1] voris gouverneur det er begierendis, at til kiende gifve, for hvad pris de deris indhafvende gods vil selge, paa det borgerne der samme steds kand vide sig derefter at rette, om de det til kiøbs ere begierendis, och skal voris guverneur hafve indseende, at de deris vare icke ofversetter, och med flid efterforske, om de deris vare for ringere pris selger och afhender, end de dem [der][1] hafver angifvet, och de, som det giøre, lade straffe, naar de igien kommer, dog skal fornefnte judske kiøbmend icke være forplict at legge der lenger end 24 timmer udi det lengste; hvad tolden sig erlanger, da skal de den erlegge, som hid indtil sked er.

[1] *Således K.*

87.

1641 27. mars. (Hafniæ.) *Privilegier for den tyske kirke i København.*

Sæll. reg. 21, 13—14.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 214—16.

Eftersom menigheden til den tydske kirke her udi

vor kiøbsted Kiøbenhafn af os nogle privilegier hafver veret begierendis til deris kirkis desto bedre fortsettelse, da paa det kirken dis bedre kunde blifve ved magt och menigheden derved formeris, hafve vi af vor synderlige gunst och naade dennem efterskrefne privilegier unt och bevilget . . .

1. For det første skal sognepresten efter gammel brug af os sielf voceris och indsettis, och hafver hand sin løn af vort rentekammer at affordre.

2. For det andet skal det vere menigheden frit fore sielf capellan at kalde, dog louglig efter ordinantsen, hvilken de sielf hafver at lønne.

3. For det tredie skal der al tid tvende af de elste och tvende kirkeverger vere tilforordnet; och skulle de tvende elste derved blifve deris lifs tid, uden saa vaar, en eller anden kunde hafve dennem at beskyldige, eller och vi dennem til anden vor tieniste bruge ville; och skulde forskrefne tvende kirkeverger hver fierde aar aftrede, och andre udi deris sted igien forordnis; och skulle forskrefne betiente alle borgerlige friheder niude, som andre kirkeverger niuder och hafver.

4. For det fierde skal der och ingen til forskrefne kirkis elste och kirkeverger tagis, uden det er saadan en, der al tid dend tydske kirke vil søge och der guds ord høre, de høiverdige sacramenter bruge, paa det at kirken saaledis dis troligere af dennem kunde betienis.

5. For det fembte skal och vor statholder, den som nu er eller herefter kommendis vorder, inspection ofver forskrefne kirke hafve, och naar ingen statholder er til stede, da udi hans sted den elste af vore rentemestere; och naar kirkevergernis regenskaber skal forhøris, da skal saadant for statholder och de tvende elste giøris.

6. For det siette maa och udi forskrefne kirke ligesom udi andre sognekirker her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn

døbis, de høiverdige sacramenter uddelis och sammen vie, lig at begrafve med klockenringe, begrafvelser at sielge; och skal forskrefne kirke och alle och enhver, som sig der til holder, hafve de jura och beneficia, andre sognekirker her hafver.

7. For det siufvende, och eftersom der al tid af begyndelsen hafver veret tvende preste och endnu er, skal det vere menigheden frit for enten at bruge sogneprest eller capellan, vere sig med børn at døbe, folk at tilsammen vie eller ligpredicken at giøre, saa det herefter kand tilgaa som tilforn, och at det derudofver kand vere dis større enighed imellemb sogneprest och capellan, och de deris tilhører saaledis med god exempel kand foregaa.

8. For det ottende och sidste, om forskrefne kirke i fremtiden saa formuende blifve kand, at den en tydske skole kand formaa at lade bygge, hvor udi ungdommen kand lere at skrifve och regne, saa och tydske psalmer lere at siunge, som baade udi coret kunde siungis, saa och for lig kunde brugis, saa guds och kirkens tieniste desto bedre derved kunde forfremmis, hafve [vi] bevilget [det at vere menigheden frit for (?)],

hvilke articler och gifne privilegier vi och voris efterkommere, koninger udi Danmark och kronen, forskrefne tydske kirke her i vor kiøbsted Kiøbenhafn ville udi alle sine ord och puncter gifvet och stadfestet hafve; dog ville vi os forbeholdet hafve herudinden efter fornødenhed at forandre och forbedre, eftersom os raadelligt siunis.

88.

1641 1. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på den i hospitalerne i Års og Horsens trufne ordning, at der gives dem, som derinde er, penge i stedet for fetalje, hvorved indkomsten bedre kan forslå til de fattiges underholdning; dog skal, hvis dyre åringer ind-*

falde, så at de fattige ikke kunne leve af den nu anordnede penge, denne da forandres og forbedres.

Jyske reg. 10, 126.
Koncept.

89.

1641 1. maj. (Kiøbenhafuen.) *Åb. brev om, at bønderne i Bleking må hugge ved i deres skove, men ikke udføre dette af riget.*

R: Skånske reg. 5, 337.

Efterdi vore undersaatter menige bønder udi vort land Bleginde hafver gifvit os til kiende, hvorledis al tid af arilds tid hafver verit dennem frit fore at hafve deris brugning med skoufhug udi skofven der udi landet baade til bygning och ildebrand til deris egit behof, saa och at maatte det anden steds bortføre och selge, och dermed søge deris næring och biering, indtil det nu stackit siden[1] dennem af vore lensmend paa vore vegne er blefven forment, och vi kommer udi erfaring, at skoufvene udi Bleginde mesten parten skulle vere megit unyttigt, och samme skofhug vel kunde tilstedis uden synderlig skade, da hafve vi . . . bevilget och tillat . . .,

1. at forskrefne vore undersaatter udi Blegind maa och skulle herefter niude deris frie skouhug udi skoufvene samme steds, eftersom de tilforne af arilds tid haft hafver, til saa lenge vi anderledis derom tilsigendis vorder.

2. Dog skulle dennem hermed alvorligen verre forbudit at udføre nogit tømmer eller ved uden riget, men det at selge och afhende til vor egne undersaatter her udi riget och icke anden steds, och vedden af unyttige træer och vindfelder lade hugge.

[1] *R tilf.:* det nu.

90.

1641 1. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at købstadmænd og bønder i Bleking* (Bleginde) *efter ansøgning,*

da de, eftersom der for landsens lejligheds skyld ikke vokser synderlig korn, hidtil have været forskånet for told af deres øksne, kør, heste og andet, som de have udført, så og for sise af fremmed drik, som indføres, herefter må forskånes for halv told og halv sise.

Skånske reg. 5, 336—37.

91.

1641 17. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvo de end tjæne eller tilhøre, om en almindelig landskat af bægge riger, som skal udgives til st. Michaelis förstkommende i rigsdaler in specie*[1].

Sæll. tegn. 27, 173—74.

[1] *Brevet er iøvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 49) også i henseende til skattens störrelse undtagen for Varberg, Halmstad, Lavholm og Kristianopel læn, der forskånes for halv skat. — Om brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 3, 593.*

92.

1641 17. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om en mulig hjælp i speciedaler, som skal udredes til st. Michaelis förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 27, 181—82.

[1] *Brevet er iøvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 50); liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg. Ved missive s. d. til borgemestre og råd i København blev drengeskatten af denne by sat til 600 rdlr. in specie (a. st. 181, trykt hos O. Nielsen: Københ. diplom. 5, 237).*

93.

1641 17. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om en hjælp, som skal udredes med 8 rigsdaler in specie af hver præst til st. Michaelis förstkommende, af Norge dog med halvparten til st. Michaelis og halvparten til jul*[1].

Sæll. tegn. 27, 183—84.

[1] *Brevet er iøvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 51).*

94.

1641 17. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om en mulig hjælp i rigsdaler in specie, som skal udredes til st. Michaelis førstkommende*[1].

Sæll. tegn. 27, 182—83.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 52), kun leveres skatten fra Roskilde kapittel til Niels Trolle og fra Norge til hr. Kristoffer Urne. Bergens kapittel nævnes ikke.*

95.

1641 12. juni. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om markeder i Kolding.*

R: Jyske reg. 10, 138—39.
K: Koncept.

Eftersom borgemestre och raad udi vor kiøbsted Kolding paa mennige borgerskabets veigne der samme stieds hafver verret begierindis, vi dennom it almendeligt market ville bevilge aarligen der samme stets at motte 8 dage for fastelafn holdis, hvorudi med heste och kramvare enhver boede indlendske och udlendiske mote tilladis, imidlertid markedet stor, aarligen at handle och vanle, da hafve vi . . . bevilget och tillat . . ., at udi bemeldte vor kiøbsted Kolding, foruden de allerede tvinde markeder, som aarligen udi byen holdis, herefter aarligen it almindeligt market maa holdis, som neste mandag for fastelaf[n]s ugge skal begyndis och siden samme ugge igiennom maa stande och ei lenger, och saa frembt nogen enten indlendiske eller udlenske, som icke der er boesidendis, befindis før bemelte tid at kiøbe eller selge enten heste eller kramvare, daa dennem derfore at tiltallis som de, der voris b[enaading]e[1] misbrugt hafver och varerne, som i saa maader mod voris benadi[n]g[1] selligis eller kiøbis, halfparten til os och den anden halfve part til byen at verre forbrut.

[1] *Således K.*

96.

1641 14. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi erfare, at professores i vort kgl. og adelige akademi i Sorø fast ingen tilføring have af bønder og almue der omkring, og da sådant i længden vil geråde dem til skade, siden de her til dags ikke have haft nogen torvedag om ugen, have vi bevilget, at der må anordnes to torvedage om ugen ved vort akademi i Sorø, nemlig onsdag og lördag; vi bede og byde derfor bønderne i Alsted herred herefter om onsdagen og lördagen i hver uge at besøge deres rette torvedage der ved stedet og did henføre, hvad de have at aflade.*

Sæll. reg. 21, 57.

97.

1641 17. juni. (Kroneborg.) *Åb. brev om forbud mod at indføre penge af pajement.*

Sæll. tegn. 27, 192.

Eftersom os til kiende gifvis, hvorledis borgerskabet her udi vor kiøbsted Helsingør stoer skade skal tilføiis, idet at adskillige fremmede penge af payement skal hid blifve i mengden indført, som icke ere nær udi den valeur, som de udgifvis,

1. da ville vi hermed hafve forbuddet . . . alle och enhver, indlendiske saa vel som udlendiske, saadanne penge af payement der udi byen eller udi landet at indføre eller indføre lade och her udgifve.

2. Hvo herimod giør, skal hafve forbrut pengene, hand hafver med at fare, och derforuden straffis som voris mandats foragter.

98.

1641 20. avg. (Ottense.) *Åb. brev om, at vi, da vor kære sön grev Valdemar Kristian nu moksen har til-*

skiftet sig alt gods på Tåsinge mod andet, som han derfor har udlagt, efter hans begæring have tilladt ham at lægge et birketing på bemældte Taasinge land, og skulle alle bønder der på landet efter denne dage søge samme birketing og holde det for deres rette værneting, dog skal grev Valdemar Kristian og hans arvinger al tid holde en birkefoged til forbemældte ting, som skal hjælpe hver mand til lov og ret.

Fynske reg. 4, 251.

99.

1641 17. septbr. (Glyckstad.) *Åb. brev om, at præsternes tjænere i de præstegårde, som de selv påbo, over alt Danmark må forskånes, når udskrivning af soldater skal ske, indtil vi derom anderledes tilsige.*

O: Original udfærdigelse til Fyns stift i Fyns bispearkiv.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 287; endvidere hos Friman: Stiftelser i Bergens stift 2, 222.

100.

1641 22. septbr. (Glychsborg.) *Frdg. om den told, som skal oppebæres i Øresund af generalstaternes undersåtter.*

Sæll. tegn. 27, 216.

Paa voris kiere her søns her Frederichs ertz- och biscop til Bremen och Verden, coadjutor til Halberstadt, arfving til Norge, hertug udi Slesvig, Holstein, Stoermarn och Dytmersken, grefve til Oldenborg och Delmenhorst, hans kierlighets sønlig underhandling imellom os och de høimogende herrer generalstater saa och hans kierlighets och dennom til faderlige, gunstige och naadigst villie och velgefald hafve vi bevilgit och tillat . . .

1. at vor och kronens told, som velbemelte generalstaters undersaatter, som seigle med deris skibbe och goeds igiemmel vor och kronens strøm Øresund, nu udgifve och paa vore veigne af dennem annamme paa vor toldboed udi vor kiøbsted Helsingøer, maae herefter blifve

reducerit, annammit och opbaaeret i alle maader intet undtaget, ligesom den af dennem annammet och opbaaret blef anno 1637 och det paa nestfølgende femb aars tid, som skal beregnis at angaae fra den 1. novembris udi nerverende aar och saaledis continuere, indtil vi udi 1646 den 1. novembris igien skrifvendis vorder efter den toldrulle, som os af voris renterie och vore toldere er tilskicket, och vi velbemelte generalstatiske gesanter, som nu hoes os ere, hafver ladet tilstille.

2. Forbydendis vore toldere och toldskrifvere paa vor toldbod udi forbemelte vor kiøbsted Helsingør saavel som alle andre forbemelte statiske trafiquerende och igiennom Øresund seiglende undersaatter paa forbemelte femb aars tid herimod efter, som forskrefvit staar, at hindre eller udi nogen maader ringeste forfang at giøre.

101.

1641 21. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til admiralitetet i København om beseglingen af deres domme.*

Sæll. tegn. 27, 227.

Eftersom vi komme udi erfaring iblant eder tvistigt at skal vere, hvilke af eder dommen skal gifve beskrefven, naar i icke self der udi stemmer ofver ens, enten de, som formend der udi ere, eller och de, som hafve mest vota eller majora paa deris side, da ville vi, at de allene, som hafve majora, herefter fornefnte eders domme skal gifve beskrefven, dog dersom nogen iblant eder findis, som i nogen sag kand eller bør at eragtis villig, interesseret, eller parterne udi blod eller svogerskab forvant eller tilgethan, ville vi, at de, eftersom det och udi andre vel ordinerede tribunaler brugeligt, skulle afvige och udi de sager, som de saaledis kand siunis interesseret udi, ingen stemme hafve.

102.

1641 22. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om markeder i Holstebro.*

R: Jyske reg. 10, 153—54.
K: Koncept.

Eftersom borgemestere och raadmend[1] sambt minige borgere udi vort kiøbsted Holstebroe foregifver, hvorledis med derris markeder [nemlig st. Olufs och Kyndelmis markeder][2], som arlig samme st[et][2] holdis, stoer uskickelighed skal begaas, i det bønderne paa landet der omkring undertiden 14 dage for de rette markids dage med heste och hopper, foller och plage handle och vanle borgerskabit ei til ringe forhindring och skade, da til sadan uskickelighed at afskafve, hafver vi for got anset och forornit . . ., at herefter af hver hest, hopper, foelle och plag, som i forskrefne Holstebroe markeder af nogen kiøbis, skal udgifvis 4 skielling danske, hvoraf halfveparten os skal føris til regenskab, och den anden halfve part hafver vi byen bevilget och maa niude, och dersom nogen blifver andreft med heste, hopper, foeler och plage och icke hafver told[sed]del[2] af forskrefne Holstebro, at de hafver kiøbt dennom til rette markinds tid, daa skal forskrefne heste, hopper, foller och plagge verre til os forbrut.

[1] *K:* raad. [2] *Således K.*

103.

1641 23. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at hver præst på Gulland skal have en degn.*

Skånske reg. 5, 356.

Eftersom vi komme udi forfaring en de[l] prester paa vor land Gulland icke at skal hafve til deris sogne visse degne, da hafve vi for got anset, at herefter blifver enhver prest paa landet af superintendenten same steds en vis degen tilforordnet, som skal vare paa ringen, sang, børnenis undervisning och sligt mere same bestilling billigen ved-

kommendis, hvilken degen skal beholde klockerens residents enten udi hofvitsognit eller annexen, och derforuden nyde baade klockerens och skolemesterens løn.

104.

1641 27. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at bønderne i en mils omkreds om Maribo skulle søge akseltorvet her.*

Smål. reg. 5, 219.

Eftersom menige borgerskab udi vor kiøbsted Marreboe hoes os hafver ladet andholde, vi ville dennom bevilge voris forbud, at ingen bunde en mil vegs omkring Marriboe maae søge och holde deris axeltorfve med hvis korn och vare, de hafver at selge och afhende, anden stets en paa Marreboe byetorfve, da paa det Marreboe bye kand hafve nogen næring, ville vi hermed hafve forbudet . . . bønder en mil vegs boendis omkring Marreboe, at ingen af dennom maae søge anden axeltorfve med hvis korn och vare, de hafve at selge och afhende, end paa Marreboe byetorfve, och det indtil paaske førstkommendis.

105.

1641 28. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod udførsel fra Lavholms læn af tilhugget bygningstømmer.*

Skånske reg. 5, 360.

Eftersom borgemestere och raad sampt menige borgere udi vor kiøbsted Laugholm foregifver, h[v]orledis en del sa[a]vel i byen som paa landet lader ophugge store husebygninger af ege- och fyrtømmer, hvilket de siden lader udskibbe och paa andre steder opsette, saa borgerskabet derudofver icke skal kunde bekomme saa megen bygningstømmer der omkring, som de øde platse, i byen findis, kunde med bebygges, da ville vi med dette vort obne bref strengeligen hafve forbuddet, at ingen enten i byen eller paa landet boendis herefter maa nogen ophuggede huse af tømmer udskibbe eller nogen utilbørlig handkiøb

ud af tømmer borgerskab til forhindring drifve, med mindre de same ophuggede huse och tømmer vil hafve forbrut och ellers som uhørige stande til rette, som ved bør. Dog icke hermed ment, at adelen jo maa udi deris egen skoufve hugge och det lade udføre.

106.

1641 28. oktbr. (Kiøbenhavn.) *Åb. brev om, at vi ikke ville have frdg. om øksenhandel*[1] *og åb. brev 1640 6. april (no. 48) således forstået, at borgemestre, råd og borgere i Ribe imod frdg. 1639 må tilhandle sig så stor en andel græs- og staldøksen, som de selv lyster, men den hermed ville have restringeret på 500 staldøksen alene, hvilke de må indkøbe i Vendsyssel og Riber stift og sætte på foder, dog skulle de årlig være tiltænkt at levere vor embedsmand på Riberhus en rigtig designation, på, hvor mange øksen og af hvem enhver sig der indkøbt og opstaldet har*[2].

Jyske reg. 10, 155.
Koncept.

[1] *Frdg. 1639 8. juni (no. 32) § 4.*
[2] *Om anledning til brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 3, 574—5 jfr. 570.*

107.

1641 30. oktbr. (Hafniæ.) *Revers meddelt adelen i Danmark i anledning af, at den havde erklæret endnu på to års tid at ville underholde til rigens defension de soldater til fods, som enhver af dem havde udskrevet af sine egne tjænere, og derforuden bedagt anden defensionsmiddel*[1].

Sæll. reg. 21, 105—6.

[1] *Reversen udstedtes i sædvanlig stil, se revers 1627 19. mars og 1630 27. juli.*

108.

1641 17. novbr. (Fulisbyttel.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvo de end tjæne eller tilhøre, om en al-*

mindelig landskat af bægge riger, som skal udgives med halvparten til st. Johannis förstkommende i rigsdaler in specie[1].

Sæll. tegn. 27, 242—43.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 49) også i henseende til skattens störrelse undtagen for Varberg, Halmstad, Lavholm og Kristianopel læn, der forskånes for halv skat.*

109.

1641 17. novbr. (Fulisbøttel.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om en mulig hjælp i rigsdaler in specie, som skal udredes med halvparten til fastelavn og halvparten til st. Johannis förstkommende.*

Sæll. tegn. 27, 249—50.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 50); liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg. Ved missive s. d. til borgemester og råd i København blev drengeskatten af denne by sat til 600 rdlr. in specie (a. st. 250, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomat. 5, 243).*

110.

1641 17. novbr. (Fulisbøttel.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om en hjælp, som skal udredes med 8 rigsdaler in specie af hver, halvparten til fastelavn og halvparten til st. Johannis förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 27, 251—52.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 51).*

111.

1641 17. novbr. (Fulisbøttel.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om en mulig hjælp i rigsdaler in specie, som skal udredes med halvparten til fastelavn og halvparten til st. Johannis förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 27, 251.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1641 17. maj.*

112.

1641 17. novbr. (Fulisbøttel.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvo de end tjæne eller tilhøre, om at vi,*

da vi eragte for rådsomt i denne sælsomme tids tilstand at have vor skibsflåde i beredskab vore riger og strömme til des större forsikring, med vort Danmarkes riges råds samtykke have anset for godt, at enhver selvejer bondegård skal give os $^1/_2$ *tde. korn, deraf dog i det ringeste halvparten i rug og resten i byg; vil nogen give byg for rug, skal det være dem frit, eller og, hvis de ville give 3 rigsort for hver halve tønde; enhver fæstebonde, som sidder for helgård, skal give os halv så meget, og hver halve fæstegård fjærdeparten så meget som en selvejergård; ingen skal forskånes uden adelens ugedagsbønder, som bo i sognene og have været fri af arilds tid, og alle, som med tingsvidner påskrevne af lænsmanden bevises at være ret ganske forarmede, så at de ikke kunne afstedkomme kornskatten; lænsmændene skulle have tilsyn med, at ingen med urette regnes for ugedagsmænd, hvis de ikke ville stå til rette, og skatten skal være udgivet inden kyndelmisse förstkommende til lænsmanden, som skal skrive skatten og påse, at den rige hjælper den fattige, og fremskikke den til vort provianthus for vort slot København.*

Sæll. tegn. 27, 253–54.

113.

1641 17. novbr. (Fulisbøttel[1].) *Frdg. om salthandelen på Spanien*[2].

R: Sæll. tegn. 27, 258–61.

T: Samtidigt tryk på fire blade, det förste signeret A med kongens segl og påtegning om læsning ved Sorø birketing den 9. septbr. 1641. Desuden trykt samtidig på fire blade, signerede M—Mij.

Eftersom hans kierlighet kongen i Spanien en stoer andel salt til os hafver afstaaet, hvilken vi udi nogle aar til Puerto Sancta Maria, Cadiz och St. Lucar och der omtrent paa kosten udi Andaluzia liggende hafner kand

[1] *T:* udi vort feltleiger til Fulssbuttel.

[2] *Om anledningen til forordningens udarbejdelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 3, 570.*

lade affordre, da efterdi vi gierne saae, at dette voris kiere undersaatter kunde komme til beste, os ochsaa nochsom derhoes er bekant, handelen och commercien paa Spanien herved merkelig at kunde tiltage, saa och skibsfarten her udi vore rigger vel bringis paa foede, derforuden os, vore rigger och lande icke ringe nytte deraf at kunde tilvoxe, dersom samme salt eller største parten deraf her kunde blifve forbrugt eller forhandlet, eftersom vi her aarligen udi vore rigger och lande en stoer partie salt behøfver, da paa det vore undersaatter icke saadant, som hid intil sked er, med stoer skade med fremmedis hielp mesten delen skulle foraarsagis sig at tilforhandle, da ville vi af christelig kongelig omsorg for vore kiere troe undersaatter dennom fornefnte partie salt, som udi Spanien allerede ferdig ligger, hermed hafve tilbuden for saadan pris, at enhver dermed, som sig udi samme handel indlader, en merkelig gevinst kand hafve at forvente; paa det och ingen for arrest eller anden und [med]handling, som vore undersaatter och andre tit er vederfarit, sig udi Spanien skulle befrychte, hafve vi saa vel ved en sær til trafiquens forsikring med hans kierlighed kongen i Spanien oprettet contract och forbund, hvilken vi och, naar vi først derom blifve forenit, naar den skal begynde och andgaae, ville til enhvers efterretning udi commercien lade trycke och udgaae, som andre special hans kierligheds brefve, icke alleniste alle vore undersaatters, som udi Spanien deris næring søge, skibbe och goeds forsikre, medens enoch udi ser disse skibbe, som samme salt skulle afhente, saaledis assicurerit, at de paa ald goed medfart maae vere forvisset, som af hoes trøgte capitulation och der udi specificerede brefve [1], som til samme saltis afførsel

[1] *Nemlig et hæfte på 6 blade, sign. a—b, hvorpå blev meddelt:* Capitulation, som udi Spannien om de hundrede tusind Cahizes Saltis afførsel er oprettet, *slutteti* Madrit 1. Januarij 1641 *af* Hannibal Sehe-

udi Spanien ere blefven forferdiget och voris gesante nyligen medgifne, nochsom kand erfaris. Ydermere denne handel at sette des bedre paa foede, hafve vi alle dennom, som udi samme salthandel participere, med sær och høie kongelige benadinger och friheder privilegerit och forset, hvilke vi och med Jørgen Vind til Gundestrup, øfverste rentemester, och Hannibal Sestedt til Nøraggergaard, vore raad och embitsmend paa vore slotte Draxholmb och Bahus, borgerskabet her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn hafver ladet proponere, eftersom de sig och derpaa skriftlig erkleret och om deris udredning til de bestembte terminer sluttet. Och paa det alle vore kiere undersaatter om al ting kunde hafve des fuldkomnere underretning, hafve vi saadant her udi ladet indføre, som følger.

1. Først at gifve os for hver fire møie salt, som udi Spanien indtagis, for den første reigse ellefve rixdaller.

2. Hvo af undersaatterne[1], sig udi denne handel indlader, skal lade deris skibbe møde paa foraaret 1642 sidst in aprili udi Fleckerøen, hvor trei voris skibbe til confoy skal forefindis, och[2], om det continuerer, sidst in novembri om efterhøsten.

3. Om nogen af borgerskabbet findis forsømmelig sig til samme tid at indstille, følge efter paa sit egit eventyr.

4. Betallingen at ske trei maaneder efter vore skibbis arrivement her for vor kiøbsted Kiøbenhafn.

5. Saa megit af samme salt her udi riget indføris och consumeris, skal vere toldfri, medens hvis igien paa

steht *og* Manuel Pantoxa *(blad a j — a iiij) samt under overskriften:* Til forsickring paa de hundrede tusinde Cahizes Salt, hans kongl. Mayest. aff Kongen udi Spannien bleffue loffuit, ere effterskreffne Breffue Ambassadeuren bleffuen meddeelt, *udårag af 8 breve (blad a iiij—b ij), se Danske kancellis samling af særtrykte forordninger.*

[1] *T:* underdanerne.

[2] *T forbig.:* och.

fremmede steder udføris och her af rigit udskibbis, gifve deris[1] sædva[a]nlig told.

6. Och paa det enhver af undersaatterne des mere sig skulle beflitte goede udmonterede skibbe at bringe til veie, ville vi bevilge hvert skib paa 16 stycker och derofver for half last told udi Norge fri at vere, paa 8 och til sexten for den fierte part, under otte at regnis som umonterede och betale deris fulde told.

7. At underholde residenten och consules skal de trafiquerende alle[ne][2] udstaae foruden nogen voris bekostning, hvorpaa de och skal vere betenkte at gifve af hver skibbenis dregtige last, eftersom de andsigendis[3] vorder, och eftersom det[4] mest kand findis practicable efter andre nationers maniere.

8. Belangende anordning och andtal af skibbene udi begge rigger, Kiøbenhafn med andre steder udi Sielland sex eller fire, Malmøe och Skaane fire, Fyen och Smaalandene trei, Aalborg trei, Aarhus toe, Randers toe, Ribe toe; Norge: Trunhiemb en, Bergen ti, Tønsberg en, Frederikstad en, Fleckerøen toe, Christiania toe, sølfcompagniet en, Marstrand fire, disse at bereigne hver ofverhofvedet paa 400 møier er 100 lester.

9. Anlangendis pasborder skal giøris it exemplar med blancher for nafnene paa skib, skipper och last, och derefter trøckis saa mange behof giøris til hver reigse, hvilke af os skulle beseiglis och underskrifvis, och siden af lensmendene, hvor skibbene udreddis, særdelis undertegnis och uddelis, paa det de sig des rigtigere andgifve kunde och efter den spaniske[5] capitulation til bog føris, saa och der tagis seddel[6] paa deris ladding, hvorefter de deris indtagne salt skulle vide her udi Danmark at be-

[1] *T:* den.
[2] *Således T.*
[3] *T:* angifvendis.
[4] *T tilf.:* som.
[5] *T:* hispaniske.
[6] *T:* zeddeler.

talle och admiralen deris lastis rigtigheds ud- och indlading hiemb at registere.

Paa alt dette forskrefne skal de, som salthandelen sig andtage och deri indlader, sig inden juel erklere, hvor mange skibbe der af hver bye kand udrustis efter andteignelsen och det udi canceliet til samme tid[1] indlefvere. Men efterdi om tiden och terminer til deris skibbis udredning endelig vished udkrefvis, da ville vi, at alle vore undersaatter, som udi fornefnte salthandel begiere at participere, inden juel førstkommendis i det aller seniste sig skulle erklere, enhver imod sin lensmand, som derom at giøre alvorlig andordning hermed befalis, at af deris len til bestembte tid erklering indkommer, hvor mange skibbe och hvor dregtige udi hver len och bye kunde til veie bringis; ti dersom imod ald forhaabning det [ved] vore egne icke kunde til rette terminer afhentis, foraarsagis vi endog ugierne fremmede samme privilegier at tilbiude och lade nyde. Eftersom vi och endnu til sinds ere med en sær ambassade hans kierlighed cardinal infante at lade besøge til at afhandle hvis gravamina vore undersaatter imod Dynkierkerne och andre hans kierlighed kongens i Spaniens undersaatter udi de Nederlandske provincier kunde hafve och seniste fra hofvet til Madrid did ere blefven remitterit med alvorlig befalling til cardinal infante och visse tilsagn til os, at enhver, som sin prætension got och bevislig giør, de skulle der och udi Spanien ske nøiagtig satisfaction, da endog vi allerede voris befalling derom til lensmendene, hvor nogen befantis at vere graverit, saa och at de en rigtig designation paa alle indfødde Hollender och skibbe af hollendsk bygning, som udi deris len fantis, udi vort cancelie strax skulle indskicke, [hafver ladet udgaa][2], udi den mening och intention, at vi efter voris gesanters forhandling i Spanien for dennom re-

[1] *T:* termin.

[2] *Således T.*

consiliation och lige frihed, som andre vore undersaatter nyder, ville solicitere och til veie bringe, da befinde vi dog, at gandske faae saadan voris velmente befalling [endnu][1] efterkommet, ville den derfore hermed paa nye hafve reitererit och alvorligen befalet, at enhver, som det vedkommer, saadant med forderligste at giøre vere tiltenkt. Videre hafver os hans kierlighed kongen af Spanien den urolige tilstand udi Portugal forstendigit och derhoes ombedet, at vi vore undersaatter ville advare, at de, indtil al ting kom udi bedre stand, sig ald handel och fart paa samme koster motte endholde, eftersom hand til sinds var, ingen communication af trafiquen derhen at tilstede, ville derfore och saadant vore kiere undersaatter hermed hafve notificerit, paa det de sig for ald skade kand tage vare, och enhver, som derhen des uandset sig understaar at seigle, kand vide sig paa sin egen eventyr det at giøre, och om hand derudofver i nogen uleglighed geraader, sig det self och tilreigner och ingen anden.

[1] *Således T.*

114.

1641 29. novbr. (Fulisbøttel.) *Missive til lænsmændene i Lund, Malmø, Ystad, Kristianstad, Køge, Andvorskov, Kallundborg, Odense, Nyborg, Ribe, Viborg, Års, Ålborg, Horsens og Ålholm om handelen med speceri og urter*[1].

Sæll. tegn. 27, 263.

Eftersom os andragis stoer misbrug deraf at entstaae, at nogle apotecker voris sær benaadninger erlanget at motte allene i visse kiøbsteder selge spitzerie och urter af den aarsag, de ellers icke kunde holde apoteckerne ved lige, i det de fornefnte spitzerie saa høit selger och setter, som dennom self lyster; os ochsaa derforuden i lige maade foredragis fremmede udi søestederne at hindris och for-

[1] *Om anledningen til brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 573 og 584 jfr. 569.*

menis fri at indføre och afhende deris vare udi nestliggende kiøbsteder, da bede vi dig och ville, at du borgemestere och raad udi dine underliggende kiøbsteder tilholder, at de aarligen saa lader sette och taxere fornefnte spitzerie och urter efter det kiøb, som det befindis der udi markets tid at kunde af andre indkiøbis. I lige maade ville vi och, [at] du giører den alvorlig andordning, at herefter ingen fremmet formenis deris vare udi vore riger och lande at indføre och dennem til nestliggende kiøbsteder at afhende, saa lenge de icke imoed kiøbstedernis privilegier handler eller sig forser.

115.

1641 29. novbr. (Fulisbøttel.) *Åb. brev om udlevering af adelens til landeværn udskrevne, men af stavnen bortrömte bønder*[1].

Sæll. tegn. 27, 265—66.

Eftersom vore kiere, troe undersaatter af adel udi vort rige Danmark nu nyligen ved deris dertil af hver provints deputerede her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, deris affection dermed moed os at bete, goedvilligen hafve bevilgit at ville endnu paa toe aars tid udskrifve af deris egne bønder och tiennere dennom til lantvern at lade exercere och udi denne vit udseende tid och tilstand til deris kiere fædernelands velstand och conservation at underholde, derhoes, endog de self hafve hals och haand ofver deris tiennere, [ere] begierendis voris alvorlig befalling til alle vore lensmend, riddermendsmend, borgemestere, raadmend och alle andre, som nogen befalling hafve, at dersom nogen deris tiennere, som udskrefvet vorder, enten paa kronens, adelens eller udi kiøbstederne, uden deris hosbunds villie och minde sig begifver, de daa deris hosbund paa hans andfordring, enten de paa kronens,

[1] *Om anledning til forordningens udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 582 jfr. 568.*

adelens eller udi kiøbstederne findis och antreffis, motte følgagtig vere, da hafve vi for got andset alvorligen at befale och andordne . . . alle och enhver forbemelte vore lensmend, riddermendsmend, borgemestere, raadmend och alle andre, som nogen befalling hafver, at dersom nogen af adelens tiennere, som af dennom udskrefvet vorder, sig fra deris stafn paa kronens, andris af adel eller i kiøbstederne uden deris hosbonds minde begifve, at de dennom strax paa deris hosbonds begiering och andfordring uden nogen ophold skal lade følgagtig vere, som den bortrømte ved hegtelse eller udi andre maader, indtil hand retter for sig eller stiller nøiagtig borgen, siden maae och kand sette til rette.

116.

1641 29. novbr. (udi vor feltleger til Fulsbøttel). *Frdg. om adelige kvinder, som ægte ufri mænd; om naturalisation af fremmede adelsmænd; om letfærdige og besovede kvindfolks börns begravelse; om forbud mod, at præstemænd ægte besovede kvindfolk, og om øksenhandel.*

Original udfærdigelse i Dske. kancellis arkiv.

Samtidigt tryk på 3 blade med kongens segl og påtegning om læsning 16. decbr. 1641 på Sorø birketing.

Eftersom vi erfare, hvorledis udi vore riger och lande adskillige betenkelig uskickelighed forløbber, som endnu icke med nogen særdelis anordning eller mandat er forkommen, da hafve vi med voris Danmarkis rigis raad for got anset derom saaledis at lade anordne, paabiude och befalle, som efterfølger.

1[1]. Ingen adelig kvindisperson, som sin adelig stand och herkomst saa vit forgietter, at den sig med ulige standsperson eller ufrie mand herefter i giftermaal indlader eller tilforne indlat hafver, enten det med deris venners samtycke er skied eller ei, maa efter denne

[1] *Om anledning til udarbejdelse af § 1, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 586.*

dag bruge eller føre enten deris adelig stammenaufn eller vaaben, medens saa snart nogen sin stand i saa maader forringer eller forandrer, skal den icke verdig achtis det naufn eller vaaben at føre, som en gammel, velfortient adelig slecht och stamme kunde vere til forkleinring. Fordrister sig nogen herimod det at giøre, da skal den saa tit, det sker, til hvilken af schlechten, derpaa talendis vorder, vere forfalden 50 rixdaller[1].

2[2]. Begifver sig nogen fremmit her ind i riget i mening sig her at nedersette och niude adelig privilegier och friheder, da efterdi samme friheder, som fremfarne konger i Danmark ridderskabit och den adelig stand hafver med benaadit, ere fast høiere end adelen udi gemen paa en part andre steder med forlent ere, somme sig och her nedersette, som sig om os och riget føie eller intet fortient hafver, da skal herefter ingen udlendiske bevilges eller actes at vere udi danske ridderskabs adelige rettigheder och friheder delachtig, med mindre den først os och hvilke af voris rigis raad, vi det befaller, hafver sin adelig aner och herkomst nøiachtig bevist. Siden skal hand plichtig vere hos os at anholde at maatte lige andre rigens indfødde eddeling achtis, kiendis och antagis. Kommer nogen herind, som gift er och sig her achter at nedsette och sig och sine børn blant danske adel begier at regnis, bevise lige saa vel sin hustruis som sin egen adelig herkomst. Findis nogen efter denne dag herudinden forsømmelig, vide sig det self, om hannem derofver nogit viderligt vederfaris.

3[3]. Hafver nogen, som adelig friehed ei nyder, sig enten ved pant eller kiøb frie och frelse jordegods

[1] *Denne störrelse af bøden blev netop foreslåt af rigsrådet, se a. st.*

[2] *Om udarbejdelsen af § 2, se Erslev a. st. 2, 576—77; 584 og 587.*

[3] *Om udarbejdelsen af § 3, se Erslev a. st. 2, 576; 584; 587.*

tilforhandlet, skal den det inden aar och dag til frie adelsfolk igien plichtig vere at afhende for siin byllig werd [1]. Findis nogen det lenger at beholde, stande den neste af slechten eller, om hand det forsømmer, en anden af samme slecht frit fore derpaa at talle och hende dom, som om det imod recessen och handfestningen ei tilladis af andre end adelspersoner at eiis och besiddis.

4[2]. Hafver nogen ufrie mand ved indførsel och udleg udi sin gields betalling verit foraarsagit adelsgods at annamme, skal den och plichtig vere det for sin verd til adelsfolk igien at afhende och til den ende det aarligen til landsting, hvor godsit ligger, lade opbiude, indførselen, derpaa forhverfvit er, læse och paaskrifve och dismidlertide ingen af adel, som det for billig verd vil kiøbe, udslae, ei heller skoufvene, om det er skovgods, lade forhugge, saa fremt det ei i godsis verd billigen skal afkortis.

5[3]. Eftersom mange letferdige och besofvede kvindfolkis børn befindis altfor tit disverre uskyldigen at komme af dage och saaledis uden forskiel stedis til jorde, at ei vidis, om det imod moderens villie af vanvare kand hafve mist lifvet eller och met forsetlig forsømmelse eller uchristelig medfart ombracht, da skal ingen saadan børn, som uden echteskab er auflit och død findis, maa jordis, førend presten, derom atvaret, hafver gifvit det øfrigheden til kiende, hvilken strax lovlig dertil skal lade siunsmend opkrefve, som den døde skal siune. Findis da nogen kiendelig tegn til handgierning eller til mistanke billig anleiding, forfølgis sagen af herskabit lovlig til tinge som anden drab.

6[4]. Ingen prestemand maa ecte nogen kvindis-

[1] *De sidste 4 ord ere egenhændig tilföjet af Kristian IV.*

[2] *Om udarbejdelsen af § 4, se Erslev a. st. 2, 575; 584; 587.*

[3] *Om udarbejdelsen af § 5, se Erslev a. st. 2, 586.*

[4] *Om udarbejdelsen af § 6, se Erslev a. st. 2, 586.*

person, som af andre tilforne besofvit befindis. Acter nogen sin person och stand saa ringe och sig herimod forargeligen fordrister och forser, miste efter lovlig proces derfor sit kald.

7[1]. Eftersom udi sidst udgangne forordning[1], øxenhandel anlangendis, befallis kiøbmendene af lensmendene och adel richtig bevis at meddelis, hvor mange øxen enhver paa sin egen indauflit foder hafde opsat och staldit eller paa kronens och adellens gaarde staldit sig tilforhandlit, och nu saadant ilde at misbrugis befindis af aarsag, i beviserne icke er specificerit, fra hvad tid øxene paa fuoder er opsat, da ville vi herefter dermed saaledis at skulle forholdis, at lensmendene om Martini tid skulle alle borgers stalde lade visitere och paa det fæe, som da befindis at vere opstaldit och siden til rette driftid paa fuorit ofverfødt, skal lensmandens bevis fra samme tid och til øxenne af stalden udslais formelde. I lige maade skulle alle de beviser liude, som enten lensmendene om øxen paa kronens ladegaarde eller adelen paa deris egen gaardis staldøxen udgifver, och med mindre saa liudendis beviser for lensmendene paa toldstederne och tolderne fremleggis, maa ingen saadan staldøxene at udføre tilstedis. Formerker nogen hermed den tilbørlig indseende icke at skie, mens kiøbmendene handellen til forderf och vore mandater til foract udveie at søge, skal vore lensmend derom advaris. Rettis ei da derpaa, stande enhver adelsperson frit fore derpaa at talle och hende dom och halfparten af øxene, som saaledis forbrydis, den paatalende, halfparten til herskabit at vere forbrut, enhver hosbunde sin videre tiltalle dog uforkrenkit.

[1] *Om udarbejdelsen af § 7, se Erslev* [2] *Frdg. 1639 8. juni (no. 31) § 4. 1. a. st. 2, 574; 586.*

117.

1641 31. decbr. (Glucksburg.) *Åb. brev om at vi, da os berettes, at mange, som have forarget den kristelige*

menighed med åbenbare, grove synder, ikke ville udstå den sædvanlige, i den publicerede kirkeordning forordnede kirkebod, selv om de alvorlig formanes hertil af præsterne, ville, at provsterne og præsterne skulle indsende sådannes navne til vort kancelli, hvorpå vi ville göre anstalt til, at samme skulle bringes i det mindste for et år på vor Holm ved København og derefter alligevel udstå den dem pålagte kirkebod.

Tysk oversættelse hos Pontoppidan: Annales ecclesiæ Danicæ 4, 322—23 jfr. Rørdam: Kirkelove 3, 290.

118.

1642 12. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgerne i Kristianopel herefter må forskånes for den halve told af øksne, heste og andet, som ikke imod vor forordning ud- og indføres, så og for halv sise af alt fremmed øl* (bier), *som indføres.*

Skånske reg. 5, 364.

119.

1642 12. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgerne i Kristianopel må hugge i skovene til deres fornødenhed efter lænsmandens udvisning.*

Skånske reg. 5, 364.

Eftersom menige borger och indvoner udi vor kiøbsted Christianopel for os hafver ladet andrage, at vi ville bevilge dennom aarligen udaf skofvene, som kunde vere uden skoufskade, saa megit bygningstømmer baade til skibe och huse at opbygge saa och til nødtørftig ildebrand, som de kunde hafve fornøden, da paa det bemelte kiøbsted Christianopel maa disbedre tiltage och forbedris, hafve vi . . . bevilget och tillat . . . voris borgere och indvonere udi vor kiøbsted Christianopel at mue aarligen, indtil vi anderledis tilsigendes vorder, bekomme for betaling forskrefne bygningstømmer och ildebrand til nødtørftig underholding, dog at forskrefne bygningstømmer och ildebrand

blifver dennom udvist af voris lensmand, som nu er eller herefter kommendis vorder, och icke mere end som de sielfver kunde hafve fornøden och de samme steds kunde forbruge.

120.

1642 19. mars. (Kiøbenhafn.) *Åb. brev om privilegier for Kristianshavns købstad.*

O: Orig. udfærdigelse på perg. i rådstuearkivet i København.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 1, 656—58.

Vi hafve unt och bevilget och nu med dette vort obne bref unde och bevilge voris kiøbsted Christianshafns indvonere foruden de allerede dennom gifne privilegier disse efterskrefne, nemlig:

1. For det første mue och skulle de for dem, deris arfvinger och efterkommere allene niude alle de hafner, de enten allerrede grafvit eller her efter for deris fortov paa deris egen bekostning grafvendis vorder, med ald hvis profit, de deraf kunde hafve, alleniste voris vinterleiis penge af skibe, saa vit vi af Kiøbenhafns byes eigne hafner sædvanligen opberger, os forbeholden.

2. Dernest maa och enhver for sit fortov giøre sig canalen, som løbber igiennem byen, ind til midtstrømmen saa nøttig som hand bedst kand, och derimod verre forplicht samme canal med bulverk och hvis dertil hør at holde, saa vit enhver deraf for sin grund tilkommer, ved lige som ved bøer.

3. Skulle de och maa antage alle de fremmede folk, som af andre nationer did ankommer och der begierer sig at nedersette, dog at ingen der antagis, som er af nogen fremmede religioner och forargelse i menigheden derudofver foraarsagis.

4. For det fierde skal ingen handverksmand med nogen skraae eller laugsret besvergis efter denne dag i nogen maader.

5. For det fembte skulle de ei heller verre forplicht voldene, porte, grafver eller broer, efterdi vi self for broerne penge af Amagerland opberger, at holde ved lige, eller noget det ringeste af det, som til befestningen hører, indtil byen saaledis tiltager, at dend saadan bekostning kand udstaae, hvilket i frembtiden ved dertil af os forordnede commissarier skal erfaris och kiendis, och det siden dennom da vel reparerit och ved macht holdet ofverlefveris, dog broerne, som forskrefvit, undertagne, som vi self oppeberger penge fore.

6. For det siette mue och ei heller baggerne i vor kiøbsted Kiøbenhafn selge brød i forskrefne vor kiøbsted Christianshafn, ei mue de heller i Christianshafn selge brød i Kiøbenhafn efter voris derom udgangen befalling.

7. For det sivende skulle borgemestere, raadmend och byefoget der i byen i alle forsamblinger sidde och gaae nest efter dennom i vor kiøbsted Kiøbenhafn, borgemestere nest efter Kiøbenhafns borgemestere, raadmendene nest efter Kiøbenhafns raadmendene, och byefogden nest efter Kiøbenhafns byefoged och saa frembdelis.

8. Hvis sig belanger de domme, borgemestere och raad udi forskrefne Christianshafn efter dette vort brefs datum dømmendis vorder, skulle for ingen anden ofverdommere indstefnis end for os och voris Danmarkis rigis raad.

9. For det sidste skulle och det ferske vand, i byen al tid af os holdis ved lige, och hvo af de, som formufve hafver och gaard och grund eier, det bruger, de gifve derfaare efter ordinanzen derom giort er eller frembdelis giort vorder, saa det kand verre lideligt och tolligt paa alle sider.

121.

1642 22. mars. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Øresund om tolden af Lybækkerne.*

Sæll. tegn. 27, 285.

Vi beder eder och ville, at i af de Lybske, som nu udi Øresund ere eller pinsdag derigiennom med deris skibbe passere, opberger told efter den gamble toldrulle[1], saavit den kommer ofverens med den sidste trøgte[2], som tilforne for den sidste giort vaar, och dog af dennom derhoes tager nøigagtig caution, at de til os siden skal erligge hvis de kand videre tilkomme at udgifve efter den andordning, som til første almindelige herredage skal videre derpaa giøris.

[1] *Frdg. 1629 20. mars (no. 657).* [2] *Toldrulle 1640 2. decbr.*

122.

1642 7. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om indrettelse af et domhus i Maribo.*

Smål. reg. 5, 223–24.

Eftersom os foredragis, hvorledis udi vor kiøbsted Mareboe skal vere for lang tid siden it gammelt brystfeldigt hus, hvorpaa landstinget i Lolland och Falster tilforn hafver verit holdet, da efterdi nu intet vist sted udi Marreboe skal vere, hvor retten bekvemmeligen kand holdis och administreris, hafve vi bevilgit och samtykt . . ., at it af de bedste huse ved klosteret nest ved Marreboe kierke, som hører til Sorøe, herefter til it dombhus maae perpetueris och bruggis, hvor voris landsdommer udi vort land Lolland och Falster kand holde landsting; och paa det samme hus des bedre nu kunde repareris och siden ved lige holdis, hafve vi for got andset, at alle och enhver, som til Lollandsfars landsting nogen sager hafver at indstefne, skal til samme brug herefter, indtil vi anderledis forordnendis vorder, gifve af hver endelig domb otte skilling dandske, och af hver uendelig domb och opsettelse fire skilling, som til landsdommeren skal lefveris; och ville vi derimoed hermed bønderne i Lolland hafve forskaanet for voris forrige udgangne obne bref anno 1641 den 20. octo-

bris, anlangendis hvis de til raadhusets reparation samme steds aarligen skulle udgifve. Bydendis derfore och befalendis alle och enhver, som til Lollandsfar landsting sager hafve, at de samme dompenge til fornefnte husis fortsettelse och reparation udgifver och erlegger och til Lave Bille til Haurløckegaard, ... landsdommer udi vore lande Lolland och Falster, och hans efterkommere, landsdommere samme steds, ofverlefverer, hvilke penge fornefnte landsdommer til bemelte husis reparation och fortsettelse och til ingen anden brug skal andvende, som de i sin tid agter at forsvare.

123.

1642 10. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om fornyelse på 20 år af den Ribe by ved åb. brev 1639 12. maj givne rettighed til at opkræve afgift til vedligeholdelse af indløbet til byen.*

Trykt hos Terpager: Ripæ Cimbricæ, s. 681.

124.

1642 17. maj. (Kiøbenhafn.) *Revers til adelen i Danmark om, at vi, da den har ladet sig finde godvillig til at kontribuere noget til Københavns som rigens fornemste købstads forsikring og fortifikation, forpligte os og vore efterkommere til ikke ydermere at ville gravere dem hermed eller at tilregne dem dette som en pligt eller skyldighed*[1].

Sæll. reg. 21, 140.

Trykt herefter hos Lassen: Aktstykker til Kbhvns. befæstnings historie, s. 137.

[1] *Reversen udstedtes i sædvanlig stil, se revers 1627 19. mars og 1630 27. juli.*

125.

1642 17. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om gyldigheden af de af studenter udgivne gældsbreve.*

R: Sæll. reg. 21, 139.

Trykt i oversættelse hos Matzen: Københavns universitets retshistorie 1479–1879, 1, 154.

Eftersom vi komme udi visse forfaring[1] stor uskickelighed iblant dend studerende ungdomb her udi vort universitet Kiøbenhafn deraf at entstaa och foraarsagis, at mange saa vel øl- och vintapper som andre dennem vare och andet lader følgagtig vere och siden tager deris handskrifter derfor, lydende paa store summer laante rede penge, ja endochsaa vel gafvebrefve under æris och redligheds fortabelse paa andre vare och gods, och derofver forfarer, den vanvittige ungdomb at bringe deris foreldre udi unødige penges udgift, da saadant herefter at forekomme:

1. ville vi enhver øl- och vintapper saa och alle andre, her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn vonhaftige, alvorligen och strengeligen hafve befalet och advaret . . . at de ingen nogen studenter paa høiere sum end 10 species daler maa betroe eller handskrift tage uden forskrefne handskrift af enhvers privato præceptore til vitterlighed blifver underskrefvit, saafrembt de, som saadan handskrift tager, icke dermed saadan deris gield och kraf gandske vil hafve forbrut och lide skade for hiemgield, anseende vi icke ville, at nogen studenters handskrift lydende paa høiere sum end forskrefne 10. speciesdaler uden derofver hvers privato præceptore til vitterlighed er underskrefvit och approberit, herefter skal gielde, men her och hver steds for domb och ret holdis och kiendis som ugiort och magteløs.

2. Understaar sig nogen studenter handskrift udi andre maader end forberørt at udgifve, straffis derfor som ved bør med fengsel, exclusion, relegation efter, som hans forseelse til befindis.

[1] *Anledningen til udstedelse af ovenstående brev og det følgende (no. 126) var en ansøgning fra universitetsprofessorerne fra mars 1642, nu trykt i Dske. mag. V 2, 127–28, af hvilken flere af brevenes ord og vendinger er taget.*

126.

1642 17. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod legen og stimen på Vor frue kirkegård i København under gudstjænesten.*

Sæll. reg. 21, 138.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Kbhvns. diplomatar. 3, 231.

Eftersom vi erfarer[1] atskillige mutvillige personer saa och børn [och] tønde saa vel om søndagen som ellers andre dage, naar tienisten er, at lade sig finde paa Vor Frue kiergaard och der uden nogen skye med legen, stimen och anden uskickellighed at forstyrre tienisten udi kirken, ja endochsaa vel at rotte sig sammen och sette sig op imoed dennem, som udi en goed mening ere forordnet til det at skulle hindre, da saadan mutvillighed at forekomme, ville vi alle och enhver alvorligen och strengelligen hafve befalet, at de sig baade sielf saa och deris børn och tynde advarer, at de sig herefter saadan uskickellighed en[t]holder; betredis nogen saa och befindis herimod paa forskrefne kiergaard nogen utilbørlig mutvillighed, men tienisten udi kirken varer, at begaa, skal de unge uden ald naade refsis med ris och hug, men de, som store ere, straffis udi halsjern eller andre maader efter, som deris forseelse stor befindis; saa frembt forelderne och hosbonderne och her udi forsømmellige findis, skal de deromb advaris och siden tilbørligen staa til rette.

[1] *Se ovfr. s. 112 anm.*

127.

1642 23. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at alle må frit handle i købstæderne med fremmede*[1].

Sæll. tegn. 27, 315.

Eftersom vi komme udi erfaring commerciens fri handel hid indtil udi en del kiøbsteder derved at vere hindret, at det enhver icke hafver verit tillat vare af

[1] *Om anledningen til brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 601 jfr. 568.*

fremmede och dennom, som der paa ville gifve best kiøb, sig at tilforhandle, da saadant her efter at forekomme, ville vi enhver, det vere sig edel eller uedel, hafve bevilgit och tillat . . . at de med fremmede, som her udi vore rigger och lande och for vore kiøbsteder hende at indkomme, maae frit handtere och med dennom uforment saadan handel och traficq med varis kiøb och sal brugge, som handfestningen och andre vore och vore kiere forfædris om trafiquen udgangne forordninger enhver af dennom tilsteder, dog kiøbstedernis privilegier och friheder uforkrenket.

128.

1642 maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgerne i Ronne by må udføre saltet kød.*

Skånske reg. 5, 382.

Eftersom borgemester och raad sampt menige borgerskab udi vor kiøbsted Ronneby hos os hafver ladet andrage, horledis de for nogle aar siden hafver bekommet voris bevilning[1] salted kiød aarligen at motte udføre, och siden den tid voris missive til voris lensmend at vere udgangen, intet saltet kiød af lenet at maatte udføris, før end paa videre besked, derfore begerendis de salted kiød maatte udføre och selge, hvor dennom lyster, da hafve vi bevilget och tillat . . . forskrefne borgemester och raad sampt borgerskabet udi vor kiøbsted Ronneby at maa herefter aarligen udføre salted kiød och det selge hor dennom lyster; dog at de skal vere forplict aarligen at lefvere saa meget saltet kiød her paa vort provianthus, som de af vore rentemestere blifver om advaret, och det for en billig pris, och det icke til uplict opsette, saa fremt denne voris benaadning icke skal vere forbrut.

[1] *Åb. brev 1638 18. decbr.*

129.

1642 16. juni. (Rensborghus.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvo de end tjæne eller tilhøre, om en al-*

mindelig landskat af bægge riger, som skal udgives til Martini förstkommende i rigsdaler in specie[1].

Sæll. tegn. 27, 332—33.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 49) også i henseende til skattens störrelse undtagen for Varberg, Halmstad, Lavholm og Kristianopel læn, der forskånes for halv skat. — Om anledningen til brevets udstedelse, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 608 jfr. 549.*

130.

1642 16. juni. (Rensborg.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om en mulig hjælp i speciedaler, som skal udredes til Martini förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 27, 341—42.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 50). Liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg. Ved missive s. d. til borgemestre og råd i København blev drengeskatten af denne by sat til 600 rdlr. in specie (a. st. 342, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomat. 5, 246).*

131.

1642 16. juni. (Rensborg.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om en hjælp, som skal udredes med 8 rigsdales in specie af hver præst til Martini förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 27, 344.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 51).*

132.

1642 16. juni. (Rensborg.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om en mulig hjælp i rigsdaler in specie, som skal udredes til st. Martini förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 27, 343—44.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 52), kun at skatten fra Roskilde leveres til Niels Trolle, fra Lund til hr. Henrik Hvitfeld, fra Jylland til Gregers Krabbe og fra Norge til Hannibal Sested. Bergens kapittel nævnes ikke.*

133.

1642 16. juni. (Rensborghus.) *Frdg. over bægge riger om forhindring af luksus ved brøllupper.*

R: Sæll. tegn. 27, 345.
O: Original udfærdigelse i Dske. kancellis arkiv.
T: Samtidigt tryk på 2 blade, det förste signeret O.

Eftersom adskillige velmente forordninger brøllupper her udi vore rigger och lande anlangendis haar veret paabudne at skulle, indtil anderledis derom befalet blef, holdis och efterkommis, da hafve vi nu af særdelis aarsage och betenkende saa och efter adskilligis underdanig och uafladelig begiering, indtil anderledis derom forordnet blifver, med voris rigets raads raad och samtycke for got andset saa vit forandring hermed at bevilge och tilstede, som efter følger.

1. Skal adelen vere frit fore til hvis brøllupper, de giøre, at indbyde saa mange af deris venner, som de begiere; derimoed skal al skoufessen, confect och banquet, med hvad nafn det och nefnis kand, aldelis vere afskaffet, saa det hverken i brudgommens, brudens losamente eller paa sallen herefter maae bruggis, mens i det sted maae adelen, som det begiere, gifve trei eller fire retter varmt mad och icke flere, iblant andet sædvanlig kold kiøcken paa it bord i sallen.

2. Alle geistlige, borgemestere, raad och øfrighed sampt borgerskabet i kiøbstederne saa vel som voris egne tiennere maae och indbyde til deris brøllupper af deris fellits venner saae mange, som de begiere.

3. Geistlige, borgemestere, raad och øfrighed udi kiøbstederne saa vel som voris egne tiennere maae och gifve fire eller sex retter mad i det høieste; af borgerskabet maae de och vere tilsted at gifve fire eller sex retter mad, som med øfrigheds kundskab beviser sig at

hafve femb tusende slette dallers formufve, mens confect eller banquet skal aldelis ingen vere tillat at brugge.

4. De andre af borgerskabet, som icke befindis at hafve saa stoer formue, maae alleniste[1] brugge af landsens frucht efter forrige forordning[2].

5. Hvad øl enhver til slig verdskab brugge vil, stande dennom frit fore, och de, som nu hermet ere tillat at spise mad, och ingen anden maae och skienke vin, om de det begiere; dog skulle de derfore pligtig vere [at gifve][3] til neste hospital tiufve rixdaller, som byfogden i hver kiøbsted skal indkrefve, eller derfore af neste hospitals forstandere tiltalis och med ald anvente bekostning self betale.

6. Presterne paa landsbyerne skal alleniste vere tillat at byde fembten eller sexten par folk til hvis brøllupper de giøre; maae och ingen fremmet drik bruge, mens dansk øl allene.

7. Bønderne paa landsbyerne skal endelig vere tiltenkt at rette sig efter Christiani tertii reces[4] med deris brøllupper och ingenlunde ofver trei dage deris brøllupper forlenge.

8. Hvis nu herudinden icke specificeret och undtagen er, skal efter førrige forordninger aldelis holdis och efterkommis, medens forser sig nogen imoed nogen af disse forskrefne articler, stande derfore efter førrige forordninger fuldkommelig til rette.

9. Ti biude och befale vi vore embitsmend, fogder, borgemestere, raad och byefogeder udi vore kiøbsteder, at de sig herefter retter och her ofver holder, som det sig bør, saa frembt de icke derfore ville stande til rette.

[1] *T:* allene.
[2] *Frdg. 1624 1. maj § 16.*
[3] *Således O.*
[4] *Reces 1558 § 69.*

134.

1642 22. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om kontributions eller kapitalskats udgivelse til jul*[1].

Sæll. tegn. 27, 354—55.

Eftersom vore kiere troe undersaatter af adel til deris kiere federnelands forsikring och fornøden fortifications, som der skal foretagis, fortsettelse udi denne vit udseende krigstid hafver lofvet och bevilgit[2] at ville til juel førstkommendis gifve af hver tønde hartkorn, nogen af dennom hafver, $^1/_2$ rixort, saa och af hver hundrede daller, nogen ofver sin bortskyldige gield paa rente hafver, en rixdlr., och det til land- och stichtcommissarierne udi vore lande Judland, Skaane och Fyen, saa och lensmendene her i vort land Sielland til fornefnte tid ofverlefvere, paa det fornefnte penge siden til forordnede steder kunde blifve frembsent och der, som gaufnligst och mest fornøden erachtis, forbrugt; da efterdi alle vore undersaatter, af hvad stand och condition de och ere eller vere kunde, udi voris kiere federnelands velstand, roe och forsickring ere interesserede och det, som der til alles beste och gaufn sker och foretagis, billigen af alle bør at bekostis, hafve vi med voris Danmarkis rigis raads raad och betenkende

[1] *S. d. fik de höjlærde i København under henvisning til den af adelen bevilgede kontribution pålæg om at forhandle med doctoribus, magistris og andre lærde, disses enker og værger og andre deres suppositis om, at disse også give 12 sk. af hver tønde hartkorn og 1 rdlr. af hver 100 rdlr., nogen af dem har på rente, og indsende kontributionen inden jul til landkommissærerne i Sælland med rigtige fortegnelser (a. st. 355—56); s. d. fik kapitlerne i Danmark tilsvarende brev om på samme måde at kontribuere af kannikegods, provstier og gejstlige beneficiis og indsende kontributionen til stiftskommissærerne (a. st. 356—57); s. d. fik bisperne i Ålborg og Odense pålæg om at forhandle på samme måde med professoribus, præpositis og andre gejstlige i deres stifter og tilstille landkommissærerne i Fyn pengene med specificerede fortegnelser (a. st. 357—58) jfr. Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 601.*

[2] *Se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 600.*

for got och billigt eragtet, at ingen udi saadan det gandske lands conservation, nest guds den allerhøiestis faderlige beskiermelse, andgaaende verk med rette burde at forskaanis, ville derfore alvorligen hafve paabudet och befalet . . . alle och enhver af clericiet och borgerskabbet, som frit jordegoeds ved indførsel eller i andre mader bekommet och endnu besidder, at de och i lige maade ere tiltenkt med allerførste derpaa en rigtig designation saa och fortegnelse paa deris tilstaaendis gield under deris hender fra sig at lefvere til landcommissarierne udi vore lande Skaane och Fyen, stichtcommissarierne udi vort land Nørjudland, och lensmendene udi vort land Sielland, paa det lige contribution af dennem, nemblig $^1/_2$ rixort af hver tønde korn och en rixdaller af hver hundrede, nogen af fornefnte clericie eller borgerskab paa rente hafver, af fornefnte land och stichtcommissarier saa och lensmendene udi vort land Sielland til juel førstkommendis kand annammis och opbergis.

135.

1642 4. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi efter anholdning af borgemester og råd og menige borgerskab i Simbrishavn have bevilget, at der årlig må holdes tvende markeder i deres by, et på st. Hans dag midsommer og et om høsten på st. Francisci dag den 4. oktbr.*

Skånske reg. 5, 386.

136.

1642 28. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om fornyelse på 5 år for borgemester og råd i København af retten til at oppebære den forhöjelse af akcisen, som for nogen tid siden*[1] *er blevet påbudt til havnens reparation s. st.*

Sæll. tegn. 27, 374.

[1] *Åb. brev 1633 14. april.*

137.

1642 16. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvo de end tjæne eller tilhøre, om at udrede en kornskat inden förstkommende fastelavn til skibsflådens udrustning*[1].

Sæll. tegn. 27, 403—4.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1641 17. novbr. (no. 112).*

138.

1642 29. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvo de end tjæne eller tilhøre, om en almindelig landskat af bægge riger, som skal udgives til förstkommende st. Hans dag midsommer i rigsdaler in specie*[1].

Sæll. tegn. 27, 410—12.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 49), kun at skatten sættes som i åb. brev 1639 19. jan. (no. 7), dog bleve Varberg, Halmstad, Lavholm og Kristianopel læn forskånede for halv skat, og der tilföjedes, at der foruden unionsskatten skulde udgives af hver selvejergård 1 rigsort og af hver fæstegård $^1/_2$ rigsort, som skulde anvendes til anden rigens nødtørft. Af missivet til hr. Korfits Ulfeld s. d. (a. st. 424) ses, at denne del af skatten skulde anvendes til den ny fortifikations fornødenhed for København.*

139.

1642 29. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om en mulig hjælp i speciedaler, som skal udredes til st. Hans dag midsommer*[1].

Sæll. tegn. 27, 420—21.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 50); liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg; ved missive s. d. til borgemestre og råd i København blev drengeskatten af denne by sat til 300 rdlr. (a. st. 420, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatarium 5, 246).*

140.

1642 29. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om en hjælp, som skal udredes*

med 4 rigsdaler in specie af hver præst til st. Hans dag midsommer förstkommende[1].

Sæll. tegn. 27, 422—23.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1640 7. april (no. 51).*

141.

1642 29. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark og Norge om en hjælp i rigsdaler in specie, som skal udredes til förstkommende st. Hans dag midsommer*[1].

Sæll. tegn. 27, 422.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1642 16. juni (no. 132), kun at skattens störrelse er den halve.*

142.

1643 21. jan. (Hafniæ.) *Frdg. om indførelse af en omslagstermin for Sælland.*

R: Sæll. tegn. 28, 10—11.
T: Trykt samtidigt på to blade.
Trykt efter T hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 260.

Eftersom dend daglig forfarenhed noksom udviser, hvad merkellig bekvemlighed alle de provincier befinder, som nogen visse bestemte och vedtagen tid och sted, hvor och naar, enten dend penge hafver paa rente at udsette, eller den, som trenger til dem, at begiere, kunde vide sin nødtørft at søge och befordre, da efterdi samme bekvemlighed hafver udi Jydland och Fyen allerrede rigtige terminer, fast uformerkt udi gafnlig brug indført och endnu beholder, hafve vi med voris Danmarkis rigis raads raad och sambtycke for got anset for Sielland och Skaane den fiortende dag for julehelligt her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn at nafngifve och forordne, saaledis at alle de, som efter denne dag penge paa aarlig rente enten optager eller udsetter, skulle pligtig vere til bemelte termin deris brefve at rette och stilere. Befindis nogen herefter udi Sielland och Skaane anden stil end som forskrefvet staar

udi deris brefve at bruge, skal samme brefve agtis, som de imod voris forordning giort ere och derfore udi rettergang kreftisløs och udygtige nogen til betaling at forbinde; dog hermed icke ment, hvis contracter och andre brefve, som enten i kiøb eller anden handel giøris och derfore icke til saadan enlig termin saa eigentlig kunde henføris videre end hvers leglighed det kunde lide och medbringe.

143.

1643 27. febr. (Kiøbenhafn.) *Kristian IV.s reces.*

B: C4 RECES Cum Grat. et Privil. Ser. Reg. Mai. Kiøbenhaffn hoes Jørg. Holst B. Anno MDCXLIII. *Udgaven, der er i kvartformat, er forsynet med kåberstukket tittelblad, signeret* H. A. Greif. sculp., *der danner et halvark sammen med et kåberstukket billede af Kristian IV. Selve teksten er signeret A—Zziiij (heraf forordet 4 blade og de 3 bøger, med hvilke en ny side begynder, 363 sider) og et derpå følgende upagineret register Aaa—Ccciij. Efter registret står:* SOLI DEO GLORIA, *hvorpå følger:* Errata Typographica, *i alt 20, og endelig et blad, på hvis første side står foruden et par vignetter:* Prentet i Kiøbenhaffn, Aff Peter Haake[1], ANNO MDCXLIII. *På forskellige steder i teksten findes tit meget store vignetter ved slutningen af kapitler eller afsnit, nemlig efter forordet, efter 1. bog 3. og 4. kap., efter alle kapitler i 2. bog undtagen efter 24—25., 28.—31. kapittel, og efter registret til 1. bog; endelig findes efter trykfejlslisten en vignet dannet af 2 liggende små agern med stilkene vendte mod hinanden og derimellem 1 kors med tynde arme. — Ved dette aftryk er der den mærkelighed, at signatur B begynder med 3. side af recessens tekst; signaturen A omfatter altså forordets 4 blade og s. 1—2 af recessen, altså 5 blade, hvad der strider mod alle typografiske regler om signaturen for en bog i kvart. En nöjere undersøgelse viser, at forordets 1. blad og s. 1—2 af recessen danne et halvark, forordets 3. og 4. blad et halvark, og at forordets 2. blad har en omböjet fals, hvormed det er klæbet til forordets 4. blad. — Et eksemplar af dette aftryk findes som no. 8 i lovsamlingen med tittel:* Kong Waldemars II. Low med . . . 8. K. Christ. IV. Receß . . . Saa oc it General Regist. offuer alle forde. Low, Receß. oc Retter. ꝛc. Aº M.DC.XLIII. Cum Gratia & Priv: S.R.M. Kiøbenhaffn, Hoß Jørgen Holst, Bogh. *(Bibliotheca Danica 1, 629). — Et særtryk med tilföjelse af no. 11, i hin samling: Kristian IV.s forordninger* (Hereffter Følger de Forordninger *o. s. v.*) *og generalregistret findes i Hjelmstjernes samling*

[1] *Herefter findes en blomstervignet.*

som no. 608. Dette eksemplar har tilhørt lic. jur. Peder Lassen († 1681), der har tilskrevet kildehenvisninger og en del andre bemærkninger.

T: Tittel og udstyrelse som i B, kun med følgende afvigelser: Aftrykket er taget på meget svært papir, og siderne have meget brede rande; af denne grund har billedet af Kristian IV. og den kåberstukne tittel, der har været trykt på mindre papir, måttet opklæbes på större blade; forordet er trykt på 3 blade med 6 lige store sider, og forordet tilligemed s. 1—2 af 1. bog danner således sign. A med kun 4 blade. Efter trykfejlslisten findes en vignet bestående af 2 större agern stillede som i B, men mellem dem findes et kors, som er bredere og mere fedt trykt end det i B. Vignetterne i hovedteksten vise nogle afvigelser fra dem i B, som omtales nærmere ndfr. s. 138.

C: Tittel og udstyrelse som i B (1. læg har 5 blade), kun viser vignetten efter trykfejlslisten 3 små agern, de to vendte som i A, det tredje med spidsen nedad og stilken mod de to andre; kors findes ikke i vignetten. Vignetterne i hovedteksten stemme dels med T, dels med B, se nærmere ndfr. s. 138. Af dette aftryk ejer universitetsbiblioteket et eksemplar, der er indbundet med Kristian IV.s forordninger Kbhvn. 1643 og det ovennævnte generalregister; på tittelbladet står: ex libris Dionysii Ioannidæ, *og det kan vel antages, at bogen har tilhørt mag. Dines Jensen Jersin, rektor i Holstebro, senere præst i Hunseby († 1660). Også i dette eksemplar findes enkelte kildehenvisninger tilskrevne.*

D: Konning Christians dend Fierdis RECES. Prentet i Kiøbenhaffn, Paa Jørgen Holsts Bogf. Bek. *Denne tittel findes indsat i en xylograferet ramme, der viser 2 engle holdende en krone. Selve teksten er signeret A—Aaaj (heraf forordet 4 blade og de 3 bøger 363 sider) og et derpå følgende upagineret register Aaaij—Ccciiij. Efter registret står som i B:* SOLI DEO GLORIA, *men trykfejlene i B, T og C ere rettede, og derfor er trykfejlslisten udeladt. I dens sted findes en blomstervignet. Nederst på sidste side findes som custos:* Her-, *der viser, at den under B nævnte samling af Kristian IV.s forordninger skal følge efter. Ejendommelig for dette aftryk, der som oftest har helt andre vignetter i teksten end B og kun ét sted (s. 250) har samme vignet efter samme kapittel, er blandt mange andre trykfejl, der meddeles i noterne til teksten nedenfor, at der s. 94 for §tallet 48 findes 84, og at der s. 215 mangler §tal over 2. 6. 26. Dette aftryk af reces 1643 findes i de af Kr. Cassuben udgivne 2 lovsamlinger med fælles tittel:* Corpus juris Danicum eller den fuldkommene Danske Low-Bog *og årstallene:* Anno 1668 *eller* Anno 1670 *(Bibliotheca Danica 1, 629—30). — Et eksemplar af samme aftryk haves, hvis tittel er indsat i en xylograferet ramme, på hvilken Valdemar II. og Kristian IV. træde i stedet for de ovennævnte engle som kroneholdere, en ramme, der findes anvendt til den under B nævnte lovsamlings fællestittel. Dette eksemplar, der ejes af udgiveren, har en undertittel lydende ligesom titlen til E.*

E: Koning Christians Dend Fierdis RECES, Prentet i Kiøbenhaffn, Aar 1643. *Forord, tekst og register er signeret aldeles som D, og sidste*

side lyder ligesom i denne, kun fattes custos: Her-*; fejlene s. 94 og s. 215 genfindes, hvoraf følger, at E er sat efter et eksemplar af D, og at aftrykket ikke kan være identisk med D. Dette sidste fremgaar ikke alene af den manglende custos på registrets sidste side, men også af særlige trykfejl såsom: sidetallet* 314 *er blevet til* 341*; s. 64 i marginalen:* foragelige *for:* forargelige, *der findes i D; s. 134 lin. 7:* Ofvertrædelse *for:* Ofververelse, *der findes i D, o. s. v., og særlig af en del ejendommelige små totaller, som E anvender i sidetal og §tal, medens D bruger totaller, der er ligeså store som de hosstående sifre. — Aftrykket E, der ejes af udgiveren, men ikke haves på vore offentlige biblioteker, findes optaget i boghandler Kr. Cassubens lovsamling med fællestittel:* Corpus juris danicum eller den fuldkomne Danske Low-Bog, Indholdendis disse 12.[1] Hoffvit-Parter . . . Colligeret aff . . . *(o. s. v. som i samlingerne 1668 og 1670)* . . . Anno 1671. *Denne lovsamling nævnes ikke i Bibliotheca Danica.*

Rosenvinge angiver ikke, hvilket aftryk af reces 1643 han har benyttet til sit optryk i: Samling af gamle danske love 4, 349—510; dette synes efter retskrivningen at dömme at stå E nærmest, men stemmer dog ikke aldeles hermed, skönt Rosenvinge plejer at gengive sine forlæg bogstavret. Optrykket af 1. bogs 4. kap. hos Rørdam: Kirkelove 3, 294—311, er udført efter B, T eller C. Et svensk optryk fra 1669 omtales ndfr. s. 139.

Tilblivelseshistorien for recessen af 1643 eller den såkaldte Kristian IV.s »store reces« har hidtil kun været lidet undersøgt. Hvad der i denne henseende er foretaget, indskrænker sig foruden til fremdragningen af enkelte udtalelser i samtidige kilder[2] til en del af Kolderup-Rosenvinge og H. Rørdam tilvejebragte oplysninger om kilderne til forskellige §§. Kolderup-Rosenvinge, som i sin udgave af recesser ikke har helliget spörgsmålet om de ældre recessers kilder nogen opmærksomhed, har til aftrykket af recessen af 1643 föjet henvisninger til en del forordninger, af hvilke recessen til dels er hentet, men disse henvisninger have ikke kunnet blive udtömmende, fordi han savnede adgang til en tilstrækkelig fyldig samling af de ældre forordninger, som han mærkelig nok i sin lovsamling först vilde have optaget efter at have udgivet recesserne, der dog til dels var en sammenarbejdelse af dem. Rørdam har i sin samling af kirkelove be-

---

[1] *Frederik II.s religionsartikler er opført som særligt nummer.*

[2] *Aubert: De norske retskilder og deres anvendelse 1, 50; Thyra Sehested: Christen Thomesen Sehested, Kbh. 1894, s. 93.*

handlet recessens 1. bogs 1.—3. kap., i det han dog kun aftrykker de dele af den, som formentlig ikke genfindes i ældre forordninger; til 4. kap., som han næsten helt aftrykker, meddeler han dog ikke kildeoplysninger. Det er nu heller ikke lykkedes til udgaven i dette værk fuldt ud at oprede, hvornår, af hvem og hvorledes teksten til recessen er blevet udarbejdet, men det er dog blevet muligt at stille tilblivelseshistorien i et noget klarere lys end det, hvori den tidligere er blevet set.

Udarbejdelsen af reces 1643 var et led i bestræbelserne efter at til veje bringe en procesreform, der også var det nærmeste formål for de lovgivningsarbejder, der sattes i gang af Fredrik III. og omsider førte til udarbejdelsen af »Danske lov«[1]. *Bestræbelserne begyndte med et kgl. missive af 1632 10. januar til landsdommerne i Nörrejylland Niels Krag og Erik Jul, hvori det pålagdes disse at udarbejde »en form paa alle slags proces og dele«. Missivet lød således*[2]*:*

Eftersom saa vel af eder self som andre ofte angifves dend store underfundighed, som med proces, kald, varsel, forfald och deslige der udi landen drifvis, da paa det saadant maa faarekommis, processer och paa en vis och med mindst bekostning och uden underfundighed, saa vit gud gifve naade, maa drifvis, bede vi eder och ville, at i forfatter en visse maade och form paa alle slags proces och dele, som til hiemb- och landstingene drifvis, gield, høring, drab, tyfveri, uhiemmelt, fredløsmaal, skielden, eidomb, arf, markeskiel, rebning, indsteving, laughefd, namb, ran, herverk, husfred, gaardfred, tingfred, kirkefred, gaardniding och hvad andet ded och vere kand, som deraf och deslige dependerer; om det, om hvilket tilforne i lover, recesser och forordninger nøiachtig befindis skelnet och determineret, derom hafver i dis kortere at indføre eder did refererende, hvor derom handlis, och naar i saadant med flid och god betenkende vel ofverveiet och nu strax och med fordeligste forfatted hafver, i da det rigens raad der udi landet at tilstille.

---

[1] *Secher og Støchel: Forarbejderne til danske lov 1, 1.*

[2] *Jyske tegn. 8, 366—67.*

Ved et missive af samme dag pålagdes det endvidere rigsråderne Albret Skel, Jens Jul, Kristian Thomesen og Otte Skel at overveje landsdommernes udkast sammen med andre af de bedste og lovkyndigste af hver stand og at medbringe udkastet til næste herredag[1].

I henhold til det først anførte missive har Niels Krag udarbejdet en fremstilling af den jyske proces, som omtales af Kofod Ancher[2]. *Der findes endnu et håndskrift*[3] *med tittel: »Jydske lovs proces og deler, som til hiemtingene og landstinget udi Nørrejylland drives og paa det hvis underfundighed, som undertiden i processen drives og fremføres, kunde forekommes, er det componeret og sammenskrevet af ærlig og velb. mand Niels Krag til Trudsholm, landsdommer i Nørre Jylland og befalingsmand i Asmild closter, da hans velbr. derom kgl. missive havde bekommet [10. jan. 1632], hvilke til høibemelte kongelig maiestat og Danmarks riges raad blev leveret og overantvordet i den herredag, som holtes i Kiøbenhavn 1632«. Håndskriftet er skrevet i 18. årh., men dets indhold svarer ikke til titlen; de 10 første blade indeholde: blad 1 en fremstilling af reglerne om »varsel og kald; stævninger«; bl. 2 om »skudsmål og gæld«; bl. 3 om »dele«; bl. 4 om »nam; skælden«; bl. 5 om manddrab; bl. 6 om »fredløsmaal«; bl. 6 om »husfred, gårdfred, kirkefred og tingfred«; bl. 7 om »gårdniding, vold«, senere om »hærværk, tyveri« m. m., alt kun uddrag af lovsteder nu uden nogen interesse. Men det besynderlige er, at der i dette arbejde, som efter titlen skal være fra 1632, anføres bl. 2 b » Cr. 4. rec. l. 2 c. 15 a. 13 (om gæld)*[4]*; bl. 3 b » C. 4ti rec. l. 2 c. 6 a. 13 (om dele)*[5]*; bl. 4 a » C. 4ti reces l. 1 c. 3*[6]*. Blad 10 begynder afsnittet: »arv«, bl. 13 flg. handler om 3 marks sager, jorddeling, gamle formørkede ords forklaring m. m. Dette håndskrift kan i henhold til det anførte ikke af Erik Krags lovudkast indeholde andet end titlen. Om det af Erik Krag virkelig udarbejdede*

---

[1] *A. st. 367.*

[2] *Lovhistorie 1, 205, Saml. juridiske skrifter 1, 388.*

[3] *Gml. kgl. saml. fol. 1167.*

[4] *d: reces 1643 2. 15. 1.*

[5] *d: reces 1643 2. 6. 13.*

[6] *d: 1643 1. 3.*

udkast endnu er bevaret, kan ikke siges; Kofod Ancher nævner ikke, hvor det af ham citerede eksemplar af Erik Krags lovforslag findes. Erslev antager[1], *at frdg. 1635 31. mars er »en frugt af overvejelserne«, hvortil Erik Krags lovforslag gav anledning, men forordningens indhold synes dog ikke at tale for denne formodning, og det er sikkert også meget tvivlsomt, om Otte Skels udaterede betænkning, som Erslev meddeler a. st., tager sigte på det af de nörrejyske landsdommere udarbejdede lovudkast. Dette har sikkert ikke ført til resultat i nogen som helst retning.*

Ikke bedre gik det med det 1637 gjorte forsøg på at til veje bringe en ny almindelig stadsret, til hvilken dog et virkeligt udkast er bevaret. Det fornødne herom er sammenstillet af Erslev[2].

Ligesom senere i Fredrik III.s tid[3] *førte forsøget på at reformere processen nu til en udvidet plan om en kodifikation af lovgivningen, ikke alene af de nyere forordninger, men også af de provincielle lovbøger. Herom fortæller en tradition i Danske kancelli, som blev nedskrevet af Niels Slange i begyndelsen af 18. årh., følgende*[4]*:*

Kansler Kristian Friis havde begået den fejl at ville afhjælpe alle påtrufne mangler i lovgivningen med en ny forordning således, at tallet af sådanne var vokset betydelig. Han søgte derfor »at reparere sin forrige »faute«, i det han »offererede kongen sin flid med at »ville samle alle de så vel udi Frederici 2. tid, som vare »få, så og de udi hans egen regeringsår udgangne for»ordninger udi et corpus og applicere dennem det mest »mulige således til alle provincerne, at de kunde gælde »alle steder, og hvad deri fattedes, kunde tages og bruges »af en af provincernes love, som var mest commun, »hvilket var Jyske lov.« Dette forslag modtog kongen

---

[1] *Rigsråd og stændermøder 2, 350.*

[2] *a. st. 2, 432—34, hvormed kan jævnføres en bemærkning ndfr. s. 131 anm.*

[3] *Secher og Støchel a. st. s.*

[4] *»Kancelliets tilstand og forandringer fra Fredrik I.s tider indtil Fredrik IV.«, i Suhms Ny samlinger til den danske historie, 1. bd.*

med bægge hænder, så at han i sin glæde ikke alene honorerede kansleren godt, men også gav hans frue og sön gaver. Værket blev begyndt af Kristian Friis og så godt som fuldendt, men han døde uden en gang at kunne revidere det.

Denne Niels Slanges beretning stemmer med, at kongen, efterat Kristian Friis var død 1639 1. oktober, pålagde de tre landsdommere i Skåne, Sælland og Nörrejylland, nemlig Gunde Rosenkrantz, Jørgen Sefeld og Erik Juel, at afgive en betænkning om Kristian Friises efterladte værk, der tilstilledes dem med følgende kongelige missive af 29. maj 1640[1]*:*

Vi hafde befalet afgangne her Christian Fris, voris forrige cantzeler, at skulle conferere lougbøggerne, recesserne och alle forordningerne imod hverandre, des leglighed i videre derom hafver at erfare, af hvis hand herudinden giort hafver, hvilket eder herhoes tilskickis; ti bede vi eder och ville, at i samptlig det igiennom ser och siden eders betenkende derom os lader tilstille.

Desværre kendes nu hverken landsdommernes betænkning eller det af Kristian Friis efterladte lovbogsudkast, og det kan således ikke med vished afgöres, om Niels Slange fremdeles har ret i at udtale, at det, hvis Kristian Friis selv havde fået sit værk revideret, var »ej »at påtvivle, at det jo var udkommet mere fuldkommen »og udi bedre orden, end det siden skete, ti i hvor brav »en mand hans successor kansler Kristen Thomesen »Sehested end var . . . så fandt han dog her udi, hvor »besværligt det er at fuldføre det, som en anden havde »begyndt.« Det er imidlertid af denne udtalelse i hvert fald klart, at Niels Slange betragter Kristian IV.s reces af 1643 som en såre tarvelig fuldendelse af det af Kristian Friis udarbejdede lovbogsudkast, og at han tilskriver kansler Kristian Thomesens mangelfulde ævner dette magre resultat, men det er lige så klart, at Niels Slange hverken har set Kristian Friis's udkast eller landsdommernes betænkning over den. Hvad han udtaler om forholdet

---

[1] *Sæll. tegn. 27, 52.*

mellem det nævnte udkast og reces 1643, er uden al tvivl kun formodninger af ham selv. Hvis reces 1643 virkelig støttede sig til Kristian Friis's forarbejder, vilde der sikkert være indløbet en antydning herom i Tomas Bangs mindetale fra 1657 over Kristian Thomesen, i hvilken det fremhæves, at denne næppe havde tiltrådt kanslerembedet, för det store antal til forskellige tider offentliggjorte forordninger[1]*, som ordnede kirkelige og verdslige sager, bevægede ham til först og fremmest at til veje bringe den danske lovsamling, som kaldes Kristian IV.s reces*[2]*; det vilde næppe i T. Bangs öjne have forringet Kristian Thomesens fortjænester som Danmarks Lykurgos, at det af ham priste lovgiverarbejde var blevet påbegyndt af Kr. Thomesens forgænger.*

Det sandsynligste er imidlertid, at man efter Kristian Friis's død aldeles har opgivet at fortsætte hans lovbogsarbejde og besluttet at begynde forfra. Kristian Thomesen (Sehested), der allerede 1632 havde haft sæde i den kommission af rigsråder, som skulde erklære sig over de jyske landsdommeres forventede lovudkast, blev nemlig udnævnt til kongens kansler under herredagen i København i maj 1640, og året efter i en på herredagen affattet, den 1. novbr. dateret beslutning omtaler rigsrådet i § 8 »den reces, som om forordninger skulde fattes«, og stiller et forslag om optagelse i forordet til recessen af en bestemmelse, som også senere ses at være blevet optaget[3]*. Det må herefter antages, at man i mellemtiden, siden kansler Kristian Friises død, har besluttet at indskrænke den fra ham arvede lovbogsplan til en kodifikation af forskellige forordninger.*

---

[1] Necessaria et utilia vivendi præcepta, qvibus ordo partim ecclesiæ partim reipublicæ continebatur, diversis temporibus seorsum publicata, *se T. Bang: Mindetale i anledning af Kristian Thomesen Sehesteds død. Hafniæ 1657. Fol. bl. E.*

[2] Ex variis augusti regis suis rescriptis atqve regiis senatusconsultis instar Danici Lycurgi unum Danicarum legum corpus conficere ... qvodqve Christiani IVi recessum vulgo nominamur, *se a. st.*

[3] *Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 587 jfr. ndfr. s. 139 og 142.*

Men man synes til denne kodifikation end ikke at have benyttet Kristian Friises forarbejder. Det har hidtil undgået opmærksomheden, at der endnu haves bevaret et forarbejde til reces 1643 bestående af et udkast i 81 §§, nemlig et i Danske kancellis arkiv beroende håndskrift[1]*. Ved förste öjekast kunde man vel tænke sig, at håndskriftet indeholdt Kristian Friis's savnede lovbogsudkast, da skriften ligner Kristian Friis's noget, men der kan ikke være tvivl om, at jo det nævnte udkast er skrevet egenhændig af kansler Kristian Thomesen, hvis skrift vel minder lidt om Kristian Friises, men der fattes aldeles i håndskriftet det ejendommelige sammenslyngede INJ (in nomine Jesu), hvormed Kristian Friis gærne plejede at begynde en ny side. Om dette udkast skal nu meddeles følgende oplysninger.*

Udkastet omfatter i kronologisk orden uddrag af forordninger fra 1613 til 1637 samt på 3 løse blade forskellige dispositioner til en sammenarbejdning af udkastet (»mit concept«) *med reces 1615* (C 4. recess) *og forordningerne af 1638 9. septbr. og 1639 8. juni. Hist og her er i randen ved anførsel af et årstal henvist til den ældre forordning, som er benyttet ved udarbejdelsen af den pågældende §, men herudover giver udkastet ikke henvisning til sine forlæg, der dog ved hjælp af nærværende forordningsamling ikke ere vanskelige at udfinde. Det vil allerede heraf fremgå, at udkastet må være et førstehånds, foreløbigt arbejde, som særdeles vel har kunnet udføres uden noget forbillede, og at der derfor ingen grund kan være til at antage, at dette udkast skulde støtte sig til et ældre udført af kansler Kristian Friis.*

Lovudkastets tekst er noget gennemrettet, forsynet med mange tilskrivninger i randen og med kritiske anmærkninger, der ikke ere uden interesse. Således hedder det ved § 3 (frdg. 1621 10. decbr. om håndværksdrenge m. m. § 6): maa best. aarlig, *men teksten er dog benyttet*

---

[1] *Pakken »Lovudkast og andre forarbejder til love indtil 1660« no. 1: Udkast til en lovbog skrevet med kansler Kr. Thomesens hånd, se Meddelelser fra Gehejmearkivet 1883—85, s. 178.*

til reces 1643 2. 3. 10; ved § 9 (frdg. 1617 28. juni om forbud mod, at danske søfolk tage fremmed tjæneste): NB. dette exequeris intet; skader derfor mier end gaffner[1]; *ved § 19 (frdg. 1618 1. maj om ølsalg m. m., hvoraf § 2 er udeladt):* N. anordning om øl att selge for den reisende for 1 sk. icke practicabelt; *ved § 29 (frdg. 1619 16. novbr. om tjænestefolk § 9: lænsmændene skulle selv årlig forfare om betlere):* NB. huorledis skal det skie[2]; *ved § 32 (frdg. 1621 20. febr. (no. 582) § 2 om forbud mod indførsel af runde perler m. m.):* NB. det holdis int, *og senere:* NB. om her skal meldis om borgerlig kleddract, mens det holdis intet och er forandret; *ved § 35 (frdg. 1621 12. septbr. om salg af kirkens korn):* hører til serdielis forordning med kircker; *mellem § 35 og 36 står:* forordning om saltcompagniet intet i brug; forbud paa fremmede wahris indførsel, som i riget giøris, er och nu wnødig; om comfoye paa Spanien och wahre att icke strax fra Spanien at løbe under Holland med giøris vden tuil snart ordre om; *ved § 68 (frdg. 1636 25. maj § 1 om stævningers forkyndelse til herredsting, når den, som stævnes, ikke vil lade sig finde):* NB. huilcket herritzting[3].

I det her omhandlede lovudkast er endvidere en del större forordningers optagelse antydet, uden at deres tekster ere indførte. Dette er tilfældet ved § 22: den forordning om offuerkiøbmend, om den icke til statsretten[4] henhører, skal ord fra ord vdschriffues *ɔ: frdg. 1619 7. april (no. 522); ved § 29:* Anno 1619 det om tienistfolckis løn skal der indføris schriffues *ɔ: frdg. 1619 16. novbr. (no. 540); § 36* schriffves ord fra ord effter forordningen *ɔ: frdg. 1622 26. avg. (no. 23); efter § 41:* om børnehuset i kiøb. schriffues ord fra ord, om det skal indføris *ɔ: frdg. 1622 2. novbr.; efter § 42:* forordning om gieldsager wil slet indføris *ɔ: frdg. 1623 1. juli; § 43:*

---

[1] *Bestemmelsen blev heller ikke optaget i reces 1643.*

[2] *Bestemmelsen optoges dog ordret i reces 1643 2. 21. 2. 2.*

[3] *Bestemmelsen optoges dog ordret i reces 1643 2. 6. 9.*

[4] *Et andet minde om, at udarbejdelsen af den 1637 projekterede stadsret endnu ikke var opgivet, haves ved § 35:* om handtwerchsdrenge och swenne hører til statzretten, *jfr. ovfr. s. 127.*

Den forordning kong. tieners borgerlig brug och nering wil slet indføris *ɔ: frdg. 1623 18. novbr. (no. 96); § 44:* Forordning om sweren och helligbrøde wil och nesten gantze indføris *ɔ: frdg. 1623 20. novbr. (no. 99); § 46:* Forord. om brøl. festentzøl, barsel, begraffuels skal slet indføris *(ɔ: frdg. 1624 1. maj no. 119)* vide ny forordning och følge nest effter den 27. art. i Ch. 4. rec.[1]; *§ 47:* Om postbud *ɔ: frdg. 1624 24. febr.; § 48:* Huorledes i pest, blodsot och smitsom sygers tid skal holdis *ɔ: frdg. 1625 15. jan.; § 49:* om rostieniste aff huor mange tønder korn en hest holdis, skal slet indføris *ɔ: frdg. 1625 1. april;* den anden forordning om rostienisten pag. 324 vil och gantze indføris *ɔ: frdg. 1628 20. septbr.; § 54:* Om tingdagene føris ind ord fra ord, vide den 13. art. i Chr. 4. rec.[1]; *§ 55:* nest effter den 12. art. føris ind den anden part i forord. pag. 355 om letferdighed *ɔ: frdg. 1635 31. mars; § 56:* Dernest den 3. post i samme forordning; *§ 57:* Følger saa den 4. post i samme forordning; *§ 59:* Friheder giffuen danske montered skibe skal och føris allt ind *ɔ: priv. 1636 18. febr.; § 73:* den anden punct[2] om gifftermaal och leiermaal i de forbudne led skal gandtze indføris och saa begynde: Efterdi udi gudtz ord som den fornemste regel paa alle . . . ingen gifftermaal vdtryckelig forbydes etc. skal gantze indføris *ɔ: frdg. 1637 16. juni § 2; § 78:* Ingen skibe, som ere her udi Danmark bygte . . . wor mandatz foracter *ɔ: frdg. 1634 11. maj; § 80 omskriver begyndelsen af frdg. 1635 4. maj og er lig reces 2. 19. 1 indtil:* eller foraarsagede leilighed; *derefter tilföjes:* Resten indføris ord fra ord. *Af et par af de her anførte bemærkninger ses det, at Kr. Thomesen henviser til sidetal i et eller andet værk, hvis titel han ikke anfører. Da han imidlertid på et af de ovennævnte løse blade, som hører til hans udkast, noterer:* Vdi forordningsbogen 331 pag. om cronens indkomme, affgiffter och regenschaber, *hvormed han formodentlig sigter til frdg. 1635 23. jan., som netop handler herom, må det*

---

[1] *ɔ: reces 1615.*

[2] *§ 72 begynder med frdg. 1637 16. juni § 1.*

antages, at hans andre sidehenvisninger sigte til samme lovsamling, der rimeligvis har bestået i en indbunden samling af særtrykte forordninger.

I de §§ af Kr. Thomesens udkast, hvis tekster ere helt udformede, er dog i de færreste tilfælde kilden udskrevet ordret; koncipisten har ikke alene tillæmpet bestemmelsernes begyndelse således, at den kan passe ind i den ny sammenhæng, men har meget ofte tillige omredigeret teksten således, at kilden kun kan genkendes på enkelte vendinger. Tekstredaktionen i de §§ af udkastet, som ere optagne i reces 1643, er i reglen blevet betragtet som færdig og ordret optaget i recessens endelige affattelse; kun på to steder ses reces 1643 at stå kilden nærmere end Kr. Thomesens udkast, se udkast § 14 jfr. reces 2. 28 og § 41 1. stykke jfr. reces 2. 22. 1. Følgende §§ og stykker af §§ i udkastet ere ikke optagne i recessen: § 1 (frdg. 1613 19. juni om skråer), § 2 (frdg. 1615 1. juni om vognleje), § 9 (frdg. 1617 28. juni om danske søfolk i fremmed tjæneste), § 13 (frdg. 1617 12. oktbr. (no. 472) om luksus), § 21 (frdg. 1618 15. avg. om ild på skibene i København), § 22 (frdg. 1618 2. novbr. om bådsmænd og bøsseskytter), § 24 (frdg. 1619 1. juli om ringning af svin), § 26 (frdg. 1619 1. juli om rigens dele), § 31 (frdg. 1621 9. jan. om aksise og 18. febr. om forbud mod udførsel af rugmel), § 32 1. styk. (frdg. 1621 20. febr. om klædedragt § 2), § 33 (frdg. 1621 23. avg. om brylluper §§ 6—8); § 34 (frdg. s. d. om vin); § 35 1. styk. (frdg. 1621 12. septbr. om kirkens indkomst §§ 1—2); § 41 2. styk. (frdg. 1622 15. oktbr. (no. 32) § 3); § 42 (frdg. 1623 21. apr. om borgemestre og råds forsömmelse); § 45 4. styk. (frdg. 1624 28. febr. om munke og jesuiter m. m. § 4); § 47 (frdg. 1624 24. oktbr. om postbude); § 59 (frdg. 1636 18. febr. om monterede købmandsskibe); § 64 (frdg. 1636 14. maj om tingene § 5); § 65 (a. st. § 6); § 78 (frdg. 1634 11. maj om salg af skibe byggede i Danmark). Meningen med, at de anførte §§ i Kr. Thomesens udkast ikke optoges i reces 1643, var dog ikke den, at alle de ældre forordninger, der vare benyttede ved udarbejdelsen af dem, ikke længere skulde have gyldighed. Nogle, nemlig dem,

der ovenfor ere anførte ved §§ 21, 22, 47, 59, bleve sammen med andre af Kristian IV.s forordninger udgivne i en særlig samling, som tryktes samtidig med reces 1643.

Af den anførte udsigt over indholdet af og affattelsen i Kr. Thomesens udkast vil det ses, at dette allerede har medtaget det væsenligste af Kristian IV.s trykte, borgerlige love for Danmark fra årene 1613—37 af blivende og ikke blot lokal betydning i overensstemmelse med, hvad der er udtalt i det åb. brev 1643 27. februar, hvorved reces 1643 blev offentliggjort; kun er ikke blevet benyttet den store forordning af 1629 27. mars om kirkens embede og myndighed mod de ubodfærdige, og det har rimeligvis ikke ligget i Kr. Thomesens oprindelige plan at optage denne forordning i sin reces. I randen til hans udkasts § 50 ved uddraget af frdg. 1628 2. septbr. (no. 284) § 3, optaget i reces 1643 1. 1. 33, står nemlig: findes noget nær i kirckedisciplin, *hvorved netop må være sigtet til frdg. 1629*[1] *1. 8 og 16. Det kan herefter antages, at bestemmelsen i frdg. 1628 § 3 påtænktes udeladt under hensyn til bestemmelserne i frdg. 1629 1. 8 og 16. De findes imidlertid nu alle i reces 1643, nemlig i 1. 1. 33 og 1. 2. 8 og 16.*

Hovedforskellen mellem de 81 §§ i Kr. Thomesens udkast med dertil hørende dispositioner til omarbejdelser og reces 1643 i dens endelige affattelse består i optagelsen af frdg. 1629 i recessens 1. bogs 1. og 2. kap., dog i 1. kap. sammenarbejdet med forskellige §§ i Kr. Thomesens udkast; af det for den overvejende dels vedkommende fra nyt udarbejdede 4. kap. »om kirkernes forsvarer og deres tilsyn«; af recessens 3. bog »om hvis Norge særdelis vedkommer« *samt enkelte andre bestemmelser angående norske forhold i 1. bogs 4. kap. Hvad eller hvem, der har givet anledning til en så betydelig udvidelse af Kr. Thomesens oprindelige plan og særlig, hvorledes det ny 4. kap. i recessens 1. bog er blevet udarbejdet, om initativet skyldes Kr. Thomesen selv eller ikke, har hidtil ikke kunnet op-*

---

[1] *Denne kaldes nemlig andet steds:* disciplinæ ecclesiasticæ *forordning, se missive 1629 7. novbr. (no. 341).*

lyses, om det end synes at måtte kunne sluttes af kapitlets § 1: »denne forordning«, *at det har været meningen at udstede en særlig forordning om kapitlets indhold*[1], *men at denne forordning kom til at danne et afsnit af recessen, fordi denne netop var under udarbejdelse. Så meget må dog efter det foregående være oplyst, at æren for at have lagt grunden til reces 1643 tilkommer Kristian Thomesen og ikke hans formand i kanslerembedet Kristian Friis, og at recessen jævnlig ikke er en slavisk reproduktion af kildernes tekst, men en bearbejdelse af denne.*

Recessen af 1643 tilfredsstillede dog ikke samtidens ønske om at få en revideret kodifikation af lovgivningen. Der er bevaret en »Kort betænkende og forslag om vor danske lov år 1642 til de gode herrer hr. Kristian Thomasen og siden til hr. Just Høeg efter anledning overgiven«[2]. *Forfatteren til forslaget fremhæver, at han tidligere har omtalt sine forslag for »de gode herrer«, men uden at finde synderligt bifald, fordi »den ny reces da var under hænder og næste år derefter udkom, hvorved en del af fornævnte fik bedre skik«. Da recessen imidlertid udkom 1643, kan forslaget ikke, som i den nævnte overskrift antydet, være overleveret til de to kanslere (Just Høg var rigens kansler) i året 1642, men tidligst 1644. Forslaget går nu ud på, at det skal overdrages dertil egnede personer at udarbejde ikke alene en kodifikation af lovgivningen »i en bekvem og den gemene mand bekendt let orden« og »den kort, klar med gemene brugelige ord og stil at fatte«, men også »det øvrige, som fattes, af andre folks og naturlig lov og fornuft at oprette«, og særlig »en ret nødig, formelig og let proces at forfatte«. Hvad i dette forslag er fremsat, er kun en præcisering af den opgave, på hvis løsning man i 1632 begyndte at arbejde, som kansler Kristian Thomesen mente burde fremmes stykvis og som først endelig blev løst 40 år efter, at reces 1643 var udkommet, da arbejdet med »Danske lov« var sluttet.*

---

[1] *Jfr. ovfr. s. 131 bemærkning til Kr. Thomesens udkast § 35.*

[2] *Suhms Ny saml. til den danske historie 4, 3, s. 16–19.*

Af recessens endelige tekst findes ikke mere noget håndskrift. Med hensyn til tekstens ordlyd har man derfor at henholde sig til de trykte, indbyrdes afvigende udgaver, der dog næsten alle angive sig som trykte i København på bogfører Jørgen Holsts bekostning, selv om de findes i de 1668 og 1670 af Kristian Cassuben kolligerede lovsamlinger.

Der kan dog ikke være tvivl om, at aftrykkene T, B og C indeholde de ældste tryk, og at spörgsmålet drejer sig om, hvilken af disse der er ældst. At T er dette fremgår af, at B og C indeholde en udvidet tekst. Signaturen A indeholder i B og C det typografisk uregelmæssige antal af 5 blade, og det fremgår af beskrivelsen ovfr. s. 122, at der, efter at en större del af satsen til recessen var blevet sat op, i denne signatur er blevet indskudt to sider til; en jævnføring mellem forordet i T på den ene og i B og C på den anden side viser også, at der i T findes en kortere redaktion af forordet end i B og C. I T findes nemlig ikke stykket: Oc ville vi voris Elskelige Rigens Raad . . . oc giøris til indtet, *og medens det i BC hedder:* Hereffter sig alle oc huer, *hedder det i T:* hvoreffter sig alle. *Da forordet i satsen til T optog fulde tre blade, lod det sig ikke göre at få det anførte stykke skudt ind uden at tilföje et ekstra blad, og for at forordets tekst ikke skulde løbe ud med en ulige side, strakte man dets tekst ud til at nå om på fjærde blads anden side. Derfor ser man forordet i B og C ligesom i T have 20 linjer på 1. side, 21 linjer på 2.—4. side, men kun 19 linjer på 5. side og 18 linjer på 6.—7. side, medens 8. side har 5 linjer. — En anden ejendommelighed findes s. 214. I T mangler her 2. 6. 25 om arrestens forfølgning, hvormed s. 214 slutter i B og C, medens 2. 6. 26 og 27 i B og C i T er nummereret henholdsvis 2. 6. 25 og 26 og af 2. 6. 25 (i BC 26) findes ordene:* Landsdommerne . . . Domsager *på s. 214. Da teksten s. 215, efter at den ny 2. 6. 26 skulde åbne siden, måtte tage mere plads, blev vignetten, som slutter den i T, til B og C ombyttet med en mindre. Nævnes må også, at en på trykfejlslisten rettet fejl s. 5:* tidi, *for:* tid,

findes i T, men ikke i BC. — Der er endelig en ejendommelighed, hvori T og C stå sammen imod B, og på hvilken allerede tidligere er blevet gjort opmærksom af Birket-Smith[1], *nemlig at kapitlet om trolddom mangler i T og C. Heraf i forbindelse med det foregående fremgår, at teksten i C indtager en mellemstilliug mellem T og B.*

Skönt aftrykkene TBC således have væsentlige afvigelser, vise ved siden heraf en mængde ligheder i små tilfældigheder i satsen, at deres indbyrdes stilling er den, at T og C ere at betragte som korrekturaftryk i forhold til B, der indeholder den færdige tekst, efter at trykningen er blevet afsluttet. Som sådanne tilfældigheder kunne ikke just nævnes lighederne mellem de benyttede vignetter, ti de yngre aftryk af recessen bruge jævnlig en stor del af de i TBC forekommende vignetter, men vel rækkefølgen af disse; endvidere störrelsen af sifrene i sidetallene og §tallene. Derimod kan lighed i retskrivningen ikke påberåbes som afgörende bevis, ti de yngre aftryk D og E følge tit helt retskrivningen i TBC, ligesom de oftest følge B side for side[2]. *Medens den ovenbeskrevne ændring s. 214 vel kunde tænkes indført ved et nyt optryk af teksten, viser indskudet i forordet og de 5 blade i signaturen A klart, at aftrykkene i B og C ere fremkomne med benyttelse af satsen til T; et helt nyt optryk vilde aldrig have indrettet sin förste signatur med 5 blade. Dette er ganske vist lige det omvendte af den af Birket Smith givne forklaring af forholdet mellem B, T og C, i det han antager, at de mindre fuldstændige aftryk ere blevne til med benyttelse af den fra de fuldstændige stående sats, der er blevet forvansket ved et tilfælde, og han fremhæver særlig dette med kapitlet om trolddom for öje. Men netop dette kapittel kan med sikkerhed antages indført i den fra T stående sats og det på følgende måde: kapitlet fylder 2 sider, og til*

---

[1] *Danske saml. 2. ræk. 3, 280—81 jfr. en tillægsbemærkning s. 393.*

[2] *Afvigelser forekomme på følgende sider: 36, 87, 103, 110, 138, 150, 206, 251, 286, 291, 295, 306, 311, 315, 322, 323, 343, 349.*

disse skulde der altså skaffes plads i den stående sats. Dette blev udført således: på s. 306 blev 2 korte linjer i slutningen af 2. 24. 2 og 3 drevne ind i den foranstående sats, skydningen mellem §§ indskrænkedes, og § 4, som för var omløbende på s. 307, blev delvis brækket om og trukket sammen og over på s. 306. Den store vignet, som för fyldte en del af s. 307, faldt bort. Således vandtes en side, nemlig s. 307. Dernæst blev vignetterne s. 312 og 313 udeladte, kapitlerne om hovednøgle og prisen på løse stodheste på disse 2 sider brækkede om, så at disse kapitler kunde gå ind på én side, nemlig 312. Således fik man den fornødne plads til de to sider, som kapitlet om trolddom krævede, og dette kapittel anbragtes med fremskydning af de tidligere sider 308—311 til 307—10 som ny s. 311—12, hvilken sidste side blev noget hængende (26 linjer, medens ellers 24 linjer er en almindelig side). Hvis der i B var tale om en førstehånds sats, vilde man have fordelt siderne ganske anderledes og navnlig hellere anvendt slutningsvignetter til opfyldelse af tom plads end presset satsen sammen på en lidet prydelig måde. Omvendt måtte der, hvis satsen i T og C skulde antages frembragt af satsen i B, i denne være foretaget en række gennemgribende ændringer, hvis udførelse i hvert fald ikke kan tænkes fremkaldt ved et tilfælde, endsige da »let komme ind« ved et sådant, således som Birket Smith antager. — Til fordel for, at teksten i B er en udvidelse af teksten i T og C, taler endelig den omstændighed, at registret til T og C er det almindelige, som også ledsager B og passer til dette. Da 2. bog i T og C altså har et kapittel mindre end 2. Bog i B, og kapitlerne fra 25 ere anderledes fordelte på siderne i T og C end i B, passe sidehenvisningerne i §registret ikke til teksten i T og C. Der er altså ikke blevet sat noget særligt register til C og T, men först til B efter at satsen til reces 1643 var blevet endelig redigeret, og at man har bundet et aftryk af registret ind sammen med teksterne henholdsvis i T og C, viser netop, at man ikke har haft noget, der passede rigtig til dem.

I modsætning til Birket Smith antages det altså her,

at kapitlet om trolddom, hvis tekst i øvrigt allerede findes i Kr. Thomesens udkast, ikke ved et tilfælde eller ved skødesløshed er blevet udeladt af, men netop med forsæt indsat i den oprindelige affattelse af reces 1643, og at denne ikke havde sin endelige skikkelse i det ved sætningen brugte manuskript. Det var særlig 2. bog, som ikke var færdig. Der er påvist to indskud i 2. bog under sætningen, og det kan formodes, at de mange og store vignetter, der i denne bog tit fylde en halv side, ere anbragte for eventuelt at holde plads åben til andre indskud. Da det ovennævnte indskud i forordet til recessen netop svarer til den bestemmelse, om hvis indsættelse i forordet rigsrådet den 1. novbr. 1641 udtalte ønske, se ovfr. s. 129, kan det formodes, at teksten i T i flere aftryk er forelagt kongen og rigsrådets medlemmer på herredagen i efteråret 1641. Grunden til, at TBC afvige fra hverandre i formen for slutningsvignetten efter trykfejlslisten (ovfr. s. 122—23), har ikke kunnet udfindes[1].

At aftrykkene D og E kun ere sekundære i sammenligning med BT og C følger af, at i D og E ere alle forordets 7 første sider lige store: man har ved sætningen kunnet tælle linjerne i forlæget og fordele dem ligelig. Signaturen B begynder derfor også med teksten til 1. bog s. 1, og bladene i forordet ere mærkede på sædvanlig måde, hvorfor hovedtekstens signaturer løbe ud med Aaaj, medens de i B må løbe ud med et blad mindre eller Zziiij.

Aftrykket nedenfor er foretaget efter teksten i B som indeholdende den endelige redaktion af recessen i dens ældste skikkelse[2]. *Med denne er teksten i E som det yngste optryk helt jævnført, medens teksterne i T, C og D kun ere eftersete, når der var afvigelser mellem B og E. Efter hver §, til hvilken et tilsvarende stykke findes*

---

[1] *Det kongelige bibliotek har i øvrigt et med B stemmende aftryk, altså med kapitlet om trolddom, der ligesom C har vignetten med de 3 agern (katalog 8, 236). En efterligning af dette aftryk (altså med 3 agern) er trykt i* Lund paa Adam Junghans Academiæ Boghandlers Bekostning. Anno MDCLXIX *og findes i Hjelmstjernes samling no. 609.*

[2] *De 19 trykfejl ere dog rettede uden angivelse.*

i Kristian Thomesens udkast, er en henvisning til dette meddelt; derimod er der ikke givet en sådan henvisning ved §§, til hvis udarbejdelse er benyttet forordninger, hvis påtænkte optagelse kun er antydet i det nævnte udkast; derimod er det angivet, hvorvidt pågældende § er ordret eller næsten ordret stemmende med Kr. Thomesens udkast. Når en ældre forordning omtrent ordret er benyttet til tekstens udarbejdelse, er kildens få afvigelser gærne anførte i noterne, og den ved §en angivne kilde citeres da som K; når i enkelte tilfælde en særlig læsemåde i Kr. Thomesens udkast anføres, betegnes dette udkast med U. Særlige oplysninger om forholdet til kilderne er givet i specielle indledninger til hver af recessens tre bøger. — Da de forskellige optryk af recessen på nogle få sider nær ere holdte sideret med B, og da det forhen al tid var skik at citere recessen efter sider, er det, for at også ældre tiders citater kunne slås efter i aftrykket nedenfor, anset for rigtigt at angive, hvor hver side i de ældre udgaver begynder[1].

---

[1] *Da Kolderup Rosenvinges og Rørdams udgaver ikke ere indrettede således, kunne gamle henvisninger ikke slås efter i deres aftryk.*

Vi Christian den fierde . . . giøre vitterligt, at eftersom vi udi voris regeringstid af kongelig ifver oc forsorg for guds hellige nafns ære oc uforfalskede tieniste saa vel som voris kiere troe undersaatter deris velstand oc forbedring hafver verit foraarsaget adskillige forordninger oc mandater at lade udgaa oc paabiude, dermed saa vit mueligt fore at komme oc afvende den skade oc uskickelighed, som tidernis merkelige oc til det onde fast mere end det gode forvende forandringer med atskillige ulovlige oc listige paafund hafver her lige som andre steder i verden verit alt for kunstige mestere til, oc vi nu naadigst formerke den store mengde, som saadan voris velmente forordninger ere tilvoxne, saa vel som oc den discrepantz oc ulighed, som i nogen af dennem efter tidernis an-

ledning oc betractning befindis, dommerne saa vel som fremmede eller enfoldige tit[1] at forføre oc forvilde, da hafve vi med voris elskelige Danmarkis rigis raads raad oc betenkende, som ere: Her Christian Thomissøn til Stougaard, ridder, vor cantzeler oc befalningsmand udi St. Knuds closter i Odense, Anders Bilde til Dambsboe, Danmarkis rigis marsk oc befalningsmand udi Vestervig closter, her Mogens Kaas til Støfringgaard, ridder, embidsmand paa vort slot Nyeborg, her Tage Thott Ottesøn til Eriksholmb, ridder, embidsmand paa vort slot Malmøehus, her Christoffer Ulfeld til Svenstrup, ridder, embidsmand paa vort slot Helsingborg, her Just Høeg til Giordslef, ridder, Danmarkis rigis cantzeler oc embidsmand paa vort slot Kalløe, her Christoffer Urne til Aasmark, ridder, embidsmand paa vort slot Tranekier, her Corfids Ulfeld til Egeskouf, ridder, statholder udi vor kiøbsted Kiøbenhafn oc befalningsmand ofver vort land Møen, her Oluf Parsbierg til Jernit, ridder, embidsmand paa vort slot Bahus, Jørgen Vind til Gundestrup, voris øfverste rentemester oc embidsmand paa vort slot Dragsholm, Jørgen Sefeld til Refs, landsdommer i vort land Sieland oc befalningsmand udi Ringsted closter, Hannibal Sested til Nøragergaard, stadholder udi vort rige Norge oc embidsmand paa vort slot Aggershus, Gregers Krabbe til Tostedlund, embidsmand paa vort slot Riberhus, oc Hans Lindenov til Gafnøe, embidsmand paa vort slot Kallundborg, vore troe mænd oc raad, naadigst for got anset alt hvis udi voris regierings tid siden anno M.D.LXXXXVI er blefven publicerit oc paabøden, som Danmark oc Norge i almindelighed [o]c[2] icke nogen serdelis stiftelse, bye eller des beskaffenhed angaar, eller det, som idelig forandring er undergifven, som tolden, accisens opbørsel, myntens verd oc dislige, udi en fuldkommen reces (dog er somme

[1] *DE:* tid. [2] *BTC:* øc.

steder noget [f]orbedret[1]) at sammendrage oc befatte, saa at alt, hvor udi nogen forordning kand findis, som icke ofverens kommer met dette her udi er befatted, skal her med være casserit. Findis oc nogen tilforne af os anordnet, som her aldelis er udelukt, actis i lige maader som igien kaldet oc ubefallet, med mindre det enten serdelis fundatser, friheder, byer oc der udi sær skickelser oc anordninger angaaer, eller oc det, som før er sagt, for tidernes omstende oc beskaffenhed icke saa stadig kand anordnis, at der jo lettelig kand forandring foraarsagis, oc derfore retten oc politien i gemen saa egentlig icke angaar, at det udi recessen burde at indføris. Men til dis sickere efterretning er for got anset alle saadanne forordninger, som uforandrede endnu ved mact [e]re[2], her hos udi sin fulde mening at lade trycke, endog tiderne maa ske her efter der udinden kunde forandring foraarsage. Oc ville vi voris elskelige rigens raad udi hver provintz i sær de, som nu ere eller her efter kommendis vorder, hermed naadigst hafve paalagt oc befalet, at de alfvorligen oc ifrig, hver i sin provintz, hafve særsynderlig indseende med, at hvis her udi anordnet oc befalet er, tilbørligen holdis oc efterkommis, oc hvad feil eller mangel der paa findis, i tide advare[3], paa det voris christelig omsorg for undersaatternis velstand oc den billige respect, som en hver saadanne velmente anordninger skyldig er, formedelst efterladenhed oc forsømmelse icke skulle spildis oc giøris til intet[4]. Her[5] efter sig alle oc hver tilbørligen hafve at rette oc forholde oc for skade at tage vare. Gifvet paa vort slot Kiøbenhafn dend 27. februarii aar efter Christi fødsel 1643. [*s. 1*]

[1] *BTC:* borbedrit.

[2] *Således DE; BTC:* ære.

[3] *Kilde til:* rigens raad ... advare, *er rigsrådets beslutninger af 1. novbr. 1641 § 8 (Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 585).*

[4] *Således BCDE; T forbig.:* Oc ville vi . . . til intet.

[5] *Således BCDE; T:* Hvor.

Første bog.

Om geistligheden oc hvis der til hører.

Af 1. bogs kapitler viser oprindelsen til 1. kapitel »om kirke- og skoletjænere og tjæneste; sakramenternes brug og anden gudfrygtighedsøvelse« et temmelig broget udseende. Følgende kilder ere benyttede: Reces 1615 §§ 2—6; frdg. 1616 4. juli (no. 432); 1617 23. jan.; 1618 1. maj (no. 490); 1620 23. mars; 1621 16. febr. og 12. septbr. (no. 602); 1623 20. novbr.; 1628 2. septbr. (no. 284); 1629 27. mars I § 28, II §§ 1—20; 1631 9. febr.; 1633 24. oktbr.; 1636 16. april og 17. maj; 1638 9. septbr. (no. 631); 1641 29. novbr.; åb. brev 1634 23. juni §§ 1—3; 1637 16. juni §§ 1, 3 og 1640 12. oktbr.; kgl. missive 1629 7. novbr. (no. 341) og 1636 18. oktbr. (no. 574). Følgende §§ i 1. kapitel genfindes i Kristian Thomesens udkast: 2; 20. 1—6; 21. 5; 22 1. punktum; 23; 24; 27; 28—30; 33. 1—5; 34—36. Følgende §§ stemme ordret eller næsten ordret med den angivne kilde: 2—19; 20. 8; 21. 1 og 2; 22; 23; 25; 26; 31. 5 og til dels 10; 32 1. punktum; 33. 1 og 2 første punktum; 33. 4 1. punktum; 33. 5 1. punktum; 34—36, medens følgende §§ kun stemme i det hele: 20. 1—7; 21. 3—5; 24; 27; 31. 1—4, 6, 7, 9 og tildels 10; 34, og følgende §§ kun i det væsenlige stemme med kilden: 28—30; 33. 3. Af § 1 er slutningen uden kilde; endvidere ere følgende stykker ny: §§ 31. 8; 32 2. punktum; 33. 2 2. punktum; 33. 4 2. punktum; 33. 5 2.—3. punktum. — Det 2. kapitel »om kirkens embede og myndighed mod de ubodfærdige« har mindre afvigelse fra kilden, som helt igennem er frdg. 1629 27. mars 1. kap., hvis 27 første §§ ere optagne under samme nummerbetegnelse; kun i §§ 23, 25 og 26 findes til slut enkelte ny tilföjelser; §§ 28—31 svare til frdg. 1629 I §§ 29—32, i det denne forordnings § 28 allerede er optaget i reces 1. 1. 31. 10. — Kilderne til det 3. kapitel »om vildfarende lære«, hvis § 2 findes i Kr. Thomesens udkast, er reces 1615 og frdg. 1624 28. februar. — Derimod er oprindelsen til det 4. kapitel »om kirkernes forsvarer og deres tilsyn« mindre klar. Her har kun kunnet påvises kilder til §§ 12, 34,

45, 47, 66, 67, 71, 82 og ved §§ 6, 8, 11, 18, 19, 41, 42, 56 enkelte love, om hvis ordlyd de pågældende §§ minde. De benyttede kilder ere: reces 1558 og 1615, norske kirkeord. 1607, frdg. 1606 9. decbr., frdg. 1621 12. septbr. (no. 601), åb. brev 1630 6. febr. (no. 350), norsk frdg. 1631 29. juli og åb. brev 1634 23. juni. Mærkelig nok ere §§ 34, 45 og 79 tagne af reces 1558, og efter det åbne brev, som indleder reces 1643, skulde man tro, at denne lov derfor i øvrigt havde hævet reces 1558, men praksis viser, at dette dog ikke kan have været meningen. Kansler Kristian Thomesens udkast er kun benyttet til § 66.

Det 1. capitel: Om kirke- oc skoletienere oc tieniste, sacramenternis brug oc anden gudfryctigheds øfvelse.

Artik. 1. Hvo predicke maa.

Eftersom en hver end ocsaa ubekiend hid indtil er vorden tillat at optrede paa predickestolen oc der forhandle guds ord, da skal ingen stedis[1] at lade sig høre paa predickestolen, saa frembt hand icke først hafver lagt sine gode fundamenta oc grundvold i den r[e]ne[2] lerdom oc ført der hos it got stille lef- [*s. 2*] net, uden nye noeder oc anden letferdighed, oc som hafver fra voris universiteter noget utviflactig vindnisbiurd om sin lærdom, lefnet oc omgengelse, hvorfore saa mange af dennem, som ere til sinds at lade sig bruge paa predickestolen, skulle tage en attestation af trende professoribus udi det ringeste, blant hvilke skulle vere en eller to af theologis. Disse professores skulle gifve samme personer foruden nogen betalning hver en underskrefven attestation, formeldendis hvor vit de sig udi lærdom oc serdelis udi guds ords kundskab forfremmet hafver, nemlig at de saa in lectione biblica øfvede ere oc[3] in locis communibus sanæ doctrinæ et confessionis saa grundede, at mand formoder de med guds

[1] *E:* Steds.

[2] *Således DE; BTC:* ræne.

[3] *E forbig.:* oc.

aands oc naadis hielp oc bistand sig med god forhaabning hos superintendentes til videre examen oc hos provisten oc menigheden til at lade sig høre, hvor noget kald ledig vorder, oc ellers kunde angifve. De, som ei ere saaledis examinerede oc approberede, maa icke stedis paa predickestolen. Oc endog nogen vorder udi saadan examine approberit, maa literæ attestationis hannem dog icke meddelis, [*s. 3*] før end hand en gang eller to i det ringeste, oc oftere om fornøden siunis, hafver predicket for theologis, at hannem da hos attestationem meddelis theologorum skriftlig vindnisbiurd om hans gafver. De, som saadanne literas attestationis et dimissionis icke hafve, maa ei tilstedis at predicke paa noget kald, meget mindre noget kaldsbref at tage. Anlangende de studiosos, som ville begifve sig til andre studia, om dennem hafve professores der udi imellom sig self at raadføre oc det lade ske, som bekvemmeligst ske kand.

Kilde til: Eftersom . . . oc omgengelse, *er frdg. 1629 27. mars II §§ 1, 2; til:* saa mange af dennem . . . stedis paa predickestolen, *er i det væsentlige missive til rektor og professorer ved universitetet 1629 7. novbr. (no. 341).*

2. Hvo til prestekald maa kaldis.

Naar saadanne komme til superintendenten med sligt it vindisbiurd oc kundskab, maa d[e][1] tilstedis oc ydermere commenderis at predicke, oc naar noget kald vorder ledigt, maa d[e][1] allene til dets tieniste sig angifve[2] oc lade høre, dog sognemendene icke hermed betagen deris fri rettighed oc kald efter ordinantzen oc forordningerne. Oc er det samme at forstaae om prestesønner, der saaledis, som forbemelt er, blifve approberede, at de [*s. 4*] ocsaa i deris fædris kald oc sogner til medtienere maa annammis oc siden, om de lovlig kald efter ordinantzen kunde bekomme, dertil admitteris oc tilstedis, naar de (saa vel som

[1] *BTC:* dc.

[2] *DE:* begifve.

andre) ere af superintendenten examinerede[1] oc ofverhørde oc ret duelige oc skickelige befunden til det hellige presteembede efter ordinantzen, som det sig bør.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 3; til: efter ordinantzen oc forordningerne *jfr. a. st. §§ 6 og 7.*

[1] *E:* examinede.

3. Magistri skulle oc tage attestation.

Oc efterdi philosophia oc theologia ere tvende underskedelige videnskaber, oc lige saa vel mact paa ligger at erfare, hvad mening oc forfarenhed magistri udi den hellige skrift hafve som andre, ville vi hermed saaledis her efter naadigst forordnet hafve, at de magistri, som icke hafve bekommet deris attestation oc her efter kaldet vorder til noget kirkekald, skulle lige saa vel som andre forpliktet være at tage deris attestation, saa fremt de nogen kirketieniste her udi vore lande Danmark oc Norge ville betiene, om de den, før end de graden finge, icke bekommet hafve. [*s. 5.*]

Kilde: missive 1636 18. oktbr. (no. 574).

4. Paa hvad steder de unge maa predicke.

Men paa det den studerendis ungdom deris nødige øfvelser udi predicken her med icke skulle betagis, da skal udi alle gymnasiis oc største skoler forordnis, at den, sig udi predicken exercere vil, det for nogen af professoribus oc udi skolerne for rectore oc hans medtienere giøre kunde, hvor enhver da om sine feile med fruct advaris kunde.

Kilde: frdg. 1629 23. mars II § 4.

5. Hvo udi academiet maa annammis.

Disligeste paa det ungdommen desbedre til guds fryct kand opdragis, besynderlig at vorde skickelige guds ords tienere i sin tid, da skal ingen her efter tilstedis at komme oc annammis udi universitetet, som icke i det ringeste er congruus in latina lingva oc forstaar faciliores textus græcos n[ovi] testamenti oc sin børnelerdom oc

dends forklaring udi sin rette enfoldige mening ved noksom at forstaae først efter Lutheri lille catechismum oc siden efter den store, som af hannem skrefven er, hvor til samme skal epitomeris oc noget forkortis s[o]mme[1] steds, oc end saaledis med hans egne beholdne ord [*s. 6*] trøckis for ungdommen baade paa latine oc danske at brugis fliteligen, som det sig bør. Hvor dette er oc vel at paamindis, at de, som lære den christne ungdom i skolerne, legge deris største vind paa, at de unge hafve dagelige exercitia oc øfvelser, som tiene rettelig til en sand gudfryctighed, oc at de lære at skye di hedenske afguders nafne, som findis i mange bøger, der ellers endnu ere i brug, i serdelished udi poesi oc andet sligt, hvor udi de hedenske afguders nafne ofte indføris, i den sted gud allene oc hans hellige nafn burde at brugis, sampt alt det, der kunde være imod christelig tuct oc sæder i nogen maader, oc at de hafve til christelige øfvelser det grekske sprog, besynderlig evangelia dominicalia oc epistelerne, der til saa oc undertiden evangelia Lucæ, acta apostolorum eller andet af det nye testamente, eftersom om skolerne ydermere anden steds er at foregifve.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 5.

[1] *Således K; BTCDE:* samme.

6. Hvor lenge predicken bør at vare.

Predickenerne skulle holdis aldelis efter ordinantzen, saa at de icke blifve alt for lange eller for vitløftige den gemene mand til [*s. 7*] kedsommelighed oc dis mindre opbyggelse, som alt for meget paa en gang icke befatte oc beholde kand, saa al ting fremsettis tilhørerne til beste, besynderlig korte oc gode[1], eftersom texterne self kunde henføris til troens lærdom sampt christelige skicke oc sæder etc., almindelige paamindelser oc formanelser at ske med god betenksomhed, item at i ligpredicken holdis

[1] *Kilden:* kort oc got.

maade baade at lofve oc laste den døde, som for gud med en god samvittighed forsvarligt er, saa al ting da blifver kortere en[d] ellers, som det oc anden steds anordnet er.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 8.

7. Om catechismi forklaring af predickestolen.

Item skal præsten paa landsbyerne efter ordinantzen endelig oc uden nogen forsømmelse forplictet vere den sidste del af predicketimen at anvende til børnelærdommens forklaring, paa det de gamle saa vel som de unge ret til grunde maa forstaae samme lærdoms mening oc den vide at føre til brug i lif oc lefnet, hvilket i synderlighed af presterne drifvis skal, oc naar dagen er stacket om vinteren oc presten hafver flere tienister, skal hand dog i enden af hver pre- [*s. 8*] dicken opregne en gang eller to Luthers egne forklarings ord ofver den del, som hand ellers noget lidet ydermere forklare skulle.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 9.

8. Om ungdommens undervisning.

Presterne skulle oc med degnene eller substituterne undervise ungdommen i børnelærdommen efter ordinantzen, saa de endeligen ser til en gang i en af sognerne i hver uge, hvor det gaar af, oc det saa forskaffe, at hvis om søndagen ei kand forrettis, dertil en anden dag i hver uge, nemmelig hver onsdag om eftermiddagen bestemmis, saa fremt de icke hafve louglig forfald, oc da skal de en anden dag der til tage oc bruge, oc at hand, som lærer børnene, giører det stedse med ald flid oc alvorlighed, uden forargelse oc forsømmelse, som præsten self baade i provstens oc superintendentens visitation vil svare dertil.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 10.

9. Om forsømmelig ungdom.

Dersom ungdommen blifver forsømmelig at lære børnelærdommen, skulle de af præsten straffis derfore oc for-

ælderne alvorligen paamindis[1] oc formanis, at de jo holde deris børn til sligt oc dem ingenlunde der- [*s. 9*] fra at forholde, som ei heller nogen af hvis unge tiunde, de kunde hafve i deris huse, men at de end heller morgen oc aften foruden daglige bønner, besynderlig paa de hellige dage, lære de unge ofver alt, som de hafve hos sig, det de self tilforne hafve lært, indtil de af præsten oc degnen rettis, i hvis tilforne icke vel var fatted, oc ydermere i Luthers gode forklaring kunde undervisis, uden de vilde (hver gang der paa klagis) være skyldige[2] for helligbrøde eller omsier straffis med kirkens disciplin som for mutvillighed oc ugudelighed.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 11.

[1] *E:* paaimndis. [2] *BTCDE:* skuldige.

10. Naar de unge maa stedis til sacramentet.

Skal oc ingen af de unge stedis at komme til det høiverdige alterens sacramente, før end hand vel hafver fatted forberørte lærdom, at finde den rette mening i hiertet deraf, oc derhos hvorledis hand skal bekiende sig for præsten oc vide at svare til Luthers smaa spørsmaal om sligt, oc saa forstaae hvad afløsning hafver med at føre, saa som oc de gamle skulle i det ringeste hver for sig vide børnelærdommens bare ord at forstaae, item hvorledis de skulle begiere at [*s. 10*] skriftis, hvad oc hvortil de Jesu Christi sande legeme oc blod i sacramentet ville annamme, som det oc i ordinantzen forfattet er.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 12.

11. Om skriftemaal.

Saa er da skriftemaal dertil indstifted, paa det guds børn en hver for sig efter sin særdelis nødtørftighed kunde blifve undervist i lærdommnn oc vide noget dismere af det, som de af børnelærdommen oc predicken tilforne hafver hørt, foruden det, at de, som hafve nogen hiemmelig

fristelse oc anstød, kunde der[1] søge trøst oc raad, oc saaledis bekomme hver for sig personlig afløsning med guddommelig kraft paa guds veine, naar de ellers skrifte ret oc alvorligen efter guds hellige ord.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 13.

[1] *K forbig.:* der; *DE:* de.

12. Naar skrifte skal ske.

Men paa det ingen skulle som af en vane komme til det hellige himmelske maaltid ubered oc uverdig, hvor ofver gud allermectigste os atskillige siugdommer oc plager tilskicker, skulle de, som enten først ville gaa der til eller hafve noget synderligt [*s. 11*] billigen at tage i act, gaa til præsten nogle dage tilforn, at hand med dennem bekvemmelig kand handle der om, oc skulle de komme i kirken til hannem om løfverdagen tilforn oc der skriftis, saa at det sker ordinarie paa den ene søndag udi hofvitsognen oc den anden udi annexen, at hand kand hafve disbedre tid til ret at undervise baade dem oc de andre. Oc paa det præsten kand hafve disbedre tid med en hver udi sær at giøre sit embede, som hand for gud vil være bekiend, da skal hand mod de tider, som hand ved de sig til herrens naderis brug helst pleie at ville samble, dennem advare, de hans oc deris egne vilkore ville betenke oc icke komme flere, end hand kunde komme afsted tilbørligen at høre oc undervise.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 14.

13. Hvo skriftis maa.

Oc efter at alle icke kand være lige forstandige oc ingen dog, som søger sligt hierteligen oc ydmygeligen, bør uden victige aarsager letteligen at forvisis, skulle flitteligen gifvis act paa dem, som end[d]a sig gierne undervise lade oc ville anlofve at føre saa boed [*s. 12*] derpaa, de ei mere skulle findis saa uberidde, søgendis nu af guds naade den rette verdighed der til uden ald motvillighed,

som icke her er at lide i nogen maade, at guds ords tienere sligt flittig hafve i act, som de det for gud med god samvittighed kunde være bekiend oc forsvare for deris christen øfrighed, som det sig bør.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 15.

14. Skriftemaal brugis ei til noget verdsligt.

Skal oc ingen tilstedis (som dog af nogle endnu uforstandeligen begieris) at bruge vor herris Jesu Christi naderis sacramente til verdslige sagers vidnisbiurd eller undskyldings bekreftelse, mens allene til indstiftelsens endelige aarsager om førige synders forladelse, troens oc it christeligt lefnids daglige bestyrkelse og den herris Jesu Christi døds inderlige oc aandelige ihukommelse, indtil hand igien, som forventis hver time oc stund, kommer at[1] dømme de lefvendis oc døde oc giør ende paa denne verden oc ald saadan tieniste. [*s. 13*]

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 16.

[1] *Således ATC; DE:* oc.

15. Om det hellige sacramentis idelige brug.

Skal oc ingen forholde sig for lenge fra det høiverdige alterens sacramente, som vide med god forskiel, hvad det er at annamme oc bruge herrens egit sande legeme oc blod; icke heller skulle de unge sig lenge derfra forholde, som ere komne til saadan alder oc discretion, at de kunde giøre skilsmisse oc vide, hvad paa saadan sted christeligen forhandlis. Oc de, som enten ellers eller i[1] visitater for deris gode forfremmelse skyld der udi ved præsten, provisten eller superintendenten annammis, confirmeris oc stadfestis dertil med paamindelse til de andre, at de legge flittig vind paa at findis saadanne[2] af guds naadige hielp, som oc alle, der vide at giøre regenskab for ordenis mening i hver deel enfoldeligen efter Luthers fortale i hans lille catechismo, skulle alvorligen være paaminte, at de komme frem nogen sinde om aaret, oc jo

[1] *DE:* udi.

[2] *DE:* saaledis.

saa tit, de finde nogen anstød, som til saadan aandelig lægedom at annamme dem retteligen skulle bevege, visse kraft der af at finde til hiertens rolighed oc sielens salighed. [*s. 14*]

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 17.

16. Om steden til sacramenternis brug oc ecteskabs vielse.

Oc efterdi nogen ufornødelig understaar sig at ville bruge det høiverdige menighedens sacramente oc delactighed saa oc den hellige daab (der ei heller burde at opholdis lengere end den i kirken med det allerførste kunde forrettis) hiemme udi deris egne huse oc for sig self etc., skulle de vide, at saadant bør icke at ske, naar det retteligen ellers kand iblant andre tillige bestillis i den hele forsamling baade de andre til exempel saa oc til fællis bønners kraft, som oc i christelig ecteskabs indvielse, hvilken en hver christen, adel saa vel som uadel, ydermere oc grundeligere betenke kand, gud til ære o[c][1] sig self til gafn. Oc saa frembt præsten her imod giør, skal hand gifve til straf 20 enkende daler, oc den, som det lader giøre, et halfhundret daler.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 18.

[1] *BTC:* oe.

17. Om plads ved skriftestolen.

Skulle end det actis, at de, som ville gaa til skrifte, holde sig saa vit fra skriftestolen, at guds ords tienere kand der serdelis[1] handle med den, som giør sin bekiendelse, som oc si- [*s. 15*] den med en hver af dem, at ingen anden det høre kunde, endog det ellers sker i den gandske menigheds aasiun i skriftestolen enten oppe ved alterit eller icke langt der fra, saa [de][2] andre blifve neden i kirken saa lenge uden trengsel imellem sig, til den forige faar sin afløsning.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 18.

[1] *Således KBTC; DE:* saaledis. [2] *Således K.*

18. Om kongelige mandaters forkyndelse.

[1]Alle kongelige mandater om løsactigheds afløsning, om svergen, item om helligebrøde oc børnetuct [2]skulle aarligen oplæsis i en hver menighed som oc af provisten i hans visitation med formaning derhos christeligen oc underdanigst af hver at efterkommis, oc skal provisten oc bispen til kiende gifve, om execution der efter sker eller icke, hvilket skal ske tvende sinde om aarit dominica palmarum oc dominica quarta adventus.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 19.

[1] *K:* Vi ville oc, at vore mandater. [2] *K:* skal en gang om aaret.

19. Bispen skal gifvis til kiende, om det paabudne efterkommis.

Oc paa det alt dette forskrefne maa dis flittigere oc uforsømmeligere blifve holdet, da skulle alle præster være befallede udi bispernis visitatzer[1] oc provstemoder[1] at gifve dennem til [*s. 16*] kiende, om enten af denne forordning eller nogle andre, som om guds fortørnelse, synder oc laster at afskaffe tilforne ere udgangne, noget udi deris [2]sogne blifver forsømmet eller med set igiennem fingere, hvor om siden bisperne skulle aarligen udi cantzeliet relation indskicke, paa det[3] der efter paa middel kunde tenkis[4], hvorved christelige forordninger icke saa ringe skulle actis, mens maatte vorde, som det sig bør, efterkommet.

Kilde: frdg. 1629 27. mars III § 3 2 st.

[1] *K har éntal.* [3] *K tilf.:* vi.
[2] *K:* sogen vorder. [4] *K:* tenke.

20. Om præstekald.

1. Bispen maa ingen til noget kald forskrifve eller sig der med befatte, før end personen af provisten oc beste sognemænd blifver hannem tilsend at examineris; icke heller maa hand ordinere nogen uden den, som collats fra lensmanden eller kirkens patrono fremviser.

Kr. Thomesens udkast § 75 (næsten ordret).
Kilde i det hele: reces 1615 § 3.

2. De 7 mænd, som efter ordinantsen[1] af sognemændene med fuldmact udnefnis at kalde, skulle tagis af af alle sognerne, som til kaldet hører, de fleste af hofvitsognen, de andre af annexen. Er nogen af adel i nogen af sognene, hvor intet jus patronatus er, reg- [*s. 17*] nis (saavit kaldet angaar) for hofvitsognen; er adel i begge eller flere sogner, da tagis de fleste kaldsmænd af rette hofvitsognen. Er sognen i flere herreder, da skal den herridsprovist være ofververende af det herrit, de fleste kaldsmænd udnefnis. Kald bør i det seniste inden sex uger fort at gange uden i pest eller smitsomme sygers tider, endog det oc da det snariste mueligt er bør at ske.

Kr. Thomesens udkast § 75 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1620 23. mars.

[1] *Kirkeord. 1607 2. 9 jfr. kirkeord. 1539 bl. XLIV.*

3. Ingen maa stedis til noget kald, som icke er sine fulde 25 aar, med mindre andre dyctige personer, som til rette laug alder ere komne, ei ere at bekomme; da maa her udi inden dispenseris, dog at lensmændene oc bisperne hafve indseende, at saadant icke misbrugis.

Kr. Thomesens udkast § 75 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1621 16. febr.

4. Ellers maa lensmændene eller deris fogeder, bisperne eller provisterne sig aldelis inted med noget kald befatte. Oc paa det sligt kand forekommis, maa to eller tre (om menigheden icke flere at høre begierer[1]) lade sig høre; om sognemændene paa landsbyerne eller borgemestere oc raad i kiøbstederne icke self nogen dyctig person kunde opspørge, da stande en hver frit fore, dog skickelig ef- [*s. 18*] ter ordinantzen, sig til predickeembedet for provisten allene paa landsbyerne at angifve, hvilken ingen enten maa opholde eller fraholde, saa frembt hand

[1] *DE:* begiere.

befindis de testimonia at hafve, som hannem tillader saadant embede at betiene.

Kr. Thomesens udkast § 75 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1621 12. septbr. (no. 602) §§ 4, 1, 2.

5. Dog dersom provisten noget vist om samme persons[1] forhold er bevist, som en præstemand usømmeligt er, oc sognemændene, der om advarede, icke ville lade sig sige, da skal hand lensmanden der om advare, som sandhed med flid skal erfare oc indseende hafve, at ingen saadane forargelige blifve tilstedde; ti ellers bør provisten under hans provisteembedis fortabelse, om de siuf fuldmectige kaldsmænd icke forenis kunde, med de fleste oc beste kaldsmænd at forseile. Gaar kaldet inden sex uger icke for sig, da skal lensmanden med bispen hielpe den part (om ellers tvistis) til rette, som størst føie hafver. Forsømmer hand hermed at hafve indseende, som sligt vedkommer, stande derfor til rette, som ved bør.

Kr. Thomesens udkast § 75 (ordret), dog fattes: ti ellers bør ... at forseile.

Kilde til: Dog dersom ... tilstedde, *og:* Gaar kaldet ... ved bør, *er i det hele frdg. 1621 12. septbr. (no. 602) §§ 3, 4.*

[1] *DE:* personers.

6. Findis nogen, som til noget kald skal kaldis, skenk oc gafve derfore enten at biude [*s. 19*] eller at udgifve, miste icke allene det kald, men aldrig siden stedis til noget præstekald efter dend dag. Tager oc nogen skenk eller gafve, være sig af kongelig lensmænd, superintendenter, provister eller sognemænd, gifve icke alleniste dobelt igien til neste hospital, mæns lensmanden skal hafve forbrut sit lehen, superinterdenten oc provisten deris kald, bonden sin gaard oc adelsmand, som boer i sognen, straffis som de, kongelige mandater icke hafve villet acte.

Kr. Thomesens udkast § 75 (ordret).
Kilde i det hele: reces 1615 § 4.

7. Oc paa det at med præster at kalde udi alle maader rictigen oc fuldkommeligen efter ordinantzen for-

holdis, saa oc efterdi alle kaldsbrefve conditionales bør at være, da saa frembt den kallede person af superintendenten icke skickelig, tienlig oc duelig saadan høie embede at betiene befindis, oc superintendenten der om sin skriftelig erklering fremskicker, da bør om saadan tilforne udgifne kaldsbref icke videre proces at drifvis, mens sognemændene fri stande til nye kald strax igien som tilforne efter ordinantzen sig at begifve. [*s. 20*]

Kilde i det hele: frdg. 1629 27. mars II § 6.

8. End hender det sig saa, at enten en capelan kaldis til at vorde en sognepræst eller nogen sognepræst anden sted fra blifver kaldet til at være sognepræst i it andet stift eller paa en[1] anden sted, skal hand oc først forskrifvis efter ordinantzen til bispen[2] oc sig for hannem angifve, før end hand blifver indsat i samme sogen.

Kilde: frdg. 1629 27. mars II § 7.

[1] *K forbig.:* en. [2] *K:* superintendenten.

21. Om bispernis oc provisternis visitatzer.

1. Alle bisper[1] skulle udi deris visitatzer oc visitere skolerne saa vel smaa som store oc da flittelig examinere icke allene disciplene, mens ocsaa skolemesterne oc hørerne, oc dersom da hos nogen af dennem noget merkelig brøst eller uflittighed befindis, skulle de dennem strax afskafve oc udi deris sted andre, som der til dyctigere[2] kunde være, forordne.

Kilde: reces 1615 § 2.

[1] *K:* bisperne. [2] *K tilf.:* oc dueligere.

2. Sammeledis skulle de, som udi de siuf store capittels skoler, saa vel som ocsaa udi Kiøbenhafn oc Malmøe for rectores skulle tiene, enten være magistri eller philosophiæ candidati, oc udi de andre smaa skoler skulle ingen til skolemestere forordnis [*s. 21*] eller udi de store til hørere, som jo ere promoti baccalaurei.

Kilde: reces 1615 § 2.

3. I lige maade skulle oc alle provister en gang i det ringeste eller oftere om aarit, om bispen det nødig eracter, alle kirker visitere, i hvo oc[1] de tilhøre oc der til hafver jus patronatus, oc der om ungdommens undervisning i deris børnelærdom flittelig forfare, børnene ofverhøre, om degnenis oc substituternis fli[t]tighed[2] i deris kald inqvirere, dennem til vindskibelighed der udi formane, saa vel som oc præsterne tilholde, dermed at hafve indseende, som deris kald udkrefver, hvilke den gandske menighed er betroet oc befalet. For saadan oc anden provisternis umage hafve de deris aarlige løn af hver kirke at oppeberre, end oc de, som icke ere under cronens patronat, efterdi ingen fra ordinantzen oc den gemene geistlige tilsiun sig kand unddrage.

Kilde i det hele: åb. brev 1634 23. juni §§ 1, 3, 2.

[1] *DE forbig.:* oc. [2] *BTCDE:* flictighed.

4. Hvo, som udi saadan visitatz icke lader sin ungdom frembkomme, skal bispen eller provisten, som visitatzen forretter, forskaffe en hvers øfrighed fortegnelse paa deris [*s. 22*] nafne, som af deris øfrighed som for anden helligbrøde bør at straffis.

Kilde i det hele: åb. brev 1640 12. oktbr.

5. Item skulle alle superintendenter oc provister være plictige om deris underhafvendis geistligheds forhold oc lefnet flitteligen at randsage oc inqvirere, inted uskickeligt dylge eller underslae, men tilbørligen lade paa tale oc straffe, saa frembt de icke self derfore ville stande til rette. Oc paa det disbedre opsigt der med kunde hafvis er naadigst bevilget, at geistligis forseelser, som til deris afsettelse fra kaldet ei strecker, maa til en capital beskickis, af hvis rente fattige geistlige enker kunde hafve nogen hielp til underholdning, fornemmelig de, som for kalds ringhed en maadelig ting forundis, naar de for

merkelige aarsager icke blifver efter deris husbonder i kaldet forset.

Kr. Thomesens udkast § 74 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1637 16. juni § 3.

22. Præsternis druckenskab.

Naar nogen præst befindis saa beskenkt, at hand kand icke giøre sit embede uden forargelse, hvad heller hand fordris til nogen eller icke, da skal hand strax uden vidre paamindelse dømmis fra sit kald. Oc derfor [*s. 23*] naar nogen geistlig mand blifver indbøden til noget erligt verdskab, skal hand ingenledis sig til druckenskab lade bevegis, som ei heller til nogen anden ofverflødighed, nattesede oc letferdighed i snak, dans eller noget saadant; skal oc ingen anmode hannem, meget mindre ville nøde hannem til nogen druckenskab.

Kr. Thomesens udkast § 77 1. styk. (her findes dog kun 1. punkt., men dette ordret).

Kilde til 1. punktum: frdg. 1638 9. septbr. (no. 631) § 1; til 2. punktum: frdg. 1629 27. mars III § 1.

23. Præsternis forseelse med sacramentet.

1. [1]Dersom nogen geistlige, præster eller andre, sig udi det høiverdige alterens sacramentis administration uactsom oc utilbørligen forholder oc vinen for brødet uddeler, da efterdi det er en meget grof oc forargelig forseelse udi saadan gudelig forretning mod de klare bogstafve noget usømmeligt[2] at forandre, saa bør oc saadant tilbørligen at straffis. Oc for det første saa bør den præst, sig saaledis forser, strax predickestolen at forbiudis oc holde sig af den oc efter offentlig afbed af provisten absolveris, eller oc, om den sig forser self er provist, af biscopen oc, om hand af siugdom forhindris, af en hannem dertil forordnet, for- [*s. 24*] nemme provist; siden skal samme geistlig, som sig forset hafver, for landemodet ind-

[1] *K:* Først belangende de geistlige, som udi.
[2] *K:* uactsomligt.

stefnis af biscopen oc, efter at om hans lifs oc lefneds forhold flittigen er vorden randsaget, da saa fremt der befindis klarligen, at hand enten for uskickelig lefnet er berøctet eller af druckenskab samme[1] forseelse hafver beganget, bør hand baade[2] kald oc embede at hafve forbrut.

Kr. Thomesens udkast § 72.
Kilde: frdg. 1637 16. juni § 1.

[1] *K:* saadan. [2] *K tilf.:* sit.

2. End befindis hand ellers udi lif oc lefnet skickelig oc hafver slig forseelse af bar uactsomhed beganget, da skal kongens lensmand eller den, som jus patronatus hafver, med bispen (eftersom personen sig ellers vel forholdet hafver) hannem noget sin lifs tid af kaldens indkomst forordne, oc skal siden en anden i hans sted lovligen kaldis, samme kald, som den sig forseendis afsettis fra, igien at[1] betiene.

Kr. Thomesens udkast § 72.
Kilde: frdg. 1637 16. juni § 1.

[1] *K forbig.:* at.

3. Befindis oc nogen af siugdom oc uformodelig skrøbeligheds tilfald at være ofverilet, da kand hannem tilstedis i kaldet at forblifve oc en capelan at underholde. Dog maa hand icke self noget enten for alterit eller paa predickestolen forrette. [*s. 25*]

Kr. Thomesens udkast § 72.
Kilde: frdg. 1637 16. juni § 1.

4. Oc[1] eftersom saadan grof forseelse[2] icke vel uden med lige [saa][3] stor uactsomhed af dennem, som sacramentet bruge, kand begaais, saa skal provisten dend eller dennem, som saaledis communicerit hafve, udi enrum for sig tage oc dennem undervise, hvor storlig de sig forset hafve, udi det de icke self actede, hvad de giorde. Dog

[1] *K:* Da.
[2] *K har flertal.*
[3] *Således K.*

skal hand der hos oc trøste dennem udi dend saa vel som alle andre syndige tilfald oc siden offentlig alle tilhørerne advare, de sig vel skulle betenke, at dersom nogen saadan tilfald kunde forekomme, heller self med sactmodig advarsel det hos præsten forekomme, end som sig udi hans ubetenksomhed giøre delactige; der efter kand dend eller de, saadant er vederfaret, efter hiemmelig paamindelse oc skriftemaal igien tagis til sacramentet.

Kr. Thomesens udkast § 72.
Kilde: frdg. 1637 16. juni § 1.

24. Geistlige enkers friheder.

Alle præste[1] oc andre geistlighedens enker, som nødis til i kiøbstederne sig at nedsette, skulle, saa lenge de udi deris enkesæder sidde oc føre et christeligt oc erligt lefnet, være fri for ald kongelig, borgerlig oc [*s. 26*] byes skat oc tyn[g]e[2], om de end skønt drifve nogen ringe handel, mens der som de bruge nogen stor handel, da gifve de af handelen allene efter, som de udi Kiøbenhafns universitets fundation geistlige enker meddelte privilegier saadant medføre.

Kr. Thomesens udkast § 66 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1636 17. maj.

[1] *Således K; UBTCDE:* præster; [2] *BTC:* tynde.
Rosenvinge: præsters.

25. Præster maa ei tage foræring for begrafvelse oc afløsning.

Item skal oc ingen præst maa tage nogen skenk oc gafve for bøndernis begrafvelser eller afløsning, men lade sig nøie med sit offer oc tiende eller hafve forbrut sit kald oc aldrig der efter til noget at stedis.

Kilde: reces 1615 31. mars § 5.

26. Om aften- oc morgenringen i kirkerne.

Skulle[1] oc alle residerende degne udi kirkerne aften oc morgen ringe bede- oc fredklocken, oc hvor ingen

[1] *E:* Sulle.

siddendis degen findis, skulle enten sognemændene self skiftis til det at forrette eller samptlig handle med en, som det kunde giøre.

Kilde: reces 1615 31. mars § 6.

27. Om provistemoder.

1. Skulle ofver ald Danmark tvende provistemoder i hver stigt aarligen holdis, i Sielands stigt udi Roeskyld onsdagen [*s. 27*] efter primam dominicam trinitatis oc anden dag Dionysii, saa frembt den icke en løfverdag indfalder, da om mandagen der nest efter at holdis. Udi Skaane til Lund tisdagen nest efter misericordias domini oc tisdagen i den uge nest for Michaelis. Udi Riber stict til Ribe tre dage nest for sanct Hans dag om tamperdags tider oc udi Varde tre dage for tamperdagen, som indfalder nest for juel. I Aalborg stict i Hiøring[1] Philippi Jacobi oc Ægidii dage. Udi Fyens stict, Langeland, Alsøe oc Arøe til Odense neste onsdag post dominicam qvasi modo geniti oc neste onsdag for Dionysii, dog paa Laaland oc Falster udi Marieboe onsdagen nest efter dominicam secundam post trinitatis. Udi Viborg stict til Viborg onsdagen efter quasi modo geniti oc onsdagen efter Mauritii. Udi Aarhus stict til Aars onsdagen efter Philippi Jacobi oc onsdagen efter Dionysii, hvor da de sager skulle foretagis, som til den geistlige jurisdiction henhører. Stictens lensmand skal der være tilstede oc præsidere, saa vel som den tiltalte persons lensmand oc øfrighed dommen med at [*s. 28*] forseigle oc gifve beskrefven. Ere de i kongens forfald eller med siugdom forhindrede, skulle deris fuldmectige der møde.

Kr. Thomesens udkast § 15 (ordret).

Kilde i det hele: frdg. 1618 1. maj (no. 490) §§ 1, 2; med hensyn til Ribe stift jfr. åb. brev 1631 24. jan.

[1] *Dette er en ren tankeløshed af Kr. Thomesen, der herfra gik over i Danske lov 1. 3. 11; ved åb. brev 1633 5. febr. var det allerede bestemt, at provstemodet skulde holdes i Ålborg.*

2. Dømmis da nogen i verdslig øfrigheds hender, da skal af dend hendis domb oc der efter exeqveris. Veigrer den skyldige persons herskab sig der udi eller det forsømmer, skal stictslensmandcn sig det at forrette lade være befalet, hvorfore den anklagtis herskab af vederparten skal advaris, at hand kand vide, hvad hannem tilkommer oc bør at giøre. Hvis sager, som til kirkeordinantzen henhører, skal derfore icke til forberørte moeder utilbørligen opsettis, mens af lensmanden oc bispen efter ordinantzens liudelse søgis oc dømmis.

Kr. Thomesens udkast § 15 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1618 1. maj (no. 490) §§ 3, 4.

28. Om præceptoribus, som uden riget forskickis.

Ingen, være sig enten adel eller uadel, maa udskicke nogen uden riget med sine børn, som dem skal informere, med mindre saadan person først af superintendenten i det stift, udaf hvilket børnene udskickis, er examinerit oc befunden at være af voris her i riget vedtagen religion. Giør [*s. 29*] nogen herimod, straffis derfore som den, kongl. mandat icke hafver villet acte.

Kr. Thomesens udkast § 5 (ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1616 4. juli (no. 432).

29. Om calenters afskaffelse.

Alle calenter, laug oc gilder, som tilforn blant geistlige hafver verit brugelige, skulle være afskaffede oc moedet derfor i en beleilig kirke med børnevisitatz, messe, sang oc predicken ungefer mit i herredet anstillis, hvor fra en hver bekvemmeligst til sit igien sig kand hiem forføie.

Kr. Thomesens udkast § 16 (ordret).
Kilde til: Alle . . . afskaffede, *er i det væsenlige frdg. 1618 1. maj (no. 490) § 5; til:* oc moedet . . . forføie, *i det væsenlige frdg. 1629 27. mars II § 20.*

30. Landsbyepræst skal boe i sognen.

Ingen landsbyepræst maa sig udi kiøbsteden nedsette, mens sig hos sin betroede menighed opholde; er

icke anden præstegaard, da skal den gaard, som til præsten eller kirken sin rettighed gifver, der til brugis; er der paa bonde boendis, da gifvis hannem sin feste igien oc nyde præsten self gaarden til sin ophold.

Kr. Thomesens udkast § 16 (ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1618 1. maj (no. 490) § 6.

31. Om utilbørlig æder oc helligbrøde.

1. Alle saa vel geistlige som verdslige skulle være formanede, at de sig fra sveren oc banden entholder, efterdi samme sveren oc [*s. 30*] slemhed i synderlighed af letferdige folk brugis, oc mest af dennem, hvilke uden sveren icke staar til at troe. Dernest skulle oc alle deris børn, folk oc tiunde der fra holdes oc enhver udi sit hus vide der hos sette med penge eller husstraf efter gaardsretten[1], hvad heller det er saadan folk, som er under gaardsretten, eller ei. Oc skulle de geistlige oc præsterne icke allene være forplictede sig self oc deris børn oc tiunde under største straf der fra at entholde, meden de skulle end oc adel oc uadel, som dermed dagligen sig forser, udi skriftemaal derom beskedenlig oc med betenkende advare, saa oc en hver udi predicken oc skriftemaal tilraade udi deris huse ofver denne forordning at holde. Prædicanterne skulle oc udi alle gudfryctige samkvemme være forplictede at paaminde dennem, som udi saa maader gud den allerhøieste fortørner, oc der hos formane, at de noget til fattige udgifver, mue oc vel deris nafne antegne, som sig herimod motvilligen anstiller, oc til herskabet dennem ofverlefvere, som tilbørlig der ofver hafver at rette oc deris straf paabiude. [*s. 31*]

Kilde i det hele: frdg. 1623 20. novbr. §§ 1—3.

[1] *Gårdsret 1562 § 37.*

2. Alle dommere, ingen undertagen, skulle oc aarligen til nest liggende hospital forskicke under deris eller skrifvernis hender regenskab af hvis sagefald, det 10. cap.

udi kong Christians den tredies høiloflig ihukommelse hans reces[1] tilholder dommerne til tinge at oppeberre, saa frembt deris øfrighed ei skal foraarsagis dennem en vis straf til samme hospitaler at paa legge, om de herudinden findis forsømmelige. Befindis nogen ellers udi kiøbstederne motvilligen oc fortredeligen udi saadan guds fortørnelse at frembture, da skulle de icke mue forfremmis til nogen bestilning udi byen, som de kunde hafve ære eller gafn af, oc saa fremt de formener sig for meget med byes tynge, skat eller paaleg at graveris, da skulle de sig icke der ofver mue besverge, om de saadanne ere, med mindre de af deris siellesørgere, naeboer oc gienboer skudsmaal oc vidner bekomme, sig at hafve bedret; kand oc samme straf icke hielpe, da mue de paa det sidste slet af byen forvisis.

Kilde i det hele: frdg. 1623 20. novbr. §§ 4, 5.

[1] *Reces 1558.*

3. Paa landsbyen skulle oc kongelig maiestats [*s. 32*] lensmænd oc adelen en hver udi sit gebiet hafve indseende, oc skal hvis vide, der om giøris, eractis nøiactig, oc derofver af forbemelte lensmænd saa vel som adelen, oc de adelens rettighed hafve, holdis som vid bør.

Kilde i det hele: frdg. 1623 20. novbr. § 6.

4. Saa frembt nogen arbeider under predicken, skal hand første gang straffis, som vid bør. Hvis helligbrøde ellers efter middag med motvillig arbeid sig tildrager, der med forholdis efter som loven, kirkeordinantzen, recessen oc forordningerne indholder. Dog skal hermed være undtaget, hvis af stor oc uomgengelig fornødenhed, særdelis naar predicken er at ende oc sin neste, sig eller sine særdelis at hielpe oc redde sig kand tildrage, saavit gud den allermectigis ord os tilsteder oc en hver med en christen samvittighed kand vide sig at befrie. Er oc under helligbrøde forbuden udi kiøbstederne om helligedage øel

til kruerhus at føris, saa oc nogen kramb- oc verksted at obnis, ei heller nogen vare eller andet paa offentlige steder at fal holdis; hvo saadant behøfver, søge sig det i husene hos dennem, som det fal hafver. [*s. 33*]

Kilde i det hele: frdg. 1623 20. novbr. §§ 7–9.

5. De kiøbsteder, som lucte ere, skulle icke, før end høimesse er ude, lade portene[1] aabne; hafver nogen erinde, som icke hafver saa lang respit, hand maa udladis oc icke flere; dog skal hand ansige, hvad hannem er anliggende, hvilket[2] porteneren borgemesteren strax, høimesse er ude, skal ansige.

Kilde: frdg. 1623 20. novbr. § 10.

[1] *DE:* porten. [2] *DE:* hvilke.

6. Oc paa det bønderne oc deris børn oc tiunde paa hellige dage icke skulle formenis at søge kirken oc bruge sacramenterne, da skulle kongelig maiestats fogeder oc embidsmænd her med være befallede, at de icke allene ofver den forordning med ald flid holder, meden oc, at de bønderne oc deris børn oc tiunde paa hellige dage med fodrenskab[1] oc alt andet arbeide, hvad det oc være kand, aldelis hafve forskaanede oc upantede, med mindre saadan uomgengelig fornødenhed (dog guds tieneste uforsømmet oc aldelis uforactet) indfalder, som gandske ingen forhaling kand lide.

Kilde i det hele: frdg. 1623 20. novbr. § 11.

[1] *K:* fodringskab.

7. Hvor imod de gamle skulle være forplictede deris børn oc unge folk hver hellig dag icke allene til prædicken, mens oc efter prædicken at lade komme til kir- [*s. 34*] ken der at lære oc høre deris børnelærdoms forklaring oc anden gudelig sang oc lærdom at øfve, med mindre de saa smaa ere oc veien saa lang oc farlig, at det icke ske kand, ti da skulle de udi de byer, som nest sammen

ligger, forsamble, saa vit mueligt, hvor heden oc degnen sig skal begifve.

Kilde i det hele: frdg. 1623 20. novbr. § 12.

8. Oc naar bispen oc provisten udi deris visitatzer lader menigheden for sig kalde, da dersom nogen uden louglig oc billig forfald eller undskylding ude blifver, skal den, som visiterer, paa de udeblifvende fortegnelse forfatte oc hans øfrighed tilskicke, hvilken dennem for helligbrøde skal tiltale oc straffe, som hand acter at forsvare.

9. Bisperne skulle oc hermed være befalede, at de deris underhafvende præster denne anordning flittigen at efterlefve aarligen formane oc dermed hafve inspection, at det sker oc efterkommis.

Kilde i det hele: frdg. 1623 20. novbr. § 13.

10. I lige maade skulle borgemestere oc raad med sveren, banden oc helligbrøde hafve flittig indseende oc i synderlighed med arbeiden under predicken, saa oc at vin, [*s. 35*] brendevin eller anden drik ei tilstedis at udtappis, før end høimessen er at ende, uden alleniste til syge (om de det ere begierende), oc at de der ofver ere, at kirkeordinantzen, loven, recessen[1] oc forordningerne, udi hvis forbemelt er, efterkommis. Oc til des mere afskye skulle borgemestere oc raad udi kiøbstederne lade sette gabestocke paa torfvene oc nogle andre steder, hvor udi byesvenne skulle strengeligen være befalede at sette dem udi, som offentlig med sveren oc banden lade sig høre, oc da gifve dend, som vorder indsæt, byesvennen 4 sk., før end hand igien udladis.

Kilde til: I lige . . . efterkommis, *er i det hele frdg. 1623 20. novbr. § 14; til:* Oc til des mere . . . udladis, *frdg. 1629 27. mars I § 28.*

[1] *Reces 1558 § 4.*

32. Præster maa ei ecte besofvede kvinder.

Ingen præstemand maa ecte nogen kvindis person, som af anden tilforne besofvet befindis. Acter nogen

sin person oc stand saa ringe oc sig her imod forargelig fordrister oc forser, miste efter lovlig proces derfor sit kald. Udi lige maade miste oc dend præst sit kald, hvis hustru føder fuldkommit barn oc der med kommer for dend tid, en erlig dannekvinde bør at giøre. [*s. 36*]

Kilde til: Ingen ... derfor sit kald, *er frdg. 1641 29. novbr. § 6.*

33. Om bededage.

1. Ordinari bededage skulle i kiøbstederne holdis om fredagen af hver sognepræst i sin sogen aarit igiennem.

Kr. Thomesens udkast § 50 (ordret).
Kilde: frdg. 1631 9. febr. § 2.

2. Paa landsbyerne skulle de holdis paa den første søgneonsdag hver maanet i hofvetsognen oc den anden i annexen; tienisten skal begyndis det tiligste, mueligt er, saa guds tieniste, før end nogen ting holdis, kand være endet, oc skulle alle sognefolken være fortenkte at findis i kirken, saa frembt de icke derfore som for anden helligbrøde ville straffis. Øfrigheden skulle oc tilholde deris undersaatter oc hosbunder deris tynde oc tienere at møde tilstede oc dennem ingenlunde der fra forholde.

Kr. Thomesens udkast § 50 (ordret), hvori dog 2. punkt. fattes.
Kilde til: Paa . . . straffis, *er frdg. 1631 9. febr. § 3.*

3. Alle lænsmand, borgemestere oc raad sampt andre, som at befale hafve, skulle hafve fli[t]tig[1] oc ifrig indseende med, at ald umaadelig fyllerie om bededagene afskaffis, hvorfor oc saa om samme bededage ald saadan udtappen til ofverflød oc umaadelighed skal være forbuden. Hvo samme dag enten udtapper til ofverflød eller udtappe lader, skulle[2] derfore tiltalis oc enten staa aabenbar skrif- [*s. 37*] te eller straffis paa sin formufve til neste hospital eller paa kroppen til vand oc brød, om til anden straf icke er formufve.

Kr. Thomesens udkast § 50.
Kilde: frdg. 1628 2. septbr. (no. 284) §§ 1, 2 i udtog.

[1] *BTC:* flictig. [2] *I DE begynder s. 37 her.*

4. I lige maade straffis oc billigen den, som i druckenskab befindis den dag, hand hafver brugt det høiverdige alterens sacramente. Begaais af nogen til guds hellige nafns bespottelse støre forseelse eller anden forargelse, da skal det oc billigen med høire straf anses, eftersom det befindis groft at hafve været.

Kr. Thomesens udkast § 50 (ordret).
Kilde til: I lige . . . sacramente, *er frdg. 1628 § 2.*

5. Entholder sig nogen utilbørligen fra det høiverdige sacramente oc kirkens disciplin oc alle advarseler uactede blifver derudi frembturende, tagis dom der paa, oc disse lande oc riger strax forvisis. Med alt dette skal øfrigheden hver i sin sted hafve flittig oc skarp indseende. Advaris de oc af geistligheden der om, giøris med al ting saa meget dis større flid, saa frembt de icke self derfore ville stande til rette. [*s. 38*]

Kr. Thomesens udkast § 50 (ordret).
Kilde til: Entholder . . . forvisis, *er frdg. 1628 § 3.*

34. Hvad bøger her udi riget maa indføris.

Ingen danske bøger, som uden riget ere trykte, maa af nogen enten ind- eller udlendisk her udi riget indføris eller forhandlis; hvo herimod giør, hafve forbrut samme bøger saa vel som ellers, hvis hand hafver med at fare, oc der foruden straffis som den, kongl. mandat icke tilbørligen hafver villet hafve i act. Bisperne oc provisterne skulle oc hermed, saa vel som lensmændene oc fogderne, hafve indseende, saa frembt de oc icke ville derfore stande til rette.

Kr. Thomesens udkast § 6 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1617 23. jan.

35. Almanacker.

Ingen enten ind- eller udlendisk maa trycke eller selge andre almanacker eller skrifcalender end dend, som af rectore oc menige professoribus udi Kiøbenhafn forordnede

person her componerer oc forfatter. Icke heller maa andre her i riget indføris, med mindre de baade almanackerne saa vel som andet deris medhafvende til kongen oc cronen ville hafve forbrut oc der foruden stande til rette som kongl. mandatis ofvertredere; dog hermed icke forment, at en jo [*s. 39*] til sin egen brug oc for sin egen curiositet maa forskrifve fremmede almanacker oc calender.

Kr. Thomesens udkast § 81 (ordret).
Kilde: frdg. 1636 16. april.

36. Spaacalender.

Ingen spaacalender maa her i riget sammenskrifvis oc tryckis; maa ei heller herefter nogen spaadom om krig, dyrtid, pestilentze oc andre saadanne tilfelde der udi indføres, anseendis, at aarsagen til slige guds den allerhøiestis straf oc ris langt vissere af guds egen aabenbarede ord kand læris oc forkyndis end af udvortis himmelsløb oc dends kundskab, hvorfore oc ingen bogtrycker herimod nogen saadan calender uden tilbørlig straf maa trycke eller oplegge. [*s. 40*]

Kr. Thomesens udkast § 77 2. st. (ordret) jfr. § 53.
Kilde: frdg. 1633 24. oktbr.

Det 2. capittel. Om kirkens embede oc myndighed mod ubodferdige.

1. Om præsternis medhielpere udi kiøbstederne.

Udi kiøbstederne skal en hver sognepræst udi sin sogen nogen af de gudfryctigste, oprictigste, ifrigste oc beste sognemænd tilforordne[1], som skulle, til christelig skik oc myndighed at erholde, være hans medhielpere oc bistandere oc, om saa mueligt oc tienligt er, skulle kirkevergerne oc de fattigis forstandere for andre der til af lensmanden, bispen oc præsten forordnis, eller ocsaa i deris sted eller til dennom tvende eller fire andere af de

[1] *K:* tilforordnis.

gudfryctigste oc beste efter sognens størrelse oc vilkor, end ocsaa af borgemestere oc raad, der til forordnis oc bru [*s. 41*] gis, oc som det fornemmiste, der bør at actis, er, at de it got, erligt røcte oc vindnisbyrd om deris lefnet oc christelig omgengelse hafve, saa bør oc det her hos saavit mueligt at hafvis i act, at saadanne dertil bestillis, som icke med vitløftig reigsen oc[1] seiglas deris næring søger, icke heller maa de, der en gang ere dertil velforordnede, uden victige aarsager eller andre igien ere at bekomme, letteligen forløfvis, hvorfore saadanne oc skulle være for andre bestilninger, nemlig formynderskab, kemmeners bestilning, for nefn[2] eller sandmæns[3] toug i kiøbstederne forskaanede.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 1.

[1] *DE:* om.
[2] *E:* For-Neffn.
[3] *E:* sandsmæns.

2. Om præstens medhielpere paa landsbyerne.

Paa landsbyerne skal lensmanden med provistens raad tvende af de gudfryctigste, beste oc vederheftigste sognemænd til kirkeverger bestille, som ocsaa præstens medhielpere skulle være, oc dog, om de for besvering skyld det icke udstaae kunde, maa de hver tridie eller fierde aar forandris[1]. De, som ere kronens tienere, skulle være for ecker[2] forskaanede, oc de, som ere adelstienere, [*s. 42*] for kongens fadeburd at fremage, medlertid de samme bestilning forvalte.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 2.

[1] *K:* forordnis.
[2] *K:* ecter.

3. Medhielpernis bestilning oc æd.

Oc skulle forskrefne medhielpere oc bistandere af præsten derfore tilforordnis: 1. At naar hand det af dennem begierer, skulle de sig med hannem forsamble. 2. Udi alt hvis hans betroede tilhøreris skickelige oc christelige lefneds fremdragelse angaar, naar hand det begierer,

skulle de hannem troeligen raadføre. 3. Oc naar behof giøris, hielpe oc bistande. 4. Saa vel oc saa self act gifve oc der for uden inqvirere oc sig flittig bespørge om alt hvis, som tviflraadigt kunde være oc til guds æris oc hans menigheds opbygelse kunde tiene. 5. Oc det uden nogen persons anseelse uforsømmet gifve deris sielesørgere tilkiende oc, dersom befindis dennem med nogen enten for vild eller venskab at se igiennem fingere, da skulle de være forfalden til deris herskab eller de fattige, om det med deris hosbonders minde ske kand, ti rixdaler, hvilke præsten med hosbondens foget skulle forplictede være, saa frembt de self [*s. 43*] dertil icke ville svare, at ind fordre. Æden skal giøris af dend, der til udnefnes, paa forskrefne femb artickeler som efterfølger:

Ieg N., udvalt til denne min sognepræstis medhielper, lofver oc tilsiger, at jeg med ald troeskab vil forestaae sligt mit christeligt embede oc af min yderste mact oc formue søge oc fordre guds ære sampt kirkens oc de fattigis gafn oc beste, præsten udi kirkens disciplin at holde til bistand, som her i forskrefne femb artickeler er sagt, saa som jeg vil svare for gud oc christelig øfrighed, saa sand hielpe mig gud oc hans hellige evangelium.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 3.

4. Lensmændene, bispernis oc provisternis tilsiun.

Lensmændene skulle flitteligen oc alvorligen holde ofver denne forordning, oc i synderlighed skulle bisperne oc provisterne i deris visitatzer oc ellers gifve act paa, at denne anordning icke forsømmis, saa al ting efter, som det sig bør, vorder forholdet, som de det for gud i himmelen oc os ville forsvare. [*s. 44*]

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 4.

5. At en hvers jurisdiction blifver hermed uforkrenket.

Med denne anordning oc beskickelse formenis ingen enten geistlig eller verdtzlig øfrighed efter ordinantzen, loven, recessen oc forordningerne at bruge deris jurisdiction nu som tilforn, saa ingen noget af sin førige bestilning oc christelige forsorg enten maa eller skulle betagis.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 5.

6. Ingens bestilning eller myndighed blifver hermed betagen.

Meget mindre skulle nogen sognepræst formene sig noget af sin plictige omhue oc førige bestilnings myndighed hermed at være betagen, efterdi saadant hannem langt mere til hielp oc større myndighed jo er indskicket; ti præster ligger jo stor[1] mact paa at vide oc kiende [2]deris siele, de skulle giøre regenskab fore. Oc før end hand noget for saadanne hans medhielpere lader offentlig indkomme, [3]skal hand al tid med sin egen særdelis oc hiemmelige advarsel oc paamindelse først forsøge, om den skyldige sig vil raade oc undervise lade. Oc dersom saadan christelig kierlig oc venlig paamindelse intet formaar, da siden i alle hans medhielperis nærverelse oc [*s. 45*] paahør igien med alvore hannem formane at rette oc bedre sig. Der for uden ved en hver retsindig sielesørger vel, at hand nu saa vel som tilforne med gode exempel, christelig omgengelse oc hiemmelig skriftemaal skal giøre sit kald, saa ocsaa særdelis lempe sin predicken efter, som tilhørernis forhold mest udkrefver.

Frdg. 1629 27. mars 1. 6.

[1] *K:* større.

[2] *K:* dennem, hvis siæl hand skal.

[3] *K:* al tid skal.

7. Naar præsten med sine medhielpere sig skal forsamble.

Oc skulle præsten med forskrefne sine medhielpere oc bistandere sig i det ringeste 4 gange om aarit til

tamperdagen eller i samme dagis uge i sacristiet i kirken[1] forsamble oc, dersom nogen uden lovlig undskylding da ude blifver, gifve til sin hosbunde eller de fattige, om det[2] med deris hosbunds minde kand ske, en hel rixdaler, hvortil præsten, som hand til brøden vil svare, skal hafve indseende [med][3], at dend udkommer, saa frembt hand icke selfver dend vil udgifve, oc ellers ocsaa, saa tit som en hver sognepræst i sin sogen noget victigt forefalder, da hannem om søndagen efter tienisten at forsamble fornefnde sine medhielpere, enten [*s. 46*] naar hand self noget, som deliberation udkrefver, hafver formerkit, eller hand af nogen af dennem derom noget, som saadant kunde udkrefve, er blefven advarit, oc dersom noget tviflraadigt[4] eller victigt forfalder, da maa præsten af provisten oc tvende neste herritspræster begiere, de hos ville være med raad oc myndighed al ting at forrette, som det oc hermed at giøre, dennem skulle være befalit etc.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 7.

[1] *K forbig.:* i sacristiet i kirken. [3] *Således K.*
[2] *DE:* de. [4] *BTC:* tiuflraadigt.

8. Medhielpernis særdelis tilsiun.

Hvad synder oc laster guds ords tienere bør at straffe, tør her inted opregnis, for guds egne ord saadant klarlig udviser[1], oc alt hvis præsten udi guds ord er befalit at straffe, det samme er hans medhielpere hermed befalit at staa hannem bi udi, om behof giøris, men særdelis bør de at hafve indseende med saadanne laster, som ellers formedelst sedvanlig rettergang icke saa bekvemmelige er at afskaffe eller bevise, som predickens forsømmelse, helligedagis misbrug til gilde, drik, dobbel, gøglen, fecten eller andet saadant, sacramentens frahol- [*s. 47*] delse ofver it fierding, halft eller helt aar, idelig sveren oc banden, guds ords skempt sampt misbrug udi omgengelse, ond

[1] *K:* klarist udtyder.

forligelse imellom ectefolk, som uchristelig uden billige aarsager sig imod hin anden forholder, saa oc foreldre oc børn indbyrdis, letferdig skanderen oc snak, letferdig selskabs besøgelse oc omgengelse, rufferie, fyllerie oc idelig druckenskab, ubillig fordel i kiøb oc sal, ulouglig aager, gierighed, udi synderlighed de, som ungdommen forføre til drik, dobbel, letferdighed, ofverflødighed, bekostning oc ødselhed, med dette oc alt saadant bør en hver af præstens medhielpere saa vel som præsten self, hver for sig, som det først spørger, at forekomme, oc med hiemmelig formaning oc ifrig adv[a]rsel[1] giøre deris kald med flid, at saadant maatte afskaffis, saa vel som oc saa siden sig samptlig raadføre, hvorledis det best ske kunde. Oc lige som ingen der med bør at beskemmis, mens al ting det hiemmeligst mueligt er forrettis, saa bør oc ingen deris advarsel ilde at optage, men for en christelig kierligheds øfvelse oc brøderlig skyldighed at holde. [*s. 48*]

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 8.

[1] *BTC:* adversel.

9. Hvorledis halstarrige paamindis.

Men dersom saadan hiemmelig, christelig, sactmodig oc broderlig advarsel ingen fruct vil skaffe, da maa præsten ved degnen eller klockern, som en kunde til sig tage, om behof giøris, lade samme person for sig kalde oc da præsten i sine medhielperis samptlig paahør med ifver oc alvor igien undervise, laste oc straffe saadan guds ords haardnackede[1] oc halstarige foract.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 9.

[1] *DE:* hardnackede.

10. De motvilligis første paamindelse.

Dersom den indkaldede icke møder, ei heller hafver uforbigengelige forfald, hvorpaa af dennem strax kand kiendis, skal hand saa meget mere vorde mistenkt oc strax findis til en rixdalers straf til hosbunden eller hus-

arme, om det med hans hosbunds minde kand ske. Men sker det tire af motvillighed oc foract, da skal hand advaris at holde sig fra det høiverdige alterens sacramente, indtil hand beviser det hellige kirkeembede sin tilbørlig lydighed oc ære. [*s. 49*]

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 10.

11. Motvilligis anden paamindelse.

Findis oc nogen saa halstarrige, at hand hverken præstens særlig eller hans samptlige medhielpernis formaning vil acte, da maa præsten hannem tilsige saa lenge at skulle holde sig fra Christi legemis oc blods sacramente, indtil hand forstaar sin synd oc ondskab, saa oc truis med band, oc da skal hannem aarsagen dertil udtryckeligen formeldis.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 11.

12. Motvilligis sidste paamindelse oc straf.

Dersom enda ald saadan refselse oc paamindelse inted vil fructe, mens mere foractis oc glemmis, da skal sognepræsten trende søndager liuse til band oc ellers tit oc ofte tilforn af predickestolen giøre bøn oc formaning for samme person, mens om dismidlertid ingen kiendelig forbedring bevisis, da skal præsten siden ved nafn udlucke samme person af guds menighed oc samkvem oc bruge denne efterfølgende maade:

Eftersom vor herre Jesus Christus hafver gifvet sin sande kirke oc menighed [*s. 50*] himmerigis nøgle, at hvad, som de binde paa jorden, skal være bunden for gud i himmelen, oc hvad de løse paa jorden, skal være løst i himmelen, hvilket herren oc self ydermere hafver forklarit efter sin opstandelse, at hvilke de forlader synderne, dem ere de forladne, men hvem de derimod beholde deris, dem ere de beholdne. Oc den hellig apostel Sanct Povel af samme Jesu Christi aand strengeligen hafver befalit, at de, som aabenbare synde[1], skulle oc aabenbare straffis for

[1] *Således K; BTC:* synder.

alle, paa det de andre kunde oc frycte sig, fordi den menigheds roes er icke smuk, som icke skiller sig af med grofve laster oc[1] forargelige syndere i tide, saa er det da ocsaa fornøden i denne christen menighed, at vi retsindeligen giøre det samme, oc holde hart ved den christne kirkis moderlige ris[2] i denne sidste tid med ald troe oc flid, som vi for gud ville forsvare. Oc derfore efterdi her oc saa dis være findis hos os, denne grofve, forargelige synder N. N., som hafver bedrefvet det oc det: ubi exaggeretur species peccati per sententiam unam aut alteram, [*s. 51*] ex verbo dei etc., da bør os som rette christne at udrødde saadan gammel surdei oc skille den aabenbare synder fra os, at hand (eller hun) icke ydermere skal forarge eller forderfve den gandske menighed oc føre guds retferdige vrede ofver alle tillige, sig self dermed til des større straf oc fordømmelse, hvorfore jeg, som intet tvifler, at en hver af eder, som er en ret sand christen af guds aand, jo mener det samme med mig. I vor herris Jesu Christi nafn, om saadan en diefvelens gierning oc stinkende vederstygelighed, nu her paa mit embedis oc den christne kirkis vegne med vor herris Jesu Christi kraft kundgiører oc aabenbarlig forkynder, at N. N. for slige grofve forseelsers skyld er it bandsmænniske oc udeluct fra den christen menigheds sambfund oc sacramente som en hedning under saadanne sine synders beholdning oc band oc guds vrede, som hand (eller hun) saa ydermere samblet sig self med sin haardhed oc ubodferdige hierte til paa vredens oc guds aabenbarelsis retferdige dombsdag, oc [*s. 52*] ofverantvordet sathanæ til kiødsens forderfvelse paa det, at aanden efter en sand omvendelse kunde blifve fri oc salig paa den heris Jesu dag.

Dersom, naar saadan band ske skal, nogen tvifl indfalder, da skal præsten dermed icke formeget ile, mens

[1] *DE forbig.:* oc. [2] *K:* vis.

kand om behof giøris hos bispen, provisten oc neste præster sig om raad oc sambtycke bespørge.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 12.

13. Bandsette biudis ei til fadder eller anden samkvem.

Den, som vorder bandset, maa icke tilstedis til Jesu Christi testamentis sacramente, ei heller være vidne til daaben, icke heller indbiudis eller komme til nogen hederlig samkvem, før end hand sig med gud oc hans hellige menighed igien aabenbarlig forliger.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 13.

14. Deris straf, som bandsette indbiuder.

Indbiuder nogen saadanne til fadder eller anden hæderlig samkvæm, skal den derfor, om det dend er bevist, efter præstens oc hans medhielperis betenkende være forfalden enten til at staa aabenbarlig skrift eller gifve noget til de fattige. Indtrenger sig oc [*s. 53*] dend bandsette til noget hannom herudi er forbuden, bøde derfore til sit herskab, som derom af præsten skal advaris. Befindis herskabet der ofver icke at straffe, da skal præsten gifve bispen det til kiende, som det siden til hofve skal andrage.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1, 14.

15. Bandsetis sted udi kirken.

Dis midlertid nogen saaledis er bandsat, maa hand dog tilstedis at høre guds ord udi kirken, dog skal dend hafve særdelis en sted for sig, hvor den hannem forordnis, oc skal præsten der foruden tit oc ofte saadanne mennisker formane oc, naar leiligheden [sig] begifver[1], lære oc undervise, at hand sig igien omvender oc med gud oc hans øfrighed[2] forliger.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 15.

[1] *K:* gifvis.

[2] *K:* menighed.

16. Naar bandsette af landet forvisis.

Medens dersom hand inden aar oc dag sig icke ved aabenbarlig bekiendelse oc afbøn udi guds menighed igien indlemmer, skal hand for landemodet indstefnis, oc da ved dom sit herskab ofverandvordis oc siden af disse riger oc lande forvisis. [*s. 54*] Oc skal med samme forseelse efter loven forholdis, oc siden med dend bandsatte person, om den er udi ecteskab, forholdis efter artiklerne[1].

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 16.

[1] *Ordin. 1582 19. juni (no. 291).*

17. Bandsette er tillat at stefne i sagen.

Dersom da den bandsatte formener sig foruretted i en eller anden maade at være, stefne sig ind for kongen oc rigens raad, oc siden gaaes derom, hvis ret er, oc skal strax tagis stefning, at retten disbedre ofver hannem med execution kunde hafve sine gienge.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1, 17.

18. Aabenbarlig afløsning.

Mens dersom nogen, som enten fra det hellige alterens sacramente hafver verit udeluct eller med band hafver verit truit, sig dog vil omvende oc giøre en advorlig oc hiertelig bekiendelse, eller andre, som efter ordinantzen bør at staa aabenbare skrifte, eller dennem, som inden tinge med opracte fingre befindis menædig at være, eller dem, som til tinge hafver verit sicted oc tiufveri ofverbevist oc dog benaadet, oc de, som bandsatte værit hafve oc nu en ret alvorlig oc [*s. 55*] hiertens omvendelse begierer at bevise, de maa igien for deris aabenbarlige forseelser oc forargelser aabenbarlig til menigheden annammis, hvilket ske skal efter predicken, naar høimessen er ude, mens menigheden er tilstede oc icke enten til frupredicken eller for predicken. Afløsningen lyder som efterfølger:

Dend herre Jesus udsend af faderen at frelse det, som vaar fortabt, sagde self til Peder: »jeg vil gifve dig

himmerigis nøgle oc hvad, som du faar bunden paa jorden, det skal være bundit i himmelen, oc hvad du faar løst paa jorden, det [1]skal oc være løst i himmelen.« Item til sine disciple der hand efter opstandelsen inden lucte dørre hafde blest paa dem: »annammer den hellig aand; der som I forlade nogle deris synder, da ere de dem forladne; dersom I beholde nogle deris, da ere de dem beholdne,« hvilken apostoliske myndighed hand hafver efterladt sin christne kirke indtil verdens ende. Oc efterdi da vi hafve her for os denne aabenbare, bodferdige synder N. N., som saaledis [*s. 56*] bekiender at hafve ilde oc grofvelig forset sig imod det eller det bud oc befinder, eftersom apostelen det siger, at saadanne syndere skulle icke arfve guds rige, oc at guds vrede kommer for sligt ofver vantroens børn ꝛc. oc det med hiertens fortrydelse ꝛc. som dog visselig forlader sig paa guds faderlige barmhiertighed efter hans sande forjettelser oc paa den herris Jesu Christi guds enbaarne søns, vor kieriste broders, fulde igienløsning oc fortieniste, sampt den hellig aands ofverflødige naade til fuld synders forladelse ꝛc., hvortil vi alle ville flittigen bede den gode gud om aandelig trøst, saa oc hand efter den hellige daabs rette mening maa jo mere oc mere aflegge det gamle menniske med synd oc begierlighed, at det nye maa ret voxe til, oc derfore begierer saa hiertelig at maa annammis til den christne kirkis menighed oc den herris Jesu Christi sande ærefulde legemis oc blods sacramente. Vil oc gierne forbede denne gandske menighed, qvod ita fiat, at I alle ville bede gud for hannem oc med de hellige [*s. 57*] engle glædis ofver hans omvendelse; anlofver oc for gud oc menigheden her efter at flye saadan last oc vederstygelighed; oc af guds naade lofver I det? Ja ꝛc., da efter saadan eders hiertens bekiendelse med christelig tilsaugn

[1] *K:* blifver løst i.

oc forset tilsiger jeg dig N. N. (oc dig, om de ere flere, den ene efter den anden) med haands paaleggelse saadanne dine synders forladelse i nafn gud faders, søns oc hellig aands, amen; gak nu i fred i herrens nafn; den allermectigste gud styrke oc bevare dig der til med sin hellig aand for Jesu Christi, vor herris skyld, amen.

Naar den bandsette er saaledis igien udi guds menighed indlemmet oc der paa hafver efter sin christelig omvendelse bekommit absolution, maa ingen enten til tinge eller udi anden forsamling eller nogen sted hannem det tilbrede, oc saa frembt det sker, da skal gifvis 10 rixdaler til straf, oc om hand det icke formaar, stande aabenbare skrifte, hvilke bøder skulle indkrefvis af benefnde personer, som forskrefvit staar. [*s. 58*]

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1, 18.

19. Om bandsat, som siug blifver eller hendøer.

Blifver nogen bandsat siug eller dend uden aabenbarlig afløsning icke bør at stedis til Jesu Christi naderis sacramente oc dog i sin siugdom alfvorlig begierer derudi at vorde delactig, da maa saadant ske, naar hand sig der til christelig skicker. Dog skal hand, om hand blifver igien til passe, alligevel menigheden aabenbarlig forbede, oc da at gifvis til kiende, hvorfor hand tilforne er til alterens sacramente tilsted. Mens døer nogen bandset, som icke afløst blifver, da maa hand icke begrafvis i kirke eller kirkegaard.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 19.

20. Paa hvad sted afløsning maa ske.

Dersom nogen, der aabenbarlig hafver syndet paa en sted oc kand icke saa lettelig komme did igien, hvor menigheden aabenbarlig kunde forbedis, for atskillige aarsager skyld begierer hiertelig afløsning paa den sted, som hand da befindis paa, kand det hannem oc aaben-

barligen tilladis dog saaledis, at den guds ords tienere, som er paa den sted, hvor synden er bedrefvit, vilde [*s. 59*] beskedenlig til kiende gifve den hele sags omstendigheder oc leiligheder, at saadan en efter gangne proces maatte nu vel oc uden fare aabenbarlig afløsis; vilde oc bede dend sognepræst at giøre det, i hvis menighed hand fantis nu at være, oc af hvem hand sligt begierede, som før er rørt, at den præst det da maatte forrette, dog saa at hand strax der paa skulle tilskrifve det den førige præst, sligt hos sig at være sked, at hand det der efter kunde forkynde ocsaa aabenbarligen i sin menighed, som til at afbede slig forargelse paa den persons veigne, som tilforne hafde sig der[1] forset oc nu var afløst, som sagt er.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 20.

[1] *DE:* det.

21. Ingen ubekient maa bandsettis.

Ingen maa af den christen menighed udeluckis eller bandsettis, icke maa heller liusis til band for den, som icke vidis hvem[1], mens dersom nogen synd oc utilbørlig gierning af ubekient menniske bedrifvis, da skal præsten af predickestolen bede oc formane gud den allerhøieste, at saa frembt samme menniske lefver, de[n][2] maatte blifve kient, aabenbarit oc tilbørligen straffit oc komme til sine [*s. 60*] synders bekiendelse oc omvendelse: der hos, at efterdi samme menniskes synder, som hand holder hiemmelig, ere hannem udi himmelen forbeholdne, oc hand derfor er saa megit dislengere fra sin omvendelse, som hand holder sig ubekient for guds ords tienere oc den christen menighed, da skal hand advaris, om hand saa er ved haanden, at hand den formaning hører eller oc der om spørge kand, at hand holder sig fra vor herris Jesu Christi

[1] *K:* hvor.

[2] *Således K; BTCDE:* det.

legemis oc blods sacramente, efterdi hand er udi guds vrede, indtil hand sig bedrer, bekiender oc omvender.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 21.

22. Hvorfore af predickestolen maa liusis.

Eftersom hid indtil for en ringe oc føie actet ting hafver værit brugeligt af predickestolen at liuse, som dog til den sted, der al tid høi actet bør at være, billigen icke henhørte, saa skal det hermed aldelis være afskaffit, saa alt hvis den christne kirkis bøn icke udkrefver, derom icke heller af predickestolen skulle meldis. Mens hvad anden verdslig bedrift angaar, kand paa landsbyerne skickeligen efter tienisten paa kirkegaardene vel [*s. 61*] forrettis. Oc om noget giøris fornøden af predickestolen at gifvis til kiende, da skal det for tienisten præsten angifvis, at hand, som dend steds respect best bør at hafve i act, kand vide, om der om bør at liusis eller ei.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 22.

23. Om hiemmelig misforstand.

Naar nogen tvist eller uenighed imellem forældre oc børn, husbond oc hustru eller oc andre naboer oc venner kunde indfalde, som christeligt oc best var uden vitløftighed oc anden eftertale at kunde i stilhed vorde bilagt, da bør oc kand en hver, som mest christeligt hierte hafver oc mest begierer at skye forargelighed, had oc afvinds onde begyndelse, enten beklage sig for sin siælesørgere allene eller, om det icke vil hielpe, for hannem oc hans medhielpere tilhobe oc saaledis gifve christeligen aarsage til, at af en ringe misforstand icke skulle en hedniske uforligelighed følge, at megit ont i tide kunde forekommis; findis nogen forargelig i saadan uforligelighed at frembture, straffis af herskabet efter forseelsens grofhed. [*s. 62*]

Kilde til: Naar nogen ... forekommis, *er frdg. 1629 27. mars 1. 23.*

24. Om adelspersoner.

Dersom nogen adelsperson befindis at ligge oc øfve sig udi nogen aabenbare synder oc laster imod gud oc sin egen samvittighed eller oc sine tienere fra guds tieniste med hofveri eller anden syssel uden største aarsag oc fornødenhed om bede- eller helligedage findis at holde, da skal præsten udi den sogen, som samme adelsperson er boeset eller oc sig opholder, først i enrum hannem advare, oc dersom det icke vil hielpe, gifve provisten oc bispen det til kiende, hvilke forskrefne adelsperson for sig skulle indkalde oc i lige maader med hannem efter ordinantzen oc vore forordninger, de førrige om boelskab[1] saa vel som denne[2], sig med band oc andet forholde oc procedere efter, som de for gud den allerhøieste oc os udi sin tid acte at forsvare, om de her udi af nogen persons anseelse sig lader betage oc afholde fra at forrette det, som de gud allermectigste plictige ere udi deris bestilling at forrette oc efterkomme. Dersom da saadan adelsperson enten med trussel, beskickelse eller anden ge- [*s. 63*] valt sig paa nogen guds ords tienere vil understaa at forgribe, da ville vi saadant ingenlunde ustraffit lade passere, oc saa fremt præsten her efter sig icke retter, skal hand af lensmanden oc bispen tiltalis oc miste sit kald, oc dersom lensmanden eller bispen det da icke til kiende gifver, skulle de gifve 200 rixdaler til neste hospital.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 24.

[1] *Frdg. 1582 19. juni (no. 292).* [2] *Dette ord er tankeløst optaget af kilden: frdg. 1629 27. mars.*

25. Om mistenkelse oc berøctede personner.

Dersom nogen for anden vorder mistenkt oc berøctet at lefve et lætfærdigt eller skammeligt lefnit med hver andre, bør dem icke allene at paaleggis, at de sig fra hver andre endeligen entholde, mens oc, om de ere

leddige personer, slet af byen, sognen oc vel herridet fra hver andre at begifve, efterdi en hver, som erligt nafn acter, der til sig gierne bør at forstaa, oc forargelsen saa vel som synden bør at straffis, med mindre de til videre kirkedisciplin vilde forfalde, oc straffis af deris herskab. [*s. 64*]

Kilde til: Dersom nogen ... vilde forfalde, *er frdg. 1629 27. mars 1. 25.*

26. Forargelige lægen oc fastelafnsløbens afskaffelse.

Skal oc her efter al lætfærdig oc forargelig lægen oc fastelaffensløben strengeligen være forbuden, efderdi saadant sker mest paa de tider, som et hvert guds barn størst alvar oc andact burde at bevise. Giør nogen herimod, straffis af øfrigheden derfore.

Kilde til: Skal oc ... bevise, *er frdg. 1629 27. mars 1. 26.*

27. Præsterne eller deris medhielpere maa ei utilbørlig paaskieldis eller beskickis.

Dersom nogen paa præsten eller hans medhielpere vilde skielde eller nogen af dennem for deris velmente hiemmelige advarsel oc refselse beskicke, da bør saadant deris øfrighed at gifvis til kiende, som der ofver skal strafve, med mindre mand nødis skal paa høire steder ofver saadan utaknemmelighed at beklage.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 27.

28. Om præstens beskedenhed oc frihed.

Oc efter som præsten med sine tilforordnede medhielpere got christeligt betenkende, limfeld oc beskedenhed udi tvifvelraadige sager hafver at bruge, saa skulle de sager, som allene i enrumb for dennem forrettis, med paamindelse, formaning, forspørgen oc [*s. 65*] advarsel om udspred rycte icke siden til nogen udvortis verdslig forhør eller proces drifvis mod dennem, om end al ting icke befindis, som røcte gaar, for verdslige ræt komme nogen

til skade i nogen maade. Oc paa det den berøgtede, om hand uskyldig er, icke maa komme til vanrøgte, da skal intet skriftligt fattis om saadant, meden al ting hiemmelig udi deris moede holdis oc forrettis. Oc om præsten noget, som hiemmeligt er, eller hans medhielpere udføre, da hand afsettis efter ordinantzen, oc hans medhielpere gifve 30 rixdaler til deris hosbunder eller de fattige, som før er rørt.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 29.

29. Hvo prester sig skal med raadføre.

Oc efterdi udi tvifvelraadige sager præsten sig icke allene med sine medhielpere, mens ocsaa med provisten oc, hvor provisten icke sagen rette kand eller ei noksom forstaar, med bispen hafver at raadføre, da skal provisten, naar nogen hans provisties præster det begierer, skicke samme præstis bref oc skrifvelse ved en af herridspræsternis (til hvilken at fremsende præsterne ordentlig skulde [*s. 66*] skiftis) bud til neste præst, oc saa frembdelis fra it herrit oc til it andit, indtil brefvit til bispen fremkommer. I lige maader forholdis med beskeden oc raadførsel fra biscopen paa samme angifvende tilbage paa sine steder igien ved provisten oc præsternis bud at skicke oc forskaffe.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 30.

30. Om presternis tilsiun oc besøgelse hus fra hus.

Nok skulle alle guds ords tienere hafve sønderlig indseende til end oc stundumb hus fra hus, hvor mest fornøden oc bekvemeligst ske kunde, at de, som ere i deris menigheder, nære sig redeligen at holde deris børn til lære, handverk oc anden tieniste, hvorom der oc alvorligen bør at ske formaning.

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 31.

31. Straf ofver præsternis oc medhielpernis forsømmelse.

Befindis præsten eller hans medhielpere[1] udi deris bestilling at se igiennem fingere eller være forsømmelige, da skulle de efter lensmandens oc bispens sigelse straffis, som ved bør. [*s. 68*]

Kilde: frdg. 1629 27. mars 1. 32.

[1] *K:* medtienere.

Det 3. capittel. Om vildfarende lere.

1. Papister niude ei arfve eller tienister her udi rigerne.

Ingen, være sig enten adel eller uadel, som blifver ofverbevist at være af den papistiske religion, maa tage nogen arf, men skal være arfveløs, oc samme hans arf skal være forfalden til hans neste slect oc arfvinger. Icke heller skulle slige papister maa boe her udi rigerne. Findis oc ellers[1] nogen paa jesuvitiske steder at hafve ganget i skole eller studerit, da skal den icke til noget kald enten udi skolerne eller kirkerne betrois.

Kilde: reces 1615 31. mars § 1.

[1] *DE:* eller.

2. Munke oc jesuviter maa sig ei udi disse riger opholde.

Munke, jesuviter oc dislige papistiske geistlige personer maa under deris lifs fortabelse icke her udi disse riger oc lande [*s. 69*] lade sig finde eller opholde, som de imod voris christelige troes bekiendelse oc kirkeordinantze atskillige vildfarende noviteter oc superstitioner vilde indføre oc paatrenge. Hvo vidende saadanne personner huser oc herberger eller steder dennem plads til deris rommerske ceremonier oc superstitioner at fulddrifve, straffis som de sig imod kongl. mandater motvilligen forholder. I lige maader skulle oc under høieste straf oc

unaade være afskaffede alle andre secters øfvelser, predicken oc sammenkomst, som de, der ere imod voris christelige troes bekiendelse, som anno 1530 til Ausburg er ofvergifven oc nu her i disse riger oc lande af guds synderlige naade øfvis oc underholdis. [*s. 70*]

Kr. Thomesens udkast § 45 (ordret).

Kilde til: Munke . . . paa trenge, *er i det væsenlige frdg. 1624 28. febr. § 1; til:* Hvo vidende . . . forholder, *er i det væsenlige a. st. § 2; til:* I lige maade . . . underholdis, *i det væsenlige a. st. § 3.*

Det 4. capitel. Om kirkernis forsvarer oc deris tilsiun.

1. Kirkens forsvar.

Kirkernis forsvarer ere kongens lensmænd saa oc de, som jurapatronatus hafve, adel, universiteter, capiteler, provister eller regenskabsprovster, clostere oc andre geistlige, en hver af dennom ofver sine betroede eller underhafvende kirker. Skulle alle forbemelte, den ene saa vel som den anden, rette sig efter denne forordning.

2. Juspatronatus.

De, som saadane jurapatronatus hafve eller der med saa ere forlente, at de kirkernis indkomme maa bruge oc opberge, maa ei lade kirkerne forfalde, saa frembt de ellers saadanne høiheder oc benaadinger frembde- [*s. 71*] lis beholde ville, ti det er ubilligt, at sognemændene skulle udlægge deris tiende oc rettighed til kirkens underholdning oc dog den ombære. Lader patronus kirken forfalde, da bør hand at erstatte kirken opbørselen til sin reparation, oc kirken self siden sine indkomme beholde til got regenskab, dog under patroni direction, øfrighed oc forsvar.

3. Dombkirker.

Dombkirker oc andre capitelskirker niude samme rettighed som andre kirker oc saa herefter, særdelis belangende deris indkombst oc indkommis administration.

Menige residerende capitulares ere deris kirkers forsvarer som forbemelt, oc skal ellers med kirkestolene, regenskabs indtegt oc udgift oc alt andet forholdis i domb- oc capitelskirker som i andre kirker. Procuratores templorum oc kirkerverger maa sig intet vist eller uvist der af tilholde efter en sedvane oc vedtegt, de oc deris antecessorer (største del i pafvedommet) egennyttelig under sig giort haf- [*s. 72*] ve, sig self til fordel oc kirkerne til skade, med mindre fundationer oc kongl. privilegier med udtrøkte ord dennom det in specie tileigner.

4. Kiøbstedkirker.

Borgemestere oc raad ere i lige maade deris egne kirkers (dog under lensmændenis direction oc indseende) forsvarer, som forbemelt.

5. Kirkernis forsvarers tilsiun.

Forbemelte kirkens forsvarer skulle hafve lige tilsiun hver med sine domb-, kiøbsted- eller landsbyekirker[1] oc ramme deris gafn oc se til, at kirkerne holdis ved hæfd oc bygning, oc at med deris indtegt sparsom oc rictig omgaaes; de skulle oc handhæfve oc svare for kirkernis jorder oc indkomme. Er oc nogen nogit fra kommen, da skal kirkens forsvar det igien indkalde oc der paa hende endelige domb, oc skulle de i egen person aarligen høre kirkernis regenskaber oc kirkerne besøge, saavit mueligt er.

[1] *DE:* landsbyekirke. [*s. 73*]

6. Forklaring paa kirkernis beholdinger lefveris aarligen i kongens renterie.

Hver lensmand skal aarligen med sit regenskab indlefvere udi kongens renterie rictig fortegnelse paa kirkernis beholdinger, saa oc hos hvem samme kirkernis penge ere udsatte. Capitlerne oc regenskabsprovister oc andre geistlige skulle aarligen forbemelte fortegnelser sampt kirkeregenskabernis gienparter belangende deris kirker hver

Philippi Jacobi lefvere stiftslensmændene [oc] dennem med deris regenskaber at fremskicke.

Jfr. reces 1615 § 41 31. mars.

7. Bispens tilsiun.

Naar bispen visiterer, da skal hand forfare om kirkernis tilstand. Angifvis nogen mangel, da skal hand ved sin skrifvelse angifve det hos kirkens forsvar.

8. Herridsprovsters tilsiun.

Herridsprovsten skal aarligen, naar hand visiterer kirkerne saa vel de, som under jure patronatus ere, som andre, forfare kirkernis den ennis saa vel som den andens indkommis tilstand, dernest kirkens mangel paa dessen ornamenter oc byg-[*s. 74*]ning, om nogen bryst findis, oc det ved siun, som præsten med fire vederhæftig[e][1] sognemænd skulle giøre oc gifve fra dennem beskrefven; saadant skal hand self med underskrifve oc aarligen, før regenskab giøris, tilstille kirkens forsvar, paa det hand sig self til samme kirke forføie kand oc til nødtørftighed raade boed paa, hvis fornøden er, eller oc efter beskaffenhed des forbedring befale.

Til 1. punktum jfr. åb. brev 1634 23. juni.

[1] *BTC:* vederhæftigc.

9. Jord oc rettighed, som fra kirken kommen er.

Forfarer provsten nogen jord, rettighed eller indkomme at være kommen fra kirken, da skal hand gifve det kirkens forsvar til kiende, som det skal indtale, saavit ret er.

10. Præstens tilsiun.

Præsten skal raadføre kirkevergerne oc ramme kirkens gafn; hand skal oc med egen haand skrifve oc clarere kirkens regenskab med sit eget blek oc papir, saa oc ofvervære, naar kirkens regenskab høris (om det begieris), oc da om kirkens [*s. 75*] leilighed, indtegt oc udgift giøre god oc sandferdig underretning.

11. Capitelskiøb i Danmark.

Kirkens korn, smør oc anden landgilde skal aarligen efter got ydeferdigt korns oc smørs landkiøb (dog saa, at kirkerne saa vel som kiøbmændene sker skiel) settis af stictslensmanden oc capitelet, hvor capitel er. Udi Aalborg oc Fyens stifter skulle lensmændene paa Aalborghus oc St. Hansis closter med bisperne oc nogen af de vildeste stiftsprovister, som lensmændene dertil ville forskrifve, sette capitels kiøb. Veigrer sig nogen efter dette kiøb at gifve penge, yde da kornet efter stedsmaalsbrefvit i rette tide.

Til 1. punktum jfr. frdg. 1621 12. septbr. (no. 601) § 1.

12. Kirkernis kiøb i Norge.

Udi Norge skulle kongens befallingsmænd paa Aggershus, Stavanger, Bergen oc Trundhiem, hver paa sin sted[1] met bisperne oc capitellet hvert aar den 15. januarii[2] eller neste søgne der efter, om da helligt indfalder[3], sette et vist capitels kiøb. Dog udi [*s. 76*] hvert fogderi oc lands[o]rt[4] efter sin beskaffenhed oc det aars leilighed, hvor efter kirkens indkomme skal beregnis.

Kilde: frdg. for Norge 1632 29. juli § 11.

[1] *K forbig.:* hver paa sin sted.
[2] *K:* st. Povels dag.
[3] *K forbig.:* eller ... indfalder.
[4] *BTCDE:* landsart.

13. Kirkevarenis lidelige taxt.

Forbemelte i Danmark saa vel som i Norge skulle saaledis taxere kirkernis vare, saa baade kirkernis beste rammis, saa at varene ei saa dyre settis, at de hos kirkevergerne blifve beliggende, dennem oc kirkerne til skade.

14. Hvo kirkeverger tilsetter.

Kirkernis forsvarer skulle sette til kirkeverger vederheftige dannemænd, som vide kirkernis beste oc ei søge egen nytte i indtegt, udgift, kiøb, sal, vogenleie, bygning eller andet, oc skulle kirkevergernis nafne de, som fremb-

delis blifve, aarligen sidst udi hvert aars regenskab indføris. Hafver nogen en tid lang værit kirkeverge, oc anden vederheftig er at bekomme, da maa en anden i dens sted tilsettis. End tilskicker kirkens forsvar nogen sognemand at være kirkeverge, hand rette sig efter samme befaling. Dog belangende lands- [*s. 77*] byen, saa lenge kirkens forsvar self hafver vederheftige bønder i samme sogner, da bruge sig først dennem oc siden andris.

15. Landsbyekirkeverger i Norge.

Paa landsbyen i Norge der tilskicker provist oc præst med stiftskrifveren kirkeverger, som oc dertil skulle lade sig bruge, dog ere de allene it aaremaal, det er tre Aar, i bestilningen; de samme (naar andre midlertid værit hafve) maa igien paa nye tiltagis, om de ville, eller oc andre lige vederheftige icke ere at bekomme.

16. Om kirkeverger forandris.

Døer, forløfvis eller afsettis nogen kirkeverge, da skal hand eller hans arfvinger strax fra sig til efterkommende lefvere inventarium, kirkestoelen, kirkens regenskabsbog, beholdingen, brefve oc andet kirken tilhørende.

17. Naar kirkeverger giøre regenskab.

Kirkeverger giøre hvert aar i Danmark oc hvert aaremaal i Norge (serdelis paa vitbeliggende steder, ombkostning at [*s. 78*] skaane) rede oc regenskab, oc skulle de aarligen oc strax legge fra sig, hvis de skyldige blifve, oc ei bevilgis oc befalis til kirkens fornødenhed i samme aar at anvendis. Sker det ei, da skal kirkens forsvar det ved retten indfordre oc dennem afsette oc andre tilsette. Oc endog i Norge giøris hvert aaremaal regenskab, aligevel skulle kirkevergerne paa det neste fra sig legge det, som præsten med kirkevergerne formener at kunde blifve til ofvers.

18. Stiftsbøger.

Udi hvert stift skal være tvende bøger paa alle samme stiftens kirkers indkomme, tiender, landgilde, gaarde, jorder, skoufve, huse oc ald anden rettighed. Hvor saadanne bøger icke ere, der skulle de nu strax forfattis, oc være sig kirkernis forsvarer bisperne herudi beforderlige. Den ene stiftsbog skal være udi stiftskisten (hvor oc ellers alle andre geistligheden angaaende brefve oc documenter forvaris, oc bispens); den anden udi capitels, dog udi Aalborg oc Fyens [*s. 79*] stifter udi stiftslensmændenis giemme. Begierer kirkens forsvar copie af enten dennom, da skal bispen gifve hannom dend. Udi samme bøger indføris oc præsternis eiendomme, jorder, gaarde oc huse, dog alt forbemelt til efterretning allene.

Jfr. kirkeord. 1607 2. 9 (bl. 39).

19. Kirkestoel.

Hver kirke skal hafve sin kirkestoel, hvorudi kirkens visse indkombst, eiendom oc rettighed, være sig gaarde, jorder, enge, skoufve, huse sampt der af gaaende landgilde eller afgift skal indføris; dernest korntiende, kvegtiende, midsommerstiende, hofvetstoel oc rente; item fæ oc alt andet, hvad kirken hafver nogen indkomme af, eller den tilhører, hvad nafn det oc hafve kand. Derforuden skal derudi oc indføris kirkens inventarium, ornamenter, kalk, disk, klæder, bøger oc dislige, oc aarligen derhos anteignis, hvormed det forbedris eller forringis. Hvor saadan kirkestoel icke findis, der skal kirkens forsvar lade dend giøre, oc skal af kirkens forsvar, [*s. 80*] provisten, præsten oc stiftskriveren (hvor stiftsskrifver er) underskrifvis.

Til begyndelsen jfr. kirkeord. 1607 2. 9 (bl. 39—40).

20. Naar kirkeregenskaber forhøris.

Kirkernis forsvarer skulle hvert aar høre kirkernis regenskaber, som de acte at forsvare. Dend, som hafver[1] juspatronatus, forhører med provisten kirkens regenskaber oc underskrifver dennem begge, som de samptligen acte at forsvare, om uforsvarligen med kirkens regenskaber omgaais; høre de ei kirkens regenskaber aarligen, oc kirkevergerne derfore faar skade, stande de kirken derfore til rette. Udi Norge forhøris kirkeregenskaber hvert aaremaal (det er hver tredie aar i det ringeste en gang) serdelis i store oc vit afliggende provistier oc fogderier, som her efter formeldis, dog skal kirkens forsvar oc provisten icke dismindre tilsiun hafve, at kirkerne icke midlertid komme til kort, enten paa ligeholdelsen eller beholdingen, som aarligen paa det neste skal udsettis. [*s. 81*]

[1] *DE:* hafve.

21. Naar kirkeregenskaber angaar.

Kirkeregenskaber skulle sluttis i Danmark til den siste martii oc begynde den 1. aprilis. Udi Norge den sidste januarii oc begynde den 1. februarii.

22. Naar kirkeregenskafver[1] udi Norge skulle høris.

Kirkeregenskaberne udi Norge skulle udi det ringeste hvert aaremaal af provisten, præsten oc stiftskrifveren udi kirkevergernis (om lensmanden for lang aflegenhed icke self oc tillige kand være tilstede) nerverelse forhøris først in februario, oc skulle provisten oc stiftskrifveren hver kirke i det ringeste besøge, som nogen bygning behøfver.

[1] *DE:* kirkregenskafber.

23. Aaremaal tillige hver sit sted holdis.

Udi hver egen oc nest liggende fogderie oc provistie skal lensmanden saa beskicke, at aaremaalene til alle

kirkerne paa it aar endis oc begyndis, paa det kirkeregenskaberne paa en tid kunde høris.

24. Norske kirkers bygning.

Er nogen stor bygning midlertid eller ellers fornøden, oc lensmanden for langt paa en tid er besidende forhindris[1], da skal [*s. 82*] hand skicke stiftskrifveren den at bese, før regenskab høris, at da andris kand, hvis ret er. Dog er det stor bygfeldigheds reparation oc behielpning, da anordnis det oc[2] før regenskabs forhør. Om tag oc ringere formeldis herefter.

[1] *Denne utydelige sætning findes ens i alle udgaver af teksten.*

[2] *DE:* at.

25. Norske kirkers regenskabs forskickelse.

De forhørte regenskaber, serdelis udi hvert provistie, oc gield, af forbemelte forhørte, beseglede eller underskrefne, skulle siden strax til stiftslensmændene, med hvis derpaa skyldig blifvis, forskickis.

26. Norske kirkeregenskabers forklaring oc forvaring.

Regenskaberne skulle siden paa de steder, lensmændene residerer, forhøris oc forklaris oc paa nye af lensmændene self oc stiftskrifverne underskrifvis. Derefter skulle stiftslensmændene regenskaberne forklare oc, hvis der af gotgiøris, med forteignelse paa kirkernis beholdninger oc penge, hvor de ude staar, hver provist strax udi samme maanit tilskicke, oc skulle provisterne strax i hver kirkis kirkestoel samme forklarede regenskaber indføre, oc med præsten i kirke-[*s. 83*] vergernis nerverelse underskrifve, saa oc i kirkens kiste det af lensmanden underskrefne regenskaf forvarligen derhos indlegge. Gienparterne af regenskaberne skulle udi stiftskisten, som hos hver stiftslensmand er, forvarligen indleggis; skal oc samme stiftsbog oc regenskaber den efterkommende lensmand til underretning, serdelis om kirkernis beholding, herefter (naar

nogen forandring paa lenene sker) lefveris oc ved lenene forblifve. Præsten, om hand formufve hafver, gifve provsten oc stiftskrifveren en maaltid uden fremmet drik, oc tage derfore af kirken oc des annexer en orts daler eller to af dennem samptlig, om de det formaae. Hafver præsten ei formufve, da anamme provisten self samme kosterhold oc holde sig self.

27. Norske kirkers tilstands forfaring.

Naar stiftslensmændenne i hvert fogderi igiennem drager, da skulle de forfare om kirkernis tilstand serdelis dends, som best betenkende eller bygning behøfver. I andre tilfelde forholdis med kirkernis indkomme, [*s. 84*] udgift, regenskaber oc ald anden leilighed udi Norge lige som i Danmark, hvor ellers ved denne ordinantz icke anderledis beskickis.

28. Kirkens regenskafsbog.

Hver kirke skal hafve en numererit, med kirkens forsvars seigel igiennom draget regenskabsbog, som skal være i præstens oc kirkevergernis giemme oc icke paa skrifverstuen henleggis. Først udi samme regenskabsbog[1] skal en gienpart af kirkestolen indføris, i lige maade underskrefven, som forbemelt er; der efter regenskaberne aar efter aar, som forbemelt er, forhørede oc underskrefne, oc skal al ting udi regenskabet indføris ordentlig med dag oc datum stykvis, hvor meget, af hvem, hvorfor, hvortil oc saa fremdelis etc.

[1] *DE:* regenskabsbogs.

29. Nye regenskabsbog.

Vorder regenskabsbogen fuldskrefven, da bestillis en nye paa kirkens bekostning, oc den gamble henleggis forvarligen i stiftskisten at giemme, dog skal dend lensmanden tilstillis, naar hand paaesker, som den oc siden igien til stiftskisten lefvere skal. [*s. 85*]

30. Inventarium.

Inventarium indføris først i regenskabet, at det er beholden, oc der hos det, hvormed inventarium forbedris eller forringis, hvilken forbedring udi kirkestolen hos inventarium blifver, oc der foruden vorder tilsat, oc forringelsen afskrefven.

31. Beholdingen.

Dernest kirkens beholding af førige aars regenskab, penge, materialia, om der[1] er blefven bygt.

[1] *DE:* det.

32. Rente.

Rente af kirkens hofvitstoel med hvis formelding, hos hvem dend staar.

33. Landgilde.

Kirkens landgildekorn oc anden landgilde, hver slags korn oc anden landgildeindkomme (være sig af gaarde, jorder, enge, huse, kirkelader eller dislige) for sig self specificeret, skal efter capitels kiøb betalis, landsgildspengene skulle oc opebergis i rixskillinger. Oc skal ald kirkens tiendekorn bortfestis for penge, [*s. 86*] efter det kiøb paa kirkekorn, af de dertil forordnede aarligen sat blifver, saa hvo pengene icke til befalede tider frembskicker, hafve derfore sit feste forbrut ligesom festebrefve paa tiendekorn hidindtil formeldet hafve.

34. Jorder, som ere gifne fra bøndergaarde til kirken, komme igien for leie.

Jorder, som ere gifne fra bøndergaarde til kirken, skulle de bønder, fra hvis gaarde samme jorder gifne ere, beholde for landgilde, der pleier af at gange af gammel tid. Dog skulle de være plictige arfvinger efter anden at feste samme jorder af kirkens forsvar paa kirkens vegne for en skellig feste til en kiendelse, naar den døer, jorden fest hafver. Hafver nogen der udofver taget jord oc eiendom fra kirken imod domb oc ret, da vinde kirkens

forsvar samme jord til kirken igien med domb oc rettergang, oc den, som saa taget hafver, bøde derfore efter louven.

Kilde i det hele: reces 1558 § 41.

35. Præster oc degne nyde kirkejorder for andre.

Findis sognepræster oc sædedegne, som ære brøstholdne oc hafve ringe jord at bruge, de skulle, naar nogen kirkejorder [*s. 87*] blifve ledige, dennem for andre bekomme for billig feste, oc skulle de være forplictede deraf til goede rede aarligen at udgifve til kirkerne hvis landgilde oc afgift, som af samme jorder pleier oc met rette bør at gange, saa frembt nogen bondegaard icke af forbemelte aarsage er til samme kirkejorder berettiget.

36. Tiender.

Kirkernis korntiender (hvor om videre herefter) skal efter capitelskiøb, saa oc hvad andre tiender kirkerne hafve, saa vit de hid indtil dennem fuldt hafve, nemblig midsommer eller kvægtiende, som ei ringere end efter ret landkiøb føris til regenskab, [føris til regenskab], oc skal præsten paa samme kvægtiende holde rictig register med kirkevergerne oc til rictigheds vitterlighed deris annammelse underskrifve.

37. Kirkers kvæg.

Kirkernis fæ oc kvæg, hvor det er oc aarlig indkomme af hafvis, oc dislige, særdelis i Norge kirkekiør oc alterkiør[1], som ei maa forandris, hvor de nu ere, de, [*s. 88*] som ere forkomne, skulle igien indtalis[2].

[1] *Med dette ord ender s. 87 i DE.* [2] *DE:* indtagis.

38. Stedsmaal.

Der efter skal den uvisse indkomst indføris, nemblig stedsmaal af kirkens tiender, saavit præsterne icke kirkens tiender uden stedsmaal nyde, oc skal udi regenskaberne indføris, hvo tienderne hafve, saa oc, naar nafnet forandris

oc en anden bekommer tienden, derhos settis, hvad feste der af gangen er, at der af maa erfaris, om tilbørligen stedsmaalet er opebaarit; i lige maade indføris oc stedsmaale af kirkens gaarde, enge, jorder, boel, huse oc lader.

39. Kirkerne beholde self stedsmaal oc andet uvisse.

Oc skulle alle stedsmaale oc andet uvisse saa vel af capitels- oc provistiekirketiender, gaarde, boel, jorder oc huse som af andre kirker forblifve kirkerne efter recessen[1], oc icke forklaris, at naar kirkerne fanger den sedvanlige feste, da maa regenskabsprovster eller andre til deris profit nyde, hvis videre kand hafvis, hvad for en del tilt[a]g[e]t[2] oc der imod hos en del til deris egen fordel opta- [*s. 89*] get oc i brug værit hafver, undertagen der findis adkombst udi capitels eller deris, som sig det tilholde, eiendombsbrefve oc gamle jordbøger, som saadant u[d]vise.

[1] *Reces 1558 § 51.*

[2] *Således første projekt til Danske lov, se Secher og Støchel: Forarbejder til Danske lov 1, 568; BTCDE:* tiltegt.

40. Første bygsel oc tredie aarstage.

Udi Norge indføris i steden for stedsmaal første bygsels oc tredie aars tage. Dog fester kongens lensmand gaarden eller jorden bort, kirken til beste. Eier præsten oc kirken lige meget i gaard oc jord, da tage en hver af dennem halfparten i bygselen, med mindre anderledis af alders findis at hafve været i brug uden tviflsmaal oc modsigelse. Befindis oc nogen bygsel optagen, som icke er ført kirken til regenskab, den skal kongens embidsmand herefter strax indtale.

41. Hvad som gifvis af grafve.

Det, som gifvis af grafve i kiøbstedkirker, skal betalis efter pladsens leilighed, i c[h]or eller uden, oppe i kirken eller neder. Hvo oc kirkens gulle aabner, dend gifve til kirken, om end grafven hannem tilhører, noget

efter, som billigt kand være, i [*s. 90*] synderlighed om kirken trenger til sin underholding. Ei maa nogen nyde mere end it leirsted, ei heller giøris forskiel paa kister, medens gifvis lige for fyr- eller egekister at nedsettis; ei maa nogen selge nogen begrafvelse (hvor de maa selgis) uden capitels i capitelers oc borgemestere oc raads i byes kirker samtycke, i lige maade paa landsbyen det, som der gifvis for begrafvelser i kirken. Dog nyder præsten oc kirkevergerne fri begrafvelser i kirken, om de i bestilningen bort kaldis; dernest hvad for kiøbsted kirkegaards grafver gifvis efter kirkens nødtørft oc arfvingernis formue, ti de fattige nyde grafverne fri uden betaling.

2. Ville de, som formue hafve paa landsbyen, godvilligen noget gifve for kirkegaards begrafvelse, det føris oc til regenskab, dog maa ingen tiltalis eller besvergis paa sit yderste om noget saadant under tilbørlig straf, hvortil de, det giøre eller ofver eller tilstede ere, skulle være forfaldne. [*s. 91*]

Jfr. missive 1590 20. maj.

42. Stolestader.

Det, som for stolestader gifvis i kiøbstederne, actis saa, at er kiøbstedkirken vedtørftig, da bør alle, som stolestade hafve, at gifve til kirkens bygning efter, som stolestaderne ere velbeleilige. Hvor oc kirken ringe indkomme hafver, der gifvis foruden første kiøb aarligen noget af hver stolestade til kirken. Ingen stolestade kand arfvis, dog ville arfvingerne gifve derfore som andre oc de boe i bye, da ere de nest staderne for andre.

Jfr. frdg. 1606 9. decbr. § 8; åb. brev 1630 6. febr. (no. 350) § 2.

43. Klocker.

Det, som af klockerne gifvis i kiøbstederne, betalis saa, at af dennom alle gifvis nogle daler, af søndagsklocker efter en hver byes vilkor en rixdaler eller to. Søndags gemene klocker hafve de fattige fri uden betaling.

44. Kirkeskoufve.

Det, som bekommis af kirkens skoufve, være sig oldengield, vindfelder eller fornet skouf, skal specificeris til hvem oc hvor dyre, det[1] selgis. Oc skulle capitels [*s. 92*] kirker saa vel beholde deris skoufve oc fordel deraf med olden oc andet som andre kirker, hvor icke præbenderne sær adkom oc gamble jordbøger paa samme skofvis herlighed hafve.

[1] *DE:* de.

45. Hvorledis tiendes[1] skal.

Belangende tienden, da skulle bønderne oc menige almue til gode rede tiende hver tiende kierf af alle haande korn, oc det yde i kierfven, disligeste[2] for hver tiende hofvet af kvægtienden skulle de gifve efter gammel sedvane. Udi Stavanger stift nyde kirkerne uden forhindring den tienderettighed af lapefiskende oc anden fiskende, som dennem bør, oc af gammel tid sedvanligt værit hafver. Udi Halland, Blegind oc Lister oc anden sted, hvor de ei hafve saa rundelig kornsæd, der skulle de gifve smørtiende, brød, fisk eller andet[3], som de af gammel tid giort hafve, dog hvor kirken somme steder ringe indkomme oc ingen nær tiende hafver, meden bønderne gifve, hvad de ville, hvorfor oc kirkerne besverligen holdis ved lige, der skulle lensmanden oc provisten [*s. 93*] handle med bønderne, at de goedvilligen noget videre til kirken gifve ville, de store gaarde mere, di mindre mind[r]e, saa at dend kand holdis ved lige.

Kilde til: Belangende ... gammel sedvane, *og:* udi Halland ... gifvet hafve, *er reces 1558 § 51.*

[1] *DE:* tienden.
[2] *DE:* dislige.
[3] *DE:* anden.

46. Om uret tiendes.

Klager præsten eller kirkevergerne paa nogen mand, at hand icke hafver retferdeligen tiendet, da skal lensmanden eller hosbonden være plictig at lade kaste dends korn, som paa klagis. Findis hans brøst, da hafve forbrut

sin gaard til sit herskaf. End vil hosbonden ei hielpe den klagende til rette, da klagis det for kongens lensmand; hand hielpe dend saavit ræt er.

47. Om[1] tiendis afsettelse oc fremførsel.

Bønderne skulle tienden[2] udi kierfve eller negerne efter recessen[3] afsette paa agerne udi deris eller deris fuldmectigis nerverelse, som dend skal opeberge, om de tilstede ere oc ville vere, oc siden henføre dend, hvor de plictige ere, eller derfor straffis, som ved bør. Mens dersom hastig høest indfalder, eller oc den ei møder i rette tide, som tienden skal opeberge, da hafver bon- [*s. 94*] den fuldmagt sit korn at indføre. Klager nogen siden paa uret tiende, gaais derom som forbemelt, ti bonden er ei plictig med sin skade at bide tiendtagerens velbeleilighed, medens den, som tienden tager, bør at rette sig efter bondens leilighed, som oc sig efter byemendenis vedtegt tilbørligen med høst i rette tide bør at forholde. Forspørger den, som tienden tager, sig ved kirke eller i by, da være sognemænd pligtige at sige omtrent den dag, di høste ville, om sig veierligt føier.

Kilde til: Bønderne . . . som forbemelt, *er reces 1615 31. mars § 7.*

[1] *BTC:* Dm.
[2] *DE:* tiende.
[3] *Reces 1558 § 51.*

48[1]. Hvo kirketienden bortfester.

Kirkens forsvar bortsteder kirkens korntiende, naar den ledig vorder, til den, mest deraf gifve vil. Stedsmaalit føris kirken til regenskab, oc skal kirkens forsvar med samme tiende ramme kirkens gafn, saa den deraf fyldest faar, oc, hvor tienden[2] det taaler, handle med dennem, som fester, at de videre gifve kirken til beste. Naar den til sognemendene undis, da dersom sognemændene vorder kirken ofver afgiften til villie med vogne at hente sand, [*s. 95*] sten, tømmer oc andet saadant til

[1] *DE:* 84.
[2] *DE:* tiende.

kirkens fornødenhed, kand med dennem lideligere handlis. Hvor oc afslag[1] er paa nogle tiender bevilget for ødegods ved pest[2] eller sandflugt, oc det nu igien bebyggis, der søgis billigen den førige oc billige afgift. Hvor kirken bygfeldig er oc ringe midel hafver, der søgis alle veie tienden paa høieste at opsette.

[1] *DE:* aflagt. [2] *DE:* præst.

49. Norske tiender undis bønderne for anden.

Udi Norge skal tiendekornet efter capitelskiøb undis sognemendene (om vederheftige sognemend for tienden ville stande oc dend kirken indforskaffe) undtagen de tiender, nogen nyder for sin bestilning, saa oc indtil kongen anderledis befaler.

50. Tiender fremlaanis ei.

Af kirkens tiende maa ei giøris fremlaan; hvo den vil opeberge, feste sig den, dog maa dend, som tienden hafver, unde bønderne dend for korn. De, som tienden pro officio nyder eller dermed forlenis, maa feste dend bort, som hid indtil sked er, dog allene paa deris tid, som der med forlente ere. [*s. 96*]

51. Øde gods oc drengetiende.

Hvo til øde gaarde eller boeliger lader saa, tiende deraf saa vel til kirken som til præsten; af korn, tienistedrenge eller karle saae, tiendis oc saa.

52. Kiøbstedkirkers vedligeholdelse.

Kiøbsteder[1], som aufl bruger, bør oc billigen (med mindre de der paa sær benaading hafve eller oc andre middel hafve) deris kirker at holde vid lige, saavit ordinantzen[2] dennem tilholder at tiende[3] til kirken, oc self saaledis der med holde deris kirker uden andre kirkers[4] tilleg oc besvering vedlige[5].

[1] *DE:* kiøbstederne.
[2] *Riberartikler 1542 § 9.*
[3] *DE:* tienden.
[4] *DE:* kirkens.
[5] *Rosenvinge henviser ved § 52 til Riber artikler 1542 §§ 10, 11, men heri tales om købstadpræsternes underhold.*

53. Hallands oc Bleginds tiender.

Saa fremt det korn eller pendinge, som bønderne udi Nørehalland, Blegind oc andre steder af arildstid gifvet [hafve] til kirkerne for tiende, i rette tide ei fremkommer, da skal bondefogden med to dannemænd udpante kirkevergerne fyllest; forsømmer kirkevergerne at ansige bondefogden om forbemelte[1] udleg at bekomme, hafve [*s. 97*] skade for hiembgield; forsømmer fogden at giøre udleg, naar hand tilsigis, legge self ud.

[1] *DE:* bemelte.

54. Geistlige rettigheder.

Studiskat, cathedraticum, kirkeskat, skoleskat, som kirkerne udgifvet hafve eller oc med rette bør at gifve, udgifvis endnu frembdelis som af alders hvert paa sine forordnede steder. Kommer oc nogle jura patronatus ved mageskifter eller i andre maader fra cronen eller geistligheden, gifve dog til bispen, universitetet oc andre efter, som kirkerne af arildstid gifvet hafve, efterdi cronen icke kand eller bør videre at hafve bortskift, end den med rette hafde at opeberge oc annamme, hvilket oc om de mageskifter allerede giort ere forstaais, med mindre derfore tilforne er sked udleg.

55. Regenskabsprovstens fordel.

Regenskabsprovster oc de regenskaber i capitel hører (naar de ellers self kirkeregenskaberne høre oc dennom, som behøfvis, besøge), skulle hafve af hver kirke, som formufve hafver (saa frembt [*s. 98*] de det icke goedvilligen ville efterlade), en enkende daler provistepenge oc en ortsdaler kostehold, item en ortsdaler skrifverpenge oc aldelis inted videre, penge, korn eller andet enten til vogenleie, fortering eller regenskabs forhør, provstepenge, giesteri, skrifverpenge til sig self eller deris tienner eller andet. Ei heller pension, med mindre det er nogen visse pension, som findis for hver kirke udtrøckelig indført i baade de

gamle oc ny capitels jordbøger. Hvis ulovlig sedvane[1] de self egennytteligen hafver indført som en capitels rettighed, være herefter aldelis aflagt. Dog hvor kirkerne forarmede ere eller mindre tilforn gifvet hafve end forskrefne sex ortsdaler, der skal oc herefter med dennom omdragis.

[1] *C tilföjer herefter:* (som icke bør forstaais være confirmerede), *hvad der fattes i BTDE. Det anførte indskud fylder i C netop en linje, og satsen i C svarer i øvrigt aldeles til B og T.*

56. Visitatzpenge.

Provistens visitatzpenge af kirkerne er en enkende daler oc regenskabspenge 1 ort eller en mark danske, hvor kirken det formaar; de fattige kirker [*s. 99*] gifve ei[1] regenskabspenge. Af annexerne i Norge gifvis provisten allene en half daler eller en ort, hvor annexen formue hafver, ellers[2] indted.

Til begyndelsen jfr. kirkeord. 1607 2. 9 (bl. 27).

[1] *E:* en. [2] *DE:* eller.

57. Præst oc degen.

Præsten gifvis for regenskab at skrifve 1 mark danske oc indted videre til papir eller andet. Degnen skal nøies med sin rente, oc ei gifvis af kirken noget til underholding, støfle eller andet.

58. Kirkeverger.

Kirkevergerne skulle for deris umage hafve en enkende daler eller to (hvor oc naar stoer bygning falder) af formufvende kirker; siden maa de ingen videre omkost paa reiser eller andet kirken tilskrifve. Af vedtørftige kirker hafver kirkevergene indted.

59. Skrifverpenge.

Kirkens forsvars skrifver hafver udi Danmark en ort til sin bekostning af hver kirke oc indted videre enten til vogenleie, skrifverløn, regenskabspenge eller [*s. 100*] oc af hvad aarsage, det kand være. Stiftskrifvere i Norge hafve af hver kirke en half daler oc af hver formuende

annex en ort, oc gifvis stiftsskrifveren indted videre, være sig for papir, blek, qvitantz, regenskabs forhør eller andet.

60. Om vin oc brød.

Hvor noget vist er lagt til vin oc brød at holde, skal sognepræsten det for nogen anden nyde, om hand det begierer. Befindis det, som der til er ordene[re]t, videre end vel behøfvis at kunde forslaae, da skulle lensmanden oc bispen eller kirkens patronus der udi ramme kirkens gaufn, saa kirken kand nyde, hvis til saadan brug icke fornøden giøris. Hvor indtet vist til vin oc brød hafver værit beskicket, der skal lensmanden med bispen noget vist efter sognens størelse[1] forordne, oc i lige maade præsterne, om de det begiere, forunde, eftersom de oc da allene skulle plictige være at svare der til, om nogen mangel eller klage der paa befindis. De forpactinge, som ellers paa vin oc brøds lefverende ere oprettede, skulle afskafvis. [*s. 101*] Kirkernis husmænd, hvor de nogle hafve, bør at hente brød, vin oc lius uden betalning.

[1] *BTC:* størelste.

61. Om kirkelius.

Kirkelius giøres ei flere got en toe lius om aarit til 8, 10 eller 12 skaalepund efter kirkens formue, uden nogen dennem serdelis kirken uden bekostning forærer. Handlis med nogen udi Norge, at den vin, vox, ablad oc dislige lefverer udi it eller flere provstier, da se sig provsten oc præsterne til, at de gode dannemænd ere, oc at prisen oc vegten billige ere, saa at med alt skickeligen tilgaar.

62. Mai udi kirken.

Mai til kirken for en mark eller half, efter kirkens formue oc størelse, kand oc got giøris.

63. Kirkernis bekostning paa præstekald.

Naar nogen først kaldis, da skal kirken hielpe paa hannem til fortæring at reise til bispen to gange oc til

lensmanden en gang efter, som kirkens forsvar kand siunis, oc kirkens tilstand kand taale. [*s. 102*]

64. Kirkebygning.

Naar bygning foretagis, som noget paa sig hafver, da skal kirkens forsvar ved siun udi præstens oc nogle beste sognemænds ofververelse, bygningens fornødenhed udi egen person (om mueligt er) lade bese oc taxere.

65. Flickerie.

Hvis andet flickerie, som ellers skal foretagis, det skal i kirkeregenskabs forhør i kirkebogen (af kirkens forsvar, i Danmark af provisten oc sognepresten [oc] stiftskrifveren i Norge, dog at det ratificeris af kongens lensmand) indføris, underskrifvis oc ei got giøris uden det tilforn er bevilget, som før er melt.

66. Kirkens reparation.

Paa kirkens vegne maa ingen bekostning anvendis, før tag, hvelling, vegge eller mure, vindever, lofte oc dørre ere forferdiget, oc skal alt forbemelte uforsømmeligen flyes oc forferdigis.

Kr. Thomesens udkast § 35.
Kilde i det væsenlige: frdg. 1621 12. septbr. (no. 601) § 3.

67. Kirkebygnings forsømmelse.

Tager kirken skade paa noget for- [*s. 103*] bemelte for nogens forsømmelse, at det ei ved lige holdis eller i tide repareris, da svare der til de med kirken indseende bør at hafve, saa oc de, som det forsømme, saa frembt kirken hafver middel der til. Kommer uformodelig fald paa noget, da advare præsten provisten oc provisten kirkens forsvar; siden rette sig hver, som hand agter at forsvare.

Til förste punktum jfr. frdg. 1621 12. septbr. (no. 601) § 4.

68. Om kirkens indbygning.

Skal kirken indbyggis eller orneris med taarn, hvelling, extra ordinarie klocker eller deslige, da kand sognefolket

efter deris egen andagt det lade forfatte, hvor kirkerne dertil icke formue hafve.

69. Kirkelaan[1].

Kand kirken med sin egen indkomst ei hielpis, da skal lensmanden ofverveie oc betenke, ved hvad middel den hielpis kand, om de andre kirker, som ere ved efne oc forraad, kunde komme dend til hielp med laan oc forstrekning, eller oc om den kand hielpis med sognemændenis tilskud eller udi andre maader. I lige maade forfarer capitelit om sine kirkers reparati- [*s. 104*] on ved andre capitels[2] kirkers laan, naar de, brøstfeldige ere, ei self forraad hafve.

[1] *DL:* kirkelas. [2] *Med dette ord ender s. 103 i DE.*

70. De tiender nyde fri, holde kirken vel ved lige[1].

Er nogen til kirketienden pro officio ved fundatz eller stiftning berettiget, da skal kongens lensmand tilse, at samme kirke saa holdis ved lige af dennem, som vedbør, anseende ubilligt er, at bønderne, som deris rettighed oc tienden til præsten oc kirken udgifve, derimod den tilbørlige tieniste, rettighed oc deris provistis oc kirkis underhold ombære oc miste skulle.

[1] *DE har for de sidste 3 ord kun:* fri.

71. Materialia kiøbis i rette tide.

Alle materialia oc andet til kirkens bygning, flikning oc fornødenhed skal i rette tide med beste kiøb kiøbis, oc deris bevis tagis, som det selge, ved tal, vegt oc maal, hvor meget oc hvor dyre etc.

Jfr. frdg. 1621 12. septbr. (no. 601) § 2.

72. Bygnings fortingning.

Store bygnings fortingninger sker med oc efter kirkens forsvars raad, oc skal ald arbeds oc varis fortingning, som noget paa sig hafver, ske i provistens, præ- [*s. 105*] stens oc nogle beste sognemænds ofverværelse. Flickeriet fortingis i præstens ofververelse, naar dagen lengst er,

paa arbeidernis egen kaast, nøieste kiøb mueligt er, oc for en visse penge oc ei drickepenge, øel eller andet tilsigis, oc skal saa fortingis, at saa fremt arbeidet ei er giort til gafns, embidsfolket da paa deris egen bekostning det skulle reparere. Kand andre hafvis, da fortingis ei med dennem, som arbeider for nogen, som for bygningen raader. Naar de betalis, da tagis deris bevis der paa, som arbeide, eller oc præstens med deris segel eller merke, om de self ei skrifve kunde.

73. Kirkebygning i Norge.

Udi Norge giøre bønderne self arbeide til kirkebygning; kirker kaaster ei heller træfang uden bord allene. Bielker, sparrer, spaan oc saadant skaffe bønderne self, hvor de skofvene oc tømmer saa nær beliggende hafve, alt efter som hid indtil sedvanligt værit hafver. Kirke teckis ei med grønne spaan eller bord, men med tørre, oc skal en hver bonde paa [*s. 106*] leggis et vist antal spaan at forskaffe; de skulle henleggis oc tørris; det skal holdis altid fuldt[1]. I lige maade forholdis med tørre bord. Kirker, som i Norge nær ved stranden ere, skulle tejelteckis; teigelen føre bønderne.

[1] *DE:* fulde.

74. Kirkens reiser.

Kirkens bønder skulle, saavit de plictige ere, giøre reiser for kirken. De andre reiser skulle indføris ved dag oc dato, oc hvad material oc bygningsmænd de hafve ført til oc fra arbeidet, ti ville bygningsmændene for deris egen verf drage hiem, midlertid de arbeide, det bør ei kirken dennem at betale.

75. Materials beholding.

Hvis ofver bygningen til ofvers blifver, skal (saavit kirken icke med første behøfver) selgis, eller om det icke kand ske, settis i goed forvaring oc føris i kirkens beholdning oc inventarium, ved vegt, maal oc maade, være

sig materialia, som til bygningen tiener, eller oc balger, spande, true, stier, spader, skovler, stilling, tømmer oc alt saadant, hvis nefnis kand. [*s. 107*]

76. Monopolium.

Ingen maa hafve monopolium, at en allene kirkerne nogen vare maa selge eller lefvere, meden være kirkevergerne frit at søge beste kiøb, hvor dennem lyster. Dog dersom kirkens forsvar for got anser med en dannemand i nogen kiøbsted at handle paa gantske herrids vegne, det være hannem frit fore, dog at goede vare lefveris oc for saa billigt som anden steds best hafvis kand, ti af hvad som helst aarsage nogen lefverer noget til kirken, da skal det dog i regenskabet ei videre got giøris end got kiøb anden steds hafvis kand.

77. Kirken holder ei sær begrafvelser ved lige.

Kirken skal ei besvergis med de begrafvelser, som findis hoes kirken uden for kirkens bygning, at holde ved lige, med mindre kirken dennem til stolestade nyder, eller saa meget er derfore til kirken gifven, at dend der af capellit med goed forraad kand holde ved lige.

78. Kirker brugis ei til pakhusse.

I kirker maa ei indleggis nogen af cronens ladinge eller anden indkomme [*s. 108*] rettighed, men kirkerne blifve sig til den brug, de ere forordnede, saa at præsterne kunde hafve plads at udrette deris embede, oc sognefolket maa hafve rom at høre predicken oc guds ord. Giør nogen her i mod, strafvis der for, som ved bør.

79. Kirkens fattigis hus.

Kirkevergerne skulle med sognemændenis hielp bygge i hver sogen it fattig folkis hus til de fattige der i sognen, som icke kunde faae anden steds hus, oc sette en blok hoes huset, at got folk kunde legge deris almisse udi, som de ville gifve de fattige for guds skyld, oc skal præsten

oc kirkevergerne hafve nøgelen der til, oc præsten skal formane folket hver søndag udi kirken, at de betenker de fattige med deris almisse.

Kilde: reces 1558 § 62 4. stykke.

80. Kirkelade.

I kirkens lade maa ei holdis kroe, dog den holdis ved lige af dennom, som derudi boer, oc tager kirken leie der af saa oc feste. Hvor dend oc ringe fordel gifver, brydis dend af, stenen settis til kirken eller oc selgis kirken til beste. [*s. 109*]

81. Kirkens beholding, restands oc rente indføris hos regenskaberne.

Kirkens beholding, rente oc restands skal efter slutningen paa regenskabet i kirkestoelen indføris oc specificeris, hvor meget oc hoes hvem samme beholding findis. Dernest hvem brefvene paa kirkens penge, som ere udsatte paa rente, hafver i forvaring, om pengene staae hoes visse folk, hvad forvaring mand derfor hafver, om renten er udkommen eller resterer, om nogen uvisse gield der iblant findis, om renten eller hofvitstolen eller anden indkomme ofver rette tide forholdis, at det med lensmandens hielp kirkerne til beste kand indkrefvis oc i tide opskrifvis, hvor uvederheftig vendtis.

82. Kirkens beholding settis paa rente.

Kirkens beholding oc indkrefved restands skal settis paa rente, om den hoes visse folk kand blifve udsat. Det, som sig beløber til tyfve daler, skal settis paa rente oc tagis af hvere[1] 20 daler en oc af hundred femb oc saa fremdelis. Hvis ei kand være til visse folk udsat, skal vel forvaris enten hos kirkevergerne, om de ere saa for- [*s. 110*] muende, at de der til kunde betrois, eller oc indleggis i kirkens kiste til kirken dennom behøfver, eller de kunde blifve udsatte, hvor paa dog kirkens forsvar, provist

[1] *DE:* hvert.

oc kirkevergerne sig skulle befli[t]te[1], dog at de hos visse folk udsettis. Ti kirken bør ei at lide skade. Kirkeverger maa ei hafve kirkens penge uden rente, om de af lensmanden oc provisten kunde vorde udsatte.

Kilde til: Kirkens beholdning . . . blifve udsat, *er i det væsenlige reces 1615 31. mars § 41.*

[1] *BTC:* beflicte.

83. Beholding i Norge.

Endog regenskaberne i Norge hver tredie aar allene høris, saa skal kirkens indkomme dog efter capitels kiøb hvert aar paa det neste lefveris en af provisterne, som dend self eller ved en formuendis præst omgangs vis aarligen kand fremføre, at den kand siden settis paa rente, oc kunde flere nestliggende provister det ved en efter leiligheden forrette.

84. Naar flere kirker participerer i en hofvetstoel.

Setter flere kirker en samlet summa penge paa rente, da tager dog hver kirke sin part af renten, dog legger ingen kirke ringere i end 5 daler, hvor af gifvis en ort til[1] rente. Er oc den brefvet nær- [*s. 110*] mest, som største qvota i hofvetstolen hafver, dog kand præsten oc efter kirkens forsvars befalning giemme brefvene hoes sig, uden nogen kirke i kiøbsted eller paa landsbyen findis i neiden, som goed lucke oc forvaring hafver; der kunde de bort leggis.

[1] *Med dette ord ender s. 110 i DE.*

85. Hvilke kirker, der gifve andre rente.

Kirker, som hafve laant penge af andre kirker til deris fornødenhed, gifve deraf rente, om samme kirker self hafve penge paa rente.

86. Kirkens beholding indkrefvis.

Hvis beholding oc restands, som kirkerne hafve, skulle kirkevergerne med lovlig dom oc proces, det første mueligt indkrefve, oc der til af lensmændene oc hans fogeder hielpis til rette.

Anden bog.

Om verdslige politie.

Fortegnelsen over kilderne til recessens 2. bog viser et langt mere broget udseende end den tilsvarende liste til 1. bog, skönt denne i de ældre aftryk kun udgör 19 sider mindre end 2. bog. De benyttede kilder fra Kristian IV.s tid ere:

1. Love fra 1602—19: Reces 1615 31. mars §§ 4, 8. 10—15, 17, 19, 21—27, 34—37, 39—40, 42, 44—45. Frdg. 1602 12. maj (no. 235); 1610 6. oktbr. (no. 322); 1615 1. juni; 1616 4. juli (no. 430); 1617 16. febr. (no. 444), 28. juni (no. 460 og 462), 30. juli, 12. oktbr. (no. 471 og 473); 1618 1. maj (no. 491—494); 1619 8. jan. (no. 511), 7. april, 14. maj, 1. juli (no. 532—534), 16. novbr. (no. 540), samt kgl. missive 1611 25. oktbr.

2. Love 1620—29: Frdg. 1620 22. mars (no. 555); 1621 16. febr. (no. 574), 20. febr. (no. 582), 10. decbr. (no. 607); 1622 26. avgust (no. 23, 24, 26—29), 15. oktbr. (no. 32); 1623 21. april, 1. juli, 9. juli (no. 76), 18. novbr. (no. 96), 19. novbr.; 1624 1. maj; 1625 15. jan. (no. 137), 1. april; 1628 18. septbr., 19. septbr., 20. septbr; 1629 8. april (no. 311 og 314), 10. oktbr.

3. Love 1630—39: Frdg. 1631 2. febr. (no. 384), 4. febr., 25. avgust (no. 405 og 406); 1632 23. april (no. 424 og 425), 29. juli (for Norge); 1633 15. mars (for Norge), 19. juli; 1634 9. novbr.; 1635 31. mars (no. 518), 27. april, 4. maj; 1636 24. febr. (for Norge), 14. maj, 25. maj (no. 567); 1637 16. juni; 1638 9. septbr. (no. 631); 1639 8. juni (no. 31), samt kgl. missive 1636 10. decbr.

4. Love 1640—43: Frdg. 1640 3. juli (no. 61); 1641 29. novbr. (no. 116); 1642 16. juni (no. 133); 1643 21. januar.

Af ældre love er i 2. bog af reces 1643 taget hensyn til reces 1558 § 70, reces 1576 §§ 8, 9 og åb. brev 1589 31. maj.

En gennembladning af nærværende lovsamling vil vise, at der ikke i ovenstående kildefortegnelse savnes nogen betydeligere lov vedkommende den borgerlige ret,

som efter det i forordet til recessen givne program for dens udarbejdelse skulde have været optaget i dens 2. bog, hvis man går ud fra, at det er programmets mening, at lovene fra 1596—1615 væsenlig skulde benyttes gennem reces 1615, og at en benyttelse af rigens ret og dele af 1621 10. decbr. og birkeretten af 1623 januar ganske falder udenfor dets plan. Derimod vil man ikke kunne være blind for, at recessen kun har medtaget et meget vilkårligt udvalg af den tidligere handelslovgivnings bestemmelser, men til undskyldning for koncipisten må fremhæves, at han ikke havde ved hånden under udarbejdelsen en fuldstændig lovsamling som den her foreliggende, men sikkert kun en samling af særtrykte forordninger[1]*, medens andre love måtte søges i de vidtløftige rækker af Danske kancellis registranter over kongelige åbne breve og missiver.*

En jævnføring af de anførte kilder med teksten til recessens 2. bog vil yderligere stadfæste den tidligere fremhævede iagttagelse[2]*, at trykningen af recessen er blevet fremskyndet så stærkt, at manuskriptet ikke kan have været endelig afsluttet eller endelig og omhyggelig redigeret, inden sætningen begyndte. En omhyggelig revision vilde ikke have overset, at frdg. 1632 23. april § 10 er indført både i recessens 2. 7. 1. 6 og i 2. 18. 1. 1 2. og 3. punktum, eller at samme bestemmelse findes så vel i 2. 21. 3. 2 som i 2. 24. 3. Det er dernæst ikke rigtig klart, hvorledes forholdet har været mellem recessens 2. 15. 15 og frdg. 1643 21. januar. At denne forordning er enslydende med förstnævnte bestemmelse er undgået Kolderup-Rosenvinges opmærksomhed, men da recessen er dateret 1643 27. mars, og da det næppe kan antages, at recessen er blevet sat og trykt i de få uger mellem 21. januar og 27. mars, i det man snarere må antage, at sætningen allerede er begyndt 1641*[3]*, er spörgsmålet, om forordningen er kilde til recessen eller omvendt. Det er ovenfor s. 137 påvist, at man i recessens tekst har indskudt forskellige stykker,*

---

[1] *Se ovenfor s. 133.*

[2] *Ovenfor s. 139.*

[3] *Jfr. omstændighederne med indsættelsen af rigsrådets beslutning af 1. novbr. 1641 ovfr. s. 136 jfr. s. 142.*

hvis indföjelse har voldt forstyrrelse i den oprindelige sats, og man kunde nu tænke sig frdg. 1643 21. januar indskudt på samme måde. Reces 2. 15. 15 danner slutningen af pågældende kapitel og ender på s. 280, hvis sidste halvdel optages af en stor blomstervignet. En indföjelse i slutningen af 15. kap. vilde kun have nødvendiggjort en forandring af de følgende sidetal, men den ulejlighed, man gjorde sig med uden ændring af sidetallene at indföje det 28. kap. »om troldfolk og deres medvidere«, viser, at man nødig indlod sig på en sådan ændring, og 2. 15. 15 vilde desuden, hvis §en ikke havde stået i det oprindelige manuskript, godt kunne have været indföjet i satsen uden at have nødvendiggjort en ompaginering. Man vilde have haft til disposition ved indföjelsen lidt over halvdelen af s. 279 og næsten hele s. 282, hvis sidste del nu også dækkes af en stor vignet, således at en let udførlig ombrækning af kap. 16 vilde have skaffet plads nok. Efter det anførte må § 15 derfor formodes at have hørt til recessens oprindelige tekst, og frdg. 1643 21. jan. er derfor kun udgivet, fordi man har anset det for heldigt at få dens bestemmelse om en rentetermin for Sælland og Skåne offentliggjort snarest mulig, og ikke at afvente færdigtrykningen af den kun et par måneders tid senere daterede reces.

Udtalelsen i forordet til recessen, at de i denne optagne kilder ere »somme steder noget forbedret«, stemmer ganske med det resultat, hvortil man ved en jævnføring mellem kilderne og recessens tekst i 2. bog vil komme. Vel er nemlig en stor del af kilderne udskrevne omtrent ordret efter den benyttede kilde, men en del stemmer kun med denne i det hele, nemlig: 1. kap. § 6; 3. kap. §§ 9. 5; 13; 15 2.—3. punktum; 17 no. 4; 6. kap. §§ 2; 11. 2; 12; 16 indledning og § 1; 20; 8. kap. §§ 1 indledningen; 2. 2—3; 3. 1; 6; 10. kap. § 1. 1—2; 2; 12. kap. §§ 1, 4; 13. kap. § 1. 5—7; 15. kap. §§ 1. 6; 3—4; 14. 1; 21. kap. § 1; 22. kap. § 1; 23. kap. § 1. 1—2; 24. kap. §§ 1 i slutningen; 2. 1—2; 25. kap. § 2; 26. kap. § 1; 27. kap. §§ 1, 2; 29. kap. § 1; en del atter stemmer kun med kilden i det væsenlige, nemlig: 1. kap. § 2; 3. kap. §§ 11;

15 1. punktum; 16 1. punktum; 17. 2—3; 18 beg.; 5. kap. § 4; 6. kap. §§ 1 1. punktum; 11. 1; 18; 19; 7. kap. § 2; 8. kap. §§ 1. 9; 4; 12. kap. § 2. 2; 13. kap. § 1. 1—4; 14. kap. § 1 1—3; 17. kap. § 1; 18. kap. § 1. 2—3; 19. kap. § 1; 20. kap. § 1; 21. kap. § 2. 1—2; 24. kap. § 1 i beg.; 2; 3; 30. kap. § 1 og 31. kap. § 1.

Til følgende §§ eller dele af §§ af recessens 2. bog har der ikke kunnet påvises kilder: 3. kap. § 15 sidste punktum, § 18 sidste del; i 5. kap. § 7; i 6. kap. § 1 sidste punktum, § 3 sidste punktum, § 21 1.—2. punktum; i 8. kap. § 7 no. 8; i 10. kap. § 3 sidste punktum; i 13. kap. § 1 no. 2 sidste punktum; i 15. kap. § 8 no. 2, § 12 i slutningen, § 15 no. 2 sidste punktum; i 21. kap. § 3 no. 2, der er lig 2. 24. 3 1. punktum; i 22. kap. § 2; i 24. kap. § 1 i midten; § 3 og § 4.

Af Kristian Thomesens udkast ere følgende §§ af 2. bog i reces 1643 optagne: i 1. kap. §§ 2, 6; i 2. kap. § 5; i 3. kap. §§ 10, 11; i 5. kap. § 4; i 6. kap. §§ 1, 2, 7—9, 11, 18, 19; i 7. kap. § 2; i 8. kap. § 1 no. 9, §§ 2, 4; i 9. kap. § 1; i 10. kap. §§ 1, 2; i 12. kap. § 2 no. 2; 13.—14. kap.; i 15. kap. § 14; 17.—19. kap.; i 20. kap. § 1; i 21. kap. §§ 1—2; i 22. kap. § 1; 23. kap.; 27., 28. og 30. kap. Til disse dele af 2. bog er ialt benyttet 38 §§ af det nævnte udkast og det som oftest ordret.

Det 1. capitel. Om kongens len oc lensmænd.

1. Enker nyde forleninger til Philippi Jacobi.

Naar nogen kongl. lensmand, som er gift, ved døden afgaar, da maa dends efterlefverske samme lehen til Philippi Jacobi dag dernest efterfølgendis beholde, lige som hendis afgangen hoesbonde det efter sit forlenings brefs liudelse haft hafver. Dog hermed icke skal være ment de slotte oc huse, som ligge paa grendserne, eller hvor kongen daglig hofholding hafver.

Kilde: reces 1615 31. mars § 22.

2. Med regenskaber af lenene oc skatter at giøre rictighed.

Lensmændene, som icke i rette tide fremsender, hvis de af deris lene plictige ere, eller hvis penge, proviant eller andet de efter paabudne skatter at indkrefve oc fremb- [*s. 113*] sende befalis eller nøiactig erklering oc icke tolderne tilholder med deris afgift oc regenskaber i rette tide at frembkomme, dennem ere deris lene hermed opkyndede, oc derforuden forbeholden dennem at tiltale, for hvis skade saadan deris forsømmelse kand for aarsage.

Kr. Thomesens udkast § 51.
Kilde i det væsenlige: frdg. 1628 18. septbr. § 1.

3. Om vrag.

Alle kongl. lensmænd ved søesiden skulle (kongen til beste) for et billigt verd sig til forhandle, hvis vrag udi deris lene kunde hende at strande, oc hafve flittig indseende, at det folk, som med noget vrag blifve bierget oc self acte deris goeds at beholde, det for en billig biergeløn kunde nyde oc icke udi nogen maader nødis til noget af deris goeds imod deris vilge at afhende.

Kilde: reces 1615 31. mars § 19.

4. Registering paa lenenis brefve.

Skulle oc alle kongl. lensmænd, som fra noget lehen hender at komme, alle kongl. mandater oc forordninger lige som de udi en hver sin tid ere udgangne udi en bog lade registere, som al tid hos lenet skulle blifve. Disligste, naar nogen forandring sker, fra den- [*s. 114*] nem til deris efterkommere ofverandtvorde hvis tingsvinder, domme oc andre brefve, som siden uden samme lehen til underretning kunde fornøden giøris.

Kilde: reces 1615 31. mars § 40.

5. Misdederis execution.

Alle misdedere, som blifve dømbte enten fra lif eller ære, skulle efter dommen uden videre forhaling strax ud-

staae deris strafve. Mens dersom nogen lensmand enten for sambvittighed eller anden viktig aarsage skyld kunde hafve betenkende at lade ske execution, da lade de kongen derom ufortøfvet besøge oc sig siden efter hans naadigste resolution oc vilge rette oc forholde.

Kilde: reces 1615 31. mars § 39.

6. Suplicationers paaskrifvelse.

Alle kongens oc cronens egne undersatter, geistlige, borgere oc bønder skulle, før end de til hofve nogen indleg eller suplication giøre, først lensmændene deris anliggende gifve til kiende, hvilke oc alle hermed lige saa fult, som en hver serdelis missive hafde bekommet, skulle være befallede suplicanten uden nogen ophold self strax at høre oc sin erklering under sin haand paa [*s. 115*] suplicationen uden nogen skrifverløn eller betalning antegne lade. End formener suplicanten, at lensmanden sagen icke ret hafver begreben, søge hannom anden gang; siden, om hand ei til rette forhielpis, stande en hver frit ved samme paaskrefven suplicatz sin sag til hofve at andrage med visse forsickering der at nyde befordring udi alt, hvis billigt oc ret er. Ingen maa heller for sin suplicatz eftertractis eller udi trette indviklis, mens sagen kongen at foredragis forbeholdis. Dog ingen hermed tillat anden ærrørig sag ubevislig at tillegge. Kand suplicanten icke skrifve oc fragaar slig ærrørig tilleg, stande skrifveren til rette, med mindre hand beviser, inted uden det begierede at hafve skrefvet. Kand lensmanden sagen hiemme bilegge, oc suplicanten hiemme til rette forhielpe, stande det hannem frit fore, med mindre det saadan gierning angaar som guds ords bespottelse, hoer, mord eller troldom med underløber, oc ved forligelse icke bør at underslaais, da skal det retten oc lovlig proces befalis. Ingen er dog hermed forbøden, kongen (end oc uden lensmandens [*s. 116*] paaskrefven erklering) med suplication at besøge, fornemblig

om hand ofver lensmanden self sig hafver at besverge, enten for at forurettis eller hindris i sin sag. Dog dersom sligt uden høinødig aarsag sker, vide sig hver self sin unødige tids oc bekostnings spilde, om hand fra hofve igien med uforretted sag hiembvisis. Belangende universiteternis oc capitelernis bønder, da søge de i lige maade universiteterne oc capitlerne, oc der paa deris suplicationer lade skrifve, naar de til houfve noget hafve at andrage. [*s. 117*]

Kr. Thomesens udkast § 70 (næsten ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1636 25. maj §§ 4, 5.

Det 2. capitel. Om adelspersoner, deris gods oc rostieniste.

1. Adelspersoner, som sig med ufri folk i ecteskab indlader.

Ingen adelige kvindisperson, som sin adelige stand oc herkomst saavit forgietter, at den sig med ulige stands person eller ufri mand her efter i giftermaal indlader eller tilforn indlat hafver, enten det med deris venners sambtycke er sked eller ei, maa efter denne dag bruge eller føre enten deris adelige stammenafn eller vaaben. Medens saa snart nogen i saa maader sin stand forringer eller forandrer, skal den icke verdig actis det nafn eller vaaben at føre, som en gammel velfortient adelige stamme kunde være til forklenering. Giør nogen her imod, hafve forbrut hver gang til hvilken af slecten derpaa talendis vorder 50 slette daler. [*s. 118*]

Kilde: frdg. 1641 29. novbr. (no. 116) § 1, hvor bøden dog er sat til 50 rigsdaler. Rosenvinge henviser til reces 1558 § 36 ligesom Dynes Jensens eksemplar af C.

2. Fremmet adel, som sig her udi riget nedsetter.

Begifver sig nogen fremmet af adel her ind i riget i mening sig her at nedsette oc nyde adelige privilegier oc friheder, da efterdi samme friheder, som frembfarne konger

i Danmark ridderskabet oc den adelige stand hafve med benaadet, ere fast høiere end adelen udi gemen paa en part andre steder med forlente ere, somme sig oc her nedersette, som sig om kongl. mait. oc riget føie eller indted fortient hafve, da skal herefter ingen udlendisk bevilgis eller actis at være udi danske ridderskabs adelige rettigheders oc friheders delactighed, med mindre den først for kongen oc hvilke af rigens raad, kongen der til forordner, hafver sin adelige anhær oc herkomst nøiactig bevist. Siden skal hand plictig være underdanigst hoes kongen at anholde at maatte lige kongens andre indfødde edlinge actis. Kommer nogen herind, som gift er oc sig her acter at nedersette, oc sig oc sine børn blant danske adel begierer at reg- [*s. 119*] nis, bevise lige saa vel sin hustruis som sin egen adelige herkomst. Findis nogen efter denne dag her udinden forsømmelig, vide sig det self, om hand der ofver noget viderligt vederfaris.

Kilde: frdg. 1641 29. novbr. § 2 (no. 116).

3. Ufri folk maa ei hafve frit jordegods.

Hafver nogen, som adelig frihed ei nyder, sig enten ved pant eller kiøb fri oc frelst jordegods tilforhandlet, da skal dend inden aar oc dag til frit folk igien plictig være at afhende for sit billigt værd. Findis nogen det lenger at beholde, stande det neste af slecten eller (om hand det forsømmer) en anden af samme slect frit for der paa at tale oc hende domb, som om det imod recessen[1] oc handfestningen[2] ei tilladis af andre end adelspersoner at eies oc besiddis. Hafver nogen ufri mand ved indførsel oc udleg udi sin gields betalning værit foraarsaget adels gods at annamme, da skal dend oc plictig være, det for sit verd igien til adels folk at afhende oc til dend ende det aarligen til landsting, hvor godset ligger, lade op- [*s. 120*] byde oc indførselen, der paa forhverfvet, lade læse oc

[1] *Reces 1558 § 37.* [2] *Håndf. 1559 og 1596 § 40.*

paaskrifve, oc dis midlertid ingen af adel, som det for billig værd vil kiøbe, udslae, ei heller skoufvene, om det er skougods, lade forhugge, saa frembt det ei i godsens værd billigen skal afkortis.

Kilde: frdg. 1641 29. novbr. (no. 116) §§ 3, 4. Rosenvinge henviser til frdg. 1623 1. juli § 1.

4. Om rostieniste.

1. Oc dends taxt.

Skal alle oc en hver, som fri oc frels kiendis oc noget adels gods udi haand oc hefd hafver, være sig ved arf, kiøb, pant eller indførsel, af hver 312 tynder hart[1] korn holde en gerust hest, manden saa veractig, som det sig bør, armerit udi sit fulde curiasse fra hofvet til knæ efter, som end oc hid ind til sedvanligt hafver værit, sampt tvende gode pistoler, en god degen oc hesten sterk oc saadan, som dertil tienlig er. Saa frembt oc nogen omtrent en fierde part nemblig 78 tynder eller der ved hafver, [ofver][2] eller under det regnis icke, hvorfore oc den, som 380 tynder korn hafver, holder icke uden en hest, oc den, som allene 236 tynder hafver, holder dog en hest, uanseet hand til [*s. 121*] dens underhold en fierde dels indkomst omtrent ringer hafver, end ret taxten sat er. I lige maade holdis af 156 tynder korn en half hest saa oc om end noget paa sidste halfve hest ofver eller under er, holdis dog en half hest, nemblig af 118 tynder korn en half hest, saa oc icke mere af 192 tynder en half hest. Dog er der[3] hos at acte, at saa frembt dend, sædegaard hafver, skal taxeris allene for en hest eller half hest, da om end skønt hannem feil paa en hel eller half hestis taxt noget mere end en fierding som forbemelt er, maa hand dog taxeris for en half hest eller hel hest, eftersom hans leilighed er til.

Kilde: frdg. 1625 1. april § 1.

[1] *K forbig.:* hart.
[2] *Således K.*
[3] *DE:* her.

2. Roslæg.

End hafver nogen mindre end til half hest, den leggis i læg med andre, en hel eller half at holde[1]. Hvo oc af dennom, som udi hest sammen ere, oc[2] af officererne oc tvende elste adelsmænd under compagniet bekvemmeligst befindis, skal være forplictet af de andre at lade sig billigen fornøie oc, naar behof giøris, fortrycke, om de indbyrdis derom icke anderledis kunde self [*s. 122*] forenis. I lige maade skal med de, half hest holder, forholdis, hvilke oc med en anden, som half hest holder, skal leggis udi hel hest oc enten dennom siden efter officerernis sigelse hesten holde, med mindre nogen dend self allene oc hel for half vil underholde.

Kilde: frdg. 1625 1. april § 1 sidste punktum, § 2.

[1] *Således og K; DE:* beholde. [2] *K forbig.:* oc.

3. Sædegaardenis taxt.

Udi forbemelte korn skulle oc sædegaardene anslaais for hartkorn efter, som de udi sydskindskifte gaar oc med rette bør at gaae, dog de skoufve, som icke udi sædegaardenis taxter ere indberegnede, regnis oc anslaais allene for half sedvanlig taxt.

Kilde: frdg. 1625 1. april § 3.

4. Afhendet oc tilforhandlet gods skal hos ritmesteren angifvis.

Der foruden, naar nogen sit gods afhender, da ska hand strax sin ritmester der om advare, paa det hand fra rostienisten kand befries oc dend, som godsit kiøber eller det anderledis udi haand oc hefd bekommer, være forpligt sig strax paa rostienisten at giøre fast, som hand vil andsvare.

Kilde: frdg. 1625 1. april § 4.

5. Aarlige munstring.

Oc paa det riget udi nøds tid kand være vis paa sin rostieniste, da skal hver ritmester, samptlig paa en dag

udi et hvert [*s. 123*] land paa en bekvemme sted, hvor det samptlig adelen, som under dend fane ride, kand falde beleiligst, hvert aar en gang munstre, hvor enhver uden nogen undskyldning skal være forpligt sin rostieniste med folk, heste oc fulde cuirasser at hafve[1] forsynit, som vid bør, oc lade finde som dend tilbørligen vil vide at svare. Oc skal ingen for saadan munstring være forskaanit, uden de til houfve udi daglig tieniste eller oc uden riget i kongens forfald eller paa rigens floede ere ude at seigle. I lige maade hofmesteren paa Soer, landsdommerne udi Danmark oc kongens lensmænd udi Norge, Øsel oc Gulland saa ocsaa de, som icke hafve saa megit, som til half hest at holde sig kand beløbe, mue ocsaa udi fredstid for forskrefne munstring være forskaanede.

Kilde: frdg. 1625 1. april §§ 5, 6.

[1] *K forbig.:* at hafve.

6. Munstring udi feidetid.

Dog udi feidetid skal aldelis ingen forskaanis for sin rostieniste, hvad office, bestilling oc tieniste hand oc hafver, oc hvor hand enten til land eller vand. befindis. Medens en hver, som fri oc frelse kiendis, oc frit gods her udi riget udi [*s. 124*] haand oc hefd hafver, være forplicted sin rostieniste oc her at underholde. Om nogen icke frembkommer, naar munstret vorder, saa bereden oc bevebnet, som det sig burde, hannem foreleggis en vis tid, til hvilken hand kand oc skal saadan vaaben, som vid bør, føre tilstede for ritmesteren eller ritmesterens udskickede. Er manden icke saa øfvet, som ved burde, derfore maa hand icke udmunstris. Medens dersom noget tog paakommer, da undervisis oc tilholdis hand det at lære, som hand bør at vide, med mindre hand alt for meget udyktig oc uskickelig er.

Kilde til: Dog udi . . . underholde, *er frdg. 1625 1. april § 6; til:* Om nogen . . . uskickelig er, *er frdg. 1628 20. septbr. § 1.*

7. Munstrings forsømmelses straf.

End blifver nogen gandske ude, hand være forfalden et half hundred daler, 32 deraf til ritmesteren, 10 til lieutenanten oc 8 til cornetten, oc giøre sig end da rostienisten til fulde oc vise den fremb[1], til hvad tid ritmesteren forelegger, eller være lige straf som forbemelt undergifven, dog at hand der om tilbørligen advaris, oc saa at hand sig der efter kand rette. Samme straf ere oc de undergifve- [*s. 125*] ne, som for munstring frie ere, om noget tog paakommer, som de følge skulle, oc deris rostieniste icke da i tide frembkommer, dog at en hver foreleggis dag oc tid, inden hvilken hand bekvemmeligst kand være tilstede. Samme pengestraf hafver officererne som anden vitterlig gield at søge, om den, forseelsen findis hoes, icke god villigen vil udlegge. Dersom oc officererne findis her med at se igiennem fingere, da hafve sig rigens marsk forbemelte 50 rixdaler af dennem at udfordre oc dennem til det hospital, som i hver provintze det behøfver, at lade lefvere.

Kilde: frdg. 1628 20. septbr. §§ 2, 3.

[1] *DE:* frembt.

8. Cuirasserers besoldning.

Er oc to eller flere om en hest at holde, da skal samme ryters taxt oc besoldning paa hest, fuld vaaben oc gever være (eftersom besoldningen paa cuirasserer nu udgifvis) 150 daler in specie eller deris verd udi gangbar mynt, oc skal en af dennem, som for samme hest er taxerit, dend holde, eftersom de best kunde ens vorde. End vil ingen dennem dend sig godvilligen paatage, da saa frembt adelsmand, frue eller jomfru er der om, da skal adels- [*s. 126*] manden sig dend at underholde paatage. Er oc adelsmænd allene, da skal den, ung oc vederheftig er, sig dend at holde paatage, oc de alderne eller de vedertørftige ere, giøre udlæg, om de det ere begierende.

Er oc lige kaar ofver alt, laadde sig der om, hvo tilleg annamme skal oc rostienisten forrette. Falder anden tvifl ind, derom hafver rigens marsk i det land, hand er, i de andre rigens raad, der ere boesidende, at sige oc kiende. Hvo saaledis med oc for andre rostienisten udreder, hannem skal der paa it half aar gifvis besoldning. Naar aarit er ude gaais videre derom, som før er melt, om ellers tvifl indfalder. Blifver samme tilleg oc besoldning tilbage hoes dend, som dend udgifve skal, da skal ritmesteren eller hvo hans sted commenderer, den udfordre som anden rictig gield. Sker det icke, da er dend, besoldningen icke bekommer, fri for ryteren at udgiøre, indtil dend hannem fornøies, oc ritmesteren self plictig for hestens udeblifvelse at stande til rette. [*s. 127*]

Kilde: frdg. 1628 20. septbr. §§ 4—6.

9. Rostienisten[1] skal bevisis med jordbogen.

Oc eftersom en hver, som sig[2] gods saavit tilforhandler, at hand der af rostieniste bør at giøre, saadant med billighed hos sin ritmester hafver at angifve oc siden der af holde den del, hannem med rette bør, saa oc i lige maade, dersom nogen hafver afhendet sit gods saa vit, at hans rostieniste bør der ofver at forringis, hand frembvise sin jordbog med egen haand underskrefven oc nøiactig disignation, til hvem hans gods er afhendet, for rigens marsk i det land, hand er udi, de andre for rigens raad der ere boesidende, oc tage deris bevis der paa, som hand for ritmesteren eller dend i hans sted commenderer, hafver at frembvise, oc være siden angerløs. End befindis oc nogen, som sin jordbog icke til fulde frembviser, oc saa at hans rostieniste der ofver forringis kand, hand gifve dobelt saa mange bøder, som hand ellers udgifve skulle, om hans rostieniste icke frembkomb, oc være enda plictig samme rostieniste at fuldgiøre. Saa frembt oc nogen [*s. 128*]

[1] *DE:* rostienister. [2] *DE:* sit.

tvist eller tvifl paakommer, da være en hver plictig for rigens marsk oc raadet, som tilstede ere, sin jordbog at fremblegge. Findis da, at hand icke saadan rostieniste giort hafver, som hand med rette burde, være sig forplict at udlegge til hospitalet, som forbemelt, for hver hest 50 rixdaler, hvilket er oc at forstaae om anden andel udi hest. Dog hvo sin jordbog til rigens marsk frembsender, hand holde sig efter taxten, som ansettis efter forordningen, oc være angerløs. Hafver rigens marsk tvifl nogen med sin jordebogs ofverlefvering forsømmelig at omgaais, da maa hand derom lade forfare ved kongl. mait. lensmænd, landsdommerne oc geistligheden, hvor hand formen best derom kunde erfaris, hvilke oc, saa vit dennem vitterligt kand være derom, hermed skulle være befalit sig mod hannem at erklere.

Kilde: frdg. 1628 20. septbr. §§ 7—9.

10. Umyndigis rostieniste.

Paa det fattige, umyndige børn icke skulle alt formegit besveris med rostieniste, da skal deris verge allene være til-[*s. 129*]lat aarligen for hver hest i rostienisten 80 rixdaler udi freds tid at opberge oc udi feide tid efter forordningen. Dog at her hos actis, at saa frembt vergen den tredie part af indkommen opberger, at hand da i lige maade den tredie part af forskrefne rostienisten bekoster oc udstaar, saa dend umyndige da allene 80 slettedaler paa hver hestis rostieniste bekoster; derhos oc at hafvis i act, at med løsøre oc godsens afhendelse saa forfaris, at udgiften paa det saa vel som andet nødvendigt icke ofvergaar indkomsten, oc det umyndige barn der ofver uskyldig bringis om sin arf oc eie.

Kilde: frdg. 1635 31. mars (no. 518) § 6.

11. Commissariernis frihed.

Eftersom commissarierne uden en hest eller to icke kunde forrette, hvis dennem paalagt er, da skal dem af

rigens raad, som commissarier ere, være tillat fire oc de andre af adelen to af deris egen rostieniste (om de ellers saa stoer rostieniste hafver at underholde) hos sig at maa beholde oc resten hoes compagniet at understille, medens ri- [*s. 130*] gens marsk hafver efter gammel sedvane sin rostieniste gandske hoes sin person at beholde. Dog skulle alle forbemelte, naar fienden for haanden er, med samme deris folk oc heste hos neste ryteri, som dennem ved haanden er, sig indstille eller oc self paa de orter, som dennem bør oc de tieniste (med commendo oc ordre at bestille) giøre kunde, sig lade finde, saavit mueligt er.

Kilde: frdg. 1628 20. septbr. § 10.

5. Adelens adkomstbrefve.

Alle skiøder, gafve- oc pantebrefve, som til adelen udgifvis, skulle læsis oc paaskrifvis udi det land, de ere daterede, neste eller andet[1] landsting efter de ere udgifvene. [*s. 131*]

Kr. Thomesens udkast § 38.
Kilde: frdg. 1622 26. avgust (no. 27).

[1] *E:* anden.

Det 3. capitel. Kiøbstederne anlangende.

1. Om borgemestere oc raadmænd.

Udi hver kiøbsted skal der være to eller flere borgemestere, fire, sex eller flere raadmænd, eftersom byens leilighed udkrefver oc hid indtil sedvanligt værit hafver. Borgemesters bestilling saa oc anden byens bestilling skal paa de steder, det hid indtil befalet oc brugeligt værit hafver, under dem self aarligen paa fastelafns søndag udi befalningsmandens ofverværelse (med mindre hand louglig forfald hafver) forandris oc omvexselis, saa dend, der it aar øfverste borgemester værit hafver, skal neste aar derefter være nederste raadmand; dend, nederste borgemester værit hafver, blifver, naar aarit er ude, øfverste borgemester; den øfverste raadmand [*s. 132*] nederste borge-

mester oc saa conseqventer. Hvor en eller flere end to borgemestere ere, de forvexselis i lige maade, saa at en hver ike uden it aar er i en bestilning oc det sæde, saa den øfverste al tid neste aar blifver den nederste. Den nederste fløttis it sæde op bedre oc de andre i lige maade fremb ad. Forløfvis, afsettis eller døer nogen af dennem, forskrefne sæder bekleder, da skulle de, nest dennem siddende ere, i dend afvigendis plads indtrede oc ende samme bestilning, naar forskrefne afvigte dend skulle endet oc fuldkommet hafve. Ingen maa fra saadan bestilning forløfvis[1], saa frembt hand er dygtig, uden det sker med kongens udtrycte bevilning. De, som tiltalis for sager, deris ære eller oc deris gode nafn, rycte oc oprictighed paagielder, maa icke borgemester oc raads sæde beklæde, indtil de ved endelig domb frie kiendis. Midlertid skulle andre i deris sted forordnis, indtil de sig lougligen som forbemelt erklerit[2] hafve. Befindis nogens udygtighed for hvad helst aarsag det være [*s. 133*] kand, da skal lensmanden kongen udførligen derom lade forstendige. Naar nogen som forbemelt forløfvis, afsettis eller ved døden afgaar, da skal lensmanden (ti paa de steder, kongen self personlig tilstede er, skal saadant med kongens egen naadigste bevilning forrettis) enten self allene paa de steder, saadant hid indtil sedvanligt hafver verit, eller oc med borgemestere oc raad en anden dyctig borger i hans sted i raadet indtage, oc skal ingen inden[3] byes af disse eller andre bestilninger at betiene sig maa veigre, med mindre hand er skipper, styrmand, seilingsmand eller saadanne handverksfolk, som kongen dertil privilegert vil, hvilke maa dog dertil brugis, om de det self samtycke,

[1] *DE:* fraløfvis.
[2] *DE:* erklering.
[3] *K:* nogen.

dog skulle de icke befries for formyndere at være, om de der til tagis, oc dyctige ere.

Kilde: frdg. 1619 7. april §§ 8—11.

2. Om byens kemener.

Byens kemener eller kemenere, om flere giøris fornøden, skulle oc iblant de fornemmeste borgere af borgemestere oc [*s. 134*] raad næfnis den 2. januarii, til hvilke forleden aars kemnere skulle ofverlefvere beholdingen oc giøre regenskab inden 14 dage dernest efter udi lensmandens, tvende raadmænds, af lensmanden der til for-or[d]nede, oc nogle borgeris ofververelse[1], hvilke oc udi regenskabet skulle giøre mangel. Er lensmanden for lovlig forfald icke tilstede, da skal saadant ske [u]di[2] taxereborgernis ofververelse, dog skal lensmanden til hans hiembkomst regenskabet som forbemelt er ofverse oc det ratificere eller oc anteigne mangel derudi. Giøre de icke regenskab som forbemelt inden 14 dage dernest efter, da skulle de derfore tiltalis oc straffis efter deris formufve. For manglerne skulle de enten strax giøre klart eller med nøiactig erklering dennem af bevise. Giøre de icke strax derfore klart, da skulle de være forplictet for dennem dobbelt at betale, oc skal førige aars kemener, om der er en i byen, eller den nederste, om flere ere, nestfølgende aar al tid være forplict at lade sig finde, hvor [*s. 135*] hand hedenfordris af kemenerne at giøre paa al ting undervisning, som samme aars kemener af hannem til efterretning hafver at spørge.

Kilde: frdg. 1619 7. april § 12.

[1] *Således og D; E:* ofvertrædelse. [2] *BTC:* ndi.

3. Om taxereborgere.

Den 3. januarii skulle borgerskabet udvelle to, fire eller flere borgere, som en tid lang i byen hafve boed oc borgernis leilighed kiende, hvilke skulle med førige aars

kemnere det aar[1] taxere, oc borgemestere oc raad der ofver at holde, som de ville forsvare[2], oc den første søndag[3] i februario hvert aar giøre en taxt paa alt i byen, øfrighed oc borgere ingen undertagen, hvor efter ald udgift til geistlig oc verdslig brug, oc hvad som helst nafn det næfnis kand, skal paa en hver beregnis, dog for den aarlige skat nu udgifvis oc vacthold udi fredstid (ti udi feidetid maa ingen derfore være fri) skulle formyndere være forskaanede, saa oc borgemestere oc raad, hvor de hid indtil derfore fri værit hafve, meden ald anden byes udgift oc tynge skulle de [*s. 136*] efter deris formue oc taxter hielpe at drage, paa det de fattige borgere icke dermed allene skulle beladis. Self skulle taxererne blifve ved førige aars taxter, med mindre de ved arfve eller andre maader deris formufve høiere en dend var, forbedret hafve, oc da skal lensmanden tvende andre borgere dertil næfne, som dennem skulle paa nye taxere inden 14 dage. Derefter skal lensmanden med en af borgemesterne oc tvende raadmænd, som hand self dertil skal næfne, høre saavel deris angifvende, som formene andre for ringe at være taxerede, som deris, der formene sig at være for høit satte, oc, hvor saadant skelligt befindis, tilholde taxererne saadant at andre[4], oc derforuden ald taxten igiennem at se. Oc dersom det befindis, taxererne nogen at hafve giort til vilge, dennem lade tiltale for utroskab oc efter dommens indhold lade straffe. Er lensmanden udi lovlig forfald, da skulle borgemestere oc raad udi dette forskrefne være udi hans sted oc hafve inspection, at al ting [*s. 137*] gaar ret til, saa frembt de icke self derfore ville som samtyckere oc udi gierningen skyldige straffis.

Kilde: frdg. 1619 7. april §§ 13—16.

[1] *DE:* aars.
[2] *K forbig.:* oc borgemestere . . . forsvare.
[3] *K:* søgnedag.
[4] *Således og K.*

4. Om udskrifvelse.

Borgemesterne skulle med byefogden udi kongens tieniste, naar befalis, udskrifve skibsfolk oc baadsfolk. Findis de nogen at lade advare, paa det de sig eller deris kunde undsticke, eller oc forskaaner nogen for de ere i deris eller nogen øfrigheds eller andens tieniste, da skulle de tiltalis oc straffis, [1]som vid bør.

Kilde: frdg. 1619 7. april § 17.

K: som de, sig mod voris brefve oc befalning forgribe.

5. Om ofverkiøbmænd.

Hvor nogen handel eller vandel er, skulle kiøbmændene dend 1. martii under dennem en ofverkiøbmand aarligen udvelle, indføed eller fremmit, om hand ellers er boesat oc hafver forstand paa handel. Hand skal være forplict en vis time paa dagen at foretage alle irringer oc tviste, som kiøbmænd, indlendiske eller udlendiske, imellem kommer, anlangende kiøb, sal, vexeler, asseurancer, metskabier oc andet, hvad nafn det næf-[*s. 138*]nis kand, handelen vedkommer, med tvende andre kiøbmænd, af hvilke hver af de om tvistende maa en der til næfne oc først giøre sit beste at midle dennem imellem. Ville de icke sig lade sige, da skal hand uden forh[a]l[1] gifve en skriftlig afsked fra sig, hvilken dend part, sig nøie lader med afsicten, for borgemestere oc raad eller byefogden oc anden ordentlig dommere hafver til des bedre sagens underretning at legge udi rette. Samme afsict skal [v]ed[2] skrifveren gifvis beskrefven.

Kilde: frdg. 1619 7. april § 18.

[1] *Således K; BTCDE:* forhold.

[2] *Således K; BTC:* oed, *der i trykfejlslisten urigtig er rettet til:* det, *som er optaget i DE.*

6. Om kiøbmænds skrifvere.

Skrifveren skal holde rictig bog. Hans løn skal hannem giøris af kiøbmændene, hvorfore hand for alle saadane afsicter saavel som certer, contracter oc andet saadant

skal lade sig nøie efter dend taxt, kiøbmændene hannem setter, oc icke maa tage foræring af nogen. Giøris fornøden, at nogen udi fremmede sprok forfaren holdis, som maa brugis, naar begge parter, som contraherer, fremmede[1] ere, da skulle kiøbmændene self den- [*s. 139*] nem lønne. Alle[2] saadane skulle af borgemestere oc raad beædigis oc af dennem afsettis, om deris utroskab eller nogen modvillighed befindis, oc kiøbmændene det ere begierendis, hvorudi skal oc actis de fleste kiøbmænds stemmer oc meninger. Oc skulle ingen criminalsager, hvor kongens interesse med underløber, af forskrefne ofverkiøbmænd foretagis oc afhandlis, med mindre hand derfore vil stande til rette. Oc skal skrifveren holde rictig bog af al ting, som forskrefne er, indted undertaget, enten det, som udi venlighed forhandlis eller det ved skriftlig afsked ordelis, oc hver uge eller maanit, naar det begieris, lensmanden eller fogeden, hvor det fornøden giøris, lade se, oc efterdi samme ofverkiøbmand icke er nogen ret dommer, meden en underhandler, da skal hand icke for nogen hans underretning tiltalis, med mindre der befindis aabenbarlig vitterlig bedrag under. Er ofverkiøbmand self partisk udi sagen eller oc interesserit, da skulle borgemesterne uden forhold være forplictede at næfne en [*s. 140*] eller to forstandige borgere udi hans sted, hvilke skulle procedere, som sagt er. Fattis nogen paa saadan ofverkiøbmands eller deris dom, udi hans sted forordnede ere, stefne sig den ind for borgemestere oc raad oc procedere siden til anden ofverdommere, om fornøden giøris.

Kilde: frdg. 1619 7. april §§ 19—24.

[1] *K tilf.:* oc udlendiske. [2] *Med dette ord ender s. 138 i DE.*

7. Om andre smaa bestillinger oc byens tienere.

Andre smaa bestillinger oc byens tienere maa anordnis, lønnis oc afskafis af borgemestere, raad oc taxereborgerne, dog at lensmanden med al ting hafver indseende, oc lige

som ingen for rigdom, medhold, slect oc svogerskab skyld skal til nogen bestilling nafngifvis, saa skal ei heller nogen for ringe anseende maa forbigaais, om dend er dyctig[1]. Oc skal icke heller nogen saadan, hvilken det oc være kand, øfrigheds eller borgeris udvellelse med drik eller giestebud enten begyndis eller endis eller noget lav derfore anrettis. Ei heller skal noget regenskab, kiøb, sal, registering eller andet sligt forrettis ved dricken, [*s. 141*] giestebud eller collation, saa frembt baade vært oc giest derfore ei ville tiltallis oc straffis.

Kilde i det hele: frdg. 1619 7. april.

[1] *I K endnu en konfessionel betingelse.*

8. Om ofverformyndere oc børnetilsiun.

1. Der skal udi kiøbstederne være tvende fine fornemme borgere, som temmelig ere til alders oc vel formufvende, hvilke skulle være som ofverformyndere oc med borgemesternis oc raads hielp hafve indseende med alle dennem, som verger for dennem, deris egne verge icke kunde være enten for alder, vanvittighed, skødisløshed eller andre aarsager. Dernest oc hafve opsict med ungdommen, hvorledis dend opfødis, saa vel som oc med forælderne udi kiøbstederne, hvortil de deris børn holde. Enhver af disse skal udi det ringeste være udi fire aar, oc skulle de icke derfra mue forløfvis tillige, meden at i det ringeste, naar en forløfvis, afsettis eller ved døden afgaar, at dend anden, som igien blifver, da med dend hannem tilforordnis, skal blifve i 2 aar i det ringeste. Befindis nogen udyctig-[*s. 142*]hed i denne bestilling formedelst armod, sygdom, uforstand, drik eller anden letfærdighed, da skal lensmanden det gifve til kiende oc siden efter kongens naadigste anordning strax hannem afsette oc med borgemestere oc raad en anden udi hans sted indstille oc derforuden, dersom hans uflid, utroeskab eller andet saadant befindis, hannem tiltale oc der foruden

den deraf foraarsagte skade med betalning til de interesserede lade staa til rette, oc hvis bøder de skyldige saaledis udgifve, deraf skal den ene halfve part kongen oc cronen allene til regenskab føris, den anden halfve part til fattige umyndige fader- oc moderløse uddelis. Naar nogen oc sin tid udværit hafver i samme bestilling oc (om hans medbroder ellers, som forbemelt er, i det ringeste to aar bestillingen betient hafver) begierer[1] at forløfvis, da saa fremt en der i byen dyctig befindis, maa hand den sidste decembris til dend, som lensmanden med borgemestere oc raad dertil igien samme dag betroer, udi [*s. 143*] forskrefne øfrigheds nerværelse lefvere en rictig dog kort fortegnelse paa ald byens tilstand, saavit hans bestilling vedkommer, oc derudi kortelig forfatte nafnene paa dennem, verge hafve, hvad deris leilighed oc tarf er, dernest paa vergerne, hvad betenkende hand ofver dennem hafver. Hand skal oc ofverlefvere fortegnelse paa forælderne oc ungdommen, oc hvad brøst hos en hver findis. Forskrefne tegnelse skal icke komme nogen til hinder eller skade, enten dend fortegnende eller de optegnede, efterdi det alleniste er som en underretning, hvorefter hans efterkommer kand sig forspørge. Hvorfore oc efterkommeren med samme fortegnelse oc underretning sig icke skal til nogen ufli[t]tighed[2] eller uvidenheds undskyldning behielpe, meden self forplictet være strax om al ting sig at lade informere.

Kilde: frdg. 1619 7. april §§ 1, 2, 5, 6.

[1] *DE:* begiere. [2] *BTC:* uflictighed.

2. Ofverformyndernis friehed.

Samme ofverformyndere skulle icke brugis i nogen byens bestillinger eller reigser, saa lenge de i denne bestilling ere, oc siden ocsaa for byefogets oc kemeners bestillinger være forskaanede, om no- [*s. 144*] gen anden

dyctig dertil er[1] at bekomme. Tagis nogen iblant borgemestere oc raad til denne bestilling, da skal en anden i dends sted næfnis, som der i blifve kand, til dend, [til][2] ofverformynder er tagen, fra samme bestilling skilt er, oc siden i raadet i sin førige plads igien antagis.

Kilde: frdg. 1619 7. april § 7.

[1] *E forbig.:* er. [2] *Således K.*

3. Børnetuct oc ophold.

Ingen skal herefter tilstedis at holde sine børn, drenge eller piger til ørkeløshed, meden enten holde dennem til skole, erlige tienister, kiøbmandskab eller handverker. Befindis nogen sine børn hos sig at hafve enten under forskrefne skin eller andre oc dog dennem icke alvorligen til noget forskrefne holder, da skulle ofverformyndere være forplictede at sette forælderne maanids dag fore, inden hvilken de self der ud inden maa skaffe raad. Sker det icke, da skulle ofverformyndere sette børnene til erlige handverker oc skulle forælderne være forplictede dennem at klæde oc føde. Ville de det icke godvilligen giøre, da skulle ofverformynderne det som en vitterlig gield ved nam hos dennem [*s. 145*] søge, om de ellers formufve der til hafve. End hafve forælderne icke formufve, da skulle saadane saa vel som andre faderløse oc hittebørn, hvilke til handverker settis, klædis af hvis almisse, borgerne ville godvilligen gifve. Kand oc der foruden dertil anordnis en serdelis kirketafle med tvende farfver, oc skulle samme børn udi tvende farfvet vadmel klædis, paa det de icke skulle bort løbe, oc at de af en hver dis bedre kunde kiendis. Hvo, som nogen huser oc hæler, som fra sin mester er undvigt, eller oc hvilken udi saadane forskrefne farfver[1] klæd er, oc gifver det icke til kiende, være forfalden lige som hand fredløse husit oc hælit hafde. Naar forælderne indtet hafve, med hvilket de mesterne kunde

[1] *DE:* farfvet.

være til vilge for børnenis kost oc lære, da skulle samme børn foruden deris visse læreaar tiene nogen tid for deris kaast oc klæder (om mesterne dennem self klæder) efter ofverformyndernis oc tvende raadmænds sigelse. Fornefnde tvende raadmænd skulle aarligen borgemestere oc raad af deris middel til- [*s. 146*] forordne, hvor ofverformyndere ere; hvor de oc icke endnu ere beskickede, der skulle forskrefne raadmænd ofverformyndernis bestilling forestaae, hvilke en dag om ugen med samme ofverformyndere skulle sidde oc andordne oc hielpe, at saadan forordning efterkommis, oc derforuden forhøre, hvis klagemaale mesterne oc saadanne til dennem satte læredrenge imellem kunde falde, oc lade straffe de ulydige, hvilke sig anderledis anstille end det sig vel burde, naar mesterne eller handverkerne self dennem icke kunde raade.

Kilde: frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) §§ 7—11.

4. Indseende med gaderne at leggis oc rene holdis.

Oc efterdi ofverformynderne self directionen oc meste umage med alt forskrefne hafve, da skulle forskrefne raadmænd oc hafve indseende, at gaderne leggis oc rene holdis, oc hvor mangel er, gifve det byefogden til kiende, hvilken skal holde ofver, at saadant bedris eller self stande derfore til rette.

Kilde: frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) § 11.

5. Drenge, som deris lære forløbe.

Saa frembt nogen befindis, som nogle gange sin lære forløber oc icke efter straf oc paamindelse forbedris, dend skal [*s. 147*] half paa byens oc sit embids oc half paa kongens bekostning skickis i tucthusit eller oc i jern at arbeide efter, som dends forseelse befindis. I lige maade skulle ofverformynderne eller forskrefne tvende raadmænd lade forordne alle de langs gaden løbe, pige- eller drengebørn, hvad heller de høre hiemme der i byen eller icke, at de oc til handverker settis, som forbemelt er, serdelis

skulle de for hittebørn omsorg hafve, at de vel opdragis oc handverker lære kunde.

Kilde: frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) §§ 12, 18.

6. Børnehuse.

Saa frembt nogle gemene børnehuse i kiøbstederne af sielegafver oc anden tilleg oprettis kunde fattige, hielpeløse oc synderlig hittebørn til klæde oc føde, meden de opfødis oc handverker lære, da maa saadant ske, oc skulle der imod samme huse hafve dend frihed, at de arfve tie[n]de[1] parten af alt deris efterlatte formue, naar de ved døden afgaae, som saaledis ved dennem deris underhold haft hafve, met mindre de sig fri for saadan plict kiøbe, i midlertid de endnu lefve. [*s. 148*] De fattige børn, som handveik lære oc af deris mestere midlertid uden[2] nogen vederlag klædis oc fødis, skulle forplictet være deris mestere igien oc deris hustruer, om de ved alderdom, sygdom eller saadanne tilfalde forarmis, med en vis aarlig hielp at undsette efter deris formue, naar de vorder self til mænd oc handverkit, de lært hafve, øfve kunde oc der af sig nære.

Kilde: frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) §§ 14, 15.

[1] *K:* tiende; *BTC:* tiedie, *der i DE er blevet til:* tredie. *Peder Lassen retter i sit eksemplar af B uden videre til:* tiende.

[2] *DE:* under.

7. Lensmændenis oc superintendentens tilsyn.

Oc paa det forskrefne forordning disbedre kand efterkommis, da skulle lensmændene oc superintendenten ofver hvert stift hafve indseende, at skolerne saavel som hospitalerne en gang om aarit ofverses, paa det ingen deris tid udi skolerne aldelis unøttig forspilde oc de, som icke ere rette hospitalslemmer, i hospitalerne ei underholdis skulle, medens henvisis med arbeiden, spinden oc handverker sig at nære, paa det de deris sted[1] icke skulle

[1] *Således K; BTC:* stede; *DE:* stæder.

betage, som siuge, vandføre oc rette hospitalslemmer ere. De børn, som til handverker ere s[a]tte[1], skulle gifvis tegen, [*s. 149*] saa vel som skolebørnen oc andre fattige, paa det en hver kand vide, hvad for folk hand sin almisse meddeler. De, som noget embede lært hafve oc øfve ville (særdelis om de icke drik, dobel oc ødselhed ere til gifne) lige saa vel som de, kiøbmandskab bruge ville, dennem være frit fore til deris handverkis fortsettelse at maa bruge med deris formynderis raad sig til nytte af hvis dennem arfveligen kunde være tilfalden, synderlig naar de gifve sig i ecteskab, om de end icke ere deris 25 aar gamle.

Kilde: frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) §§ 16—18.

[1] *Således K; BTCDE:* sette.

9. Om handverker.

1. Alle mestere i et hvert handverk skulle forfatte nogle visse vilkore med borgemesternis oc raads betenkende, hvilke endeligen skulle holdis oc efterkommis af alle mestere oc svenne. Oc skulle de formelde om visse læreaar for drenge saa vel som for svenne, om hvad straffe læredrenge oc svenne skulle undergifvne[1] være, som icke udtiene eller sig mod deris mestere modvilligen anstille, eller fra [*s. 150*] dennem mod deris villie oc embids vilkor forløbe eller oc sig i andre maader icke troligen oc erligen anstille, som det sig bør.

Kilde: frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) § 1.

[1] *DE:* undergifve.

2. Oldermænd oc deris hossiddere.

Oc paa det dis bedre kand holdis ofver hvis saaledis forordnis, da skal der være en oldermand i hvert embede, hvilken aarligen der til skal beskickis, som med to eller fire mestere en vis dag om ugen skal forhøre, hvis klagemaal mellem mesterne, svennene oc drengene sig paa enten siderne begifve. Oc saa frembt nogen kiendis til

pengestraf, da skulle saadanne bøder icke (som pleier at ske) til øl eller giestebud, meden en del der af til oldermanden oc mesterne, som hans hossidere ere oc sagerne forhøre, resten til fattige enker, faderløse børn oc husarme, som handverkit vedkommer, udgifvis, dog byefogden sin tiltale forbeholden.

Kilde: frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) § 2.

3. Laugshuse.

Til forskrefne oldermands oc hans hossideris sammenkomst oc handverkssagers forhør, som tienistedrenge oc sven-[*s. 151*]ne angaar, maa embedet hafve en vis sted[1] oc laugshus, hvilket dog icke skal til noget giestebud eller drickelaug maa brugis. Befindis saadant, da skulle de alle, saa vel de lauget bekoster, være sig med sammelleg eller anderledis, som de, hvilke sig laug byde lade, kongen, byen oc dend, det angifver, til trende skifte efter deris formue være forfaldne.

Kilde: frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) § 3.

[1] *Med dette ord ender s. 150 i DE.*

4. Paa det dend uordning icke paa nye igien skal indføris, som tilforne ved skraaernis nedleggelse er betaget, da skal udi forskrefne handverkernis tilsammenkomst indted aldelis maa sluttis, om de varres kiøb oc sal, handverkerne vedkomme, uden det sker efter kongens sær befalling.

Kilde: frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) § 4.

5. Naar borgerskab tagis, skal hver sit handverk angifve.

Skulle oc borgemestere oc raad en hver, som noget handverk vil bruge, enten naar hand tager borgerskab eller siden, naar hand det er begierendis, indskrifve for hvad handverk, hand acter at bruge oc nære sig af, oc siden hans nafn optegnet[1] ved byens tiener oldermanden tilskicke. Oc skal dend, som saaledis hos borgemestere

[1] *DE:* optegne.

oc raad antegnet [*s. 152*] er, maa bruge sit handverk uden nogen videre antegnelse eller samtycke, med mindre hannem nogen uerlig oc lastelig misgierning klarligen ofverbevisis, hvilken hand icke hos gud oc øfrigheden hafver afstillet. Ei heller skal nogen gifve eller giøre noget giestebud eller mesterstycke, naar hand vil sætte sig næd oc bruge embedet, med mindre hand sit borgerskab vil hafve forbrut, rømme byen oc hand saa vel som de giestbudne strafis paa deris formue.

Kilde i det hele: frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) § 5 jfr. reces 1558 § 70.

10. Om taxt paa varene at forordne.

Borgemestere oc raad skulle aarligen i hver kiøbsted om paaske tvende af deris middel forordne, hvilke skulle icke allene nogle gange om aarit taxere oc sette kiøbet paa fersk oxekiød, salted oc tør fisk, dansk øel oc brød[1]; item giøre en billig taxt paa fransk oc spansk vin, spansk salt oc andet, indted undertagendis, som handverksfolk oc andre for deris vare oc arbeide skulle hafve[2], meden oc med deris medbrødre hafve [*s. 153*] indseende oc tenke paa middel, hvorledis menighedens nødtørft af saadant i tide er at forskaffe, med mindre de self ville svare en hver for sin forsømmelse. Oc de, som mere tage, end forordnet blifver af borgemestere oc raad, skulle bøde første gang til kongen ti rixdaler, anden gang hafve forbrut deris borgerskab oc ei videre tilstedis i riget deris handel at bruge.

Kr. Thomesens udkast § 3 (defekt).

Kilde til: Borgemestere oc . . . forsømmelse, *er frdg. 1621 10. decbr. (no. 607) § 6; til:* oc de . . . bruge, *er Kr. Thomesens udkast § 3 i sl.*

[1] *K:* groft brød.

[2] *K forbig.:* item giøre . . . hafve.

11. Om vinkieldere.

Ingen, som i kiøbstederne handle med rinskvin, maa selge eller udtappe spansk eller franskvin, enten det er i

en eller atskillige kieldere, oc de, som handle med spansk oc fransk vin, ei heller maa udtappe rinskvin, med mindre de til kongen oc byen ville hafve forbrut[1], hvis vin de hafve med at fare.

Kr. Thomesens udkast § 8 (ordret).

Kilde i det væsenlige: frdg. 1617 28. juni (no. 462) jfr. reces 1615 § 21 no. 2.

[1] *D:* orbrut.

12. Fremmedis frihed, som tager borgerskab.

Paa det borgeriet udi kiøbstederne kunde tiltage, da skal ingen fremmet, i hvo det oc er, første aar efter, at hand for borger er indskrefven, være forplict at [*s. 154*] udgifve nogen kongelig, borgelig oc byes tynge, være sig skat, vact eller nogen anden udgift. Oc saa frembt nogen, som sig i kiøbsteden nedersette, siden ville sig med hustrue oc børn oc hvis formue, de sig her i riget hafve forhverfvet, ud af riget begifve, de skulle icke allene self efterlade den siette part af hvis de eie, mens end oc, dersom nogen her døer, skulle de, som den døde arfve oc uden riget boesidendis ere, i lige maade gifve dend siette part af hvis, de af riget udføre ville. De skulle end oc være forplictet at gifve kongen sin rettighed af hvis penge, huse, gods oc formue, de paa fremmede steder hafve. Oc paa det ei noget deraf underslais, skulle borgemestere oc raad i midlertid, indtil de nøiactig kunde erfare, hvis af landet udført er, oc hvor høit det sig beløber, det her inde er paa en ret lade anholde. Dog skulle alle de, som forarbeide manufacturer oc kiøbmandsvare af uld, bomuld, silke eller kamelshaar, ene eller formengt, disligste oc de, som ny [*s. 155*] verier oc sverde, harnisker, pistoler oc muskettelob smede oc forferdige, saa oc sporemagere, saa mange sig her i riget boesette oc af saadanne handverker sig nære, ei allene være sex aar fri for ald kongl. oc borgerlig eller byens skat oc

tynge, mens skal dennem end oc tillat være, naar oc hvad tid de løster, sig af riget at begifve med ald deris formue, uden nogen tiende eller siette pengis erleggelse til kongen oc byen, saa oc uden ald anden behindring at forreise. De skulle oc være frie oc forskaanede (som de i landslougen ukyndige ere) at udtagis til formyndere, vorderere, sandemænd, 15 eller 16 mend eller næfn, med mindre de self godvilligen sig saadanne bestillinger ville paatage eller oc i frembtiden i landslougen kyndige vorder. For det tredie skal det dennem være tillat (med mindre de arfvinge her udi riget hafve, deris børn oc saadane, som dennem i første oc andet led anrøre oc sig mod dennem ellers skicke, som det sig bør) at giøre testamenter, hvilke skulle være saa kraftige [*s. 156*] oc byndige som det hiemme i deris lande, hvorfra de ere komne, giorde vaare. De skulle oc nyde den toldfrihed oc ald anden rettighed i Sundet oc anden steds uden oc inden riget med ald den frihed, som kongens egne indføde oc naturaliserede undersaater nyde oc hafve det første de sig for borgere i kiøbstederne hafve ladet indskrifve.

Kilde i det hele til: Paa det . . . udgift, *er frdg. 1622 26. avg. (no. 23) § 1; til:* Oc saa . . . hvis de eie, *er frdg. 1610 6. oktbr. (no. 322); til:* Mens end . . . stæder hafve, *er frdg. 1618 1. maj (no. 494); til:* Oc paa . . . anholde, *er frdg. 1619 8. jan. (no. 511); til:* Dog skulle alle de . . . ladet indskrifve, *er frdg. 1622 26. avg. (no. 23) §§ 1 i sl., 2—5.*

13. Hvorledis borgere oc fremmede maa selge oc handle.

Alt giesteskud ofver alt riget skal være afskaffet, oc ingen skal være tilsted med nogen kramvare at omløbe fra en kiøbsted til en anden, eller oc nogensted der med at udstaae oc udi alne, lod eller pund at selge, med mindre hand først [hafver][1] vundet borgerskab oc sig nederset her udi riget oc holder dug oc disk, skatter oc

[1] *Således K.*

skylder lige ved andre undersaater[1]. Dog skal icke hermed fremmede kremmere være forbuden rette markedsdage med deris kram oc vare alle vegne her i riget til almindelige markeder at mue udstaae oc lige ved kongens egne undersaater der [*s. 157*] deris vare med en hver adel eller oc uadel, clerici, borger oc bønder at forhandle. Ei heller skal forment være fremmede oc udlendiske deris tienere her ind med deris vare at forskicke, som udi kiøbstederne samme vare til adelen, borgerne oc dennem, som med fremmede mue handle, kiøbmandsvis oc som andensteds er sedvanligt, hvis de udi skippund oc lester af skibene kunde afhende, [kunde afhende][2]. Dog skulle varene icke mue opleggis, paa det hiemmelig høckeri icke der med skulle drifvis.

Kilde i det hele: frdg. 1623 19. novbr. §§ 1—3.

[1] *Herefter er udeladt et stykke i K om bissekræmmere på landet.*

[2] *Disse ord fattes også i kilden.*

14. Kongelig tieneris frihed.

1. Ingen, som udi kongens tieniste ere oc ingen handverks- eller kiøbmandsgeverb med kiøben, selgen, tapen, høcken oc saadant bruge, skulle om nogen borgerlig eller byens tynge anmodis, dog deris sielesørgere oc detzlige skulle de lønne, saa vit andre borgere giøre. I lige maade skulle de det holde ved lige, som de self nytte oc fordel af hafve, som er deris gader at holde rene, at brolegge for deris egne gaarde, vanding at holde ved mact oc andet detzlige. [*s. 158*]

Kilde: frdg. 1623 18. novbr. (no. 96) § 1.

2. Skal det oc være saadane kongens tienere frit fore for sig self indbyrdis oc for dennem, som udi kongens tieniste er, at arbede, dog skulle de ingen svenne mue hafve eller underholde. Meden saa frembt de for andre arbedendis vorder end dem, som udi kongens tieniste ere oc ingen borgerlig næring bruge, da skulle de være

forplictede at giøre oc gifve ald borgerlig oc byens tynge. Dernest skal det oc uden nogen borgerlig oc byens tynge være dennem frit fore at arbede udi deris huse med deris børn oc folk alt, hvis til manufacture regnis, med linnet, vefven, spinden oc saadant. De maa oc giøre alt kramvare, som af jern, kaaber eller messing giøris, saa oc andet krammerie, dog skulle de saadant udi det ringeste i dutzin tal selge til kiøbmænd eller kremmerne oc ingen anden, ei heller nogen borgere sin næring dermed betage.

Kilde: frdg. 1623 18. novbr. (no. 96) §§ 2, 3.

3. Meden saa frembt det befindis dennem self eller deris hustruer nogen kiøb-[*s. 159*]mandskab, høckerie, tapen, haandverk (anderledis end forbemelt er) eller borgerlige næring at bruge, da skulle de være forplictede at gifve ald kongl. oc byens tynge, efterdi de for hvis de i kongens tieniste forrette, særdelis løn bekomme, oc derfore oc dis bedre formaae sedvanlig borgerlig tynge at udstaae, naar de foruden kongens tieniste enda borgerlig næring bruge. Der foruden skulle saadanne oc være forplictede at svare, saa vit kraf oc maning, saa oc deris kiøb, sal oc handverk vedkommer, for borgemestere, raad oc byfogden som andre borgere.

Kilde: frdg. 1623 18. novbr. (no. 96) § 4.

15. Om byting.

Byting maa her efter i kiøbstederne icke holdis paa raadhusit inden lucte døre, medens byfogden er forplictet at holde offentlig byting. Oc skulle aldelis ingen tingdage her efter paa hellige dage holdis, medens saa frembt rettens giengis visse tingdag, som siette ugis eller dislige, indfalder paa en hellig dag, da skal [*s. 160*] neste søgnedag holdis oc actis for rette tingdag i steden for helligdagen. Inden tinge skal dommeren ei lettelig paalegge nogen æd, anseende den sag gifver bør det lougligen at bevise. Ingen byfoget maa heller udstede nogen æredom.

Kilde til: Byting . . . offentlig byting, *er i det væsenlige frdg. 1635 27. april; til:* oc skulle . . . at bevise, *er i det hele frdg. 1635 31. mars (no. 518) §§ 1, 5.*

16. Om tater oc løsgengere.

Borgemestere oc raad oc byfogden skulle optage oc fengseligen forvare alle tatere, i deris kiøbsteder ankomme oc sig der opholde, oc siden gifve lensmanden det til kiende oc icke udi kiøbstederne nogen løsgengere tilstede. Oc maa hver tryglers knapsek randsagis, hvad den hafver med at fare, oc hvad men oc skavanke den hafver, paa det skalke fra dennem, som bør at hafve almisse, kunde kiendis.

Kilde til: Borgemestere . . . tilstæde, *er i det væsenlige åb. brev 1589 31. maj § 6; til:* Oc maa hver . . . kiendis, *er frdg. for Norge 1636 24. febr.*

17. Borgemestere oc raads tilsiun:

1. med mynten.

Borgemestere oc raad skulle hafve indseende, at fremmede kiøbmænd handle oc afbetale med her i riget gangbar mynt, oc dersom nogens forseelse findis, [*s. 161*] da dennem derfore at tiltale oc dom ofver hende.

Jfr. frdg. 1629 10. oktbr. § 11.

2. Med møler.

De skulle oc i kiøbstederne hafve indseende med maalen oc møllers toldkar, at der med rictigen omgaais, paa det kongens oc cronens tienere ei skulle hafve aarsage at besverge sig møllerne at søge.

Kilde i det væsenlige: frdg. 1617 16. febr. (no. 444) § 2.

3. Med tegen, hvor drik selgis.

De skulle oc anordne, at der for alle døre, som der selgis øl i potte eller kandetal, item øledicke, miød, melske, moest eller brendevin, udhengis et vist tegen eller bret, paa det kongens accise deraf ei skal underslais.

Kilde i det væsenlige: frdg. 1623 9. juli (no. 76) § 7.

4. Med mandater oc forordninger.

De skulle oc holde, paa hvis mandater paabydis, oc dersom de deris ofvertredelse 14 dage lader upaatalt forbiegaae, efter de den vide kunde, da skal byen derefter ingen anpart hafve i samme sagefald, oc borgemestere oc raad self plictige byens anpart igien at udlegge.

Kilde i det hele: frdg. 1623 21. april.

18. Om verdtzhuse at anrette.

Borgemestere oc raad skulle være forplictede at forskaffe gode oc kekvemme verdtzhuse med tegn oc udhengte tav- [*s. 162*] ler baade for indlendiske oc udlendiske udi hver kiøbsted oc det efter byens størelse oc fartens leilighed. Samme verter skulle være fri for ald byens skat oc byens tynge. Saa frembt borgemestere oc raad det icke forordne, da dennem plictige at være selfver fremmede at lossere, hvilken det først af blifver begieret, oc endda staae til rette om paaklagis for lensmanden. [*s. 163*]

Kilde til: Borgemestere . . . tavler, *er i det væsenlige missive 1611 25. oktbr.*

Det 4. capittel. Hvorledis udi pest oc smitsom sygdombs tide udi kiøbstederne skal forholdis.

1. Sygis forstandere.

Det første nogen smitsom sygdom begynder inden eller uden lands (hvorfra segling oc handtering pleier at komme) udi negden [at][1] tiltage, skulle borgemestere oc raad med sognepræstens oc medici (hvor nogen er) eller den forfarenste batskers raad anordne to, tre eller flere af raadet eller andre gode, forstandige dannemænd, som tilstede blifve vilde, hvilke skulle være de sygis forstandere oc med en sand guds fryct holde ofver denne skik oc en gang i det ringeste hver uge med sognepræsten

[1] *Således K; BTCDE:* oc.

sig raadføre oc, om brøst findis, gifve det borgemestere oc raad til kiende, at derpaa kunde raadis boed. [*s. 164*]

Kilde: frdg. 1625 15. jan. (no. 137) § 1.

2. Hvorledis holdis skal med dem, som fra befengte steder komme.

Naar nu sygdommen vist udi nest beliggende egen sig lader merke, da skal først oc for al ting ske bøn oc guds paakaldelse saadan guds vrede oc straf at afbede, derhos oc formaning til pænitentze, oc siden skulle ingen, som fra de steder kommer, hvor sygdommen er begynt, ind stedis udi de steder, som fra sygdommen endnu fri ere, medens forvisis tilbage igien. Vil nogen sig icke lade sige, da skal dend eller de indleggis paa pesthusit i de steder oc kammerser, hvor ingen syge veret hafver, oc der forholde sig fire eller femb uger oc siden indstedis, saa frembt dennem eller de, hos dennem ere, midler tid ingen saadan sygdom paakommer. I de steder oc hvor ringe formue ere saadan pesthuse at bygge, der skal it vist vertzhus enten uden byen eller først udi byen anordnis oc med de folk handlis, som der paa vare skulle, om nogen sygdom paakommer, indtil leiligheden kand gifve sig et pesthus at opbygge. Hvis brefve oc, som fra de [*s. 165*] steder (hvor sygdommen grasserer) kommer oc dog endelig giøris fornøden at indstedis, de skulle holdis til ilden oc berøgis med hvis dertil tien, naar de obnis eller antagis. I lige maade, saa frembt oc forfaris paa nogen udlendiske steder saadan sygdom at være optend, da skal derfra ingen skibe eller handtering stedis, oc aldelis ingen derfra komne skibsfolk eller vare i land føris, under confiscation oc anden høieste vilkorlig straf efter, som derpaa kiendt vorder.

Kilde: frdg. 1625 § 2.

3. Byens øfrigheds tilsyn med cronens oc andris rettighed.

Oc paa det der udofver ingen sin rettighed maa for-

kortis, da skulle borgemestere, raad oc byfogden hafve fli[t]tig[1] act oc opsyn med kongens oc cronens rettighed oc indkomst, disligiste oc med andre (som icke ville eller maa sig did begifve) deris arf oc anden rettighed oc indkomme, saa at alt saadant udi god forvaring oc regenskab holdis, saavit ske kand oc bør, saa inted kongen eller andre interesserede ved saa- [*s. 166*] dan igiennemreisens forbud saa vit muligt forkortet eller afhendet vorder.

Kilde: frdg. 1625 § 3.

[1] *BTC:* flictig.

4. Pestmesterens løn oc kald.

Dernest saa skal en god oc velforfaren pestmester eller batsker strax antagis oc hafve en god maanedsløn af byen, saa lenge sygdommen varer. Hannem skal oc settis, hvad hand af de syge, som formue hafve, maa tage; de fattige skal hand for indtet oc den løn, hand af byen hafver, tiene oc besøge saa oc bruge de raad, medici foreskrifve. Oc skal hand i begyndelsen sielf end oc uombedet gaa i de huse, pesten begyndis i, der lade ryge oc bruge raad, præservativer oc al ting forekomme, saa vit gud den allermectigste gifver self naadeligen raad oc lycke, oc naar pesten grasserer, da skal hand metdelle enhver raad, som raad er begierendis, dennom oc, som hannem lader fordre, besøge oc ofver alt tage vare paa pesthusens syge.

Kilde: frdg. 1625 § 4.

5. Borgemestere oc raad indseende med apoteckerne oc batskerne.

Derforuden oc naar sygdommen [*s. 167*] i negden formerkis, da skulle borgemestere oc raad tilholde apoteckerne oc batskerne gode medicamenter, præservativer, røgelse imod en forgiftig luft oc andet[1] fald at hafve efter, som sygdommen tager frembgang eller befryctis, oc hver recept for it lideligt oc vist kiøb, som der paa skal settis,

[1] *DE:* andre.

oc skal samme taxt anslagis paa raadhusit med store leselige bogstafver skrefne paa pergement eller papir oc saa tit, dend kand hende at affalde, igien opsettis, hvormed borgemestere oc raad skulle hafve indseende. Skal oc der foruden pestmesteren gifvis oc betalis af byen medicamenter, som fattige fri kand hafve hos hannem at hente, som det behøfve oc hafve ville. Pestmesteren skal oc flittigen besøge de fattige syge.

Kilde: frdg. 1625 § 5.

6. Fruct oc proviant.

Naar sygdommen formodis, da skal ingen fremmede fructer af eble, perer, plommer, kirseber eller oc dislige maa indføris, ei heller sommerfructer fal hafvis, medens saadanne skal dennem, der- [*s. 168*] med handtære, fratagis oc bortkastis. I lige maade skulle oc borgemestere oc raad med ald flid hafve indseende, at hvis proviant, af en eller anden slags selgis oc[1] fal holdis, god, sund oc vel forvaret er, saa vel som alle gaderne (mest paa de tider) rene at holdis, paa det sygdommen af stank icke skal tiltage oc formeris.

Kilde: frdg. 1625 § 6.

[1] *DE:* eller.

7. Pesthuse.

Oc skulle borgemestere oc raad udi tide oc nu strax tenke paa, at anordne hos en beleilig kirkegaard et pesthus eller, hvor byerne ringe formue hafve, en boed eller to efter byens leilighed paa en sund sted uden for byen noget af vein, oc der hafve atskillige gemacker baade til fattige saa oc til rige, som ville vere for sig self oc om hvilke tviflis kand, det at være en smitsom sygdom, med hvilke de ere beladne, oc skal hver qvarter hafve sin serdelis varetegt[1], paa det baade de, som af ingen i sygdombs tid kand blifve indtagne, kunde hafve en vis

[1] *E:* veretegt

sted, hvor de paa eller ind føris kunde, naar de paa gaden [*s. 169*] ligge, saa at gaat folk kunde for deris syge tienistetiunde bekomme kammerser oc god varetegt for billig betalning. Er kirkegaard icke, hos hvilken samme pesthus eller boed settis kand, da skal strax hos pesthusit en kirkegaard anordnis til fattigis begrafvelser.

Kilde: frdg 1625 § 7.

8. Hvorledis forholdis, naar sygdommen i nogen bye optendis.

Naar nu sygdommen begyndis udi nogen bye, da skal først oc for al ting hos gud den allermectigste med litanie (som visse dage skal holdis oc vare, indtil taksigelsen for sygdommens ophørelse sker af prædickestolen) oc bøn hiemme oc i kirken ydmygeligen anholdis, om dend guddommelige vredis, straffens oc sygdommens afvendelse oc formildelse. Dernest folket alvorligen formanis til poenitentze at forlige sig med gud oc sin neste, betimelig oc besindelig bruge herrens nadere, efterdi udi disse tilfalde beste raad ere allene hos gud allermectigste at søge oc [*s. 170*] bekomme. Dernest skal oc folkit, som formue hafve, formanis med fattige serdelis syge at hafve medynk, baade meden de lefve, saa oc at undsette deris efterlate børn oc der foruden at hielpe de døde til grafve, hvormed de sygis forstandere skulle hafve indseende, hvad oc (serdelis i de tider) til fattige syge gifvis, at det holdis oc uddelis til dennem. For det sidste skal folket oc paamindis, at ingen kaster sig self modvilligen udi fare oc hafver unødig omgengelse med de syge, oc at de syge sig oc beskedelig holde fra andre oc dennem advare, om de uvidende til dennem komme.

Kilde: frdg. 1625 § 8.

9. Pesthusens capelan.

Til pesthusit skal forordnis en god gudfryctig mand til capelan, hvilken foruden sin løn oc nødtørftighed til

første capelanie i byen eller paa landet der nest omkring skal derefter tilstedis, oc maa hand ellers til neste landsbykald, om hand dyctig oc skickelig er, for andre høris oc forfremmis. [*s. 171*]

Kilde: frdg. 1625 § 9.

10. Befengte huse tilholdis.

Dernest naar nu sygdommen udi noget hus formerkis, oc før end dend blifver ofver byen almindelig, da skulle de, derinde boe, holde husene oc vindeverne til gaderne tillucte, oc ingen sted udgaae at komme iblant folk eller stede nogen uvidende til sig. Dog skal anordnis af borgemestere oc raad, at siellesørgerne dennem besøge oc trøste. Dernest oc at pestmesteren til dennem bruger de raad, som best vidis, baade udi husene at ryge oc de, der udi sunde ere, noget til præservativ at indgifve oc de syge nest guds hielp at curere. Derforuden oc skal bestillis visse folk, som saadanne steder oc syge folk besøge kunde, dennem hente oc forskaffe deris nødtørft oc lifs ophold, medicin oc anden fornødenhed. Meden der som nogen tiunde syg blifver oc hosbond eller hustrue, som sunde ere, ville strax, efter at nogen saadan sygdom formerkis i deris huse, begifve sig paa andre steder, hvor de kunde godvilligen indtagis, da skulle [*s. 172*] de icke nødis til at blifve hos de syge, meden dennem frit fore, naar de syge oc de, som i husit blifve, med underhold, medicin oc anden nødtørft besørgis, efter deris leilighed sig ud at begifve, dog at de icke uden høi aarsage steder andre sig til omgengelse, før end om deris egen tilstand oc sundhed paa nogle ugers tid vist er forfarit.

Kilde: frdg. 1625 § 10.

11. Fattigis opsyn.

End befindis nogle fattigis døre at tilluckis, som icke formue hafve sig self at opholde, da efterdi dennem baade forbydis at omgaae oc bede, saa oc nære sig med hand-

verk, skulle borgemestere oc raad være forplictede af byens middel at forskaffe saadanne fattige øl oc mad, medicin oc nødtørftig underholding, som de ville ansvare. Skal oc sognepræsten oc de sygis forstandere her i hafve indseende oc advare borgemestere oc raad, om fornøden giøris.

Kilde: frdg. 1625 § 11.

12. Besøgning.

Ellers skal ald unødig besøgning [*s. 173*] i saadan tid være forbøden, dog skulle præsten, pestmesteren oc batskerne villige sig lade befinde. De nest[1] forvante mue oc, om de endelige det ere begierendis, tilstedis til syge at indgaae, dog at de sig siden fra anden selskab oc samkvem (undtagen kirken) entholde.

Kilde: frdg. 1625 § 12.

[1] *DE:* Dernest.

13. Verdskab.

Udi pesttid skal ei heller nogen store brylupper eller anden verdskab holdis, meden enhver giøre sig det da hiemme udi sit hus uden nogen giester.

Kilde: frdg. 1625 § 13.

14. Begrafvelse.

Naar nogen i saadan tid ved døden afgaar, da skulle allene neste forvante oc nogle faa af naboeskabet bedis at møde i gaden, naar liget udberris, oc paa gaden igien fra hin anden skillis, naar fra kirken kommet er, oc maa ingen udi husit indgaae, uden de udkomme. Præsten skal i kirken allene giøre kort oc half saa lenge ligprædicken som ellers, oc paa kirkegaarden i steden for ligprædicken allene giøre en kort formaning eller læse en bøn oc fader- [*s. 174*] vor oc der udi med dennem, som tilstede ere, gud den allermectigste for sygdommens formildelse[1] oc anden nødtørft af hierted alvorligen paakalde.

Kilde: frdg. 1625 § 14.

[1] *DE:* formindelse.

15. Ligkister.

I lige maader skal oc paa ligkister af fyr settis en taxt, oc paa deler giøris forraad af øfrigheden, de fattige, som indtet formaae, til beste efter byens leilighed.

Kilde: frdg. 1625 § 15.

16. Klæder oc lagen.

I pesttid skal oc kirken holde klæde oc lagen, et eller flere at leie bort til dennem, det begiere for en lidelig [betaling]. Hvis der af kommer, skal være præsten oc kirken til to skifte.

Kilde: frdg. 1625 § 16.

17. Ligbæren.

Vidre skal oc borgemestere oc raad forordne, hvorledis der med ligbæren skal forholdis; der hos oc forordne ligkarer med heste fore oc med sort klæde teckede, saa de fattige der ved kunde naae en hederlig begrafvelse, der foruden oc, at de, som [*s. 175*] ingen ville sig ved kiende, af saadanne kunde til jorde føris.

Kilde: frdg. 1625 § 17.

18. Grafvere.

Udi pesttid skulle oc borgemestere oc raad giøre anordning, at grafverne da saa vel som ellers lade sig nøie med hvis, som billigt, oc den fattige bedrøfvede efterlatte kand afsted komme, oc skal grafverlønnen settis for en vis taxt oc grafveren plictig at kaste grafvene vel dybe oc tre Siellands alne i det ringeste. Efter hvilken pestordning øfrigheden oc alle andre sig skulle hafve[1] at forholde eller der til svare oc staa til rette, som ved bør.

Kilde: frdg. 1625 § 18. [*s. 176*]

[1] *DE forbig.:* hafve.

Det 5. capittel. Om giftermaal oc løsactighed.

1. Lønlig barnefødsel.

Saa frembt noget lætferdigt kvindfolk vorder med barn oc med sin barnefødsel lønlig oc i dølsmaal om-

gaai[s][1], oc samme barn borte blifver eller paaskydis døt at være fød, da efterdi samme kvindfolk icke hafver begierit at bruge ordentlige af gud allermectigste beskickede middel, som sig oc foesterit udi saadanne tilfalde kunde betiene, skal hun icke bedre actis end dend, som sit[2] foester med vilge hafver ombract.

Kilde: frdg. 1635 31. mars (no. 518) § 3.

[1] *Således K; BTCDE:* omgaait. [2] *DE:* et.

2. Besofvede kvindfolkis børn.

Eftersom befindis mange lætferdige oc besofvede kvindfolkis børn alt for tit (disvære) uskyldigen at komme af dage oc saaledis uden forskel stedis til jorde, [*s. 177*] at ei vidis, om det imod moderens vilge af vanvare kand hafve mist lifvet eller oc med forsetlig forsømmelse eller uchristelig medfart ombract, da skal ingen saadanne børn, som uden ecteskab ere aflede oc døde findis, maa jordis, før end præsten der om advarit hafver gifvet det øfrigheden til kiende, hvilken strax lovligen der til skal lade synsmænd[1] opkrefve, som den døde skal syne; findis da nogen kiendelig tegen til handgierning eller til mistanke billig anledning, forfølgis sagen af herskabet lovlig til tinge som andet drab.

Kilde: frdg. 1641 29. novbr. (no. 116) § 5.

[1] *E:* syndsmænd.

3. Løsactighed i forbudne led.

1. Om nogen, som ere hinanden udi andet oc tridie saa oc udi tredie lige[1] lede beslectede eller udi samme lede besvogrede, findis at ligge udi et ont lefnet tilsammen oc afle børn, da skal lensmanden, eller hvem deris herskab er, sagen med dennem efter deris yderste formue aftinge oc siden forvisis[2] landet. End rømmer de icke, da straffis paa deris hals.

Kilde: reces 1615 31. mars § 26.

[1] *K forbig.:* lige. [2] *K:* forvise.

2. Ellers efterdi guds ord er dend [*s. 178*] fornembste regel, hvorefter alle giftermaal saa oc forseelser med leiermaal udi de forbudne led bør at rettis, oc efterdi ingen giftermaal der udi udtryckelig forbydis uden dennem, som skulle straffis paa deris lif, som sig dermed[1] ved gifter- eller leiermaal forser, nemblig udi de op- oc nedstigende linier, meden til ere, oc derhos i det første oc andet led i sidelinien[2], som er med forældernis syskende, syskinds afkomme oc dislige i blod oc svogerskab, saa skulle de sig oc herefter, som i forbemelte led imod guds ord forser, straffis paa deris lif oc miste halsen. Oc derforuden, saa frembt samme blodskam er beganget baade med moder oc daatter, da skulle kropene, naar de halshugne ere (andre til saadan vederstygeligheds afskye) kastis paa en ild oc opbrendis. Oc paa det en hver dis bedre kand vide, hvad med forbemelte op- oc nedstigende linier, saa oc første oc andet led udi sidelinien forstaais, da skal ved efterfølgende fortegnelse det vitløftigere udføris. [*s. 179*]

[1] *K:* derimod. [2] *K:* sideslect.

Gifter- oc leiermaals forbudne led udi guds loug, som straffis paa lifvet, om nogen sig udi dennem forser.

a. Belangende de personer, som for slect skyld icke mue samblis udi ecteskab, er at acte:

1. Forældre oc deris børn saa oc de, som ere i forældris sted, oc de, som ere udi børns sted, maa hverken nær eller fiern samblis udi ecteskab. Forældre ere fader oc moder, børn ere søn oc daatter. Udi forældris sted ere alle oldeforældre, saa oc der foruden forældris oc oldeforældris syskinde fra olding til olding, i hvor vit de sig opstrecke kunde. Udi børns sted ere alle de, som fødis af os, børn oc børnebørn oc derforuden brødris oc systris børn oc børnebørn oc saa frembdelis, i hvor vit de sig nedstrecke kunde.

2. Brødre oc systre maa ei komme [*s. 180*] sammen udi ecteskab, enten de ere fulde eller half syskende, ti fulde oc half syskinde regnis her ligge. Maa icke heller broder tage sig til ecte systers eller broders daater, ei heller nogen af dem, som af systers eller broders børn aflis, i hvor vit de sig nedstrecke kunde. Icke heller maa syster til ecte bekomme sin broders eller[1] systers søn, ei heller nogen, som aflis af dem, i hvor vit de sig kunde nedstrecke.

Følger paa forbemelte led udi styckevis optegnelse:

Forbødne led udi dend opstigende slecte linie:

En mand maa icke hafve: sin moder, sin mormoder, sin farmoder, sin faders farmoder, sin faders mormoder, sin moders farmoder, sin moders mormoder, oc saa fremdelis, i hvor høit de kunde opstige til oldefædrene. [*s. 181*]

Forbødne led udi den nedstigende linie:

En mand maa icke hafve: sin daater, sin daaters daater, sin søns daater, sin daaters daaterdaater, sin daaters sønnedaater, sin søns sønnedaater, sin søns daaterdaater, oc saa fremdelis, i hvor vit de kunde nedstige til søns eller daaters afkomme.

Forbødne led udi sidelinien:

En mand maa icke hafve: sin syster, sin systers daater, sin broders daater, sin systers daaterdaater, sin systers sønnedaater, sin broders daaterdaater, sin broders sønnedaater, oc saa fremdelis, i hvor vit de kunde nedstrecke. Sin farsyster, sin morsyster, [*s. 182*] sin farfaders syster, sin farmoders syster, sin morfaders syster, sin mormoders syster, oc saa fremdelis, i hvor vit de sig kunde opstrecke.

Forbødne led udi den opstigende linie:

En kvinde maa icke hafve: sin fader, sin farfader, sin morfader, sin farfaders fader, sin morfaders fader, sin far-

[1] *E:* oc.

moders fader, sin mormoders fader, oc saa fremdelis, i hvor vit de sig kunde opstrecke.

Forbødne led udi den nedstigende linie:

En kvinde maa icke hafve: sin søn, sin sønnesøn, sin daaterssøn, sin sønnesøns søn, [*s. 183*] sin søns daaters søn, sin daaters søns søn, sin daaters daater søn, oc saa fremdelis, i hvor vit de kunde nedstige til søns eller daaters afkomme.

Forbødne led udi slects sidelinien:

En kvinde maa icke hafve: sin broder, sin broders søn, sin systers søn, sin broders sønnesøn, sin broders daatersøn, sin systers sønnesøn, sin systers daatersøn, oc saa paa nedstigende linie fremdelis, sin farbroder, sin morbroder, sin farfaders broder, sin farmoders broder, sin morfaders broder, sin mormoders broder, oc saa fremdelis, i hvor vit de sig kunde opstrecke. [*s. 184*]

b. Belangende de personer, som for svogerskab skyld icke maa samlis i ecteskab, er at acte:

En mand skal holde sig lige saa vel fra sin hustruis slect som fra sin egen slectinge, oc en kvinde skal holde sig lige saa vel fra sin mands slect som fra sin egne slectinge, ti ligervis som en icke maa hafve sin egen syster til ecte, saa maa hand icke heller hafve sin hustruis syster til ecte, oc lige som en kvinde maa icke hafve sin broder til ecte, saa maa hun icke heller hafve sin mands broder til ecte, oc saa fremdelis. Oc skal her hos actis, at svogerskab, som hindrer ecteskab, icke indgaais videre end iblant en mand oc alle hans hustruis slectinge, oc iblant en kvinde oc alle hendis mands slectinge, oc icke iblant mandens oc kvindens slectinge indbyrdis[1]; hvorforre mandens oc kvindens slectinge icke forbydis for svogerskab at komme sammen udi ecteskab. Saa maa da to brødre hafve to systre, [*s. 185*] fader oc søn hafve

[1] *K forbig.:* indbyrdis.

moder oc daatter. Er ei heller forbøden, at en mand jo maa hafve sin stifmoders moder eller daater, oc saa fremdelis.

Den opstigende linies forbødne led udi svogerskab:

En mand maa icke hafve: sin stifmoder, sin faders stifmoder, sin moders stifmoder, sin farfaders stifmoder, sin farmoders stifmoder, sin morfaders stifmoder, sin mormoders stifmoder, oc saa fremdelis op ad. Sin hustruis moder, sin hustruis farmoder, sin hustruis mormoder, sin hustruis moders farmoder, sin hustruis moders mormoder, sin hustruis faders farmoder, sin hustruis faders mormoder, oc saa fremdelis op ad. [*s. 186*]

Dend nedstigende linies forbødne led udi svogerskab:

En mand maa icke hafve: Sin stifdaater, sin stifdaaters daater, sin stifsøns daatter, sin stifdaaters daaterdaater, sin stifdaaters sønnedaater, sin stifsøns daaterdaatter, sin stifsøns sønnedaater, oc saa fremdelis ned ad. Sin søns hustru, sin sønnesøns hustru, sin daatersøns hustru, sin søns sønnesøns hustru, sin daaters sønnesøns hustru, sin søns daatersøns hustru, sin daaters daatersøns hustru, oc saa fremdelis ned ad.

Sideliniens forbødne led udi svogerskab.

En mand maa icke hafve: sin hustruis syster, sin hustruis farsyster, sin hustruis morsyster, [*s. 187*] sin hustruis farfaders syster, sin hustruis morfaders syster, sin hustruis farmoders syster, sin hustruis mormoders syster, oc saa fremdelis op ad. Sin hustruis brodersdaater, sin hustruis systersdaater, sin hustruis broders sønnedaater, sin hustruis broders daaterdaater, sin hustruis systers sønnedaater, sin hustruis systers daaterdaater, oc saa fremdelis ned ad. Ei heller maa en mand hafve: sin farbroders hustru, sin morbroders hustru, sin faders farbroders hustru, sin faders morbroders hustru, sin moders farbroders hustru, sin moders morbroders hustru[1] oc saa fremdelis op ad. Sin broders

[1] *DE forbig. de sidste fire ord.*

hustru, sin brodersøns hustru, sin søstersøns hustru, sin broders sønnesøns hustru, sin broders daatersøns hustru, [*s. 188*] sin systers sønnesøns hustru, sin systers daatersøns hustru, oc saa fremdelis ned ad.

Dend opstigende linies forbødne led udi svogerskab:

En kvinde maa icke hafve: sin stiffader, sin faders stiffader, sin moders stiffader, sin farfaders stiffader, sin farmoders stiffader, sin morfaders stiffader, sin mormoders stiffader, oc saa fremdelis op ad. Sin mands fader, sin mands farfader, sin mands morfader, sin mands faders farfader, sin mands faders morfader, sin mands moders farfader, sin mands moders morfader, oc saa fremdelis op ad.

Dend nedstigende linies forbødne led udi svogerskab:

En kvinde maa icke hafve: [*s. 189*] sin stifsøn, sin stifsøns søn, sin stifdaaters søn, sin stifsøns sønnesøn, sin stifsøns daatersøn, sin stifdaaters sønnesøn[1], sin stifdaaters daatersøn, oc saa fremdelis ned ad. Sin daaters mand, sin daaters daaters mand, sin søns daaters mand, sin daater daaters daaters mand, sin daater søns daater mand, sin sønne daaters daater mand, sin sønnesøns daater mand, oc saa fremdelis, i hvor vit de kunde nedstige.

Sideliniens forbødne led udi svogerskab:

En kvinde maa icke hafve: sin mands broder, sin mands farbroder, sin mands morbroder, sin mands farfaders broder, sin mands farmoders broder, [*s. 190*] sin mands morfaders broder, sin mands mormoders broder, oc saa fremdelis op ad. Sin mands brodersøn, sin mands systersøn, sin mands broders sønnesøn, sin mands broders daatersøn, sin mands systers sønnesøn, sin mands systers daatersøn, oc saa fremdelis ned ad. Sin farsysters mand, sin morsysters mand, sin faders farsysters mand, sin faders morsysters mand, sin moders farsysters mand, sin moders morsysters mand, oc saa fremdelis op ad. Ei heller maa en kvinde hafve: sin systers mand, sin brodersdaaters

[1] *DE forbig. de sidste tre ord.*

mand, sin systers daaters mand, sin broders sønnedaaters mand, sin broders daatersdaaters mand, sin systers sønnedaaters mand, sin systers daaterdaaters mand, oc saa fremdelis i hvor vit de sig kunde nedstrecke. [*s. 191*]

Kommer nogen ellers uvitterlig med hver andre i de andre leder som syskendebørn oc andre i giftermaal, da skulle de derfore hverken med dom atskillis eller straffis, efterdi al[1] ecteskab udi guds oc icke menniskelig loug hafver sin grund oc fundament, hvor udi saadant icke findis forbødit. Medens forser sig nogen vitterligen her imod, da skulle de straffis som de, voris forordning ofvertræde, paa deris formufve oc rømme det land udi Danmark oc det stift i Norge, hvor de boendis ere, oc der for uden saa vit i it andet land oc uden stiftit, at det dend lands egn, hvor de sig forset hafve, kunde være uden forargelse, efter dommerens findelse [sig opholde][2].

Kilde: frdg. 1637 16. juni § 2.

[1] *K:* at. [2] *Fattes også i K.*

4. Leiersmaals bøder.

Hvo som helst, nogen kvindisperson beligger, bøde til sit herskab 12 rixdaler, kvinden i lige maade 6 rixdaler oc stande begge aabenbare skrifte. Dog maa ingen holdis fra skrifte, for bøderne icke ere udkomne, medens stedis til afløsning, hvo værdig der til kiendis, enten her- [*s. 192*] skabs rettighed er erlanget eller icke. Hafve de icke middel de fulde bøder at udlegge, da straffis de efter deris formufve oc med fengsel paa deris kroppe. Sker det tire end en gang, da straffis hand efter forordningen om jomfrukrenkere 1582 udgangen[1]. Mens er det med berøctede kvindfolk forseelsen sker, da paa formufven oc kroppen med fengsel, oc hun tredie gang uden ald naade til kagen.

Kr. Thomesens udkast § 12 (ordret).

Kilde i det væsenlige: frdg. 1617 12. oktbr. (no. 471) og 1621 16. febr. (no. 574).

[1] *Ordinans 1582 19. juni IV.*

5. Om aabenbare skriftemaal.

Saa frembt nogen letfærdigen staar aabenbare skrifte paa løgenactig bekiendelse oc en kvindisperson en for barnefader udlegger eller oc mandspersonen sig for barnefader udgifver, oc siden dog befindis en anden rette barnefader at være, da saa frembt nogen løgenactige skriftere self inden fierdingaar dernest efter gaae til sandheds bekiendelse, skulle de saavit benaadis, at de staae aabenbare skrifte for deris forargelser. Sker det icke, meden de lovlig bevisis løgnactig at hafve skrifted oc udlagt, skulle de uden naade straf- [*s. 193*] fis til kagen[1] oc forvisis landet. Dend person, som saadan en til dend første falske bekiendelse bract oc forled hafver, bør at actis for en løgnere oc mindermand oc sin boeslod til sit herskab hafve forbrut. End hafver hand ingen boeslod, da dømmis i jern. Samme loug er oc[2], om en kvindisperson, som sig løgenactig paatager barnemoder at være oc der paa staar aabenbare skrifte. Forser sig adelspersoner her i, straffis efter[3] kongens oc rigens raads sigelse[4].

Kilde: frdg. 1635 31. mars (no. 518) § 4.

[1] *K:* kaget.
[2] *E forbig.:* oc.
[3] *D:* efftet; *E:* effer.
[4] *K:* kiendelse.

6. Ectefolkis forskrifvelse.

Forplicter nogen ectemands eller kvindis person (imidlertid de lefve i ectefellit) sig nogen at ecte, da skulle de, som sig saa forskrifve, saa vel som de, saadan forskrifvelser tage, staae aabenbare skrifte oc mandspersonen en tid lang straffis i jern oc kvindispersonen i tucthuset. Forser sig nogen af adelstand i saa maader, straffis efter kongens oc rigens raads kiendelse[1]. [*s. 194*]

Kilde: frdg. 1635 31. mars (no. 518) § 2.

[1] *K:* sigelse.

7. Om uden lands utilbørlig copulation.

Begifver sig nogen uden rigerne der at lade sig i ecteskab sammenvie, som ellers i vore riger imod nogen loug eller forordning icke burde tilsammen at stedis, oc dog siden sig i vore riger igien begifve eller sig nedsette, da skulle de icke allene strafvis som de, voris lands loug oc forordninger icke acte, mens som de, sig derfra underfundig unddrage ville, icke tilstedis i vore riger sig at opholde. [*s. 195*]

Det 6. capitel. Om dommere, domme, tinge oc rettergang.

1. Uendelige domme.

Ingen uendelige domme skulle her efter paa noget landsting udstedis; møder ingen, da skal opsettelser forkyndis til dennem[1], som ei møde, neste herridsting derefter. Befindis oc nogen lovlig stefnet oc ei møder eller giør lovlig skudsmaal, dømmis til billig kaast oc tæring.

*Kr. Thomesens udkast § 69 (*Ingen . . . derefter *tildels ordret).*

Kilde i det væsenlige til: Ingen . . . derefter, *er frdg. 1636 25. maj § 3.*

[1] *K:* dens; *U:* dennis.

2. Landsdommerne skulle dømme endelig, end oc paa ubeskylte domme.

Alle herrids, birke eller byetingsdomme, saa vel som sandmænds, fembten eller sexten mænds oc dislige toug oc æder, drab oc lifs sager angieldende, som for landsdommerne til confirmatz oc bekreftelse indstefnis, skulle de være forplictede at paa- [*s. 196*] kiende oc dennem (hvad heller de beskyldis eller ei) reise eller underdømme, som de forsvarligt at være eracte.

Kr. Thomesens udkast § 60 (ordret).

Kilde i det hele: frdg. 1636 14. maj § 1 jfr. reces 1576 § 4.

3. Commissariernis dommis beskrifvelse.

Naar nogen af adel, som tilsammen udi befalning ere tagne, sig om deris domme icke kunde forene, da skulle de fleste stemmer beslutte dommen. End ere de lige mange paa begge sider, da gifve[1] dend, som formand er, med dennem, som hannem følge, dommen beskrefven oc ingen anden. Oc skulle commissarierne inden maanitzdag dernest efter i det seniste gifve dommen beskrefven oc da strax, hvis brefve oc documenter for rætten lefverede ere, en hver igien lade tilstille.

Kilde til: Naar nogen . . . ingen anden, *er reces 1615 31. mars § 17.*

[1] *DE tilf.:* de.

4. Naar landsting holdis.

Alle landstinge ofver ald Danmark skulle holdis om onsdagen eller, om da helligdag indfalder, neste søgnedag der efter, paa det søndagen oc andre hellige dage icke med saadanne almindelige forretninger profaneris. Ei skulle heller andre tingdage paa hellige dage holdis, me- [*s. 197*] dens saa frembt rettens giengis rette tingdag (som siette ugis eller deslige) indfalder paa en helligdag, da skal samme helligdags tingdag forstaais at indfalde neste søgnedag oc ingen udi sin sag oc rettergang hindre, oc samme tingdag opsettis til neste søgnedag, som her efter skal holdis oc actis for rette tecte tingdag i steden for helligdagen, oc skulle landstingene om sommeren settis ved syf slet oc om vinteren ved otte slet.

Kilde til: Alle . . . i steden for helligdagen, *er frdg. 1635 31. mars (no. 518) § 1; til:* oc skulle . . . otte slet, *er reces 1615 31. mars § 13.*

5. Hvad i domme indføris.

Ingen dommere, være sig til landsting, byting, birketing eller herridtzting, skulle være forplictede mere udi deris domme end mæningen at indføre af hvis forsetter, som for dennem bæris udi rette, oc siden paa fornefnde

forsetter lade skrifve, paa det at slige vitløftige forsetter sagen icke formeget skulle forblomme oc ofverdommeren siden udi dend rette forstand dismere forvilde.

Kilde: reces 1615 31. mars § 14.

6. Kroer ved tinge afskaffet.

Ingen maa ved tinge bygge eller [*s. 198*] bygge lade nogen kroerhuse eller hytter, der øl eller anden slags drik udtappe. Hvo her imod giør, straffis som dend, sig modvilligen mod kongl. forordning forser[1].

Kilde: reces 1615 31. mars § 34.

[1] *K:* forholder.

7. Landstingsskrifvere.

Ingen landstings skrifver maa være borgemester, raadmand, byfoget, herrids- eller birkefoget, herrids-, birk- eller byskrifver eller sig uden sin bestilling[1] med nogen dom, rettergang, skrifven eller procureren befatte udi sager, som til landstinget siden kunde vorde indstefnede.

Kr. Thomesens udkast § 63 (tildels ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1636 14. maj § 4.

[1] *K og U forbig.:* uden sin bestilling.

8. Herredagis stefning.

Ingen stefning maa til almindelige herredage udgifvis kortere[1] end sex uger for tiden, med mindre dommeren eller skrifveren retten forsetlig vis at spilde med dommen at udstede videre end tilbørligt hafver opholt. Da stedis i saadan tilfald end efter tiden stefning. Begieris ellers[2] stefning ofver domme kort for [*s. 199*] dend udskrefven herredag, da gifvis dend til dend neste der efter paabuden vorder.

Kr. Thomesers udkast § 67 (tildels ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1636 25. maj § 1.

[1] *K og U:* nermer. [2] *DE:* eller.

9. Stefningers forkyndelse.

Alle de, stefninger forkynde, skulle lade stefningen af den stefnte læse oc (om det begieris) udcopie. End

vil dend, stefnis skal, ei lade sig finde, da lade stefningen til herridsting forkynde, dog dend stefnis skal trende gange først paa raabis samme dag, stefningen læsis skal.

Kr. Thomesens udkast § 68 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1636 25. maj § 2.

10. Kaast oc tæring.

Eftersom hid indtil ingen for kongen oc rigens raad er til nogen kaast oc tæring blefven dømpt uden dend, som nogen dommer for sin domb hafde indstefnet, oc sligt mange hafver gifvet aarsage dend frihed at misbruge oc udi mange vitterlige oc[1] kiends sager saa oc andre unyttige tretter baade stefner[2] oc lader sig stefne, sagen allene (deris vederparter til stoer bekostning) dis lengre at kunde opholde oc forlenge, da skal det herefter saaledis dermed holdis, at hvo som [*s. 200*] nogen enten udi vitterlig gields sager eller andre unyttige tretter stefner, da skal dend, som sagen taber, ocsaa være plictig sin vederpart en billig kost oc tæring efter dommens lydelse at erstatte oc fornøie.

Kilde: reces 1615 31. mars § 45.

[1] *E forbig.:* oc. [2] *DE:* stefnet.

11. Hvorledis sager i herredagen foretagis.

1. Naar herredagen udi Sieland at holdis berammis, da skulle alle de udi Sielland oc Skaane boesatte ere, tillige med dem, af hvilke de stefnede ere, sig første dagen i herredagen indstille oc være tilstede; fembte dagen efter herredagenis begyndelse skulle de af Fyen, Halland, Blegind oc Smaalandene, ottende dagen de af Jydland, møde i rette.

Kr. Thomesens udkast § 79 (ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1634 9. novbr. § 1.

2. Holdis herredagen i Jydland eller Fyen, da skulle de jydske oc fynske være dend første dag tilstede, de siellandske oc smaalandske dend fembte dag, de skaanske,

hallandske, blegindske dend ottende dag efter herredagenis begyndelse.

Kr. Thomesens udkast § 79 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1634 9. novbr. § 2.

3. Berammis herredagene i Skaane, da skulle de skaanske, hallandske oc ble- [*s. 202*] gindske være tilstede første dag, de sielandske oc smaalandske fembte dag oc de jydske, fynske ottende dagen efter herredagenis begyndelse. Saa frembt begge parter ude blifve, skulle de hafve fortabt en god kaast oc tæring; dersom oc enten dennem møder, da skal den, som ude blifver, foruden en god kaast oc tæring hafve tabt sagen, til hand stefner paa nye.

Kr. Thomesens udkast § 79 (ordret).
Kilde: frdg. 1634 9. novbr. §§ 3, 4.

12. Hvad sager til herredage maa stefnis.

Ingen skal tilstedis stefning udi candtzeliet, med mindre hand stefner landsdommers domme undtagen de sager, som adels ære eller lif paa gielde. De sager oc, hvor udi nogen for rettens fornegtelse oc voldsom tvang oc forurettelse beklagis, de mue oc stefnis for kongen oc rigens raad.

Kilde i det hele: frdg. 1623 1. juli § 6.

13. Naar dele maa udstedis.

Hvo som for nogen sag lovligen blifver til fire ting forfuld med høringsdele oc inden fire ting hverken retter for sig eller stiller sagvolderen til freds, ei heller med nøiactig bevis sig imod hannem [*s. 202*] erklerer, da stede dommeren dele ofver hannem, om der end skønt icke tilforne er gangen dom i sagen.

Kilde: reces 1615 31. mars § 15.

14. Æredom, kaast oc tæring.

1. Interesseris ufrie personer saaledis udi nogen sag, at dend derefter vil gaa paa deris ære, da endog herrids,

birke oc byfogeder mue vel dømme i sagerne i sig self, dog skulle de icke mue udstede[1] nogen æredom, meden efterdi lif oc ære tillige skattis, da skulle landsdommerne dømme i alle ærrørige sager, som adelen icke paarører, ti der gaais om paa sine tilbørlige høie steder.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. (no. 631) § 2.

[1] *DE:* udstedis.

2. Saa fremt landsdommerne finde nogen til kaast oc tæring, da skulle de self taxere, moderere oc nafngifve udi deris domme, hvor høi oc megen dend skal være efter sagens beskaffenhed, oc som dend hafver værit klar oc vitterlig eller mislig til.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. (no. 631) § 3.

15. Dommis indstefnelse.

Vil nogen stefne nogen underdommeris dom, som til birk, raadstue, by [*s. 203*] eller herridsting eller dislige dømpt er, skal hand dend inden tvende aars forløb for ofverdommeren indstefne eller siden icke hafve mact dend at paa tale. Landsdommernis domme skulle inden tre aar efter de ere gifven beskrefvene, oc gode mænds commissariers afsigt i lige maade inden tre aar efter dommens ofverlefvering eller dis tilbydelse (om parterne dend icke hafve affordret eller ville annamme), til herredagen indstefnis. Sker det ei, da stande de saa vit dommerne angaar uryggede, dog kongl. mait. forbeholden herudinden at dispensere, dommeren uden skade, om sagen umyndige angaar oc deris verge uvederheftige ere blefne, som dennem noget til skade kunde hafve forsømmit, saa vel som udi drabssagers opreisning, hvor tiden oc steden til sandheds oplysning kand være fornøden. Ei heller skal nogen være forment sin ret end oc efter forskrefne termins forlob at proseqvere, naar dend drefven proces icke beskyldis, eller dommernis domme til underkiendelse ind-

stefnis, meden anden oc bedre bevisning i sagen forhverfvis oc føris. [*s. 204*]

Kilde: frdg. 1639 8. juni (no. 31) § 2.

16. Om procuratorer.

Eftersom nu paa nogen tid lang mod ald gammel oc louglig sedvane procuratorer lade sig finde, som andre folkis tretter forfølge oc sig af egen mact saadane paatage, da skal udi kiøbstæderne forholdis dermed som efterfølger.

Kilde i det hele: frdg. 1638 9. septbr. (no. 631) § 5 indledn.

1. For det første skal ingen sig der til maa lade bruge uden de, som af kongens lensmand med[1] borgemestere oc raad tilsettis, hvilke skulle være gode, fromme, uberyctede oc oprictige dannemænd, oc skulle de være flere paa det, om nogen trætte paakom med nogen, som dend ene procurator ved slect, svogerskab eller andet sligt[2] vaar forbunden, hand da en anden kunde hafve (som for saadant fri vaar) at bruge, ti udi saadanne tilfelde skulle lensmanden med borgemestere oc raad skaffe en hver dend, som hand kand forvaris med efter sagens leilighed, om ei nogen anderledis kunde hafvis.

Kilde i det hele: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 1.

[1] *K:* oc. [2] *K:* anden pligt.

2. For det andet skulle samme procuratorer beædigis, at de i ingen (dennem [*s. 205*] beviste) vrange oc uretfærdige sager ville lade sig bruge, ei[1] heller vidende nogen uretvisheder i rettergang, vinders føring eller anderledis drifve, saa oc at de deris principaler oprictigen ville tiene, ville oc ei sagen med kraagelouger, udeblifvelser, forhalinger, unødvendige eller søgte skudsmaale uden billige aarsager opholde.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 2.

[1] *DE:* en.

3. For det tridie skulle samme procuratorer ingen

tilfalde gifve, enten for ofver- eller underdommere, med vitlyftige indviklede[1] indlegge, forsetter eller processer, at dommene vitløftigere end tilbørligt skulle forfattis, medens kortelig hofvetmeningen i saadane acter indføre, om hvilken æd hand af dommeren i hver sag, som tviflraadigt er, kand erindris.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 3.

[1] *BTC:* indvinklede.

4. For det fierde skulle de icke antagis al tid at blifve udi bestillingen, medens saadan tieniste skal dennem maa opkyndis, naar øfrigheden, som dennem tilsette[r][1], synis, at de hidse folk sammen, bruge kraagelofve, hindre lovlige[2] forligelsemaale, spilde rettergange, forlenge tretterne, sager oc processer opholde, vit- [*s. 206*] lyftige giøre rettergange med vitlyftige forsetter, indvinklede stefninger oc processer, udsue de fattige oc andre med ubillige løn. Ti dennem saadant giøre, skal øfrigheden strax afsette oc mue de ei af dommerne lidis eller tilstedis.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 4.

[1] *Således K; BTCDE:* tilsættet. [2] *K:* billige.

5. For det fembte skal øfrigheden være forplicted at skaffe enhver verge, forsvar oc fuldmectige, hvorfore oc procuratorer skulle (naar dennem af øfrigheden befalis) tiene de fattige, være sig enker, vanvittige oc vergeløse eller andre uden betaling oc søge deris løn oc opretning i dend kaast oc tæring, dennem tildømmis af vederparten.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 5.

6. For det siette skulle samme procuratorer giøris noget til løn for stefninger til under- eller ofverdommere at udkaste, sublicatzer, indlegge oc forsetter at fatte, saa oc for en proces gandske at drifve af kongl. maits. lensmænd, saa oc borgemestere oc raad, saa de vide, hvad de af dennem, formue hafve, maa tage, i hvad sager det oc være kand efter deris leilighed, oc ingen der ofver ved

en eller an- [*s. 207*] den forvendelse betynge eller[1] udsue. Oc skulle de der hos advaris, at de stefningerne oc forsetterne korteligen stile, dog at de inted af hofvetmeningen udelade, oc raade folk fra ærrørige ord uden, hvor æren søgis.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 6.

[1] *Med dette ord ender s. 206 i DE.*

7. For det syvvende skal ingen være forplict dennem at bruge, som self ved sin verge eller tienere sin trette vil udføre, eller oc nogen sine afforvante (om sagen hans ære eller lif angaar) kand bekomme, som saadan hans nødtørft kand udføre.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 7.

8. For det ottende: med øfrigheds tilladelse kand oc enhver bruge, hvo hannem lyster, dog at dend, der brugis, skal i dend sag beædiges, oc skal icke heller øfrigheden en tretter, afsat procurator eller saadanne bevilge at brugis, som mere søgis oc antagis for folk at plage oc tribulere end en retfærdig sag at udføre.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 8.

9. For det niende: indfører nogen procurator vidner eller setter[1] noget i stefningerne eller indlegger, forsetter[2] eller andet saadant vidre, end fornøden giøris, skal enhver dennem enten tillige med principalen eller [*s. 208*] oc efter sagens beskafvenhed self allene svare oc staa til rette fore, om underfundelig oc utilbørlig dermed omgaait oc indført er.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 9.

[1] *E:* fortsetter. [2] *K:* indfører.

10. For det tiende: paa landsbyen maa ingen procurator brugis, medens der skal en hver føre self sin sag ud, paa det tretten skal icke formeris, eller oc bevilge en i herridet eller i birket boesat oprictig dannemand, som ellers icke er tingstud eller lader[1] sig gemenlig bruge

[1] *DE:* lade.

for procurator[1]. End kand hand ingen faae, da skal hans herskab lade svare for hannem eller skaffe hannem en, som kand svare for hannem for billig vederlaug, oc de fattige for ingen betalning videre end som hvis af vederpartens kaast oc tæring kand hafvis som forbemelt.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 10.

[1] *K:* i procureren.

11. For det ellefte: paa landsbyen skal oc ei maa brugis eller tilstedis anden steds[1] afsatte eller forviste procuratorer at antagis til andre folk eller deris tienere at tribulere.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 11.

[1] *DE:* sted.

12. For det tolfte: skal oc holdis paa [*s. 209*] landsbyen, som forbemelt, med dennem sig beflitte sager, processer oc rettergange at spilde oc opholde, krogelouger[1] at bruge, vrange vinder at føre, løgenactige forsetter, indlegge eller andet at skrifve.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 12.

[1] *K:* kroglov; *BTCDE:* kragelouger.

13. For det trettende: forbemelte procuratorer, som nogen sager oprictigen udføre, som forbemelt er, skulle ei derfore af nogen øfrighed leggis for had, meden lidis oc forfremmis til underøfrigheds bestillinger, naar deris retvished al tid befindis, paa det retten uden fryct, fordel, vrangvished, spilde oc ophold en oc[1] hver upartisk snarlig kand meddelis.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 13.

[1] *E tilf.:* en.

14. For det fiortende: ofver alt skal oc hver dommer være her med paamint oc befalit processerne det meste mueligt er at forkorte, ingen sag med uendelige domme eller opsettelser at forlenge, ei heller tilstede, at nogen med kraagelouger oc unødige skudsmaale eller saadanne

rettens[1] spilde justitien oc rettens genge opholde. Forser[2] nogen sig mod noget forbemelte[3], staa sagsøgeren saa vel som sin hosbund til rette, som vid bør. [*s. 210*]

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. § 5, 14.

[1] *DE forbig.:* rettens. [3] *E:* farbemelte.
[2] *K:* forholder.

17. Hvorfore lougfelde svarer.

Lougfelde oc andre, som paa ære, lempe oc stand mænd ere mindre end lougfaste, maa gaa i rette oc svare for sig self, naar de tiltalis. End dersom de foraarsagis at lade tale paa nogen sag, da maa de icke selfver til tinge deris sager udføre. Men boer de paa cronens i kiøbsted eller paa landet, da skal kongens lensmand paa deris vegne oc adelen, om de boer paa adelens grunde, som deris herskab paa saadannis vegne tale eller forordne dennem en, som skal udføre deris sag. Breder nogen dend, som gaar i rette paa deris vegne saadant, staae derfore til rette.

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. (no. 631) § 6.

18. Herrids- oc birkefoget.

I hvert herrit oc birk skal forordnis en vis boesat oc vederheftig dannemand til herrids- eller birkefoget oc af dend, høiheden tilhører, tagis efter recessen[1] i æd. Gielder sagen herrids- eller birkefoget paa eller nogen af dem formedelst sygdom er forhindret, sette dend, rettighed dertil hafver, en anden boesat [*s. 211*] oc vederheft[i]g[2] dannemand i steden igien, som saa lenge bestillingen kand betiene.

Kr. Thomesens udkast § 62 (ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1636 14. maj § 3.

[1] *Reces 1558 § 67.* [2] *BTC:* vederhefftg.

19. Hvor herridsfoget skal boe oc tingene ligge.

Ingen herridsfoget maa sig i nogen kiøbsted nedersette ei heller mere end it herrit betiene, mens hvert

herrit hafver sin egen foget i herredet boesidendis, oc skal kongens embidsmand være forplictet herridsfogden en gaard i herredet med[1] sin sedvanlig frihed at udvise. Ei heller maa birk- eller herridstinge, som cronen tilhøre, ligge udi landsbyerne, uskickelighed med drik oc andet saadant at forekomme; mens hvor nogle saadanne tinge i byerne findis beligendis, skulle de efter lensm[e]ndenis[2] oc beste herridsmænds raad oc samtycke paa andre beleilige steder forfløttis.

Kr. Thomesens udkast § 10 (ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1617 28. juni (no. 460).

[1] *DE:* men.
[2] *K:* lensmendens; *BTCDE:* lensmandenis.

20. Hvad æder[1] lougen tilsteder.

Eftersom stor misbrug sig til tingene tildrager, i det at, hvo nogen sag gifver oc sicter med æd, dend da, som sag gifvis, det i lige maader ved sin æd benecter, oc naar nogen vindner af dend ene [*s. 212*] part føris, blifver samme vinder af dend anden part ved æd benectede, saa guds nafn fast i alle sager paa enten siderne misbrugis oc en af parterne mænæd begaar, da skal her efter alt saadant afskaffis oc ingen videre æder til tinge tillat at være, end de[1] lougen oc retten fordrer oc tillader, hvilke ocsaa af dommerne først skulle tilstedis at giøre. Belangende benectelseæden dend maa dennem paaleggis af dommeren, naar hannem synis sagen det at udkrefve efter loug oc ret. Ei skal dommerne lettelig nogen æden paalegge, anseende dend, sag gifver, bør det lovligen at bevise eller i det ringeste efter sagens tilstand saaledis, at vis formoding er (endog det icke nøiactig bevisis), dend sictede skyldig at være, oc derfor efter loug oc ret, for videre tiltale sig at befrie, bør sagen ved sin egen æd sig at fralegge.

Kilde i det hele: frdg. 1635 31. mars (no. 518) § 5.

[1] *E:* ærder.
[2] *DE:* oc.

21. Om kiønsæd.

Ingen adelsmand, som til nogen loug findis, maa dend tilstedis at edle med andre end de, som inden riget boesid- [*s. 213*] dende adel ere. Ei heller maa borger nogen loug giøre med andre end de, som hans medborgere ere. Bonde, som til nogen kiønsæd blifver dømbt, maa oc ei af dommeren stedis til at bruge andre, sin æd at fuldrifve, end de, som udi herridet med hannem ere boesidende, paa det at sandhed disbedre kunde hanthefvis, oc dend icke herefter som tilforne skulle falde [1]oc saa let at forledis oc undertryckis.

Kilde til sidste punktum: reces 1615 31. mars § 42.

[1] *K:* saa læt vid slig middel at kuldkaste oc undertrycke.

22. Om delsvinder at laane.

Ingen maa laane nogen delsvinder til at forspilde en anden sin ret, med mindre samme delsvinder fredløse eller errørige sager angaae. Beskyldis oc nogen i rettergang at være fordelt oc strax retter for sig, maa det i erlige sager være hannem tillat, oc for hans skyld rettergang ei spildis. Ingen skal oc for erlige sager fordelis, uden det efter lougen nafngifvis, hvor høit mand lader hannem fordele.

Kilde: frdg. 1631 25. avgust (no. 406) § 2.

23. Om vinder.

Intet vinde maa i egen person stefnis til landsting, med mindre det til [*s. 214*] hiembting ei hafver vild vundet sin sandhed, eller det errørige eller lifssager[1] angaar, eller landsdommerne befinde det nødigt, at vindet der udi egen person skal forhøris.

Kilde: frdg. 1631 25. avgust § 3.

[1] *DE:* lifssagen.

24. Om tingbøger oc protocoller.

Landsting skal hafve sin tingbog nummererit oc igiennem draget med landsdommers segel. Capitteler oc

provistemoder, saa oc herrids, birke oc bytinge skulle oc hver hafve sin tingbog, nummererit oc med lensmandens eller oc dends, birkefogeden setter (om det birk er), hans segel gemmeldraget. I samme tingbøger skal skrifvis alt, hvis til tinge oc for retten forrettis, være sig afsicter, tingsvinder oc andre rettens forhandlinger, oc maa icke noget skrifvis til tinge paa andet eller løs papir oc siden hiemme renskrifvis, medens strax paa tinget i samme bøger indføris.

Kilde til 1. og 3. punktum er i det væsenlige: frdg. for Norge 1633 15. mars om lavmænd o. s. v. § 3 jfr. åb. brev 1578 29. mars.

25[1]. Arrest skal strax forfølgis.

Tager nogen arrest, da forfølge sig dend strax, en oc hver dog sin ræt forbeholden. [*s. 215*]

Kilde: frdg. 1638 9. septbr. (no. 631) § 4.

[1] *T forbig. denne §, som findes i BCDE.*

26[1]. Landsdommerne forplictis alle sager at ordele.

Landsdommerne skulle herefter paa alle verdslige domsager[2], paa hvilke de ordele kunde, saa vel adels som uadels gield oc andfordringer dømme oc skaffe[3] ret oc execution. Imod bref[4] maa de oc vel dømme, uden saadan bref saaledis udi dommen røris, at det deris ære oc lempe for nær er, som det udgifvit hafve.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 6.

[1] *§ tallet fattes i DE; § en har no. 25 i T.*

[2] *Med dette ord begynder s. 215 i T.*

[3] *DE:* straffe.

[4] *K:* adelsbref.

27[1]. Udi hvad sager dom tagis for dele.

Til hiembtingene skal ingen herefter fordelis for sager, som ofver tre dalers verd ere eller ære paagielder, med mindre tilforne efter lovlig kald oc varsel er dømbt i sagen. Derforuden saa frembt nogen ved namb eller vurdering kand søgis, da skal ald delemaal forblifve. For

[1] *§ en har no. 26 i T*

ord, ved hvilke ingen sictis paa sit erlige rycte oc lempe, skal ei heller nogen dele eller æredom udstedis. [*s. 216*]

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 7.

Det 7. capitel. Om arfve.

1. Hvo arfve skal.

1. Saa lenge børn oc børnebørn ere til ned ad, arfve ei forældre op ad. Ere ei børn eller børnebørn eller deris børn ned ad, da arfver fader. Er ei fader, da arfve moder oc sydskinde oc sydskindebørn ned ad[1]. Ere de ei til, da arfve oldefædre. Ti er nogen af sydskinde død oc lader børn efter sig, da arfve de børn efter faders oc moders syskinde, ligesom deris forældre lefvede, med deris forældris sydskinde, som igien lefve. Brødre oc systre børn udelucke faders oc moders brødre, faders oc moders systre oc oldefædre. Siden arfver hver, som nest er i arfvetallit.

Kilde: frdg. 1632 23. april §§ 1–5.

[1] *K forbig.:* ned ad.

2. Fader er ei skyldig at gifve sit barn noget i hende, saa lenge moder lef- [*s. 217*] ver; end gifver hand et barn noget, da maa hand ei necte det de andre. Koster oc fader et sit barns reise i fremmede lande eller oc bryllups-udflyning oc dislige, oc døer fader, før end hand faar giort de andre lige skiel, som hannem tyckis oc ret er, da skulle sambfrender til giøre de andre, saa vit billigt oc boen kand taale oc saa, at de oc faaer tillige maadelig frembtarf oc nødtørft.

Kilde: frdg. 1632 23. april § 6.

3. Selger hosbonden hustruens jord, da tager hun eller hindis arfvinger (naar skifte staar) fyldist oc udleg i kiøbejord; er ei kiøbejord til, da i bondens egen jord eller oc i beste løsøre, om ei bondejord er, saa at deraf kand ske fyldist.

Kilde: frdg. 1632 23. april § 7.

4. Selger hosbonden sin jord for penge oc boefe, da tager hand eller hans arfvinger, naar skifte staar, fyldist derfore i kiøbejord; er ei kiøbejord oc bonden hafver solt sin jord til sin oc sin hustruis kaast eller fordel, da tager hand eller hans arfvinger fyldist i boefe, med mindre hans jord er sold af nød oc [*s. 218*] trang til beggis lifs underholdning, oc ingen stoer formue siden i boen er indkommen; er ei boefe til, da hafve sig skade for hiembgield, ti af hustruens jord fange de ei udleg. Selgis baade af hosbondens oc hustruens jord, da tage de vederleg i kiøbejord oc løsøere efter, som af hver[1] solt er.

Kilde: frdg. 1632 23. april § 8.

[1] *K:* hvers.

5. Hustruen nyder half kiøbejord oc løsøere efter hosbonden, hvad heller hun hafver barn ved hannem eller icke; dog regnis det først for kiøbejord oc løsøere, som til ofvers er af kiøbejord eller løsøre, naar hosbond oc hustru eller deris arfvinger fyldist udleg for deris solde jorder[1] faaet hafve.

Kilde: frdg. 1632 23. april § 9.

[1] *K:* arfvejord.

6. Dend atten vintre gammel er, annammer self sit gods at forestaae efter lougen[1]; ei gifvis heller nogen vergepenge (hvilke allene skulle forstaais, naar ald bekostning, af godsit gaar, oc besvering, der paa henger, være sig folkeløn, rostieniste, skat oc alt andet, som af boen bør at udredis, først afkortis) af dennem, som [*s. 219*] 18 vintre ere, dog dend forordning[2] om mindreaarige, saavit hegten oc forlofvelse, item skadelig øselhed, unøttig arfvejords afhendelse (hvor til dend oc allene ment er) vidkommer, uforkrenkit. Ere de ofver 18 vintre oc uden lands, da gifve de ei heller vergepenge, meden vergerne alene deris andvente bekostning.

[1] *E:* louwen.

[2] *Frdg. 1619 1. juli (no. 534).*

Kilde: frdg. 1632 23. april § 10. Denne bestemmelse gentages atter nedenfor i 2. 18. 1. 1 2. og 3. punktum.

2. Arf at føre uden riget.

Vil nogen uden riget bosiddendis af riget føre arf, som hannem her kand være tilfalden, eller nogen her i riget bosiddendis sit gods oc formue uden riget bortflytter, pengene paa rente setter, huse oc gaarde under fremmed herskab opbygger eller kiøber, da skal hand dend siette part der af efterlade, hvad heller hand er i kiøbsteden eller paa landsbyen bosiddendis. Findis oc penge oc gods tilforne at være af riget udskicket, denne forordning med at eludere, gifvis der af lige saa vel som det endnu her udi riget fandtis. Oc paa det vished her om kand erfaris, hvad udsted er, skal arfven saa lenge paa [*s. 220*] en ret anholdis, til der om nøiactig erfaris. Maa oc i tide tilses, naar noget end oc af en boesidendis udskickis, at kongens[1] rettighed deraf erleggis. Oc med alt dette skulle de, saadan tilsyn ved kommer, saaledis gifve act, som de icke self ville staae til rette, for hvis skade deris efterladenhed foraarsager.

Kr. Thomesens udkast § 20 (næsten ordret).

Kilde i det væsenlige: frdg. 1618 1. maj (no. 494) og 1619 8. jan. (no. 511). — Rosenvinge henviser desuden til reces 1615 31. mars § 30, der dog ikke er benyttet.

[1] *DE:* kongen.

3. Om arfvekiøb.

Vil nogen arf kiøbe, da skal hand, naar arfven oc boen rictig registerit er, tage af borgemestere oc raad i kiøbstederne oc paa landsbyen af birke- eller herridsfoget oc de, ved bør, nøiactig bevis, raadstue eller tingsvinde, paa boens tilstand, grund oc løsøre, løst oc fast, inde oc udgield, saa vit efter registerings, bøgers oc handskrifters ofverseelse kand forfaris. Oc skal saadan kundskab oc arfvens fuldkommen registering, saa vel som oc hvor anparten af arfven solt er, ald svig at forekomme, udi samme

arfs kiøbebref (om det skal mact hafve) fuld- [*s. 221*] kommelig indføris ved dag oc datum, oc der hos bevislig giøris forbemelte boens tilstand for dend selgende at være nøiactig kundgiort, før end kiøbet er blevet sluttet, oc det udi den selgende øfrigheds oc got folkis ofververelse, som ved bør. [*s. 222*]

Kilde: 1639 8. juni (no. 31) § 3. Rosenvinge nævner desuden frdg. for Norge 1631 29. juli, som dog ikke er benyttet.

Det 8. capittel. Om bryllupper, barseler, begrafvelser oc anden unøttig bekostning.

1. Adelens bryllupper.

Naar nogen af adelen giører sit eget, sine børns eller venners bryllup, skal dermed her efter saaledis forholdis.

Kilde i det hele: reces 1615 31. mars § 27 indl.

1. Først at bruden icke skal hafve paa sit hofvit uden et halsbaand ofver hendis haar oc en krands af et halsbaand, men dersom nogen brud vil hafve garnete paa, da skal der ingen edelstene være udi, oc skal ingen brud herefter hafve mere end tre smycker paa sig hengendis i kieder.

Kilde: reces 1615 31. mars § 27, 1.

2. Skal efter denne dag være forbuden, at ingen brud skal udgifve hattebaand med edelstene, icke heller maa sætte edelstene paa sine hufver eller lade [*s. 223*] sticke sine klæder med nogen stikning enten af perler, guld eller sølf; disligeste skal icke heller nogen brud udi sit bryllup eller nogen adelsperson efter denne dag til deris klæder maa bruge enten gyldenstycke eller bliant.

Kilde: reces 1615 31. mars § 27, 2.

3. Sammeledis skal her efter være forbuden, at ingen af adelens brudesenge eller tecke paa sengene skulle være af fløiel, meden alleniste af damask, taft eller atlask oc af andet sligt silketøi. Skal oc udi brylluppernе ingen tapeter hengis[1] ofver bordet af det, som med guld eller

[1] *K:* giøris; *DE:* hengendis.

sølf er slaget eller oc af noget fløiel, meden skal giøris af andet silketøi, som der til tienlig kand være.

Kilde: reces 1615 31. mars § 27, 3.

4. Dersom nogen af adelen vil giøre bryllup udi kiøbstederne her udi riget, da skulle de ingen udspisning giøre med mad udi sallen, mens alleniste udgifve drik oc kold køcken; begerer nogen 3 eller 4 retter varm mad blant anden koldkøcken at lade frembære, skal det icke være forbuden, medens confect, banqvet, skau- [*s. 224*] essen skal aldelis paa alle steder være afskafet.

Kilde til: Dersom . . . drik oc, *er reces 1615 31. mars § 27, 4; til:* begerer nogen . . . afskaffet, *er frdg. 1642 16. juni (no. 133) § 1.*

5. Skal ei heller udi kiøbstederne nogen udspisning ske udi nogen svennesal enten med mad eller drik, mens naar adelen giøre brylluper paa cronens slotte eller gaarde, da skal aldelis ingen fremmet drik udgifvis udi svennesallen, mens dennem skal gifvis danst øl oc intet andet.

Kilde: reces 1615 31. mars § 27, 4.

6. Skulle oc de bryllupper, som adelen giøre, icke maa vare lengre end 2 dage, som ere søndagen oc mandagen, oc udi lige maade skal forholdis, om nogen brylluper sker paa nogen anden dag udi ugen.

Kilde: reces 1615 31. mars § 27, 4.

7. Skulle oc efter denne dag fruer eller jomfruer, som brylluper hafve, ingen skiorter eller handuger[1] eller noget andet sligt udi dend sted udgifve til dennem, som til brylluperne ere budne, mens det aldelis at være afskaffet.

Kilde: reces 1615 31. mars § 27, 5.

[1] *K:* tøreklæder.

8. Skal oc aldelis ingen dragning ske enten udi sallen, brudehusit eller oc udi noget kammer, uden aleniste ofver bor- [*s. 225*] dene oc bag brud oc brudgom, oc ellers skal ingen dragning ske, hvad heller adelen giøre bryllupper

paa kongens slotte, deris egne gaarde eller udi kiøbstederne.

Kilde: reces 1615 31. mars § 27, 7.

9. Ingen af adelen maa giøre serdelis velkom om mandagen, meget mindre anrette serdelis giestebud om tisdagen, mens paa sallen skal om mandagen forholdis som om søndagen. Dend store brudseng, saa oc dend unyttige bekostning, der paa pleier at anvendis, skal aldelis være afskaffet.

Kr. Thomesens udkast § 27 har 1. punktum (ordret).

Kilde til: Ingen ... søndagen, *er tildels frdg. 1619 1. juli (no. 532) § 1; til sidste punktum i det væsenlige: frdg. 1631 2. februar § 1.*

2. Om festens gafve, edelstene, kniplinge oc dislige.

1. Festefolk maa ei hin anden eller neste forvante enten med edelstene eller runde perler begafve videre end 2 ringe, vieringen med beregnet, begge i det høieste paa 250 enkende speciedalers værd. Vil nogen gifve ringere, vide der udi sin egen tarf. Icke heller skal af nogen til nogen af slectingerne nogen gafvis foræring ske uden til moderen alene, eller om hun er død til dend, i hvis hus jomfruen er, oc til hindis søstere, oc skal samme foræring ickun være [*s. 226*] af guld alene, oc det icke til nogen ubillig ofverflødighed. Giør nogen her imod, da straffis dend efter høiloflig ihukommelse koning Fredriks dend 2. recessis[1] 10. capitel. Ingen maa bruge stifter med edelstene til nogen besetning eller forbremmen; icke heller maa sengeklæder, tecker, tapeter eller sparlagen, som af silke ere, med andet silke underdragis, icke heller atlask, damask eller andet saadant silketøi, som paa begge sider ens er vefvet, til saadan boeskab forbrugis.

Kr. Thomesens udkast § 32 4.—6. punktum (næsten ordret); § 17 1. punktum (ordret).

Kilde til: Festefolk maa ... da straffis, *er frdg. 1621 20. febr.*

[1] *Reces 1576.*

(no. 582) §§ 4, 5; til: Ingen maa ... forbrugis, *er frdg. 1618 1. maj (no. 491) §§ 2, 3.*

2. I lige maade maa ingen slags knipling eller deslige st[r]ikverk[1] indforskrifvis eller indføris paa høiere pris end halftredie enkende rixdaler eller[2] deris verd for allen. Skal ei heller for noget klædebon brugis baade knipling, st[r]ikverk[1], mellomverk oc hvis der kand tilsettis, allen af alle slags til haabe under it høiere beregnet end halftredie enkende daler. Sengelagen at[3] besettis runden omkring med nogen slags knipling, mellemverk oc st[r]ikverk[1] skal aldelis være afskaffet oc forbudet. [*s. 227*]

Kr. Thomesens udkast § 32 2.—3. punktum (næsten ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1621 20. febr. (no. 582) § 3.

[1] *Således K og U.*
[2] *DE:* ellen.
[3] *DE:* oc.

3. Understaar sig nogen her imod at giøre, da skal dend[1] hafve forbrut et tusind daler til nestligende hospital. Oc skulle lensmændene være forplictede samme penge at krefve oc indfordre, hafvendis grandgifvelig indseende, at ingen blifver forskaanet, saa fremt de icke self samme penge ville udgifve.

Til slutningen jfr. Kr. Thomesens udkast § 17 i slutn.
Kilde i det hele: frdg. 1631 2. febr. (no. 384) § 2.

[1] *DE:* hand.

3. Brylluper blant ufri folk.

1. Alle geistlige, borgemestere[1], raadmænd oc øfrighed sampt borgerskabet i kiøbstederne saa vel som oc kongl. mait. egne tienere maa indbyde til deris brylluper af deris fellids venner saa mange, som de begiere.

Kilde i det hele: frdg. 1642 16. juni (133) § 2.

[1] *DE tilf.:* oc.

2. Geistlige, borgemestere, raad oc øfrigheden i kiøbstederne saa vel som kongens egne tienere maa gifve fire eller sex retter mad i det høieste. Af borgerskabet maa det oc være tilsted at gifve fire eller sex retter mad, som med øfrigheds kundskab beviser sig at hafve fembtusind

slette dalers formue. Mens confect eller banquet skal aldelis ingen være [*s. 228*] tillat at bruge. De andre af borgerskabet, som icke befindis[1] at hafve saa stor formue, skulle alene bruge af landsens fructer uden videre spisning.

Kilde: frdg. 1642 16. juni (no. 133) §§ 3, 4.

[1] *DE:* findis.

3. Hvad øl en hver til slig verskab bruge vil, stande hannem frit fore, oc dem, som nu hermed er tillat at spise mad, oc ingen anden, maa oc skenke vin, om de det begiere. Dog skulle de derfor plictige være at gifve til neste hospital tyfve rixdaler, som byfogden i hver kiøbsted skal indkrefve, eller derfore af neste hospitalsforstandere tiltalis dennem med ald anvente bekostning self at betale.

Kilde: frdg. 1642 16. juni (no. 133) § 5.

4. Præsterne paa landsbyerne skal alene være tillat at byde 15 eller 16 par folk til hvis brylluper, de giøre. Maa oc ingen fremmet drik bruge, mens dansk øl alene.

Kilde: frdg. 1642 16. juni (no. 133) § 6.

5. Bønderne paa landsbyen skulle endeligen være tiltenkte at rette sig efter Christiani tertii reces[1] med deris bryluper oc ingenlunde ofver tre dage deris bryluper forlenge. [*s. 229*]

Kilde: frdg. 1642 16. juni (no. 133) § 7.

[1] *Reces 1558 § 69.*

6. Ingen brudestoel maa beleggis uden med ulden flamsk i det høieste; ei heller nogen sted, hvor brylup staar, skal der maa dragis uden half klæde høit, oc maa icke noget, som bedre end ulden flamsk kand actis, dertil brugis.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 3.

7. Handverker oc embidsfolk skulle ei maa giøre deris bryluper paa raadhusit eller saadanne steder, mens i deris egne huse eller laugshuse, om de nogen hafve.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 4.

8. Tienistepiger oc dennem, ringe formue hafve,

skulle ingen brudstoele redis. Der skal oc icke til deris bryluper dragis, ei heller skulle de udredis med guld, perlelad, udslaget haar eller anden pract oc smycke, medens de skulle alene mellom tvende andre piger forføie sig til fruprædicken oc der lade sig vie. Hvo her imod giør, bøde kongen 40 mark oc byen lige saa meget.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 6.

9. Beryctede brude skulle aldelis ingen pract eller føren tilstedis, meden de skulle alene uden nogen følge gaae til fruprædicken der at vies. Befindis[1] nogen at [*s. 230*] hafve red til barsel oc dog gaait med udslaget haar, bøde kongen oc byen hver 40 marck.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 7.

[1] *DE:* befinder.

10. Geistlige, borgemestere oc raad oc de kiøbmænd, hvis formue er ofver femb tusinde daler, skal være frit fore med spil ofver gaden at føris til oc fra kirken, om de det ellers ville. Dog skal der ingen uden byes spillemænd maa leiis eller brugis.

Kilde i det hele: frdg. 1624 1. maj § 8.

11. Fløiel, caffa oc atlask oc ellers dislige udi værd skal ingen brud eller brudgom maa bruge; ei heller noget[1] silketøi, med mindre borgemestere oc raad, efter de brudgommens formue ofver ti tusinde daler befundet hafve, der paa deris zeddel udgifvendis vorder.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 9.

[1] *DE:* nodet.

12. Bruden skal bortledis om sommeren, naar klocken er ti, oc om vinteren, naar klocken er 8 om aftenen, oc da skulle spillemændene være forplictede i det seneste sig hiemb at forføie fra brylupet under deris 80 marks bøder, kongen oc byen til toskifte. [*s. 231*]

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 10.

13. Geistlige, borgemestere oc raad oc de kiøbmænd, hvis formue sig ofver to tusinde daler strecker, skulle hin

anden til festens gafve oc ellers maa forære udi gement guld uden stene oc ammelering giort guld paa ti lod. De andre, som kiøbmandskab drifve, saa oc fornemme handverks folk en gullering paa en rosenobel eller to. Gemene handverksfolk oc andre skulle ingen saadan foræring maa udgifve. Videre skal ingen brud eller brudgom hin anden indbyrdis forære uden af hiemgiort ulden oc linnet oc det alene til dend maadelighed, borgemestere oc raad kunde kiende formufven at være, om paaklagis. Til oc imellom brudfolkenis forældre, slect oc venner skal ingen foræring ske af brudfolken eller hin anden self indbyrdis.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 11.

14. Brudsengens udstaffering skal aldelis være afskaffet oc ingen omheng af silketøi eller bildhugerie der tilstedis, mens alene ofverslagis med et flamsk klæde[1], saa brudfolkene der paa kunde sid- [*s. 232*] de. Oc skal intet brud eller brudgoms boeskab eller kister i brudhuset eller gaarden maa føris eller settis.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 12.

[1] *K:* med flamsktecke.

15. Kirketienisten skal begyndis oc endis eftersom sedvanligt, oc skal sognepræsten dend icke maa opholde efter brudfolken lengre end sedvanligt, saa dend kand være ent, naar klocken slaar ti eller et qvarter til elefve i det alerseneste. Giør præsten her imod, stande til rette efter bispens sigelse.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 13.

16. Borgemestere oc raad skulle forordne om spillemænds oc vacteløn (om nogen er, som vact begierer), hvor efter de forbenefnte sig skulle forholde under deris løns oc embeders fortabelse, saa oc anden straf i fengsel til vand oc brød.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 14.

17. Skal ingen her efter gifve eller forære brud eller

brudgom nogen gafve af guld, sølf, giort eller myntet[1], tin, klæder eller andet (hvad det oc for nafn hafve kand) paa deris brudebenk, ei heller forskicke det dennem enten før eller siden i deris huse. Dog skal hermed icke være [*s. 233*] ment, hvis hosbunden eller hustruen fattige tienistefolk oc andre fattige hiemme udi deris huse lader forskicke til deris husholdings begyndelse oc ophold.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 18.

[1] *K forbig.:* giort eller myntet.

4. Borgemesternis oc raads tilsyn om bryluper.

Borgemestere oc raad skulle, inden femb uger efter brylupet er giort, indkrefve de forfaldne bøder. Forsømme de det, da skal kongens embidsmand det giøre, oc da miste byen sin part af bøderne oc kongen dend hele mulct allene at føris til regenskab, oc borgemestere oc raad stande til rette som de, ofver kongl. anordning icke hafver villet holde.

Kr. Thomesens udkast § 11 (ordret).

Kilde i det væsenlige: frdg. 1617 30. juli. — § en skulde efter U annekteres til reces 1615 § 28, men her følger den efter en fra frdg. 1624 1. maj optaget §.

5. Om barseler.

1. Belangende barseler, da skulle børnene døbis inden den tid, bispen med borgemestere oc raad anordnendis vorder. Der skal oc med faddere at bede oc anden omstende holdis, efter som der om allerede forordned er.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 19.

2. Barselkaast skal aldelis være afskaffet, at ingen mad eller drik, kage, oest eller bagning, confect, brød eller andet [*s. 234*] enten før barnet bæris til kirken eller naar det hiemb er baarit. Icke heller før, efter eller midlertid barsel giøris oc barselkvinden forløsis eller besøgis, maa uddelis til nogen, som indbedis eller at besøge i huset indkommer, mands eller kvindis personner.

Kilde: frdg. 1624 1. maj §§ 19, 20.

3. Skal oc ingen kaage nogen mad oc frembsende til barselkvinder, ei heller dennem nogen drik, hvad nafn det oc hafve kand, tilskicke. Meden vil nogen sende en almisse til en arm, fattig barselkvinde, det være en hver frit fore, dog allene en gemene ret tillige eller pendinge derfore, [1]at en hver sig self efter sin fornødenhed kand kiøbe.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 22.

[1] *K:* hun sig self.

4. Til barselkvinders kirkegang skal aldelis ingen giestebud, maaltid eller fremberen af kaast, drick, confect eller noget saadant ske for eller efter kirkegangen.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 23.

6. Adelens begrafvelser.

Naar nogen adelsperson udi disse riger Danmark oc Norge ved døden afgaar, da skal dens lig i det seneste 3 uger [*s. 235*] der efter begrafvis, oc skal ingen dragning i salen, ligstuen eller noget kammer være tilsted. I kiøbstederne maa gifvis it maaltid mad paa 8, 10 eller 12 retter uden nogen confect nogensteds at bruge. Usømmelig nattevect oc dricken i vaagestuen eller ofver liget skal oc være afskaffet; skal oc ingen vaaben, monument eller andet sligt, som er af guld, sølf eller forgylt, settis paa ligkisten. Giører nogen her imod, da hafve forbrut til neste hospital 1000 rixdaler, hvilke lensmanden skal være forplict at indfordre eller self betale.

Kilde i det hele: frdg. 1602 12. maj §§ 1, 3, 4; reces 1576 § 9 8. styk.;

7. Med begrafvelser blant ufri folk skal her efter saaledis forholdis.

1. Først skal aldelis ingen, som fylger liget, gaae ind i husit, naar det udberis, eller fylge fra kirken[1] hiem igien uden de, som lade begrafve, oc arfvingerne, dog de,

DE: kirkerne.

liget bære, maa allene (om de ville) gaae ind i husit, naar det udbæris skal, om det [*s. 236*] dennem hos døren icke tilbæris, oc skal, midlertid liget staar ofver jorden oc der ofver vaagis, dend døde dend ære bevisis, at ingen fyllerie, æden eller dricken holdis i husit eller ligstuen, oc ingen øl gifvis uden allene til tørst oc[1] nødtørft oc det uden ligstuen.

Kilde: frdg. 1624 1. maj §§ 24, 25.

[1] *E forbig.:* oc.

2. Ingen, som ei adel ere, skulle deris kister med leder eller klæde eller noget dislige ofverdrage eller noget mesing, metal eller fortinned[1] beslag dertil bruge. Dog saa frembt nogen af fornemme geistlige eller borgelige stand begierer sin kiste med dvellik at ofverdrage, det være dend forløfvet oc da gifve dend ti enkende daler til kirken. Dog skal ingen maa bruge nogen udskieren eller billedsniderie, ei heller dend med andet end med kinrøg ofverstryge.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 26.

[1] *E:* fortiennet.

3. Skal ei heller til nogen begrafvelse nogen kaast spisis eller dricken holdis udi dødehuse, for eller efter liget til sit sofvested er henfult, meden saadan hedenske [*s. 237*] fyllerie skal dend afgangne til ære gandske være afskaffet.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 27.

4. Ringen skal ske it slet oc icke vare ofver et qvarter time oc saa, at prædicken, hvor dend sker, er ude til to, oc skulle børnene være forplictede at forføie sig strax til forbenefnte klockeslet fra kirken oc til skolen, hvad heller tienisten er ude eller ei, med mindre skolemesteren vil derfore for biscopen staae til rette. Dog saa frembt flere lig ere, da maa der af skollebørnene ved sex eller otte forblifve, til tienisten er fuldgiort.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 28.

5. Borgemestere oc raad skulle hafve indseende, at klockerne ingen begrafvelse til vilge (være sig adel eller uadel) stillis anderledis, end dagens tid det udkrefver, med mindre de samptligen kongen allene (en hver der af efter sin formue at udgifve) ville være forfaldne to hundrede enkende daler.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 29.

6. Børn[1] oc fattige folk, som almisse begiere, skulle dend dag, begrafvelsen sker, icke søge d[e][2] efterlefvende, meden hvo fat- [*s. 238*] tige folk oc skolebørn noget vil unde, gifve dem det dagen dernest efter paa tid, sted oc efter leilighed, som dennem forbenefvende efterlefvende bekvemmer.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 30.

[1] *K:* Skolebørn. [2] *BTC:* dc.

7. Ingen geistligis eller borgemesteris oc raadmænds efterlefversker maa hafve sørgekvinders følge mere end fire par oc ald skolen. De andre to par oc half skolen eller en lexe eller half efter deris stand oc dend andordning, bispen med borgemesterne oc raadet efter hver byes oc skolis vilkor giørendis vorder.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 31.

8. For hver person af skolen gifvis 1, 1½ eller 2 sk. efter, som bispen med borgemesterene oc raadet efter byens vilkor andordnendis vorder, oc skal skolebørnenis anpart af samme penge hvert aar mod Martini til de fattige skolebørn oc mest dem, som tigge, til klæder[1] oc frembtarft uddelis.

[1] *DE:* klæde.

9. Hvad ringen oc der paa gaaendis videre bekostning belanger, der med holdis efter dend anordning, bispen med borgemesterne oc raadet der paa giort hafver eller [*s. 239*] giørendis vorder, dog at for børn ringis med de smaa klocker allene.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 33.

10. I lige maade skulle oc borgemestere oc raad giøre anordning, hvad grafverne oc de, der bede til liget at følge, skulle hafve for deris umage, oc at dermed ret omgaais, om icke nogle visse personer, klockerne eller andre der til kunde forordnis, allene at det hafvis i act, at de fattige kirkegaarden oc grafven fri hafve, oc at med dennem ald dend consideration hafvis, byens middel oc formue tilsteder, saa deris begrafvelse de efterlefvende til ringeste bekostning kommer, mueligt kand være.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 34.

11. Hver laug, som klæde oc lagen hafver, skal det til dennem, af embedet ere, laane for half dend leie, der paa settis, oc til andre for det, billigt kand være, oc for laant klæde skal ingen være forplict skolen videre at gifve end den gemene taxt, som af bispen sampt borgemesterne oc raadet giort vorder.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 35.

12. Umyndige arfvinge skulle ingen videre bekostning være forplictede at ud- [*s. 240*] staae, ei heller skal paa deris vegne maa gotgiøris anden end dend, som allerringest til jordeferden ske bør, hvor paa oc strax (ald vitlyftighed at forekomme) af uvillige ved borgemestere oc raad tilnefnede dannemænd skulle kiendis, som de self eller borgemestere oc raad der til ville svare, om det forforsømmis.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 36.

13. Findis nogen imod dette forskrefne sig at forgribe eller oc vitterlig med raad oc forset hielper at fuldrifve oc sette i verk saadan forseelse, som her imod giøris, da skal dend eller de hafve til kongen oc byen, saavit byen vedkommer, to hundrede rixdaler forbrut, undtagen udi de tilfalde, i hvilke bøderne udi dette serdelis settis oc nafngifvis.

Kilde: frdg. 1624 1. maj § 37.

14. Saa frembt oc nogen sig vil understaae nogen ny paafund til bekostning at optenke oc indføre, som her udi icke kunde være nefnet eller betenket, da skal det saa vel som dette forskrefne være forbudet oc under lige straf, som det her udi ved [*s. 241*] nafn kunde være indført, formeldet oc forbudet.

Kilde: frdg. 1624 12. juli § 38.

15. Oc dersom sig begifver tviflsmaal nogen sig imod disse her udi begrebne artickeler at hafve forset, da skulle de, der sictis, enten befri sig ved nøiactige vindisbyrd eller ved deris æd, om dend dennem foreleggis, eller oc deris bøder være plictige at udgifve.

Kilde: frdg. 1624 12. juli § 39.

16. Belangende geistligheden, som sig her imod forser, paa dennem skal biscopen med consistorio eller ministerio, oc saa vit andre angaar, da skulle borgemestere oc raad uden ald forhaling være forplictede derudinden at kiende oc dømme, naar lougligen for dennem indstefnis. [*s. 242*]

Kilde: frdg. 1624 12. juli § 40.

Det 9. capitel. Om møller.

1. Møller at søge.

Cronens tienere skulle søge cronens møller, som de af arildstid pleie eller dem af lensmanden nest ved haanden forvisis, oc til dend ende skulle lensmændene holde møllerne vel ved mact oc hafve indseende, at med malen oc møllers toldkar tilbørligen omgaaes, saa bønderne icke hafve billig aarsage til at klage.

Kr. Thomesens udkast § 7 (ordret dog med tilföjelse af sidste sætning).

Kilde: frdg. 1617 16. febr. (no. 444) §§ 1, 2).

2. Skvatmøller.

Bøndernis skvatmøller, som ere paa en mil nær rette landgildsmøller, som holdis ved mact oc noksom kand

bøndernis maling forestaae, skal afskaffis, dog de skvatmøller undtagen, som af arildstid hafver gaaet landgilde af oc udi [*s. 243*] sydskindeskifte[1] eller andre skifter ere gangne paa lod oc bevisis at regnis for landgilde. Ei heller maa nogen bonde, som hafver hus oc gaard, nogen veier- eller hestemølle af ny lade opbygge paa nogen sted, hvor landgilds møller malingen bekvemmelig kunde forestaae. [*s. 244*]

Kilde: frdg. 1639 8. juni (no. 31) § 5.

[1] *BTC:* sydskindesifte.

Det 10. capitel. Om manddrab.

1. Manddrab oc draberen at hindre.

1. Hvor tvist oc uenighed iblant ufri folk sig begifver, skal enhver være forplictet, som tilstede er, ulycke oc manddrab at hindre oc forekomme. Men sker manddrab, da skal oc enhver hosværendis være forplictet manddraberen at hindre, at hand ei bortkommer. End undkommer hand, være alle plictige hannem at eftersette oc føre tilstede inden otte dage der efter i det seniste, eller oc en hver af dennem, om de ere formuende, gifve fuld mandebod, som er 18 currente daler. Findis ei til de bøder formue, straffis som formuen er til eller lide af sin hosbond paa kroppen med fengsel eller arbeide efter, som vilkorene tilsige. [*s. 245*] Er nogen af de hosværende i haandgierning med til drabet, da menis dend icke her med, mens straffis efter loven oc recessen.

Kr. Thomesens udkast § 30 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1620 22. mars (no. 555) §§ 1, 2.

2. Bøderne skulle være forfaldne halfparten til dend skyldigis herskab eller, er hand tienistløs, til dend, retten ofver steden (hvor drabet er sked) tilhører. Dend anden halfepart til dend dødis neste arfvinger. Sker drab i birk eller kiøbing, da skulle bøderne udi tre skifte delis, dend ene part til dend, retten ofver steden tilhører, dend anden

til herskabet eller, er hand tienistløs, dend part i lige maade til dend, steden tilhører, oc dend tredie part til dend dødis arfvinger.

Kr. Thomesens udkast § 30 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1620 22. mars (no. 555) §§ 3, 4.

2. Kulevexelen forbuden.

Ingen maa udfordre nogen med pistoel eller bøsse at fecte, ei heller møde, om hand fordret blifver. Giør nogen af adelen her imod, straffis paa det høieste efter, som kongen oc rigens raad der paa kiende. Sker det blant ufri oc ufri mand vorder drebt, stedis ei i kirke eller kirkegaar[d] at begrafvis. Blifver hand [*s. 246*] oc ved lifvet, da straffis paa sin hals, huad heller hand giør skade eller icke. Dog hermed ingen forment, som uforvarendis ofverfaldis, hand jo sit lif med at forsvare maa bruge hvis gever, hand mectig er.

Kr. Thomesens udkast § 18 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1618 1. maj (no. 492).

3. Børn, som l[i]ggis[1] ihiel.

Ligger nogen ectekvinde af forsømmelse sit eget barn ihiel, da skal hun første gang derfore tage aabenbarlig afløsning efter ordinantzen[2] oc derforuden efter hendis leilighed gifve noget til de fattige. Sker det anden gang, da straffis paa hindis hals. Ligger nogen andens barn ihiel, da gaais der om efter loven, som om andet manddrab. [*s. 247*]

Kilde til: Ligger ... hals, *er reces 1615 31. mars § 25.*

[1] *Således DE; BTC:* leggis. [2] *Kirkeord. 1539 bl. LIX—LX.*

Det 11. capitel. Om vect oc maal.

1. Om vect.

Skal ingen anden vect brugis ofver alt riget end Kiøbenhafns vect, saa it hvert skippund skal holde 20 lispund oc hvert lispund beregnet til 16 skalepund, efter

hvilken vect oc alle bismere, som en hver udi sit hus bruger, skal lignis. Dog skal hermed intet være ment noget udi jordbøgerne med vecten at skulle forandris, mens dermed holdis, som af arildstid sked er. Hvo her imod giør, skal hafve forbrut, hvis som med anden[1] vect blifver udmaalt, oc der foruden straffis, som ved bør.

Kilde: reces 1615 31. mars § 36.

[1] *K tilf.:* alne oc, *jfr. § 3 ndfr.*

2. Om tyndemaal.

Ingen anden tynde skal her udi riget brugis end dend, som findis med de [*s. 248*] 3 løver oc det aarstal 1602 at være merket eller dermed ofverens kommer (undtagen i Riberhus len, som af arildstid al tid hafver haft sit særmaal). Hvo ellers her imod giør, skal straffis som dend, kongl. forordning icke hafver villet acte.

Kilde: reces 1615 31. mars § 37.

3. Om alne maal.

Skal efter denne dag ofver alt riget i kiøb oc sal icke brugis uden allene Sielands alne, hvilken udi alle kiøbstederne paa raadhusit af jern giort skal ophengis, hvor efter alle andre skulle lignis oc maalis. Hvo her imod giør, skal hafve forbrut alt, hvis med anden alne udmaalis, oc der foruden straffis, som ved bør. [*s. 249*]

Kilde til: Skal ... oc maalis, *er reces 1615 31. mars § 35; til:* Hvo ... ved bør, *er a. st. § 36 sidste punktum.*

Det 12. capitel. Forbud oc forordning paa atskilligis ud- oc indførsel.

1. Forbud paa saltet kiød.

Skal her efter ingen, i hvo det oc være kand, være tillat noget saltet kiød her af riget at udføre. Hvo herimod giør, hafve forbrut varene oc derforuden straffis, som den sig motvilligen mod kongl. forbud forholder.

Kilde i det hele: reces 1615 31. mars § 10.

2. Forbud paa krud oc salpeter.

1. Ingen enten indlendisk eller udlendisk maa noget krud eller salpeter af rigit udføre, saa frembt hand icke vil hafve forbrut, hvis hand i saa maade hafver met at fare, oc derforuden straffis som dend, modvilligen imod kongl. forbud hafver handled. [*s. 250*]

Kilde: reces 1615 31. mars § 11 jfr. åb. brev 1629 5. novbr. (no. 339).

2. Handler nogen med kongens salpetersydere, da tiltalis for uhiemlet, mens af borgere oc bønder stande en hver frit fore, sig salpeter at tilforhandle, dog at det icke mod forbud udføris.

Kr. Thomesens udkast § 52.
Kilde i det væsenlige: frdg. 1628 19. septbr.

3. Forbud paa guld, sølf oc kaaber.

Ingen maa føre noget giort guld, sølf eller kiedel kaaber her af riget. Fordrister sig nogen her imod at giøre, dend straffis derfore som dend, kongl. forordning icke hafver villet acte.

Kilde: reces 1615 31. mars § 12.

4. Forbud paa bondstager.

Skal her efter ingen af Danmark eller Norge nogen baandstager paa fremmede steder uden rigerne maa udføre, med mindre dend samme baandstager vil hafve forbrut oc straffis som den, kongl. mandat icke hafver villet acte. [*s. 251*]

Kilde i det hele: frdg. 1640 3. juli (no. 61).

Det 13. capitel. Om øxenhandelen.

1. Adelen skal det være frit fore uforbudet at kiøbe allesteds, hvor dennem lyste, oc selge saa mange øxen, som de paa deris eget foder eller hos deris egne tienere kunde fore oc staalde.

Kr. Thomesens udkast § 71 (ordret).
Kilde i det væsenlige: reces 1615 § 8.

2. Alle borgere maa oc kiøbe saa mange øxen til at staalde, som de paa deris eget indauflet oc icke tilforhandlet foder kunde opsette oc staalde. Borger actis dend at være oc ingen anden, som borgerskab sorit hafver, giører borgerlig oc byes tynge oc self holder hus oc ildsted i nogen kiøbsted. Mens de borgere oc kiøbmænd allene, som øxen self drifve eller udskibe, oc ingen anden maa foruden hvis øxen de paa deris[1] eget ind- [*s. 252*] auflet foder opsette, end oc paa cronens oc adelens ladegaarde øxen opstalde. Dog skulle alle de kiøbmænd, som til noget foder enten deris eget, cronens eller adelens øxen ville kiøbe, hver hos dend lensmand, hand under er bosiddendis, angifve, [hvor][2] mange øxen hand acter at kiøbe til at staalde, paa hvad sted hand acter dennem at opsette, oc tage hans seddel oc bevis, serdelis specification, hvor mange hand paa sit eget oc hvor mange paa cronens eller adelens foder oc ladegaarde lader op stalde. Ingen ufri mand, geistlig eller verds[l]ig[3], maa i saadan øxenhandel bruge nogen forprang paa landet, med mindre hand øxenen til sit herskab vil hafve forbrut. Forprang regnis da at ske, naar nogen kiøber flere græsøxen, end hand til sin egen brug eller foder behøfver, alleniste til at selge igien af græsit for profit.

Kr. Thomesens udkast § 71 (ordret).

Kilde til: Alle ... oc staalde, *og:* Mens de ... forbrut, *er i det væsenlige frdg. 1623 25. juli § 3; til:* Borger actis ... kiøbsted, *er a. st. § 1.*

[1] *Med første stavelse af dette ord ender s. 251 i DE.*

[2] *Således K; fattes i U.*

[3] *BTC:* verdsig.

3. Af stalden maa ingen øxen kiøbis til at udføris uden de, som bevisis at være kiøbt paa cronens oc adelens lade- [*s. 253*] gaarde eller borgernis indauflet foder, Riber borgere alleniste undtagen, som saa vit ere privilegerit[1] end oc efter Martini at maa lade indkiøbe fembhundrede

[1] *Åb. brev 1641 28. oktbr. (no. 106).*

staldøxen, dog at de lensmanden der samme steds tilstiller en rictig disignation, hvor mange oc paa hvad sted en hver samme øxen kiøber[1]. Oc paa det saadant kand dis bedre efterkommis, skal kongl. lensmænd med flid forfare, hvor vit enhver kiøbmand udi hans len, som sig hos hannem angifver, kand stalde paa sit eget indauflet foder.

Kr. Thomesens udkast § 71.

Kilde til: Af stalden ... foder, *er i det væsenlige frdg. 1622 26. avg. (no. 24) § 1;* lensmænd ... foder, *er frdg. 1639 8. juni (no. 31) § 4, 1.*

[1] Riber borgere ... kiøber, *findes ikke i U.*

4. Skulle alle lensmænd om Martini tide alle borgernis stalde lade visitere, oc paa det fe, som da befindis at være opstaldet oc siden til rette drefttid paa foret ofverfød, skal lensmandens bevis fra samme tid oc til øxenen udslaais af stalden formelde. I lige maade skulle alle de beviser lyde, som enten lensmændene om øxen paa cronens ladegaarde eller adelen paa deris egne staldøxen udgifve, oc met mindre saa lydende beviser for lensmændene paa toldstederne oc for [*s. 254*] tolderne fremleggis, maa ingen saadan staldøxen at udføre tilstedis. Formener nogen her med dend tilbørlig indseende icke at ske, mens kiøbmændene (handelen til forderf oc kongl. mandater til foract) udveie at søge, skal lensmanden der om advaris; rettis ei da der paa, stande enhver adelsperson frit fore der paa at tale oc hende dom, oc halfparten af øxenen, som saa forbrydis, dend paatalende oc halfparten til herskabet at være forbrut, enhver hosbonde sin videre tiltale dog uforkrenket. Skal lensmændene være forplictet enhver kiøbmand zeddel at meddele oc der udi specificere, hvor mange ofverstaldede øxene hand af cronens ladegaarde eller sit eget indauflet foder drifver eller udskiber, oc hafve indseende med, at der med ingen underslef brugis.

Kr. Thomesens udkast § 71 (til dels ordret).

Kilde til: Skulle alle ... uforkrenket, *er frdg. 1641 29. novbr. (no. 116) § 7; til:* Skal lensmændene ... brugis, *er i det væsenlige frdg. 1639 8. juni (no. 31) § 4. 2.*

5. Adelen skal i lige maade være forplictet at gifve kiøbmændene, som øxen drifve, bevis, hvor mange de af deris stalde oc foder uddrifvendis vorder. Er nogen af adelen icke tilstede oc gifver sin foget fuldmact at [*s. 255*] selge, hand gifve dog zeddel, hvor mange paa dend gaard staldet er, oc fogden skrifve derpaa, [hvor][1] mange der af stalden drefvet vorder.

Kr. Thomesens udkast § 71 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1639 8. juni (no. 31) § 4. 3.

[1] *Således K; fattes i U.*

6. Lensmændene paa taaldstederne, hvor øxen fortaaldis, skulle ingen lade passere, med mindre der findis enhver lensmands eller adelens nøiactig bevis, af hvad stalde de ere kiøbte oc af drefvene, som forberørt er. Oc skulle lensmændene, som paa toldstederne (hvor enten drifvis eller udskibis) hafve at commendere, icke paa deris regenskaber qviteris, med mindre samme beviser blifve rictigen indlagde.

Kr. Thomesens udkast § 71 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1639 8. juni (no. 31) § 4. 5.

7. Icke heller skulle tolderne, hvor øxen enten drifvis eller udskibis, tilstede nogen med øxen at passere, som icke hafve deris lensmands eller adelens beviser, hvor de ere kiøfte oc ofverstaldede, oc da derefter af lensmandens fuldmectige, som der commenderer, ere talde. Er lensmanden for uomgengelig forfald (ti [*s. 256*] ellers bør hand at rette sig efter at være paa de tider hos lenet oc toldstedden) ei tilstede, da forrette det hans foget eller skrifver, oc end der foruden, hvo hand der til vil betro, baade med zeddel oc tallet, som forberørt er. [*s. 257*]

Kr. Thomesens udkast § 71 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1639 8. juni (no. 31) § 4. 4.

Det 14. capitel. Om tyfve.

1.

1. Alle tyfve, som paa cronens grunde enten første gang eller oftere befindis med ringe tyfverie sig at hafve forset, skulle icke strax[1] strafis paa lifvet, anseende en halfmarks verd, som loven om formelder, nu er af langt ringere pris end i fordom tid, mens naar sagvolderen igild oc tvigild oc hvis loven hannem tilholder af tyfvens efterlatte formufve, saa vit dend kand tilstrecke, blifver forloddis udlagt, skal tyfven af lensmanden med dommen til Bremmerholm, der i jern med arbeide at straffis, frembskickis.

Kr. Thomesens udkast § 61 1. stykke (ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1636 14. maj § 2.

[1] *K og U forbig.:* strax.

2. Adelen belangende, som hals oc haand hafver, da endog ingen sin frihed bør at betagis, dog efterdi stor ulighed paa lovens oc disse tiders verd befindis, [*s. 258*] oc for gud dend allerhøieste uforsvarligt[1] it menniskes lif saa ringe at skatte, bør de sig billigen efter denne lovens forklaring oc anordning at forholde oc icke tilstede nogen for ringe tyfverie at henrettis, men efter forseelsen straffis med jern oc arbeide.

Kr. Thomesens udkast § 61 2. styk. (ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1636 14. maj § 2.

[1] *DE:* uforsvaligt.

3. Hafve de icke self middel dem i jern oc arbeide at holde, maa de dem med dommen til Bremmerholm paa deris egen bekostning frembskicke. Vil oc nogen strax i begyndelsen sagen til lensmanden afstaae oc henvise eller er saa uformufvendis, at hand tyfven at frembsende icke formaar, tyfvens øfrige formue oc icke strecker til bekostningen, da maa hand af lensmanden med dommen oc hvis formufve, tyfven til ofvers hafver, annammis oc til Bremmerholm frembskickis, dog at sagvolderen, saavit

loven hannem tilholder, af tyfvens formufve forloddis udleggis. [*s. 259*]

Kr. Thomesens udkast § 61 3. styk. (ordret).
Kilde i det væsentlige: frdg. 1636 14. maj § 2.

Det 15. capitel. Om gieldssager.

1. Hvorledis gield maa blant adelen afleggis med opbydelse.

For det første efterdi cessio bonorum eller godsis opbydelse er udi ald ret en tilladelig oc billig betaling synderlig, naar dolus malus oc et bedrageligt forset icke med underløber, da skal enhver adelsperson, som i tide vil rette for sig, være tillat sit gods creditorerne at opbyde, saaledis som efterfølger.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 1.

1. Først skal dend, som opbyder, lefvere landsdommeren i det land, hand boefest er eller sin verelse hafver, en rictig fortegnelse paa sine gieldener, dernest registering ved tal, maade, vect oc verd, saa vit hannem bevist er, af alle sine løsøre, være sig tilstaaendis gield, perler, edelstene, guld, sølf, kaaber, tind, kiøbsted- [*s. 260*] gods, klæder oc alt andet boskab, hvad nafn det oc hafve kand. Derforuden oc en rictig jordbog paa eiendom, arfve-, gafve- oc kiøbegods, pant- oc indførselsgods oc alt anden sin rettighed, oc skal alt forbemelte angifvis under dends, som opbyder, hans haand oc zegel.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 1.

2. Der efter skulle landsdommerne saadan opbydelse forkynde til tinge, oc skal dend, som opbyder, self bevilge tvende gode mænd eller oc, om hand ingen kand bekomme, som godvilligen vil lade sig bruge, da skal hand maa nefne tvende, som vederheftige oc nest besidende ere, hvilke bevilgede eller tilnefnde gode mænd landsdommerne skulle siden der til skriftelig forordne;

meden saa frembt enten af forbemelte gode mænd for lovlig forfald icke møder, da maa dend, der møder, en anden vederheftig, god mand (som hand eller dend opbydende der til kand formaa) til sig tage oc med hannem forrette, som ved bør oc her efter formeldis. [*s. 261*]

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 1.

3. Forbemelte tvende gode mænd skulle ved sex uger dernest efter samme gods oc løsøre sette oc taxere efter, som de ville være gestendige, saa oc det med gielden liqvidere.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 1.

4. Naar nu løsøre oc godset, som forberørt, er taxerit, da skulle creditorerne lodde, hvilken dennem før eller efter skulle hafve kaar at tage deris betalning udi de opbudne løsøre oc godset, som dennem self best lyster, dog hvo udi løsøre begynder at tage, skal tage sin betalning der udi, saa vit de kunde strecke. I lige maade hvo udi jordegods søger sin betalning, blifve sig der ved, meden tilrecker; tage sig oc paa et sted oc samblet, saa vit hand er berettiget, oc det kand strecke, hvor hand begynder, før hand paa andre steder tager. End indfalder nogen tvist imellem de interesserede, da stande forfulde, hvad forbemelte gode mænd derudinden tilbørligen kiendendis vorder, oc paa det en hver uden videre vitlyftighed oc trette sit kand vorde mectig saa oc vide, hvad [*s. 262*] ret sig vederfaris, da skal enhver, som hafver at fordre, under forbemelte gode mænds hender oc zegel gifvis beskrefvet, hvis de i betalning bekommendis vorder, saa vel som oc gienparten af opbydelsen, taxten, liqvidationen, oc hvad en hver creditor for udleg annammer, oc det paa dends bekostning, som saadan gienpart begierer. Meden saa frembt frit gods ufri mand tilfalder, da skal hand være forplictet det til fri mand at selge oc afhende inden aar oc dag. End blifver noget øfrigt, det kommer

dend, som opbyder, til gode, naar hans creditorer ere fornøiede.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 1.

5. Til saadan liqvidation oc annammelse, som forbemelt er, skal af forbemelte gode mænd en vis sted oc dag, sex uger omtrent efter opbydelsen, berammis, oc skulle samme gode mend de interesserede der om til kiende gifve (paa dends, som opbyder, hans bekostning) saa betimeligen, at de kunde møde oc være tilstede. Serdelis skulle de holsteniske creditorer oc der om advaris. [*s. 263*]

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 1.

6. Blifver nogen ude, i hvad forskrifning hand oc hafver, da skal hans andel hannem efter lodden af gode mend under dends, som opbyder, hans tilsyn hannem afsettis, oc aar oc dag, dog paa creditorens efventyr (naar ellers dend opbydende udi dets forverring eller forlist ingen aarsag er) forblifve; siden gaais der om efter loven. Saa frembt oc det adels jordegods er oc kongen tildømmis, da skulle kongl. lensmænd, under hvilke saadant gods falder, det endeligen selge, som de kunde, ved opbydelse eller i andre maader, til andre af adel, oc siden hvis de derfore bekommendis vorder, kongen til regenskab føre. Oc skulle her med alle exceptiones, som herimod optenkte ere eller optenkis kunde, gandske være optagne oc som ulovlige casserede.

Kilde i det hele: frdg. 1623 1. juli § 1.

7. Meden saa fremt nogen hafver forlofvere for dend sin tilstaaende gield, for hvis betalning nogen sit gods opbyder, da skal creditoren, som saadan tilstaaende gield hafver, icke være forplictet at [*s. 264*] lade sig paa bemelte vis oc maade befredige, meden det skal være hannem frit fore hos forlofverne at blifve oc dennem at søge, indtil samme forlofvere betaler, eller, som før er rørt, nødis

deris gods at opbyde oc afstaa. End befindis nogen mands person, som icke hafver at betale med, dend straffis med fengsel, som herefter formeldis, med mindre creditorerne hannem ville benaade.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 1.

2. Vitterlig gield betalis af fellisboe.

For det andet skal oc med dend afdødis gield forholdis efter loven oc recessen, nemlig naar boen inden fiorten dage er af neste frender, indgiel[d] oc udgield, saavit vidis oc findis antegnet, registeret oc al ting siden i boen forseglet, undtagen hvis til daglig ophold oc brug kand med gaae (hvilket dog oc registeris oc taxeris skal af de, som registere), da skal vergen med forbemelte neste frender, om saadan gield findis, som af viktighed er, gifve landsdommerne saadant til kiende, hvilke skulle saadant til tinge forkyn- [*s. 265*] de, oc skulle forbemelte verge oc samfrender bevilge eller nefne tvende gode mænd, hvilke landsdommerne, som før er rørt, skulle forordne. Samme gode mænd bevilgede eller tiltagne i enten deris sted, som for lovlig forfald udeblifve, som tilforne formeldet, skulle taxere oc liqvidere godset oc gielden ved siette ugis dag, oc da maa vergerne oc arfvingerne self giøre udleg til creditorerne udi gode løsøre oc jordegods, undtagen de med creditorerne anderledis kunde forenis, eller oc creditorerne self godvilligen ville lade gielden bestaae, synderlig om en ringe gield findis, som de uden anden forvaring arfvingerne ville betroe. Ti der som icke større gield findis end dend, som vel af indkomsten, uden anden der af gangende udgift kand efter haanden fornøies, da vergerne der udi søge de umyndigis fordel oc deris jordegods skaane, saa vit mueligt, oc som de ville forsvare. Dog saa frembt jo nogen af boen strax begierer at betalis, da kand oc bør det hannem [*s. 266*] icke at vegris,

ei heller arfvingerne være forment, at de jo maa af hvis i boen findis til creditorerne afhende, om de ingen gield ville bort skyldige være.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 2.

3. Om arf oc gield vedersigis.

Naar arf oc gield forsvergis, da skulle arfvingerne eller deris verge eller de neste frender, om de umyndige ere oc dend rette verge uden lands er, eller oc en af neste frender med kongens foget, om dend anden udi lovlig forfald er (som i nestfølgende artickel formeldis), boen strax registere oc besegle, oc siden maa creditorerne efter, som lodden dennem til finder oc tilforne om godsens opbydelse formeldet, tage deris betalning før eller siden udi det, dennem lyster. Dog skulle tvende gode mænd af landsdommerne der til nefnis, saa frembt creditorerne icke self nogen angifve, hvilke med al ting om siette ugis dag, som i første artickel er rørt, skulle sig forholde, oc saa frembt enten dennem udi saadan taxering for lovlig forfald icke møder, daa maa [*s. 267*] dend, som møder, en anden vederheftig, god mand til sig tage oc med hannem forrette, som ved bør oc hand vil forsvare, dog skulle serdelis oc efter loven hafvis i act børnepenge, kirkepenge oc hvad umyndige hafve at fordre.

Kilde i det hele: frdg. 1623 1. juli § 2.

4. Hvorledis boen forseglis, naar nogen afgaar.

Oc efterdi udi saadan tilfald serdelis, naar ingen sig arf oc gield tiltager, stor utroskab pleier at begaaes, da, om ingen anden tilstede er, skal dend eller de, tilsyn udi husit hafve, strax ald boen oc løsøre, brefve oc andet forsegle oc lade det nøiactigen forseglet i god forvaring indsette, eller oc[1] stande derfore som for anden vitterlig[2] utroskab til rette, dog skal dennem være tillat til daglige

[1] *DE:* at.

[2] *E:* vittrelig.

brug oc ophold, kaast oc øl oc nødvendig boskab (dog at det rictig registerit er efter, som de ville forsvare) uden fare[1] oc ubeseglet til nytte at hafve oc bruge.

Kilde i det hele: frdg. 1623 1. juli § 2.

[1] *K:* fore.

5. Hvorledis boen beskrifvis efter den afgangne.

1. Naar nogen adelsperson, som uden forældris fellig er, ved døden afgaar, da skulle [*s. 268*] dend afdødis neste oc eldste tvende frender paa federne oc møderne, som i landet ere boesidende, registere arf oc gield oc siden, om ingen dennem ret verge er, samme registering dend rette verge paa boens bekostning tilskicke. Er en af dennem udi indmaning, uden lands, paa soete seng eller i udbud mod rigens fiender[1], da maa dend, der møder, tage en anden god mand eller kongens foget udi hans sted. End saa fremt ingen dennem af forbemelte aarsager kand møde, da maa landsdommerne toe gode mænd, nemblig andre neste frender eller oc vederheftige oc neste boesidende, udi deris sted forordne.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 3 1. stykke.

[1] *E:* Fiende.

2. Saa fremt dend rette verge uvederheftig eller utienlig er, oc det kongen underdanigst noksom til kiende gifvis af forbemelte samfrender eller andre, da skulle andre, som ellers nest ere, dertil forordnis, oc skulle hver laugverge oc de, boen efter kongl. reces[1] registere, her efter være fortenkte det sig at antage, som [*s. 269*] loven oc recessen dennem en hver for sig tilholder, med mindre de derfore ville lide oc svare.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 3 2. stykke.

[1] *Reces 1615 § 23.*

6. Hvorledis dend, som tiltalis for gield oc udleg, kand rette for sig.

1. Naar nogen, som tiltalis for gield oc udleg, vil rette for sig, da skulle landsdommerne (naar af dennem begieris eller for dennem indkommer), om gielden kiendis rictig eller[1] vedgaais eller oc der paa tilforne kongl. dom eller afsict er forhverfvet, tilforordne (som forberørt) tvende gode mænd af dens stand, som udleg giøre skal, bevilgede eller tilnefnde af dend, som esker udleg, hvilke eller de, i enten deris sted tiltagne, skulle taxere oc sette det, som tilbydis, være sig gode løsøre eller jordegods, som de ville forsvare.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 4.

[1] *DE:* ellers.

2. Dog skal dend, som tiltalis oc vil rette for sig, saa fremt hand af nogen anden tilforne for gield oc udleg søgt er, først udlegge eller oc tilbyde oc afsette fyldiste efter forbemelte gode mænds taxt til dend, hannem før lovligen søgt oc tiltalet hafver. [*s. 270*]

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 4.

7. Hvorledis en hver sin gield eller anden kraf kand søge.

1. Endog en hver er frit for at bruge rigens ret, serdelis de modvillige at tvinge oc hafve i afve, dog efterdi mangen, som icke hafver at betale, tit oc ofte sin vederpart icke vil giøre udleg, allene at føre hannem paa skade med rigens rettis vitløftige proces (endog hand dend at udstaae icke er vederheftig), da skal det enhver frit være, som gield oc anden udleg hafver at søge, at dend maa søge sin betalning efter det 54. capitel udi Christiani tertii reces. Oc skulle borgemestere oc raad, herrids-, by- eller birkefogden efter sagens victighed oc som sedvanligt, naar nogen ufrimand for dennem tiltalis for gield oc udleg, som befindis med rette at skulle fyldist giøris, strax

være forplictede at forordne tvende dannemænd med fogden eller (udi fogdens forfald) hans fuldmectige eller byens svenne efter sagens leilighed, hvilke af dend tiltaltis[1] boe oc gode løsøre oc, om de ei tilstrecke, af hans jorder oc eiendom skulle til vur- [*s. 271*] dere dend tiltalende fyldist oc fuld verd, saa fremt dend tiltalte ei retter for sig inden fembtende dag eller oc trende solemerke, om sagen paa enten siderne giester er paagieldendis.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 5.

[1] *DE:* tiltalis.

2. I lige maade, naar nogen adelsperson befindis af landsdommerne[1] nogen udleg skyldig at være efter dom eller lovlig tiltale, da skulle de strax tilforordne tvende adelsmænd tilnefnde eller bevilgede af dend, som krefver, hvilke self eller en af dennem med dend, i enten deris sted (som forbemelt er) tiltagis[2], skulle giøre dend, som tiltaler, udleg af dend tiltaltis (saa frembt hand icke retter for sig) boe, løsøre oc jordegods. Er det icke got eller oc vil eller kand hand icke giøre udleg, da maa de self tage fogden til sig oc udlegge andre løsøre, som gode ere. Findis eller paavisis intet saadant, da maa de giøre udleg udi hans jordegods, eftersom ridemænd pleier oc bør at giøre. Naar oc taxering oc indvisning i godset sked er, da maa landsdommerne dømme det til eiendom, om det ei inden aar oc dag indløsis. [*s. 272*] Hvo ellers derpaa skader, stefne sig det ind for kongen oc rigens raad.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 5.

[1] *DE:* Lendsdommerne. [2] *DE:* tiltalis.

3. Oc paa det ingen retten til forfang (naar hand søgis) sit gods skal afhende, da skal ei nogen, naar dom ofver hannem til landsting er forhverfvet, mechtig være sit gods at afhende, med mindre hand, siden hand solt

hafver, saa vederheftig er, at hand dend[1] gield eller udleg, hannem krefvis, kand fyldist giøre.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 5.

[1] *E:* dnd.

4. Oc efterdi ofte befindis gieldsbrefvene, naar de en gang fornøiede ere, siden misbrugis, da naar udleg (som forbemelt) sked er, oc brefvenis summa oc anden omstende i afsicten er indført, skulle de, saadant at forekomme, nøiactig paaskrifvis oc casseris, saa vit de bør, oc siden dend, som udleg giører, tilstillis.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 5.

8. Kiøbmandsbog.

1. Efterdi med kiøbmandsbøger daglig stor urictighed befindis mest udi de, som icke holdis af kiøbmand mod kiøbmand, saa at dend ene bog mod dend anden kand confereris, da (endog rette kiøbmænds [*s. 273*] bøger mod kiøbmænd blifve i deris verd, saa vit enhver steds borgemester oc raad eller ofverkiøbmænd dennem at got giøris billigen kunde kiende oc dømme) skal hvilken kiøbmand, her efter nogen gield oc serdelis af adelspersoner hafver at fordre, se til, at hand sine bøger af dennem lader underskrifve eller oc efter deris rictige underskrefne zedel oc bevis ved datum, som hos regenskaberne leggis kand, betroer dennem, som icke ved[1] redepenge kunde betale, oc en gang hvert aar, saa vit mueligt oc de kunde dertil komme, med dennem afregner oc lader sig betale eller i det ringeste i deris bøger underskrifve oc al ting endeligen clarerer.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 8 jfr. 1639 8. juni (no. 31) § 6.

[1] *Således BED; K:* med.

2. I mod bønder skulle ei heller kiøbmænds bøger anses, med mindre anden bevis derhos findis.

9. Om pant.

1. Efterdi denne tid at udlaane eller borge uden pant oc god forvaring misligt er, mangen oc besverligt falder sit gods til brugelig pant at afstaae, da, naar [*s. 274*] pantebrefvene til landstinget, hvor godsit ligger, læsis oc paa skrifvis, skal dend, som noget pant settis, maa annamme ved fogden oc tvende gode mænd, adel eller uadel, efter dend, som maa afhende, hans forskrifnings indhold det, hannem pantsættis, saa fremt det tilforn icke lovlig af andre annammit er. Giøris paa annammelsen ulovlig forhindring, spilde dog icke dend pant hafver, sin rettighed.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 9.

2. Vil nogen hende dom paa pant for eiendom, da skal hand alleniste tage fyldist af pantet efter gode mænds sigelse oc ei videre, hvorledis oc pantebrefvet formelder.

Kilde: frdg. 1623 1. juli § 9.

10. Kiøbmend betaler efter afsked.

Dersom nogen kiøbmand forplicter sig udi kiøb oc sal at betale med serdelis oc special mynt, da bør dend det efter afsked, bref oc contract at holde oc efterkomme.

Jfr. frdg. 1639 8. juni (no. 31) § 1 i sl.

11. Om visse underpant.

Hvo nogen jord, hus eller grund i pant setter oc lader det læse til herrids-, [*s. 275*] by- eller birketing oc siden til landstinget, hvor godsit ligger, med vilkaar, at[1] dend pantsettende det nyder[2], saa lenge hand gifver fem eller sex (om dend, som pengene udfaar, icke vil nøies med den christelige oc billige rente, som recessen[3] tilsteder) af hvert hundred. Oc saa fremt parterne ellers saa ens vorder, at dend, pant tager, ei er mechtig sine penge at opskrifve, saa lenge hannem sin rettighed gifvis (dog skal hermed icke være forment, at en oc hver jo

[1] *DE:* oc.

[2] *DE:* nyde.

[3] *Reces 1558 § 66.*

paa sedvanlig oc tilforne brugelig manere maa pant sette oc pant annamme), saadant pantrettighed gaar for alle pant, om det end siden af dend, det til underpant faaet hafver, anden til brugelig pant opdragis, ti da træder dend, vist underpant hafver, som forbemelt er, til sit pant oc annammer det uden videre proces eller indførsel, dog saa fremt dend pantsettende icke rettigheden[1] i rette tide udlegger, da maa oc panthafvende træde til sit pant uden nogen indførsel, som forbemelt er. Begierer hand oc mænd, [*s. 276*] som sig det skulle lefvere, da skulle de nefnis hannem af tinget uden ophold. Vil hand pantet afhende eller beholde det til eie, da skal hand det til tinge tilbyde eieren at indløse inden to maaneder. Naar forskrefne to maaneder ere forløbne, da opkrefvis til landsting, om det er adelsgods, eller til herrids-, birke- eller byting, om det bonde- eller borgereie er, mænd, som det taxere skulle. Løser eieren ei pantet inden anden maanidsdag efter det er taxerit, da selge eller beholde sig dend, pant hafver, det til eiendom oc tage sin resterende rettighed sampt anvente bekostning forud oc lefvere resten eller dends verd, hvilket hannem lyster, til eiermanden eller nedsette dend til tinge, om eiermanden dend ei vil annamme. Hvo saadant underpant hafver, gaar for alle creditorer, oc skal først udløsis; maa oc samme sit pants rettighed pantsette eller afhende naar oc til hvem, hannem lyster. Oc skal en pantebog holdis [*s. 277*] her efter til hver herrids- eller landsting, oc en hver til efterretning der af skriftlig gifvis om det gods, hannem tilbydis til pant, andre tilforne til brugeligt eller dislige, som forbemelt er, vist underpant sat er.

[1] *K:* renterettigheden.

Kilde: frdg. 1632 23. april (no. 425) §§ 1, 2.

12. Restands oc gield hos bønderne.

Alle bønder, som udi et herrit boesiddende ere oc nogen enten restands eller anden gield skyldige ere, skulle hvert aar en gang lovligen indstefnis, saa de kunde vide at møde, oc da skulle de i et tingsvinde alle samptligen indføris, hvor vit en hver af slig restands eller gield bekiender, eller hannem strax ofverbevisis, om hand det fragaar, oc skal bonden derefter oc icke videre være plictig at svare oc betale, paa det en hver aarligen kand vide, hvad hand med rette skyldig blifver.

Kilde til: Alle ... oc betale, *er frdg. 1639 8. juni (no. 31) § 6 jfr. frdg. 1633 19. juli § 1.*

13. Hvor gamle gieldsbrefve maa være.

Alle gieldsbrefve, som ere eldre end 20 aar gamle, skulle være døde oc mactisløse, med mindre de inden forskrefne tid ere fornyede. [*s. 278*]

Kilde: reces 1615 31. mars § 24.

14. Hvorledis adel for gield maa anholdis.

1. Naar nogen af-adel setter sig saa dybt i gield, saa hand dend selfver icke kand aflegge, oc hans forlofver nødis til hans gield at betale oc derfore stefner hannem efter sin æris forplict, oc for hand sin æris forskrifning icke efterkommet hafver, [oc] faar dom i steden for æren paa hans frelse oc til fengsel, da skal det være forbemelte forlofver frit fore at paagribe bemelte person, som hand udi saa maader betaler fore, oc dend fremføre til Kiøbenhafn til det fengsel, som der til er forordnet, oc der lade hannem indsette, oc skal dend, som varer paa samme fengsel, være forplictet samme fangen person strax at indtage oc udi god forvaring at holde, indtil hand afbetaler eller tilfrids stiller dend eller dennem, som hannem hafver ladet indsette.

Kr. Thomesens udkast § 4.
Kilde i det hele: frdg. 1616 4. juli (no. 430) §§ 1, 2.

2. Dend, som nogen udi saa maader lader anholde, skal gifve dend anholdne hver uge til hans underholdning 32 skil-[*s. 279*]ling danske, oc til dend, som samme fengsel udi befalning hafver, 16 skilling danske om ugen for hans umage at vare oc spise dend, som fangen er. Naar lensmændene, under hvilke til fengsel for gield dømbte personer befindis, af sagvolderen om denes paagribelse besøgis, da skulle de hannem der til efter dommen forhielpe.

Kr. Thomesens udkast § 4 og § 39, ved hvilken sidste § står: skal annecteris til den 4. huius.

Kilde til: Den, som ... fangen er, *er frdg. 1616 4. juli (no. 430) § 3; til:* Naar ... forhielpe, *er frdg. 1622 26. avg. (no. 28).*

15. Sielandske oc skaanske gieldsbrefvis termin.

1. Alle de, som udi Sieland oc Skaane enten penge paa rente udsette eller optage, skulle til dend fiortende dag for jullehelligt plictige være deris brefve at rette oc stilere, til hvilken tid renten oc hofvitstolen skulle være forfaldne.

Kilde i det væsenlige: frdg. 1643 21. jan.

2. Findis nogen her efter udi bemelte provintzer anden stil end som forskrefvit staar, udi deris brefve at bruge, skulle samme brefve actis som de, imod kongl. forordning giorte ere, oc derfore udi rettergang kraftesløse oc udychtige nogen til betalning at forbinde. Dog hermed icke ment hvis contracter oc andre brefve, [*s. 280*] som enten i kiøb eller anden handel giøris oc derfore icke til saadan enlig termin saa egentlig kunde henføris videre end en hvers leilighed det kand lide oc medbringe. Saa vel som oc hvis fundatzer, som enten til kirker, skoler, fattige eller anden stedsvarende brug tilforne ere giorte, hermed icke mente at skulle forandris, uden det med nytte oc beq[v]emmelighed[1] ske kand. [*s. 281*]

Kilde til: Findis ..., oc medbringe, *er frdg. 1643 21. jan.*

[1] *BTC:* beqemmelighed.

Det 16. capittel. Om registering efter hosbondens død.

1. Boen at registere efter hosbondens død.

Ingen enke maa efter sin hosbondis død, om hand hafver efterlat sig nogen lifs arfvinger, befatte sig med noget jordegods, løsøre eller gield, som børnene efter deris afgangne fader kunde være tilfalden, eller det under sit vergemaal annamme, før end (i det ringeste) tvende af de neste frender, en paa fæderne oc en paa møderne sider[1], hafve ofver skifte værit oc klarligen optegnet, hvad en hver udi alle maade med rette kunde tilfalde, oc naar de saaledis formedelst et chri- [*s. 282*] steligt skifte ere blefne atskilte, da skal det moderen være frit fore hindis børns gods under sit vergemaal at annamme oc det siden efter loven at forestaae, som hun vil forsvare oc være bekient. [*s. 283*]

Kilde: reces 1615 31. mars § 23.

[1] *K:* side.

Det 17. capitel. Hvad verger maa selge.

1. Hvor vit verger af umyndigis arfve maa selge

Naar nogen forældre døer, som sig større gield oc besverring efterlade end godsit kand forrente, da skulle de umyndigis verger først ald løsøre oc boeskab lade vurd[e]re[1] oc alle vegne sig beflitte det dyrere at selge, end det er vurderit. Kand gielden saa vit fornøden der med icke afhielpis[2], selgis i lige maade af jordegodsit, indtil gielden saaledis forminskis, at naar de umyndigis ophold, vergepenge oc anden omkostning[3] aarligen af indkomsten udleggis, gielden da af samme indkomstis rest føieligen kand forrentis. Dog maa vergen hverken self eller ved andre sig noget børnegods, løsøre eller jorde-

[1] *BTC:* wurdre.
[2] *DE:* afhielpe.
[3] *KU:* besvering.

gods til- [*s. 284*] forhandle, meget mindre det noget ringere end vorderit er ofverlade; befindis nogen verger utilbørlig fordel at søge eller forsømmelig[1] sig at forholde, stande til rette oc straffis som dend, sig udi svig oc underfundighed hafver ladet befinde. [*s. 285*]

Kr. Thomesens udkast § 28 (næsten ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1619 1. juli (no. 533).

[1] *BTC:* forsommelig.

Det 18. capitel. Om mindreaarigis myndighed oc umyndighed.

1. Hvo for andre maa verge.

1. Ingen, som icke sine fulde 25 aar endet hafver, maa[1] verge for andre; icke heller maa [han] selge eller afhende sit gods, med mindre det sker sine forældris eller deris gield, hvis arfving hand er, med at betale oc sin egen, saa fremt dend af reisen, studeren, tog eller hoftieniste er foraarsaget. Kiøber nogen ellers med hannem, tabe sit verd, oc hannem sit afhende gods uden vederlag igien at følge. Dog dend, 18 vintre er gammel, icke forment self sit gods efter loven at annamme oc forestaae; gifver ei heller anden, ofver sine 18 vintre[2] gammel er, vergepen- [*s. 286*] ge, om hand end skiønt er uden lands, mens vergen allene sin anvende bekostning skal betalis. Vergepenge forstaaes oc icke anderledis end naar ald bekostning af godsit gaar, være sig folkeløn, rostieniste, skat oc andet, som af boen udredis, først aftagis af dennom, som 18 vintre ere[3].

Kr. Thomesens udkast § 25 (ordret).
Kilde til: Ingen ... at følge, *er i det væsenlige frdg. 1619 1. juli (no. 534) §§ 1, 2; til:* Dog den ... ere, *er i det hele frdg. 1632 23. april (no. 424) § 10. Dette sidste stykke genfindes allerede ovenfor i 2. 7. 1. 6.*

[1] *K Th. tilf.:* vere.
[2] *Th.:* aar.
[3] *Således også U og K. Peder Lassen bemærker i sine noter:* negative legatur: som ey 18 vinter.

2. Ingen, som sine forskrefne 25 aars alder icke naaet hafver, skal være forplictet eller tillat at maa svare til noget løfte eller hectelse, hand inden eller uden riget fra dend tid, forordningen udgik, giort hafver.

Kr. Thomesens udkast § 25 (ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1619 1. juli (no. 534) § 3.

3. Ere saadanne mindreaarige i forløfte med andre, som ere deris egne verger, da skulle de for de mindreaarige icke være forplictede at betale, mens dend sig med saadan umyndig forlofver hafver ladet nøie, for hans anpart tage skade for hiemgield oc actis som hand saavit ingen forlofver haft hafde. Oc efterdi ingen mod retten oc landsloven er mectig sig at forskrifve eller god for dend med nogen forplict eller optenkt exception at cassere, [*s. 287*] da skulle[1] oc alle saadanne paafunde udi ingen rettergang eller proces være kraftige eller anses. Understaar sig nogen saadan mindreaarigis forplict ellers at anke oc ilde paatale, da skal dend, sligt giør, actis lige ved dend sig med ulovlig contract behielper, oc dend mindreaarige saavel som dend, med hannem i løfte er, være aldelis frie for saadan utilbørlig injurie oc paatale. [*s. 288*]

Kr. Thomesens udkast § 25 (ordret).
Kilde i det væsenlige: frdg. 1619 1. juli (no. 534) §§ 4—6.

[1] *Med dette ord ender s. 286 i DE.*

Det 19. capitel. Om røttekrud.

1.

Ingen bissekremmer, kremmer eller apotheker eller nogen anden, ihvo[1] det være kand, uden de her i serdelished formeldis, maa hafve, falholde eller indforskrifve røttekrud eller anden forgift under samme varis fortabelse saa oc anden straf paa deris formue oc ellers efter der af befryctende eller foraarsagede leilighed. Oc skulle strax

[1] *DE:* ihvor.

kongl. fogder, embidsmænd, borgemestere oc raad oc andre, som befalning hafve, lade beslaae oc til sig annamme alt hvis røttekrud oc anden gift, som nu befindis hos nogen forbemelte eller oc hvo det være kand. Oc saa [*s. 289*] fremt dend icke stiller borgen, det strax af disse riger oc lande at udforskafve, da skulle de, som befalning hafve, giøre deris beste det at forhandle til de apotheckere, som det maa falholde, oc det efter haanden lade afbetale til dennem, som varene tilkommer, meden eftersom saadanne vare icke for atskelige tilladelige brug kunde ombæ[r]is[1], da skal saadant være tillat udi efterskrefne kiøbsteder hos en person paa hver sted at hafvis oc selgis, en apothecker, om apothecke holdis i samme kiøbsted, eller oc en anden god v[e]derheftig[2] kremmer eller kiøbmand, som serdelis skal være ædsvoren belangende samme giftis forhandling. Oc skal udi hver af efterskrefne kiøbsteder være en, nemblig udi Kiøbenhafn, Ribe, Viborg, Lund, Odense, Nykiøbing i Falster, Nakskov, Visbye, Hackelverk [p]aa[3] Øsel, Bergen, Trundhiem, Sken, Christiania oc Marstrand. Saa fremt oc saadant paa Island oc Ferøe giøris fornøden, hafve lensmændene der udi at giøre anordning, oc skulle de, som samme røttekrud [*s. 290*] fal maa holde, det holde forvaret udi et vel forvaret skab eller kiste med tvende laase fore. Nøgelen til dend ene skal apotheckeren eller dend, det fal hafver, hos sig hafve, den anden nøgel skal en doctor medicinæ der udi byen eller oc en præst samme steds hafve oc det oplucke, saa tit fornøden giøris, oc skal ingen selgis der af uden de, mand ved vederheftige gotfolk at være, eller oc at de borgen st[i]ller[4] det icke at misbruge, oc skal optegnis hver person det kiøber ved dag oc datum, naar kiøbet sker. Oc skulle kongelige fogeder, embidsmænd, adel, borge-

[1] *BTC:* ombæcis.
[2] *BTC:* vnderheftig.
[3] *BTC:* baa.
[4] *BTC:* steller.

mestere oc raad oc alle andre, som befalning hafve, fliteligen her ofver holde, saa fremt de icke self derfore ville stande til rette. Findis ellers nogen her imod at giøre, straffis derfore som ved bør. [*s. 291*]

Kr. Thomesens udkast § 80 (ordret).

Kilde til: Ingen ... leilighed, *er i det væsenlige og til resten ordret: frdg. 1635 4. maj.*

Det 20. capitel. Om humblekuler, pilestager oc hampefrøe.

1. Humblekuler oc pilestager.

Humblekuler, pilestager oc ymper skulle aarligen, som recessen[1] formelder, settis oc leggis. Hvor bønderne ved deris gaarde icke hafver rom, skulle de langs deris gierder settis. Til alt dette skulle lensmændene hafve fli[t]tig[2] indseende, oc saa frembt de ville[3] for deris regenskaber udi renteriet være qviterede, skulle bøderne for dette paabuds forsømmelse opebaarne udi en serdelis post i deris regenskaber indføris eller med tingsvinde afbevisis, at saadant for armods skyld icke er efterkommet. Adelen skulle udi lige maade til- [*s. 292*] holde deris bønder saadan forordning at[4] efterkomme, saa frembt de icke derfore ville stande til rette.

Kr. Thomesens udkast § 23 (ordret).

Kilde i det væsenlige: frdg. 1619 14. maj.

[1] *Reces 1558 § 59.*

[2] *BTC:* flictig.

[3] *DE forbig.:* ville.

[4] *Med dette ord ender s. 291 i DE.*

2. Hampefrøe at saae[1].

Hver bonde, som hel gaard besider, skal her efter aarligen saae en skeppe hampefrøe, oc dend, som half gaard besider, en half skeppe. Hvo sig her imod forser, da af sit herskab at tiltalis oc straffis som en motvillig oc kongl. mandatis foracter. [*s. 293*]

Kilde: frdg. 1629 8. april (no. 314).

[1] *DE forbig. denne tittel.*

Det 21. capitel. Om tienistefolk oc løsgengere.

1. Om tienistefolk.

Tienistekarle oc drenge, i hvo de oc tiene, skulle være plictige 8 uger for fardag deris hosbonder lovlig at opsige. Vil hosbonden dennem utilbørligen opholde, maa de tienisten til sognestefne eller i nogle af bye- eller sognefolkenis nerverelse løskynde. Uformer hosbonden dennem derfore, straffis som ved bør. Sognepresten skal oc plictig være (under tilbørlig straf ingen at forholde eller ofver en half dag opholde) dennem bevis at meddele, saa fremt de af tienisten lovlig ere opsagde, saa vel som at de ere fri for [*s. 294*] ecteskab[1], [2]saa [fremt][3] de icke ere viede eller med nogen trolofvede. Præsten nyder derfore af dennem, som for fuld løn tiene, 2 skilling danske oc af kvindis personer eller af dennem, for half løn tiene, 1 sk. danske. Begifver sig nogen tienistekarl eller dreng ulovlig af sin tieniste, hafve forbrut saa meget som [4]dend halfve aars løn kand beløbe, halfdelen til hosbonden oc halfdelen til hosbondens herskab, mens dend, hannem[5] antager oc det ved eller vide kunde, dobelt saa meget til dend rette hosbonde oc hosbondens herskab.

Kr. Thomesens udkast § 29 (næsten ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1619 16. novbr. (no. 540) § 4.

[1] *Med dette ord ender s. 293 i DE.*
[2] *U:* som de ellers icke.
[3] *Således K.*
[4] *Således U; K:* dieris hafte aarsløn.
[5] *DE:* hand.

2. Lediggengere at optagis.

1. Findis nogen lediggengere, som ved helbred ere oc icke kunde bevise sig for billig løn at vilde tiene, hvor de behøfvis, da skulle de strax paagribis, bøsser oc gever, om de nogen hafve, dennem fratagis, dom ofver dennem forhverfvis, hvor mange maaneder eller aar de ere plictige udi jern at arbeide, [*s. 295*] uden de dis midler tid for anden forseelse høiere straf hafve fortient, da lide derfore

som forskylt. Lensmændene skulle[1] de skyldige, som paa cronens grunde findis, med ringeste bekostning til skibs eller lands til Kiøbenhafn forskicke med dommen oc der tilhørende vidner, at om nogen, uskyldig var, kunde til rette hielpis, oc saa erfaris, om de rette løsgengere ere eller af had oc afvind blefne eftertractede. I lige maade forholdis med dennem sig for soldater udgifve. Dog hvis tienistefolk eller soldater, som paa deris rette reise findis oc sig uden trygelen forholde, her med undtagen, saa vel som de, utviflactigen af dend formue ere, at de ingen findis til besvering eller skade a[t][2] være. Findis nogen løsgengere til sig at holde, dennem huse oc herberge, hafve sit feste til sit herskab forbrut oc der foruden straffis som ved bør, om dennem ofverbevisis nogen ulovlig maskabi, felled oc vidskab [*s. 296*] med samme løsgengere at hafve haft. Findis nogen af adel[3], som icke self formaaer saadanne[4] løsgengere at antaste, straffe eller hafve i forvaring, gifve det lensmanden tilkiende oc hannem samme løsgengere ofverlefvere, som siden sig, som forskrefvet staar, dermed skal forholde.

Kr. Thomesens udkast § 29 (næsten ordret).

Kilde til: Findis nogen ... eftertractede, *er i det væsenlige frdg. 1619 16. novbr. (no. 540) § 5; til:* I lige maade ... forholde, *a. st. §§ 6, 7.*

[1] *DE forbig.:* skulle.
[2] *BTC:* ac.
[3] *DE:* adelen.
[4] *Med dette ord ender s. 295 i DE.*

2. Om betelere.

Lensmændene skulle nogle gange om aarit hver i sit len om saadanne løsgengere oc betlere self grandgifveligen forfare, adelen i lenit boende forstendige, at de der om sambyrdis oc paa en dag oc tid hver paa sin grund randsage oc tilhielpe, at dette forskrefne endeligen efterkommis. Findis nogen af adelen herudinden forsømmelig, da skal lensmanden hafve mact, naar hand først adelen eller deris fuldmectige mundtlig eller skreftlig

advarit hafver, oc de dog findis efterladende, efter dette paabuds indhold at fort fare.

Kr. Thomesens udkast § 29 (ordret).

Kilde i det væsenlige: frdg. 1619 16. novbr. (no. 540) § 9. — Rosenvinge henviser med urette til frdg. 1634 23. juli.

3.

1. Ofver ald Danmark, saa vel i kiøbstederne som paa landsbyerne, skul- [*s. 297*] le kongelige lendsmænd alle de betlere, som paa hvert sted sig opholde, lade tvende gange om aarit, nemblig paaske oc Michaelis, forsamle, oc dennem, som da saa vedertørftige oc skrøbelige befindis, at de icke self deris brød kunde fortiene, skulle de enten i hospitalerne lade indlegge eller, hvor de icke kunde tilstrecke, lade gifve dem et synderligt merke oc kiendetegen i hver sogen paa landsbyerne oc siden menigheden i kiøbstederne eller paa landsbyerne med en christelig almisse dennem at underholde befale, eftersom udi høilovlig ihuekommelse konning Fredrichs dend andens forordning, anno 1588 udgifvet[1], videre formeldis. Dersom nogle sig siden fordriste her imod at omløbe oc sig med betlen at vilde opholde, da skulle de, paa hvad steder de kunde betredis, strax paagribis oc siden som andre tattere eller fredløse alvorligen straffis. [*s. 298*]

Kilde: reces 1615 31. mars § 44.

[1] *Reces 1587 27. decbr.*

2. Icke heller maa nogen betler af nogen fergemand eller andre fra en provintz til en anden ofverføris, med mindre dend saadan pas oc bevis med bringer, hvor efter dend kand tilstedis fra en provintz til en anden at reise. [*s. 299*]

Bestemmelsen gentages ndfr. i 2. 24. 3.

Det 22. capitel. Om markeder.

1. Naar markeder holdis.

Alle markeder, som hid indtil paa nogen hellig dag pleie at holdis, skulle opholdis til paa tredie dagen, som er til anden søgnedag efter samme fest, som markederne tilforn pleier at holdis. Befindis nogen kramboeder at opslaae eller noget saadan helligdag at falholde, hafve forbrut, hvis der kiøbis oc selgis, oc der foruden tyfve daler, halfparten kongen oc byen oc dend anden halfe part til de fattige.

Kr. Thomesens udkast § 41.
Kilde i det hele: frdg. 1622 15. oktbr. (no. 32) §§ 1, 2.

2. Mad oc dricke at falholde[1] uden byerne forbydis.

Hvor noget marked uden for byen paa marken holdis, skal ingensteds være tillat enten mad eller no- [*s. 300*] gen slags drik der paa marken at fal holde, mens sligt alt i byerne at søgis. Hvo sig her imod forser, hafve forbrut, hvis mad oc dricke i saa maader fal holdis, halfparten til byen oc halfparten til kongen. [*s. 301*]

[1] *DE:* forholde.

Det 23. capitel. Om alfare veie.

1. Alfare veie.

1. Naar nogen bonde sin tilskiftet anpart udi broer oc alfare veie (om dend efter loulig siun befindis brøstfeldig at være) med andre sine bye- oc sognemænd icke møder i rette forlagde tide at forferdige, da skulle lensmændene hafve mact den ulydigis part at lade forferdige oc betalningen siden med anvende bekostning af hannem indkrefve oc bøder bonden der foruden til sit herskab efter

recessens 58. cap.[1], efter hvilket capitel i slig tilfald al ting ellers skal forrettis.

Kr. Thomesens udkast § 40 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1622 26. avgust (no. 29) § 1.

[1] *Reces 1558 § 58.*

2. Er i birk flere laadseiere, da skal dend, birkefogden setter, tilholde [*s. 302*] birkebønderne deris veie at holde ved lige, saavit birkens ennemerke sig strecker. Men hvis birkens bønder uden birkens ennemerke oc med herridsbønderne i fellig boer, de skulle holde herrids veie ved lige, med mindre de til birketinget derfore ville tiltalis oc stande til rette. [*s. 303*]

Kr. Thomesens udkast § 40 (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1622 26. avgust (no. 29) § 2.

Det 24. capitel. Om vogenmænd oc fergeløn.

1. Hvad vogenmænd skal gifvis.

Lensmændene med borgemestere oc raad skulle sette aarligen vid Martini oc paaske, ligesom hafren oc foret dyrt er, hvad for hver mil af en vogen skal gifvis, oc det lade ved raadhusit opslae oc endelig der ofver holde, oc skulle vogenmændene for dend pris plictige være at kiøre oc mere ei tage. Vil oc nogen bonde lade sig leie, nyde i lige maade samme betalning, mens hvis ecker for kongen af kiøbstederne giøris, betalis ligesom tilforn. Hvad paa gaderne i kiøbstederne agis, rette sig en hver efter hvis borgemestere oc raad i hver kiøbsted efter leiligheden[1] anordner. [*s. 304*]

Kilde til: Lensmændene ... ofver holde, *er i det væsenlige missive 1636 10. decbr.; til:* Vil oc nogen ... anordner, *er i det hele frdg. 1615 1. juni § 1.*

[1] *DE:* leilighed.

2. Hvad ofver fergestederne gifvis.

Paa fergestederne skal saaledis forholdis:

1. Fra Kiøbenhafn til Malmøe, Landskrone, Helsingborg eller der fra til Kiøbenhafn, saa vel som imellem

Kaarsøer oc Nyeborg skal en ledig person gifve 4 sk. d.; af en reisige hest med karlen 1 rixmark; af en bondehest oc den, hannem leder, 12 sk. danske; af 2 heste oc en vogen 1 rixdaler. Af en oxe ved Kiøbenhafn, Landskrone oc Malmøe 8 skilling danske, mens imellom Kaarsøer oc Nyborg icke mere end 6 sk. danske. Vil nogen fracte ferge for sig s[e]lf[1], gifve paa fornefnte steder af en liden ferge 2 rixdaler oc af en stor halftredie rixdaler, af en god baad med 4 aarer halfanden rixdaler.

Kilde i det hele: frdg. 1615 1. juni § 2.

[1] *B:* sclff.

2. Fra Rødbye til Hellighafn, fra Giedsør til Varnominde oc fra Kallundborg til Aarhus skal gifvis dobbelt saa meget baade af fodgengere, heste [*s. 305*] oc øxen saa vel som ocsaa, om nogen fracter ferger eller baade for sig self. Item fra Helsingør til Helsingborg oc fra Vordingborg til Falster skal gifvis af en fodgengere 2 sk. danske, af en reisige hest med karlen 8 sk. danske[1], af to heste oc en vogen en half rixdaler, af en oxe 4 sk. danske. Vil oc nogen fracte ferger for sig self, da gifvis af en ferge 1 r. d. oc af en baad med 4 rorskarle en half r. d., mens hvis kongens egen reiser oc fadebur ere anlangende igiennem riget med kongens hofsindere oc[2] de andre daglige hoftienere, item dennem ocsaa, som hafve kongens fri pas, skulle fergemændene ved et hvert fergested her udi Danmark fri uden nogen betalning ofverføre.

Kilde i det hele: frdg. 1615 1. juni § 2.

[1] *Herefter er vist glæmt taksten for en bondehest, der findes i K.*

[2] *DE:* at.

3. Saa frembt enten vogenmænd eller fergemænd findis her imod at giøre, da skulle de første gang, naar det dennem lovligen ofver bevisis, hafve forbrut til kongen ti[1] rixdaler. Sker det [*s. 306*] anden gang, hafve forbrut deris borgerskab oc icke tilstedis her i Danmark videre

[1] *K:* 20.

handel oc næring at bruge, med mindre de sagen kunde afsaane oc siden paa ny igien bekomme kongl. tilladelse videre deris borgelige næring oc handel at bruge.

Kilde i det væsenlige: frdg. 1615 1. juni § 4. — Kolderup Rosenvinge anfører som kilde med urette reces 1615 13. mars § 46.

3. Fergemænd maa ei ofverføre betlere.

Ingen fergemænd maa nogen betlere fra en provintz til en anden ofverføre, med mindre dend bevis med sig bringer[1]. Hvilken fergemand sig her imod forser, straffis oc tiltalis af byfogden som en kongl. mandatis foracter. Forsømmis det af byfogden, straffis hand derfore af lensmanden, som tilbørligt er.

Bestemmelsen i dette punktum er allerede givet ovfr. i 2. 21. 3. 2.

4. Hvo fri vogen skal hafve.

Lensmændene skulle aldelis ingen nogen vogne tilstede, som jo enten kongens, hofmesters eller statholders udi Kiøbenhafns pas kand hafve, uden[1] naar raadet eller lensmændene enten self udi nogen kongl. bestilninger skulle af sted befordris eller ocsaa de deris tienere, enten[2] med deris regenskaber eller skat, oc icke udi nogen deris egen bestilning, til kongen skulle forskicke. [*s. 307*]

Kolderup-Rosenvinge anfører urigtig som kilde frdg. 1615 1. juni.

[1] *Med dette ord ender s. 306 i TC.* [2] *Med dette ord ender s. 306 i DE.*

Det[1] 25. capitel. Om jact oc fiskerie.

1. Hvor mand maa jage oc fiske.

Ingen maa jage, skyde, fiske eller fiske lade paa de steder, hand sig icke laad oc del til grunden kiender, med mindre hand derfore vil tiltalis oc stande til[2] rette, som loug oc dom kand med føre.

Kilde: åb. brev 1631 25. avgust (no. 405).

[1] *Med dette ord begynder s. 308* [2] *DE forbig.:* stande til. *i TC.*

2. Om krybeskyttere.

Krybeskyttere maa ei tilstedis. Alle de regnis for krybeskyttere, som skyde oc ødelegge vilted oc dog icke tiene deris hosbonder for klæde oc penge oc søge der dug oc disk. [*s. 308*]

Kilde i det hele: frdg. 1638 9. septbr. (no. 631).

Det[1] 26. capittel. Om ertzgruber.

1.

Hvosomhelst her efter nogen steds udi rigerne nogen ertzgruber finder eller dennem vil optage oc bruge (undtagen Sandsverd, som det sammesteds allerede privilegerit compagnie allene vedkommer), da skal det være dennem (kongl. sedvanlig bergsrettighed forbeholden) frit fore, oc maa de self være sig om participanter som de best kunde, naar nogen om privilegier paa saadan brug anholder. Belangende nogen tids frihed for tiende efter bergverkis brug[2], sampt andre friheder oc bergprivilegier, da skulle dennem med ald kongl. mildhed alle de privilegier oc friheder meddelis, som kunde eractis til samme bergverkis brug oc forfremmelse at være tienlige oc nyttige. [*s. 309*]

Kilde i det hele: frdg. for Norge 1632 29. juli.

[1] *Meå dette ord begynder s. 309 i TC.*

[2] *DE:* brud.

Det[1] 27. capitel. Om kroerhold oc gilder.

1. Krorhold.

Alle kroer oc ølsal skulle være afskaffede uden de, som paa store alfare veie til dend reisende mands afleg[2] oc herberg af kongens lensmænd tilforordnis, hvilke oc af nest omliggende cronens tienere maa med ler oc langhalm til bygnings nødtørft forhielpis. Dog ølsal[3] at holde maa

[1] *Med dette ord begynder s. 310 i TC.*

[2] *K og U:* aflegger.

[3] *Både K og U tilföjer:* for bønder, *uden hvilken tilföjelse bestemmelsen er meningsløs.*

hverken kroermand[1] eller anden sig understaae. Findis nogen her imod at giøre, hafve hver gang forbrut øllet til husarme oc 10 rixd. til deris herskab, dog ingen forment den fattige eller syge, som self icke at brygge formaar, en drik tynt øl til sit nødtørft at selge oc forunde. [*s. 310*]

Kr. Thomesens udkast § 19 1. stk. (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1618 1. maj (no. 493) §§ 1, 3.

[1] *E:* koermand.

2[1]. Gilder paa landsbyen.

Alle gilder, som bønderne enten self anrette eller tienistetynde for dennem bekoste, skulle paa landsbyerne[2] i lige maade være afskaffede paa trende ner, som om sommeren paa de steder sedvanlig giort er maa holdis, dog ingen lengre end en dag maa vare, hvortil skal anvendis hvis vide oc straf, som efter byens vedtect skal udgifvis. Erøfris der af noget, skal saadant til byens gierder, grøfter eller andet anvendis. Giør nogen her imod, skal hver, i samme gilde sig finde lader, gifve til sit herskab 2 rixdaler oc den, husit tilhører, hvor samme gilde anrettis, hafve sit feste forbrut. Findis oc adelen herudinden paa deris gods efterladende oc ofver denne anordning icke holder[3], da skal kongens lensmand være forplictet sig denne anordnings execution at paatage. [*s. 311*]

Kr. Thomesens udkast § 19 2. og 3. stk. (ordret).
Kilde i det hele: frdg. 1618 1. maj (no. 493) §§ 4—7.

[1] *DE:* 24. — *Med dette tal begynder s. 311 i TC.*
[2] *DE:* landsbyer.
[3] *Således B; DEC:* holde.

Det 28. capittel[1]. Om troldfolk oc deris medvidere.

1. Om segnen, manen, maalen etc.

1. Dersom nogen befindis med segnen, manen, maalen, visning igien, visse dagis udvelelse, characterum misbrug

[1] *Dette kapittel fattes i TC, se nærmere ovenfor s. 137—39.*

at omgaais oc udi saadanne mistenkte kunster kyndig oc forfaren at være oc dennem øfve oc bruge, da skulle de, om de ere af adel, stande til rette oc straffis efter, som af kongen oc rigens raad ofver dennem kiendt oc afsagt vorder. De andre, som icke ere af adel, skulle hafve forbrut deris boeslod oc rømme Danmark, Norge oc begge førstendommene. Meden de, saadanne folkis medvidere ere oc deris raad oc daad til sig eller sine bruge eller bruge lade, skulle første gang, om de ere af adel, staae aabenbare skrifte oc hafve forbrut til nestliggende hospital it tusind daler, de[1] [*s. 312*] andre skulle i lige maader staae aabenbare[2] skrifte oc straffis efter formuen. Anden gang saa fremt nogen befindis i samme forseelse, da skulle de, i hvem som helst de ere, uden ald exception lige pen oc straf være undergifne med dennem, som konsterne øfve oc der udi forfarne ere.

Kr. Thomesens udkast § 14.
Kilde: frdg. 1617 12. oktober (no. 473) § 1 og indledning.

[1] *DE:* oc. [2] *Med dette ord ender s. 311 i DE.*

2. Troldfolk.

Hvis rette troldfolk belangendis er, som med diefvelen sig bebundet hafve eller med hannem omgaais, med dennem skal forholdis efter lovgen oc recessen. Meden de, som sig med saadanne folk indvikle oc ved deris troldom noget sig understaae at lade forrette, skulle straffis paa deris halse uden al naade.

Kr. Thomesens udkast § 14.
Kilde: frdg. 1617 12. oktbr. (no. 473) § 2.

3. Øfrigheds opsyn.

Alle befalningsmænd, ridderskab, bisper, provster, prester, borgemestere oc raadmænd, fogeder oc alle andre, som ere i øfrigheds[1] kald, en hver efter sin condition, strax de om saadant videndis vorder, skulle forplict være alle

[1] *T:* ofrigheds.

dennem, om hvilke denne forordning formelde, at angifve, tiltale oc efter lovlig proces at lade straffe, saa frembt de icke self derfore ville stande til rette som de, saadanne folkis medvidere skulle være oc med dennem samtycke. [*s. 313*]

Kr. Thomesens udkast § 14.

Kilde: frdg. 1617 12. oktbr. (no. 473) § 3.

Det[1] 29. capitel. Om hofvetnøgle.

1. Om diricker oc tyfvenøgle[2].

Ingen smed maa giøre nogen hofvetnøgel, uden alle laasene dertil hannem tilstillis, eller oc hand vist ved, at de hans egne laase ere, som samme hofvetnøgel lader giøre, oc er en vederheftig boesat mand. Ei heller nogen dirik eller tyfnøgel. Hvilken smed sig her imod forser, bøde for ulovlig nøgel 3 mark oc straffis derforuden, som ved bør.

Kilde i det hele: frdg. 1631 21. febr.

[1] *Med dette ord begynder s. 312 i TC.* [2] *Denne marginaltittel findes ikke i C.*

Det[1] 30. capitel. Om pris paa løse stodheste.

1. Løse stodheste.

Ingen prest, borger eller bonde maa lade uudskaaren hest løbe løs paa felleden efter paaske, som icke er fire oc tyfve dal[e]rs[2] verd, dog udi Halland oc Blegind paa tolf rixdalers verd. Findis nogen løs paa felleden efter paaske under forbemelte verd, hafve dend til sit herskab forbrut. [*s. 314*]

Kr. Thomesens udkast § 37.

Kilde til: Ingen ... tyfve dalers verd, *og:* Findis ... forbrut, *er i det væsenlige frdg. 1622 26. avg. (no. 26).*

[1] *Med dette ord begynder s. 313 i TC.* [2] *B:* dalcrs.

Det 31. capitel[1]. Om zitze sedeler.

1.

Ingen enten adelspersoner eller andre, som vin eller tyst øl til deris egen brug indkiøbe, maa udgifve zisezedeler paa mere end de self forbruge. Kand nogen, som saadan zedeler[2] udgifver, eller dend, samme zedel annammer, af lensmanden, tolderne eller anden øfrighed, som med sligt bør indseende at hafve, betredis med slig falskhed, da tiltalis derfore oc gifve til kongen 100 r. daler (eller mindre, om formuen icke er saa stoer) for hver amme eller tynde, som zedelen mere om formelder, end de til deris egen brug behøfve. [*s. 315*]

Kilde i det væsenlige: frdg. 1629 8. april (no. 311).

[1] *Fra dette kapittel følges atter siderne i BTC.*

[2] *C:* zedel.

Tredie bog.

Om hvis Norge serdelis vedkommer.

Som allerede ovenfor s. 134 omtalt gik kansler Kristian Thomesens udkast til en reces kun ud på at kodificere danske forordninger fra Kristian IV.s tid, og det var en udvidelse af den oprindelige plan, at kodifikationen kom til også at omfatte norske forordninger, om end udvidelsen af planen med tilföjelsen af recessens 3. bog faldt naturlig nok. Tredje bogs kilder ere anførte af Kolderup-Rosenvinge og Brandt[1]*, hvilken sidste dog har overset, at frdg. 1633 15. mars om liggedage og 1636 24. februar om bjærgværk ere benyttede foruden de af ham anførte forordninger; ligeledes har han overset, at 3. bog ikke udelukkende er en kodifikation, men at den indeholder nogle stykker, der ikke genfindes i den forordning, som ellers er benyttet til pågældende §, således i §§ 6, 10, 11, 27. De forordninger, som ere benyttede, ere frdg. 1617 10. decbr. om sigt og sagefald; 1632 28. juni om rydnings-*

[1] *Forelæsninger over den norske retshistorie 1, 58.*

værket; s. d. om skovenes forhuggelse; s. d. om lavmænds enkers nådensår; 1632 29. juli om adskilligt, hvorom undersåtterne i Norge til sidst forledne herredage i Norge have suppliceret[1]*; 1633 15. mars om liggedage; s. d. om lavmænd, fogder og anden forholdning; 1634 24. oktbr. om ledings og skattens oppebørsel, odelsgodsets forbrydelse og adskilligt mere; 1636 24. februar om bjærgværk; 1636 17. april om tid og termin, inden hvilken kommissariers eller lavmænds domme må stævnes til herredage i Norge så og om kommissariers kost og tæring*[2].

Ved at gennemse en af de ikke sjældent forekommende samlinger af særtrykte forordninger fra Kristian IV.s tid — nogen nyere norsk samling end den af Paus udgivne af danske og norske forordninger bestående haves ikke — vil man let i agt tage, at recessens 3. bog samler alle de særlig for Norge udstedte forordninger, som efter recessens plan, således som denne er fremsat i forordet, skulde medtages. De forbigåede forordninger angå told og handel, og den gang utrykte love benyttedes overhovedet ikke ved recessens udarbejdelse således som allerede ovenfor s. 213 jfr. s. 132—33 antydet.

---

[1] *Det er denne forordning, som ovfr. s. 190 er blevet anført som kilde til recessens 1. 4. 11, og som ovfr. s. 144 linje 5 ved trykfejl er anført med årstal 1631. På sidste sted burde have været nævnt, at Aubert: De norske retskilder og deres anvendelse 1, 80 fremhæver, at det i recessens 1. 4. 27 »endog hedder »denne ordinans«, fordi artiklen er taget lige ud af Kristian IV.s norske kirkeordinans«. Det er ikke lykkedes at finde det sted i kirkeordinans 1607, til hvilket Aubert sigter, hvis han da overhovedet har noget bestemt sted for öje. Udtrykket »denne ordinans« forklares i øvrigt tilstrækkelig ved, at man oprindelig havde til hensigt at ekspedere recessens 1. bogs 4. kapitel som en særlig forordning eller ordinans, se ovenfor s. 134—35.*

[2] *Forordningerne ere her, da de ikke findes i en moderne samling, til hvilken der kan henvises med nummer, citerede under de titler, som de have i de gamle særtryk.*

1. Lensmændene forbøden at maa tage kiendelse af bønderne.

Naar nogen forandring sker paa lensmænd, fogeder eller embidsmænd, være sig noget geistligt eller versligt

len, pantegods eller andet, da skal hverken den, som af ny tilkommer, af bønderne nogen kiendelse fordre eller annamme maa, om de end godvilligen gifve ville; ei heller bønderne nogen kiendelse udgifve maa, alt under tilbørlig straf. End døer nogen fra arf oc odel, da skal[1] den efterkommer eller [*s. 316*] hans ombud icke maa tage videre, end loven tilsiger.

Kilde: frdg. om adskilligt, hvorom undersåtterne i Norge have suppliceret til sidst forledne herredage i Bergen, 1632 29. juli § 2.

[1] *Med dette ord ender s. 315 i DE.*

2. Bonden trengis ei fra sin gaard.

Ingen bonde skal trengis fra sin gaard (med mindre jordrotten dend efter loven self vil besidde), saa lenge hand giør oc gifver det, ret er, ti ellers gaaes der om efter loven.

Kilde: frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 4.

3. Hvad vare til landskyld gifvis.

Skal oc ingen være forplicted andre vare at udgifve til landskyld, end jordbogen hannem tilholder, hvilke oc strax af dennem skulle antagis, om de ere uforderfvede oc som ved bør. Oc naar bøndernis landskyld ved neste haufner antagis, eller oc bønderne dend self paa forordnede oc tilbørlige steder hedenføre, da skal dennem icke [*s. 317*] affordris noget for dend andensteds at henføre.

Kilde: frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 5.

4. Bønderne maa ei tvingis deris vare videre, end loven tilsteder, at føre.

Bønderne skulle icke tvingis imod billighed at føre deris vare videre end loven tilsteder. Naar oc mesten landgilden sold er, da icke med noget ringe øfrigt (som oc kunde blifve sold, om icke vaar, at mand under det skin bønderne til andet at hente, ville bruge) nødis mange mile sig at begifve, uden de føre det alt eller en stor anpart der af tilhobe, oc de da nyde saadan førings vog,

som de af alders bekommet hafve, oc ei at tøfve i stederne, meden strax maa begifve sig hiem igien. Oc efter som tvende reiser til steufne udi Bergen om vaaren oc høesten pleier at ske, da skulle de vaarreiser, som bondens fiskerie forsømmis med, ind [*s. 318*] stillis (uden det kand være paa nogle dagis tid til neste haufen), oc skulle ellers varene føris, som mest sedvanligt til høeststeufne, naar det oc bønderne for deris fiskerie er uden minst skade, oc hvo ellers nogen vare vil fremskicke, det self bekoste eller paa andre jacter indfracte.

Kilde: frdg. om lavmænd, fogder m. m. 1633 15. mars § 9.

5. Slacternød kiøb oc foernød hold.

Slacternød, som nogen vil kiøbe, være sig enten befalningsmænd, fogeder eller andre, dennem skulle de betale efter bondens nøie (oc ei bruge kongens nafn sig noget at tilhandle, som de self bruge), om bonden dennem vil afhende, ti ingen skal nødis sine[1] vare mod sin villie at afhende eller leggis for had, om hand dem ei vil afstaa. Skal oc ingen bonde være forplictet at holde foernød, uden de i skiøder oc jordbøger findis, ti hvor føring[2] findis i jordbogen, der skal dend allene ydis. [*s. 319*]

Kilde: frdg. om lavmænd, fogder m. m. 1633 15. mars §§ 13—14.

[1] *K:* sit fæ eller. [2] *K:* foring.

6. Hvad til tredie aars tage gifvis.

Til tredie aars tage skal allene gifvis af hvert pund skyld eller løb smør eller 2 huder en gammel daler oc intet videre enten til fogeden eller andre i nogen maader. Dog skal fogeden hafve af bonden første gang, hand fester sin gaard, en støflehud eller en rixdaler, hvilket bonden self der af begierer at udgifve. Ellers med tredie aars tage forholdis efter loven. Oc om end i Norhord læn eller anden steds af en voge fisk er gifven en daler, skal dog her efter ei videre opebergis end en half daler efter loven. I lige maade saa fremt anden ulovlig tredie aars tagis

forhøielse befindis, da maa ingen saadan ulovlig sedvane følgis, meden rettis efter loven.

Kilde til: Til tredie ... rixdaler, *er frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 6.*

7. Fogederne maa sig ei odelsgods tilhandle.

[*s. 320*] Det skal oc icke fogederne være tillat sig noget odelsgods af de bønder, de self ere fogeder ofver, at tilhandle ei heller ulovlig kiøbmandskab drifve (kongens saugers oc fogedernis egne saugers lovlige nødtørft oc tømmerkiøb hermed uforment), meget mindre til forprang at kiøbe, hvad paa haufnerne indkommer, eller bønderne forbyde deris nødtørft at kiøbe.

Kilde: frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 7.

8. Fogederne bruge ei bøndernis arbeide uden betaling.

Befalingsmændene skulle fli[t]tig[1] indseende hafve, at fogederne icke bruge bøndernis arbeide med eller mod deris vilge uden tilbørlig betaling til aufl at drifve, jacter at bygge, tømmer at føre til flode eller anden deslige fordel at søge.

Kilde: frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 19.

[1] *BTC:* flictig.

9. Fogedernis høstarbeide, saa oc om deris løn.

[*s. 321*] Oc paa det fogederne dis bedre kunde ved blifve, da skal dennem undis noget vis høstarbeide af nest beliggende bønder, oc det specificeris udi hvert fogderie, saa oc hvor mange dage hver dennem hielpe skal, oc det saaledis settis, at det kand være bønderne uden forsømmelse paa deris egen høst oc uden ald for stor besvering, oc skulle de inted andet arbeide forrette for dennem enten for løn eller uden. Samme bønder skulle oc være fri for ald anden skydsel oc arbeide fra dend tid, pløiningen begyndes, oc indtil høest oc høestpløining vorder ende. Fogedernis løn skal dennem giøris

oc gifvis, saa at de kunde ved blifve, oc det af lensmændene paa kongens vegne udi de lene, som regenskabet afgiøris. Oc udi de lene, paa afgift hafvis, skulle lensmændene af deris eget dennem tilbørlig løn giøre, saa de sig deraf underholde kunde. [*s. 322*]

Kilde: frdg. om lavmænd, fogder m. m. 1633 15. mars § 7.

10. Hvorledis med skattebrefve forholdis.

Befalingsmændene skulle skattebrefvene ei allene paa tilbørlige steder lade offentlig forkynde, meden oc under deris hender indlegge gienparter af dennem udi hvert fogderie hos en af lensmændene, som dennem oc skulle fra sig igien lefvere, naar skatten er oppebaaret. Oc skal samme lensmand des indhold en oc hver lade læse oc vide, som sig allene hos hannem forspørger. Dog skal hand icke meddele nogen copie der af. Skatten af cronens, adelens oc andre leilendinge[1] skal uden undersked krefvis, oc skal odels oc leilendi[n]ge skat icke anderledis opebergis, end kongens skattebrefve formelde oc indholde.

Kilde til: Befalningsmændene ... deraf, *er frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 8.*

[1] *DE:* leilendige.

11. Om vect, maal oc maade.

Anlangendis vect oc maal, da [*s. 323*] skal under tilbørlig straf brugis dend[1] tynde, alne, vect oc maal, som Norgis loug udi kiøbebalkens 29. cap. om formelder, oc skulle befalingsmændene hermed fli[t]tig[1] opsyn hafve oc aarligen al vect, maal oc maade lade bese, ligne, rette oc ofvertrædelse straffe, saa at ald cronens rettighed, saavel som ald kiøb oc sal dermed annammis oc opebergis, saa at ingen kiøbmand bonden foruretter med vect eller vare oc med ingen ubillig aager hannem besverger. Oc hvad paa en gang lovligen oc skielligen kand veies, skal icke paa 2 gange veies, ofvervect at formere, dog icke mere

[1] *Med dette ord ender s. 323 i DE.* [2] *BTC:* flictig.

end just 3 pund paa en bismer en gang, oc skal skaarfisk oc ald saadan ulovlig paaleg være afskaffit, oc intet videre enten af fogeden eller hans tienere annammis, end jordbogen oc Norgis loug tilsteder. Belangende vecten paa huder, da skal en hud synden fields icke veie mere end et bismerpund oc 2 mark, [*s. 324*] oc norden[1] fields it bismerpund i det høieste. Oc paa det en hver dis vissere kand være, da skal i hvert fogederie hos en, mit i lenit ungefer eller ved haufnerne oc laestederne boesat god dannemand, som er lensmand, paa det gandske fogederies bekostning vect, maal oc maade indsettis, oc en hos fogeden, at, om tvist paakommer, al ting der efter lignis oc rettis, opebergis oc udgifvis kand, oc skal samme vect, maal oc maade af befalingsmændene for nøieste oc beste bestillis, oc laugrettet[2] med den soren skrifver taxere de formuende blant almuen til des betaling.

Kilde til: Anlangende ... oc opebergis, *og til:* oc paa det en hver ... betaling, *er frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 9.*

[1] *Med dette ord ender s. 323 i DE.* [2] *Sål. KBTC.*

12. Præster oc kirker underholdis af præste- oc kirketiender oc indkomme, som forlenis eller perpetueris.

Eftersom en del sogner oc kirketiender til visse bestillinger ere [*s. 325*] perpetuerede, oc de, dennem nyde, indkommen opeberge oc siden gudstienisten betroer hver person, hvordan hand oc er, allene at de om en ringe pension kunde med hannem ens vorde[1], da skal befalingsmanden med bispen udi hver stift giøre en vis skik oc afgift udi saadanne sogner til præstens underhold oc dend saa god, at en from, skickelig guds ords tiener der af kand underholdis efter, som de acte at forsvare. I lige maade skulle de tilse, at kirkerne af dennem saa holdis ved lige, som til tienderne ere berettigede, som ved bør, anseende ubilligt at være, [at][2] bønderne, som deris

[1] *DE:* vorder. [2] *Således K.*

rettighed oc tienden til præsten oc kirken udgifve, der imod den tilbørlige tieniste, rettighed oc deris præstis oc kirkis underhold, ombære oc miste skulle.

Kilde i det hele: frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 10.

13. Ingen tilkiøbe sig tretter, gield eller restantzer.

[*s. 326*] Eftersom der befindis de, som sig tretter, gield eller restandtzer tilkiøbe, dend fattige der med at udsue oc plage, da skal ingen her efter være tillat at tilhandle sig nogen saadanne tretter, gield eller restantzer, med mindre hand derfore vil stande til rette.

Kilde: frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 15.

14. Regenskaber oc restantzer clareris hver tredie aar.

Skulle landgilder, skatter oc andre restandtzer saa oc kiøbmænds gield clareris en gang hvert tredie aar i det ringeste udi byfogedens oc byeskrifverens nerverelse i kiøbstederne, oc paa landet, hvad heller det er ombudsmand, bonde eller borger angieldendis, udi soren skrifverens oc sex laurettis mænds nerverelse, oc det ved fastelafns tider ungefer i hvert fogederie, saa dend, som i flere fogederier hafver at forrette, det[1] oc kand af sted komme. [*s. 327*]

Kilde: frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 16.

[1] *DE:* der.

15. Om verger oc fuldmechtige.

Borgemestere oc raad udi kiøbstederne oc fogeder paa landet skulle skaffe dennem, ingen gode verger hafve, (særdelis enker oc faderløse børn, saa oc vanvittige oc taabelige mænd) forsvar udi deris sager, gode vederheftige boesatte dannemænd, som i by oc skibrede uden løn sig skulle bruge lade, oc der uden fore for en billig løn, oc det for udlendiske saa oc andre (som enten self deris sager ellers vel kunde forrette oc dog forfald hafve, eller oc icke formaar en egen fuldmectig at underholde) deris

skyld. Derforuden efterdi fornøden er, at fuldmechtige, saa oc skrifvere oc notarii, som en hver[s][1] nødtørft (saa vit icke byskrifvere eller sorenskrifvere ere forplictede) kunde antegne oc forfatte, tilladis at være, som for alle oc hver, som deris tieniste behøfve oc begiere, skulle være forplictede at lade [*s. 328*] sig bruge, da skulle saadanne[2] dertil i kiøbstederne af vore befalingsmænd med borgemestere oc raad udvelis af gode oprictige oc vederheftige dannemænd oc paa landet, om de endelig nogen steder ere fornøden, af fogeden, sorenskrifveren oc 6 elste laugrettismænd med befalingsmændenis vidskab oc samtycke, i lige maade gode vederheftige, oprictige, boesatte dannemænd, oc skal dennem giøris løn for deris umage af de dennem tilsette, fuldmectigerne efter, som sagen er til oc de kunde ens vorde med de, dennem bruge skulle, oc skrifverne for hvert ark papir lovligen er fuldskrefvet. Samme fuldmectige oc skrifvere skulle icke antagis i deris lifstid at være i bestillingen, oc skulle de giøre deris ed, naar de antagis, at de oprictigen handle ville, hvilken ed oc øfrigheden dennem maa forelegge[3], om det synis fornøden. Befindis saadanne med underfundighed at omgaaes, da [*s. 329*] skulle de strax afsettis oc strafis paa deris formue. End omgaais de med vitterlig falsk oc løgnvinders førelse, da skulle de straffis som løgnere eller falsknere efter sagens tilstand.

Kilde: frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 17.

[1] *BTCDE:* hvertz.
[2] *DE:* saadan.
[3] *K:* forholde.

16. Arfveskifter.

Paa de fattigis oc andre arfveskifter, hvor fogeden icke tilbydis, skal fogeden icke indtrenge sig, oc skal hand da hafve for sin umage half eller hel enkende daler efter boens formue oc vitløftighed. Den sorenskrifver skal hafve af de fattige for hvert skifte 4 sk. oc af de formuende

for hvert ark papir lovlig skrefvet 8 sk. oc ofver alt en rixort. Med videre udgift eller til nogen anden at forære skal ingen arfvinger besveris.

Kilde: frdg. om adskilligt o. s. v. 1632 29. juli § 18.

17. Ingen borger maa være foget.

[*s. 330*] Kongens befalingsmænd, som i riget residere, skulle icke tilstede nogen borgere at være foget, uden hand sit borgerskab først opsiger. Ei heller tilstede, at nogen tillige maa være stiftskrifver oc foget, saa oc ei foget oc sorenskrifver eller foget oc tolder.

Kilde: frdg. om lavmænd, fogder m. m. 1633 16. mars § 2.

18. Befalingsmænd besøge tingene.

Fornefnde befalingsmænd skulle self udi egen person laugtingene uden forsømmelse saa oc de andre tinge under tiden besøge, paa det retten dis bedre oc med tilbørlig respect holdis kand, at en hver maa forsvaris hos det, som ret er, oc for ald ofvervold handhefvis.

Kilde: frdg. om lavmænd, fogder m. m. 1633 16. mars § 1.

19. Tingbøger numereris oc forvaris.

Laugmændene saa vel som sorenskrifverne skulle hver hafve sin ting- [*s. 331*] bog, numererit oc med lensmandens oc laugtingets zeigel igiennem draget, oc i dend skrifve alt, hvis til tinge forrettis, afsigter, tingsvinder oc andre rettens forhandlinger, oc icke skrifve til tinge paa andet eller løst papir oc siden det hiemme renskrifve. Naar samme bøger fuldskrefne ere, skulle de lensmændene forvarligen at henlegge tilstillis, som dennem oc ingen skal necte, meden hver oc en der udi lade se, som der af begiere at forfare det, som deris egen sag ved retten at udføre vedkommer.

Kilde: frdg. om lavmænd, fogder m. m. 1633 15. mars § 3.

20. Laugrettis mænd.

Laugrettis mænd skulle være nogle visse mænd udi hvert skibrede, oc icke flere tilsettis end sagerne vel for-

rette kunde. De skulle oc ingen deris zeigel fra sig gifve oc betroe, medens sette det self for domme oc rettens forhandlinger, naar de mod tingbogen for dennem lesis oc confereris. [*s. 332*]

Kilde: frdg. om lavmænd, fogder m. m. 1633 15. mars § 4.

21. Uendelige domme afskaffis.

Laugmændene oc andre dommere skulle i hvis sager, for dennem lovligen indstefnis, endeligen kiende eller oc gifve kaast oc tæring dis høiere oc faldsmaal til kongen. Saa fremt oc nogen laugmand stefnis for sin dom oc derudinden saadan utilbørlig ophold eller uendelighed (nemlig, uden det anderledis kand afbevisis, hafvis i minde, aftalis, forstaais, bevisis oc andre deslige uendeligheder) findis, da skal udi hvis dom, til herredage gaar, indføris, hvad laugmanden til kongen, oc hvad hand til sagvolderen foruden skadis erstatningen skal være forfalden.

Kilde: frdg. om lavmænd, fogder m. m. 1633 15. mars § 5.

22. Dom oc brefvepenge saa oc om tingdage.

1. Laugmændene skulle icke maa tage videre til dom oc brefvepenge, end [*s. 333*] for en dom 2, 3 eller 4 rixdaler efter som den er vitløftig skrefven, en opsettelse eller forligelse half saa megit, for et tingsvinde en rixort. Disligeste skulle oc sorenskrifvere icke maa tage mere til brefvepenge end half saa meget som laugmændene. Belangende hvis reiser sorenskrifvere giøre, da naar de sker paa deris egen bekostning, skal dennem gifvis en ort for hver mil, de reise, til[1] øl oc skydsfer, undtagen deris tingreiser, hvorfore dennem intet skal gifvis.

Kilde: frdg. om ledings og skattens opbørsel m. m. 1634 24. oktbr § 5.

[1] *K tilf.:* mad.

2. Oc efterdi bemelte skrifvere dog icke kunde hafve deris føde oc ophold af deris brefvepenge oc hvis dennem ellers udi loven er tillat, da skal en hver sorenskrifver bevilgis en gaard paa 2 skippund tynge, eller saavit af anden

slags vare eller landskyld der imod bør at regnis, fri for landgilde, skydsfer, ecke oc arbeide, [*s. 334*] udi hans skrifverie, oc skal dend gandske almue samme steds contentere landrotten aarligen for forskrefne landskylde. Oc paa det bønderne, synderlig laugrettismændene, her i mod oc noget kunde forskaanis, da skal skrifveren være forplictet al tid at møde (dog med hannem en eller tvende laugrettismænd i det meste) udi rette for laugmanden, oc naar nogen dom af dend sorenskrifver underskrefvit oc beseiglit macteløs kiendis, da skal dend sorenskrifver allene svare til den forurettedis skade, kaast oc tæring oc udgifve fulde bøder efter loven, nemblig 8 ørtuger oc 13 mark, oc derforuden, om hans forseelse grofvelig befindis, af lensmanden casseris, men laugrettismændene, som med skrifveren dommen forseigle, skulle ickun kiendis til halfve bøder i det høieste, undertiden til ringere, iblant ocsaa gandske forskaanis, eftersom deris forseelse af laugmanden kand eractis. [*s. 335*] Belangende tiden naar ordinarie ting paa landet bekvemmeligst holdis, da skal her efter holdis ting hver maanedsdag eller hver anden i det lengste Syndenfields, undertagen udi Tellemarken oc Radbygdelauget, udi hvilke fogderier saavel som alle steds Nordenfields ickun en gang hvert fierding aar skal ting holdis.

Kilde: frdg. om ledings og skattens opbørsel m. m. 1634 24. oktbr. § 5.

23. Commissariers oc laugmænds domme stefnis inden 3 aar.

Alle de, som acter at stefne nogen commissarier eller laugmænd for deris domme, afskeder eller afsigter, for hvilke lovlig kald oc varsel er gaaen, oc efter hvilke deris vederpart hafver sig forholdet, oc ei med stiltiende dult eller ladet henligge, de skulle tage stefning inden 3 aar ere forløbne efter dommens oc afsigtens ofverlefvering eller dends tilbydelse, om dend, som samme dom stefne vil,

dend icke [*s. 336*] hafver villet annamme. End dør nogen laugmand eller commissarier inden forbemelte 3 aars forløb, da skulle de, som stefne ville deris arfvinger, inden aar oc dag efter dommerens afgang tage stefning, dog at samme stefnings datum oc termin icke udtydis, forstaais eller extenderis ofver dend forbemelte 3 aars termin efter dommens udgifvelse. Dersom inden foresagte aaringer eller aar icke tagis stefninger, da skulle samme domme, afskeder oc afsigter efter denne dag være oc blifve, saavit dommerne angaar, uryggede, dog kongen forbeholden herudi at dispensere, om sagen umyndige angaar oc deris verge, deris vergemaal i hende hafve, uvederheftige ere blefne. Dog der som nogen vederparten vil stefne i samme sag, ei beskyldendis processen eller dommen, meden at hand enten det hafver fordret, som siden befindis at være en [*s. 337*] gang betalt, eller oc i andre maader nogen urictighed i samme sag begaaen, da maa hand hannem derfore ved retten søge for saadan ved ulovlig middel paaførte skade, eller for falsk, efter som sagen er til oc hand trøster sig med retten at kunde udføre oc forsvare. Hvo her efter om nogen commission anholder, dend samme, saa frembt dend ved temmelig formue er, skal igien gifve commissarierne en billig betaling for mad oc øl, en adelsmand eller laugmand paa sig selfanden, oc en anden privat paa sin person allene, saa oc for fordringskab (saa fremt commissarierne icke hafve ret til at tage fordringskab), alt forbemelte efter dend anordning af statholderen oc rigens candtzeler giort er eller vorder. Dog skal lensmanden i sit eget len, saavit det strecker, icke tage nogen betaling enten for commission eller anden rettens befor [*s. 338*] dring, ei heller laugmanden i sit eget laugmands dom. Oc skulle commissarierne strax samme tid dømme, om deris vederpart, som commissionen udbringer, bør gandske eller paa nogen andel oc hvor vit at udstaae af samme

kaast oc tæring, anseende hvo i sagen best grundet er oc derfor dend vinder i alle puncter, saa oc om sagen saa er beskaffen, at dend anderledis ei bekvemmeligen kand udføris, eller oc om dend, commissionen udbringer, sagen ved landslov oc rettergang kand med mindre bekostning udføre. Ti da bør ingen oc ei dend, som taber, at føris paa større oc unødig bekostning ved saadan processens forandring.

Kilde: frdg. 1636 17. april.

24. Laugmænds endkers naadsens aar.

Naar nogen laugmand ved døden afgaar, da maa hans efterlat- [*s. 339*] te hustrue oc børn lige ved de geistlige nyde naadsens aar, dog allene udi dend visse indkomst, som til laugstolen aarligen ydis oc opebergis, oc ei videre.

Kilde: frdg. om lavmænds enkers nådensår 1632 28. juni.

25. Fogede gaardenis bygninger.

Eftersom tvist indfalder om fogedegaardenis bygning, da skulle gode oc mit i fogederiet beleglige gaarde udleggis til fogedegaarde oc al tid der til forblifve oc ei maa bortskiftis. Fogederne bygge oc holde dennem self ved lige, som de sig acte beleiligst. Lader nogen dennem forfalde, gifve der aaebod paa, naar hand der fra skillis, hvilket hans efterkommer strax skal sette paa gaarden. Vorder oc fogeden saa gieldbunden, at af hans boe ei kand ske udleg, da skal der paa hendis dom oc der efter forholdis, oc skal dog dend, gaarden efter tager, lade sette der paa en stue oc en lade, oc [*s. 340*] bygningstømmer forundis fogederne fri i fogederiet, hvor det bekvemmeligst kand oc bør at hafvis, dog skulle bønderne med eller mod deris villie indtet der til arbeide eller giøre, megit mindre gifve der til arbeidspendinge, uden de nest omkring boendis kunde bevilgis hver dennem 2 eller 3

stocke at tilføre for lidelig betaling, efter som skoufvene ere ner eller vit beliggende.

Kilde: frdg. om lavmænd, fogder m. m. 1633 15. mars § 6.

26. Mageskifter.

Dersom mageskifter med kongen oc cronen bevilgis, da skulle de bønder eller deris enker, som boe paa de gaarde, som fra cronen skiftis, ei trengis af samme gaarde, saa lenge de lefve, uden de gaardene efter Norgis lov i deris tid grofveligen forbryde, efterdi loven tilsteder bonden dend gaard, hand en gang fester, sin lifstid at besidde, oc hand icke afved, [*s. 341*] naar hand dend fester, at hand anden landrot skal bekomme.

Kilde: frdg. om lavmænd, fogder m. m. 1633 15. mars § 8.

27. Fogederne maa ei tage foræring eller andet sligt af bønderne.

Fogeden skal ei tage ulovlig foræring af sit fogederies bønder, ei heller kiendelse, natholdspenge, ulovlig støflehud, slacterfæis kiøb uden bondens villie eller ringere end landkiøb, oc det icke heller til forprang eller nogen andens brug end sit eget husis behof. Gafver hos afsoening, gafver hos tredie tage, usedvanlige paaleg med nefver, høe, ved, tømmerhug oc des flaadning, eller[1] giestning eller fogedetynde[2] eller foræring i det sted hos arfveskifte eller gaardenis besictelse (meden at fogeden paa en dag saa mange gaarder besicter, som hannem mueligt) eller noget andet under it skin, at førige fogeder oc saa- [*s. 342*] dant bedrefvet hafve, oc at almuen godvilligen de foræringer udgifve, naar de dog icke kongens skatter oc rettighed formaa at udgifve, mens dend enten ved vurdering hos dennem maa søgis, eller oc vel undertiden udi regenskaberne oc mandtallene for restands indføris. Sker noget saadant ulovligt, da skulle bøndernis skudsmaale ingen be-

[1] *K:* ei heller.

[2] *DE:* fogedetynge.

fri, at hand jo derfore bonden saavel som cronen oc jordrotten skal stande til rette, oc efterdi lov, ret oc billighed saavel bør at actes af andre som af cronen, da skal ei heller nogen jordrot sin leilending mod loven udi noget forbemelte maa forurette. Disligeste skulle oc laugmændene sig lade nøie med deris laugmands told oc anden billig rettighed oc saadan tynge mod loven ei forhøie, om end deris formænd for dennem noget hafve opbract.

Kilde til: Fogeden skal . . . forurette, *er frdg. om lavmænd, fogeder m. m. 1633 15. mars § 11, 17.*

28. Restands hos bonden.

[*s. 343*] Hvis restandtzer hos bonden paa it aar ei kand bekommis, skal dog samme aar beregnis, clareris oc til tinge kundgiøris, at bonden utviflactigen ved, hvad hand skyldig blifver.

Kilde: frdg. om lavmænd, fogeder m. m. 1633 15. mars § 12.

29. Arbeide til kongens auflsgaarde.

Hvor paa noget kongens len er en residentz oc auflsgaard, der skulle neste bønder oc saa mange, der pleie at arbeide til, giøre arbeide som de bør med rette, oc ingen med videre arbeide besvergis, dennem self til forsømmelse paa deris egen aufl oc næring oc efterfølgende forarmelse; arbeidspenge skal ingen udgifve, hvad heller jordrotterne residenzer paa deris lene oc ombud hafve eller icke.

Kilde: frdg. om lavmænd, fogeder m. m. 1633 15. mars § 15.

30. Landgildsyden.

Naar bonden yder sin landgil- [*s. 344*] de, gifve sig intet for at afskrifvis, ei[1] heller til dend, hand lefverer landgilden til; begierer bonden zeddel, dend gifvis hannem for en skilling danske. I lige maade skal oc bonden gifvis en zeddel paa sin bygsel, støflehud oc tredie aars tage oc gifve derfore 2 sk. danske. Dog skal fogeden oc

[1] *Med dette ord ender s. 343 i DE.*

skrifveren der paa holde rictig bog, om saa var, bonden ingen zeddel begierede eller sin zeddel miste, hand derfor ei to gange betale skulle, udi hvilken bog, om mangel findis, da de derfore tilbørligen at tiltalis oc stande til rette.

Kilde: frdg. om lavmænd, fogeder m. m. 1633 15. mars § 16.

31. Sect oc sagefald.

Eftersom tilforne tvist værit hafver[1] om sect oc sagefald, hvad heller dend bør at følge manden hiem eller oc bødis der, som gierningen giøris, da skal i saadanne tilfelde sagen føl- [*s. 345*] ge manden hiem, oc hannem for hvis sagefald, som hand til kongen kand forfalden være at søgis oc tiltalis af de kongens embidsmænd, som ofver hannem hafve at befale; dog hvis misgierningsmænd, som med ferske gierninger gribis oc bør at straffis, med dennem oc ellers skal forholdis efter Norgis lov.

Kilde: frdg. om sigt- og sagefald 1617 10. decbr.

[1] *DE:* hafve.

32[1]. Leding.

Ingen skal besvergis med videre leding, end hand efter jordbogen, Norgis lov oc sex mænds lovlig taxering plictig er at udgifve.

Kilde: frdg. om ledings og skattens opbørsel m.m. 1634 24. oktbr. § 1.

[1] *E:* 23.

33. Odels gods hvordan forbrydis.

Odels gods i Norge kand forbrydis icke allene ved afvindskiold, medens end ocsaa ved ald nidingsverk, [*s. 346*] ubodemaalssager, fredløs gierninger, saa oc naar leding af det gods, odelsmænd self besidde, icke i tre aar udgifvis. Saa fremt oc, naar skat paabiudis, odels gods da urictig angifvis, da forbrydis under cronen, hvis i saa maader fordøllis, eftersom hid indtil fast ofver alt der med er forholdet.

Kilde: frdg. om leding og skattens opbørsel m. m. 1634 24. oktbr. § 3.

34. Paa hver gaard maa ei boe mere end en leilending.

Eftersom ofte paa en gaard saa mange sig indsette, at de icke kunde hafve nødtørftig ophold der paa til sig oc deris hustruer oc børn, da skal her efter icke nogen gaardspart byggis til flere end en leilending, med mindre der af aarligen til landskylde kand udgifvis it pund tynge udi korn, mel eller malt, eller oc saavit af anden landskylle der imod bør at regnis, efter [*s. 347*] sedvanlig taxt, med mindre nogen, som hafver oc besidder mindre gaardspart ved døden afgaar oc efterlader sig voxen børn eller arfvinger, som ere paa gaarden hos dend forbemelte, som ved døden er afgangen (dog er enkers aasæde oc rettighed i alle maader her med uforkrenkit) oc samme børn oc arfvinger gaardsparten begierer self at besidde. Dog skulle slige smaa gaardsparter eller jorder icke bortfestis til mere end en af dend dødis børn eller neste arfvinger. Belangende odelsgods, dermed forholdis, som Norgis lov udviser oc hid indtil sked er.

Kilde: frdg. om ledings og skattens opbørsel m. m. 1634 24. oktbr. § 4.

35. Leilendings landskyld.

Endog det er leilendings eget gafn, at hand det meste mueligt tilholdis at yde sin landskyld rictig efter jordbogen, oc hand det oc, naar gode aaringer ere, ulige bedre end redepenge [*s. 348*] kand til veie bringe, dog efterdi undertiden misvext er paa kornet, fiskeriet oc undertiden slager feil, da skulle lensmændene ofver de største lene, nemlig Aggershus, Bahus, Bergenhus, Trundhiem, Stafvanger, Augdesiden oc Bradsberg lene med neste[1] residerende lensmænd oc adel samt bispen paa de steder, hand er, saa oc laugmanden sette oc taxere, hvad leilendingerne for slig landskyld, som de af bemelte aar-

[1] *E:* meste.

sager icke kunde til veie bringe, paa de steder bør at gifve, oc maa ingen landrot under straf, som ved bør, sin leilending imod oc ofver saadan taxt besverge.

Kilde: frdg. om ledings og skattens opbørsel 1634 24. oktbr. § 7.

36. Flomsauge.

Ingen skal nødis til at bruge eller beholde flomsauge imod sin villie.

Kilde: frdg. om ledings og skattens opbørsel 1634 24. oktbr. § 8.

37. Udskrifning i feidetid.

[*s. 349*] Ald udskrifning udi feidetid skal ske udi befalingsmændenis egen nerverelse eller oc deris fuldmectigis, om de self for lovlig forfald skyld icke kunde være tilstede.

Kilde: frdg. om ledings og skattens opbørsel 1634 24. oktbr. § 9.

38. Skib, som med korn i haufnerne indkomme.

Eftersom de skibe, som paa haufnerne i Norge med korn oc anden nødtørft segle, visse liggedage hafve, efter hvis forløb de tilholdis at afsegle, uanset bønderne paa mange steder ei de middel hafve, at de midler tid deris behof af dennem kunde kiøbe, hvor udofver en del privat personer sig resten af deris last tilforhandle oc dend siden med bøndernis store besvering paa det dyreste udselge, da maa her efter hvis korn, mel, malt oc salt, som paa Norge føris, blifve beliggende oc selgis [*s. 350*] af skibene[1], oc de det indføre, saa lenge Norgis rigis indbyggere der af begiere at kiøbe. Dog maa de icke opskibe, med mindre kornet begynder at forderfvis oc blifve varmt, eller oc vinteren dennem paakommer, oc end da maa de icke selge, saa lenge nogen norske kiøbstedmand for samme kiøb nogen forbemelte vare hafver at selge. Dog vil dend fremmet, opskibet har, gifve bedre kiøb end kiøbstedmændene, da være hannem frit fore at selge. Belangende

[1] *Med förste stavelse af dette ord ender s. 349 i DE.*

de andre vare der med hafver en hver efter kiøbstedernis privilegier sig at forholde eller stande sig til rette efter Norgis lov, hvem paaskader.

Kilde i det hele: frdg. om liggedage i Norge 1633 15. mars.

39. Om rydnings verk.

Efter som cronen, adelen oc alle, som odelsgods eie udi Norge, stor skade der ofver tilføiis, at lan- [*s. 351*] det paa nyttige steder icke ryddis til sæd oc eng, da skal dermed her efter saaledis forholdis:

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni indledning.

1. Først skal ingen paaleggis at rydde der, som icke bekvem leilighed er at rydde oc giøre sig fordel, hvorfore dend sorenskrifver oc bondelensmand eller en af dennem i det ringeste i hvert skrifverie eller fogederie skal med to lovfaste uvillige laugrettismænd udi hvert gield, eller tvende andre duelige mænd, der self hafver lyst til nogen rydning eller aufl, en gang aarligen besicte alle gaardis eigendeler oc icke allene, hvad leilighed der kunde være til rydnings boel, mens oc afmaale hver bonde sin visse plads, som bonden udi samme aar skal rydde, jefne oc slet giøre. Oc der hos rodhugge oc oprycke rødderne slet i grunden, enten der hafver værit tilforne gamle rugbraader, eller oc det er andre nye optagne steder, [*s. 352*], oc strax der efter lade ploug oc spade gaa der ofver, at det forderligen kand giøris til agger eller eng. Oc at dette dis bedre kand gaa for sig, da skulle forskrefne grandskningsmænd forelegge oc afmaale bønderne dis ringere til at rydde, saa som somme steds til en half fierdings sæd, somme steds til en hel eller halfanden, somme steds til en half tynde sæd oc intet høiere, oc at hver dend, som saadan rydnings verk uden lovlig aarsage (som sygdom, armod eller dislige) forsømmer, skal hafve til straf forbrut saa meget af hans førige leiemaals jord, som dend jord, hannem forelagt er

at rydde oc dyrke, er taxerit oc sat fore, hvilken part af sin leiemaals jord hand paa ny skal leie af sin landrot.

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 1.

2. Indfalder nogen tvist om de udviste pladsers størelse imellom besictningsmændene oc dem, som skulle rydde, da skulle platzerne afmaalis udi allen [*s. 353*] tal, oc tilmaalis bonden til en fierdings korns sæd $37^1/_2$ siellands allen jord udi lengden oc breden til at rydde oc $53^1/_2$ oc et qvarters jordemon til halfanden fierdings sæd udi lengden oc lige saa megit udi breden, oc 75 allen til en half tynde sæd udi lengden oc lige saa meget i breden. Oc er saa her med bønderne til fordel nogen videre jord tilregnit end tilkommer efter en fierdings sæd, oc hvilken plads for klipper eller anden hinder icke kand være saa stor udi firekant ut supra, da skal tillegis saa meget mere udi lengden[, at forskrefne maal d][1] oc[2] opfyldis[3].

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 2.

[1] *Således K.*

[2] *BTCDE tilf.:* maalit.

[3] *K:* blifver opfylt.

3. Der som samme eiere er til nogen plads, som skal ryddis, saa det er fellet inden gierdis eller uden, oc den ene af dend, som besidder, icke kand komme til at rydde for dend anden, som efterladendis er, oc jorden der ofver blifver gandske liggendis uryddet oc forderfvet, da skal dend, som af den- [*s. 354*] nem rydde vil, afmaalis udi slig sammeieris mark eller fellet saa stoer en plads uforment, som hannem efter hans gaards[1] oc landskylds storhed bør at tilleggis, oc være hannem saa frit fore dend at indhegne, naar hand vil. Besictnings- oc tilsynsmændene skulle oc aarligen besicte bemelte udviste pladser, oc om deris forsømmelse, som rydde skulle, billigen befindis, det strax en hvers omb[u]dsmand[2] eller landrot gifve til kiende, oc skulle samme besictningsmænd nyde tilsammen for

[1] *K:* gods.

[2] *BTC:* ombidsmand.

deris umage, flid oc troskab halfparten efter, som forskrefvet staar, oc lige ved landrotten, af de leiemaals penge, som for saadan forsømmelse blifve forbrutte.

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 3.

4. Tilsynsmændene skulle oc udi lige maade udvisis rydnings pladser af andre uvilige besictningsmænd, som kongens embidsmand en hver udi sit fogederie der til skal forordne, oc samme pladser skulle de oc rydde under straf, som forbemelt er. [*s. 355*]

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 4.

5. Rødderne skulle icke allene opryckis i grund paa forskrefne rydnings pladser, mens baade rødder, bul oc grene gandske bortføris fra steden strax der efter i samme aar eller oc i neste vinter i det seniste, før end sneen falder for tyk, oc skal lige saa forholdis, hvor bønderne ellers hugge nogle træer udi skoufvene, være sig enten til tømmer, sparrer, bielker, brendeved, espetræ eller hvad slags andet træ det kand være, saa at intet maa ligge igien lengere, end forbemelt[1] er, til at forderfve dend jord, som kand optagis oc dyrkis. Vindfelder skulle i lige maade afføris af en hvers odelsgrund oc leiemaal. Forsømmis saadan afførsel (som fornefnte synsmænd oc aarligen med flid skulle efterse), da skal hver odels eller pantemand, som saadanne skadelige lefninger af træerne efterlader, hvilke hand hugger, eller af sine egne tienistefolk eller an [*s. 356*] dre hugge lader, bøde for hver træis lefninger til kongen 6 sk., til synsmændene 3 sk. oc til sin sognekirke 3 sk. Oc skal hver leilending bøde derfore til landrotten 6 sk., til synsmændene 3 sk. oc til neste hospital 3 sk. for landet, hand forderfver.

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 5.

[1] *DE:* forbemelte; *K:* forberørt.

6. Men er det udi rug oc nebbebraade, at enten stubbe efterladis uopryckede oc ubortførte eller grene,

bul eller noget saadant, før end hand besaaer samme braader igien (som hand skal giøre det første mueligt), da skal selfeieren, som jorden besidder, af hver tynde braadeland, som er saaet, gifve til kongen $^1/_2$ rix ort, til tilsynsmændene 6 sk. oc til neste hospital 6 sk., som ombudsmanden skal opeberge oc til hospitalsforstandere aarligen med deris fortegnelse ofverantvorde. Forbemelte ombudsmand skal oc forfare saa oc indfordre oc ofverlefvere dend straf, som til hospitalet bør at udgifvis, for hvis stubbe icke i grunden [*s. 357*] afryddis ut supra, oc skal gifvis efter større oc ringere sæd større oc ringere straf. Findis leilending forsømmelig udi fornefnte rug eller nebbebraader at rense oc rydde, da skal hand i lige maade gifve en half rixort til sin landrot, 6 sk. til synsmændene oc til neste hospital 6 sk., oc skulle dog besidderne enda bemelte braadnings rydning efter haanden oc ald anden fornefnte rydning fyllist giøre.

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 6.

7. Naar pladsen saaledis er ryddet, da skal dend oc lige saa holdis stedse ved lige; sker det icke oc det er jordrotten self, odelsbonde eller pantemand, som her udi findis forsømmelig, da hand for hver busk, som sammesteds opvoxer oc icke strax opryckis, bøde 4 sk. half til kongen oc half [til] tilsynsmændene. Er det leilending, da skal hand udi lige maade bøde 4 sk. half til landrotten oc half til tilsynsmændene, oc om fornefnde busker icke strax i samme aar, naar de opløbe, igien opryckis, da [*s. 358*] skal hand bøde dobbelt for hvert aar, de staar lenger, oc samme bøder skiftis ut supra. Lige saa skal forholdis, om de jorder oc braader, allerede udtagne ere, forgroe oc icke tilbørligen holdis ved lige oc dyrkis.

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 7.

8. Paa det almuen kunde hafve dis større lyst til at rydde, da maa besidderne beholde de pladser, som

saaledis ryddede oc dyrkede ere, paa sex aars tide uden landskyld, skat oc anden rettighed, oc rydderne siden beholde samme pladser udi deris lifstid oc deris arfvinger efter dennem efter landsleie balkens 51. capitel.

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28 juni § 8.

9. Kongens fogeder oc embidsmænd skulle under tilbørlig straf ofver alt hafve flittig indseende, at besictningsmændene[1] udviser bønderne oc almuen beleilige oc dyctige pladser til at rydde oc optage, oc at enhver det oc efterkommer oc holder ved lige, hvis hannem udi saa maader blifver udvist; disligeste at samme jorder for landskyld, foring[2] oc leding settis udi lovlig tid som forbemelt. [*s. 359*]

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 9.

[1] *DE tilf.:* oc. [2] *Således K; BTCDE:* forning.

10. Saafremt nogen uden de pladser, dennem blifve afmaalede, vil rydde udi udmark til fæbed eller koehafve, da maa det tilstedis paa norsk maaner at afryddis oc afhuggis, saa ledis at nogle stubbe blifve igien bestaaendis, dog maa samme stubbe icke efter sedvane paa 6 eller 8 aars tid staae, indtil de kunde henraadne af dennem self, men skulle inden 3 eller 4 aar i det allerlengste endelig i grund opryckis oc af pladsen bortskaffis under samme pæn oc vide, som hos anden rydnings forsømmelse lagt er ut supra, oc paa det stubbene dis føre kand raadne, da skulle de kløfve dennem udi tide tvert oc endelangs.

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 10.

11. Der som oc nogen af adelens oc de geistlige deris ombudsmænd eller oc odelsbønder oc pantemænd, efter at deris leilendingers forsømmelse med deris jord at rydde oc dyrke af besictningsmændene lovligen er til kiende gifvet, efterlade at straffe oc tilholde dennem at efterkomme, hvis saaledis be- [*s. 360*] falet er, da skal kongens ombudsmand lade dennem tiltale oc straffe, som for anden ofverhørelse oc brefvebrud. Hvorfore forskrefne

ombudsmænd, en hver i sit fogederie, en gang aarligen udi egen person i det ringeste med ald flid skulle forfare om besictningsmændenis anordning oc om bemelte rydnings verk tilbørligen er efterkommet, oc hvis icke, da lade bemelte ofverhørige ombuds-, odels- oc pantemænd blifve tiltalede oc strafede, som forskrefvet staar.

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 10.

12. Efter som gemenlig aarligen sker merkelig skade paa skoufvene udi Norge formedelst brodder, som mangesteds brendis, saa at tit oc ofte skofvene der ofver paa nogle mile enten aldelis afbrendis eller oc træerne saaledis forderfvis, at de til intet nyttige ere, da skal her efter forbudet være under tilbørlig straf oc ald skadis oprettelse, at ingen, som broddeland optager, maa sette ild paa de afhugne træer, før end hand hafver ført dennem saavit fra skoufven, som igien staar, at det hverken kand [*s. 361*] eller bør at eractis, at skovild oc skade skulle kunde hendis oc sig der ved tildrage, naar bemelte afhugne træer eller andre felder opbrendis.

Kilde: frdg. om rydningsværk i Norge 1632 28. juni § 11.

40. Om skoufhug.

Paa det skoufvene udi Norge ei unytteligen skulle brugis oc afhuggis, da skal først til saugtymmer intet ringere huggis end 7 bordstocke; ei heller skal udi skoufvene, som nyttige ere oc kunde udbringis, nogen ferske træer huggis til at brende tiere af under tilbørlig straf, oc skulle befalingsmændene hver udi sit len tilforordne visse haufnefogeder af vederheftige oc nest boesiddende bønder ved havfnerne oc der som saugbrug er, som samme steder forfar[e][1] skulle, om deler af ringere end 7 bordstocker saugis oc udføris; oc saa fremt deler af ringere tymmer end 7 bordstocker skaarit (undtagen det sker til bondens egen bygnings fornødenhed, hvor icke større tymmer er

[1] *BTCDE:* forfaris.

at bekomme, oc saadant icke findis paa ladsted ud- [*s. 362*]
ført) eller oc udført, da skal det være forbrut, de tvende parter cronen oc den tredie part haufnefogeden. Der som oc nogen her efter opsiger nogen sauge for en eller anden aarsage skyld, da skal dend icke igien uden kongens[1] sær bevilling maa optagis.

Kilde i det hele: frdg. om skovenes forhuggelse i Norge 1632 28. juni.

[1] *DE:* kongen.

41. Malm oc ertzgruber.

Hvo som helst her efter nogen steds udi Norge nogen ertzgrube finder, eller dend vil optage oc bruge (undtagen de, som allerede ere optagne), da skal det være dennem (kongen sin sedvaanlig bergsrettighed forbeholden) frit fore, oc maa de self være sig om participanter, som de best kunde; oc naar nogen kongen om privilegier paa saadan brug besøger, belangende nogen tids frihed for tiende efter bergverksbrug, samt andre berg privilegier, da vil kongen dennem alle de privilegier oc friheder med- dele, som kunde eractis til samme bergverks brug oc forfremmelse tienlige oc nyttige, oc der som nogen, hvo det oc være kand, sig lader forlyde enten lønlig eller aa- [*s. 363*] benbarlig, at true eller afskynde nogen fra at aabenbare sin øfrighed hvis erdtz, hand nogen steds finder eller kand ofverkomme, hand skal nedskickis paa it aars- tid efter, som forseelsen er til, udi jern paa Bremmerholm at arbeide. Men dend, som slig materie oc guds vel- signelse (som dend almectigste gode gud end ocsaa hafver beskicket under jorden mennisken til beste) aabenbarer, som nogen god forhaabning til fordel kand være hos, naar det vorder proberit, hand skal hafve først 10 r. d. for hans umage til belønning, som hannem af kongens ombudsmand, hvem hand det tilstiller, skal lefveris, oc siden, naar verket kommer i drift oc svang, der til hafve

oc bekomme et eller to hundrede rix d., ligesom berget kand være rigt til, oc endda blifve fri ald sin tid for arbeide til kongens slotte oc gaarde.

Kilde: frdg. om bjærgværk 1636 24. februar.

144.

1643 20. mars. (Hafniæ.) *Missive til Korfids Ulfeld, rigens hofmester, om, da alle sejerværker i København skulle gå ganske urigtigen og ingen følges ad, at tilholde borgemestre og råd at have indseende med, at alle de sejerværker i byen, som de råde over, blive stillede og rettede efter klokken på vort slot København, og, hvis så ikke sker, at straffe derover, som de selv agte at forsvare*[1].

Sæll. tegn. 28, 32.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 261.

[1] *S. d. fik rektor og professores missive om at lade vor frue kirkes sejerværk stille på samme måde (Sæll. tegn. 28, 32).*

145.

1643 9. april. [Kiøbenhafn.] *Frdg. om skibstolden.*

Notits i et alfabetisk ordnet register over toldsatserne i toldrullen af 1643 26. april m. m., se nærmere nedenfor under ordinans 1645 3. febr.

Af skibstolden kortes efter forordningen, dateret dend 9. aprilis anno 1643, først $^1/_5$ af skibets drechtighed; siden gifvis 1 sp. daler af hver lest udaf de øfrige $^4/_5$ skibets drechtighed; hver lest beregnes til 22 tønder och udi mindre end hele lester som efterfølger:

1 lest er	22	tønder er	96	sk.	— ₰
	21	» »	91	»	$7^{14}/_{22}$ »
	20	» »	87	»	$3^{6}/_{22}$ »
	19	» »	82	»	$10^{20}/_{22}$ »
	18	» »	78	»	$6^{11}/_{22}$ »
	17	» »	74	»	$2^{4}/_{22}$ »
	16	» »	69	»	$9^{18}/_{22}$ »

	15 tønder	er	65	sk.	$5^{10}/_{22}$ ℛ
	14 »	»	61	»	$1^{7}/_{22}$ »
	13 »	»	56	»	$8^{16}/_{12}$ »
	12 »	»	52	»	$4^{8}/_{22}$ »
$^{1}/_{2}$ lest	er 11 »	»	48	»	— »
	10 »	»	43	»	$7^{14}/_{22}$ »
	9 »	»	39	»	$3^{6}/_{22}$ »
	8 »	»	34	»	$10^{20}/_{22}$ »
	7 »	»	30	»	$6^{11}/_{22}$ »
	6 »	»	26	»	$2^{4}/_{22}$ »
	5 »	»	21	»	$9^{18}/_{22}$ »
	4 »	»	17	»	$5^{10}/_{22}$ »
	3 »	»	13	»	$1^{7}/_{22}$ »
	2 »	»	8	»	$8^{16}/_{22}$ »
	1 »	»	4	»	$4^{8}/_{22}$ »
	$^{1}/_{2}$ »	»	2	»	$2^{4}/_{22}$ »
	$^{1}/_{4}$ »	»	1	»	$1^{2}/_{22}$ »

146.

1643 14. april. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om indtil videre at lade Bremer-skibe passere gennem Øresund, når de give den told, som vi bekomme af de hollandske og lybske skibe.*

Sæll. tegn. 28, 42.

147.

1643 26. april (paa vort slot Kiøbenhavn). *Toldrulle, hvorefter tolden skal oppebæres i Danmark og Norge undtagen i Øresund.*

R: Sæll. tegn. 28, 47—49.
T: Samtidigt tryk på 2 blade.

Trykt herefter i Henrik Gødes »Forordninger 1643—64«, sign. Biij—Biiij; fremdeles hos Paus: Forordninger for Norge, s. 790—92.

Toldrulle, hvorefter tolden udi vore riger Danmark, Norge och underliggendis øer herefter skal opbergis, undtagen i Øresund, som intet hermed hafver at skaffe.

Af efterskrefne vare, hvilke icke alleniste af rigerne

udføris eller i rigerne indføris, medens end och hvis imellem rigerne och des underliggendis øer føris, skal gifvis til tol til kronen af:

	indlendiske	udlendiske
en tønde rug	6 sk.	8 sk.
en tønde mel	6 »	8 »
en tønde biug	6 »	8 »
en tønde malt	6 »	8 »
en tønde hafre	4 »	6 »
en tønde humble	10 »	14 »
en tønde erter	8 »	12 »
en tønde gryn	10 »	14 »
en tønde brød	4 »	6 »
et skippund flesk	32 »	40 »
en td. smør	4 mrk.	6 mrk.
en td. torsk	14 sk.	20 sk.
en tønde sild	14 »	20 »
et pund ubered silke	24 »	32 »
et pund bomuld	12 »	16 »
et skippund hør	5 mrk.	7 mrk.
et skippund hamp	3 »	$4^1/_2$ »
et skippund blaar	24 sk.	32 sk.
et skippund kabelgarn	4 mrk.	$5^1/_2$ mrk.
en td. hvede	10 sk.	14 sk.
et skippund blye	$1^1/_2$ mrk.	2 mrk.
et skippund tin	6 »	8 »
en tønde boghvede	8 sk.	10 sk.
en tønde honning	12 »	1 mrk.
en td. skruefisk	1 mrk.	24 sk.
en td. lax	1 »	24 »
en td. kiød	$1^1/_2$ »	2 mrk.
en td. tallig	3 »	$4^1/_2$ »
et skippund feder	2 sp. dl.	$2^1/_2$ sp. dl.
et pund gørn	8 sk.	12 sk.
et pund uld	1 »	$1^1/_2$ »
et skippund humble	7 mrk.	9 mrk.
en td. beg	16 sk.	24 sk.
en td. tiere	7 »	10 »
en balli segeldug	3 rixort	4 rixort

	indlendiske	udlendiske
et skippund kabeltov	5 mrk.	7 mrk.
et skippund ridskab	5 »	7 »
et skippund jern	2 »	$2^1/_2$ »
et skippund staal	6 sk.	8 sk.
et lest stenkul	26 »	32 »
et tusend mursten	6 »	8 »
et tusind klinkerd	6 »	8 »
en td. semend	4 »	6 »
en lest norsk kalk	12 »	16 »
en lest skaansk kalk	8 »	12 »
en skippund rudkobber	5 rixort	6 rixort
et skippund kaaber giort i arbed.	6 »	$7^1/_2$ »
en centener krud	5 »	6 »
en amme fremmit brendevin til cronen, ofver det forige, som gifvis til commissarierne	4 »	$5^1/_2$ »
en amme dansk brendevin til cronen, ofver det forige, som gifvis til commissarierne	2 »	$2^1/_2$ »
et pund tobak til cronen ofver det til commissarierne	1 »	$1^1/_2$ »
en amme rinsk, spansk eller fransk vin til cronen, ofver det til commissarierne	2 »	$2^1/_2$ »
en amme edicke af vin elier cyder til cronen, ofver det til commissarierne	2 »	$2^1/_2$ »
flønder, kuller, langer, kabelav, graasei, klipfisk eller bunke fisk, tran, kiøckenfit, ost af hver 100 dlrs. værd	3 spec. dlr.	$4^1/_2$ spec. dlr.

148.

[*1643 26. april.* (Hafniæ.)] *Missive til lænsmændene i bægge riger om, at der herhos sendes dem en toldrulle*[1], *hvorefter tolden herefter skal oppebæres,*

[1] *Toldrulle 1643 26. april (no. 147).*

til læsning og forkyndelse på tilbörlige steder; den toldrulle, som de nyligen have bekommet, skulle de igen annamme fra tolderne og kassere.

Sæll. tegn. 28, 49.

149.

1643 29. april. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om, at tolden af danske skibe ikke skal oppebæres höjere end i 1627.*

Sæll. tegn. 28, 52.

Eftersom vi af atskillige vore undersaatter her i riget deris supplicationer erfare, at de sig høiligen skal besverge och beklage dend told at udgifve, som senisten af dennom at opbergis vaar befalet, da bede vi eder och ville, at i herefter, och indtil vi anderledis tilsigendis vorder, af vore egne undersaatter ei støre told opberger, af hvis de igiennem Øresund føre, end som af fremmede anno 1627 opbaaret er, i hvor fra de och komme.

150.

1643 30. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der kun må være ti bagere i Nakskov.*

Smål. reg. 5, 235.

Vi hafver bevilget och tillat . . ., at herefter, indtil videre anordning, udi vort kiøbsted Nakskauf icke maa vere eller boe flere end ti bager samme steds deris handverk at bruge, nemblig Knud Jensen, Anders Madsen, Mads Mickelsen, Hans Aaggesen, Christen Byngesen, Rasmus Rasmussen, Tonni Gødriksen, Hans Jacobsen, Hans Rasmussen och Hans Giøttriksen, och naar nogen af dennom ved døden afgaar eller ved andre midel der fra kommer, da andre udi derris steder igien at maa tagis, saa forskrefne tal kand blifve fuld och icke derofver; dog heremod skulle di verre forpligt al tid at holde got ustraffelig brød for inden- og udenbyens folk, som sedvonlige

hafver verret, och det for en lidelig och bilig pris, saa frembt di icke denne voris benaading ville hafve forbrut.

151.

1643 7. maj. (Glücksborg.) *Frdg. om straf for at benytte falske certifikatser*[1].

Trykt i Henrik Gødes »Forordninger 1643—64«, sign. Cj. Desuden trykt hos Paus: Forordninger for Norge, s. 792—93.

Eftersom vi komme i forfaring mange med falske certificatzer os oc kronen paa vor tolds rettighed skade at tilføie, da saadant at forekomme hafve vi for got anset at forordne oc befale . . ., at alle de, som her efter findis oc betredis med falske certificatzer, skal dermed hafve forbrut baade skib oc gods.

[1] *Om det svenske rigsråds klage i anledning af dette brev, se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 639.*

152.

1643 10. maj (in regia nostra Hafniensis). *Fundats for universitetet i Sorø.*

A: Afskrift i Sorø akademis kopibog over modtagne kgl. fundatser og andre kongebreve, nu i samlingen Additam. fol. no. 68 på universitetsbiblioteket (håndskr. fra 17. årh.).

P: Aftryk hos Pontoppidan: Annales ecclesiæ Danicæ 4, 353—71.

Den kopibog, hvori teksten A findes, er uden tvivl den i fundatsens § 12—4 omtalte: liber collegii, continens statuta et leges academiæ, *som Sorø universitetets dekanus skulde have i forvaring. Kopibogens indhold er nemlig aldeles det i § 12—4 beskrevne. En følge heraf er, at kopibogen ikke er et bibliotheksstykke, men en del af det i øvrigt ved Sorø akademis brand tilintetgjorte Sorø akademis arkiv, der burde findes i provinsarkivet i København. Teksten A er herefter officiel og må lægges til grund for udgivelsen, da fundatsens tekst ikke er blevet indført i Danske kancellis registranter, i hvilke man har nöjedes med at indføre det missive af 1643 10. avgust (no. 158) til Sorø akademis hovmester, hvormed fundatsen for det ny universitet blev tilsendt ham, for at han skulde sætte fundatsen i kraft.*

Teksten i A er dog ikke fejlfri, men har enkelte steder (§ 1 note 2; § 9 note 3; § 11 note 1; § 12 beg. note 1; § 13—6 note 1; § 15—3 note 2, 6 note 2, 10 note 3; § 16) måttet rettes efter P. Desuden har den fejl, som genfindes i P, således at originalteksten måske heller ikke var fejlfri. — Teksten i P er fuld af fejl, og aftrykket er enten besørget efter en meget slet afskrift eller også er korrekturlæsningen enten forsömt eller besørget af en ukyndig person. — Fundatsen for Sorø akademi 1623 30. novbr. (no. 103), som gentagne gange (§ 14 lex VII, § 15) citeres, og med hvilken den ny fundats har mange berøringspunkter, er dog ikke benyttet som forlæg.

Christianus qvartus, dei gratia Daniæ, Norvegiæ, Vandalorum, Gothorumqve rex, dux Slesvici, Holsatiæ, Stormariæ ac Dithmarsiæ, comes in Oldenburg et Delmenhorst, lectori salutem:

Qvum sine divina gratia, auxilio et benedictione nihil deo gratum, regnis nostris utile et ecclesiæ Christi salutare a nobis suscipi, institui aut perfici possit, primam ac præcipuam academiæ nostræ Soranæ legem esse volumus, ut deum optimum maximum, fontem sapientiæ ac[1] doctrinarum, omnes docentes et discentes in ea omni reverentia et cultu agnoscant eiqve tantorum bonorum auctori gratias, qvas possint, agant maximas ardentibusqve eum votis assidue precentur, ut hanc lucem evangelii et honestarum artium in hisce regnis divinitus accensam servet[2] docentesqve et discentes ipse doceat et gubernet.

[1] *P:* et. [2] *P:* foveat.

1. Id ut fiat, non tantum nos supplices nostras preces ad cœlestem patrem mittimus, sed volumus serioqve mandamus et statuimus, ut singulis annis redeunte die 30. novembris, qvo nova hæc nostra academia fundata est, solenne academiæ festum celebretur et præses, professores, studiosi, exercitiorum magistri istiusqve loci habitatores omnes in templo concionem de hujus academiæ necessitate et

dignitate audiant, deoqve pro tanto et multis aliis beneficiis solenniter gratias agant eundemqve rogent, ut nos, hæredes et successores nostros ecclesiarum et scholarum nutrice[1] spiritu suo sancto ita regat, ut ecclesiæ et academiæ [nostræ][2] Soranæ immortales inde fructus colligantur. Volumus etiam, ut eodem die oratio latina ad academiæ statum accommodata et præcepta discentium moribus ac studiis utilia continens in auditorio publice recitetur; leges etiam academiæ tum recitabuntur, ne prætendi ab ullo incauta ignorantia possit.

[1] *AP:* nutrices. [2] *Sål. P.*

2. Vera pietate ut nobilis nostra juventus probe ac recte imbuatur, maturo graviqve consilio statuimus, ut non tantum duo sacerdotes essent, qvi populum Danico et Germanico idiomate e publico suggestu doceant, verum ut unus eorum prima ac summa cura theologi munus obeat, id est, veram salutaremqve pietatis doctrinam in verbo dei patefactam assidue ex publica cathedra præleg[a]t[1], simpliciter et perspicue interpretetur in eaqve sententia, qvæ cum Augustana confessione anni 1530 et nostræ ecclesiæ constitutionibus convenit, explicet, ipseqve veræ pietatis et omnium theologicarum virtutum exemplo auditoribus suis præluceat.

[1] *P:* præleget.

3. Qvum autem ad reipublicæ constitutionem constitutæqve conservationem pertineat qvoqve, ut legum, qvæ vincula ac nervi humanæ societatis custodesqve sunt disciplinæ ac pacis publicæ, ratio habeatur, ut nimirum amentur ac toto animo colantur, idqve fieri haud possit, nisi per juris peritum eæ[1] nobilibus nostris studiosis innotescant, statuimus, ut in academia hac nostra Sorana perpetuus juris antecessor sit, vir timens deum, vera ac solida legum doctrina instructus, fidelis et constans, cujus officium præcipuum sit, veram salutaremqve philosophiæ

[1] *P:* ex.

practicæ et juris instituendi rationem cupidæ morum[1] legumqve juventuti monstrare et libros legum, qvibus respublica Romana per tot secula stetit, ordine, erudite et ad captum et utilitatem auditorum suorum accommodate docendo ac[2] disputando interpretari, ut nobilis nostra juventus ad veram et non simulatam philosophiam, ut i[uris] c[onsul]tus ait, educetur, qvo justitiam colere, boni et æqvi notitiam profiteri, æqvum ab iniqvo separare, licitum ab illicito secernere discat. Ordinem autem in lectionibus i[uris] c[onsul]tus hunc observet: Primum ethicæ aliqvod compendium et deinde institutiones juris prælegat, qvibus ad finem perductis ab initio telam exordiatur.

[1] *P forbig.:* morum. [2] *P:* et.

4. Post ecclesiæ et reipublicæ curam nulla est res amplior homineqve dignior qvam naturæ consideratio rerum nimirum a deo conditarum ac inprimis animæ ac corporis humani. In cujus rei usum ars medica a deo ipso mortalium generi monstrata est. Qvam nos qvoqve grata mente complexi sumus academiæqve nostræ Soranæ medicinæ professorem dedimus, qvi medicinam in ea faciat et physicam, medicæ artis exordium, publice doceat. Volumus etiam, ut singulis annis unam atqve alteram animalium sectionem sive anatomiam instituat et brevissima methodo, dum sectionem administrat, humani corporis partes spectatores doceat, herbationes qvoqve, qvas vocant, stato tempore ordinet. Medico huic nostro pharmacopola ut ex arte præcipienti parere[1] tenebitur ita, ut eum adhibeat et omnia ingredientia ad lubitum exhibeat, singulis annis officinæ suæ visitationem fieri permittat eamqve exoletis[2], corruptis ac vitiosis omnibus expurgari patiatur.

[1] *P:* paroce. [2] *P:* excoletis.

5. Philosophicis disciplinis porro[1] tradendis, mathesi, geographiæ et fortificationi, harum artium peritum virum

[1] *P:* porro disciplinis.

destinavimus, qvi latina et germanica lingva breviter, ordine et perspicue a primis fundamentis fortificationem publice doceat. Huic qvoqve communem eorum nobilium, qvi literis operam non dant, præceptorem subordinavimus, qvi lingvæ Germanicæ fundamenta monstret, arithmeticæ præcepta tradat [1] atqve in iis, qvæ ad pietatem et bonos mores pertinent, officium suum, ut fidelem præceptorem decet, faciat.

[1] *P:* tractet.

6. Volumus qvoqve, ut nobiles nostri studiosi a prima statim ætate ad lectionem historiæ, a qvo studii genere sapientia ipsa, rerum humanarum domina, proficiscitur, assvefiant. Qvare etiam historiarum professorem, qvi simul, si nobis probatur, historiam regnorum nostrorum scribat, constituimus. Cujus munus erit, ut seriem et argumenta historiæ universæ, profanæ et ecclesiasticæ, brevi compendio auditoribus suis proponat, qvo præcipuos scriptores sibi comparare et privato studio legere atqve ita universam omnium seculorum historiam uno intuitu qvasi corpus illius integrum comprehende repossint. Id qvando factum, unum ex recentioribus historicis, Sleidanum, Thuanum aut ejus generis alium, studiosis interpretari debet. Hos enim esse judicamus, a qvibus veram et usibus humanis proximam prudentiam petere possint. His serio perlectis, qvæ regum [1] et principum jura agnationis [2] et cognationis [3], qvæ fœdera, qvæ pacta, qvæ fides, magno cum reipublicæ commodo intelligent.

[1] *P:* legum.
[2] *P:* agnitionis.
[3] *P:* cognitionis.

7. Historiarum professori rhetorem addimus, qvi non tam nuda hujus artis præcepta doceat, qvam usum eorum, monita politica et ethica, orationis item formam in probatissimis scriptoribus Cicerone, Cæsare aut Livio ea, qva potest, perspicuitate monstret suamqve professionem debita eloqventia et eruditione pro virili tueatur.

8. Logicam et metaphysicam volumus, ut in academia

hac nostra doceantur, qvo nobilis juventus mature vera a falsis, certa ab incertis dijudicare recteqve de rebus sentire discat. Ad qvem finem asseqvendum logicæ et metaphysicæ professor non tam præcepta qvam usum eorum in bonæ notæ scriptoribus aperte ostendet. Disputationes publicæ qvotannis a singulis professoribus ad minimum qvater habebuntur.

9. Lingvarum studia qvod attinet, nolumus nobiles adolescentes studiis et liberalibus artibus addictos et consecratos e schola nostra Sorana in academiam admitti, qvi grammaticam latinam nondum probe didicerint et congrua atqve ad animi sententiam dicendo et scribendo exprimendam[1] apta Latinorum[2] verborum compositione eruditionem suam duobus ex professoribus probare non possint. Qvare præsidem academiæ fideliter hortamur serioqve ei mandamus, ne ante id tempus eos in academiæ album recipiat. Græcæ autem et Hebreæ lingvæ rudioribus ut consulatur, professore[m][3] eis prospeximus, qvi assidue istarum lingvarum præcepta breviter, ordine et ad captum[4] auditorum accommodat[e][5] ex certo qvodam compendio repetat[6] eorumqve usum ex facili qvodam scriptore notum faciat. Professori, qvi prælectionibus et disputationibus publicis industriam suam bona fide non demonstrat, nec præses stipendium numerare tenebitur.

[1] *P:* et exprimendo scribendam.
[2] *P forbig.:* Latinorum.
[3] *Sål. P.*
[4] *P tilf.:* repetat.
[5] *AP:* accommodata.
[6] *P forbig.:* repetat.

10. Exoticæ lingvæ, Italica et Gallica, cum[1] et illæ hodie ex seculi consvetudine suum usum habeant, tum vero ut peregrinantium instituta promoveamus, lingvæ Italicæ et Gallicæ professorem ordinavimus, qvi lingvas illas publice doceat juventutemqve in loqvendo et scribendo exerceat. Ut cæteras artes liberales omnes, ita musicæ qvoqve fundamenta doceri et conservari in nova nostra academia volumus; qvare pulcherrimæ svavissimæqve hujus artis

[1] *P:* qvum.

peritos magistros vocavimus, ut utramqve musicam, vocalem et instrumentalem, musarum cultores doceant.

11. At vero qvo facilius, qvod volumus et optamus, obtinere etiam possimus, hoc est, ut liberalitas et m[u]nificentia[1] nostra ad multorum qvoqve fructum, etiam exterorum, redundet, academiam nostram instrumento suo, id est[2] typographia, carere non passi sumus, res, sine qva non magis professores qvicqvam[3] admiratione et laude dignum efficiant, qvam exercitus armis detractis aut negatis victoriam pariat. Neqve id solum, verum hoc beneficium nostrum privilegio augemus et cavemus, ne qvis, sit ille cujuscunqve conditionis, librum in regia nostra academia Sorana impressum decennio proximo intra regnorum et dominiorum nostrorum fines simili aut qvovis alio characteris genere vel forma sive totum sive aliqvam ejus partem[4] recudat aut alibi recusum importet [et] clam palamve distrahat citra præsidis et auctoris voluntatem et consensum. Qvi secus faxit, exemplaribus omnibus non modo de facto privabitur, sed et pœnam insuper centum uncialium academiæ Soranæ fisco luet. Caveat autem sibi typographus, ne qvidqvam typis suis exscribat[5], nisi id auctoritate et venia decani fiat, qvi suo et collegarum nomine edendos in academia nostra libros subscribat. Theologica autem qvæ sunt, volumus, ut Selandiæ episcopus prius videat et approbet.

[1] *Sål. P; A:* magnificentia.
[2] *P:* ɔ:
[3] *P:* qvidqvam.
[4] *P:* partem ejus.
[5] *P:* inscribat.

12. Decanus autem præsidis et professorum suffragiis eligatur ac eo ordine, qvem omnes academiæ legitimum hactenus agnoverunt, hoc est, ut doctores et licentiati magistris præferantur, hi[s] vero [exceptis], qv[i][1] in numerum professorum recepti sunt. Decani officium erit:

[1] *Sål. P; A:* qvo.

1. Nihil omnino sine præsidis consensu decernere, si is in loco, eo autem absente præsidis nomine ea administrare, qvæ nullam patiantur moram, qvæqve in reditum præsidis differri non possint.

2. Si qvi studiosi in academiam admitti petierint, præsente præside academiæ leges eis prælegere eorumqve nomina, ubi prius data dextra fidem et obedientiam promiserint, præceptores autem eorum juramentum præstiterint, in academiæ albo annotare.

3. Collegas suos per pedellum convocare debet, vota singulorum colligere præsidisqve et totius collegii nomine respondere sententiamqve pronunciare. Qvod si collegarum aliqvis, ab eo ad deliberandum aut qvodvis aliud publicum negotium peragendum vocatus, non accesserit nec causam absentiæ ei indicaverit totiqve collegio probaverit, mulctæ nomine duos unciales fisco academico pendat.

4. Sigillum et librum collegii, continentem statuta et leges academiæ, nomina[1] item professorum, tum etiam album studiosorum, fideliter custodiat.

[1] *P:* nomine.

5. Testimonia doctrinæ et morum det ipse studiosis, communicato tamen cum præside consilio.

6. Qvod si in publicis disputationibus importune ac contentiose aliqvi rixantes potius qvam disputantes modestiæ fines transgred[i]entur[1] nec satisfieri sibi mediocri explicatione pat[i]entur[2], decanus sua auctoritate et interlocutione altercationes abrumpat et alios argumentari jubeat.

[1] *AP:* transgrederentur. [2] *AP:* paterentur.

7. Decanus neminem extra collegium ultra octiduum [commorari] patiatur, nisi is commorationis suæ rationem reddiderit aut in album studiosorum receptus [non] fuerit. Et si qvis ex habitantibus ejusmodi hospitium præbuerit nec decano [1]id prius indicaverit, mulctetur.

[1] *P:* id præbuerit, mulctetur.

8. Decano dimidia pars fisci cedat, reliqva inter professores dividatur.

9. Gravi consilio et aliarum academiarum exemplo præsidi decanum adjunximus[1], qvi omnes deniqve academiæ partes, omnium professorum et auditorum studia officia mores actiones diligenter inspiciat et curet, ut cum norma legum congruant. Negligentiam qvoqve collegarum et leviores offensiones ipse ut emendet.

[1] *P:* adjunxerimus.

10. Itaqve cuilibet studiosorum concessum sit præsidi vel etiam decano indicare, si qvem ex professoribus, exercitiorum magistris, privatis præceptoribus officium prætermittere, raro aut negligenter legere vel malis exemplis morum juventuti nocere sciat. Nec illi nomen denunciantis[1] cuiqvam indicare debent.

[1] *P:* denunciatoris.

11. Notarium academiæ esse volumus rhetorices professorem, qvi, qvicqvid academiæ[1] nomine edendum, componere tenebitur.

[1] *P tilf.:* esse volumus.

13. De academiæ privilegiis et professorum legibus in genere.

Sacrosanctum hoc nostrum collegium Soranum cum videamus, qvod sine privilegiis et justitiæ administratione consistere haud possit, justitiam autem sine legibus esse dubiam, paterna cura et regio consilio moti æqvissimis statutis, privilegiis et immunitatibus academiam nostram Soranam condecoramus[1], stabilimus et informamus[2], ut juxta illorum monita omnes, qvibus præscribuntur, qviqve in ea jurant, vivant.

[1] *P forbig.:* academiam . . . condecoramus.

[2] *P tilf.:* ut Soranam condecoramus.

1. Præter ea, de qvibus supra professoribus nostris mandata dedimus, porro volumus, ut studiose in id incumbant, ut in docendo sint diligentes, assidui et candidi,

methodice lectiones suas proponant, non ignorantes methodum juxta Platonem ipsam esse animam rerum, idqve ita, ne debitam brevitatem excedant nec prolixitate nimia insertis *παρέργοις* res obscurent.

2. Finita lectione auditores suos nonnunqvam ut examinent et tradita in priori lectione repetant, serio qvoqve jubemus.

3. Privatim aliqvid sciscitantibus benigne respondeant; et studio concordiæ maxime inter se invicem, cujuscunqve etiam sint nationis, ordinis et conditionis, ut hac ratione firma inter eos coalescat amicitia et omnis dissidiorum, simultatum [1], odii et invidiæ præcidatur occasio, morum gravitate, temperantia et modestia doctrinam ornent et auditores ad imitationem invitent; declamationes [2] et disputationes crebro instituant.

[1] *P forbig.:* simultatum. [2] *P forbig.:* declamationes.

4. Qvod si qvispiam fato cesserit aut alio avocatus fuerit [1], jus nominandi ac proponendi idoneum successorem penes præsidem et professores, confirmandi penes nos et successores nostros erit. Prius qvam tamen ad professionem qvis admittatur, disputationem publicam habere debet, qva vis ingenii cujusqve ac [2] facultas eloqvendi ac memoria et dexteritas in explicando exploretur. Deinde [3] lectionem publice proponat, qva se non modo intelligere bene artem, qvam profitetur, verum idoneum esse ad docendum professoribus probet.

[1] *P forbig.:* aut . . . fuerit. [2] *P:* et. [3] *P:* Proinde.

5. Si qvispiam alius propter gradum aut excellentiam doctrinæ et pietatis in professorum societatem receptus fuerit, ei locum aliqvem honestiorem decernendi facultatem præses habeat, suffragiis tamen professorum corrogatis. In cæteris cum professoribus ejusmodi nihil habebit [1] commune, nisi qvod eorum permissu in privatis collegiis publi-

[1] *P:* habeat.

cisqve disputationibus se exercere juventutemqve erudire ipsi[1] liceat. Ne qvis tamen impediat potius aut[2] turbet discentium progressum inconvenientibus scriptoribus, nihil sine consilio et consensu decani proponet; multo minus publicas horas occupabit, sed horis vacantibus docebit, item diebus extraordinariis Mercurii et Saturni, qvibus [3]omnium academiarum antiqva consvetudine publici professores feriari et alioqvi disputatione[4] institui solent.

[1] *P forbig.:* ipsi.
[2] *P:* ut.
[3] *P:* academiarum omnium.
[4] *P:* disputationibus.

6. Concedimus qvoqve academiæ nostræ omnia jura et immunitates academicas [promovendi sive in omnibus facultatibus gradus et dignitates conferendi, jus depositionis,][1] examinandi, attestationes et dimissiones, ut vocant, largiendi, iisdemqve ceremoniis, solennitatibus, auctoritate, [2]potestate ac conditionibus, qva academia nostra Hafniensis ea administrat et distribuit, ita qvidem, ut attestationes iis concessæ, qvi aliqvot annorum decursu eo in loco industriam et indolem suam professoribus probarunt, validæ omnino habendæ sint.

[1] *Sål. P; A forbig.:* promovendi . . . depositionis.
[2] *P:* ac potestate conditionibusqve, qva.

7. Professoribus et exercitiorum magistris jam prope emeritis alii ætate integri, eruditione et arte præstantes, amantes pacis et qvietis inprimisqve in officio diligentes substituantur, ut sint, qvi olim discedentibus in numero succedant et vivos etiam sublevent partem in se laboris transferentes.

8. Professorum viduis qvatuor decimis, nempe ex oppido Stege in insula Mona, majori Hedinga[1], Alsteda et[2] Fenislofa[3], prospeximus, qvæ juxta fundationem sancitam[4] a nobis inter illas a præside legitime distribuentur.

[1] *P:* Heddinga.
[2] *P:* ex.
[3] *P:* Fieneslosa.
[4] *P:* fundationes sancitas.

9. Professor, cui prælaturam, canonicatum aut vicaria-

tum contulimus, eodem jure ac privilegio gaudebit, qvo reliqvi canonici, qvi in capitulis resident.

10. Et cum ordo sit anima reipublicæ, nihil neqve in hac parte negligere voluimus[1], sed statuimus, ut idem[2] ordo in academia hac nostra Sorana, qvi in cæteris academiis omnibus, observetur, et qvidem hoc modo, ut totum academiæ corpus in qvatuor membra dividatur: 1. Doctores et licentiatos, 2. magistros et pastores, 3. exercitiorum magistros, 4. mechanicos. Doctores, si ejusdem sint ordinis sive facultatis, item licentiati et post eos magistri locum (primo tamen semper decano reservato, licet non sit doctor, qvem volumus, ut proxime assideat rectori academiæ Hafniensis) obtinebunt pro ratione temporis, qvo qvis[3] diutius publicum professorem egit sive hic sive alibi; exercitiorum magistri eum ordinem tenebunt[4], qvo paulo post nominabuntur.

[1] *P:* volumus.
[2] *P tilf.:* hic.
[3] *P:* qvisqve.
[4] *P:* teneant.

14. De exercitiorum magistris.

Cæterum cum animi studia absqve corporis exercitationibus haud diu excoli possint nec animus nobis sit, ut futilibus [1]sive frivolis aut ad otium inventis nobiles nostri utantur, sed iis assvescant, qvæ honesta, generosis animis digna, qvæqve aliqvando usum suum in republica habeant: Qvem in finem eqvisonem, athletam sive lanistam, pictorem, præsultorem et sphæristeriarcham constituimus, qvorum qvivis ea diligentia et fide artem suam qvisqve[2] doceat[3], qva id erectis digitis præsidi[4] nostro promisit.

Lanistam autem volumus diebus Mercurii et Sabbathi in militaribus artibus ita instruere discipulos, ut decore ac scite stlopos[5] et hastas tractare discant.

Pictor una cum pingendi arte in fundamentis architec-

[1] *P:* aut frivolis sive ad.
[2] *P forbig.:* qvisqve.
[3] *P:* doceant.
[4] *P:* præside.
[5] *P:* sclopos.

tonic[e]s[1] nobiles adolescentes erudito. Ast[2] hi artifices et magistri omnes[3], qvod iis serio imperamus, non alias qvam a præside destinatas horas usurpanto, neminem nobilium ullis illecebris aut persvasionibus a literarum studiis avocanto vel etiam argento emungunto, sed omnes debita fide sine personarum respectu informanto.

[1] *AP:* architectonicis.
[2] *P tilf.:* omnes.
[3] *P forbig.:* omnes.

15. Leges de disciplina et moribus studiosorum semel qvotannis in festo collegii publice prælegendæ.

Institutum nostrum cum nihil sit aliud, qvam ut nobilis nostra juventus pie ac probe educetur, hoc est, ut mentes, consilia, voluntas ac mores eorum cum sapientia illa æterna et divina voluntate conveniant i[psi]qve[1] deo sint conformes, divina autem voluntas nullibi nisi in decalogi præceptis, ipsius dei digitis conscriptis, evidenter appareat: eadem præcepta divinitus tradita in academia nostra proponemus.

[1] *Sål. P; A:* iisqve.

Lex I: Primum igitur vobis præcipimus, ut juxta primam decalogi legem unum, verum, æternum[1] deum, patrem, filium et spiritum sanctum, agnoscatis, timeatis, vera fide invocetis et supra omnia diligatis officiisqve pietatis omnibus veneremini. Id qvomodo præstandum, ut recte discatis, mandamus, ut singulis diebus labores tam exercitiorum qvam studiorum a piis precibus et lectione sacrorum bibliorum inchoetis, in hoc unice incumbentes, ut divina evadatis domicilia ac[2] templa, divinam gloriam ornetis et veluti alto loco nati alios inferioris sortis homines exemplo vestro ad veri dei agnitionem et obedientiam ipsi placentem invitetis. Deinde etiam modestia vestra et virtute publicam pacem et tranqvillitatem regnorum nostrorum, qvæ hospitium præbent doctrinarum studiis et ecclesiæ dei, adjuvetis[3] et[4] pro virili promoveatis.

[1] ac ternum?
[2] *P:* et.
[3] *P:* adjunctis.
[4] *P forbig.:* et.

Lex II: Primi præcepti vos esse studiosos deumqve ipsum in cordibus vestris habitare et lucere nobis aliisqve qvamplurimis ut probetis, operam divina gratia dabitis, ne nomen domini dei[1] vestri vane usurpetis vel impiis sermonibus, maledictis, mendaciis vel corruptelis veræ evangelicæ doctrinæ, id est Augustanæ confessionis receptæ, pertinaciter defendendis vel incantationibus aut perjuriis. Promissa magistratui vestro præsidi et aliis data, item juramenta eis præstita fideliter servate. Est enim juramentum invocatio veri dei, qva petimus, ut deus sit testis nos vera dicere, et ut severissime puniat mentientes.

Promittetis autem et, si per ætatem fieri potest, juramentum præstabitis vos deo teste invocato omnem obedientiam præsidi et toti consistorio, fidem et benevolentiam esse exhibituros, maxime vero si jussu præsidis in judicium vocemini vel ob delictum aliqvod pœnas dare sive, qvod deus avertat, ex academia hac nostra intra certum diem discedere jubeamini. Qvare, qvam chara vobis existimatio vestra et in regnis ac ducatibus nostris promotionis gratia[2], tam solliciti et prompti in obseqvio esse jubemini.

[1] *P forbig.:* dei. [2] *P:* causa.

Lex III: Sabbathum sanctificate, id qvod fiet, qvando dominicalibus concionibus freqventes intereritis omnesqve labores et ludos, qvi a ministerio publico homines abducunt, omittetis.

Principes si qvi adsunt, eos in templum comitabimini et finita concione domum deducetis. Veneramini ecclesiæ doctores et pastores, pia mente recolentes[1] legatione eos fungi pro Christo, ut cum deo per eos adhortante reconciliemini.

Et qvia justum et æqvum est, ut, qvi evangelium annunciant, in sacrario operantur et altari deserviunt, de evangelio qvoqve [vi]vant[2], de sacrario edant et cum

[1] *P:* recordantes. [2] *Sål. P.*

altari participent, iterum vos academicos civesqve omnes hortamur, ut statis diebus aliqvid conferatis ad remunerandum ministros hujus vestræ ecclesiæ, qvi vigilent pro animabus vestris.

Hortamur etiam privatos præceptores, qvorum fidei nobiles adolescentes commissi sunt, qviqve de discipulorum suorum actionibus rationem reddere tenentur, ut eos ad audiendas conciones et communes preces una cum piis christianis in templo faciendas admoneant atqve impellant.

Lex IV: Parentes vestros, magistratum et præceptores honore afficite, nec dubitate vos tum deo ipsi obedire cultumqve gratissimum præstare.

Inprimis vero magnifico viro præsidi nostro omni observantia obtemperabitis, dicto ejus audientes omnes et singuli eritis, neqve voce neqve exemplo aliorum contumaciam et ingratitudinem confirmabitis. Secus qvi fecerit, justissimam nostram iram non sine damno suo experietur. Obedietis etiam tum cæteris academiæ legibus, tum vero edictis, qvibus ad publicos actus, declamationes, disputationes et funera convocabimini, tum etiam delicti aut alio qvovis nomine a præside ad respondendum citabimini, parebitis.

Prohibemus qvoqve eorum petulantiam, qvi chartas publice affixas injussi auferunt aut alias ignorante præside aut decano refigunt; in qvos gravi pœna, cum deprehensi fuerint, animadvertetur. Publicas lectiones, ad qvas præses vos amandat, diligenter et modeste audietis et qvæ non intelligitis finita lectione á professore petetis.

Hora decima antemeridiana ad prandium et qvinta pomeridiana ad cœnam in cœnaculo comparebitis; consecrationi intereritis nec ante gratiarum actionem discedetis.

Neminem sine præsidis consensu ad epulum collegii introducetis. Sine præsidis aut decani, absente præside, permissu peregre nemo abeat; neqve sine salutatione et

gratiarum actione, imo præsidis venia, discedat; nec ante XIX ætatis annum iter ad exteros faciat. Extra collegium nemo pernoctet, sed qvando signum vesperi datur, in collegium et musæum suum qvisqve se recipiat.

Porta autem æstate hora qvarta matutina, hyeme vero hora septima aperiatur. Vesperi [hyeme] post cœnam clausa remaneat, æstate vero ad ultimum signum horæ XI vespertinæ datum claudatur.

Nemo extraneum, inscio præside, secum in collegio pernoctare sinat.

Præsidi fores conclavium pulsanti prompte volumus ut aperiatur. Legibus, qvæ in cœnaculo et ad mensas observari debent, nemo, fiat id qvocunqve prætextu, obtrectare [1] debet [2].

[1] *P:* obtrectet. [2] *P forbig.:* debet.

Lex V: Ut ab homicidiis [1], injuriis, contumelia, probris, joci acrimonia, vi, fraude omniqve eo, qvod pacem publicam et privatam turbare solet, abstineatis. Severissime prohibemus armorum qvorumcunqve gestationem et inprimis [2] stloporum [3]; qvod si qvis globum plumbeum ejaculatus fuerit, is sciat, se hoc ipso facto relegationis pœnam incurrisse. Similem pœnam denuntiamus petulantibus et grassatoribus [4], qvi clamoribus nocturnisqve tumultibus delectantur.

Itaqve in academia præses ne ferat, qvi injuria [5], maledictis manuqve temere cum aliis confligunt.

Et ut, qvantum in nobis est, omne periculum avertamus, ne qvis corpus in lacu lavet aut cymba trajiciat eum [6], vetamus.

Privatis etiam præceptoribus imponimus, ut in officio suo [7] heic qvoqve vigilent et diligenter fidei suæ com-

[1] *P:* homicidis.
[2] *P:* imprimis.
[3] *P:* scloporum.
[4] *P:* grassantibus.
[5] *P:* injuriis.
[6] *P:* eum trajiciat.
[7] *P forbig.:* suo.

missos domi noctu contineant; secus qvi fecerint, carcere vel aliis severioribus pœnis coercebuntur. Convivium, si qvis academiæ valedixerit, nemo in posterum sub pœna carceris instituat.

Collegii ædes aut supellectilem ejus ne lædatis; musæa et cubicula vestra a sordibus pura servabitis; uti accepistis ea venientes, ita abeuntes scribæ una cum clave reddetis; et si qvid in eis læsum aut deperditum, restituere debetis. Scriba si hac in re negligens fuerit, de suo restituere damnas[1] esto.

[1] *P:* damnatus.

Lex VI: Cum[1] omnes templum spiritus sancti s[i]tis[2], volumus, ut unusqvisqve vas sive corpus suum in sanctitate et honore pie et caste servet et[3] a scortationibus atqve libidinibus prorsus abstineat, scientes corpora vestra[4] Christi esse[5] membra, ne ea tollatis et scorti membra faciatis. Præcipimus igitur vobis, ut castitatem, sine qva nemo deum videbit[6], et verecundiam ac pudorem in omni vita sectemini[7].

Et ut casti pudoris decus retineatis, sobrietatem et temperantiam, qvæ castitatis nutricula est, diligenter colite.

Præceptores! operam date, ut occasiones libidinum et intemperantiæ, videlicet tempora, personas et loca, qvæ ansam delinqvendi præbent, discipuli vestri vitent nec in cauponas, in qvibus cerevisia, vinum et id genus liqvoris venditur, epulandi aut potandi gratia ingrediantur.

[1] *P:* qvum.
[2] *Sål. P; A:* estis.
[3] *P:* atqve.
[4] *P tilf.:* erunt.
[5] *P forbig.:* esse.
[6] *P:* videt.
[7] *P:* servetis.

Lex VII: Præsentibus bonis, qvæ unus qvisqve in domino possidet, victu et amictu contenti sitis; nihil, qvod non vestrum est, desideretis, multo minus clam aut palam auferatis, nec fraude alios circumveniatis. Hæc enim est voluntas dei, ne qvis decipiat aut defraudet proximum suum, qvia est dominus vindex de his omnibus.

Nec tantum ea, qvæ vulgo nominantur furta et laqveo puniuntur, verum etiam profusiones et sumptus non necessarios in helluationibus, conviviis, in luxu vestium et similibus ineptiis, item mutationes temerarias, emacitatem et similes rei familiaris pestes vitabitis.

Corpora vestra eo vestitus genere ornate, qvod vos decet et præsidi non displicet, sicut id in cap. XIII fundationis nostræ anno Christi 1623[1] editæ expressum est.

Sordes, fastum omnemqve novitatem et levitatem modesti[2] fugite.

In cœnaculo et extra collegium ubiqve palliis vestris amicti incedite.

Pro convictu, ligno, musæo sive cubiculo, studiis et corporis exercitiis qvilibet qvotannis centum et qvinqvaginta solvere debet unciales sive imperiales thaleros.

Eqvitationi autem si qvis operam dare cupit, is qvotannis ducentos unciales numerabit. Primo autem anno eqvum det academiæ aut pretium ejus, hoc est qvinqvaginta imperiales. Absqve exercitiis hujusmodi qvinqvaginta duo tantum singulis annis solvantur. Idem pretium pro præceptore qvoqve sufficiat[3].

Si cui tamen plac[u]er[i]t[4] lingvam gallicam, picturam, musicam et saltatoriam artem discere, is pro ejusmodi exercitiis qvalibet septimana præter imperialem, qvem pro victu solvit[5], medium addat uncialem.

Ludos inhonestos omnes, tesserarum, aleæ, chartarum, et similes, prohibemus; ac, ut in furto comprehensi restituere furto ablata coguntur, ita, qvi ludendo aliorum pecuniam aut libros aut simile qvid ad se inhonesto hoc titulo transtulerunt, reddere id tenebuntur, et ambo pariter de præsidis et professorum sententia punientur.

[1] *Fundats 1623 30. novbr. § 13.*
[2] *P:* modeste.
[3] *P forbig.:* Idem ... sufficiat.
[4] *AP:* placeret.
[5] *P:* solvet.

Postremo, ut tanto facilius sumptibus modus ponatur, imperamus vobis præceptoribusqve vestris, ut præsidi, qvotiescunqve ipsi placuerit, codices accepti et expensi inspiciendos et examinandos exhibeatis. Neqve parentes nobilium qvicqvam solvere teneantur, nisi rationes prius a præside subscriptæ atqve ita approbatæ fuerint.

Lex. VIII: Veritatem, qvæ veteribus omnium bonorum causa dicebatur, in verbis et[1] factis amate et constanter retinete. Mendacia vero, falsas de proximo vestro opiniones, calumnias, obtrectationes, perfidiam, jactantiam, simulationes, deniqve omnem sermonem et gestum non congruentem cum ingenuo animo et bonarum artium studiis velut diabolum ipsum mendacii patrem fugite et execramini.

A præside et consistorio testes citati verum testimonium dicite, qvo non tam magistratum qvam deum ipsum honorabitis[1].

[1] *P:* ac.

[2] *P forbig.:* qvo non ... honorabitis.

Lex. IX: Verum qvidem est impias cogitationes sive cupiditates et præpostera levium hominum judicia a magistratu non puniri, nisi in effectum producantur.

Scitote tamen, qvod a superius vetitis criminibus haud facile qvis sibi caverit, nisi ope divina et summa diligentia pravas cogitationes vitet. Nam a sua qvisqve cupiditate, ait spiritus dei, allectus et inescatus tentatur; et deinde cupiditas conceptum parit peccatum; peccatum porro perpetratum gignit mortem. Qvam qvi vitare cupit, ansam peccandi vitet.

Lex. X: Postremo sancimus, ne qvis alterius famulas, ancillas aliosqve omnes, qvi in aliena potestate, sive rebus sive verbis corrumpat aut seducat, fugitivum recipiat seu celet, ludentibus[1] domum præbeat aut pecuniam subministret.

[1] *P:* laudentibus.

Secus qvi fecerit, id est legem hanc aut reliqvas omnes, qvas dedimus, obedienti animo non receperit, sed levi oculo aspexerit et transgressus fuerit, eum volumus, [1]ut a præside aut professoribus paterne admoneatur, qvorum dicto si non obtemperabit seqve emendabit, potestatem eis facimus, ut regia auctoritate ejusmodi obstinatum[2] et refractarium, contemptorem dei et magistratus, vel carcere vel ad parentes missione vel exclusione a mensa et habitatione in nostro cœnobio vel totali ab academia [rejectione ac][3] relegatione puniant aliisque severioribus pœnis coerceant. Decreta relegatione ejusmodi[4] ejectis omni promotione in regnis et ducatibus nostris tamdiu interdicimus, donec præsidis academiæ nostræ intercessione delicti gratiam a nobis impetrarint[5].

Ex regia hac nostra universitate relegati rectori academiæ Hafniensis notificentur, ut palam fiat, eos absqve singulari indultu nostro promotionis gratia exclusos esse.

[1] *P:* ut præses et professores paterne admoneant.
[2] *P:* obstinatum ejusmodi.
[3] *Sål. P.*
[4] *P tilf.:* tamdiu.
[5] *P:* impetrat.

16. De officio præsidis.

Præsidem academiæ nostræ Soranæ secundum priorem fundationem anni 1623[1], qvam[2] ratam semper haberi volumus, virum damus nobilem, pium et prudentem, nulla heresi vitiatum, qvi secundum Augustanæ confessionis normam non modo fidem suam ipse testatus sit, sed ab omnibus nobilis nostræ academiæ civibus et incolis eandem fidem exigat.

Officium ejus præcipuum sit, studia doctrinarum et exercitiorum, disciplinam ac mores academicorum tum etiam scholasticorum omnesqve reliqvas communitatis, academiæ et scholæ partes juxta leges et statuta hæc nostra[3] diligenter ac sedulo ut regat et[4] gubernet.

[1] *P:* 1633.
[2] *Fundats 1623 30. novbr. § b.*
[3] *P forbig.:* hæc nostra.
[4] *P:* atqve.

Qvare leges has et statuta academica fidei ipsius sanctæ committimus eorumqve fidelem custodem et defensorem constituimus.

Cæterum cum in gubernatione non sufficiat leges proponere, sed ut executio etiam et judicia et pœnæ contumaciter adversus leges delinqventium accedant, nos non legibus tantum sed potestate etiam citandi, audiendi, judicandi, exeqvendi, puniendi aliosqve actus judicis ordinarii in academicos et scholasticos cæteraqve academiæ et scholæ membra exercendi præsidem academiæ nostræ armamus, eiqve ut supremo academiæ magistratui super omnes, decanum, professores, studiosos et omnia universitatis membra lociqve incolas et eorum ministros, jurisdictionem civilem[1] concedimus et attribuimus, ita tamen, ut professores in consilium adhibeat.

Benevolentiam et studium erga academiam nostram et bonas literas ut magis magisqve declaremus, præsidem, professores totamqve academiam Soranam ab omni alia jurisdictione sive superioritate (præterqvam nostræ senatus-[que][2] regni), vectigalibus aliisqve ejusmodi oneribus eximimus et liberamus.

Si qvis professorum aut exercitiorum magistrorum negligentius officium f[e]cer[i]t[3], qvam par est, eum præses privatim admoneat.

Qvod si admonitus contumaciter officium negligat nec qvæ desiderantur emendet, in consistorium delinqventem vocet eiqve communi professorum consilio pœnam pecuniarum fisco solvendam imponat.

Clementer autem confidimus præsidem attributa sibi jurisdictione [et] juste usurum esse eoqve cogitationes suas omnes directurum, ut studiosi officium faciant, ne rudes et agrestes olim domum redeuntes inscitia et rusticitate sua academiæ nostræ famosum stigma inurant.

[1] *P forbig.:* civilem. [2] *Sål. P.* [3] *AP:* faceret.

Ut autem omnia sine favoris et injustitiæ suspicione fiant, disciplina et mores studiosorum recte gubernentur et concordia inter professores servetur, utile esse judicavimus, ut omnes professores pariter in senatum seu consistorium academicum reciperentur.

Hic senatus præsidem in legum custodia et executione omnibusqve rebus ad salutem academiæ pertinentibus fideliter præsentia et consilio suo, opera ac studio juvet et controversias, qvæ inter professores et academicos, tum etiam adversus eos a civibus vel aliis, qvocunqve locorum sint, movebuntur, cum eo cognoscat et decidat.

Semel enim albo Sorano insertus forum aliud competens non habebit nisi hoc Soranum, usqve donec vel officio aliqvo vel matrimonio vel fixo alibi electo domicilio id amiserit.

Qvod ad consistorii hujus nostri Sorani leges attinet, serio professoribus imperamus, ne immodeste præsidi aut collegis suis se opponant neqve rixis aut litigiis controversias eis faciant nec arcana consilii academici[1] vel qvæ præses aut qvivis alius pronunciat, effutiant[2].

Secus qvi fecerit, ex amplissimo hoc senatu ad tempus vel in perpetuum excludatur.

Volumus autem, ut præses qvemlibet consiliarium ordine suo modeste dicentem patienter audiat. Qvare nemo nisi suo loco et ordine et a præside jussus loqvatur.

Ne præses cujusqvam votum sive sententiam derideat aut vilipendat vel personam dissentientem dehonestet.

Ne qvis collegas in consistorio criminetur aut sugillet.

Volumus, ut qvilibet professor de negotio per præsidem vel decanum proposito sententiam suam ex animo et bona fide, juramenti sui memor, dicat; ut auditis singulo-

[1] *P:* consilia academiæ. [2] *AP:* effutiantur.

rum consiliis concludatur et decretum fiat congruens plurium sententiæ, qvam in collegio bonorum virorum et non prorsus imperitorum veriorem esse consentaneum est; ut præses et cæteri assessores, cum de causa ad ipsos privatim pertinente in senatu academiæ agitur, tantisper, donec deliberatio fiat, ex consessu cedant et præsidis locum decanus interea vel, si hic non potest, proximus assessor obtineat.

Si qvis e studiosis non salutato hospite, qvod dicitur, abierit neqve academiæ, qvod debet, solverit, auctoritatem præsidi nostro damus, ut statim ad præfectum istius loci, unde ingratus ejusmodi homo oriundus, id scribat et debitum juxta publicatam a nobis constitutionem exigat.

In collegium personas nihili et suspectas sicut et fœminas intrare atqve hinc inde oberrare ne permittat.

Prohibeat qvoqve, ne qvis habitantium nobilibus studiosis pecuniam mutuo det, nisi id fiat suo consensu; contra qvod qvi fecerit, solutionem nullo jure reposcere poterit.

Præses, si præceptorem muneri suo insufficientem offenderit[1], ad discipuli patrem eum remittat, nobiliqve patris consensu de alio idoneo prospiciat[2].

Neminem, sit ille cujuscunqve conditionis, sive discipulus sive præceptor, in album academiæ nisi præmisso examine recipiat.

Promicondi sive procuratoris peni rationes singulis septimanis præses inspiciat et subscriptione ratas faciat, idqve eum in finem, ut academiæ[3] scriba suas deinde tabulas iis probet.

Contagio aut alio periculoso morbo laborantes, usqve dum pristinæ sanitati restituantur, in nosocomium sive valetudinarium a nobis ægrotorum curationi destinatum

[1] *P:* offenderet.
[2] *P:* prospiceat.
[3] *P:* acadeimæ.

emigranto. Qvorum diligentissimam exactissimamqve curam ut præses habeat, mandamus.

In gravioribus negotiis, si qvæ occurrant, qvæ[1] ad[2] totius academiæ Soranæ salutem[3] pertinent[4], cancellarium regium et unum e senatoribus regni præsidi scholarchas addimus.

Volumus enim, ut cancellarius noster utriusqve academiæ, et Soranæ et Hafniensis, sit curator, qvi operam dabit, ut annua visitatio instituatur a se et collega suo, et ut qvolibet anno rationes academiæ reddantur et nunqvam in seqventem annum differantur. Qvodsi uni atqve alteri tempus a gravioribus negotiis non vacar[i]t[5], illi, qvi præsentes et in loco, sine mora rationibus adsint probatasqve subscribant.

[1] *AP:* qvæqve.
[2] *P tilf.:* salutem.
[3] *P forbig.:* salutem.
[4] *P:* pertineant.
[5] *AP:* vacaret.

17. Atqve hæc sunt privilegia et statuta academiæ nostræ Soranæ. Academi[am][1], qvam nos fundavimus, multis magnisqve impensis exstruximus, conclavibus, musæis, cubiculis, auditoriis, amplissimo cœnaculo, consistorio, bibliotheca, nosocomio, hippodromo, palæstra, ludo saltatorio, sphæristerio, horto aliisqve commoditatibus ditavimus et exornavimus.

[1] *AP:* academiæ.

18. Academiam hanc ceu filiolam nostram successoribus nostris Daniæ regibus commendamus eosqve per Christum Iesum, dominum nostrum, admonemus et obsecramus, ut priorem fundationem anni 1623 et hæc privilegia, leges et statuta illæsa omnia servent neqve concedant, ut academiæ hujus nostræ ac scholæ reditus in alios usus ullo modo transferantur.

Deum et dominum nostrum Iesum christum precamur, ut, qvicqvid ab academiæ hujus nostræ reditibus auferatur, deus id ab ejusmodi violatoris anima auferat, academiæ

autem hujus nostræ Soranæ commodis qvi qvid addiderit, ut deus ei in æternum benedicat. —

In testimonium et pleniorem fidem pro nobis et successoribus nostris Daniæ regibus hæc propria manu subscripsimus et regio nostro sigillo munivimus consilio et decreto omnium senatorum nostrorum, qvi sunt:

Dominus Cornificius[1] Ulefeld in Eggeschow, eqves, magnus regni magister et præfectus insulæ Monæ.

Dominus Christianus Thomæ in Stovgaard, eqves, regiæ majestatis cancellarius et præfectus cœnobii S. Canuti.

Andreas Bilde in Dambsbo, regni marescallus et præfectus cœnobii Vestervicensis.

Georgius Wind in Gundestrup, regni admiralius et arcis Draxholmensis præfectus.

Dominus Magnus Kaas in Støfringard, eqves et præfectus arcis Niburgensis.

Dominus Tago Tott in Erichsholm, eqves et præfectus arcis Malmogiensis.

Dominus Christophorus Ulefeld in Schwenstrup, eqves et præfectus arcis Helsingburgensis.

Dominus Iustinus Høg in Giorslof, eqves, regni cancellarius et præfectus arcis Calløensis.

Dominus Christophorus Urne in Aasmark, eqves et præfectus arcis Tranekerensis.

Dominus Olaus Pasberg in Jarnit, eqves et præfectus Bahusiensis.

Georgius Sefeld in Refs, judex provincialis Selandiæ et præfectus cœnobii Ringstediensis.

Hannibal Sehested in Nøraggergard, regiæ majestatis in regno Norvegiæ vicarius et præfectus arcis Aggershusensis.

Georgius Krabbe in Torstelund, præfectus arcis Ripensis.

[1] *P:* Corficius. *P har desuden en række fejl i de følgende navne.*

Johannes Lindenow in Gaf[n]ø, præfectus arcis Kallundburgensis.

Dabantur in regia nostra Hafniensi die decima mensis Maii anno 1643.

153.

1643 28. maj. (Glyksborig.) *Frdg. om, at de Hamborger igen må trafikere i Danmark og Norge*[1].

R: Sæll. tegn. 28, 37—38.
T: Samtidigt tryk på 2 blade.
Desuden trykt i Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Cj—ij og hos Ketilson: Forordninger for Island 2, 437—39.

Eftersom menige borgere och indvaanere udi vor kiøbsted Hamborg handelen udi vore riger, lande och des tilhørige provincier for vigtige och veltkyndige aarsager nogle aar her icke alleniste hafver verit forment och forbudden[2], medens endochsaa deris gods och tilstaaendis gield der arresterit, anholden och til pris giort, da efterdi borgemester, raad och gemene borgerskab udi vor kiøbsted Hamborg os nu hafver tilfredsstillet, saa och derhos ladet giøre ansøgning, at vi vilde tilgifve hvis passerit var och dennom igien alle och hver tage och anamme udi vor kongellige forsvar och protection, saa och fri handel och vandel udi vore riger, lande och des underliggendis provincier tilstede, hafver vi af kongelige medfødde clementz och mildhed efter saadan deris anmoding, hvis hidindtil sket och foregangen er, efterlat och derhos lofvet, bevilget och tillat . . . igien at ville anamme forskrefne borgemester, raad och menige borgerskab udi vor kongelige forsvar och protection, saa och dennom tilstede, at de fri och ubehindret herefter til lands och vands maa søge vore

[1] *Missive s. å. 1. juni pålagde bisperne i Danmark og Norge at anordne, at der i et fjærdingårstid sker taksigelse hver prædikedag efter prædiken, fordi de Hamborger nu som undersåtter have indstillet sig hos os, a. st. 56 jfr. Rørdam: Kirkelove 3, 311.*

[2] *Frdg. 1637 18. mars (no. 589), se Erslev: Rigsråd og stændermøder 2, 628 og åb. brev på tysk 1643 15. april (Regesta diplom. hist. Danicæ no. 8839).*

riger, lande och des tilhørige provincier der deris handel at drifve och trafic fortsette. Ti biuder vi och befaler vi vore lensmend, fogder och alle andre, som ofver begge vore riger Danemark och Norge paa vore vegne befaling hafver, at de alt hvis gods, gield eller andet, der forskrefne indvaanere udi vor kiøbsted Hamborg tilhørige nu findis, som icke allerrede och for denne vor mandats dato os tilkient eller confisquerit er, uden nogen ophold paa deris begiering dennom lader vere følgagtigt, anseende alle forige arrester paa hamborgiske skibe, gods och tilstaaendis gield hermed skal vere optagen och casserit, och dennom lige frihed udi handel och vandel ved andre vore undersaatter och angrentsende steder och byer gifven och forunt.

154.

1643 3. juni. (Glycksborrig.) *Åb. brev om, at heste fra Fyen, Låland og Falster kun må udskibes fra Assens, Fåborg, Nyborg, Gedsør og Rødby*[1].

O: Original udfærdigelse.

T: Samtidigt tryk på et blad.

Trykt herefter i P. J. Morsings »Forordninger 1643—55« sign. B iij og i Gødes »Forordninger 1643—64«, sign. Ciij.

Eftersom vi erfare en stor andel heste aarligen af vore lande Fyen, Laaland oc Falster at udskibis paa Tyskland, Als oc andre steder, daa hafve vi for got anset, at her epter ingen derfraa af nogen hafn maa udskibis, uden fra vore kiøbsteder Assens, Faaborg, Nyborg, Geskør och Rødby; dog ville vi, at de, som saaledis heste udskibendis vorder, den ordinari told udi vore forige derom udgangne och publicerede mandater paabuden til os oc kronen derfore først richtigen skal udlegge oc betalle.

[1] *Et ligelydende missive til Henning Valkendorf, lænsmand på Odensegård, findes i Fynske tegn. 5, 235.*

155.

1643 3. juni. (Glyksborg.) *Åb. brev om forhöjelse af hestetolden.*

R: Sæll. tegn. 28, 57.
O: Original udfærdigelse.
T: Samtidigt tryk på et blad.
Desuden trykt i P. J. Morsings »Forordninger 1643—55« sign. Biiij og i Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Ciij.

Eftersom hid indtil af heste, som[1] af ind- eller udlendiske udi en provints her udi vort rige Danmark er[2] indkiøfte och siden derfra til anden provints der samme steds ofverførte, liden told til os och cronen hafver verit udgifven, da hafver vi for got anset samme told udi saa maader som[3] efterfølger at lade forhøie, saa at herefter af hver hest, som saaledis af ind- eller udlendiske udi en provints udi vort rige Danemark indkiøbi[ndi]s[4] och siden derfra til en anden provints der samme steds ofverskibendis och førendis vorder, herefter skal gifvis til os och cronen en slet mark.

[1] *OT forbig.:* som.
[2] *OT forbig.:* er.
[3] *OT tilf.:* her.
[4] *Sål. OT.*

156.

1643 21. juli. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene, som have købstæder under sig, om at forordne de tvende bedste huse i hver deres underhavende købstæder til stedse at forblive til vore rigens råds losementer, hvorimod vi dem herefter ville forskåne for al indkvartering.*

Sæll. tegn. 28, 64—65.

157.

1643 31. juli. (Kronborg.) *Missive til tolderne i Øresund om, at der for Helsingør skal göres en bro, ved hvilken skibene, som hid ankomme, sig udi stor nød kunne salvere, så og deres både, som hidindtil med stor besværlighed have ligget for toldboden, når folkene ere i land, kunne accommoderes, og at der herefter skal tages i bropenge af hver læst, skibene ere drægtige, 4 sk. lybsk. Til denne told skal være en særlig kiste, hvor-*

til her Korfids Ulfeld, ridder, vor råd, rigens hofmester og befalingsmand på Møn, skal have nöglen[1].

Sæll. tegn. 28, 70.

[1] *Se missive 1644 12. mars, hvorved bropengene indtil videre afskaffes.*

158.

1643 10.[1] *avg.* (paa vort slot Kiøbenhafn). *Missive til hofmesteren på Sorø akademi, Henrik Rammel, om at sætte de hosfølgende love, statuter og privilegier for universitetet i Sorø*[2] *i kraft.*

R: Sæll. tegn. 28, 71.

A: Afskrtft efter original udfærdigelse i Sorø akademis privilegiebog i samlingen Additamenta på universitetsbiblioteket fol. no. 68.

Eptersom vi for got hafve anset det kongelig adelig academie ved Sorøe med privilegiis academicis, som andre loflige academier her och andre steder nyder, at forse, saa tilskicke vi dig herhos hosfølgende leges, statuta och privilegia, som forbemelte adelig academie herefter niude och holde skulde, bedendis dig och ville, at du, det første bekvemlighed dertil gifves kand, Sorøe academie lader inaugurere och siden flittig tilsiun hafver, at samme leges, statuta och privilegia i alle deris ord och mening tilbørligen holdis och efterkommes, som forsvarligt kand vere.

[1] *A:* 16. [2] *Ovfr. no. 152.*

159.

1643 30. avg. (Glyckstad.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi til unionens efterkommelse, grænsernes forsikring og rigets krigsfolks, der påliggendes, underholdning i denne besørgelige og vidtudseende krigstid behøve en ansenlig sum penge, efterdi det folk, som til rigets defension behøves og hvorved vi næst guds bistand fred og rolighed hidindtil haft have, ikke anderledes kan vorde underholdt, og at vi derfor med vort Danmarkes riges råds råd og betænkende have anset for godt at lade påbyde en almindelig*

landskat over bægge riger, som skal oppebæres i rigsdaler in specie, hver daler til 6 slette mark, til st. Martini förstkommende[1], *hvis de ikke ville tiltales og straffes.*

Sæll. tegn. 28, 75—77.

[1] *Skatten ansættes med det dobbelte beløb mod skatten efter åb. brev 1639 19. jan. (no. 7), med hvilket ovenstående brev i øvrigt er enslydende. Lavholm, Halmstad, Varberg og Kristianopel læns bønder forskånes for halv skat.*

160.

1643 30. avg. (Glycksborg.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 159 . . . ville besøge dem om en mulig hjælp i speciedaler eller 6 slette mark for hver daler, hvorhos hver tjænestedreng skal give 1 rdlr. in specie og købsvendene efter deres formue*[1]*; skatten skal leveres til deres lænsmænd til påske förstkommende tillige med rigtigt mandtal over købsvende og tjænestedrenge*[2].

Sæll. tegn. 28, 88—89.

[1] *Ved missive 1643 30. avg. (a. st. 94 trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 263) ansættes drengeskatten af København under et til 600 rdlr. in specie.*

[2] *Liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

161.

1643 30. avg. (Glyckstad.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 159 . . . ville besøge dem hver om en mulig hjælp af 8 rdlr. in specie eller 6 slette mark for hver daler af hver præst, som skal udkomme til Martini förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 28, 91—92.

[1] *Brevet, som i uddrag er meddelt hos Rørdam: Kirkelove 3, 313, er i øvrigt enslydende med åb. brev 1639 18. jan. (no. 5) også med hensyn til bestemmelsen om Finmarkens præster.*

162.

1643 30. avg. (Glyckstad.) *Åb. brev til kapitlerne over bægge rigerne om, at vi . . . med motivering som*

i åb. brev s. d. no. 159 ... ville besøge dem om en mulig hjælp i rigsdaler in specie, som de skulle udrede til st. Martini førstkommende og indbetale fra Roskilde kapitel med 1000 rdlr. til Niels Trolle, fra Lunde kapittel med 900 rdlr. til Henrik Hvitfeld, fra kapitlerne i Ribe med 600 rdlr., i Års med 700 rdlr., i Viborg med 400 rdlr. til hr. Aksel Arenfeld, fra kapitlerne i Oslo med 300 rdlr., i Stavanger med 100 rdlr. og fra Trondhjem med 200 rdlr. til Hannibal Sehested[1].

Sæll. tegn. 28, 90—91.

[1] *Bergens kapittel nævnes ikke.*

163.

1643 18. septbr. (Glycksborg.) *Toldrulle over varer, som ikke ere nævnte i rullen af 1643 26. april, der gælder i Danmark og Norge undtagen i Øresund* [*og Bælt*].

T: Samtidigt tryk på tre blade.

Trykt herefter i Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Dj—Diij; endvidere hos Paus: Forordninger for Norge, s. 795—99.

Af efterskrefne vare, som i den forige told-rulle sub dato Kiøbenhafn den 26. aprilis anno 1643 icke er benefnit, skal [af] tolderne i vore riger Danmark oc Norge, enten de gar af rigerne eller indføris eller oc i rigerne oc dessen underliggendis øer oc kiøbsteder ved søkanten imellem føris, ydermere oppebergis til kronen, af:

		indlendiske				udlendiske			
		rdlr.	ort	mrk.	sk.	rdlr.	ort	mrk.	sk.
En tønde	Hvedekagring .	.	.	.	8	.	.		10
	Hirsengryn ...	.	.	.	10	.	.	.	14
	Bønner	.	.	.	3	.	.	.	4
	Nødder	.	.	.	12	.	.	.	16
	Valnødder	.	.	.	6	.	.	.	8
	Ebel oc perer ..	.	.	.	8	.	.	.	10
	Sennipsaat	.	.	3	.	.	.	4	.
	Kisseber	.	1	.	.	.	.	2	.
En skok kaal		.	.	.	6	.	.	.	8
Hundert lymonien ...		.	.	.	12	.	.	.	16

	indlendiske				udlendiske			
	rdlr.	ort	mrk.	sk.	rdlr.	ort	mrk.	sk.
Hundert pommerantzer.	.	.	.	8	.	.	.	12
Spurder oc nacker, saltet oc tør aal, støer, raaf, ister, makrel, af hver 100 dalers værd.	3	1	.	.	4	1	.	.
Af al salt oc tør fisk skal gifvis af hver 100 dalers værd	3	1	.	.	4	1	.	.
En skippund dun feder.	$1^1/_2$	.	.	.	2	.	.	.
En tønde eider dun .	.	.	.	8	.	.	.	10
En pund fin uld	.	.	.	2	.	.	.	3
Et dusin karder	.	.	.	4	.	.	.	5
Et skippund potaske ..	.	1	.	.	.	.	2	.
Et skippund vedaske .	.	.	.	10	.	.	.	14
En tønde dansk aske.	.	.	.	2	.	.	.	3
En kurf frandsk glas .	.	1	.	.	.	.	2	.
En kiste dantziger glas.	.	.	1	.	.	.	.	20
En kiste lybsk, holstenisk, pommersk oc meckelborgisk glas ..	.	1	.	.	.	.	2	.
Hundert alen blok sten.	.	.	3	.	.	.	4	.
Hundert alen fod sten.	.	.	3	.	.	.	4	.
Hundert alen fliser ...	.	.	3	.	.	.	4	.
En ligsten	.	.	1	.	.	.	.	20
En slibsten	.	.	.	4	.	.	.	6
Sengeklæder af hver 100 dalers værd	3	1	.	.	4	1	.	.
Et skippund hørgarn .	2	.	.	.	3	.	.	.
Et skippund blaargarn.	.	3	.	.	1	.	.	.
En tønde hørfrø	.	.	.	12	.	.	1	
En tønde hampefrø ..	.	.	.	5	.	.	.	7
Et skippund messing .	2	.	.	.	$2^1/_2$	.	.	.
» » blek	.	.	3	.	.	$2^1/_2$	.	.
» » osmund .	.	.	1	.	.	.	.	20
» » jern kackelofven.	.	.	2	.	.	.	$2^1/_2$	.
» » giort tin ...	3	.	.	.	$3^1/_2$	.	.	.
» » jernplader ..	.	.	$1^1/_2$	.	.	.	2	.

	indlendiske				udlendiske			
	rdlr.	ort	mrk.	sk.	rdlr.	ort	mrk.	sk.
Et skippund kugler ..	.	1	.	.	.	.	2	.
» » jernstøcker ..	.	1	.	.	.	.	2	.
» » spiger oc søm.	1 1/2	.	.	.	1	3	.	.
» » staaltra	1	1	.	.	1 1/2	.	.	.
» » ugiort tin ...	1 1/2	.	.	.	1 1/2	3	.	.
Harnisker, musketter, sidgewehr, picker, pistoler oc hvis andet, som hører til krigen, af hver 100 dalers værd	3	1	.	.	4	1	.	.
En centner salpeter ..	.	2	.	.	.	2 1/2	.	.
En centner svofvel ...	.	.	.	8	.	.	.	10
En ris skifversten	.	.	.	4	.	.	.	5
Et tusent store mursten .	.	1	.	.	.	.	2	.
Et tusent astrag	.	.	2	.	.	.	3	.
Et tusent glassired astrag	.	.	3	.	.	.	4	.
Et tusent tagsten	.	.	2	.	.	.	3	.
Et tusent glassired tagsten	.	.	3	.	.	.	4	.
Et fedt svin	.	.	.	6	.	.	.	8
En mager svin	.	.	.	4	.	.	.	5
Veder, beder, faar eller lam	.	.	.	2	.	.	.	3
En fane bøgeved	.	.	.	4	.	.	.	5
En fane birkeved	.	.	.	4	.	.	.	5
Lang fyrbrendeved ...	.	.	.	8	.	.	.	10
Stacket fyrbrendeved .	.	.	.	4	.	.	.	5
Master oc spirer, adskillig egetømmer, adskillig fyrtømmer oc grantømmer, vogenskud, klapholt oc pipenholt, fadholt, planker, bondstager, esketømmer oc hiuletøm-								

	indlendiske				udlendiske			
	rdlr.	ort	mrk.	sk.	rdlr.	ort	mrk.	sk.
mer, fyr oc gran deler, svenske deler, legter oc alle andre findske trævarer oc tømmer, hvad nafn det hafve kand, af hver 100 dalers værd	3	1	.	.	4	1	.	.
Et paar zabeler	.	1	.	.	.	.	2	.
Et paar maarskind	.	.	.	6	.	.	.	8
Et befverskind	.	.	.	12	.	.	1	.
Et refveskind	.	.	.	4	.	.	.	5
Et biørneskind	.	.	1	.	.	.	.	20
Et ulfskind	.	.	.	12	.	.	1	.
Et skind af en felfras	.	.	.	10	.	.	.	14
Et losseskind	.	.	3	.	.	.	4	.
Et odderskind	.	.	.	4	.	.	.	5
En mantel hermelin	1	.	.	.	$1^1/_2$	.	.	.
En mantel zabelbuge	2	.	.	.	3	.	.	.
En mantel graaverk	.	.	2	.	.	.	$2^1/_2$	.
Et lamskind	.	.	.	1	.	.	.	$1^1/_2$
Et støcke sorte eller vilde katte	.	.	.	2	.	.	.	3
Af andet foerverk, som her icke nefnis, gifvis af hver 100 dalers værd	3	1	.	.	4	1	.	.
En elendshud	1	1	.	.	$1^1/_2$	.	.	.
En hjortehud	.	.	.	8	.	.	.	10
En deger oxehuder	.	.	2	.	.	.	$2^1/_2$	.
En deger kue- eller hestehuder	.	.	2	.	.	.	$2^1/_2$	.
En deger kalfskind	.	.	.	8	.	.	.	10
En deger buckeskind	.	.	.	1	.	.	.	20
En deger geddeskind	.	.	.	20	.	1	.	.
En deger faarskind	.	.	.	4	.	.	.	5
En deger klippet faarskind	.	.	.	2	.	.	.	3

	indlendiske				udlendiske			
	rdlr.	ort	mrk.	sk.	rdlr.	ort	mrk.	sk.
En deger korduan ...	.	.	2	.	.	.	3	.
To rydske leder eller jufter	.	.	.	12	.	.	1	.
En deger semsk leder.	.	.	2	.	.	.	$2^1/_2$	.
Et skippund balandskin, et skippund hvidt leder, et skippund sollleder, et skippund afsol — af hver 100 dal. værd	3	1	.	.	4	1	.	.
En tønde most	.	.	.	8	.	.	.	12
Et dussin tobakspiber.	.	.	.	3	.	.	.	4
Allehaande slags tøi af kaaber, jern oc andet slig kramvare, item matherialia, oc hvad som hører til krudkræmmeri, farfve, drickeglas, sorte potter, oc hvad hellers i denne oc de forige ruller icke benefnit er, deraf gifves af hver 100 dalers værd	3	1	.	.	4	1	.	.

164.

1643 25. oktober (paa vor gaard udi Odense). *Missive til lænsmændene i Danmark og Norge om, at vi efter vore undersåtters suplikation og begæring have bevilget, at der af alle slags korn: hvede, rug, byg, boghvede, havre, malt, mel [og gryn]*[1] *ikke skal tages videre told end der gaves tilforn, för den i indeværende år udgangne toldrulle*[2] *udgik. De skulle meddele tolderne i deres læn, at de skulle rette sig herefter.*

[1] *Sål. T.*

[2] *Af 1643 26. april.*

R: Sæll. tegn. 28, 105—6.

T: Trykt efter eksemplaret til Hannibal Sehested i Henrik Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Fij; endvidere hos Paus: Forordninger for Norge, s. 805—6.

165.

1643 5. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om Sorøs beboeres ret til at drive købmandskab til søs.*

Sæll. reg. 21, 267.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis en del af dennom, som ved Sorøe boesiddendis ere och deris næring til søes acter at søge, udaf en part borgemester och raad skal formenis deris vare, naar de i hafnerne ankommer, paa skibbrøgene och i husene at oplegge, indtil de det beleiligt med vogne kand bortføre eller til borgerne afhende, daa paa det Sorøe des bedre maa tiltage, hafve vi bevilget och tillat . . . alle de, som allerede ved stedet boer eller herefter sig nedsette ville och nogen handel til skibs acter at begynde, det friligen och ubehindret at maa giøre och deris vare til hvem dennom lyster at maa afhende, naar de ellers vor och cronens told och rettighed af varene udgifver, och med hofmesterens, som nu paa Sorøe er eller herefter kommendis vorder, hans nøiactig bevis fremskicker, samme handel deris egen och ingen fremmedis at vere; hvorfore borgemester och raad och alle andre ved søesiden her i vore riger och lande boende samme Sorøe indvonere aldelis ingen forhindring herimod skulle giøre, medens dennom fast mere med husrom til deris vare, naar de dennom opligge ville, och ellers i andre deris handels fortsettelse dennom befordelig skulle vere under straf, som ved bøer.

166.

1643 6. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om skrædernes antal i Nakskov.*

Smål. reg. 5, 236—37.

Eftersom skredderne udi vor kiøbsted Naxskouf for os hafver ladet andrage, hvorledis nu paa nogle aars tid atskillige unge skredersvene, som ere kommen nylig af deris lære och passelig udi deris handverk, skal sig der til byen begifve och sig der nedersette, deris laug och nering til stoer undertrøk och forhindring, derfor begierendis, vi it vis antal paa, hvor mange skredere der udi byen skulle verre, ville andordne, som byen med kunde verre forsuynet(!), da paa det saadan desordre kunde forekommis, och di deris næring och brug dis bedre kunde hafve til paabudne skatter och anden tynge at udgifve, hafve vi for gaat anset saadan anorning at giøre, at herefter udi vor kiøbsted Naxskouf icke maa verre flere skrederer end ti; dog di, som allerede udi samme embede ere och der udi byen bosiddendis, der udi at forblifve, indtil di ved døden afgaar, eller di dennom kand framinde, och skal fornefnte ti skreddere vere tilforplicht gaat och ustraffeligt arbeide at giøre for et biligt och liligt kiøb, saa ingen sig ofver dennom kand hafve at besverge; ei heller skal di mue bruge nogen anden kiøbmandskab, end di til deris egien husholding kand fornøden hafve.

167.

1643 6. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om skomagerne i Nakskov, hvorved disses tal sættes til ti*[1].

Smål. reg. 5, 237.

[1] *Brevet var i øvrigt enslydende med no. 166.*

168.

1643 6. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om snedkerne i Nakskov, hvorved disses tal sættes til åtte*[1].

Smål. reg. 5, 237.

[1] *Brevet var i øvrigt enslydende med no. 166.*

169.

1643 14. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark om, at vi eragte det for rådsomt i*

denne sælsomme tids tilstand at have vor skibsflåde i beredskab til större forfriskning for vore riger og strömme, og at vi ikke vide råd til at kunne udbringe samme flåde nu på foråret, med mindre os kommes til hjælp med en andel korn. Vi have derfor for godt anset med vores Danmarkes riges råds råd og samtykke, at de inden förstkommende fastelavn skulle udrede til os en kornskat[1].

Sæll. tegn. 28, 109—10.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1641 17. novbr. (no. 112).*

170.

1643 28. decbr. (Nyborg.) *Missive til lænsmændene i Danmark om at göre den anordning i deres læn, at intet korn eller nogen fede varer indtil videre udføres efter dette brevs dato.*

Sæll. tegn. 28, 122.

171.

[*1643.*] *Toldrulle, hvorefter tolden i Øresund* [*og Bæltet*] *skal betales.*

T: Samtidigt tryk på 8 blade, signerede A—Biiij. Teksten, der har til overskrift: »Told-Rulle udi Øresund«, *er udateret, men er i Danske kancellis samling af forordninger indsat under 1643, hvilket årstal med en håndskrift, som synes at være fra 17. årh., findes påtegnet den 1. side af T. — Trykt herefter på ny i Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Diij—Fj, hvorefter teksten atter er optrykt hos H. Scherer: Der sundzoll. Berlin. 1845, s. 195—206 med datum 1643 18. septbr., hvad dog er ganske urigtigt, da teksten er udateret hos Gøde. Teksten står derimod hos Gøde umiddelbart efter den ovfr. trykte toldrulle med nævnte datum (no. 163), og Scherer har taget sin datering fra denne.*

G: Dend gamel toldrulle, hvorefter dend gammel lastpenge oppebergis, *findes bl. a. optegnelser og ruller indført i et håndskrift, indbundet i pergament, i pakken: »Øresundstolden. Diverse Dokumenter«. Håndskriftet har været benyttet enten i Øresundstoldkammer eller ved revisionen af Øresundstoldregnskaberne; bladene vise stærke spor af stadig benyttelse og ere stærkt slidte.*

A: Toldrullen i Øresund, hvorefter kongelig maiestats told och rettighed er oppebaaren i aar 1642. Litera A. *Teksten begynder med følgende overskrift:* Herefter følger forklaring paa ald kiøbmandsvare, hvad deraf oppebergis til lastpendinge och fyrpendinge. *Denne rulle er*

underskrevet af Dirich Christoffersen *og er udarbejdet i Øresundstoldkammer efter de 1642 gældende bestemmelser for toldens opkrævning; den hører til Sundtoldregnskabet for 1642 som bilag og citeres på tittelbladet til dette (nu i pakken: love og anordninger i koncept i Danske kancellis arkiv).*

F: »*Forhöjelsestolden*« *således som denne findes angivet i det særlige afsnit i A, se ndfr. s. 398.*

E: Toldrulle, hvorefter dend engelske nation i Øresund med toldens erleggelse sig hafver at rette och forholde, *udateret, men indført under 1644 mellem to breve af 12. mars i Sæll. tegn. 28, 162—70.*

B: Copie af toldrullen i Ørresund i aar 1645. A. *Denne rulle, som vist ligesom A egentlig hører til et Sundtoldregnskab, har samme overskrift som A. Den ender således:* Efter denne forskrefne rulle er tolden beregnit i anno 1645. Actum Helsingør dend 21. aprilis anno 1648. Christen Davidtßen. *Denne rulle er i det væsenlige enslydende med A også med hensyn til angivelse af fyrpenge, kun i A § 14 om guldtolden findes væsenlige afvigelser, og A § 20 sidste punktum samt § 21 om forhöjelsestolden og § 22 om skibstold mangler.*

K: Zolrulle im Øresunde für der unierten niderländische provintzen untertanen, . . . datum Christianopel den 13. augusti 1645, *forsynet med kongens segl. På omslaget står:* Christianopelse zollrolle im Orezonde in originali dat. 13. augusti 1645. *Dette eksemplar (nu i ovennævnte pakke: love og anordninger i koncept), som fulgte med missive 1645 17. septbr. (Sæll. tegn. 28, 433) til tolderne i Sundet, hvorfor teksten også optoges i Sæll. reg. 21, 394—400 med bemærkning:* Efterskrefne toldrulle . . . blef med forskrefne tvende extracter[1] tolderne i Sundet med lige befaling sig derefter udi toldens af de nederlendiske opbørsel [at] skulle forholde . . . under seglet tilskicket. *Med missive af s. d. sendtes en afskrift med de samme ekstrakter til hr. Mogens Kaas, lænsmand på Nyborg, med befaling om, at tolderne i Nyborg skulde rette sig efter den med oppebørsel af tolden af de Hollænder. — Rullen er endvidere indført i det ovfr. under G nævnte håndskrift. Denne tekst er hos H. Scherer: Der sundzoll. Berlin 1845, trykt efter en 1701 taget afskrift, som findes i arkivet i Haag.*

[1] *Se no. 228 og 229.*

Det er anset for hensigtsmæssigst både med hensyn til besparelse af plads og til lettelse ved jævnføring mellem de ovenfor opregnede toldruller at optage deres bestemmelse i en samlet tabel.

Grundlaget for aftrykket nedenfor er teksten i rullen T, som foreligger i officiel udgave. Dette er formentlig også årsagen til, at den ikke er blevet indført i Danske kancellis registranter, i hvilke de ved trykning bekendtgjorte love ofte ikke optoges; man har maaske anset det

for tilstrækkeligt, at den ikke trykte tekst E, der ligesom T er udateret og som kun er en til anvendelse på engelske skibe bestemt særlig redaktion af T, indførtes i registranterne. Da denne sidste tekst er indført i sællandske tegnelser mellem breve af 12. mars 1644 jfr. missive 1644 13. mars, er det formodenlig trolig nok, at T er udkommet i året 1643, således som antaget af den, der har ordnet Danske kancellis samling af særtrykte love, se ovfr. s. 396. Rullen T omfatter de som hovedtekst aftrykte §§ 1—18, og satserne hertil findes i tabellen under »1643«. Afvigelserne i rullen E ere givne i noter hertil.

Rullen G: »dend gamle toldrulle«, omfatter kun de ndfr. specificerede 13 afsnit toldsatser for lastepengene. Dens satser findes i tabellens rubrik: »gammel told«.

Rullen A fra 1642 har, da den formentlig kun er en i Øresundstoldkammeret besørget sammenskrivning af de satser, hvorefter tolden for det nævnte år er opkrævet, ikke kunnet opføres som en selvstændig tekst i lovsform i nærværende værk, om den end viser, til hvilke yderligheder man var nået i retning af at udbytte Øresundstolden. Rullen, som er optaget i tabellens rubrikker, der sammenfattes under: »1642«, har den ovenfor aftrykte overskrift, hvorpå følger de 13 afsnit med toldsatser således, at lastpengene ere opførte til venstre, fyrpengene til höjre for de enkelte poster. Herefter følger de ndfr. s. 422—23 særskilt aftrykte §§ 14—19, som indeholder opgivelser om den speciellere beregning af tolden af visse nationers skibe. Derpå følger i § 20 (ndfr. s. 423) beregningen for »defensionstolden« *eller tolden til bygningen af st. Annæ bro og kastel jfr. åb. brev 1641 24. jan.; i §§ 21—24 (ndfr. s. 423—24) den efterhånden pålagte toldforhöjelse, hvis enkelte satser ere optagne i tabellen nedenfor under 1642, medens øvrige tekstafvigelser i noterne betegnes med F, og endelig i § 25 (ndfr. s. 424) beregningen af skibstolden. I de tilfælde, i hvilke toldforhöjelsen beregnes efter mindre varemængder end dem, som betinge pålæget af de almindelige lastpenge, ere de pågældende vareposter indførte i tabellen efter den varesort, hvortil de høre, medens toldforhöjelsen i øvrigt er indført i tabellen ud*

for de varemængder, hvoraf de sædvanlige lastepenge beregnedes. De første satser, der altså ikke findes i T, E, A, B eller G, ere satte med petit.

Rullen B er i det væsenlige stemmende med A; den omfatter de almindelige §§ 1—13, med de nedenfor anførte afvigelser, samt de med A i det væsenligste stemmende nedenfor s. 422—23 aftrykte §§ 14—20. Deres afvigelser gives i noterne.

Rullen K består af de sædvanlige §§ 1—13 med de i rullerne sædvanlige vareposter, hvoraf lastpengene beregnes, men indeholder helt ny toldsatser. Disse sidste findes i tabellen under: »1645«.

Told-rulle udi Øresund.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
1. Fisk, sild oc andre fede oc salte varer.												
En lest smør	2	.	2	.	.	.	6	2	.	1	1	.
en tønde smør	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
en lest honing eller 8 ammer	2	.	2	.	.	.	6	2	.	1	1	.
sex skippund flesk.	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	3	.
et skippund flesk	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
sex skippund oste.	1	.	1	.	.	.	3	1	.	1/2	.	.
et skippund oste	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
en lest kiøckenfedt.	1	.	1	.	.	.	6	1	.	.	3	.
en lest tran eller 8 oxehofder	1	.	1	.	1	.	6	1	.	.	3	.
en lest spansk salt.	1	.	1	.	2	.	1	1	.	1/2	.	.
en lest frandtz salt.	1	.	1	.	1	.	1	1	.	.	.	.
en lest kiød	1	.	1	.	1	2	6	1	.	.	3	.
en lest sild	1	.	1	.	2	.	2	1	.	1/2	.	.
en lest torsk eller kabbelav	1	.	1/2	.	1	.	1	1/2	.	.	1	.
en lest tørre flønder eller 20000	1/2	.	1/2	.	1	.	1	1/2	.	.	1	.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
en lest rodtsker[1] .	1	.	1	.	2	.	6	1	.	.	$2^1/_2$	.
en lest sporder[2] .	1	.	1	.	1	2	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
en lest aal eller sex fade	1	.	1	.	2	.	6	1	.	.	$2^1/_2$	.
1000 tørfisk, graasei eller torsk ..	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
en lest støre eller sex fade	2	.	2	.	2	.	6	2	.	1	1	.
en lest lax	2	.	2	.	2	.	6	2	.	1	1	.
en lest raf	1	.	1	.	2	.	6	1	.	.	3	.
otte lester strobøkling eller røget sild (20 straa paa lesten)	1	.	1	.	.	.	2	1	.	$^1/_2$	.	.
20 straa do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
sex skippund tallig.	1	.	1	.	1	2	3	1	.	.	3	.
en lest eller 12 tønder Lyneborger salt	1	.	1	.	.	.	1	1	.	.	3	.
2. Korn.												
En lest hvede ...	1	.	1	.	1	2	1	1	1[3]	1	.	.
en lest rug	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	1	.	1	$^1/_2$	1[3]	$^1/_2$	.	.
en lest biug	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	1	$^1/_2$	1[3]	$^1/_2$	.	.
en lest mel	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	1	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	.
en lest malt	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	1	$^3/_4$[4]	.	$1^1/_2$	.	.
en lest hafre	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	1	.	$2^1/_2$[4]	.	1	.
en lest erter	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	1	$^1/_2$	.	.	1	.
en lest hafregryn.[5]	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	.	.	1	$^1/_2$	.	.	1	.
en lest rugbrød ..	.	1	.	1	$^1/_2$	.	1	.	1	.	1	.
en lest hvedekafringer	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	1	.	1	$^1/_2$	.	.	$1^1/_2$	.

[1] *K:* rotscher.
[2] *K:* spurren.
[3] *B har ingen ort.*
[4] *B:* $^1/_2$ dr.
[5] *GA:* gryn.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
en lest hel boghvede	.	I	.	I	1/2	.	I	.	I	.	I	.
en lest boghvedegryn	1/2	.	1/2	.	I	.	I	1/2	.	.	I 1/2	.
en lest hirsegryn .	I	.	I	.	I	.	I	I	.	.	2 1/2	.
en lest nødder ...	1/2	.	1/2	.	I	.	I	1/2	.	.	I	.
en lest eble	.	I	.	I	1/2	.	I	I	.	.	1/2	.
en lest sennop ...	I	.	I	.	I	.	I	I	.	.	2 1/2	.
en lest valnøder, 36 bosov[1] eller 18 tønder	.	.	1/2	.	.	.	I	1/2	.	.	I	.
3. Adskillige vare.												
Et skippund vox .	I	.	I	.	.	.	I	I	.	.	3	.
sex skippund harpeis[2].....	I	.	I	.	.	.	3	I	.	.	2 1/2	.
et skippund dunfier	I	.	I	.	2	.	2	I	.	.	3	.
sex skippund gemen fier	I	.	I	.	.	.	3	I	.	.	3	.
et skippund do.....	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
fire skippund fin uld	I	.	I	.	.	.	1/2	I 1/4[3]	.	.	3	.
et skippund do.....	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
sex skippund grof uld	I	.	I	.	.	.	3	I 1/4[3]	.	.	2 1/2	.
et skippund do.	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
et fad eller 30 døssin karder	1/2	.	1/2	.	.	.	I	1/2	.	.	1/2	.
en sek uld fraa Stetin, Wolgast eller andre steder i Pommern...	.	.	.	.	2	.	.	.	.	.	.	.
et fad filthatte ...	.	I	1/4	.	1/2	.	2	.	I	.	I	.

[1] *E:* besov; *K:* bozow; *BT:* bosow.
[2] *G tilf.:* eller terpentin.
[3] *B:* 1/4 dr.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
otte skippund flok- eller skieruld....	1	.	1	.	.	.	4	1	1 [1]	.	3	.
otte secke do.....	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
et skippund garn.....	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
en sek bomuld paa 200 pund.....	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
en lest eller tolf skippund potaske.	1	.	1	.	.	.	6	2 [2]	.	1	.	.
et skippund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
en lest vedaske ..	.	1	1/4	.	.	2	1	1	1 [1]	.	1	.
en lest grofband [3] tiere eller beg ..	1/2	.	1/2	.	1	.	1	1/2	.	.	1 1/2	.
en lest smaa [baand] [4] tiere eller beg	.	1	.	1	.	3	1	.	1	.	.	9
otte kurfve eller kister frantz, hessisk eller dantziger glas	1	.	1	.	1	.	4	1	.	.	2 1/2	.
30 skok flasker ..	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	2 1/2	.
1000 foed sten ..	.	.	1	.	.	.	2	1	.	.	2 1/2	.
en fad eller to piber flasker [5].....	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.
sex skipp. humble [5].	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	3	.
4. Hør oc hamp.												
En lest eller 6 skippund hør eller hamp	1	.	1	.	.	.	3	1	1 [1]	1	.	.
1 skippund hamp	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
fire skippund hellig [6] flas eller matte hør	1	.	1	.	1	.	4	1	1 [1]	1	.	.

[1] *B har ingen ort.*

[2] *B:* 1 dr.

[3] *G:* storbaand; *A:* grofbant.

[4] *Sål. G; A:* kleinbant.

[5] *Denne post fattes i B.*

[6] *A:* helligs; *G:* knocken; *K:* knochen.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
et skippund heglet hør	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	3	.
1 skippund gemen hør.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
sex skippund kabelgarn, kabeltov, kabeltros och tackel.	1	.	1	.	.	.	3	1	1 [1]	.	3	.
1 skippund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
et skippund spundet hørgarn [2]	1	.	1	.	.	.	2	1	1 [1]	.	3	.
fire skippund blaargarn	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
1 skippund blaar.....	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
ti skippund hør eller hampeblaar	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
en lest hørfrøe ..	1	.	1	.	2	.	1	1	.	.	3	.
en lest roefrøe ...	.	.	1	.	2	.	1	1	.	.	3	.
en lest hampefrøe.	1/2	.	1/2	.	1	.	1	1/2	.	.	1 1/2	.
en fad canariefrøe.	.	1	.	1	.	.	1	.	1	.	1/2	.
5. Kaaber, tin, bly oc jern.												
Et skippund kaabber	1	.	1	.	1	.	2	1	.	1/2	.	.
et skippund eller en kurf med tin ...	1	.	1	.	1	.	2	1	.	1/2	.	.
en kurf med messingverk	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	.	.
sex skippund eller en foder [3] bly ...	1	.	1	.	1	.	3	1	.	1/2	.	.
otte fade blik ...	1	.	1	.	1	.	2	1	.	1/2	.	.
sex skippund stangjern.....	1	.	1	.	.	.	3	1	.	1/2	.	.

[1] *B har ingen ort.*

[2] *B:* 1 skippund eller 1 kiste, som veiger 1 skippund, garn; *A:* 1 skippund garn.

[3] *K:* futter; *E:* fad.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
en lest eller tolf skippund osmundjern	1	.	1	.	1	.	3	1	.	1/2	.	.
sex skippund kugler	1	.	1	.	.	.	3	1	.	1/2	.	.
sex skippund jernkackelofne[1]	1	.	1	.	1	.	3	1	.	1/2	.	.
fire skippund jernplader	1	.	1	.	1	.	2	1	.	1/2	.	.
otte skippund eller oxehofder gammelt jern	1	.	1	.	1	.	4	1	.	1/2	.	.
sex skippund gotlingsskøt[2]	1	.	1	.	.	.	3	1	.	1/2	.	.
sex tønder hollandske spiger	1	.	1	.	.	.	3	1	.	1/2	.	.
sex centener staal.	1	.	1	.	1	2	3	1	.	1/2	.	.
en kurf eller fad med staaltraad ..	1	.	1	.	1	.	2	1	.	1/2	.	.
sex skippund jernbaande til vinfade.	1	.	1	.	.	.	3	1	.	1/2	.	.
sex centener lybske spiger[3]	1	.	.	.	1	2	.	1	.	1/2	.	.
6. Krigsmunition.												
100 schwertklinger	1	.	1	.	2	.	2	1	.	1/2	.	8
100 [degen][4] fæster.	1	.	1	.	.	.	2	.	1	.	.	.
400[5] spitzstager .	1	.	1	.	2	.	2	1	.	1/2	.	.
50 schlagschwerd .	1	.	1	.	3	.	2	1	.	1/2	.	.
100 harnisker	2	.	2	.	3	.	4	2	.	1	.	.
50 stormhufver ...	.	1	.	1	1	.	.	.	1	.	1/2	.

[1] *F tilf.:* stangjern, kugler, jernbaand och jern.
[2] *G:* jernstøcker.
[3] *Denne post fattes i B.*
[4] *Sål. G.*
[5] *G:* 100.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
100 hellebaarder .	1	.	1	.	3	.	2	1	.	1/2	.	.
100 spidsjern	.	1	.	1	1	.	2	.	1	.	1/2	.
1 kiste med 100 musqueter	1	.	1	.	3	.	6	1	.	1/2	.	.
4 døssin stackede røer	1	.	1	.	3	.	2	1	.	1/2	.	.
femten curitzer ...	1	.	1	.	.	.	2	1	.	1/2	.	.
sex centener salpeter eller krud .	1	.	1	.	3	.	3	1	.	.	3	.
en lest eller 12 skippund svofvel.	2	.	2	.	.	.	6	2	.	1	.	.
6 skippund do.	.	.	.	.	1	2	.	.	.	.	.	.
annammis af ald munition den hunderste pending[1].												
7. Trævare.												
En stoer skibsmast paa 15 palmer oc derofver	1/2	.	1/2	.	2	.	8	1[2]	.	1/2	.	.
en liden mast eller spire[3]	.	1	.	1	1/2	.	1	.	1	.	.	8
fem och tiufve flagstænger eller smaa spirer	1	.	1	.	2	.	2	1	.	.	2 1/2	.
et stort hundret clapholt eller pipholt[4]	1	.	1	.	10	.	2	3[5]	.	1	.	.
et stort hundret fadholt	.	.	1	.	.	.	2	2[5]	.	1	.	.
et hundret curske vogenskud	1/2	.	1/2	.	1	.	1	1/2	.	.	1 1/2	.

[1] *Denne tilföjelse findes ikke i G, AB, K.*

[2] *B:* 1/2 dr.

[3] *F tilf.:* under 15 palmer.

[4] *A tilf.:* fadholt, pipenstafver och baadst.

[5] *B:* 1 dr.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
en skok store egeplanker[1]	1	.	1	.	5	.	2	1	2[2]	1	.	.
en skok prydske eller stettinske deller[3]	1	.	1	.	2	.	2	1	.	.	3	.
et tusend legter	.	1	.	1	.	.	2	.	1	.	.	8
ti store egebielker	1	.	1	.	3	.	5	1	.	.	$2^1/_2$	.
tiufve[4] fyrbielker	1	.	1	.	2	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
en lest kister	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	1	.	1	$^1/_2$	.	.	$1^1/_2$	.
en nessel eller 12 zipris kister	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
en kurf formalede skrin	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	.	.	1	$^1/_2$	.	.	$2^1/_2$	.
en skok store[5] aarer	$^1/_2$	.	$^1/_2$	.	1	.	2	$^1/_2$	.	.	1	.
en skok barkholter eller dubbelte egeplanker	2	.	2	.	.	.	4	2	.	1	.	.
1000 norske eller svendske deller	1	.	1	1	.	.	2	1	.	.	3	.
en skok smaa aarer	.	1	.	1	$^1/_2$	.	1	.	1	.	.	8
40 skok skuffer[6]	1	.	1	.	2	.	4	1	.	.	3	.
tiufve skok molder[7]	1	.	1	.	2	.	2	1	.	.	3	.
et stort hundret pipenstafver	.	.	1	.	4	.	2	1	2	.	3	.
40 tusinde skibsnagler	1	.	1	.	2	.	4	1	.	.	3	.
tredifve bund kork	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	3	.
tiufve skok tallerken	.	1	.	1	.	.	1	.	1	.	.	8
2000 baandstager	.	.	.	1	.	.	2	.	1	.	.	8

[1] *G tilf.:* eller skudeplanker.
[2] *B har ingen ort.*
[3] *K:* dehlen.
[4] *G tilf.:* store.
[5] *G:* fyr.
[6] *K:* schauflen.
[7] *G tilf.:* træfade; *K:* troggen.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
25 krumholter eller knæer	1	.	1	.	.	.	5	1	.	.	3	.
tredifve sverdposter	.	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
et hundret[1] baadstefven	1	.	1	.	.	.	2	1	.	1/2	.	.
40 støcker [birke-] holt[2] eller asketræer	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	3	.
et hundret[1] prydske vogenskud	1	.	1	.	2	.	1	1	1/2 [3]	1	.	.
1 skok skyte planker.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
8. Vild vare.												
Et timmer maarskind	.	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3 1/2	.
et hundret maarskind.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
et hundret befverskind	2	.	2	.	.	.	4	2	.	1	.	.
et hundert refskind.	1	.	1	.	1	.	4	1	.	.	3	.
et hundert odderskind	2	.	2	.	.	.	4	2	.	1 1/2	.	.
tiufve timmer hermelin	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
et tusind graaverk.	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
1000 illicker eller vildkatteskind	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
16 døsin romeinskind	.	.	1	.	.	.	2	1	.	.	.	.
2000 sorte caninskind	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	3	.
4000 graa caninskind	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	3	.

[1] *GA:* stort hundret.

[2] *T:* beckerholt; *E:* berkeholt.

[3] *B har ingen ort.*

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd	ort	sk. lub.
100 rixdaler sabeler	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	3	.
Herforuden anammis af ald pilterie den 100. penning.												
9. Huder och skind.												
Fire deger elendshuder	1	.	1	.	3	.	4	1	.	.	3	.
fire deger hiortehuder	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	3	.
tiufve deger buckeskind[1]	1	.	1	.	2	.	5	1	.	.	3	.
tredifve deger kalfskind	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	3	.
20 deger do.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
1000 store faarskind	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	3	.
2000 lambskind ..	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	3	.
4000 kidskind....	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	3	.
1000 giedskind...	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
1000 hvidledder .	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	3	.
ti deger sembsledder	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	3	.
sex deger cordevan	1	.	1	.	1 1/2	.	3	1	.	.	3	.
tifve deger bassanledder.....	1	.	1	.	1	.	5	1	.	.	3	.
10 deger rydske skind eller rotlask[2].....	1	.	1	.	5	.	2	1	.	.	3	.
6 deger saltede och barkede huder ..	1	.	1	.	1	2	3	1	.	.	3	.

[1] *F tilf.:* eller giedskind.

[2] *K:* rothlasch.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
ti deger tørre huder	I	.	I	.	5	.	5	I	.	.	3	.
et tusinde par rydske handsker ...	I	.	I	.	I	.	2	I	.	.	3	.
fire hundert pund solleleder	.	.	I	.	.	.	2	I	.	.	3	.
otte hundert pund affald	.	.	I	.	.	.	4	I	.	.	3	.
fire deger juften[1].	I	.	I	.	.	.	2	I	.	.	3	.
10. Fløiel, silketøi oc klæde.												
Tu stycker brokade[2]	I	.	I	.	.	.	4	I	.	.	3	.
fire stycker fint fløiel	I	.	I	.	.	.	4	I	.	.	3	.
8 stycker engelsk eller indlands klæde	I	.	I	.	.	.	4	I	.	.	3	.
1 stycke do.....	.	.	.	.	.	I	.	.	.	.	.	.
8 stycker dubbelt saien.....	I	.	I	.	.	.	4	I	.	.	3	.
1 stycke do.....	.	.	.	.	.	I	.	.	.	.	.	.
8 stycker half fløiel.	I	.	I	.	.	.	4	I	.	.	3	.
1 stycke do.....	.	.	.	.	.	I	.	.	.	.	.	.
8 stycker atlask .	I	.	I	.	.	.	4	I	.	.	3	.
1 stycke do.....	.	.	.	.	.	I	.	.	.	.	.	.
8 stycker silkeborrat	I	.	I	.	.	.	4	I	.	.	3	.
1 stycke do.....	.	.	.	.	.	I	.	.	.	.	.	.
8 stycker taft ...	I	.	I	.	.	.	4	I	.	.	3	.
1 stycke do.....	.	.	.	.	.	I	.	.	.	.	.	.
8 stycker caffa...	I	.	I	.	.	.	4	.	.	.	3	.
1 stycke do.....	.	.	.	.	.	I	.	.	.	.	.	.
8 stycker engelsk saien.....	I	.	.	.	.	.	.	I	.	.	.	.

[1] *G:* jufter; *ABK:* juchten.

[2] *AB:* barkude.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
16 stycker engelsk døssinklæde, firlod eller indlands groft klæde	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	3	.
1 stycke do.....	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
tolf stycker bai ..	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	3	.
1 stycke bai	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
ti stycker blaamenget rodset.....	1	.	1	.	.	.	5	1	.	.	$2^1/_2$	.
en pak eller 16 stycker skotsk groft klæde, ambsterdambs, flambsk eller frandsk klæde.....	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
12 stycker tyrkisk dubbelt mackei eller grofgrøn ...	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
24 støcker osenbryggist, kirsei, grofgrøn, enkel[1] saien, mackei, trip, bomsi, sardug oc tirumtei	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
1 stycke do.....	.	.	.	.	.	$^1/_2$	.	.	.	.	.	.
et fad kramgods[2].	1	.	1	.	1	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
12 pund silkefrøntzer, posement och snorer.....	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	$2^1/_2$	.
1 pund do.....	.	.	.	.	$^1/_2$	.	.	.	.	.	.	.
sexten pund flokfrøntzer[3]	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
4 døssin engelske,												

[1] *G:* engels.

[2] *G tilf.:* a 100 dr. verd; *F:* kramerie.

[3] *G tilf.:* sardug, tiromptei och andet.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
spanske eller nørrenbergiske sengedecken	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	$2^1/_2$	.
1 dosin do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
fire døssin hestedecken	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
1 dosin do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
tredifve døssin klædelister	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
100 par fine[1] kirsei strømper	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
20 par do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
30 døssin grofve klædehoser	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
6 dosin do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
60 dussin ulden strømper	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
12 dosin do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
100 skotske ulden skiorter	.	.	1	.	.	.	1	1	.	.	$2^1/_2$	.
1 packe eller fad værd 100 rixdlr. .	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
12 par silkestrømper	1	.	1	.	.	.	6	1	.	.	$2^1/_2$	.
1 par do.	.	.	.	.	.	$^1/_2$	.	.	.	.	.	.
50 par strix strømper	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
8 par do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
sex pund guld- och sølfposement	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	$2^1/_2$	.
100 pund rue silke ufarfvet eller uforarbeidet	.	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
100 alen pleding	.	.	.	.	.	$^1/_2$	.	.	.	.	.	.

[1] *G forbig.:* fine.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
11. Lerrit.												
En pibe[1] hollands lerrit	.	.	1	.	.	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
12 stycker hollandsk eller slesig lerrit	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	$2^1/_2$	.
1 stycke do.	.	.	.	.	.	$^1/_2$	.	.	.	.	.	.
100 dreiels duge .	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
8 stycker kammerdug	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
1 stycke do.	.	.	.	.	.	$^1/_2$	.	.	.	.	.	.
8 stycker eller ruller dubbelt bred frandsk eller dantziger boldafvit eller canifas	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
1 stycke do.	.	.	.	.	.	$^1/_2$	.	.	.	.	.	.
20 stycker enkel melvings boldafvit eller canifas	1	.	1	.	.	.	5	1	.	.	.	.
8 stycker do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
40 stycker haardug.	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
8 stycker do.	.	.	.	.	.	]	.	.	.	.	.	.
20 stycker lerrit[2].	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
20 stycker pomersk lerrit eller andet sligt	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
12 stycker amelacken[3] eller damast	.	.	1	.	.	.	3	1	.	.	$2^1/_2$	.
20 stycker drilling[4].	1	.	1	.	.	.	5	1	.	.	$2^1/_2$	.
30 stycker stettins lerrit	1	.	1	.	.	.	6	1	.	.	$2^1/_2$	.

[1] *K:* fas.
[2] *G:* paklerrit.
[3] *K:* risilsch camelot.
[4] *K:* dreiel.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
40 stycker Crakaus[1] lerrit eller dvellik[2]	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
80 stycker smittet blaargarns lerrit .	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
1000 alne pleding[3].	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
8 stycker fint dynevar[4]	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
1 stycke do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
50 stycker groft dynevar	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
10 stycker do.....	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
8 baller papier[5] ..	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
50 pund linit eller syetraad	.	.	1	.	.	.	2	1	.	.	$2^1/_2$	.
16 stycker catundug	.	.	1	.	.	.	4	1	.	.	$2^1/_2$	.
12. Gevyrts oc speceri.												
En balge eller 300 pund pebber ...	1	.	1	.	.	.	6	1	.	.	3	.
100 pund do.	.	.	.	.	$^1/_2$	.	.	.	.	.	.	.
300 pund ingefer.	1	.	1	.	.	.	6	1	.	.	3	.
1 sek do.	.	.	.	1	.	.	1	.	.	.	.	.
100 pund do.....	.	.	.	.	$^1/_2$	.	.	.	.	.	.	.
150 pund syltet ingefer	1	.	1	.	.	.	6	1	.	.	3	.
50 pund do.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
100 pund nellicker, canel, muskater, muskaten-												

[1] *A:* Cravs.
[2] *K:* zwilch.
[3] *K:* streifleinewand.
[4] *K:* bührenwerk.
[5] *G tilf.:* eller 80 ris.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
blummer, folio och indigo[1]	1	.	1	.	2	.	2	1	.	.	3	.
8 pund saffran	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	3	.
1 pund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
en lest rossiner eller figen[2], 36 kurfve eller 1600 pund	1	.	1	.	.	.	6	1	.	.	3	.
12 kurfve rosiner	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
et fad lange rosiner paa 400 pund	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
1 liden tønde eller 100 pund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
400 pund mandeler.	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
100 pund do.	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
800 pund ris	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	3	.
100 pund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
800 pund lafverbær	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	3	.
100 lafverber	.	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.
400 pund tobak	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
1 skippund humble	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
400 pund spansk sebe	1	.	1	.	2	.	2	1	.	.	3	.
4 balger hvid sebe.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	3	.
en lest sebe	1	.	1	.	2	.	6	1	.	.	3	.
400 pund maniget[3].	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
1 fad eller balge galnøder[4] paa 400 pund	1/2	.	1/2	.	.	.	2	1	.	.	1 1/2	.
4 balger corender eller 800 pund	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	3	.
100 pund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.

[1] *F forbig.:* folio *og har i stedet:* aemiel eller sinober.

[2] *G tilf.:* svedsker.

[3] *A:* mannegeit; *B:* manniget.

[4] *K:* galäpfel.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
400 pund dadeler.	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
100 pund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
2 piber svedsker, lemoner, capres eller olifver	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
1 pibe do.	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
1600 pund svedsker	.	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
1 pibe[1] svedsker eller ungerske plommer	1/2	.	1/2	.	.	.	1	.	.	.	.	.
400 pund brødsucker[2]	1	.	1	.	.	.	4	1	.	.	3	.
100 pund sucker	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
400 pund suckercandi eller confect	2	.	2	.	.	.	8	2	.	1 1/2	.	.
100 pund do.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
1 fad confecht och speceri	.	.	1	.	.	.	4	.	.	.	.	.
en pibe sirup	1	.	1	.	2	.	2	1	.	.	3	.
4 balger eller 400 pund annis eller comin[3]	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
100 pund do.	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
1 fad eller kiste pudersucker paa 400 pund	.	.	1	.	.	.	4	1	.	.	3	.
1 dubbelt balge zinober paa 300 pund	3	.	3	.	.	.	6	3	.	1 1/2	.	.
6 balger farfve, paastel, almagroe eller krap paa 800 pund	.	.	1	.	.	.	4	1	.	.	3	.

[1] *A:* 800 pund.

[2] *G har kun:* sucker; *A:* 1 fad eller kiste brotsucker paa 400 pund; *K:* suckerbrot.

[3] *K:* kummel.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
1600 pund smak .	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	3	.
100 pund do. eller postil.	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
4 skippund røde[1] fra Dantzig[2]	.	.	.	1	.	.	.	1	.	.	3	.
6 skippund eller 1800 pund galmei.	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	3	.
300 pund[3] indigo	3	.	3	.	.	.	6	.	.	.	.	.
100 pund consenelie	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
600 pund calmus .	.	.	1	.	.	.	3	1	.	.	3	.
1 lest[4] røde[5] eller farfve af Sverrige.	2	.	2	.	.	.	6	2	.	1	.	.
4 skippund røde	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
et fad veide eller 3 skippund[6]	1/2	.	1/2	.	1/2	.	1	1/2	.	.	1 1/2	.
6 skippund victril eller kaaberrøg .	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	3	.
6 skippund blyas eller gleide[7]	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	3	.
1 skippund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
3 skippund allun[8].	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.
1 skippund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
6 skippund[9] kaabbervand	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	3	.
1 skippund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
30 pund rotsten eller forarbeidet barnsten	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	3	.
4 skippund filet barnsten.....	.	.	1	.	2	.	2	1	.	.	3	.
3 skippund spitz glas	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	3	.

[1] *K:* røhte.
[2] *F forbig.:* fra Dantzig.
[3] *A:* en dobbelt balle indigo eller 300 pund.
[4] *G:* fad.
[5] *K:* røthe.
[6] *F tilf.:* af Bremmen.
[7] *K:* bleiweis oder glede.
[8] *G tilf.:* baaler (!).
[9] *G tilf.:* 1 lest eller 6 skippund.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
400 pund pukholt.	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
100 pund do.	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
400 pund lakrits eller sødholt	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
100 pund do.	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
4 oxhofder gummi . . .	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
800 pund gummi eller gallas[1]	.	.	1	.	.	.	4	1	.	.	3	.
200 pund eller it fad gallas[1].	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
4 skippund ingesker[2] eller farfve krud	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	3	.
1 skippund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
300 pund stifvelse eller et fad paa 300 pund	.	1	.	1	.	.	.	.	1	.	.	8
100 pund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
1000 pund paradiskorn	1	.	1	.	1	.	5	1	.	.	2 1/2	.
1000 pund bresilienholt[3]	1	.	1	.	1	.	5	1	.	.	2 1/2	.
20 stycker guld pel[4]	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	2 1/2	.
300 pund limb . .	1/2	.	.	.	.	.	.	1/2	.	.	1 1/2	.
100 pund do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
1 pibe nødsker	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
1 oxehofvid gommi . .	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
en pibe Lisbons[5] olie	1	.	1	.	1	2	2	1	.	.	3	.
en lest eller 8 ammer hampe- eller roolie	1	.	1	.	.	1	4	1	.	.	3	.

[1] *A nævner her ikke:* gallas, *men har en særlig post:* 400 pund gallas *henholdsvis* 1/2 *dlr. og 2 sk.; F:* 1 oxehofvid eller 1 balle gallas 1/2 d.

[2] *K:* schahr.

[3] *F tilf.:* eller compesholt.

[4] *G:* golletpel af 100 rdr. udi verdi.

[5] *T:* Lisboms.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
1 lest eller 8 ammer linolie	.	.	1	.	.	.	4	1	.	.	3	.
1 amme do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
50 pund kvegsølf.	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
et oxehofvit zukat.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	3	.
800 pund[1] ungerske blommer ...	1	.	.	.	.	.	.	1/2	.	.	1 1/2	.
1 oxehofvit eller 200 pund røgelse.	1/2	.	.	.	1	.	.	1/2	.	.	1 1/2	.
6 skippund harpex eller terpentin[2] ..	.	.	1	.	1 1/2	.	3	1	.	.	3	.
1 oxehod terpentin ...	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
1 skippund vox	.	.	.	.	2	.	.	.	.	.	.	.
13. Vin, miød, øl och andet atskilligt.												
En pibe eller botte malversie, tint, allekant, bastert, sek och anden slig spanisk vin .	1	.	1	.	1	.	2	1	.	.	.	.
et fad eller 2 last[3] rinsk vin paa 4 ammer och derofver	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	.	.
1 amme do.	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.	.
et oxehofvet spansk brendevin	.	.	1/2	.	.	.	1	1/2	.	1/2	.	.
en amme rinsk brendevin	1/2	.	1/2	.	.	.	2	1/2	.	.	.	.
en pibe frandsk vin[4]	1/2	.	1/2	.	1/2	.	1	1/2	.	.	.	.
et oxehofvit frandsk brendevin	1/2	.	1/2	.	1	.	1	1/2	.	1/2	.	.
en pibe vinedicke.	1/2	.	1/2	.	1/2	.	1	1/2	.	1/2	.	.

[1] *G:* 1 pibe.
[2] *F forbig.:* eller terpentin.
[3] *A:* tolast.
[4] *G tilf.:* 2 oxehofde.

	gl. told		1642					1643		1645		
	lastpg.		lastpg.		forhøielse		fyrp.	lastpenge		lastpenge		
	rd.	ort	rd.	ort	rd.	ort	sk.	rd.	ort	rd.	ort	sk. lub.
1 tønde honning	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
en lest miød	2	.	2	.	.	.	6	2	.	1 1/2	.	.
1 tønde do.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
8 oxehofveder engelst øl eller ølædicke	1	.	1	.	1	.	4	1	.	.	3	.
6 fade mumme eller prydsing	1	.	1	.	.	.	3	1	.	.	3	.
1 fad pryssing	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
6 fade lybsk øl ..	1/2	.	1/2	.	.	.	1	1/2	.	.	1 1/2	.
1 fad do.	.	.	.	.	.	1/2	.	.	.	.	.	.
en lest Rostocker, Wismars eller Straalsunds øl ..	1/2	.	1/2	.	1	.	1	1/2	.	.	1 1/2	.
4 kister venediske[1] drickeglas .	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
en kurf med kruse oc kander	1	.	1	.	1/2	.	1	1	.	.	3	.
15 skok glasflasker...	1/2	.	1/2	.	.	.	1	.	.	.	.	.
400 pund elephants tænder ..	1	.	1	.	.	.	2	1	.	.	3	.
100 pund do.	.	.	.	.	.	2	.	.	.	.	.	.
en hest	1	.	1	.	.	.	8	1	.	.	3	.
40 flaskefoder....	1	.	1	.	1	.	4	1	.	.	3	.
af atskillige slags vin, brendevin oc vinædicke anammis den 30. pendings told[2].												
30 bondt kork	.	.	.	.	1	2	.	.	.	.	.	.
1 lest tran	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
8 korfve frans glas ..	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.
1 kiste drickeglas....	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.
30 skok flasker	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.

[1] *A:* fennedig.

[2] *K:* von allerlei wein, was sorte die auch sein und hir unten nicht specificirt sein, den 30. pfenning.

14[1]. Guldtolden, som er oc oppebergis af de Nederlanders skibe.

Ballaster: 1 skib ballastet ofver 100 lester: 2 ros. 1 rdr.; 1 skib ballastet under 100 lester: 1 ros. $^1/_2$ rdr.; 1 skib ballastet under 30 lester: 1 ros. $^1/_2$ rdr.

Ladde skibe: 1 skib lad ofver 100 lester: 3 ros. 1 $^1/_2$ rdr.; 1 skib lad under 100 lester: 2 ros. 1 rdr.; 1 skib lad under 30 lester: 1 ros. 1 goltg. $^1/_2$ rdr.

Item it skib, som kommer fra Hispanien, Portugal eller Frankrige, lad med salt, er det ofver 100 lester, gifver: 2 ros. 1 goltg. 1 dal. 6 tønder salt.

Er det under 100 lester gifver: 1 ros. 1 goltgyld. $^1/_2$ dal. 6 tønder salt.

End gifves af hver saltskib, foruden de 6 tønder salt, 1 tønde salt til de fattige.

[1] *I stedet for § 14 har E:* Engelsker, Skotter och Irer gifver foruden dend forskrefne told den 100. penge af alle vare, undertagendis af drickevare, som af alle slags vin gifver den 30. penge til told. Item gifver de i guldtolden af deris skibe, hvad heller de ere ballasted eller lade, hvad heller de ere ofver eller under 100 lester, 1 rosenobel en half rixdaler.

15[1]. Efterskrefne vare gifver udi lige maader udi guldtolden.

It skib, som hafver inde støkgods, som er packer klede, kramfade, messingkurfve eller andet saadant, gifver for 6 hele packer eller kramfade: 1 rosenob. $^1/_2$ rdr., oc dermed befries tolden, hvor mange stycker ydermere findis; mens dersom icke inde hafvis saa megen stycker gods, som kand regnis til 6 packer eller kramfade, da gifves udaf efterskrefne vare udi guldtolden som følger:

1 fad kramerie paa 100 daler ..... $^1/_2$ rix daler.
1 fad med 24 stycker tirumbtei ..... $^1/_2$ rix daler.
1 lest rosiner, figen eller 36 kurfve eller 24 tønnekeis ..... 1 ort.

[1] *E forbigår § 15.*

1 fad rosiner paa 400 pund	1 ort.
12 stycker lerrit	1 ort.
1 stycke engelsk eller caffa	2 sk. gode.
1 stycke groft klæde	1 sk. gode.
1 fad eller 40 pund sucker	1/2 rixdr.
1 fad limb eller 300 pund	1 ort.
1 lest sebe	1 ort.
1 stycke kammerdug	2 sk. gode.
24 stycker groft lerrit	1 ort.
Et stycke bai	1 sk. gode.
24 stycker saien, legatur, bommersie eller andet sligt	1/2 rixdal.
20 lester sild eller salt, som kommer af Holland, gifver	1 goltgyld.
Oc hvis de icke hafver fuldt 20. lester, da gifves af hver lest	2 sk. gode.

16. Udi forskrefne rulle regnis 32 sk. gode paa en rixdaler.

17. Noch annammis fyrpendinge oc løctepenge lige som hidindtil hafver værit sedvaanligt.

18. Annammis af alle skibe:

Tøndependinge	en half rixdaler.
Hafnependinge	en half rixdaler.
Item til oppenge af hvert hundrede rixdalers told	1 1/2 rixdaler.

Item alle de, som seile paa Narven, gifver dubbelt lastpenge.

Defensionstold af hver lest gods en half ort, oc af de vare, som ei kand regnis udi lestertal, gifvis af hver dalers told, efter lastpenge beregnet, en half ort; dersom de hafver fremmede redere, gifver de derfore en rosenobel oc en half rixdaler; udi lige maader, naar de hafver lad fremmed gods, gifver de derfore en rosenobel oc en half rixdaler.

I stedet for §§ 14—18 i toldrullen T findes i toldrullen A de følgende §§ 14—25, medens kun §§ 14—20 heraf findes i toldrulle B. Afvigelserne i sidstnævnte fra teksten i A ere meddelte i noterne.

14. Adskillige vare gifver i guldtolden:

	dr.	ort	sk.
1 fad crammerie paa 100 dr.	$^1/_2$ [1]	.	.
1 fad med 24 stycker tiromtei	$^1/_2$	.	.
1 lest rosinner [eller][2] figen à 36 korfve eller 24 tønnekens	.	1	.
1 fad rosinerfigen[3] paa 400 pund ...	.	1	.
12 stycker lerred .	.	1	.
1 stycker engelst eller kaffa	.	.	2 [4]
1 stycker groft klede.	.	.	1 [5]
400 pund sucker eller 1 fad	$^1/_2$	.	.
1 fad limb à 300 pund	.	1	.
1 lest sebe	.	1	.
1 stycke kammerdug	.	.	2 [6]
24 stycker groft lerret	.	1	.
1 stycker baie	.	.	1
24 stycker saien, legatur, bomersi och andet sligt	$^1/_2$	.	.
20 lester sild eller salt, som kommer af Holland 1 goltgylden, [7] och 1 lest gifver i tolden ...	.	.	2

[1] *B tilf.:* 100 pund rugsilke, som er uforarbeidet ... 1 dr.

[2] *Sål. B.*

[3] *B:* lange rosiner.

[4] *B:* 8 stycker engelst eller kaffa ... $^1/_2$ dr.

[5] *B:* 16 stycker groft klede ... $^1/_2$ dr.

[6] *B:* 8 stycker kammerdug ... $^1/_2$ dr.

[7] *B:* och hvis ringere er end 20 lester deraf betallis i guldtolden for hver lest ... 2 sk.

15. Herefter følger dend liden told, som kaldis end[1].

	dr.	ort	sk.
12 skippund potaske.	1	.	.
1 lest gemen aske.	1	.	.
1 lest hvede	.	1	.
1 lest rug	.	1	.
1 lest biug	.	1	.
1 lest malt	.	1	.
1 lest hør	.	1	.
1 » hamp	.	1	.
1 » cabelgarn ..	.	1	.
4 skippund mattehør, narvisk hør .	.	1	.
1 skipp. heigled hør.	.	1	.

[1] *I toldkammerhåndskriftet (se om dette ovfr. s. 396) står på en side:* dend told, som kaldis end, som de Rostocker allene erre undergifven, som er: . . . *hvor efter ovenstående takst følger med nogle afvigelser.*

	dr.	ort	sk.
4 skippund fin uld.	.	1	
6 skippund grof uld.	.	1	
8 skippund flok eller skieruld	.	1	
1 skippund garn ..	$^1/_2$ [1]	.	
Trevare:			
100 klapholt	2	.	
100 pipenholt	2	.	
100 fatholt	2	.	
1 skok barkholt eller dobbelt egeplanker	1	.	.
1 mast paa 15 palmer eller ofver ..	$^1/_2$	.	.
1 stort hundrede pipestefven	$^1/_2$	.	.
1 stort hundrede baadstefven	$^1/_2$	.	.
1 skok egeplanker.	$^1/_2$	.	.
100 vogenskud ...	1	.	.
1 skok skytteplanker.	1	.	.

[1] *B tilf. følgende post:* 1 lest hafre ... $^1/_2$ ort.

16. Efter kongelig maiestets befalling at annamme af alle nationer, som seigler fremb och tilbage igienem Øresund, til hafnepenge af hvert skib ..... $^1/_2$ dr.

17. Disligeste annammis til oppenge af hver tusende daller, som til told oppebergis ..... 15 dr.

18. I lige maade annammis til løchtepenge af alle nationer, undertagendis svenske, af hver lest, skibet er drechtig ..... 1 sk. lüb.

19. Udi forskrefne rulle bliver bereignit 32 sk. goede paa 1 rd.

20. Defensionstold.

Item gifves til st. Anna castels bygning af hver lest goeds, som passerer och repasserer igiennem strømmerne, $^1/_2$ rixort.

Disligeste at tage af de vare, som ei kand regnis udi lestertal, och af di vare, som udi støckevis anslagen er, paa en visse pendings told at udgifve ofver hver dallers told, som til told udgifves til kongelig maiestet och cronen i Øresund och Belt efter lastpenge bereignet..... $^1/_2$ rixort[1].

Item annammis dend 30. penge af alle slaugs vin och brendevin.

[1] *Her ender B.*

21. Disligiste er at achte, at Hollenderne ere frie for forhøielsetolden, som efterfølger.

De lybsker i lige maader ere forskaanede for samme told.

22. De danske och norske, som seigle imellom

rigerne, gifver allenne tøndepenge, haufnepenge och løchtepenge, mens de, som seigle paa fremmede steder eller ville til fremmede steder, da betaller de dend told, som samme fremmede skulde udgifve och betalle, fraa hvilke steder de kommer fraa eller ville til.

23. Engelsker och Skotter gifve dobbelt forhøielse baade af skib och gods, disligeste dobbelt hundridste penge.

24. Forhøielse told[1].

. . . . . .

Vildvare: Sabeler, maarskind, befverskind, otterskind, hermelin, graaverk, ilcker, vildkatteskind, rømminiskind eller nogen anden vildvare deraf gifvis dend hundreste penge.

[1] *Forhöjelsestoldens enkelte poster ere indførte i ovenstående tabel under 1642, og listens afvigelser fra T er angivet i noterne under mærket F.*

25. Skibstold:

Et skib med saand til ballast ofver 100 lester .	1 rb. $^1/_2$ d.
Et skib under 100 lester	1 rb. $^1/_2$ d.
1 lest stenkul	$^1/_2$ ort
10000 tagsten	1 d.
20000 astrag eller mursten	1 d.

Dirich Christoffersen.

172.

1644 22. jan. (Assens.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1643 30. avgust no. 159 . . . med vores Danmarkes riges råds råd og betænkende have anset for godt at lade påbyde en almindelig landskat over bægge riger, som skal oppebæres i rigsdaler in specie, hver daler til 6 slette mark, til förstkommende påske*[1]*, hvis de ikke ville tiltales og straffes.*

Sæll. tegn. 28, 130–31.

[1] *Skatten ansættes med det dobbelte beløb mod skatten efter åb. brev 1639 19. jan. (no. 7), med hvilket ovenstående brev foruden med brev 1643 30. avg. i øvrigt er enslydende. Lavholm, Halmstad, Varberg og Kristianopels læns bønder forskånes for halv skat. Sæll. reg. 28, 131 har følgende bemærkning:* Der denne skat blef paabudden, ere alle i Jylland for det fiendlig indfalds skyld forskaanede.

173.

1644 22. jan. (Assens.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark og Norge om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1643 30. avg. no. 159 . . . ville besøge dem om en mulig hjælp i speciedaler eller 6 slette mark for hver daler, hvorhos hver tjænestedreng skal give 1 rdlr. in specie og købsvendene efter deres formue; skatten skal leveres til påske förstkommende til deres lænsmænd tilligemed rigtigt mandtal over købsvende og tjænestedrenge*[1].

Sæll. tegn. 28, 134—35.

[1] *Liste over de enkelte købstæders skat findes i tillæg. Drengeskatten af København ansattes under ét til 600 rdlr. in specie (missive s.d. a. st. 146, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 264).*

174.

1644 22. jan. (Assens.) *Åb. brev til præsterne i Danmark og Norge om, at vi ville besøge dem om en mulig hjælp af 8 rdlr. in specie eller 6 slette mark af hver daler af hver præst, som skal udkomme til påske förstkommende*[1].

Sæll tegn. 28, 137—38.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1639 18. jan. (no. 5) også med hensyn til bestemmelsen om Finmarkens præster, dog er motiveringen som i åb. brev 1643 30. avgust (no. 159)*

175.

1644 22. jan. (Assens) *Åb. brev til kapitlerne over bægge rigerne, undtagen Jylland, om, at vi ville besøge dem om en mulig hjælp i rigsdaler in specie, som de skulle udrede inden påske förstkommende.*

Sæll. tegn. 28, 136—37.

[1] *Brevet også med hensyn til hjælpens störrelse var i øvrigt enslydende med åb. brev 1643 30. avgust no. 162.*

176.

1644 2. febr. (vor gaard udi Odense). *Missive til lænsmændene over alt Danmark, Jylland undtaget, om, at vi, da vi erfare, at vort mandat 1631 9. februar om*

bededage[1] *ikke holdes og efterkommes, ja ikke fornœmme, at den förste endnu er blevet straffet derefter, ville, at de med störste iver og alvor holde og eksekvere over samme forordning, så fremt vi ikke skulle nødes til dertil at bruge hårdere middel.*

R: Sæll. tegn. 28, 148.
O: Original udfærdigelse i Fyns stifts bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 316—17.

[1] *No. 385.*

177.

1644 29. februar. (Hafniæ.) *Skibsartikler for skibet »Rotgans«.*

Sæll. reg. 21, 277.

Skibsartikler, hvorefter Hermand Hynemeir, capitein paa det skib »Rotgans« genant, med sine officerer och samptlige medhafvende krigs- och skibsfolk sig skulle hafve at rette och forholde.

1. Først och for al ting skal enhver frykte den allerhøieste gud, gierne høre guds ords lesning saa och aften och morgen sig lade finde til chorum och bede gud om naade, at gud allermektigste vilde bemelte skib och folk med alt indhafvende frem och tilbage naadeligen ledsage och bevare. Dersom nogen, som helbrede er, forsømmer enten postillesning eller chorum, som af botelliren eller anden, som capiteinen dertil døktig kiender, forrettis skal, straffis første gang paa sit maaltid, anden gang straffis til masten, tredie gang udi lige maade til masten och udi jern til vand och brød efter, som hans forseelse til befindis.

2 = *skibsartikler 1582 5. april (no. 282) § 1, dog:* Skal forskrefne capitein med al sin skibsfolk lofve och sverge kongelig maiestet voris allernaadigste herre och konning och Danmarkis rige huldskab, mandskab ... som erlige krigsfolk och søefarne folk bør at giøre.

3 = *skibsartikler 1582 § 2.*

4. Skal capiteinen hafve besønderlig acht och tilsyn, at lod och krud vel forvaris, intet spildis, och at ingen ulyckelig hendelse for de betroedis forsømmelse paakommer.

5. Skal alle skibsfolkene vere forskrefne capitein, lieutenant och andre officerer hørig och lydig, som det sig bør.

6. Skal capiteinen med lieutenanten och skipperen och quartiermesteren hafve god opsyn med kok och kielder-svend eller boteliere, saa at fetalie med god forraad nødtørfteligen udspisis.

7. Skal qvartermesteren vere tilstede och tage vare, naar maaltid holdis, at god bordskik blifver holden och intet spildis, och at køcken och kielder, efter maaltid sked er, tilluckis.

Kilde i det hele: skibsartikler 1582 § 9 jfr. 1611 13 avg. (no. 368) § 7.

8 = *skibsartikler 1582 § 8, dog:* . . . kocken eller boteliren med ubekvemsord eller nogen handgierning af vred hue, den straffis paa sit lif.

9 = *skibsartikler 1582 § 9, dog nævnes ikke:* skibmand.

10 = *skibsartikler 1582 § 10.*

11 = *skibsartikler 1582 § 15.*

12 = *skibsartikler 1582 § 13.*

13. Dersom det sig hende[r], at vort skib blef opholden udi søen eller i fremmede lande (det gud forbyde) af storm och uveir och brøster fætaliet, da skal capiteinen med hans officerer hafve fuldmact, hvorledis udi slig nød spisis skal, och hvis forordning derudi giort blifver, skal enhver lade sig nøie med.

Kilde i det hele: skibsartikler 1611 § 13.

14. Skal bolt och jern henge paa masten, och skal ald medhafvende skibsfolk capiteinens regimente vere undergifven och dennom rette efter articlens lydelse.

Kilde i det hele: skibsartikler 1611 § 14.

15 = *skibsartikler 1582 § 21, dog:* . . . at vere capiteinen och alle . . . och bistand, om mytteri paakom.

16 = *skibsartikler 1582 § 22.*

17 = *skibsartikler 1611 § 17.*

18. Ingen skal fordriste sig til, naar skibet er udlagt, at fare eller ligge udi land uden capiteinens minde. Hvem det giøre, hand straffis paa lifvet.

Kilde: skibsartikler 1611 § 18.

19 = *skibsartikler 1582 § 28 med tilföjelse:* skielder och nogen hverandre med ubekvemsord eller nafn, straffis for masten.

20 = *skibsartikler 1582 § 30, dog:* . . . skibsborde af vred hu, daa . . .

21 = *skibsartikler 1582 § 31 sidste stykke.*

22 = *skibsartikler 1582 § 33, dog:* . . . fra hinanden, hand . . .

23 = *skibsartikler 1582 § 36, dog fattes:* uden al naade.

24 = *skibsartikler 1611 § 24, dog:* . . . for sygdom skyld self icke . . . naar vachten . . .

25 = *skibsartikler 1582 §§ 40, 41.*

26 = *skibsartikler 1582 § 50, dog:* . . . border eller enterer med fienden . . . at entere och indfalde . . .

27 = *skibsartikler 1611 § 27.*

28. Naar gud allermektigste ved sin mak[t] gifver vor capitein løcke at nederlegge vore och rigens fiender, daa skal skibene med ald indhafvende gods, som tagis af forskrefne capitein och folk, med god forvaring och forsiun forskickis hid til vor kiøbsted Kiøbenhafn, och naar derofver riktig dom och sententS er gangen, daa skal samme skibbe, gods och bytte delis udi trende parter, en part til dennom, som dette skib hafver udred, den anden part til dennom, som bekoster munition, støcker, lod och krud, och den tredie part af ald byttet skal capiteinen med sine

befelchshebbere och alle skibsfolken beholde och delis iblant dennom for deris umage och besolding.

Kilde i det hele: skibsartikler 1611 § 28.

29. Hvis skibe och bytte, mand erøfver och bekommer, skal ingen sig fordriste at opbryde eller opslaa kister, tønder eller packer eller andet, som er sammenbunden, mens det skal holdis helt och uforrykt och, som forberørt er, hid forskickis til vor kiøbsted Kiøbenhafn, hvilket her skal beses och registeris, paa det ingen herhos skal ske for kort; hvo her imod giør, straffis derfor som for anden tyfveri.

Kilde i det hele: skibsartikler 1611 § 29.

30. Naar nest guds hielp den reise er fuldendet och skibet her paa reden lyckeligen igien anlanger, daa skal capiteinen vere forplikt at fordre rigtighed och regenskab af enhver sit folk af hvis de hafver veret betroet, och skal hand rederen saadant igien ofvergifve med en riktig inventarium paa hvis munition, victuailles, skibsredskab och køckentøi huos skibet beholden er, paa det at al ting kand rigtig tilgaa.

Kilde i det hele: skibsartikler 1611 § 30.

Disse forskrefne article ved alle deris puncter skal af alle och hver besynderligen fast och ubrødeligen holdis ved den poena och straf, som forberørt er.

Kilde: skibsartikler 1611 i slutningen.

178.

1644 12. mars. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om, at de lade det bero indtil videre med de sidst påbudte bropenge*[1]*, som skulde tages i Øresund, og intet annamme af dem, för videre befales derom.*

Sæll. tegn. 28, 170.

[1] *Se missive 1643 31. juli.*

179.

1644 13. mars. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om, at de herefter og indtil videre ingen videre told skulle tage af de engelske end den, som 1637 blev befalet at skulle tages af dem*[1].

Sæll. tegn. 28, 171.

[1] *Se derimod toldrulle 1643 (no. 171 under E).*

180.

1644 23. mars. (Hafniæ.) *Missive til forskellige lænsmænd om straks at lade udskrive bådsmænd eller skibsfolk af købstæder i Sælland, Falster, Låland og Langeland uden at tage nogen undskyldning, hvilke bådsmænd skulle fremskikkes til København inden den 5. april förstkommende, for at de i en eller to måneders tid kunne bruges i vor tjæneste*[1].

Sæll. tegn. 28, 175—76.

[1] *Fortegnelse over bådsmændene findes i tillæg.*

181.

1644 24. mars. (Hafniæ) *Åb. brev om advarsel mod at göre krigstjæneste hos fjenden.*

R: Sæll. tegn. 28, 176—77.
O: Original udfærdigelse.
T: Samtidigt tryk på 1 blad.
Desuden trykt samtidig på et blad på tysk og i Henrik Gødes: »Forordninger 1643—64«, sign. Hiiij.

Eftersom det nu mere veltkyndig[1] er, hvorledes vore lande och riger af den svendske crone uforskylt, uadvaret och uformodelig er ofverfalden, saa endog vi icke tvifvele, at alle de, som i vore lande, riger och førstendømmer indfødde undersaatter ere, sig jo self deres skyldig tro och pligt erindrer och icke imod os deres herre och egen fæderneland i nogen made hos vore och rigens fiender i nogen tieneste finde lade, hafve vi dog nødig eractet alle och enhver at admane, at de sig under deres halses

[1] *Den tyske tekst:* weltkündig.

fortabelse saadan tieneste fraholde, anseendes saa fremt nogen af vor indfødde undersaatter enten nu eller i fremtide[n] befindes kand til lands eller vands imod sit fædreneland i denne krig at hafve ladet sig bruge, vi dem derfore som fædernelandsforreder och fiende uden al naade paa lifvet vil hafve straffet.

182.

1644 26. mars (paa vort slot Kiøbenhafn). *Åb. brev med proklamation til Elfsborg læns indbyggere.*

Samtidigt tryk på 2 blade.

Herefter trykt i Henrik Gødes »Forordninger 1643—64«, sign. Ij.

Eftersom nu mere al verden er bekiendt, hvorledis den svenske armee under des general Leonard Torstenson gandske uforskyld uden nogen foregaaende advarsel i vore førstendomme oc lande, Holsten, Schlesvig oc Jydland fiendlig er indfalden oc der endnu saaledes fortfarer, saa ingen fiende verre giøre kunde, da ville vi alle Elsborg lens indbyggere aandelig oc verdslig hermed advaret hafve, at vi i lige maade med dennem at handle ere foraarsaget; dog efterdi vi lett[el]igen kunde eracte, at de saa vel som flere af Sverriges crones undersaatter ingen behagelighed kand hafve til denne nye oc saa gandske unødig krig, som it eller faa urolige hofveder i Sverrig hafve anstiftet oc begynt, meget mindre til denne uhørte proces, at vi den stund vi med største bekostning hafde vore gesandter til Osnabryg liggendis til at skaffe den svenske crone fred med keiseren, det oc saa vit hafde bragt, at de keiserske fuldmectige til stæde oc berede sig befandte, derom at tractere, vi da i voris egne lande icke maatte nyde fred mens af Torstensons armee plutzlig ofverfaldis oc des saa gandske uafvidendis oc uadvaret, at den svenske nation baade nu oc saa lenge verden staar, skal høre ilde derfore, at de deris naboer uden nogen freds opsigelse eller fiendlig advarsel, som dog Tyrker oc hedninge skammis

ved at giøre, saaledis ofverfalde oc forfølge. Da skulle alle forbemeldte Elsborgs lens indbyggere hermed fuldkommelig være forsickeret oc hafve sicker leide at begifve sig til os oc fornemme den gode affection, vi dennem ville bete, saa enhver, som det begier, skal kunde boe sicker oc rolig i sit hus oc hiem umolefteret i alle maader, mens de, saadan voris tilbudne naade icke erkiende, hafve lettelig at slutte, hvad de dennem af os kunde hafve at forvente.

183.

1644 31. mars (paa vort slot Kiøbenhafn). *Åb. brev om, at den engelske nation ligesom tilforn må handle i kongens riger og lande.*

R: Sæll. reg. 21, 293.
O: Original udfærdigelse.
T: Samtidigt tryk på et blad.
Trykt efter T i Henrik Gødes »Forordninger 1643—64«, sign. Iiij; desuden hos Ketilsson: Forordninger for Island 2, 439—40.

Eftersom nogen tid forleden en part engelske skibe vaar befalet for serdelis aarsager at arresteres, saa hafve vi nu hermed bevilget oc tillat, at den engelske nation herefter maa igien, som de tilforn giort hafver, friligen oc aldelis ubehindret i vore riger, lande oc førstendomme, paa Elfven oc andre vore strømme handele oc vandele.

184.

1644 25. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om kongens tjæneres pligt til at göre vagt på voldene i København*[1].

Sæll. reg. 21, 296—7.

Eftersom borgemestere och raad och menige borger udi vor kiøbsted Kiøbenhafn nogle aar forleden sig for

[1] *I Danske kancellis samling af forordninger findes:* Vact-Ordning, Huorefter alle Kiøbenhaffns Borgere oc Indvaanere skulle sig rette oc forholde med den store Vagt, naar dend dennem tilkommer at holde. Tryckt udi Kiøbenhaffn, aff Melchior Martzan. Anno, M. DC. XL IIII, *6 blade signerede Aj—Bij med datum 1644 18. mars, optrykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 264—71.*

os hafver ladet beklage, at med vacten och anden byes tynge ulideligen och imod adskillige voris kiere her faders och her farfaders derom udgangne publicerede och dennom bevilgede privilegier vaar tilgaaen, hvorudofver vi och anno 1628 efter ansøgning hafver samme høistbemelte vore forfædris bemelte borgerskabet meddelte befalninger och mandater confirmeret och stadfest udi alle sine ord och puncter, eftersom de i forskrefne confirmation indførde ere; da efterdi forskrefne borgerskab sig endnu høiligen beklage, mange her i byen at findis, saa som vore egne tienere och andre flere, som byens jorder och eiendom nyde och besidde, hvilke sig med sær privilegier, benaadingsbrefve och andre prætexter skulle ville undskylde och befri baade for voldevact och contribution til de ny begynte verker och fortification, ville vi hermed befalet hafve, at alle och enhver denne byes indvoner, som udi vore forrige udgifne mandater och brefve icke ere exciperede och undtagen, och huse, jorder och eiendom her i byen self hafve, eller ved indførsel eller i andre maader det besidde, sig efter forrige vore udgangne mandater aldelis retter och forholde, och hvis di til byens befestnings contribution eller volde at holde vedlige billigen kand blifve for taxeret, det uden forsømmelse efterkommer, saa ingen, i hvad och for serdelis privilegier eller frihedsbrefve de kunde hafve erlanget, uden de i forrige mandater exciperede ere, blifver forskaanet, saa fremt [de] derfor icke skulle tiltalis och stande tilbørligen til rette.

185.

1644 23. avg. (Hafniæ.) *Missive til alle lænsmænd i Jylland om på tilbörlige steder at alle forkynde det dem herhos tilskikkede forbudsbrev*[1] *om, at intet korn må udføres af Jylland.*

Jyske tegn. II, 115.

[1] *Dette er ikke påtruffet.*

186.

1644 30. avg. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om, at skibe fra Elbingen indtil videre skulle passere for den told, som Hollænderne udgive.*

Sæll. tegn. 28, 206.

187.

1644 30. avg. (Hafniæ.) *Missive til Niels Krag [lænsmand på Lundegård på Mors], Erik Juel [landsdommer i Nörrejylland], Mogens Høg [landsdommer i Nörrejylland] og Mogens Sested [lænsmand på Skivehus] om, at vi i betragtning af, at det defensionsværk, som nu for hånden er, af mangel på penge ikke kan fortsættes med mindre det korn, som der i landet bliver udlovet og givet til kontribution, må udføres og göres til penge, ville have vort forbudsbrev på korns udførsel fra Nörrejylland*[1] *således limiteret, at det korn, som udgives til kontribution, må udføres og göres til penge, dog at de have indseende med, at intet andet korn udføres under det skin, og at de modtage pengene derfor og ikke anvende det til andet end defensionsværket.*

Jyske tegn. 11, 115–16.

[1] *Missive 1644 23. avg.*

188.

1644 2. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark om, at vi til vor skibsflådes beredskab så og til armeens underholdning og med vores Danmarkes riges råds råd og samtykke have anset for godt, at hver 10 bønder, selvejere eller andre, som have helegårde, skulle lægges i læg sammen og give os 10 tdr. byg, 10 tdr. rug og 10 tdr. havre eller 9 mark for hver tønde byg eller rug og 4½ mark for hver tønde havre, hvis dette kan falde lettere, og hver halvgård skal give os halv så meget. Halvparten skal udgives til 1. oktober og halv-*

parten 14 dage för jul på de steder, som deres lænsmænd forviser dem[1].

Sæll. tegn. 28, 211.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1641 17. novbr. (no. 112).*

189.

1644 3. septbr. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Åb. brev med proklamation til indbyggerne i Skåne.*

T: Samtidigt tryk på to blade.
O: Original udfærdigelse.

Trykt efter T i Henrik Gødes: »Forordninger 1643–64«, sign. Lj; afskrevet efter samme tekst i Sæll. tegn. 28, 212.

Eftersom vi nu udi guds den allerhøiestis nafn med voris armee udi vort land Skaane ere ankomne udi intention at giøre voris oc rigens fiender ald muelige afbrek oc skade, oc voris kiere troe undersaatter imod deris ulovlige gewaldt ald adsistentz oc bistand, da endog vi ingenlunde paa tvifle, at voris kiere undersaatter uden nogen voris erindring hafver deris æd oc plict i billigt act oc confideration, oc saadan voris loflige intention udi alle muelige maader seconderer oc fortsetter, hafve vi dog nødig eractet alle oc en hver her med saadan deris skyldighed til gemyt at føre med naadigst oc alvorlig befalling, at en hver skal være tiltenkt, saa vit ske kand, fienden skade at tilføie oc voris armee, hvor den sig befinder, at giøre ald fornøden tilførsel. De, som sig her udinden goedvilligen lader finde, skal sig ald kongelig naade igen hos os hafve at forsikre, andre som fienden enten met raad eller daad deris skyldighed imod os oc deris fæderneland uactet til hielp kommer, skal derfore tilbørligen oc uden ald naade straffis.

190.

1644 21. septbr. (vort feltleier for Malmøe). *Åb. brev om at det, da vi have kamperet her for vor købsted Malmø med vores arme, og da der til dennes underholdning behøves adskillig proviant og anden tjænlig vare,*

skal være enhver, som gör nogen tilførsel til bemældte vores lejer, tilladt dermed at passere toldfrit.

T: Samtidigt tryk på et blad.
O: Original udfærdigelse.

191.

1644 23. septbr. (Malmøhus.) *Revers til adelen i Jylland om, at vi, da den efter vor ansøgning og ikke af nogen pligt eller skyldighed, men for at bete deres tro, velmente og oprigtige gode affection imod os og deres fæderneland og forsikre det imod fjendlig overfald i denne farlige og vidt udseende tid, har erbødet i dette år til fædernelandets defension at udgive halvdelen af al deres jordebogs visse landgilde alt anslaget i hartkorn efter den sædvanlige rostjænestetakst eller om det nogen kan falde lettere at give penge i stedet, en tønde rug beregnet på ti mark, en tønde byg for otte mark og en tønde havre for fire mark, samt bevilget os af deres bønder at udgive af hver helgård to rigsdaler, af hver halvgård en rigsdaler, af hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, det forlig uagtet som han derom har gjort med husbonden, af hans lön to rigsdaler, den, som tjæner for halv lön en rigsdaler; hver pebersvend, maler, smed håndværksmand to rigsdaler eller des værd, og det til tvende terminer, nemlig st. Mortensdag og påske førstkommende, hvorpå de have begæret vor revers, — love og tilsige dem for os og efterkommere, konger i Danmark, at det anførte ikke skal regnes dem eller deres efterkommere til nogen pligt eller skyldighed eller præjudicere deres privilegier.*

Jyske reg. 10, 354—55.

192.

1644 5. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Sælland, Låland, Falster, Bornholm og Gulland*

om, at vi forårsages at holde vor skibsflåde i beredskab förstkommende forår, og at vi ikke have middel eller råd dertil, med mindre der kommes os til hjælp med en madskat, og at vi med vort Danmarkes riges råds råd og samtykke have for godt anset, at hver helgård skal give dertil 1½ lispund flæsk, to lispund kød og tre skålpund sennop og hver halvgård halv så meget; skatten skal være udgiven til 1. mars förstkommende[1].

Sæll. tegn. 28, 238.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1641 17. novbr. (no. 112).*

193.

1644 27. decbr. (Frederichsborg.) *Åb. brev om at de borgere, som flytte fra Køge, Slagelse og Næstved, når de vende tilbage, skulle udrede pro qvota, hvad byen imidlertid har udredet af indkvartering.*

Sæll. reg. 21, 322.

Eftersom foregifves en del af borgerskabet udi vor kiøbsted N. N. skal flytte der fra byen och tillucke deris husse och gaarde, paa det de kunde undslaa dennom fra tyngen udi denne besverlige tid, och vi noksom kunde besinde, at samme borgere, naar tiden blifver bedre — det gud naadeligen gifve — deris gaarde och husse igien ville søge at bevone som tilforn; da paa det den tynge, som udi denne tid paaleggis, icke allene skal gaa ofver di borgere, som blifve ved deris gaarde och samme tynge godvilligen udstaa, hafver vi for got anset, at dermed saaledis herefter skal holdis, at de borger, som hafver forlat eller herefter forlader deris husse och gaarde, skal, naar de vil deris husse och gaarde igien antage, udstaa pro qvota, hvad besvering byen hafver udstanden med indkvartering, midlertid de fra deris husse och gaarde veret hafver.

194.

1645 2. januar. (Frederiksborg.) *Missive til lænsmændene i Sælland, Låland, Falster, Fyn, Skåne, Born-*

holm, Gulland og Norge om at lade den ny reces forkynde.

Sæll. tegn. 28, 248.

Vi tilskicke eder herhos voris ny reces, den vi ville, at i paa tilbørlige steder skal lade forkynde och siden derofver holde som ved bør.

195.

1645 2. januar. (Frederiksborg.) *Missive til landsdommerne i Sælland, Låland, Fyn, Møn, Bornholm, Gulland og Bleking om at forkynde den ny reces og herefter anvende den.*

Sæll. tegn. 28, 248—9.

Vi tilskicke dig herhos voris ny reces, den du skal lade forkynde paa landstinget och siden derefter udi dine domme dig rette och forholde, som du det acter at forsvare och vere bekient.

196.

1645 23. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev til bønderne i Sælland, Møn, Låland, Falster, Langeland, Bornholm og Gulland*[1], *hvem de end tjæne eller tilhøre om, at vi til vore rigers nødvendige forsvar, vort krigsfolks underholdning og flådes udrustning i denne besörgelig og vidt udseende krigstid behøve en ansenlig summa penge, efterdi fjenden dog til deres fjendtlig intention imod os og vore riger og lande des bedre i værk at sætte stærk til lands og vands armerer, og derfor forårsages vore undersåtter om en almindelig skat og landhjælp at besøge, hvorfor vi med vore Danmarkes riges råds råd og betænkende have anset for godt at besøge dem om en almindelig landskat i rigsdaler in specie*

[1] *Fyn nævnes ikke og missivet til lænsmændene om skatten af s. d. nævner heller ikke Fyn, men rigtignok heller ikke Låland, Falster og Lavind. Lænsregnskaberne vise imidlertid, at skatten betaltes af bønderne i disse lande, derimod ikke af dem i Fyn.*

til påske førstkommende, hvis de ikke ville tiltales og straffes; hvis nogen hellere vil give varer, proviant og kåber end penge, da skal 1 tde. rug regnes for 14 mark, 1 tde. byg for 10 mark, 1 tde. malt for 11 mark, 1 tde. havre for 1 rdlr., 1 skålpund kåber for 14 sk., 1 skippund flæsk for 14 rdlr. og 1 tde. smör for 18 rdlr., og skal hver fjærde tønde af byg og rug være opmålt og hver tønde havre løs topmålt[1].

Sæll. tegn. 28, 261—63.

[1] *Skatten ansættes med det dobbelte beløb mod skatten efter åb. brev 1639 19. jan. (no. 7), med hvilket ovenstående brev i øvrigt er enslydende.*

197.

1645 23. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev til købstæderne i Sælland, Falster, Låland, Lavind og Fyn om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 196 . . . ville besøge dem om en mulig hjælp således, at alle huse, gårde og ejendomme i byen, hvem de end tilhøre, dog gejstlighedens residenser undtagne, takseres af 12 uvillige danemænd, udkrævede af borgemestre og råd, og at der siden udgives 2 rdlr. af hvert hundrede af den udfundne værdi, hvilke enhver må udgive til os med rede penge, guld, sølv, kåber eller proviant, som det kunde falde ham lideligst*[1]. *Hjælpen skal leveres inden påske førstkommende til deres lænsmænd, dog fra København til hofmesteren.*

Sæll. tegn. 28, 261.

[1] *Der sattes samme takst på varer som i brev s. d. no. 196, kun at en tønde rug, byg og malt i de fynske købstæders breve sattes til 2 rdlr.*

198.

1645 23. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev til præsterne i Sælland, Fyn med Smålandene, Gulland og Bornholm om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 196 . . . ville besøge dem hver om en mulig*

hjælp af 8 rdlr. eller 6 slette mark for hver daler, som skal udkomme inden påske førstkommende[1].

Sæll. tegn. 28, 259—60 og 266—67.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1639 18. jan. (no. 5). Skatten fra Gulland skal leveres lænsmanden.*

199.

1645 23. jan. (Frederiksborg.) *Åb. brev til kapitlet i Roskilde om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 196 . . . ville besøge dem om en hjælp af 1000 rdlr. in specie, som de skulle levere inden førstkommende påske i vort eget kammer.*

Sæll. tegn. 28, 265.

200.

1645 25. jan. (Hafniæ.) *Instruks for Kristoffer Lindenov til Lindersvold* (Lindisvold), *der tillige skal være oberstlöjtnant, som tilsynshavende og befalingsmand på Holmen for vort slot København*[1].

Sæll. reg. 21, 328—33.

[1] *Det er anset for unødvendigt her at optage hele teksten.*

201.

1645 3. febr. (Kronborg?) *Ordinans om den told, som skal udgives til landkommissærerne.*

Toldrulle hvorefter tolden udi disse riger Danmark och Norrige och underliggende øer herefter skal oppebergis undtagen Øresund, som intet dermed hafver at befatte, och er samme toldrulle udgaaen dend 26. aprilis 1643. Disligeste hvis told til commissarierne udgifves efter ko. mai. Toldordinanz udsted dend 3. februar 1645, *er titlen på et hæfte, hvori de to anførte rullers satser ere indførte ordnede efter alfabetet. Toldrullen 1643 26. april er meddelt ovfr. under no. 147. Da kommissarietoldrullen synes tabt, er dens poster nedenfor meddelte efter det nævnte register.*

	Indlendiske	Udlendiske
1 tønde saltet aal	9 sk.	12 sk.
1 snes tørre aal	2 »	3 »
1 otting agurker	2 »	3 »
1 tde. biug	3 »	4 »
1 tde. boghvede	4 »	5 1/2 »

	Indlendiske	Udlendiske
1 tde. bønner	4 sk.	$5^1/_2$ sk.
100 bunke fisk	12 »	16 »
1 tde. beg	8 »	12 »
1 lest beg	1 rdlr.	$1^1/_2$ rdlr.
1 skippund blaar	8 »	10 sk.
1 degger bukskind	2 ort	$2^1/_2$ ort
1 biørnskind	12 sk.	17 sk.
1 bruerskind	12 »	13 »
1 buk	8 »	10 »
1 bede	4 »	5 »
1 tde. erter	4 »	$5^1/_2$ »
1 elshud	16 »	22 »
1 amme fransvin	6 ort	9 ort
1 skippund flesk	36 sk.	48 sk.
1 tønde køckenfit	18 »	1 ort
1 tønde flønder	4 »	5 sk.
1 skippund tørfisk	$1^1/_2$ ort	$^1/_2$ rdlr.
1 lest saltet fisk	1 rdlr.	5 ort
1 tønde skruefisk	30 sk.	40 sk.
1 lest nacker eller sporder	$1^1/_2$ rdlr.	2 rdlr.
1 skippund fieder	8 sk.	1 ort
1 felfraas	10 »	13 sk.
1 faar	4 »	5 »
1 tde. gryn af adskillig slag	6 »	8 »
1 vord graasei	2 »	3 »
1 gied	4 »	5 »
1 deger giedskind	1 ort	$1^1/_2$ ort
1 mantel graaverk	13 sk.	17 sk.
1 tønde hvede	4 »	$5^1/_2$ »
1 tønde arregryn	2 »	3 »
1 tønde honning	4 rdlr.	5 rdlr.
1 tønne hierteslaug	18 sk.	1 ort
1 tønde helt	4 »	5 sk.
1 tønde hvilling	4 »	5 »
1 tønde hornfisk	4 »	5 »
1 degger oxehuder	3 ort	1 rdlr.
1 degger kouhuder	$1^1/_2$ »	2 ort
1 deger hestehuder	1 »	1 »

	Indlendiske	Udlendiske
1 hud puntleder	8 sk.	16 sk.
1 tilgiort hud	4 »	8 »
1 hiortehud	5 »	$6^1/_2$ »
1 mantel hermelin	13 »	17 »
1 hest, som udføres med forhøielse.	1 ort	?
1 tønne ister	18 sk.	1 ort
1 tønde kiød	2 ort	3 »
1 fierring fersk kiød til skibsbehouf.	18 sk.	1 »
1 tønne kallun	18 »	1 »
100 kuller tørre	4 »	5 »
1 tønne kuller	4 »	5 »
1 vord kabelou	4 »	5 »
100 klipfisk	12 »	16 sk.
1 deger kardevan	1 ort	2 ort
1 degger kalfveskind	10 sk.	14 sk.
1 tde. lax	18 »	$1^1/_2$ ort
1 spegelax	2 »	2 »
1 vorde lange, torsk eller kabelau.	4 »	5 »
1 tønde Lønborger salt	12 »	18 sk.
1 losskind	1 ort	$1^1/_2$ ort
1 skippund lius	$1^1/_2$ »	2 »
1 lamb	4 sk.	5 sk.
1 tønne miel	3 »	4 »
1 tønne malt	3 »	4 »
1 tønne makrel	4 »	5 »
1 lest nødder	4 ort	6 ort
1 tønde nødder	8 sk.	12 sk.
1 tønde nødekiød	2 ort	3 ort
1 tønne nødehofder, tunger eller kallun	18 sk.	1 »
1 skippund oeste	18 »	1 »
1 tønne oxehofder	18 »	1 »
1 tønne oxetunger	18 »	1 »
1 pundlæders hud	8 »	16 »
1 tønde rug	3 »	4 »
1 ame rinskvin	2 rdlr.	3 rdlr.
1 rinshud	5 sk.	$6^1/_2$ sk.
1 refskind	4 »	$5^1/_2$ »

	Indlendiske	Udlendiske
1 tønne smør beregnit til 14 lispund.	1 1/2 ort	2 ort
af 1 lispund smør	2 1/2 sk.	3 1/2 sk.
1 fed svin	8 »	10 »
1 marsvin	4 »	5 »
1 tønne tør sild	4 »	5 »
1 tønne sund och mager	4 »	5 »
1 lest sennop	1 rdlr.	1 1/2 rdlr.
1 amme spansk vin	2 »	3 »
1 lest tomme tønder	1 1/2 ort	2 ort
1 skippund vox	1 1/2 rdlr.	2 rdlr.
1 tønde vecker	2 sk.	3 sk.
1 veder	4 »	5 »
1 pibe er 2 oxehofder	15 ort	22 1/2 ort
1 oxehofved er 5 anker	7 »	11 o. og 6 sk.
1 amme er 4 anker	6 »	9 ort
1 anker giver	1 1/2 »	2 »
1 pak eller støcke vadmel	4 sk.	6 sk.
1 skippund uld	1 rdlr.	5 1/2 rdlr.
1 ulskind	10 sk.	13 sk.
1 deger ulskind	30 »	40 »

Hvis vare, som anslaaes udi penge och gifves deraf til told 3 1/2 procente eller 4 1/4 pro cente beregnet udi rugverd endtil hele eller halfve hundret rixdaller som efterfølger: af 100 richsdaller indlendiske 3 1/4, udlendiske 4 1/2 rd.

202.

1645 13. febr. (Frederiksborg.) *Brev om udskrivning af bådsfolk*[1].

[1] *Brevet er ikke indført i kancelliregistranten, men i Sæll. tegn. 28, 291 er optaget en dateret liste over de udskrevne bådsmænd, som meddeles i tillæg. Borgemestre og råd fik 1645 13. febr. missive om at slå tromme og hverve bådsfolk (a. st. 290). I februar 1645 udstedtes pas til 3 kaptejner, som efter de dem medgivne lister skulde udtage bådsmændene (Sæll. reg. 21, 342—43).*

203.

1645 25. februar. (Hafniæ.) *Åb. brev om de vilkår, på hvilke generalstaternes undersåtter frit må handle med Sverige.*

Sæll. reg. 21, 340.

Vi hafver paa de generalstater deris venlig anmoding och begiering bevilget och tillat . . . at deris undersaatter intil fredstractaterne, som nu imellom os och cron-Sverig er foretagen, kommer til ende, maa fri och ubehindret søge cron-Sverige och des hafner, de allene undtagen, som af os kand vere blocqvered eller beleggert med saadan condition och vilkor, at de icke svenske gods, mens allene hvis dennom self tilhører, skal indtage, ei heller cron-Sverige nogen tilførsel giøre af krud, lod, munition, gever, tackel, tove eller andet til krig och skibes udrystning tienendis vare.

204.

1645 26. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at den engelske nation frit må handle på kongens riger, så længe de ikke foretager ny arrest mod kongens undersåtter.*

Sæll. reg. 21, 340.

Vi hafver den engelske nation bevilget och tillat . . ., at den fri och ubehindret maa handle och trafficqvere her i vore riger och lande med deris skibe och gods, dennom søge och uden nogen hinder eller forfang dermed passere Øresund, naar de den ordinarie der paabudne told och rettighed erlegger och betaller, uden ringeste tiltale eller arrest for hvis skibe de af vores der kand hafve anholden, saa lenge de ingen ny arrest imod nogen af voris foretager.

205.

1645 22. april. (Hafniæ.) *Missive til borgemester og råd i København om straks at lade opsætte træheste ved alle portene og tilholde officererne over borgerskabet uden persons anseelse at straffe dem, som komme drukne på vagt, såvelsom dem, der siden eller andet steds drikke sig drukne på deres vagt, eller som gå fra deres post för tiden.*

Sæll. tegn. 28, 334.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5. 278—79.

206.

1645 22. april. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Sælland, Fyn og Skåne om forskellige bestemmelser vedkommende gudstjænesten og menighedens forhold under denne, bl. a. om soven i kirkerne.*

R: Sæll. tegn. 28, 334—35.
O: Orig. udfærdigelse til bispen i Fyn i Fyns bispearkiv.
Trykt efter R i oversættelse i Ny kirkehistor. saml. 4. 457—58, efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 317–19.

Vi beder eder og ville, at i giører den anordning, at herefter i alle kierkerne udi eders stift ingen psalmer siungis uden de, som almuen hafver lert, saa och at ungdommen tilholdis at lere det samme. I lige maader ville vi och, at kvindfolkene skal tilholdis och formanis at sidde ofver ende i kierken, naar der siungis, och tillige med den anden menighed at siunge psalmer. Saa ochsaa, at de store tiunde udi vor kiøbsted Kiøbenhafn och andre kiøbsteder sig icke mindre til undervisning och ofverhøring udi børnelerdom skal indstille end paa landet; de, som det icke giører, dieris nafne skal af presterne hos øfrigheden andragis, at de derfor tilbørligen kand blifve straffede. Er och for got befunden, at de gemene unge folk icke skal af presterne trolofvis, før end de der hafver bevist, at de dieris børnelærdom lert hafver. Paa det at den store uskickelighed, som med sofven udi kierken begaaes, kand forekommis och afskaffis, er voris vilie, at der folk skal tilforordnis, som kand gaa om med lange kieppe til at slaa dennom paa hofvedet med, som sofver under predicken. Dette alt sammen skal i alvorligen hafve i act, at det med flid sker och efterkommis; och dersom nogen befindis sig derimod at opsette, da ville vi, at de, andre til afsky, exemplariter derfor skal straffis.

207.

1645 23. apr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og råd i København om straks at göre inkvisition inden og uden byen og erfare, hvad fremmede folk der findes og lade os det vide; ligeledes skulle de hver aften, når portene lukkes, lade os vide, hvem der den dag er kommet ud eller ind, det være sig indlændiske eller udlændiske.*

Sæll. tegn. 28, 335.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 279.

208.

1645 25. april. (Hafniæ.) *Ordinans om indkvarteringen i Sælland.*

R: Sæll. reg. 21, 354—58.
T: Ordinantze, huor effter ... at rette oc forholde. Cum grat. & Priv. Ser. Reg. Majest. Prentet i Kiøbenhaffen, af Melchior Martzan. M. DC. XLV. *4 blade sign. Aj—Aiiij.*
Trykt efter T i Gødes »Forordninger 1643—64«, sign. Mj—Miij.

Ordinance, hvorefter vi Christian den fierde . . . vil, at voris officerer til hest och fods saa vel gandske cavallerie och infanterie, som her i vort land Selland ere indqvarterede, disligeste ganske borgerskab her samme steds imod hverandre sig uryggeligen skal hafve at rette och forholde.

1. For det første anlangendis høie officerer intil ritmesterne inclusive da efterdi de af borgemester och raad blifver indqvarteret hoes de formufvenste udi byen, da hvilken vert, som vil spise officererne, som hand best kand bringe til veie, med fornøden got dansk øel til maaltidet, skal hannom gifvis for hver maaltid en rixort; hvis de ud af vien dricker ofver maaltidet, øel och vin imellom maaltid, saa vel som for indbødne giester, derfor betale serdelis, hvilket hand skal strax betale, med mindre verten hannom vil godvilligen borge. Officerernis folk anlangendis, som icke æder eller spisis ved hans eget bord, da regnis for hver af dem som[1] for en gemen rytter.

[1] *T:* ligesom.

Dersom ochsaa verten heller vil gifve penge end spise, da skal hand gifve en oberistlieutenant maanetlig, maaneden beregnet til 32 dage, paa sin egen person och hans tienere, som hand holder til sig och sine hestis fornødenhed, et half hundrede rixdlr., hvorforre obristelieutenanten skal sielf spise sig och sine folk. En major til hest skal gifvis til sig och sine folk, om verten heller vil gifve penge end spise hannom, maanedlig fiurgetiufve rixdlr.; en ritmester paa sig och sine folk tredufve och fire rixdlr. Dernest ligger borgemester och raad lieutenanter och cornetter hoes got folk udi byen, hvilke, dersom de ville spise dennom, som de best kand bringe til veie, med nødtørftig got dansk øel til maaltidet, da skal hannom gifvis for hver maaltid en rixmark, som er 20 sk. dansk; men hvis der drickis imellom maaltidet och for indbødne giester, derfor betale serdelis, hvilket hand skal strax betale, med mindre verten hannom vil godvilligen borge; men dersom verten heller vil gifve penge, da gifve hand lieutenanten tifve och sex rixdlr. at spise sig self och sine folk; en cornet tifve rixdlr. maanetlig paa sig och sine folk; regimentsqvartermester paa sig och sine folk femten rixdlr. De andre underofficerer gifver for hver maaltid, fornøden dansk øel i med beregnet, om verten dennom vil spise, ti sk. danske; mens dersom verten heller vil gifve dennom penge, da gifvis en qvartermester och corporal maanetlig paa sig och sine folk hver femten rixdlr.; en regimentssecretarius gifvis maanetlig ti rixdlr.; feldpresten gifvis maanedlig sex rixdlr.; stockerknekter gifvis maanetlig tu rixdlr., profos gifvis maanetlig fem rixdaller.

2. For det andet, dersom verten vil spise rytteren, da skal rytteren lade sig nøie med tu eller trei retter i det høieste, halfanden pot dansk øel til maaltidet, och skal hannom derfore kortis och borgeren igien gifvis sex skilling danske for hver maaltid; dog forbydis derhos

rytteren nogen[1] giester at maa bede; men dersom verten heller vil gifve hannom penge, da skal hand gifve hannom om uggen, hver ugge beregnet til otte dage, en rixdlr., hvorfor rytteren skal spise sig self och verten hannom aldelis ingen service plictig at vere, uden med seng, ild och lys; dog skal rytteren lade sig nøie med den ild, som verten sielf kaager ved, och det lys, verten self ser ved.

3. For det tredie skal verten forskaffe hver rytter til sin hestis fornødenhed om uggen, beregnet til otte dage, en half tønde hafre eller, dersom den i fremtiden icke blef at bekomme, da udi den sted halfparten saa meget biug efter voris krigsartickelsbref, hvorfor hannom udi sin tid skal afkortis en half rixdlr. och borgeren igien gifvis. Dersom ochsaa udi fremtiden hafren kom udi anden pris, da derom anderledis at ordineris. It got les høe och et les strøelse skal rytteren ochsaa forskaffis om maaneden, hvorfor hannom skal kortis ni mrk. danske, och dersom strøelse icke kand bekommis, da udi det sted tørre breiner, tang eller sand at forskaffe. Dersom ochsaa[2] borgerskabet vil gifve officerer til fods och soldater heller penge end spise dennom, da skal en oberst gifvis paa sig och sine tienere maanetlig et half hundrede rixdlr.; en oberstlieutenant et half hundrede rixdlr.; en major tredufve rixdlr.; en capitaine tifve rixdlr.; en lieutenant ti rixdlr.; en fendrik otte rdlr.; de andre underofficerer hver fire rdlr.; en gemen soldat om uggen en half rdlr.; hvorfor de skulle spise sig selfver, och skal enhver soldat kaage ved sin vertis ild och se ved hans lys. Dragonerne belangendis, da holdis med dennom ligesom med foedfolket, alleniste at capitainen fanger friqvartier paa tu heste, lieutenant paa en hest och fendricken paa en, hvilke tracteris lige ved rytterheste.

Derforuden gifves paa hver dragonerhest om maaneden

[1] *T:* ingen. [2] *T forbig.:* ochsaa.

et les høe, om uggen en skippe hafre, om de brugis meget, mens om sommeren, naar mand kand hafve græs, visis dennom platse til at slaa deris heste ud paa; udi steden for strøelse skal breiner, sand eller tang dem gifvis. En dragoner gifvis ochsaa om maaneden en half rixdlr. til beslag til sin hest.

4. For det fierde blifver borgerne och hermed advaret icke at borge nogen rytter eller soldat vider end forskrefne puncter om formelder, saa fremt de icke self vil stande deris egen eventyr och skade.

5. For det femte skal ingen officerer, rytter eller soldat sig understaa self qvartier at tage, mens lade sig benøie med de qvarterer, borgemester och raad dennom anviser; hafver nogen paa sit qvartier at klage, da søge och gifve det an med god maniere hos borgemester och raad; icke heller skal nogen officerer befrie nogle huse eller lossementer videre end det ene, hannom af borgemestere och raad assigneris, och det efter voris tilforne udgangne ordinants. Hafver hand flere heste och folk, end hans vert er paalagt at holde, da gifvis dennom af borgemester och raad paa andre bekvemmelige steder qvartier til dennem, saa vit dennom efter rulden bør at gotgiøris. Och hvis videre heste och drenge (som icke findis udi rullen) officerer eller rytter hafve, det skal de vere tilfortenkt at afskaffe efter voris befalning eller ochsaa self betinge sig qvartier dertil, saa ingen derofver klager; sker derimod, ville vi saadant hoes officererne vide at søge.

6. For det siette skal ingen borger understaa sig at holde rytter eller soldat til sit nat eller dag med drik eller anden letferdighed, saafremt hand icke vil miste sin betalning och endda derforuden tilbørligen stande til rette; icke heller skal nogen rytter eller soldat besverge sin vert med dricken och svermen dag eller nat, mens naar det

hannom forløfvis af hans officerer, kand hand giøre det udi kroerhuse; giør hand derimod, da hans officerer derofver at holde.

7. For det siufvende skal officererne vere tilfortengt, at de tilholder deris underhafvendis ryttere och soldater icke at understaa dennom at giøre borger eller bønder nogen skade paa deris agger, eng, hafer eller hvis udi kiøbsteden ind- eller udføris; i lige maader ochsaa at tilholde dennom ingen at understaa sig at gaa eller ride i marken med deris bøsser eller pistoler, med mindre officererne dennom vil bruge paa vagt eller udi deris exercitier; disligiste at de tilholder dennom icke at rende paa gaderne, meget mindre skyde eller løsse deris gever, uden det dennom blifver befalt, paa det at børn, folk eller noget andet icke derudofver skal lide nogen skade. Officererne skal icke heller forgiette at lade patrullen gaa hver udi sit qvartier och ved officerer eller tilforordnede ryttere lade flittig randsage och inqvirere udi rytternis qvartier hver aften efter aarsens tid, at rytterne ere udi deris qvartier och gaar til hvile udi rette tide, paa det verterne icke skal molesteris ofver tiden, icke heller byen och husene formedelst tobaksdricken, ild eller lys gerader udi fare.

8. For det ottende skal ingen borger understaa sig at smele paa nogen rytter eller soldat eller dennom ilde tiltale, anseendis at de alle samptlige voris tiener och erlige folk ere och tiene deris fæderne rige til nytte. Sker saadant, skal borgemester och raad strengeligen derofver straffe. Icke heller skal nogen rytter eller soldat smele eller skielde paa nogen borger, icke heller forakte hans mad och ilde dermed omgaais. Sker saadant, och officererne icke straffer derofver, da ville vi hafve voris strenge tiltale til officererne. Paa landsbyerne skal ochsaa hermed saaledis forholdis.

9. For det niende skal ingen rytter eller borger ved høieste straf hefne sig self, mens enhver beklage sin nød for sin øfrighed, och dersom udi forskrefne poster enten ofver spisningen, tractement, ofverlast, indqvartering eller nogen anden maader kunde klage och irringer[1] komme imellom borgerskabet, rytteriet eller soldaterne, da skal dermed forholdis efter voris førrige ordinance, saaledis at nogle visse af officererne, saa vel som nogle af borgemestere och raads eller borgerskabets middel kommer tilsammen paa et visse sted och da forhøre baade borger och rytter; befindis da rytteren skyldig, da hans officerer hannom tilbørlig at straffe; befindis borgeren skyldig, da borgemestere och raad hannom at straffe; befindis de begge skyldig, da begge at vere straffen undergifven. Var det den ting, som de icke kunde enis om, da gifve det deris lensmend och høiere officerer til kiende, som det paa sine tilbørlige steder kand videre søge.

10. Borgemester och raad skal och holde rigtig rulle paa ald det folk, som udi hver kiøbsted er indqvarteret, och ved dag och datum anteigne, naar nogen af dennom vid døden afgaaer eller i nogen anden maader bortkommer, eller nogen forandring sker ved compagnien, och det efter voris førrige[2] udgangne ordinance maanetlig, eller naar det begieris, commissarierne lade vide.

11. Dersom fornøden giøris paa hver species at giøre en vis taxt for dennom, som vilde holde deris egen kost, da skal saadant ske udi hver kiøbsted ved voris lensmend och borgemestere och raad, efter det billig kiøb, som saadant paa hver sted kand gielde.

[1] *RT tilf.:* kunde. [2] *T:* føre.

209.

1645 1. maj. (Hafniæ.) *Missive til bispen i Sælland om at tilholde præsterne i stiftet, at de med det*

aller förste levere fra sig rigtig fortegnelse först på alle decimantes i deres sogne og siden på alle personer, som findes i deres sogne, hver efter sin alder; dersom de ikke angive denne rigtig, skal præsten så vel som personen, for hvert år de fortiendes vorder, give 1 rdlr. til straf.

Sæll. tegn. 28, 343—44.

210.

1645 2. maj. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om behandlingen af de Engelske, som skulle erlægge told i Sundet.*

Sæll. tegn. 28, 344.

Vi hafver de Engelske paa dieris anmodinge bevilget, at de herefter udi Øresund tolden skal udgifve efter den reduction, som derpaa med dennem skede 1637, hvilke engelske skibe med goeds ladet och herefter en courtrulle med dieris deputatis haand underskrefvit och compagniens seigl beseglet eder præsenterer och fremviser, de maa ubehindret dieris reise fortsette, dog at de igien paa hiemreisen tolden erlegger, eftersom de dog fra Engeland ordinarie ingen penge medbringer. — Vi ville och, at i herefter ingen vare af engelske skibe til voris behof skal udtage, under hvad prætext det och ske kunde, uden i derpaa voris egen eller voris høie officerers specialordre och befalning [hafve]; af hvis och da til voris egen behof udtagis, deraf skal ingen told gifvis. — Hafver och for got anset, at de engelske herefter i steden for en rosenobel maa gifve 4 rdlr. 1 ort efter, som de nu gielder. — Ere derhos tilfreds, at courtrullen skal holdis for en rictig angifvelse paa dieris vare. — Dersom nogen skib mere fører end den udviser, skal skipperen det i ser angifve, saa frembt goedset icke skal vere confiskeret. — Herforuden er det voris alvorlige vilie och mening, at i saa vel som

visiteurerne udi Øresund de engelske med toldens erleggelse och visitering icke herefter skal opholde, men dennem lige ved andre det første mueligt klart giøre och expedere.

211.

1645 4. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om, at alle apotekere skulle rette sig efter den ny apotekertakst.*

Sæll. reg. 21, 359—60.

Eftersom vi af atskillige vore undersaatters klagelig angifvende komme udi forfaring, hvorledis apoteckerne her i vort rige Danmark sig understaar deris medicamenter och droger for ganske ubillig och fast ulidelig pris at selge oc afhende, hvorudofver de, som ved ringe middel ere, mesten foraarsagis, endog de vel hart trenger, sig medecin och lægedom gandske at entholde, oc saaledis icke bruge de middel, som gud den allerhøieste forordnet hafver enten sygdommen med at forrekomme eller oc ved hans naadige bistand at curere, da paa det saadan ulempe med alle maa afskaffis, oc apoteckerne saa vel som andre noget vist kand vide, hvorefter de dennom udi medicamenternis afhendelse och kiøb skulle rette och forholde, hafve vi for got anset en almindelig och billig taxt paa alle de medicamenter, som i et velbeskicket apotecke med rette bør at findis, af hæderlige och høilerde voris lifmedico och facultate medica i universitetet her i vor kiøbsted Kiøbenhafn at lade giøre och forfatte, hvilken vi ville, apoteckerne ofver ald vort rige Danmark uden modsigelse eller forrevendelse uryggeligen skulle holde och observere; oc eftersom vi noksom kunde besinde, en part apotecker mod forskrefne taxt sig at ville forgribe, menendis den gemene mand sig derpaa icke at kunde forstaa, om de den holder eller ei, ville vi dennom hermed hafve advaret, at saafremt saadant befindis, vere sig hvor ringe det och vere kunde, eller oc at de de medicamenter holder och

afhender, som af medicis gamble, forfalskede eller udyktige kunde eraktis, skulle de ei allene deris bestilning straxen hafve forbrut, men endoc derfor stande til rette, som de voris befalning modvilligen ofvertreder och forakter. Vi ville och medicis strengeligen hafve injungeret, at saa fremt de fornemmer nogen mod samme af medicis forfattede och herhos føiede taxt sig at forgribe, de det da gifver til kiende och med ingen i nogen maader ser igiennom fingre, med mindre de os self dertil vil svare.

212.

1645 6. maj. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Sælland om, at en del borgere skulle være flyttede fra købstæderne, hvor de ere bosatte, formedelst den besværlige indkvartering, således at en stor del gårde og huse stå øde og ledige og ville göre det endnu, og at de derfor skulle have indseende med, at sådant ikke sker, og forbyde bønderne at huse og hæle sådanne borgere, som ere flyttede fra købstæderne, under deres fæstes fortabelse, med mindre borgerne ville flytte til en anden købstad, nedsætte sig der og straks tage borgerskab og udstå lige tynge ved andre der boende.*

Sæll. tegn. 28, 347—48.

213.

1645 8. maj. (—) *Åb. brev om, at borgerne i Malmø må betale deres fornødenheder med varer i stedet for med rede penge.*

Skånske reg. 5, 428.

Eftersom borgemestere oc raad udi vor kiøbsted Malmøe hoes os klageligen lader andrage, at de icke hafver middel til at betale med rede penge, hvis dennom af humle, salt, sild, fisk, brende, erter oc anden fornødenhed tilføres, da hafve vi paa deres anmoding oc begering bevilget oc tillat . . ., at de maa gifve vare for vare, oc

hvis dennom af forskrefne varer, humle, salt, sild, fisk, brende, erter, vin eller mel tilføres, maa [de] igien betale med hvis varer de nu hafver, det vere sig rug, korn, malt eller gryn, efterdi de til rede penge ringe eller ingen raad hafver.

214.

1645 10. maj (paa vort slot Kiøbenhafn). *Ordinans for skibskaptejnernes forhold.*

T: Ordinantze, hvoreffter Voris Skibs-Capiteiner sig hereffter skal rette oc forholde. Cum Grat. & Priv. Ser. Reg. Majest. Prentet i Kiøbenhaffn, Aff Melchior Martzan. M. DC. XLV. — *4 blade, hvoraf det ene tittel.*

O: Original udfærdigelse.

Trykt efter T i Henrik Gødes »Forordninger 1643—64«, sign. Miiij—Nj.

Eftersom vi befinder, at vore søecapiteiner oc leutenanter liden eller ingen opsict hafver med vores flode eller med deris underofficerer udi voris skibe, al tid forevendendis, at enhver selfver til sit bør at svare, hvorofver al ting gemenlig stander udi disordre, end dog vi fornemmeligen derfore hafver capiteiner oc leutenanter udi voris tieniste, at de med alle oc enhver, som under deris commando ere, skulle hafve indseende, at de giøre oc efterkomme det, deris bestillinger udkrefver, oc de hafver gifvet dem an fore saa vel som oc selfver bør dem at beflitte at forstaa alt, hvis deris underofficerer bør at vide, oc inden skibsborde bør at foretages, paa det voris tieniste dis bekvemmeligere kunde blifve forrettit, oc vi kunde hafve aarsage til enhver efter sin flittighed oc forstand at betenke, ti ville vi det herefter saaledis forordnet hafve:

1. Først at admiralen paa Bremmerholm skal befale oc tilholde alle capiteiner oc leutenanter, som aarlig bestalning hafver, at de saa tilig om foraaret møder her udi Kiøbenhafn, som hand fornøden acter, oc siden dagligen at være til munstringen paa Bremmerholm, at hand deraf

kand forordne nogle visse af dennem at forblifve ved hver slags arbeide, det være sig paa skibe eller andensteds at tilse, at det forordnede arbeide gaar for sig, saa folken med flid forretter hvis anbefalet er.

2. Dernest skulle alle capiteiner oc leutenanter hermed alvorligen være befalede med alle deris anbefalede underofficerer oc baadsmænd saadan indseende at hafve, at al ting blifver holdit oc forrettet, som det sig bør, oc de selfver ville svare til, om noget fattis, naar vores admiraler dennem lader visitere, oc udi synderlighed skal enhver af dennem hafve indseende:

1. Med skibene, at de retteligen kølhales oc flyes neden under, udtakles oc baglastis, saa navigationen icke forhindris.

2. At kaasen retteligen dirigeris til de steder forordnet er, saa skibene paa god rei oc udi gode hafner ind oc udbringis, hvor oc naar fornøden giøris.

3. At tømmerratzien saaledis anleggis, at skibene al tid ere drefne oc dictede oc saaledis med backe oc andet forsiunede, at de for entren oc indfald kunde være forvarede oc faste.

4. At styckerne vel ere ordinerede oc stander saa høit i portene, at de kunde rettis oc rigtis saa høit oc lagt agter oc for, saa de i en hast med smecker redskab vel forsiunede kunde ind oc udbringis, lades inden bords oc vel anleggis, som det sig bør.

5. At al ting blifver smurt og glat holden, saa redskabet læt kand op oc neder, frem oc tilbage halis, hvorfore de oc til den ende med kocken skulde hafve at tilse, at køckenfittit samlis oc bevaris til des fornødenhed.

6. At victualien blifver retteligen annammit, som got er, tilbørligen udbyttit ved ret vect, maal oc maade, som forordnet er, oc dagligen tilses, at hver mands nafn, som

ude blifver, ved dag oc dato antegnes, saa kieldersvenden icke derved skulle søge deris egen fordel oc voris skade, hvorfore de hver aften skulle affordre skrifverens undertegnede seddeler paa [hvor][1] mange mand den dag icke i skibet er blefven spist, saa det siden paa forordnede steder kand ofverregnis oc liqvideris, som det sig bør.

[1] *Fattes i TO.*

7. Oc paa det enhver, som mere ved frygt oc afve end som ved egen ære oc forfremmelses befordring ville drifves til det, hand bør at giøre, oc derimod de, som sig troligen oc mandeligen forholder, kunde nogen recompense hafve at forvente, da ville vi hafve forordnet paa vores Bremmerholmb (som oc med floden skal udsegle naar tilsiges) en fiskal, som alle forseelser oc sager skal optegne, dennem for retten kalde oc til doms befordre uden ald vild oc venskab, oc at alle forseelser, som icke expresse benefnis, hvorledis straffes skulle, de skulle straffes med en 2, 3 eller flere maaneders solds forbrydelse, hel eller half aars fortabelse, ja oc vel med deris gandske restis forbrydelse, mere eller mindre efter sagens leilighed; men alle vegne hvor lif eller ære forbrydes, der ocsaa forbrydes alle fortiente oc resterende besoldinger, oc til den ende skal hand med voris admiral paa Bremmerholm hafve profossen paa Holmen oc skibene at forordne, som hannem saa vel som os ved ed skulle være forbunden, ingen sag ihvor ringe den oc kand være, at fordølle, men rictigen optegne oc angifve, at fiskalen derefter kand hende dom.

Alle foreskrefne confiscationer ville vi saaledis hafve anvendt, at fiskalen skal deraf hafve en vis anpart, efterdi ham ingen anden løn tilleggis, paa det hand oc i sin betroede bestilning skal være dis flittigere; af det øfrige skal til os den halfve part være forbrudt, oc resten skal leggis i en kiste med rictig gienpart af dommens slutning,

som siden efter voris egen eller rigens admirals ordre skal distribueris til dennem, som noget redeligt meriterer, oc til husarme eller andre vedtørftige søfarendes kvinder oc børns christelige opfødning oc underholdning.

3. Herforuden skulle alle oc enhver sig efter voris skibsartikle, oc hvis andet rigens admiral ellers paabiudendis vorder, udi alle maader hafve[1] at forholde, oc ei derimod at giøre under høieste straf som ved bør.

Oc endeligen paa det enhver udi synderlighed kand hafve aarsage til at strefve efter ære oc recompense, oc undersked kand giøris paa dennem, som sig ilde eller vel forholder, da skal rigens admiral være bemæctiget en hver aars løn at forbedre oc forringre, som hand befinder, de kunde meritere, hvor efter dennem oc siden deris besolding skal blifve erlagt . . . oc udi synderlighed ville vi hermed hafve voris rigens admiral anbefalet flittig indseende at lade hafve, at enhver sig herefter forholder som ved bør.

[1] *TO:* hafver.

215.

1645 20. maj. (Hafniæ.) *Missive til bispen i Sælland om førelse af kirkebøger.*

Sæll. tegn. 28, 358.

Vi bede eder och ville, at i presterne udi eders stift alvorligen tilholder, at de herefter holder rictig kierkebog ved dag och datum paa, hvor mange udi dieris sogner fødis, hvo der til fadder staar, och hvor mange aarligen tilsammen vies och døer; ville och, at i siden skal hafve god indseende med, at saadant af dennem efterkommis. Saa frembt nogen prest herudinden forsømmelig findis, skal hand dermed hafve forbrut hans kald.

216.

1645 22. maj. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Sælland, Låland og [Falster] om, at de af hosföjede de-*

signation[1] *kan se, hvad enhver borger og bonde skal udgive for sig og sine i den nu bevilgede hovedskat*[2]*, dog med undtagelse af adelens ugedagstjænere, for hvilke adelen har lovet selv at ville klarere på vores renteri*[3] *inden st. Hans dag förstkommende; de skulle nu oppebære skatten efter designationen af borgere og bønder, fogeder og skrivere m. fl. og inden en månedstid fra propositionens dato den 15. maj sidst forleden*[4] *at regne levere den på vort rentekammer med*

[1] *I henhold til designationen (findes i Holbæk læns regnskab, trykt hos Grundtvig a. st. s. 210—11; efter håndskr. Kallske saml. 472 kvart delvis trykt hos Rørdam: Kirkelove 3, 321, hvor ikke er bemærket, at hovedskatten kun pålagdes en del af riget) skulde hovedskatten udredes således: en adelsperson for sig, sin hustru, jomfru i hans hus og börn, som ere over 15 år gamle og ere i landet: hver 6 speciesdaler; en biskop og hver professor med hans hustru og börn over 15 år: hver 3 spdlr.; en sognepræst, hans hustru og börn over 15 år: hver 1 spdlr.; en kapellan, degn, klokker, skolemester eller andre, som af dem dependerer og er i kirke- og skoletjæneste, ingen udelukt, for hver af dem og deres börn over 15 år: ½ spdlr.; en studenter over 15 år, hvor han findes, 1 slet mark; borgemester, råd og borgerskab, ingen undtaget, selv og deres börn og alle de folk, være sig mands- eller kvindesperson, som de have i deres huse, over 15 år: 1 rigsort; en foged: 2 spdlr.; en skriver: 2 spdlr.; en karl hos adelen: 1 spdlr.; en kvindesperson hos adelen over 15 år: ½ spdlr.; en dreng over 15 år: ½ spdlr.; tærskere, røgtere, arbejdskarle og deslige: 8 sk.; en biskops, professors og sognepræstes karl: ½ spdlr.; en tjænestepige eller kvinde hos biskopper, professores, sognepræster, kapellaner, degner, klokkere, skolemestere og deslige over 15 år: hver 8 sk.; en bonde og bondekvinde, hans tjænestekarl, -kvinde eller -pige, bondesönner og -dötre og alle dem, som ere til huse, hvad kön de og ere, over 15 år: hver 8 sk. Tjænestefolket, karlfolket såvel som kvindfolket, skal selv udlægge disse hoved- og mandtalspænge, og det må ikke anses, hvad kontrakt er gjort mellem husbonden og hans folk, med mindre husbonden godvilligen vil forstrække dem af deres lön. Dersom forældrene deres sönners og dötres og de andre deres drenges og pigers alder ikke rettelig angiver, da give de for hvert år, de forsvige, 1 rigsdaler.*

[2] *Skatten bevilgedes på stændermødet i Ringsted den 15. maj 1645 (Erslev: Rigsråd og stændermøder 3, 124).*

[3] *Se missive til rentemesteren (no. 220).*

[4] *Se note 2.*

rigtig mandtal på alle personer, hvoraf en kopi skal indskikkes under deres hænder i vores kancelli; de skulle have i agt, at intet underslæb sker og at hver i rette tid erlægger, hvad der tilkommer ham. Hvad adelen har bevilget os, kunne de se af hosföjede kopi[1]*, og ville vi, at de forstændiger dette de andre i deres læn, som ikke vare tilstede og det ikke have underskrevet, at der af dem kan ske det samme, anseende, at ingen god patriot i deslige tilfald unddrager sig fra sit fædrelands tjæneste og bör afsondre sig fra sine medbrødre.*

R: Sæll. tegn. 28, 360—61.

H: Original udfærdigelse til lænsmanden i Holbæk læn i dette læns regnskab.

Trykt efter H hos Grundtvig: Meddelelser fra rentekammerarkivet 1872, 209—10.

[1] *Denne kendes ikke.*

217.

1645 22. maj. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og råd i København om, at de af hosfølgende designation*[1] *kan se, hvad enhver tilkommer at udgive i den bevilgede og påbudte hovedskat, og at de skulle oppebære pengene inden en måned fra propositionens dato den 15. maj sidst forleden at regne og levere dem på vort rentekammer med rigtigt mandtal*[2]*.*

Sæll. tegn. 28, 359—60.

[1] *Se note 1 til no. 216.*

[2] *Brevet stemmer i øvrigt mutatis mutandis med förste stykke af no. 216.*

218.

1645 22. maj. (Hafniæ.) *Missive til bispen i Sælland om, at han af hosfølgende designation*[1] *kan se, hvad enhver af kleresiet provster, præster, kapellaner, degne, klokkere og andre af dem dependerende i skole- og kirketjæneste skulle udgive i den bevilgede og påbudte hovedskat.*

[1] *Se no. 216 note 1.*

Da disse penge i det seneste en månedstid efter propositionens ankynding skal udlægges og leveres i vort rentekammer, skal han endelig indsamle pengene inden den bestemte tid og levere dem i rentekammeret med rigtigt mandtal så vel på personer som på penge, hvoraf rigtig kopi skal indskikkes i vort kancelli.

Sæll. tegn. 28, 358—59.

219.

1645 22. maj. (Hafniæ.) *Missive til rektor og professores i København om, hvad der skal udgives af dem, hustruer, börn, suppositis og andre af universitetet dependerende i den bevilgede hovedskat*[1].

Sæll. tegn. 28, 359 (uddrag med bemærkning, at brevet var lydende som no. 218).

[1] *Se nærmere angivelsen i note 1 til no. 216.*

220.

1645 22. maj. (Hafniæ.) *Missive til rentemestrene om, da adelen i vore lande Sælland, Låland og Falster os til velgefald og deres betrængte fædreland til redning efter vores anmodning have lovet inden st. Hans dag förstkommende for sig og sine, som af arilds tid have været fri, at levere på vort rentekammer ligeså meget som den bevilgede mandtalspenge kan beløbe sig, som de af hosföjede specifikations kan se, at annamme disse penge af enhver af dem inden hin tid efter rigtig specifikation på personerne.*

Sæll. tegn. 28, 359—60.

221.

1645 29. maj. (Hafniæ.) *Revers til adelen i Sælland, Låland og Falster i anledning af en bevilget pengeydelse.*

Sæll. reg. 21, 365—66.
Original udfærdigelse i Rigens råds breve no. 53, XIV.

Eftersom vi vore kiere tro undersaatter af addel her

udi vort land Sielland hafver ladet forskrifve til vor kiøbsted Ringsted til den 15. maii sist forleden och dennom der ved tvende voris gode mend och raad ladet proponere och anmode, at de os til velgefald och deris betrengde fæderneland til redning for dennom self och deris, som af arilds tid fri veret hafver, noget udi penge vilde bevilge at udgifve, hvilken voris anmoding och proposition de vel hafver ofverveiet och sig siden derpaa som tro och gode patrioter vel erkleret, och den indgaaet; da, efterdi de sig her udinden godvilligen hafver ladet befinde och denne voris anmodende, dog uden nogen plikt, bevilget och samtykt, deris affection imod os och begierlighed til deris fædernelands velstand der med at bete, da beplikte vi os och vore efterkommere konninger udi Danmark och cronen icke mere forskrevne voris ridderskab, deris arfvinger eller efterkommere hermed at gravere eller om saadant videre lade anmode, ei heller dennom eller deris arfvinger det nu, som allerede sked er och af dennom indgaaet, til nogen plikt eller skyldighed imod deris af os och fremfarne konger gifne och confirmerede privilegier och friheder tilregne, medens ville det af dennom, nu sked er, allene til en velvillig affection de os och deris fædernеland som tro undersaatter och gode patrioter uden nogen deris obligation bevist optage, for hvilken vi och vore efterkommere konger udi Danmark och cronen dennom och deris efterkommere med ald kongelig gunst och naade skal vere och blifve velbevaagen.

222.

1645 4. juni. (Hafniæ.) *Frdg. om menigmands forhold på Sælland med hensyn til mønstring og strandvagt.*

R: Sæll. reg. 21, 367.

U: Original udfærdigelse.

T: Samtidigt tryk på 4 blade sign. Aj—iiij.

O: Ordinantz Om Munstring Vagt Landvern oc Bauffners Oprettelse

med datum 1653 28. juli, samtidigt tryk på 4 blade, signerede Dd—Ddiiij.

Trykt efter T i Henrik Gødes »Forordninger« 1643—64 sign. Nij—iij.

Eftersom der om den gemene mands forhold paa landsbyerne her udi vort land Selland udi denne ufredstid[1] er giort en ordinance, hvorefter alle och enhver af dennom, ingen undertagen, sig uryggeligen skulle hafve at rette och forholde, lydendis som efterfølger:

[1] *O:* farlige tid.

1. Landcommissarii self skal[1] lade holde en generalmunstring och første gang de gamle och udyctige udmunstre; siden skal enhver med alle sine vederheftige mandkiøn, som er uden høieste alderdom, sygdom eller anden aldelis uomgengelig loflig forfald, som skal staa til enhvers hosbundes eller hosbund[er]s[2] fuldmegtige, om hosbunden icke er tilstede, retmessige och uvillige kiendelse skriftlig fra sig under sin haand bekreftet, self udi egen person gaa paa munstring och vagt under trei marks bøder hver gang.

[1] *O:* Commissarii skal self. [2] *Sål. UTO; R:* hosbundis.

2. Hvo, som icke fremkommer udi egen person, som før er meldet, paa munstringen och vagten med sit gever, som hand er skrefvet for, paa den forordnede munsterplats til den bestemte time, de af capitainen eller den, som høieste befalning hafver, paabudet er, uden forskrefne høieste loflig forfald, dog skrifteligen til kiende gifvet, som oc strax den høieste officerer, som tilstede er, skal forstendiges, enddog hand møder siden, bøde første gang trei mark, anden gang sex mark, tredie gang uden ald naade straffis paa Holmen udi jern aar och dag, med mindre hand af høi øfrighed noget benaadis. Udi lige maade maa ei heller nogen gaa hiem eller fra compagniet, imedens munstris eller exerceris, ei heller nogen tid eller sted, før de ere af den øfverste officerer, som til stede

er, forløfvede, under forskrefne straf første, anden och tredie gang.

3. Ingen maa paa munstringen eller i marcheringen skyde, uden det hannom befalis, under en $^1/_2$ slet dalers bøde eller oc at straffis paa kroppen med nogle musqveter och bøsser at bere paa nogle timers tid efter, som forseelsen befindis motvilligen.

4. Ingen maa lade sin bøsse eller musqvete paa munstring eller til och fra exercitieplatsen med kugler. Hvem det giør, bøde ti slete daler; giør hand skade, da derforuden efter, som skaden er til, stande til rette; mens paa vagten skal hand endelig være skarp lad.

5. Hvem paa munstringen eller alarmplatsen icke kand fremvisse sine patroner, som i det ringeste skal vere ni, tilbørligen fulde af god brugelig musquete krud, bøde for hver 4 sk. Hafver hand icke ni til bøsser eller musqueter tienlige kugler at fremvisse, gifve for hver kugle, der mangler, 1 skilling.

6. Hvem der icke hafver sit gever fulde ferdig, naar der munstris, bøde første gang tu mark, anden gang miste geveret, tredie gang uden ald naade at straffis i jern paa Holmen trei aar, som [den][1] der icke hafver sit fædernelands velfart udi act, uden saa er, at lovlig bevisses kand, icke nogen udi det len eller nerverelse findis, som sligt kunde eller vilde forferdige.

[1] *Sål. UTO.*

7. Hvem der icke er sine ofver- och underofficerer udi tilbørlige sag hørige och lydige, bøde første gang 3 mark, anden gang 40 mark, tredie gang straffis i jern paa Bremmerholm udi trei aar, det vere sig och hvem det er; medens setter hand sig til vergen imod dem i nogen maade eller udi ord eller gierninger gifver aarsag eller anledning til stemplen, sambling eller oprør, hafve forbrut

lif oc bodslod som et oprøriske menniske andre til billig afsky for saadanne uredelige gierninger.

8. Ingen maa dricke paa munstring eller vagt under tu marks bøder, uden hand med officerernis forlof, som til stede er, kand hengaa, naar hand af skildvagt er løst, eller mand hviler imellom exercitierne, til det sted, som øel er at faa, oc da dricke til nødtørft och icke til fylderie, dog sig strax igien at indstille; i lige maade maa ingen bære eller bære lade øl i kander eller andet paa vagt eller munstring under forskrefne bøder[1].

[1] *O tilf.:* Sker det, da skal øllit med ald tilhørende vare være forbrut.

9. Hvem paa munstring eller vagt indstiller sig drucken eller der anfanger parlament eller slagsmaal, skal strax sluttis i jern, och vagtmesteren skal strax en edrue karl i hans sted leie, som hand om morgenen uden ophold skal betale tillige med en rixdaler til straf, hvormed hand sig af jernet skal løsse, eller och saa lenge udi jernet udi vagthusset besiddendis blifve, indtil betalis.

10. Ingen maa skyde, efter at vagten er sat, uden nogen fare kand fornemmis. Giøre nogen det, bøde en daler och sluttis saa lenge i jern, til betalis.

11. Hvem, som findis sofvendis paa skiltvagt, naar hand er set derpaa, bøde derfor første gang 10 dlr., anden gang straffis derfor aar och dag i jern paa Holmen, tredie gang udi 10 aar, uden høieste øfrighed hannom vil benaade.

12. Naar enten baufnerne brender eller tegen gifvis med klocker, trommer eller andet, at fienden er forhaanden, saa landgangen skulle afvergis eller fienden imodstaais, hvem da icke med deris gever oc ald tilbehør[1], om de ere da til stede, eller imidlertid allarmen varer hiemkommer, lader sig finde paa bestemte allarmplatsen med ald sit folk och unge mandkiøn, saa mange vaben kand bære, och

[1] *O tilf.:* sampt sex dagis proviant.

icke er følgactig, hvor heden de commanderis och der giøre deris beste, actis for æreløsse och forrædere oc efter loflig doms forhørelse at straffis paa lif och bodslod[1], om høieste øfrighed icke dennom vil benaade, anseende, enhver er forpligt ved lif oc blods fortabelse af ald sin magt at forsvare och defendere sit fæderneland.

[1] *O:* boeslod.

13. Belangende baufnene, de skal oprettis, hvor øfrigheden det befaler, oc vere en, tu eller trei sogner efter, som fornøden giøris, om hver at oprette oc holde ved lige med got tørt træ, tiære ballier, halm och andet tienligt, som snart och uden stor umag kand settis ild udi, med god sterk gierde trint omkring, at icke enhver kand borttage af dem, som de lyster; til hvilken ende oc lensmanden en dannemand af nest hos boende skal forordne, hvilken derpaa skal tage vare, som hand vil andsvare; hvorimod hand aldelis skal vere fri for ald vagt. Mens findis hans forseelse her udi, bøde hver gang ti slete daler, och den, som icke skaffer och giør dertil, hvis hand bør udi tide efter baufnevaktmesters billig anordning, bøde for hver gang en slet daler. Hvem och det ringeste træ af baufnen borttager eller formindsker, bøde ligesaa meget, och skal til baufnevagten forordnis hos hver tre mend eller karle[1], som i det ringeste tiene for half løn, under tu marks bøder for hver gang och half til baufnemesteren, som skal indfordris paa den maniere, som herefter staar, ligesom de andre officerer deris[2].

[1] *O tilf.:* eftersom qvartalcommissarius befinder det fornødent oc gaufnligt.

[2] *O tilf.:* Foruden denne baufnevactmester skal lænsmanden en anden døgtig forordne til strandvactmester, som skal hafve en ringe ting til løn af menigheden paa de steder, hand er vactmester, hvilken oc skal hafve retmessig opsiun baade med baufnevactmesterne saa oc med strand- oc baufnevacten saa vit hannem befalles, som hand vil forsvare.

14. Naar noget arbeide af generallandecommissarierne[1]

[1] *O:* commissarierne.

paabiudis ved søesiden til landevern, da skal enhver, aldelis ingen undertagen, vere forplict at forferdige sin tilskifte part, hel gaard for hel och half gaard for half, dog kong. maits. och addelens ugedagstienere at vere forskaanet for den halfve part imod de andre; och de, som icke møder til den bestemte tid och giøre deris tilskifte arbeide lofligen ferdige, skal icke allene til det sogn, de udi boer, betale hvis deris tilskifte part kand koste at forferdige efter fire uvillige mends taxering, mens end ochsaa gifve dem to speciedaler for hver gang, de icke deris tilskifte part tillige paa den forlagde tid med de andre ferdige giøre, efterdi at det sogen, som de ude blifvendis iboer, endeligen skal vere forplict deris part at forferdige, fordi saadant ingen ophold eller forhaling kand taale.

15. Alle bøder[1], som forbrydis, skal vere forfalden den fierde part til capitainen, resten half til lieutenanten och fendricken, och den anden halfve part til underofficererne, dog saa at lieutenanten tager $^2/_3$ part mere end fendricken, och en sergiant lige saa meget mere end en corporal. Och skal enhver, ingen undertagen, vere forplict at hielpe til at gribe och fange den strafskyldige, naar det af officererne begieris, eller hvem, som der imod giør, om hand det kand bedre, udstaa self den straf, den anden skyldige med rette burde at lide. Oc hvem, som icke bøderne strax efter første paamindelse udgifver, naar af officererne med tvende dannemend, som dertil udi hver sogen skal ordineris, enten af kongens lensmand, om de fleste i sognet kong. mait. eller giestligheden tilhører, eller af addelen, om alt sognet eller de fleste i sognet den tilhører, pantis fra, saa meget det kand vere verd, och intet de dermed at hafve forbrut udi nogen maade.

Da efterdi vi med voris Danmarkis rigis raad, som her tilstede er, den nødig och billig eragte, ville vi den

[1] *RTO:* brøder.

hafve confirmerit oc stadfest . . . udi alle sine ord, clausuler oc puncter fast och uryggeligen at skulle holdis.

223.

1645 19. juni. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Sælland, Fyn og Låland om dem, som sove i kirken.*

Sæll. tegn. 28, 378.

Fynske tegn. 5, 333.

Trykt hos Rørdam: Kirkelove 3, 322 efter afskrift i Kallske saml. 4, 472.

Eftersom over alt med sofven i kierken stor disordre begaaes, da ville vi, at udi hvert sogen udi dit len nogle skal tilforordne[s], som kand gaa runt om i kierkerne med lange kieppe och slaa dennom paa hofvedet, som sofver och saaledis holde folket aarvaagen til at høre desto flittigere predicken[1].

[1] *Resten af missivet, der pålægger adressaterne at indsende erklæring om et par nærmere angivne anliggender, forbigås her.*

224.

1645 19. avgust. (Hafniæ.) *Missive til byfogden i København om, at sætte de kvindfolk, der som frugtsælgersker bedrive letfærdighed med karlfolkene, nogle dage i stadskælderen på vand og brød.*

Sæll. tegn. 28, 415.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 288.

Eftersom vi komme udi forfaring, at der løbber mange kvindfolk omkring her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn saavel som udenfor, som under det skin, at de hafver alle haande fruct at selge, bedrifver dieris letferdighed med karlfolkene, da er voris villie och befalling, at du dermed skal hafve flittig indseende och dennem, som saadant herefter at giøre sig understaar, andre til afsky och exempel paa nogle dagers tid lade sette udi stadskielderen och spise paa vand och brød; ville och derhos, at hvis fruct, som selgis, i hvad nafn det och nefnis kand, skal selgis her-

efter paa de steder och af dennem, som tilforn al tid brugeligt verit hafver.

225.

1645 20. avgust (paa vort slot Kiøbenhavn). *Åb. brev om, at der er sluttet fred med dronningen af Sverige, og om at snaphaner, fribyttere, dragoner m. fl. skulle entholde sig fra al fjendlighed mod de Svenske.*

T: Samtidigt tryk på 2 blade med påtegning om læsning på Sorø birketing den 11. septbr. 164[5].
O: Original udfærdigelse.
R: Sæll. tegn. 28, 415 med datum 19. august.
Trykt efter T i Henrik Gødes »Forordninger 1643—64«, sign. Oj.

Eftersom den imellem os oc hendis kierlighed dronningen af Sverrig nogen tid forleden begynte oc førte krieg nu ved guds naadige bistand er blefvet forligt oc bilagt oc fred imellem disse nordiske riger igen stiftet, da ville vi alle oc en hver voris troe oc kiere undersatter, af hvad stand de oc være kand, særdelis dennem, som udi nærværende feide paa skofvene oc anden steds sig hafver forsamlet oc som snaphaner, fribytter, dragoner eller oc under anden nafn, hvad det oc være kand, imod de Svenske den gang rigens fiender os deris fæderneland oc riget til troe tieniste hafver ladet bruge, alvorligen oc strengeligen nu hafve befalet oc paabuden saa oc hermed befaler oc paabyder, at de under høieste oc lifsstraf [skulle] være tiltenkt sig ald fiendlighed oc hostilitet icke alleniste imod de Svenske, medens ocsaa ald vidre forsamling paa skofvene oc andensteds saa oc omrippen i landet voris undersaatter til besvering at entholde, saafremt de, som her imod ved hvad prætext det oc være kand herefter at giøre befindes eller oc voris undersaatter udi nogen maader at tilføie ringeste skade oc afbrek, icke derfore alvorligen oc uden ald naade ville straffes oc tilbørligen efter forseelsens beskaffenhed stande til rette.

226.

1645 29. avg. (Hafniæ.) *Åb. brev om afskaffelse af fyringerne og fyrtolden*[1].

Sæll. reg. 21, 382.
Trykt herefter i Jyske samlinger 3. ræk. 2, 397.

Eftersom udi den accord, som nu nyligen imellom os oc de høie oc megtige generalstater ofver de forenigde nederlandske provincier formedelst begge voris fuldmegtige commissarios oc gesanter oprettet er, de statiske plenipotentiarii oc gesanter sig besverget noget i Sundet for den bekostning, paa fyringer anvendis, at skulle udgifvis af de udlandske, som Sundet passerer, formedelst forskrefne gesanter berettede, de ingen fuldmagt at hafve haft til samme fyringspenge sig at forstaa, da hafve vi for got anset forskrefne fyringer gandske at afskaffe, saa oc hermed afskaffer, at aldelis ingen fyringer efter denne dag paa de sedvanlige steder mere holdis skal, hvilket vi ville hafve alle oc enhver notificeret oc advaret, paa det mand kand vide sig derefter at rette oc for skade at tage vare.

[1] *Brevet tilstilledes tolderne i Sundet, og disse fik s. d. missive om ikke herefter at opkræve fyringstold (Sæll. tegn. 28, 420); lænsmanden på Kronborg fik s. d. missive om at meddele fyringsforvalteren Peder Jensen (Grove) dette og at lade det ovenstående åbne brev forkynde (a. st.); ligeledes fik lænsmanden i Nyborg pålæg om at instruere tolderne i Bæltet og lade det åbne brev forkynde (Fynske tegn. 5, 341).*

227.

1645 16. septbr. (Hafniæ.) *Missive til dr. Jakob Mathisen, [biskop i Lund,] om, at vi, da han begærer at vide, hvorledes der skal forholdes med de bønder, som befindes i denne ufredstid at have slaget svenske folk ihjel, ikke, da de Svenske da vare vore og rigens fjender, eragte det billigt, at de, som det have gjort, derfor skal*

udstå nogen straf, kirkelig disciplin eller åbenbare skrifte.

Fyske tegn. 11, 159.

228.

1645 17. septbr. (af vort slot Kiøbenhafn). *Ekstrakt af fredstraktaten af 13. avgust s. å., som blev tilskikket tolderne i Sundet og i Bæltet under kongens segl med et missive om, at de dem derefter skulde forholde i toldens opbørsel af de svenske*[1].

R: Sæll. reg. 21, 388—92.

Extract af de articuler udi den imellom os oc hendis kierlighed dronningen udi Sverig oprettede fredsfordrag, som handler om, hvorledis her efter med svenske skibe oc gods udi Øresund oc Belt, som der igiennom frem eller tilbage passerer, forholdis skal.

1. Hendis kierlighet i Sverige, hendes kierlighets successorer, des undersaatter oc indbyggere i Sverige oc storfyrstendom Findland, i Ingermandland, Estland oc Liffland skulle herefter tillat vere at segle med deris egne oc leiede skibe, skuder oc farkoster, store oc smaa, monterede oc umonterede, orlog oc koffardiskibbe, saa oc at føre oc føre lade deris vare oc gods, af hvad slags det oc vere kand, igiennom Øresund oc Belt, efter tidens oc enhvers leilighed uden forbud, hindring eller ophold i nogen maader.

2. Oc er dette saaledis at forstaa, at hendis kierlighets, des successorer oc forskrefne undersaatter oc indbyggere i Sverige, Findland, Ingermanland, Estland oc Liffland skal vere frit efter sin villie oc leilighed at føre igiennom Øresund oc Belt allehaande vare oc gods uden undersked, exception eller limitation, det vere sig lands vare udaf andre riger oc steder kiøbte oc tilførdte, voxne, faldne, arbeidede udi eller uden riget, i synderlighed allehaande ammunition af orlog eller det, der til tiener, som

[1] *Ligelydende ekstrakt tilstilledes Mogens Kaas med missive, at tilholde tolderen i Nyborg sig derefter at rette (a. st. 392).*

ved nafn er kobber, messing eller jernstycker, store oc smaa, musqveter, pistoler, vaaben, verie, lod, krud, lunter, salpeiter eller hvad til arbeide oc artilleriet hører, i hvad nafn det hafver eller hafve kand oc til orlog er tienlig uden hinder oc ophold eller taxation i nogen maade, hvad heller det føris ud af Sverige, Findland, Ingermandland, Estland, Lifland, udaf Pommeren, Meckelborg, Lybeck, de prysiske oc curiske steder, ind i de lande, som ligge ved Vestersøen eller oc udaf disse ind i Østersøen paa Sverige oc des forbemelte underliggende provincier eller paa Pommeren, Meckelborg, Lybeck, de prysiske oc churlendiske eller andre steder.

3. Saa skulle oc alle hendes kierlighets oc hendes kierlighets undersaatters oc indbyggeris i Sverige, Findland, Ingermandland, Estland oc Lifland, skib oc gods af hvad sorte de oc vere kunde, sampt deris søefolk, kiøbmend oc andre passagiers, hvad heller skibbene ere aldelis egne, eller svenske undersaatter hafver der part udi, vere fri oc ubesverget i Øresund oc Belt for ald told, accis, imposter eller hvad anden nafn, de hafve kand, saavel den stund skibbet ligger i Øresund oc Belt, som naar de gaar der igiennom, frem eller tilbage. Men hører skibene aldelis fremmede til eller fremmede hafver der part udi oc ere af svenske undersaatter hyrede, da skulle de erligge i Øresund oc Belt til os den rettighed, som de efter facta oc sedvane af skibene ere skyldige, enten af det gandske skib, om de svenske gandske tilhører, eller af des anpart proportionaliter, ald frihed, ret oc immunitet paa svendske skib, folk oc gods i alle maade uforkrenket.

4. Oc skulle alle forbemelte svendske skibbe, gods, brefve, skrifter, saa oc de skibe, som føre svendske gods sampt medhafvende personer, vere saavel i Øresund som i Belt fri oc exempt for alle inqvisitioner, visitationer, maalen paa skibet, arrester, anholdninger, rettergang, pro-

cesser, confiscationer eller andre molestier, ei heller noget jus superioritatis eller nogen der af kommende jurisdiction paa dennom exerceris saa vit farten, navigitationen, commercierne oc des dependentier vedkommer, meget mindre tagis nogen eller noget ud af skibbene eller tvingis til tieneste i nogen maade uden eiermandens egen gode oc fri villie.

5. Alle svenske skibbe, som ei orlogskibbe ere, tilhørende hendis kierlighets undersaatter oc indbyggere i Sverig, Findland, Ingermandland, Estland oc Lifland, ladde med iddel borgeris oc indbyggeris gods os vare, som efter freds fordraget ere fri for ald besvering oc molester, skulle føre med sig et general søepas af hendis kierlighet self eller des officianter i deris egne angaaende sager eller oc borgemestere oc raad udi stederne, ofver de skibbe oc vare, som borgerne oc andre rigens indbyggere tilhører, lydendis med generale ord, at skib oc gods hører forbemelte svenske undersaatter oc indbyggere til saa som efterfølger:

Concept paa et generale søepas for svenske skib oc gods, som helt svenskt ere oc med svenske gods beladne, som kand mutatis mutandis beqvemmis til fremmede skibbe, som føre iddel svenske gods:

»Vi borgemester oc raad N. N. giøre vitterligt, at dette skib N., hvorpaa er skipper N., er svenskt oc hafver hiemme i vor stad (eller anden svenske stad) oc med gods oc vare allene svenske tilhørige lastet, agter sig ad Vestersøen, saavel som des redere N. med sine medredere oc consorter (saa fremt flere medredere findis) for os [oc] vor siddende ret vundet hafver, begierendis derpaa dette vort pas oc vidnisbyrd til bevisning, at skib och gods bør i Øresund oc Belt for ald told oc molestie efter ret oc rigernis afskeder fri at vere; til vidnisbyrd hafver vi dette med stads indsegel oc stadsskrifverens underskrift bekreftiget, actum . . .«

Hvilket søepas, naar det fremvisses paa toldboden i Helsingøer, af dennom, som igiennom Øresund segle, oc i Nyborg af dem, som segle igiennom Belt, skal det der lefveris i vore tolderis hender oc de derimod vere forplict strax uden ophold at gifve sin bevis med dag oc dato, at samme svenske skib oc gods igiennom passeret oc sit søepas ret hafver, lydendis saa som følger:

Concept paa den bevis, som vore toldere i Helsingøer oc Nyborg skal gifve skipperne, som indlefvere deris søepas oc certificatione:

»Anno 1645 den — dag, udi — maanet, hafver skipperen N., som hafver hiemme i N., med sit skib N. ofverantvordet mig sit søepas eller certification paa skib oc gods dateret N. den — dag och — aar; til mere vidnisbyrd er hannom denne bevis meddelt.«

Oc i saa maade skibet med gods oc folk uden hinder, forfang eller nogen videre molestie at maa gaa sin vei oc kaas.

6. Iligemaade skal holdis med fragtende skib af svenske borger oc indbyggere, som intet andet hafver inde end idel svenske gods, hvilke, efterad de deris søepas med generale ord forfattet saaledis fremvist oc lefveret hafve paa toldboden i Helsingøer eller Nyborg oc af vore toldere der samme steds deris bevis hafve bekommet, hvilket oc strax uden ophold ske skal, oc naar rettigheden for det fremmede skib eller des anpart er gifven oc betalt det svenske skib eller des anparts, godsis oc personers frihed er forkrenket, da skal oc det iligemaade uden videre besverlighed oc molestie maa gaa sin vei oc kaas efter sin leilighed.

7. Dersom oc noget svenskt ballastet koffardie skib kommer løbendis igiennom Øresund oc Belt, det skal och paa den maniere oc vis som sagt er bevise sin vilkaar paa toldboden i Helsingøer oc Nyborg med et general

søepas, at det hører hiemme i Sverige, Findland, Ingermandland, Estland oc Lifland oc siden paa samme maniere gaa sin vei oc kaas efter sin leilighed ud ald videre besvering, molestie, hinder eller ophold.

8. Mens kommer noget skib, stort eller lidet løbendis igiennom Øresund eller Belt, indehafvendis oc lad med en del svenske, en del andet udlendske gods oc vare, som tolden i Sundet oc Belt er undergifne, det skal føre en serdelis certification paa det gods oc vare, som det inde hafver oc fører for svendske borgere oc indbyggere i Sverige, Findland, Ingermanland, Estland oc Lifland, oc skal den certification saaledis vere formeret, at der udi antegnis ald løest gods, som ligger aabet frit oc uombundet med sin vegt, tal oc maal i skippund oc leste tal, som ere kobber, messing, jern, tiære, beg, allehaande slags korn, salt, fisk, smør, tallig, hamp, hør eller deslige vare, mens kramvare oc hvad, som sluttis kand eller indpackis udi kister, packer, fade eller tønder, det skal uden varenis specification med en hver svenskis merke paa kister, packer, fade oc tønder vere merket oc udi certification uden specification af sorterne bevist vere, at samme packer, kister, fade oc tønder med sine indehafvendis vare høre svenske borgere oc indbyggere til, eftersom for rigtigheds skyld oc til at undfly ald dispute oc misforstand formuleret af certificationen herhos følger:

Concept paa en certification paa et svenske skib, som fører en del svenskt, en del ufrit gods, hvilket mutatis mutandis til et fragtet fremmed skib kand blifve accomoderet:

»Vi borgemestere oc raad N. N. giøre vitterligt, at for os oc siddende ret hafver sig paa underskrefne dato indstillet N., borger her i staden (eller i en anden svenske stad eller oc ellers svenske indbyggere), gifvendis til kende at hafve udi skibet N. tilhørendis N., hvorpaa skipperen er N.,

ladet indskibbe kobber, jern, hør, hamp: skippund; hvede, rug, korn: lester eller tønder; breder: tylter; master: stycker; vin: piber, oxehofveder, ammer; øl: lester; packer, kister, fade oc tønder med allehaande svenske kramgods oc vare (addatur numerus) tegnede med NBmerke, som hannom eller den borger oc indvoner N. tilhører, begierendis denne voris certification til bevisning, at skibet helt eller mindre oc forbemelte gods bør i Øresund oc Belt for ald told oc molestie efter rigernis afsked fri at vere; til vidnisbyrd hafve vi dette med stadsens indsegel oc stadsskrifverens underskrift bekreftiget, actum etc.«

Oc naar saadan en certification, som sagt er, accommoderet til varene, paa toldboden i Helsingøer eller Nyborg er fremvist oc ofverlefveret, da skulle de saaledes confiscerede[1] svenske vare siden for ald videre visitationer, inqvisition, arrest oc detension, rettergangs proces eller confiscation umolesterede oc ubesverget blifve, mens om saa sker, at nogen aarsage findis til inquisition paa det andet gods, som er tolden undergifvet oc bedraget er større, end at skibbet oc seglatsen kunde med borgen salveris, da skal det med told besverede gods, som mand hafver suspicion eller action paa, strax udløssis oc opliggis i Helsingøer eller Nyborg oc det i det høieste inden 8 dage giøris til ende, saa at skibet svenske eller fragtet med det svenske gods maa i det lengste inden 8 dages forløb hafve frihed at løbe sin vei oc de svenske icke lengere opholdis. Meget mindre skal de svenske, findske, ingermandlendske, estinske oc liflendske undersaatters oc indbyggeris skib oc farekoster, gods oc vare med nogen action eller molestie for saadan feil eller forseelse vere besverget eller bekymret.

[1] *Således R.*

9. Blifver noget svenskt, finsk, ingermandlendisk, estinske eller liflendske skib fragtet oc hyret, lad med

fremmet oc tolden undergifvet gods, da skal det icke des mindre paa skib oc folk nyde ald den frihet, ret oc immunitet, som de svenske efter freds fordraget tilkommer. Oc skal den fremmede kiøbmand giøre besked oc rede i Sundet oc Belt for sit gods, den svenske frihed uforkrenket.

10. Oc paa det forbemelte svenske undersaatters skib oc gods icke skulle i sin regse oc imod sin villie eller til sin skade oc afbrek opholdis oc forsømme sig, da skal tolderen i Helsingøer oc Nyborg hver dag for oc efter middag paa visse timer lade sig finde paa toldboden, der anamme søepasserne eller certificationerne oc strax uden ophold tilstille[s] bevissen oc den skipperen ofverlefvere i form som forbemelt er, at de svenske skibbe oc gods saaledis uden ald videre hinder oc molestie maa gaa sin kaas oc passere i alle maader utiltalt.

11. Alle borgere oc indbyggere i alle de pommerske steder sampt Wismar stad i Meckelborg skulle her efter i seglats, handel oc commercier fuldkommelig nyde oc beholde det odenseske fordrag oc afsked oprettet den 25. iulii aar 1560, lydendis som følger:

»Die sieglation durch den Øresund und den zol darselbest zu Helsingøer betreffendt mögen die sex wendischen städte Lübeck, Hamburg, Rostock, Straalsund, Wismar und Lüneburg mit ihren eigenen skiffen und güttern auf gewöhnliche seebriefe und gebürliche certification durch den Øresund frei laufen und nicht zollen, sondern geben allein schreib- und tonnengeld, obgleich einer in der andern schif gütter hette.

Wan sie aber wein in den schiffen haben, so sol der selbe verzollet werden wie von alters herkommen und ist in obbemelter freien durchschiffung nicht begriffen, wie auch der kupfer hir mit nicht sol gemeint sein, weil

der selbige aus sonderliche könniglicher vergönstigung und auf gebüerenden zol geschiffet wirt.

So auch in der gemelten sex gefreiten städte [schiffen][1] frei schifspart were, so sol ein rosenobel dar von gegeben werden.

Hat auch der sex städte skiffe andere dan ihre eigne guter geladen, so gibt das schif einen rosenobel und die gütter einen rosenobel und schreib- und tonnengelt.

Aber so güter darunter, die sonderlich zolbar sein, als englische, schottische oder andere ausserhalb der osterschen anseestette, die sollen nach gebüer verzolt werden, und seindt dieselbigen gütter mit dem rosenobel nicht gefreiet.

Wan auch der sex stette gütter in anderen ansestete skiffen geschiffet werden, so werden die güter mit einem rosenobel gefreiet und das schif gibt seinen zol.

Und sollen die schiffer, so ofte sie an der zolstette zu Helsingör kommen, von den güttern, die sie eingenommen und geladen haben, mit ihrem eide certificiren.

So sol auch ein jeder skiffer alle jahr einen sehebrief an den zol zu Helsingöer bringen und anzeigen; so das nicht geschicht, so sol er, so ofte er zu Helsingör anlangt, einen rosenobel von dem schif geben.

Wan aber die andern osterschen anseestedte in Øresund mit iren eignen schiffen und güttern ankommen, so geben sie von irem eignen schiffe und güttern einen rosenobel und schreib- und tonnengelt, jedoch sollen sie nach gebüer certificiren.

Hat aber das schif andere gütter, sie gehören in die wendische oder andere stete, so wirt von dem schiffe ein rosenobel und von den gütern auch ein rosenobel und schreib- und tonnengeldt gegeben, doch die gütter als sonderlich zolbar, dar von obgemelt, als wein und kupfer, des gleichen auch andere gütter so in die osterschen an-

[1] *R:* und.

seestete nicht gehörig hirin nicht begriffen, dan die selbigen nach ihrer gebüer verzollet werden.

Und sollen die räthe in den wendischen und ansesteten keinen andern kaufman, dan der ihr burger und einwoner und stadtpflichtig ist oder derselbigen kinder sein, die mit ihren eltern oder freunden in den anseestetten marschob haben, und mit irem eignen gelde und güttern handlen auch sich an andere örter nicht vereligt oder bürgerlich besessen haben, in die certification nennen doch nach einer in der stadt gebüerenden zol und die namen denen, die skife zugehören und anpart daran haben auch weme die güter zustehen, in die certificationes setzen und keine certification ausgehen lassen, sie sei dan zuvor beschworen.«

229.

1645 17. septbr. (af vort slot Kiøbenhafn). *Ekstrakt af traktaterne med de hollandske gesandter af 13. avgust s. å., som under kongens segl blev tilskikket tolderne i Sundet med missive, at de sig derefter og efter toldrullen af 1645 13. avgust*[1] *skulde rette i toldens oppebørsel af de Nederlandiske*[2].

Sæll. reg. 21, 392—93.

Extract af hvis imellom os oc de høie oc megtige herrer generalstater udi de forenede nederlandske provincier formedelst voris paa begge sider plenipotentierede respective commissarier oc gesanter sluttet oc forafskedet er anlangendis, hvorledis her efter med nederlandiske skibe oc gods udi Øresund forholdis skal.

1. Der zol im Øresunde sol von den eingesessenen der vereinigten Niederlanden nach ausweissung der zwischen uns vertragenen auch mit unsern handzeichen und siegeln

[1] *Denne er indført a. st. 394—400 med tysk tekst.*

[2] *Ligelydende ekstrakt blev tilstillet Mogens Kaas med skriftlig befaling at tilholde tolderen i Nyborg, at han sig derefter i toldens oppebørsel af de Nederlandske i Bæltet skulde rette (a. st. 398).*

volnzogener liste oder zolrulle hinfüro gehoben und genommen werden und sol solches die nähestfolgende vierzig jare von dato dieses an observiret und unter werenden solche vierzig jaren keine verhöhung im zol unter was namen es geschehen könte eingeführet oder ordinirt werden.

2. Das visitiren der schiffe und güter, die dem eingesessenen der unirten prowintzen zugehören und den Sund passiren, sol in werenden vorgedachten jahren im Sunde abgeschaffet und den schifferen, wen sie ihre aufrichtige confoy und pontzettel vorweisen, darauf gegleübet werden, und sollen dieselben, wen sie darnach verzollet haben, ohne aufhalten oder molestation passiren auch one auf dem dreügen von Copenhagen zu setzen; doch in dem ins künftige befunden wurde, das ihre könnigliche maiestat durch diese bewilligung in hebung seiner zöllen mit unterschleif oder betrug verungleichet würde, so sollen ire konnigliche maiestat, wen sie darümb ersuchet und berichtet werden, alle mügliche mittel bedenken und so viel tuenlich ordre stellen, das ire könnigliche maiestat nichts anders als was recht und billich ist, wiederfaren mag.

3. Es sollen keine kaufmanschaften oder waren, wie sie namen haben mögen, durch den Sund zu füren verbotten werden.

4. Ire maiestat bewilligen, das sie keine niderlendische schiffe sollen aufhalten oder einige waren aus den selben aufschlagen oder einige schiffe zu ihrem behuef nemen, es sei dan das sie mit dem eignern derselben in der güte vertragen und sie wegen der bezalung zum vollen vergnügnet haben, gleich auch nimmer mer, sonder consens von die eigener, einig volk, geschütz oder ammunition von orlog aus den selben schiffen lichten unter was prætext dasselbe auch sein mögte, und sol die passage und navigation durch den Sund als auch die trafficqven in irer

maiestatten landen allerseits frei und unverhindret bleiben, doch one præjudice der privilegien und gerechtigheiten von jederen platz.

5. Niderländische güter, die in andere als niderlendische schiffe müchten eingeschift sein, mügen den Sund gegen bezalung des zollen, der von niderlendischen gütern gegeben wirt, frei und unbehindert passiren, doch das sie mit aufrigtigen certificationen von den niderlendischen oder anderen an der Ostsehe belegenen städten beweisen, das die güter niemanden anders als niederlendischen einwonern zugehören.

6. Alle Niderlender, die sich in den osterischen städten, es sei für sich selbst oder in commission und factoreien aufhalten, wan sie ihre eigene oder ander niderlendischen einwoner güter einschiffen und durch den Sund passiren, sollen eben gleich anderen der geünirten provintzen untersassen tractirt werden.

230.

1645 17. septbr. (Kiøbenhavn.) *Toldrulle, som den 13. avgust 1645 blev forakkorderet mellem kongens kommissarier og de hollandske gesandter på grænserne ved Brømsebro, og som blev tilstillet tolderne i Øresund og Nyborg med pålæg om, at de skulde rette sig derefter i toldens oppebørsel af de Nederlandiske*[1].

Sæll. reg. 21, 394—40.

[1] *Toldrullens tekst ses af tabellen ved toldrulle 1643 ovfr. no. 171.*

231.

1645 18. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Sælland, Møn, Falster, Låland, Lavind og Fyn, hvem de end tjæne, om, at riget formedelst denne nu en lang tid varende krig og fejde er geråden i stor gæld og besværlighed, og at vi derforuden til dets ydermere*

defension og forsvar så og folkenes underholdning i denne besværlige og vit udseende tid behøve en ansenlig sum penge, hvorfor vi med vores Danmarkes riges råds råd og betænkende have anset for godt at lade påbyde tvende almindelige skatter og landhjælp, nemlig en dobbelt og en enfak, som skulle udgives, den dobbelte til Martini og den enfak skat til jul förstkommende, hvis de ikke ville tiltales og straffes[1].

Sæll. tegn. 28, 435—36.

[1] *Skatterne ansattes tilsammen med det tredobbelte beløb mod skatten efter åb. brev 1639 19. jan. (no. 7), med hvilket ovenstående brev i øvrigt er enslydende.*

232.

1645 18. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til Roskilde kapittel om, at . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 231 . . . hvorfor vi . . . ville besøge dem om en mulig hjælp således, at de skulle udgive 1000 rdlr. in specie til st. Martini og 500 rdlr. in specie til jul förstkommende og selv ligne den således, at enhver udgiver af sit præbende, eftersom han har opbörsel og indkomst.*

Sæll. tegn. 28, 436.

233.

1645 19. septbr. (af vort slot Kiøbenhafn). *Ekstrakt af fredstraktaten med Sverrig, som tilskikkedes lænsmanden på Kronborg, Arent von der Kula, under kongens segl med missive om, at han sig derefter med de svenske orlogskibe i Sundet skulde rette.*

R: Sæll. reg. 21, 401—2.

Extract af den imellom os [och] hendis kierlighet dronningen udi Sverig oprettede fredsfordrag anlangendis, hvorledis med svenske orlogskibe herefter udi Øresund, som derigiennom frem eller tilbage passerer, forholdis skal.

1. Naar noget svenske orlogskibe, stort eller lidet, et eller flere, ladde eller uladde, løbe igiennom Øresund,

skulle de, naar de kommer i Øresund for Kroneborg oc ingen anden steds i canalen af Øresund, stryge sit eller deris topsegel paa den store mast saa lenge det eller de komme festningen forbie oc skyde svenske løsen Kroneborg slot til ere oc med danske løsen igien af slottet eris, oc om orlogskibene strax derpaa gaaer deris kaas, at det dennom skal staa frit for oc de ei til nogen anden besked skulle vere forbunden. Men setter noget svenskt orlogskib i Øresund for nogen aarsag skyld oc gouverneuren paa Kroneborg sender bud til capitainen paa skibet eller skibene dennom i venlighed adspørgendis, hvorfra de ere komne, oc begerer at se deris søepas, foruden det eller dennom nogen videre molestie at tilføie, da skal capitainen paa det svenske orlogskib ei vegre sig sit søepas at fremvise til gouverneurens udskickede, oc saaledis møde hverandre med venskab och høflighed i alle occasioner, medens ellers i andre maader med flagers indtagelse eller deslige intet besvergis.

2. Naar det oc hender sig, at hendis kongelig maiestat eller hendes maiestats successorer Sverigis konger skulle enten i sine venners land ved Vestersøen lade verbe noget krigsfolk til hest eller fods oc det behøfve i Østersøen eller oc søge at føre noget krigsfolk ud af vester Gutland ind i Østersøen igiennom Øresund eller Belt eller tilbage igien, da er foraccorderet oc forafskedet, at sligt hendis kongelig maiestat i Sverige oc hendis successorer skal stande frit fore oc blifve i alle maader ubehindret dog saa, at icke mere tillige føris igiennom end i det høieste 1200 mand eller der under, oc at det skal i det ringeste tre ugger, før end de ankommer, notificeres hans maiestat i Danmark och hans maiestats successorer, paa det ald ombrage maa forrekommes oc borttages oc passagen blifve uhindret oc uturberet. Mens dersom ellers nogle officerer eller andre svenske med sine heste oc andet reisetøi

kommer løbbendis igiennom Sundet eller Belt paa et skib eller anden farekoster, skal det dennom frit oc tillat vere uden nogen notification.

3. Igennom Øresund oc Belt maa et, tu, trei, fire eller i det høieste fem svenske orlogskibe løbe i flode tillige, foruden nogen forregaaende notification til hans kongelig maiestat i Danmark eller hans kongelig maiestats successorer, oc naar de komme i Øresund, skulle de, som tilforn sagt er, skyde svenske løsen oc stryge det store topsegel for festningen Kroneborg saa lenge de løbe forbie; finde de der for sig hans kongelig maiestats i Danmarkes skibe eller flode, da vere det alt regnet for et oc ingen blifver til mere forbunden, meget mindre anmodis om nogen anden justification eller flaggens indvikling oc indtagelse, mens dersom hendis maiestat i Sverige eller [hen]des successorer behøfver med flere orlogskibe oc støre flode paa en gang tillige at gaa igiennom Øresund eller Belt, da er accorderet oc forafskedet, at det skal trei ugger tilforn notificeris hans kongelig maiestat i Danmark oc [hans maiestats][1] successorer, paa det flodens ankomst icke skulle foraarsage nogen mistanke eller diffidence, oc naar dens ankomst er gifven til kiende, skal saadant uden ald modsigelse paa den danske oc uden ald tilføiet skade paa den svenske side fuldkommes oc stillis i verk.

[1] *R:* des.

234.

1645 30. septbr. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Missive til tolderne i Øresund om, at de med hensyn til tolden i Sundet af den franzøsiske og engelske nation herefter skulle rette og forholde sig efter den dem om Hollænderne tilskikkede toldrulle*[1], *dog at de engelske som tilforn skulle udgive den 100. penge.*

Afskrift i det ovfr. s. 396 omtalte håndskrift G.

[1] *Af 1645 17. septbr. (no. 229).*

235.

1645 5. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om, da tolden skal oppeberges af vore undersåtter i Danmark og Norge lige ved Hollænderne, i toldens oppebørsel at rette sig efter den dem for nogen tid siden om Hollænderne tilskikkede toldrulle*[1].

Sæll. tegn. 28, 452.

[1] *Af 1645 17. septbr. (no. 229).*

236.

1645 8. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Danmark om, da vi komme i forfaring om, at stor ugudelighed går i svang på landsbyerne med at sætte udøbte börn på sygt kvæg i den mening, at det derved skal blive helbredet, at de på landemode skulle foreholde provsterne og præsterne sådant og befale dem at have i agt, at sligt påfund, som strider mod Guds ord, ikke begås i deres sogne, og ikke se dermed gennem fingre, så fremt de ikke selv ville svare dertil og tilbörligen straffes.*

R: Sæll. tegn. 28, 455—56.

O: Original udfærdigelse til superintendanten over Fyns stift i Fyns stifts bispearkiv.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 324—25.

237.

1645 17. oktbr. (Hafniæ.) *Frdg. om, hvorledes der skal forholdes med den danske og tyske præst i Helsingør.*

Sæll. reg. 21, 405—6.

Eftersom nu paa ny igien er opstanden irringer oc uenighed imellom den danske oc tydske præst i Helsingøer, foraarsaget iblant andet deraf, at den tydske prest den danske hafver vilt formene i den tydske kirke ofver borgers lig at predicke, som der i kirken begrafvelsested sig hafde tilforhandlet, saa vel som ocsaa, at den tydske prest di her i rigerne dog af tyske foreldre fødde for tydske borgere hafver villet regne oc holde, med andet mere dislige; da

efterdi saadan trætte, urolighed oc uenighed iblant di geistlige, som andre paa samdregtighed oc enighed endoc med deris exempel skulle lere at bef[l]itte oc vind legge, den gandske menighed icke ringe forargelse hafver foraarsaget, hafve vi efter sagens gru[n]delig forhør saaledis med voris Danmarkis rigis raads betenkende for got anset at forordne, som efter følger.

1. Først ville vi, at den forordning, som af os anno 1642, samme menigheds kirketieniste i Helsingøer anlangendis, giort er, skal herefter alfvorligen udi alle puncter holdis oc efterkommis, oc til dessen bedre forklaring ville vi oc,

2. at den danske prest icke skal formenis at predicke herefter som tilforn ofver borgers lig, som udi den tydske kierke deris leiersted enten nu hafver eller sig herefter tilforhandlendis vorder.

3. Eftersom den danske præst al tid hafver veret borgerskabets rette sognepræst, oc vi hafver tillat, at de tydske borgere maatte bruge den tydske præstis tieniste, naar de den danske sin rettighed hafde fornøiet, som det udi voris derom udgangne forordning anno 1642 videre er specificeret, saa ville vi dog dermed blant tydske borgere icke hafve regnet de, som her i riget fødde oc bosiddende ere, endog de af tyske foreldre kunde fød vere.

4. Med borgerskabets tienistefolk oc tyende skal oc i lige maade som med borgerskabet der i byen forholdis.

5. Eftersom di af skolen i den tydske kierke hafver hidendtil veret forunt at musicere, naar saadant til brudvielse eller anden høitid kunde begieris, da efterdi sligt med ingen billighed dennom kand formenis, da ville vi, at ingen anden end de udi Helsingøerskole til nogen music med cantore der samme steds skal brugis.

6. Oc paa det hvis vi nu saa vel som tilforn, kirketienisten der i Helsingøer uden videre trette oc menigheds

forargelse anlangendis, accorderet hafver, ubrødeligen kand holdit oc efterkommet blifve, da ville vi præsterne der samme steds hafve advaret, at hvo sig herimod fordrister noget at giøre oc begynde, den dermed sit kald skal hafve forbrut, oc tilhørerne i lige maade, som sig herimod opsetter oc icke retter oc forholder, at straffis som de, voris anordning icke agte eller lyde ville.

238.

1645 20. oktbr. (Hafniæ.) *Frdg. om, at processer i anledning af Svenskens indfald skulle anlægges inden år og dag.*

R: Jyske tegn. 11, 164.
O: Original udfærdigelse.
T: Samtidigt tryk på et blad.
Trykt efter T i P. J. Morsings »Forordninger 1643—55« sign. Cj og i Henrik Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Oij.

Eftersom vel er at frygte retten udi vore lande Nørjylland, Skåne och Bleginde af adskillige aarsager udi denne tid af mange trettekiere at skulle indvikles, forvildes och med stor vitløftighed forvendes, da hafve vi denne leilighed med vores Danmarkes riges raad ofverveiet, betengt och saadant i tide at forekomme for got anset, at alle hvis tretter, som formedelst fiendes indfald i vore lande Nørjytland, Skaane och Blegind kunde forløbe, skulle inden aar och dag til lan[d]sting eller hoes bisperne giøres andhengige och forfølges, eller och derpaa siden icke at maa talles.

239.

1645 2. novbr. (Frederiksborg.) *Missive til landsdommerne i Jylland og Skåne om forskellige bestemmelser, som fjendens indfald have foranlediget*[1].

Jyske tegn. 11, 167—71.

Eftersom af nest forleden de Svendskes uformodelig

[1] *Brevet til Skåne lød ligesom det nedenfor trykte jyske »mutato tantum nomine regionis«.*

fientlig indfald udi vort land Nørjytland och deres inqvartering och durchtog, saa vel som deres udmarchering igen, nu freden efter guds naadige velsignelse er igen sluttet, adskellig tvistigheder sig kunde imellom indbyggerne tildrage, och en del af saadanne irringer for mange aarsagers skyld ei kunde ved den yderste rettes strenghed udføres och paakiendes, och en del deraf dog findes af den consideration och vigtighed at være, at de ei kunde saaledes ustraffede lades, som efter den sidste keiselig krig skede, efterdi det nu af mange er blefven misbrugt, mens behøfver strenger indseende, daa paa det dennem ofver alt landet kunde hafve noget vist at gaae efter, och indbyggerne des snarere kunde hielpes med saadan tvist och irringer til ende, och i det sted god roe och enighed igen stiftes och saadan misforstand retteligen afskaffes, hafver vi saadant med vores rigens raad ofverveiet, betengt och for got anset det paa efterfølgende maade och udslag at giøres.

1. For det første, hvis der bevises at være de Svendske i contribution af adel eller andre gifvet och siden kiøft af de Svendske och nu findes huos nogen, bør ei af første eiermand at igen fordres, mens høre sig den til, som det ved varende inqvartering eller udtog sig tilforhandlet och bekommet hafver; mens røfvet och stollet gods och vare, saa och det, som med uret nogen er blefven i andre maader fratagen och aftvungen, her med icke ment, men forholdes dermed efter loven, saafrembt det ellers er af indbyggerne eller landfolket giort, och hvis saadan er kiøbt med fienden, da det at komme rette eiermand til, for hvis der kand bevises derfore at være gifven fienden, saafremt icke bevises hannom sielf at hafve gifven fienden anslag och andledning til at tage nogen det fra, som saaledes paatvistes.

2. Dernest, dersom nogen udi deres nød och trang

til den paalagte contribution at opbringe fæe eller andet for en ringe værd solt hafver, da den at tilhøre, som det i saa maader lovligen bekommet och annammet hafver, saafrembt den icke var aarsag til slig contributions paaleg for at tilvende sig dermed sin næstes gods.

3. For det tredie, saafrembt lexmanden eller soldat hafver taget nogen enten fæe eller anden løsøre fra, formedelst hand hafver maat udredde den paabudne contribution, da eragtes billigt, at den, det mist hafver, mod den sin resterende contributions udleg niuder det igen, saafrembt det ellers fiendes hos den tilstede, som det første gang bekom, och icke ellers, dog at der ochsaa betales billige fodergield, om det er fæe, heste eller kveg, som siden hafver været indsat paa foder, dog om hand deraf icke nytte eller brug haft hafver.

4. For det fierde, de lexmend, som lovligen kand bevise sig at hafve contribuert och betalt noget for sine lexbrødre, som vaar blefven ved hus och hiemb och endnu staar ubetalt, och lexbrøderne nu vil undslaae sig fore at betalle hannem det igen, derudi skulle dennem grandgifvelig och vel agte alle omstendigheder, som der hoes findes, och dømme efter sagens rette beskaffenhed, hvis ret och billigt kand være, eftersom det staar noget paa lexmendenis forhold och andre beskaffenheder.

5. For det femte. De hestebytte, som bønder och andre beviser sig at være nøed och tvungen til at giøre med soldater eller rytter, och nu fiendes af rette eiermand och paatalles, derpaa ordelis eftersom sagens beskaffenhed befindes til rette at kand være; dersom befindes fienderne nogen heste, hopper eller andet kveg at hafve fratagen och siden bytted med en anden, och den, som det første best hafver mist, kiender sig ved sit och det efter den forskrefne punct igen fordrer, da er retmessig, at de staar last och brast med hinanden, saafremt ellers saadant

lovligen bevises; dersom befindes nogen heste, hopper eller andet best at være nogen ulovligen frataget, och en anden det igen hafver kiøbt eller sig i nogen maader tilforhandlet, da nyder rette eiermand den igen, mens findes den at være bortsolt eller forkommet och var dog tilforn af rette eiermand igen begert, da bør den, som samme best af fienden kiøbt hafver, den rette eiermand igen at betalle saa meget som kand bevises, hand for samme best bekommet hafver, dog derudi at kortes, hvis den, som først kiøbt hafver, lovligen kand bevise derfore at hafve gifvet.

6. For det siette. Hvis ryttere och soldater bevises ofver den paalagde contribution nogen at hafve frataget eller røfvet ved varende inqvartering eller udtog, som af rette eiermand endnu findes tilstede, enten solt och afhent eller efterlat, ville vi, at det den rette eiermand skal igen restitueres for hvis, der kand bevises derfor fienden at være gifven, med mindre den, hos hvilken det, som paatvistes, findes, kand ofverbevises fienden anslag och andleding at hafve gifvet til saadant at tage.

7. For det sivende. Hvis nogen lofligen kand bevise sig at være fratagen, siden freden blef sluttet, det bør ochsaa rette eiermand igen at restitueres, hvor det findes, och den, det taget hafver, tilbørligen at straffes.

8. For det ottende. Dersom irringer sig begifver om huse och bygningstømmer, som fienden nogen steds hafver nedbrut och til anden sted forfløt eller forbygt, da bør det, nu findes udi bygning, at taxeres af gode mend eller dannemend efter den klagendes stand och betalles den, det mist hafver och tilhører, efter deres sigelse; mens hvis som nu findes løst foruden bygning, det bør at blifve rette eiermand følgagtig igen.

9. For det niende. Restantz belangende af landgilde och tiende fra den tid, Svendsken kom ind udi landet och

intil nu, da hvad husbondens egen landgilde och tiender ere, da staar det enhver frit for, at hand med sine egne bønder och tienere efter loven och eftersom hand vil hafve sit gods besat och ved magt til, men saavit vores och kronens restantz af landgilde fra anno 1643 och til 1644 ville vi ei landgilde begære; mens om det nerverende 1645 aars landgilde och tiende dertil ere forordnede vore gode mend och commissarier derom at forfare bøndernes tilstand; mens hvo, som nogen tiende i feste hafver och hafver faaet och opborget tiende och den nyt och beholdet i forskrefne aaringer anno 1643 och 1644, bør af den yde afgiften, eftersom hand hafver opborget och nødet til, enten lidet eller meget, och hvo ingen tiende hafver opborget bør at vere fri derfore.

10. For det tiende. Om dennem, som godvilligen hafver gifved sig i fiendens tieneste, hvoraf en del hafver været vore undersaattere skadelige med ord och gierninger, en del er tilbage igen kommen fra fienden, er allerede vort aabne bref och mandat publicert[1], hvilken vi ville hafve observert; dog efterdi der findes stor undersked paa saadan deres forhold, da ville vi, at dommerne vel skulle hafve udi agt, at ingen forurettes, saa der giøres vel forskel paa dennem, der frivilligen, och dennem, der tvungen i deres tieniste er kommen.

11. For det elfte. Dersom nogen enten af geistlige eller verslige stand hafver brugt kiøbmanskab med fienden och synderlig der de reiste bort ud af landet paa korn och andet forraaed, som af landet indsamlet vaar, som ellers hafve burt at blifve os och andre, som det hafve mist, til beste, da skulle lansdommerne self derudi efter sagens beskaffenhed dømme, hvis billigt och ret kunde være.

12. For det tolfte. De, som godvilligen hafver skrefved fienderne til, forført eller forraaed deres naboe

[1] *Åb. brev 1644 24. mars (no. 181).*

eller deres gods, item gifver fienden anleding at sette contribution, bør derfore at lide, eftersom forseelsen er til, naar det dennem nøiagteligen ofverbevises; men de, som mod deres villie var paalagt at ligge contribution och den indkrefve, skal hafves god betenkende med, at dennem intet ubilligen vederfares.

13. For det trettende. De, som udi kiøbstederne hafver været ofverhørrige personer och mod den ed, de os och byen sored hafver, forført deres medborgere och bragt dennem af med deres formufve, skal i lige maade straffes, eftersom forseelsen er til, naar det dennem nøiacteligen ofverbevises, dog at her i saavelsom i forskrefne puncter vel hafves udi agt, at ingen af had eller anden saadan anslag sker uret.

14. For det fiortende. Dersom befindes nogen korn, øxen och alt andet boeskab och løsør paa vores, adelens och uadels gaarde udi kiøbstederne och paa lansbyerne sig at hafve tilforhandlet, som de vel viste fienden ei tilhørte, och vel kunde hafve ladet saadan kiøb forblifve, och igen sig til fordel at hafve solt och afhendiget, da eragte vi billigen, at eiermanden den fordel igen skal erstattes, om det ellers lofligen bevises kand.

15. For det femtende. De, som forsetligvis hafver giort skade paa nogens enten vores eller adelens skofve til deres egen nytte och gafn, bør efter loflige vidnisbyrd derfore billigen at lide och til rette at stande.

16. For det sextende. De kvindfolk, som loflig och nøiagtelig kand bevises sig til fienden at hafve begifved, været indbyggerne med udspisning skadelige, end haft fire, femb, sex eller flere efter hverandre, bør billigen efter loven, forordninger, ecteskabs articuler och ellers sagens beskaffenhed for saadan ugudelige bedrift at straffes, andre til eftersiun.

17. For det syttende. I lige maade skal med gifte

mend forholdes, som bevises hos fienden tieneste at hafve taget, holt horer paa stroe, forført fattige folkes børn nogle efter hinanden; men de, som befindes nogen til ryttere, soldatter eller andre at hafve solt, skulle efter sagens beskaffenhed dømmis paa Holmen i arbeide.

18. For det attende. Dersom nogen kand bevises, indbyggerne contribution at hafve paalagt och aftvungen under fiendernes nafn, der de først qvitterede landet, skulle de derfore paa Holmen i arbeide straffes, och derforuden igen restituere, hvis de udi saa maader opbaared hafver.

19. For det sidste. De, som fra fremmede steder hafver forskrefven til lans eller vands, indført pistoler, degner, musqueter, lod, krud och anden krigsarmatur och dermed styrked fienden, skal i lige maade efter loflig bevis efter deres formufve straffes; dog vil vel hafves udi agt, om icke nogen af fienden dertil hafve[r veret] nød och tvungen.

240.

1645 17. novbr. (Haderslef.) *Missive til lænsmændene i Jylland, i Malmøhus og i Helsingborg læn om at lade den ny reces forkynde på tilbörlige steder og siden holde derover*[1].

Sæll. tegn. 28, 473.

[1] *Brevet enslydende med missive 1645 2. jan. (no. 194).*

241.

1645 17. novbr. (Haderslev.) *Missive til landsdommerne i Jylland og Skåne om at lade forkynde den ny reces og siden rette sig efter den*[1].

Sæll. tegn. 28, 473.

[1] *Brevet enslydende med missive 1645 2. jan. (no. 195).*

242.

1645 17. novbr. (Haderslef.) *Patent om, at vi, da vi i denne farlige og vidt udseende tid til vore lande og*

rigers forsvar og forsikring vil behøve vort eget folk, have anset for rådsomt at forbyde al fremmed hværvning; hvis nogen fordrister sig herimod at göre, skal han straffes som vore åbne mandaters overtrædere.

R: Sæll. tegn. 28, 473.
O: Original udfærdigelse.
T: Samtidigt tryk på et blad med påtegning om læsning på Sorø birketing den 10. decbr. 1645.
Trykt efter T i Henrik Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Oij.

243.

1645 10. decbr. (paa vort slot Flensborg). *Missive til tolderne i Øresund om herefter ikke at oppebære större told af det gods, som undersåtterne i Oldenborg og Delmenhorst føre gennem Øresund end den, som Hollænderne nu give efter det med dem oprettede fordrag*[1], *dog at det enten med greverne Antoni Gynters, Kristians eller borgemester og råds af Oldenborg og amtsgerichtens Jewer og Knikshausen deres attestation bevises, at de ere forskrevne grevers undersåtter.*

Afskrift i det ovfr. s. 396 omtalte håndskrift.

[1] *Se toldrulle 1645 17. septbr. (no. 235).*

244.

1646 13. jan. (Flensborg.) *Missive til lænsmændene i Århus, Kronborg, Vordingborg, Andvorskov og København om, at borgemestre og råd i de byer, hvor de årlig skiftes, ved deres fratræden skulle göre rede for de af dem udførte forretninger, og om til kancelliet at indberette, når de sende deres regnskab til renteriet.*

Sæll. tegn. 29, 3.

Vi bede dig och ville, at du borgemester och raad i kiøbstederne udi dit len, hvor de aarligen omvexler, tilholder, at de, som omvexlet vorder, en vis fortegnelse och designation fra sig lefverer paa de sager, som udi deris tid er gangen dom udi, och hvad for andre sager ellers for dennem veret hafver, saa och at de derhos de-

monstrerer, at de i alle maader hafver efterkommet voris befallinger och mandater, om dieris bestilling och forhold udgangen, imedens du der hafver veret voris lensmand, och de udi forskrefne bestilling. Ville och derhos, at du aarligen herefter underretning, naar din regnskab til renteriet fremskickis, derom udi voris cancelie skal lade indlefvere.

245.

1646 27. jan. (paa vort slot Flensborghus). *Missive til tolderne i Øresund om ikke der at oppebære videre told af indvånerne i vor købstad Hamborg, end de gave 1603.*

Afskrift i det ovfr. s. 396 omtalte håndskrift.

246.

1646 9. mars. (Andvorskov.) *Åb. brev om, at der efter begæring af borgemester og råd i Slagelse årlig må holdes hestemarket der hver tirsdag i fasten, eftersom det er bekvemmeligt og nær færgestedet, dog skal ingen hermed være forment at henføre og sælge deres heste andet steds.*

Sæll. reg. 21, 417—18.

247.

1646 3. april. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Danmark og Norge om at pålægge skolernes rektorer i deres testimonia at omtale deres disciples forældres vilkår for det tilfælde, at de ville søge hjælp af kommunitetet.*

Sæll. tegn. 29, 17.

Vi komme udi forfaring, en stor del af de fattige studenter, til hvis underholding dog fornemlig som en gudelig almisse er deputeret den indkombst, som communitetet med underholdis, skal forbigaaes och i det sted de, som formuendis och rige foreldre hafve den vedtørfvende och fattige præfereris imod vor kiere her faders christelig fundats och omordning, ti bede vi eder och ville, at i tilholder rectores scholarum udi eders stift, at naar

som helst nogen af dieris discipler fremsendis til voris universitet her i vor kiøbsted Kiøbenhafn och de dennem testimonia meddeler, at de da mentionerer udi samme dieris testimoniis om dieris foreldris vilkaar och middel saa vidt dennem er bekiendt, och dermed omgaais som de for gud i himmelen och os acter at forsvare och paa det de, som nogen formufve hafver, dog icke slet fra exercitiis, inspection och andre commoditeter, som samme sted medfølger, skulde excluderis, hafver vi anset for got, at tvende skifver foruden de, som allerede findis, blifver i communitetet forordnet, hvorved en hver person for fire slette mark om ugen kunde spisis och i saa maader dis flere nyde dette beneficio, som til den studerende ungdom saa berømmelig er deputeret.

248.

1646 21. april. (Hafniæ.) *Missive til lænsmanden på Kronborg, Arnt von der Kula, om at oppebære spindepenge af bønderne der i lænet*[1].

Sæll. tegn. 29, 26.

Eftersom vi hafver til sinds veret at lade spinde hør och blaar hos bønderne udi dit len, och vi nu erfarer det hel langsomt at spindis saa och hos bønderne deraf meget at forødis och spildis, da eracte vi nu bedre at vere, at bønderne derfore gifver penge, ti bede vi dig och ville, at du aarligen udi dit len af hver hel gaard dertil udi redepenge indtil paa anden videre anordning lader opberge en mark danske och hver half gaard half saa meget och dennem siden udi tide och det allerførste mueligt er, eftersom der mact paaligger, lefverer til skrifveren udi vort børnehus, at hand dermed dennem, som forskrefne hør och blaar spindendis vorder, kand afbetale, hvor imod

[1] *Afløsning af bøndernes forpligtelse til at spinde for kongen havde allerede fundet sted i henhold til missive 1623 18. septbr. (no. 90) jfr. 1635 7. novbr. (no. 545).*

bønderne igien for forskrefne spinden skal vere forskaanet, och ville vi at ved rictig mandtal hos dine regnskaber skal clareris, hvor meget forskrefne spindepenge, som udi dit len opbergis, sig kand beløbe.

249.

1646 21. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi efter anmodning af borgemester og råd i Rødby i betragtning af den store tynge, som borgerne der have udstået i den forledne fejde ligesom andre købstæder i Sælland og Fyn, på 3 års tid må forskånes for ordinær og ekstraordinær skat og lade udføre deres egne gamle heste til Tyskland og sælge dem der, dog at de herfor udgive den ordinære told, som andet steds plejer at tages deraf.*

Smål. reg. 5, 241.

250.

1646 1. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om benådninger for købstæderne i Jylland, Skåne og Bleking i anledning af den skade, som de have lidt i krigen.*

R: Sæll. reg. 21, 476—77.

Eftersom vore kiere och troe undersaattere, borgerskabet udi vor land Nørrejylland[1] udi denne sidstværende uformodelige krig och ofverfald hafver megen stor skade, besvering och bekostning lid och udstanden, daa hafver vi billigt eractet alle tienlige middel at opsøge, hvorledes borgerskabet igien met nogen skonsel och forlettelse kunde betenkes och forbedres; och først for got andset, at kiøbstederne i vort land Nørrejylland for alle baade ordinarie och extraordinarie skatter i tre nestfølgende aar at forskaane; och derforuden giøre den anording, at hvis enhver kiøbsted met rigtig liqvidering och afreining beviser soldatescen at hafve forstragt, det och efterhaanden, saa snart kronens tilstand och leilighed det kand taale, at lade

[1] *I brevene om byerne i Skåne og Bleking har stået disse landes navne.*

aflegge och betale, och dersom os ellers noget andet kand angifves, hvormet borgerskabets hantering och næring til lands eller vands kunde forbedris och beneficeris, da ville vi os være angelegen dennem derimod i alle muelige maade at gratificere och betenke; til hvilken ende vi och ere tilfreds, at borgerskabet i Nørrejylland en gang om aaret sig paa en visse sted forsambler til at deliberere om deres hanterings och nærings forbedring, naar de dertil af os at forskrifvis begierer, til hvilken tid vi och daa en af landcommissariis ville befale ofverværendes at være, och hvis til landsens tieneste best kunde være met[1] samlet och sambyrdis raad hielpe at betenke och forfremme; och hvis de i saa maader befinder at kunde kiøbmandskabet til forlettelse och beste forordnis, ville vi, naar det os forbringes, met vores rigens raad udi tilbørlige betenkende optage och siden intet efterlade at statuere, hvis vi kunde eracte vores kiere undersatteres gafn och beste at være. Skulle och nogen kiøbsted met nogen privilegier være benaadet, som borgerskabet formener at kunde hafve nogen gafn af och fordel, och dog hidindtil af en eller anden aardsage hafver værit observerit, daa ville vi, naar saadant os andrages, os dennem saaledis erklære, som vi kunde eracte voris kiere fædernelands och menige mans gafn och beste det at kunde fordre och udkrefve.

[1] *R tilf.:* och.

251.

1646 2. maj. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Danmark og Norge om de ord, der skulle bruges af præsterne ved uddeling af nadveren*[1].

R: Sæll. tegn. 29, 34

O: Original udfærdigelse til superintendenten i Fyns stift i dettes bispearkiv.

[1] *Om anledningen til missivets udstedelse se: Kristian IVs egenhændige breve 1646 25. april (no. 177).*

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 327; desuden trykt i Dske. mag. 3, 128 med årstal 1640.

Eftersom vi af christelig betenkende hafver for got anset, at naar det høiverdige altars sacramente i kierkerne i vore lande och riger forrettis och det velsignede brød och kalk meddelis, det icke mere i disse kierker end andre steder, hvor den lutherske religion brugis, stiltiendis skulle forrettis, ti bede vi eder och ville, at i udi eders stict giører den anordning, at presterne, naar de det velsignede brød gifver, derhos siger: det er Christi legome, och naar det velsignede kalk reckis: Det er Christi blod, paa det de uactsomme[s] andact endoch ved[1] saadane høie eftertenkelig ord kunde dis mere opveckis och erholdes.

[1] *O:* med.

252.

1646 13. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om afholdelse af marked i Nakskov i stedet for markederne i Saltvig og Halsted.*

Smål. reg. 5, 242—3.

Eftersom vi kommer udi forfaring, hvorledis [af] de tvende markeder paa landsbyerne, som udi vort land Laland udi Halsted closters len pleier at holdis, det ene udi Saltvig Stakerup sogn, det andet udi Halsted bye, stoere uskickelighed och guds fortørnelse skal foraarsagis, saavel som ochsaa den menige mand derved større skade end fordel at tilføgis, da hafve vi for got anset forskrefne tvende markeder herefter at afskafve, saa som vi dennom och hermed ophefver och afskafver, och udi det sted ville vi aarligen herefter et almindelig market udi vor kiøbsted Nagskou den 5te octob. at skal holdis.

253.

1646 14. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at alle, som føre heste eller andet af Riberhus læn i fyrstendømmet Holsten, skulle dermed passere over*

Gredsted eller Folling bro og ingen anden steds og fortolde hos tolderne i Kolding eller Ribe. Hvis nogen befindes at føre sligt her af riget over åer eller andre vadesteder ind i fyrstendømmet Holsten og i så måder besviger kongen af hans toldrettighed, skal han have forbrudt, hvis han har med at fare, og ellers straffes som hans majestæts mandaters overtrædere.

Jyske reg. 10, 395.

254.

1646 17. maj. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Jylland og Skåne om soven i kirkerne og om kirkebøgers førelse*[1].

Jyske tegn. 11, 225.

Trykt efter en afskrift hos Rothe: Saml. af kgl. reskripter III 1, 368.

Eftersom overalt med sofven i kierkerne stoer disordre begaaes, da ville vi, at i udi hvert sogen udi eders stift nogle skal tilforordne, som kand gaae runt om i kierkerne med lange kieppe at slaae dennem paa hofvedet, som sofver, och saaledes holder folket aarvaagen til at høre disto flittigere predicken[2]. — Disligeste ville vi, at i presterne udi eders stift alvorligen tilholder rigtig kierkebog ved daug och datum paa, hvor mange udi deres sogner fødes, hvo dertil faddere staar, och hvor mange aarlig tilsammen vies och døer; ville och, at i siden skal hafve god indseende med, at saadant af dennem efterkommes. Saafrembt nogen prest herudinden forsømmelig findis, skal hand dermed hafve forbrut hans kald[3].

[1] *Af missivets tekst vil det ses, at det er urigtigt, når Rørdam: Kirkelove 3, 328 udtaler, at missivet er en af bispen i Århus foretaget komposition af missivet til lænsmændene i Sælland, Fyn og Låland af 1645 19. juni (no. 223) med missivet til bispen i Fyn af 1646 17. maj (no. 255). Afskriften i Lading sogns kirkebog er tværtimod bevis på, at missivet er udgået fra Danske kancelli i den her meddelte skikkelse.*

[2] *Det ovenstående stykke er lig med det i note 1 nævnte missive af 1645 19. juni.*

[3] *Dette stykke er lig missive til bispen i Sælland 1645 20. maj.*

255.

1646 17. maj. (Kiøbenhaufn.) *Missive til superintendenten over Fyns stift om, at præsterne skulle føre kirkebøger*[1].

Original udfærdigelse i Fyns stifts bispearkiv.

Trykt herefter hos Rørdam: Kirkelove 3, 328. Når det her hedder, at »lignende breve udgik til de øvrige bisper«, er dette urigtigt, hvis dermed menes, at de øvrige bisper samme dag fik enslydende missiver.

[1] *Missivet er enslydende med missive 1645 20. maj til bispen i Sælland (no. 215) og missive 1646 17. maj 2. stykke til bisperne i Jylland og Skåne (no. 254). Det er ikke påtruffet i Danske kancellis registranter.*

256.

1646 18. maj. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om, at vi for visse årsagers skyld med vort Danmarkes riges råds råd og samtykke have genkaldt det forbud, som var publiceret på hestes udførsel, så at det skal være enhver tilladt at tilforhandle sig og udføre heste, når de erlægger vor og kronens told, hvorhos der tilsendes dem et åbent mandat*[1] *anlangende tolden, som de skulle lade læse og forkynde på tilbörlige steder.*

Sæll. tegn. 29, 45.

[1] *Frdg. af s. d. (no. 257).*

257.

1646 18. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om toldens forhöjelse af heste og øksne.*

R: Sæll. tegn. 29, 45.

O: Original udfærdigelse.

T: Samtidigt tryk på et blad med påtegning om læsning på Sorø birketing den 18. juni 1646.

Trykt herefter i P. J. Morsings »Forordninger 1643—55« og i Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Piiij.

Med Danmarkis rigis raads raad och samtycke hafver vi for got anset, at af hver oxe, som udføris af vort rige Danmark, skal herefter och indtil anderledis anordnet vorder, gifvis til told 1 rigsort och af hver hest, som blifver udført, i lige maader 3 rigsort ofver den forrige hidindtil paabuden told.

258.

1646 18. maj. (Hafniæ.) *Missive til lænsmanden og bispen i Odense om at göre den anordning, at der herefter i st. Hans kirke i Odense ligesom i de andre sognekirker der i byen holdes froprædiken og onsdagsprædiken, på det at der og til froprædiken kan vies tjænestefolk, når deres bryllupper sker, og ellers forholdes efter vort mandat som i de andre sognekirker.*

Fynske tegn. 5, 395.

259.

1646 23. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om den tid, inden hvilken nyfødte börn skulle døbes.*

R: Sæll. tegn. 29, 49.
O: Original udfærdigelse.
T: Samtidigt tryk på 2 blade med påtegning om læsning på Sorø birketing den 16. juni 1646.

Trykt i P. J. Morsings »Forordninger 1643—56«, i Gødes »Forordninger 1643—66« sign. Piiij—O, hos Paus: Forordninger for Norge s. 823—24 og efter Karen Brahes manuskr. no. 282 og 283 hos Rørdam: Kirkelove 3, 328—29.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis saa vel i kiøbstederne som paa landet stor uskickelighed skal begaaes, i det en del udi langsommelig tid dieris børn lader ligge udøbt, hvorudofver det hender sig, at mange tilforne hendøer, før end de kand komme til daab och christendom, da hafve vi med voris rigens raads raad for got anset herefter saaledis at lade forordne,

1. at naar noget barn paa landsbyen er fød, skal det i det seniste otte dage derefter och tieniste i kierken forrettis, føris til kierken och døbis, och i kiøbstederne skulde det i lige maade fire dage efter, at det er fød, och tieniste sker, til kierken føris och anamme daab och christendom. Hvo sig herimod fordrister at giøre och deris børn lengere, end som forskrefvit staar, uden kierke udøbt at lade ligge befindis, skulle hafve forbrut 10 rdlr. til neste hospital,

2. Hvormed vore lensmend paa landet och borgemester och raad udi kiøbstederne skulle hafve grandgifvelig och flittig indseende och samme straf af dennem, som sig i saa maader forse, lade indkrefve, som de det acter at forsvare.

3. Dersom och børnene ere svage, hafver enhver christen forelder saadant tilbørlig at hafve i act, saa ingen salighedsmiddel blifver for nogen forsømmelse efterlat.

260.

1646 24. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om de udskrevne soldater, som have forløbet deres fane.*

Jyshe tegn. 11, 229.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledes mange udskrefne soldater ved regimenterne befindes udi forleden krigstid deres plict och tieniste uagtet [hafver forløbet deres fennele], hvorfor vi och hafver befallet Anders Bille til Damsboe, rigens marsk och befalningsmand udi Vestervig closter, at skulle dennem, som sig i saa maade hafver forset, udi vor och kronens arbeide, hvo noget paa landet forfalder, tilbørligen paa kroppen eller och paa deres formufve, som best eractes kand, efter deres forseelse andre til exempel aldvorligen lade straffe, ti bede vi och biude vore lensmend, fogeder och alle andre, som paa vore vegne nogen befalning hafver, at i her udi Anders Bille efter andfordring til rigtighed forhielper, som det sig bør; saa och alvorligen biude och befale alle officerene ved forskrefne regimenter, at i saadant rigtig angifver, som i agter at forsvare.

261.

1646 25. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod at benytte ulovlige vadesteder i Koldinghus læn til skade for kongens told.*

Jyske tegn. 11, 230.

Eftersom vi komme udi forfaring stor underslef at ske med heste och andet, som føres her ud af riget ofver

uloflige vadsteder i Koldinghus len, os paa vores told och rettighed ei til ringe skade, da saadant i tide at forekomme, ville vi alvorlig hermed hafve forbuddet och befallet, at alle och enhver, som heste eller andet her af riget ind i vor førstendomb Holstein føre ville och icke sig i vor kiøbsteder Kolding eller Ribe andgifve, at de dermed ingen anden steds passere, hvor de sig for tilforordnede broemend samme steds andgifve och optegne skulle. Hvis nogen herimod at giøre eller os vores rettighed at forsvige sig tilfordrister, hafve ei allene forbrut, hvis de hafve med at fare, medens derforuden som vore mandats ofvertredere tilbørligen straffes.

262.

1646 30. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Sælland, Smålandene, Fyn og Langeland, hvem de end tjæne, om, at vi ... med motivering som i åb. brev 1645 18. septbr. ... med vores rigens råds råd og betænkende have anset for godt at lade påbyde dem tvende almindelige skatter og landehjælp, nemlig en dobbel og en enfag i rigsdaler in specie eller 6 slette mark for hver rdlr., som skal udgives den dobbelte til Michaelis og den enfag skat til Martini førstkommende, hvis de ikke ville tiltales og straffes*[1].

Sæll. tegn. 29, 57—59.

[1] *Den dobbelte skat ansættes med det dobbelte beløb mod skatten efter åb. brev 1639 19. jan. (no. 7), med hvilket ovenstående brev i øvrigt er enslydende; den enfag skat med samme beløb som skatten af 1639.*

263.

1646 30. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Fylland om til Michaelis og til Martini førstkommende at udrede to enfag skatter i rigsdaler in specie*[1].

Sæll. tegn. 29, 59.

[1] *Skatterne lignes med beløb som i åb. brev 1639 19. jan. (no. 7). Brevet er i øvrigt enslydende med no. 262.*

264.

1646 30. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Skåne om til Martini förstkommende at udrede en enfag skat i rigsdaler in specie*[1].

Sæll. tegn. 29, 59.

[1] *Skatten lignes med beløb som i åb. brev 1639 19. jan. (no. 7). Brevet er i øvrigt enslydende med no. 262.*

265.

1646 30. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Bleking om at udrede halvanden enfag skat, med de to parter til Michaelis og de to parter til Martini förstkommende i rigsdaler in specie*[1].

Sæll. tegn. 29, 59.

[1] *Skatten lignes med halvanden gang beløbet efter åb. brev 1639 19. jan. (no. 7). Brevet er i øvrigt enslydende med no. 262.*

266.

1646 30. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 262 . . . have anset det for godt at besøge dem om en mulig hjælp, nemlig af præsterne i Jylland: 8 rdlr. in specie eller 6 slette mark for hver daler, af præsterne i Fyn, Sælland og Smålandene: 12 rdlr. in specie af hver, af præsterne i Skåne 4 rdlr. in specie af hver og af præsterne i Bleking 6 rdlr. in specie af hver, som skal udkomme med halvparten til Michaelis og halvparten til Martini förstkommende, dog at præsterne i Bleking give de 4 rdlr. til Michaelis og de 2 rdlr. til Martini, i Fyn, Sælland og Smålandene henholdsvis 12 og 4 rdlr.*[1]

Sæll. tegn. 29, 60.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1639 18. jan. (no. 5).*

267.

1646 30. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 262 . . . ville besøge dem om en mulig hjælp*

i rigsdaler in specie, som de skulle ligne og ordinere således, at enhver udgiver af sit præbende således, som han har indkomst til, og udrede til Michaelis og Martini förstkommende og indbetale fra Roskilde kapittel med henholdsvis 1000 rdlr. og 500 rdlr. til Kristoffer Urne til Åsmark, fra Riber kapittel med 600 rdlr., fra Års med 700 rdlr., Viborg med 400 rdlr. og halvdelen hver gang til Frans Povisk og fra Lunde kapittel med 450 rdlr. med halvdelen hver gang til Knud Ulfeld Kristoffersen.

Sæll. tegn. 29, 60.

268.

1646 30. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi eragte det for rådsomt i denne sælsomme tids tilstand at have vor skibsflåde i beredskab vore riger og strömme til desto större forsikring, og at vi derfor, da det falder os og kronen besværligt og for tungt at holde den ved magt, med mindre os kommes til hjælp med en andel korn, med vores Danmarkes riges råds råd have anset for godt, at enhver, som sidder for helgård, enten selvejer eller fæstebonde, skal give os $^1/_4$ tde. byg, $^1/_6$ tde. rug og enhver, som sidder for halvgård, skal give halv så meget, og skal samme kornskat udgives inden 3 uger efter Michaelis*[1].

Sæll. tegn. 30, 62.

[1] *Bestemmelser om opkrævning, fritagelse og fremsendelse gives som i åb. brev 1641 17. novbr. (no. 112).*

269.

1646 30. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om, at riget i forleden krigstid har bekommet stor skade på stykker, og at vi i denne besværlige og vidt udseende krigstid vort kære fædreneland til ydermere defension have anset for rådsomt igen at lade oprette en fornøden artilleri, samt at vi ikke vide middel til sådant at kunne tilvejebringe,*

med mindre os kommes til hjælp med en andel kåber og tin. Vi have derfor med vores Danmarkes riges råds råd og samtykke anset for godt at påbyde en almindelig kåber- og tinskat således, at hver herredsfoged og herredsskriver skal gives os 2 lispund keddelkåber og $^1/_2$ *lispund tin; hver bonde, som sidder på helgård, skal give 4 skålpund keddelkåber og hver, som sidder på halvgård, 2 skålpund keddelkåber. Skatten skal udgives inden førstkommende Michaelis til deres lænsmænd*[1].

Sæll. tegn. 30, 63–4.

[1] *Bestemmelser om opkrævning fastsættes i øvrigt som i åb. br. 1641 17. novbr.*

270.

1646 30. maj. (Hafniæ) *Missive til hr. Korfids Ulfeld, rigens hofmester, om, da riget i forleden krigstid har lidt stor skade på stykker, og vi eragte for nødigt og rådsomt i denne besværlige og vidt udseende tid vort kære fædreland til ydermere defension og forsvar igen at lade oprette en fornøden artilleri og da vi ingen middel vide dertil, medmindre os kommes til hjælp med en andel kåber og tin, at foreholde borgerskabet i København sådant og handle med dem om at komme os og riget til hjælp med en del keddelkåber og tin og levere det på töjhuset for vort slot København til vor töjmester inden førstkommende Michaelis.*

Sæll. tegn. 29, 55.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 294.

271.

1646 30. maj. (Hafniæ) *Missiver til bisperne og lænsmændene i Danmark om . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 270 . . . på vore vegne at handle med præsterne i de enkelte læn om en godvillig kontribution af kåber og tin således, at hver præst i det ringeste kommer os og kronen til hjælp med 4 lispund*

keddelkåber og 1 lispund tin inden förstkommende Michaelis, som skal leveres til deres lænsmænd.

Sæll. tegn. 30, 64—65.

272.

1646 31. maj. (Hafniæ.) *Missive til Oluf Brokkenhus, lænsmand på Københavns slot, og Arnt von der Kula, lænsmand på Kronborg, om afskaffelse af fastelavnsborgemestere henholdsvis i Køge og Helsingør.*

Sæll. tegn. 29, 68.

Vid at vi for victige aarsagers skyld hafver for got anset, at fastelafnsborgemestere udi vor kiøbsted Kiøge [Helsingør] herefter skal afskaffes, ti bede vi dig och ville, at du tvende vederheftige och forstandige dannemend til borgemester igien der samme steds forordner, som samme bestilling udi al ting kand betiene och enhver lov och ret administrere, som de acter at forsvare och vere bekient.

273.

1646 1.[1] *juni.* (Hafniæ.) *Frdg. om forhöjelse af akcisen med en sjætedel.*

R: Sæll. tegn. 29, 70.
O: Original udfærdigelse.
T: Samtidigt tryk på et blad med påtegning om læsning til Sorø birketing den 18. juni 1646.

Vi hafver med voris Danmarkis rigis raads raad och betenkende for got anset accisen herefter at forhøie saaledis, at af alt det vere sig vin, fremmet øl eller andet, som accise afgifves, herefter til os och cronen skal gifvis ofver forrige accise den siette part mere end hid indtil gifvet er.

[1] *R:* 3.

274.

1646 5. juni. (Hafniæ.) *Missive til Arnt von der Kula, lænsmand på Kronborg, om, at vi have betænkende ved at bevilge Hansestædernes ansøgning om, at de måtte forskånes for visitats i Øresund, men lovet dem at de skulde forskånes for ubillig visiteren, hvorfor*

han skal tilholde visiteurerne at forholde sig således med besøgning, som de agte at forsvare; hvis påklaget vorder, skulle de stå til rette og straffes, som ved bör.

Sæll. tegn. 29, 71.

275.

1646 5. juni. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om herefter ikke at oppebære höjere told af de Dantziger så vel som af Hansestæderne end efter den toldrulle,* »som de tolden ere bevilget«, *men hvad Hamborgerne betræffer, skal det forblive ved vort forrige missive*[1] *derom.*

Sæll. tegn. 29, 71.

[1] *Missive 1646 27. jan.*

276.

1646 15. juni. (Flensborg.) *Missive til lænsmændene i Danmark om apotekerne, som sælge deres varer for dyrt, og om privilegier for gæstgivere.*

Sæll. tegn. 29, 73.

Eftersom vi erfarer apoteckerne, som voris special benaading hafver erlanget paa specerie och andet at falholde, det høiligen at misbruge och forbenefnde dieris vare alt for dyre at selge, da bede vi dig och ville, at du dennem udi dit len, som saadan benaading hafver, alvorligen tilholder, at de gifver saa billig kiøb paa hvis de med privilegeret ere, som andre giøre kunde, saafrembt de voris benaading acter at nyde. Mens dersom de det icke giøre ville, skal du dennem tiltale och dom ofver dennem hende, at de derved saadan dieris privilegie kand qvit vorde, udi betractning, de efter voris intention och billigheden self sig icke ville bekvemme och anstille. — Eftersom och atskillige findis i kiøbstederne, som sær privilegium derfor hafver erlanget, at de den reisende mand skulde herberge, som her udi landet tit mere end paa andre steder neppelig kand betle sig hus til, da ville vi

forbenefnde voris dennem forundte privilegia saaledis hafve forklaret, at de, som fremmede herbergerer, for indqvartering i dieris huse skal blifve forskaanede, mens dog lige ved andre efter dieris formue skatte och til indqvarteringen at underholde contribuere.

277.

1646 26. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev udgåt over alt Sælland, Møn, Låland og Falster angående frikøben af bøndernes vordnede sönner.*

Sæll. tegn. 29, 76–77.

Eftersom vi nogen tid forleden voris [missive] til . . . befalingsmand paa vort slot . . . hafver ladet udgaa[1], at hand med eder paa vore vegne skulle handle, om hvis enhver af eder for frihed for sin fødested dog paa sex aars tid ville udgifve, da efterdi vi ingenlunde paatvifler, at enhver af eder, som hos sig betenker och ofverveier, hvad stor frihed i herved frembtfor eders forfedre erlanger och bekommer, io noksom erkiender den store naade eder af os herudinden betes, saa ville vi eder dog alle och enhver endnu ydermere hermed hafve forsikret, at hvis eder ved fornefnte voris lensmand paa vore vegne efter voris forrige brefve er blefven lofvet och tilsagt anlangendis frihed for eders fødested imod en summa pengis erleggelse, kongeligen och tilbørligen af os och voris efterkommere udi alle maader skal blifve holdet och efterkommet, hvor for vi och dette endnu til allis efterretning offentligen hafver villet lade forkynde.

[1] *Missivet til lænsmændene af 1646 3. juni findes a. st. s. 70; det meddeles dem heri, at der ikke må undes nogen frihed for fødestavn uden de, som i næstfølgende 6 år ville give os og kronen i det ringeste 60 rdlr. Dette forklares ved missive 1647 25. jan. (a. st. 133) derhen, at de bønder, som erlægge 60 dlr., dermed frikøbe de börn, som de herefter bekomme, men at deres tilforn avlede börn selv skulle tilforhandle sig sådan frihed.*

278.

1646 28. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod at udføre træ fra skovene på Langeland, hvortil ikke hjemmel kan oplyses for tolderne.*

Fynske reg. 4, 401.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis mange sig skal tilfordriste udi skoufvene paa vort land Langeland at houge och stielle ofverflødig brendeved och det siden udaf landet føre, da efterdi det er at befrøgte, at skoufvene derudofver skal blifve slet forhuggen, med mindre saadant udi tide blifver forekommet,

1. ville vi hermed alle och enhver hafve forbudet af vort land Langeland noget brendeved herefter at udføre, med mindre den, som saadant ved begierer at udføre, noksom kand bevise, af hvem hand det hafver kiøbt eller bekommet, och derpaa dens hiemmel forskafve, som vore toldere udi hafnerne skal ofverlefveris.

2. Hvo herimod denne vorris mandat uactet sig fordrester noget brendeved uden lovlig hiemmel fra vort land Langeland at udføre, skal icke alleniste hafve forbrut hvis hand i saa maader hafver med at fare, medens endochsaa som den, voris befaling foracter och ofvertreder, alvorligen straffes.

279.

1646 29. juni. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Danmark om, at de,* eftersom gud os med store vinde och jordskiel skal hafve hiemsøgt och endnu dagligen hiemsøger, *skulle tilholde alle præsterne, at de af prædikestolen göre flittig formaning til folket, at de med alvorlig bön og påkaldelse nedfalder til gud, på det at hans retfærdige vrede i så måde kunde formildes eller afvendes.*

Sæll. tegn. 29, 80.

280.

1646 14. avg. (Hafniæ.) *Missive til hr. Mogens Kaas, lænsmand på Nyborg, om at tilholde tolderne i Bæltet ikke af de Danziger eller Hansestæderne herefter at oppebære höjere told end efter den toldrulle, som er bevilget de Hollænder*[1]*, men med Hamborgernes told skal forholdes ligesom tilforn og som det al tid har været brugeligt.*

Fynske tegn. 5, 406.

[1] *Af 1645 17. septbr. (no. 230).*

281.

1646 20. avgust. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Sælland om, at vi have for godt anset at lade bønderne spinde i stedet for at udgive spindepenge*[1]*; vore og kronens bønder skulle derfor forskånes for spindepenge og herefter spinde således, som det har været sædvanligt*[2]*.*

Sæll. tegn. 29, 84.

[1] *Spindepenge indførtes ved missive 1623 18. septbr.*

[2] *Lænsmændene s. std. fik s. å. missive 4. decbr. om ved deres fuldmægtige på börnehuset i København at lade annamme fornøden hör og blårgarn, så at hver helgård får 1 skålpund og hver halvgård halvt så meget at spinde (a. st. 109).*

282.

1646 20. avgust. (Hafniæ.) *Instruks for Eskild Nielsen som skriver over den store smedie på Holmen*[1]*.*

Sæll. reg. 21, 537—44.

[1] *Det er anset for ufornødent her at optage instruksens tekst.*

283.

1646 22. avgust. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om indtil videre ikke at opbære nogen större told af hertugen af Kurlands undersåtter eller af indvånerne i Elbingen end af Hollænderne.*

Sæll. tegn. 29, 85.

284.

1646 29. avgust. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Sælland, Låland og Falster om rytteriets indkvartering*[1].

Sæll. tegn. 29, 87—88.

Eftersom vi hafver for got anset, at borgerskabet her i landet for rytteriets underholding skulle forskaanis, och dennem derfor at lade af vore och kronens tienere nogen kort tid, indtil vi derom anderledis tilsiger, underholde, da bede vi dig och ville, at du først lader giøre afregning med rytterne, som i dit len ere indqvarterede, och siden giører den anordning, at rytterne i dit len, naar de dig fra ritmesteren blifver anviste af vore och kronens bønder, saaledis monatlig, maaneden til 32 dage beregnet, lader underholde, at de enten udi vare, som rytterne behøfver, anslagen efter den i feidetid forordnet taxt, om bonden ei penge kand til veie bringe eller penge gifves, saa meget som ni rdlr., hvormed rytteren skal lade sig nøie, och den borger, hand hafver sit qvartier hos, self contentere och betale och aldelis ingen service eller andet frit hafve, eftersom vi gafnligt eracter, at rytterne i kiøbsteder forblifver; mens skulle bønderne blifve forsømmelige och icke i rette tide, hvad enhver tilkommer, udlegge, hafver du dennem at lade forstaa, at mand skal nødis til rytterne dennem i husene at indvise der self at tage dieris underholding, indtil hand er billigen contenteret. Och ville vi, at denne anordning skal fra Michaelis dag begyndis, saa bønderne kand i tide vide sig derefter at rette; mens hvor officerene ligger, der dennem dieris tractament af borgerskabet at beholde, som borgerskabet siden af generalcommissario skal igien gifvis.

[1] *Følgende ryttere skulde underholdes i de enkelte læn: Københavns 16, Svenstrup 1, Kronborg, Fredriksborg og Abrahamstrup 23, Roskilde 8, Holbæk 1 og hjælper Roskilde med* $^1/_2$, *Dragsholm 12, Kalundborg 15, Andvorskov, Sæbygård og Korsør 25, Ringsted 7, Vordingborg, Lekking, Beldring og Jungshoved 11, Tryggevælde 4, Møn 6.*

285.

1646 18. oktbr. (Rensborg.) *Missive til tolderne i Øresund om herefter ikke at oppebære videre told af de Ejderstedske, Husummer, Nordstrandinger, Tønderske og andre Hertugen af Holstens undersåtter i fyrstendömmet Slesvig, når de passere frem og tilbage gennem Øresund, end de Hollændere og Lybske give efter toldrullen*[1].

Sæll. tegn. 29, 91.

[1] *Af 1645 17. septbr. (no. 230).*

286.

1646 5. novbr. (Hafniæ.) *Missive til Riber domkapitel om at tage bispen med på råd, når de høre sager.*

Jyske tegn. 11, 246.

Eftersom vi nogle aar forleden hafver ladet udgaae vores befalning til capitelet udi vort kiøbsted Ribe saavelsom andre, tilhollendes det bisperne der samme steds tillige med capitularibus, saa tit de forsamles, at skulle lade medindfordre och sidde i capitelet saasom dets membra, omendskiønt de ingen beneficia der pro personis kunde hafve eller nyde, at hielpe, raadføre och fordre capitels sager med andre til det beste, hvilket vi med stor forundring fornemmer icke at være stillet udi verk, ti bede vi eder och ville, at i bispen . . . lader efter denne dag med indfordre, naar capitelet holdes, hvad heller de beneficia hafver eller icke, och for membris capituli agtes, och i saa maade vores forrige udgangne befalning derom til Riber capitel efterkommer, som i det agter at forsvare och være bekient.

287.

1646 11. novbr. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Jylland om salmesang i kirkerne.*

Jydske tegn. 11, 249.

Vi bede eder och ville, at i giøre den anordning, at

herefter i alle kierkerne udi eders stift ingen psalmer siunges, uden de almuen hafver lert och sedvaanlig udi menigheden pleier at siunges, saa och at ungdommen tilholdes at lære det samme. I lige maade ville vi och, at kvindfolkene skal tilholdes och formanes at sidde ofver ende udi kierken, naar der siunges, och tillige med de andre i menigheden at siunge psalmer, saa ochsaa at de store tiunde udi kiøbstederne, om hvilke nogen tvifvel er, at de icke saa udi deres børnelerdom er funderede, som det sig bør, sig icke mindre til undervisning och ofverhørring i børnelerdom skal indstille end paa landet; de, som det och icke giøre, medens mutvilligen efter paamindelse udeblifver, deres nafn skal af presterne hos øfrigheden andrages, at de derfore tilbørligen kand blifve straffet; er och for got befunden, at de gemene unge folk icke skal af presterne herefter trolofves, før end de udi skriftestolen hafver bevist, at de deres børnelerdom lert hafver.

288.

1646 12. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der herefter årlig i Nyborg, efter borgerskabets begæring, hver onsdag fra næste onsdag för fastelavn og til Philippi Jacobi dag derefter må holdes et hestemarked.*

Fynske reg. 4, 405.

289.

1646 16. decbr. (Hafniæ.) *Frdg. om forbud mod giftermål med sin stefaders enke eller sin stemoders efterladte husbonde.*

R: Sæll. tegn. 29, 117.

O: Original udfærdigelse.

T: Samtidigt tryk på 2 blade med påtegning om læsning på Sorø birketing den 7. jan. 1647.

Trykt i P. J. Morsings »Forordninger 1643–56« sign. Ciiij—Dj, i Gødes »Forordninger 1643–64« sign. Qiij, hos Paus: Forordninger for Norge s. 827, Ketilson: Forordninger for Island s. 2, 468—69, og

hos Rørdam: Kirkelove 3, 334—35 efter »originalt tryk med det kgl. segl i Fyns bispearkiv«.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis af en del skal begieris sig udi ecteskab at indlade med sin stiffaders efterlatte hustru och enke, saa endog udi voris forrige udgangen reces om ecteskabs forbudne led intet egentlig derom er handlet, dog alligevel efterdi saadant icke alleniste strider imod den gemene erbarhed, som allermest udi ecteskab bør at hafvis udi act, mens endochsaa er af stor forargelse, om nogen sig i saa maade udi ecteskab skulde samle, ville vi hermed alvorligen hafve forbødet,

1. at ingen mandsperson udi begge vore riger herefter sig skal understaa sin stiffaders efterlatte hustru, ei heller nogen kvindesperson sin stifmoders efterlatte hosbonde at tage til ecte.

2. Forser sig nogen herimod, da skulle de icke alleniste straffis som de, vore forordninger ofvertræder, paa dieris formue, mens endoch rømme det land i Danmark och det stift i Norge, hvor de boendis ere, och derforuden saa vit i et andet land och uden stiftet, at de den lands egen, hvor de sig forset hafver, kunde vere uden forargelse, efter dommerens afsigelse.

Til § 1 jfr. fragm. 15 digest. 23, 2.

290.

1646 17. decbr. (Hafniæ) *Missive til rigsråderne om årlig at holde møder med landkommissarierne.*

Sæll. tegn. 29, 118.

Eftersom vore undersaatter af adel ved dieris deputerede och fuldmectige af os for nogen tid siden hafver ladet begiere, vi ville bevilge och samtycke, at landcommissarierne udi hvert province med rigens marsk och andre af rigens raad, udi denne province boesiddende, en gang om aaret eller oftere, om behof giordis, maatte samblis och hvis til voris och rigets tieniste, landsens de-

fension och beste ske kunde, i act tage, och hvis nogen det, vere sig af hvad stand det vere kand, kunde hafve at foregifve, fornemme och det siden os trolig andrage och til det beste befordre, da ere vi tilfreds, at i och eders efterkommere, rigens raad udi vort land Jydland boende, med landcommissarierne samme steds aarligen paa beleilige tider och steder, naar fornøden giøris, eder forsambler, och nu derpaa til førstkommende snapsting giører begyndelse, och da med dennem om hvis landet til beste kand vere fortrolig communicerer, och hvis nogen da til den tid noget at forrette eller at foregifve hafver, da hafver i saadant at fornemme och siden, om noget er af den victighed, at det behøfvis, derom udi voris cancelie tilbørlig relation indskicker.

291.

1647 11. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på forbud af 1620 15. juni mod indførsel af brød stykkevis i København med undtagelse af skibskavring.*

Sæll. reg. 21, 582—84.
Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 270—71.

292.

1647 14. jan. (Frederiksborg.) *Missive til Gregers Krabbe, lænsmand på Riberhus, hr. Jørgen Brahe, lænsmand på Hagenskov, og Mogens Bille, lænsmand på Koldinghus, om, at øksenkøbmændene ofte beklage sig over, at de opholdes ved toldstederne med deres øksen, fordi de ikke have adelens bevis på, hvor mange øksen de have bortdrevet fra deres gårde, og at de derfor, da adelen selv ofte ikke er tilstede på deres gårde, når øksen bortdrives, skulle lade dem passere, når de med deres fuldmægtige fogeds underskrevne bevis testi-*

ficerer, hvor mange øksen de have tilforhandlet sig på deres gårde.

Jyske tegn. 11, 279.

293.

1647 25. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om to torvedages afholdelse ugentlig i Landskrone, hvortil bønderne i fire herreder skulle søge.*

Skånske reg. 5, 469.

Vi hafver bevilget och tillat menige borgerskab udi vor kiøbsted Landskrone paa deres anmoding och begering, saa och paa det byen udi næring och handtering motte tiltage och forbedres, at udi Landskrone bye herefter maa holdes tvende almindelige torfvedage om ugen, nemlig hver onsdag och løfverdag, och samme torfvedage af bønderne udi efterfølgende fire herreder at skulle besøgis, nemlig Synderherred, Rønnebiergherred, Onseherred oc Harriagersherred. Dog skal Landskrone borgere vere tiltenkt for billig verd at falholde hvis vare bønderne igien kunde hafve fornøden, saa ingen sig derofver med billighed kunde hafve at besverge. Ti bede vi och byde bønder och menige almue, som udi forskrefne fire herreder boendes ere, at i herefter om onsdagen och løfverdagen hver uge besøger eders rette torfvedag der udi Landskrone och did henfører och selger hvis i hafver at afhende.

294.

1647 31. jan. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark og borgemester og råd i København om, da den store uskikkelighed med betlere og løsgængere over alt mere og mere tiltager, fordi forordningen af Haderslevhus 1588*[1] *og vore egne mandater, nu indførte i vor recesses 2. bogs 21. kap. 2. og 3. art., ikke*

[1] *Reces 1587 27. decbr.*

skulle billigen haves i agt, på ny at lade hine velmente forordninger læse og forkynde så vel på landet som i købstæderne[1] *og siden at holde derover, som de ville forsvare.*

Sæll. tegn. 29, 136.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 299 og uddrag herefter hos Rørdam: Kirkelove 3, 336

[1] *I missivet til København stod:* her udi byen paa sædvanlige steder.

295.

1647 14. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på den ordning, som er gjort mellem Holmens skole og de 12 davidsdegne i Københavns skole, og som oberstlöjtnant og admiral på Bremerholm, Kristoffer Lindenov til Lindersvold og dr. Jesper Brochmand, superintendent over Sællands stift*[1]*, have oprettet.*

Sæll. reg. 21, 596—98.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 273.

Ordningen lød således:

Eftersom vi underskrefne hafver bekommit vor herris befaling om ordning at giøre imellem Holmens skole och de 12 davidicis i Kiøbenhafns skole, naar de blifver begierede for lig til Holmen sig at lade bruge, da hans kongelig maiestats befaling at efterkomme, hafver vi paa hans kongelig maiestats confirmation efterskrefne ordning givet.

1. De tolf davidici icke at anbyde sig til nogen tieneste at giøre met lig til Holmen, met mindre det blifver begieret.

2. Efterdi bemelte davidici icke ere under Holmens skolemesters enten institution eller disciplin, da naar davidicorum begieres til tieneste, al tid en vis af hørerne i Kiøbenhafns skole af rectore scholæ Hafniensis tilforordnet at metfølge, al uorden och klagemaal i saa maader at forekomme.

3. Naar saadan tieneste begieris, da om dagen tilforne derom at andvaris.

4. Brugis davidici met Holmens skole, da at gifves til haabe 10 mark mynt, och dennem saaledes at delis, at skole-

[1] *Denne sidste fik missive herom 1647 28. jan. (Sæll. tegn. 29, 135, trykt hos O. Nielsen a. st. 5, 298).*

mesteren paa Holmen deraf tager halfparten, och høreren af Kiøbenhafns skole met davidicis tilhøre den anden halfvepart. Och hvis befindes skolemesteren paa Holmen mere at bekomme, end hand andgifver, da at straffes, som den kong. [maiestats] ordning motvilligen ofvertreder.

5. Naar musik udi Holmens kirke holdes udi got folkes brudevigelse, da Kiøbenhafns skole dertil at bruges efter ordinantsen, Holmens kirkis cantori hans rettighed i alle maader uforkrenket, efterdi saadant ved Holmens skole icke forrettis kand.

296.

1647 2. mars. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Øresund om at oppebære fyringspenge, om at der skal regnes 24 tdr. på læsten af hör- og hampefrø og om at ekspedere nederlandske skippere uden ophold.*

Sæll. tegn. 29, 143.

Vi beder eder och ville, at i herefter af alle med goeds ladene skibe, som gaar igiennem Sundet, for fyringen opberger 4 rdlr. in specie af hvert [lad] och 2 rdlr. af hver ballastet skib. Och eftersom hidindtil i toldens erleggelse af hørfrø, hampefrø och dets lige ickun tolf tønder paa lesten hafver veret regnede, saa ville vi nu, at med bemelte frø udi fortollingen ligesom med korn herefter skal forholdes, hvor 24 tdr. udi lesten regnis. Och endeligen eftersom atskillige nederlendiske skippere klageligen lader andrage, hvorledis de skal sinkes och opholdes udi Sundet af voris der til forordnede visiteurer, som dennem dieris toldpasser om borde bringer, da ville vi, i herefter alle nederlendiske skippere paa toldboen, naar de dieris tilbørlig told erlagt, dieris toldpasser uden nogen videre visitering och ophold lader vere følgactig oc bekomme.

297.

1647 22. mars. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Danmark om, da en del privilegier og benådninger, som ere givne adskillige præster eller præstegårde, forkomme*

og blive borte, en del formedelst ildebrand eller anden ulykkelig tilfald, en del fordi de ikke så blive forvarede, som det sig burde, at annamme til sig og nedlægge i landkisten alle sådanne privilegier, som ere givne kirker, præster eller præstegårde i deres stift eller herefter udgives, og meddele præsterne en rigtig kopi deraf til underretning.

R: Sæll. tegn. 29, 151.

O: Original udfærdigelse til superintendenten i Fyns stift i dettes bispearkiv.

Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 339—40, dog uden angivelse om, at missivet også udgik til de andre bisper, og indordnet under 22. maj.

298.

1647 25. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på en ordinans om begravelser i Holmens kirke i København, som admiralen på Bremerholm, oberstlöjtnant Kristoffer Lindenov til Lindersvold, har ladet opsætte i en del af vore betjæntes nærværelse.*

R: Sæll. reg. 21, 609—11.

K: Koncept.

Trykt efter R hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 274—75.

Ordinansen[1] *lød således:*

1. Skal gifves af klokerne, naar de blifver ringet for lig, om de udi kirken blifver begrafvet, penge 4 rixmrk.

2. Begrafves ligene udi den ny kirkegaard uden for kirken, da gifves af klokerne til kirken penge 2 rixmrk.

3. Begrafves de paa den gamle kirkegaard paa Holmen, da af klokerne at gifves til kirken penge 2 rixmrk.

4. Skal gifves Holmens skolemester, hører och skoledrenge, som for lig begieres at skal synge, som blifver begrafvet i den gamle kirkegaard paa Holmen, penge 2 rixmrk., af hvilke skolemesteren skal hafve den ene rixmrk. och høreren den halfve rixmrk. och skoledrengene den anden halfve rixmrk.

5. Naar ickun høre[re]n allene met en andel af skolen

[1] *Originalen ligger ved konceptet til stadfæstelsen; den er udateret og underskrevet af* Ch. Lindenau.

begieres, da ickun at gifves penge 2 rixmrk., hvoraf skolemesteren skal hafve den tredie part och høre[re]n och skolen de to parter.

6. Grafveren til grafven for et stort lig at grafve, som udi kirken blifver lagt, och for grafven ofven til igien at lade tilmure, penge 2 s. daler.

7. For en graf til et lidet lig at grafve til, som och blifver lagt i kirken, derfore penge 2 s. daler.

8. For et stort lig at grafve til, som kommer udi den ny kirkegaard ved kirken, penge 2 s. mrk.

9. For et lidet lig samme steds at grafve til, derfore penge 2 s. mrk.

10. I lige maade skal grafveren hafve for hver graf paa den gamle kirkegaard paa Holmen penge $1^1/_2$ s. mrk.

11. De lig, som blifver i samme forskrefne kirkegaard begrafven, som skolens personer icke gaar for, skal grafveren och derfore ingen betaling hafve.

12. Belangende dem, som hafver intet at gifve, dem skal presten kaste mold paa for intet; mens dennem, som lenge och vel hafver tient hans kong. mait. enten for officerer eller udi andre maader noget meriteret, och dog udi yderste armod geraadet, dennem skal altingest fri forundes, saa at klokerne ringes, prestens och skolens tieneste dennem uden nogen betaling bevilges. Och saafrembt som nogen befindes at kunde betale, skal derfore betales, som ved bør.

13. Saa ofte presten uden betaling holder en liden sermon ofver noget lig, som ei kand betales for, saa ofte skal och skolemesteren forpligte[t][1] vere uden nogen betaling, at lade pøkerne, som kand synge, møde paa kirkegaarden, naar hand derom af presten advares, at de siunger en salme for och efter sermon[i]en[2].

[1] *Sål. orig.* [2] *Sål. orig.*

299.

1647 26. mars. (Hafniæ.) *Missive til bispen i Sælland om at forbyde præsterne at skifte efter umyndige börn.*

Sæll. tegn. 29, 153—54.

Eftersom vi kommer udi erfaring, hvorledis en del prester udi eders stift dennem skal tilfordriste och understaa, hvor umyndige børn udaf hendøde foreldre efterladis, uden lensmandens eller hans fuldmectiges nærverelse skifte at holde, da bede vi eder och ville, at i presterne udi eders stift sligt lader foreholde och dennem alvorligen forbyder, at de sig ei med noget sligt herefter befatte, med mindre vore lensmend, kierkens patroni eller dieris fuldmectige ofververendis ere.

300.

1647 4. april. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Øresund om fyrpenge og om afskaffelse af den hundrede pending af englændere og skotter fra 1. maj s. å.*

Sæll. tegn. 29, 157.

Eftersom i voris resolution paa efterskrefne poster anlangendis fyrepenge ere begierendis: først om den svenske nation skal vere fri for samme fyrepenge, da er voris villie och mening, at alle svenske skibe derfore skulle vere forskaanet. For det andet: de danske och nordske skuder, kreiere eller skibe, som segle imellem vore riger Danmark och Norge och tilforne lyctepenge gifvet hafver, skulde ei videre fyrepenge udgifve end en lybsk skilling af hver lest, skibet er drectigt. Anlangendis den hundrede penge, som Engelske och Skotter gifver, da skal den nu til førstkommendis Philippi Jacobi dag ophøre och afskaffes. Hvad rostocker och lybske skuders fyrepenge angaar, som segler paa Norge og Sverrige, da skal de skuder, som ere ofver 30 lester, derfore gifve 2 rdlr., de, som ringere ere, skal af hver lest, de drectige ere, gifve 1 sk. lybsk ligesom tilforne.

301.

1647 8. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om gejstlighedens rang og gang i Fyn.*

R: Fynske reg. 4, 427—28.

O: Original udfærdigelse i Fyns stifts bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 337—38.

Eftersom vi erfare udi vor land Fyen en stor och forargelig uenighed iblant de geistlige om deris session och gang at findis, saa hafve vi saadant med største forundring fornommen, at de, som skulle billigen vere sig self en loug och andre et kristeligt ydmygheds exempel, saadan pharisaiske tretter skulle vere udi delachtig. Dog paa det slig forargelse udi tide maa forekommis och dempis, och Henning Valkendorf til Glorup, vor befallingsmand paa vor gaard udi Odense, och hederlig och høilerde dr. Hans Mickelsen, superintendent ofver Fyen steft, deris betenkende om en vis orden och skik paa samme omtvistende session och gang hafver paa voris behof frembskicket, da hafve vi den hermed ville[t] ratificere och confirmere, som følger.

1. At pastores udi Odense skulle holde denne orden imelom dennom selver, at de skulle gaae juxta senium in officio.

2. At samme pastores, efterdi de ere judices consistoriales och examinatores ordinandorum, tillige med episcopo skulle gaae ofver de andre pastores der i landet, enten de ere magistri eller icke.

3. At alle præpositi skulle gaae ofver alle pastores, rurales et urbanos, hvad heller de ere magistri eller icke, dennem i Odense bye undertagne.

4. At alle pastores, som ere magistri, skulle gaae eftersom de hafve promovert til, och de, som icke ere magistri, skulle gaae efter senium in officio, som hidindtil hafver veret brugeligt. Och efterdi de geistlige ofver dete helle kongerigge hafver sig hidentil uden nogen voris serdelis loug och fororning om deris gang kunde forene, uden de i Fyen allene, da ville vi, at den prest, som fornemelig hertil hafver gifven aarsag och icke uden serdelis and-

orning nu mere end tilforn hafver villet ladet sig nøie, skal derfore af lendsmendene tiltallis och for saadan forargelse til en ansenlig mult til de fattige at gifve condemneres, paa det os icke herefter noget saadant om de geistlige mere skulle fra andre steder forekomme.

302.

1647 14. april. (Hafniæ) *Åb. brev om, at torvedagen i Århus by herefter må holdes om løverdagen i stedet for om fredagen på det, at gudstjænesten om fredagen ikke derved skal forsömmes.*

Jyske reg. 10, 446 (uddrag) jfr. Hübertz: Aktstykker vedkom. staden Århus 2, 120.

303.

1647 15. april. (Hafniæ.) *Missive til Ventzel Rotkirk, lænsmand i Korsør læn, om afskaffelse af fastelavnsborgemestre i hans læn og udnævnelse af vederhæftige og forstandige danemænd til borgemestre*[1].

Sæll. tegn. 29, 164.

[1] *Brevet er enslydende med missive 1646 31. maj.*

304.

1647 22. april. (Hafniæ.) *Missive til Frederik Reetz om, at den omveksling med borgemestre og råd, som i Næstved nogen tid er sket hver fastelavn,* for uskickelighed udi byens bestillinger *må afskaffes, og at han skal forordne tvende dygtige danemænd til borgemestre, som kan blive det deres livstid og desto bedre forrette byens bestillinger.*

Sæll. tegn. 90, 168.

305.

1647 28. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om at vi, da vi erfare, at der i Køge skal findes mange øde pladser, som ikke igen ere forbygte efter den ulykkelige ildebrand for 14 år siden, uanset, at de tilhøre veder-*

hæftige folk, hvoraf vi så vel som byen siden den tid have mistet skat, hvorved vor og byens rettighed formindskes, befale alle, hvem de øde steder tilhører, for at byens skade kan forekommes, enten de ere bosatte i byen eller ikke, inden 3 års forløb fra dette brevs dato at bebygge hine jorder og pladser med købstadbygninger eller afhænde dem til andre, som vil göre dette, med mindre samme gårde og jorder skulle være forbrudte med halvdelen til os og kronen og halvdelen til byen.

Sæll. reg. 21, 645—46.
Koncept.

306.

1647 5. maj. (Hafniæ) *Åb. brev om stadfæstelse på en skik og ordinans*[1] *om vedligeholdelse af gaderne i København og udførelsen af urenligheden, som borgemestere og råd s. std. have gjort, dateret den 30. april 1647*[1].

R: Sæll. reg. 21, 649—57.
K: Koncept.
Trykt i P. J. Morsings »Forordninger 1643—56« sign Diij—Eiij, i Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Rij—Sj; efter R hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 277—82.

[1] *Det er anset for unødvendigt at indtage ordinansens tekst her.*

307.

1647 5. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod at bruge pulsvåder i Limfjorden.*

Jyske tegn. 11, 326.

Eftersom os forebringes, hvorledis adskellige udi vort land Nørjytland sig skal understaae mod vores faders konning Frederiks den andens recesses[1] formelding udi Limfiorden pultsvaader at brugge, hvormed de al anden fiskerie der samme steds stoer skade tilføier, fiskens leg och leie spilde, saa och krat, krog och stangfiskeriet forhindrer, da ville vi hermed alvorligen och strengeligen for-

[1] *Reces 1576 § 14.*

buddet hafve, slig pulsvaaders fiskerie af ingen, i hvo det och være kand, herefter at maae der i Limfiorden brugges; och hvis herimod nogen at giøre herefter tilfordristendes vorder, da alle och enhver frit fore at stande vaaed och bøeder fra dennem at tage, enten det findes paa land eller vand, paa hvis det och være kand, — dog jorddrotten, paa hvis grund slig ulovlig fiskerie befindes, sin rettighed och tiltale til dem, som sig med slig ulovlig fiskerie forser, forbeholden, — och det nyde som sit eget, och om nogen siden derved vil kiendes, da derfore tilbørligen efter forskrefne recessis indhold at straffes.

308.

1647 15. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om forbud mod, at man omløber og falbyder sko og støvler på landsbyerne på Bornholm.*

Skånske tegn. 7, 153.

Eftersom vi erfarer stor skade deraf at tilføies borgerskabet udi kiøbstederne paa vort land Borringholm, at fremmede skoe, støfle och andet sligt did fører,

1. da ville vi forbuddet hafve, at ingen, borgerskabet til skade, did til landet herefter maa tilstedis at føre skoe, støfle eller andet sligt, mens ville, at alt saadant herefter skal giøres udi kiøbstederne der paa landet efter deres privilegiers videre indhold.

2. Hvo, som herimod at giøre sig tilfordrister, naar dette lovligen publiceret och forkyndet er, skal derfore tiltales och straffes som denne vores forordnings ofvertrædere.

309.

1647 16. maj. (Hafniæ.) *Frdg. om adskilligt, som er blevet påbudt i den sidste herredag.*

R: Sæll. tegn. 29, 179–80.

O: Original udfærdigelse med kongens segl.

Trykt i P. J. Morsings »Forordninger 1643—56« sign. Eiij—F med årstal 1646 og ligeledes i Gødes »Forordninger 1643—64« sign.

Sij—iij med årstal 1646; endvidere hos Paus: Forordninger for Norge s. 831—33. § 1 er trykt som en særskilt forordning med ovenstående datum hos Ketilson: Forordninger for Island 2, 463—64, og hos Rørdam: Kirkelove 3, 339 efter Karen Brahes manuskr. no. 283.

1. Eftersom blant studiosos findis, som sig med løsactighed forser och icke en gang, mens och oftere desverre leiermaal ofverbevises at hafve begangen, da paa det saadan skadelig forargelse icke skal tage for meget ofverhaand, och de, sig acte udi det hellige presteembede at ville lade bruge, des bedre dieris egen stand och velferd kunde betracte, och den med dieris egen uskickelighed icke forspilde, hafve vi med voris rigens raad och betenkende for got anset hermed saaledis at forordne och paabyde, at ingen student, som sig med leiermaal forser, maa efter første forseelse, før end tu aar ere forløbne, bebevilges enten skole- eller prestekald at betiene, och siden plictig vere at føre med sig til superintendenten rictig vidnisbyrd om sit lif och lefnets forhold och forbedring, och derhos voris bevilning, at hannem er tillat kald at maa betiene, saa frembt hand ellers til noget skal stedis eller forfremmis; mens hvis saadan forseelse anden gang blifver beganget, da bør saadan person aldrig nogen predickestoel mere at betiene.

2[1]. For det andet, eftersom tvistighed i kiøbstederne indfalder, hvad nogen uden byen boesiddendis, som i samme by icke er borgere, aarlig bør med andre borgere af sin kiøbstedgaard och eiendom at gifve, da hafve vi med voris rigens raad saaledis for got anset at paabyde och forordne, at alle, vere sig geistlige eller verslige, som i kiøbsted gaard eller eiendom hafver och der hverken er borger eller boesiddendis, skal i fredstid den fembte part af dieris husleie udgifve, borgerskabet udi hvis skatter och tynge dennem tilkommer til hielp och forlindring, och udi feidetid gifve ligesom andre af dieris huse och eiendom

[1] *Se Erslev: Rigsråd og stændermøder 3, 331 jfr. 363.*

der i byen giøre. Och skal samme fembte part tages af den husleie, som af gaarden falder, paa det saadant icke uden byen med lang proces och trette skulle fordris och indkrefvis.

3[1]. For det tridie, eftersom och stor och unyttig ofverflødighed erfaris at brugis med knippeling, som uden riget fra fremmede steder indførris och derfore icke en ringe andel af penge af riget udføris, da ville vi alvorligen hafve forbødet, at aldelis ingen knippeling fra fremmede steder i voris riger Danmark eller Norge maa indføris. Befindes nogen herimod at giøre eller betrædis med nogen saadan knippeling, som icke kand bevises inden rigerne at vere giort, hafve det forbrut, halfparten til os och kronen och halfparten til den, som det angifver och [op]leder[2].

[1] *Se Erslev: Rigsråd og stændermøder 3, 331 og 363.* [2] *R:* anleder.

4. For det fierde, hafve vi och nødigt eractet til en særdelis brug at paabyde, at hvert lad skib, kreier eller skude indlendiske och udlendiske her udi vort rige Danmark skulle til hafnepenge, foruden hvis de tilforne gifvet hafver, gifve til os och kronen af hver 10 lester indtil 60 en [slet][1] mrk., saavel naar de løbe ind i hafn, som naar de løbe ud, och et skib, kreier eller skude, som er baglastet, gifve half saa meget; mens er noget skib større end 60 lester, gifve en rdlr. af skibet och icke mere, hvilket i alle hafne, saa tit nogen enten ind eller ud løber, gifvis skal. I lige maader skal paa alle fergesteder, som ere Kaarsøer, Nyborg, Kallundborg, Aars, Assens, Kiøbenhafn, Malmøe, Landskrone, gifvis af hver smacke en slet mark for hver gang de ind eller ud løbe, och af en ferge half saa meget; af Vordingborg, Helsingør, Helsingborg och Middelfard ferge gifvis for hver reise en half mark. Och skal vore toldere herpaa gifve grand-

[1] *Sål. O.*

gifvelig act, at saadant rictig blifver opbaaren, som de acter for os at forsvare, och icke self derfore stande til rette.

5. Ti byde vi och befale vore fougder, embidsmend, borgemestere och raad i kiøbstederne och alle andre, som paa vore vegne nogen befaling hafver, at de hermed hafver grandgifvelig indseende paa det, at hvis herudi anordnet och befalet er tilbørligen maa holdes och efterkommis, saa som de det for os acter at forsvare.

310.

1647 24. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om at vi, da Iver Vind til Nörholm, vor råd og befalingsmand i Dalum kloster, har ladet anholde om at måtte bekomme et frit birk til hans gård Nörholm af gods i Østerherred i Nörrejylland: Nörholms mølle; i Hodde sogn: i Holvig og Hoddeby; i Tystrup sogn: Nörretorpe by, Agnekrog, Assenbæk mølle, Tystrup by, Kratsborg, Store Tønding og lille Tønding, Hetofte, Vejfald, Lovbjerg, Krarup; i Varde sogn: Gelderup by; i Tostrup sogn: Lindinggård, Varbo, Sækbæk, Guldager, Skirtofte, Lindemølle, Tostrup; endvidere i Skads herred: i Øs sogn: Galtrup Nordenskov, Håstrup, Abildhede, Vestenbæk, Skamstrup, Gravelund, Kålsgård, Agnevig; i Ansager sogn: Lund, Otling, have bevilget ham, at han må have magt til at sætte en egen birkefoged til forskrevne sit birk, hvor alle Iver Vinds forbemældte tjænere skulle søge deres rette værneting og ikke svare til noget andet ting, når justitien ellers vel administreres, under birkets fortabelse.*

Jyske tegn. 10, 455—56.

311.

1647 24. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi efter anmodning af borgemestere og råd i Odense have bevilget, at ingen uden Odense borgere på st. Mikkels*

marked må sælge eller købe med fremmede eller have rettighed til at handle på samme marked eller torvedag, eftersom det både af lænsmandens erklæring og af de derom førte tingsvidner erfares, at Odense borgere fra gammel tid have haft samme frihed alene.

Fynske reg. 4, 444.

312.

1647 31. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgemestere og råd i Ålborg årlig må oppebære til at holde ved magt færgebroen i Ålborg såvel som den træbro i Sundby af hver hest, som købes i Vendsyssel og derfra føres over fjorden ved Ålborg, 6 sk. danske og af hver okse 3 sk. danske.*

Jyske reg. 10, 462.

313.

1647 31. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1645 18. septbr. . . . med vores rigens råds råd og betænkende have eragtet for godt og rådsomt at lade påbyde dem en almindelig skat og landhjælp således, at hver 10 jordegne bøndergårde enten de besiddes af dem, hvem bondeejendommen selv tilhører, eller de ere fæstede til andre, skal lægges i læg sammen og give os halvfjærde gang så meget, som de plejer at give i en enfagt skat, nemlig 70 rdlr. in specie, og hver 10 bondegårde, som ikke have frit jordegods, men har fæstet deres gårde og bruger avl, skal lægges i læg og give os 35 rdlr. eller deres værd; hver smed, skræder, skomager, murmester og møller, som bor på landsbyerne og bruger avl, skal give $1^1/_2$ rdlr. og 1 rigsort og de, som ikke bruge avl, $3^1/_2$ rdlr.; hver pebersvend skal give $3^1/_2$ enkende daler og hver tjænestedreng, som tjæner for fuld lön, hvad enten han har kornsæd eller ikke, $1^1/_2$ rdlr. og*

1 rigsort og de, som ikke tjæne for fuld lön, 3½ rigsort, og hvor flere bønder bo på en gård . . . o. s. v. som i åb. brev 1629 1. oktbr.; hver ugedagsmand, som bor for vore egne slotte, klostre eller gårde, skal give 1½ rdlr. og 1 rigsort. Skatten skal udgives med halvdelen til Michaelis og halvdelen til Martini förstkommende, hvis de ikke ville tiltales og straffes[1].

Sæll. tegn. 29, 194—96

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1639 18. jan. (no. 7). I missivet til lænsmændene om skattens opkrævning af s. d. (a. st. 194) bemærkes, at den rige skal hjælpe den fattige, og såfremt i nogen læn nogen forarmet befindes, da skulle de forskånes og deres anpart ikke pålægges nogen anden, med mindre i samme læg findes nogen så formuende, at de uden deres trang og store afbræk kan lægge ud for andre, hvilket skal bero på nöjagtige tingsvidner, som lænsmændene med egen hånd skulle påskrive.*

314.

1647 31. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 313 . . . have anset det for godt at besøge dem om en mulig hjælp således, at hver af dem skal give 14 rdlr. in specie eller 6 slette mark for hver daler med halvparten til Michaelis og til Martini förstkommende og levere pengene til superintendenterne*[1].

Sæll. tegn. 29, 197.

[1] *Brevet er i øvrigt enslydende med åb. brev 1639 18. jan. (no. 5).*

315.

1647 31. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 313 . . . ville besøge dem om en mulig hjælp i rigsdaler in specie, som de skulle udrede med halvparten til Michaelis og til Martini förstkommende og selv ligne således, at enhver udgiver af sit præbende, eftersom han har opbørsel. Af Roskilde kapittel udredes 1750 rdlr., hvoraf 1500 rdlr. sendes til landkommissarierne i*

Sælland og de 250 rdlr. til rentekammeret; af kapitlerne i Jylland erlægges: i Ribe 1050 rdlr., hvoraf 900 rdlr. til landkommissarierne i Jylland og de 150 rdlr. på rentekammeret; i Års 1225 rdlr., hvoraf 1050 rdlr. til landkommissarierne i Jylland og de 172 rdlr. på rentekammeret; i Viborg 700 rdlr., hvoraf de 600 rdlr. til kommissarierne og de 100 rdlr. på rentekammeret; i Lund 1575 rdlr., hvoraf 1350 rdlr. til landkommissarierne i Skåne og de 225 rdlr. på rentekammeret.

Sæll. tegn. 29, 196.

316.

1647 3. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi, da vi eragte det for rådsomt i denne sælsomme tids tilstand at have vor skibsflåde i beredskab vore riger og strömme til des större forsikring og, da vi ikke kunne holde den ved magt, medmindre der kommes os til hjælp med en andel korn, med vores Danmarkes riges råds råd og samtykke have anset for godt, at de skulle give os en kornskat, så at den inden 3 uger efter Michaelis førstkommende kan være fremskikket til vort provianthus for vort slot København*[1].

Sæll. tegn. 29, 201—2.

[1] *Bestemmelser om skattens störrelse gives som i åb. brev 1646 30. maj (no. 268), om opkrævning, fritagelse og fremsendelse som i åb. brev 1641 17. novbr. (no. 112).*

317.

1647 12. juni. (Frederiksborg.) *Missive til lænsmændene i Danmark om, at vi, da disse besværlige og farlige tider have efterladt os og riget en stor gæld, med rigets råds råd og betænkende have anset for godt, at alle og enhver enten gejstlig eller verdslig, som har nogen tiende enten vor og kronens eller kirkens anpart i fæste i deres læn, skal komme os og riget til und-*

sætning med 4 rdlr. af hver tiende. De skulle derfor lade alle, som have tiender i fæste, forstå, at de rette deres lejlighed efter til førstkommende Martini at levere 4 rdlr. til lænsmanden, som inden jul førstkommende skal levere dem på vort rentekammer med klar register og fortegnelse. Hvis nogen findes, som har jus patronatus til nogen kirke, skulle de ligeledes komme os til undsætning med 4 rdlr. af hver tiende, som de kunde have.

Sæll. tegn. 29, 206.

318.

1647 16. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til ridderskabet i Danmark og Norge om i anledning af prins Kristians død i dette efterfølgende år at klæde sig selv, deres folk og tjænere med sorte sörgeklæder og kapper.*

Sæll. tegn. 29, 211.

319.

1647 16. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at det i anledning af prins Kristians død forbydes på et års tid fra dette brevs dato at bruge noget spil, så at alle bryllupper, barseler og værtskab forrettes uden spil, hvormed vore fogeder, embedsmænd, borgemestere og rådmænd skulle have indseende.*

Sæll. tegn. 29, 211.

320.

1647 16. juni. (Hafniæ.) *Missive til bisperne over alt Danmark og Norge om i anledning af prins Kristians død straks at anordne i deres stift, at der i alle kirkerne i købstæderne og på landsbyerne ringes med alle klokkerne fra klokken 12 til halvgåen et, indtil begravelsen er overstanden, og på den dag begravelsen holdes fra klokken 10 indtil klokken er 12.*

R: Sæll. tegn. 29, 212.

O: Original udfærdigelse til superintendenten i Fyns stift i dettes bispearkiv.

Trykt i uddrag efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 340.

321.

1647 10. juli. (Andvorskouf) *Missive til hr. Kristoffer Urne, Niels Krag, Henrik Lange, Melkior Oldeland, Hemming Povisk, Otte Krag og Philip Bornemand om inden jul af hver, som har tiende i fæste eller jus patronatus til nogen kirke i deres provsti, at levere 4 rdlr. af hver tiende på vort rentekammer*[1].

Sæll. tegn. 29, 223—24.

[1] *Brevet er i øvrigt ligelydende med missive 1647 12. juni.*

322.

1647 21. juli. (Fredriksborg.) *Mandat om misbrug af sisesedler*[1].

R: Sæll. tegn. 29, 229.
O: Original udfærdigelse.
T: Samtidigt tryk på to blade med påtegning om læsning på Sorø birketing den 19. avgust 1647.

Trykt efter T i Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Siiij; hos Paus: Forordninger for Norge s. 831, dog med dag: 1. juli.

Eftersom vi erfarer med siseseddeler stoer underslef at ske och os och kronen paa voris toldrettighed icke ringe skade at tilføies, da hafver vi med voris Danmarkis riges raads raad och betenkende til saadant at forekomme for got anset och raadsombt befunden, at alle och enhver, af hvad stand och condition de och ere, som befindis at tage nogen ulovlig accisesedel, derfore skal tiltalis och straffis efter dieris yderste formue; kand och nogen, som til accisefrihed er berettiget, af lensmanden, tolderne eller anden øfverighed, som dermed bør indseende at hafve, betrædis med slig falskhed, da tiltalis derfor och gifve til straf for hver amme vin eller tønde øl, hand gifver accisesedel paa ofver, hvis hand til hans egen brug behøfver,

[1] *Om mandatets udarbejdelse se Erslev: Rigsråd og stænder møder 3, 372 jfr. 371 og 395—96.*

400 rdlr. in specie [til kongen och 100 rdlr. in specie][1] til den, som det bevisligen angifver; skal och derforuden hans accisefrihed dermed vere forbrut och hans seddel efter den dag intet videre gielde eller actes.

[1] *Sål. OT.*

323.

1647 31. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til købstæderne og bønderne, hvem de end tjæne eller tilhøre, om en 2 procents rentepengeskat.*

Sæll. tegn. 29, 233—34.

Eftersom vore kiere tro undersaatter af adel paa voris anmoding och begiering til voris och kronens gield udi seniste besverlige tid foraarsaget at afligge, hafver udlofvet os at ville komme til hielp med tu daler af hvert hundrede, som nogen af dennem paa rente hafver, da efterdi vi paa eders affection imod os och eders fæderneland ingen tvifl bærer, hafve vi for got anset, at saa mange af eder, som nogen penge paa rente hafver udstaaendis enten det er børnepenge eller eders egne skulle lige saa vel som ridderskabet herudinden komme os til undsetning, nemlig af hvert 100 daler 2 daler, hvilke penge vi ville, at i til eders lensmand med forderligste skulle lefvere, eftersom hand er befalet samme hielp af eder at indsamle och den til den 1. decembris det seniste paa voris rentekammer at lefvere.

324.

1647 31. juli. (Fredriksborg.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark med motivering som i no. 323 om ligeledes selv at komme os til hjælp med 2 dr. af hvert 100 dr., som de have udestående på rente enten börnepenge eller andet, og foreholde enhver „som er under deres jurisdiktion,*

det samme; hjælpen skulle de selv indsamle og indsende på vort rentekammer inden 1. decbr.

Sæll. tegn. 29, 234.

325.

1647 31. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til rektor og menige professores i Københavns universitet om en 2 procents hjælp af deres rentepenge*[1].

Sæll. tegn. 29, 234.

[1] *Brevet var enslydende med no. 324 til kapitlerne.*

326.

1647 31. juli. (Frederiksborg.) *Åb. brev til provster og præster i Danmark om en 2 procents hjælp af deres rentepenge så vel som börnepenge*[1].

[1] *Brevet findes ikke i Danske kancellis registranter, men det ses af missivet til bisperne af s. d. (Sæll. tegn. 29, 234—5), at brevet er udgået, og af et kort uddrag hos Rørdam: Kirkelove 3, 340—41 af en original udfærdigelse i Fyns bispearkiv ses, at det må have været enslydende med no. 323.*

327.

1647 31. juli. (Frederiksborg.) *Frdg. mod misbrugene af øksenhandelen.*

R: Sæll. tegn. 29, 236.

O: Original udfærdigelse med kongens underskrift og segl.

Trykt i P. J. Morsings »Forordninger 1643—55« sign. Fj—Fij og i Gødes »Forordninger 1643—64« sign. T—Tij.

Eftersom vi erfare stor misbrug udi øxenhandelen dagligen at tiltage och optenkes, da hafve vi saadant at forekomme med voris Danmarkis riges raads raad och betenkende for got anset,

1. at alle, som icke er af adel och nogen enten af kronens ladegaarde eller adelens gaarde forpacter, skulle i rette tide tage seddel af den, som gaarden tilhører, eller hans fuldmectige med tvende dannemends underskrifvelse paa, hvor mange græsseøxen hand kiøber, och om Martini tider tage seddel paa, hvor mange hand opstalder, och

siden skal tagis bevis, hvor mange deraf selgis, underskrefven af herremanden eller hans fuldmectige med tvende dannemends bekreftelse, hvilke seddeler skal lefveris den, som kiøber, til at lefvere til lensmanden paa toldstederne, och uden saadan bevis maa ingen øxen fra saadane forpactede steder passere.

2. Findis och nogen saadan forpactere forprang at drifve och kiøber flere græsseøxen, end paa foeret kand staldis, eller i et aar flere øxen at selge, end hand om Martini hafde opstallet, hafve dennem forbrut til den, hand gaarden af forpactet hafver.

3. Ingen borgere, som icke self enten drifver eller skiber øxen, maa kiøbe eller selge flere øxen, end som paa hans eget indaflede foder er i rette tide ofverstaldet.

4. Och eftersom en part foder sig tilforhandler, foregifvendis det til sine hestis eller kiøers fornødenhed at behøfve, och ald sin egen indaflede foder til sine øxen forbruger, forordningen dermed at eludere, saa skal saadant icke tilstedis, medens derfor saadan misbrug at forekomme skal den, som øxen til sit eget foeder i kiøbsted indkiøbe vil, plictig vere sin lensmand at gifve til kiende, hvad hand saaer och udi foeder afler, och skal det vere lensmanden frit for, om hand med saadan angifvelse icke nøies, at tilholde borgemester och raad, at de under dieris hender gifver fra sig beskrefvet, hvor mange øxen enhver borgere, sine heste och kiøer med indberegnet, kand paa sit eget indaflede foeder fra Martini och til drift[id][1] ofverstalde.

5. Eftersom prester, fougder och bønder undertiden til udlendiske och undertiden til indvaaner øxen af stalden selger til at udføris, som er imod recessen[2], efterdi ingen øxen maa udføris uden de, som paa kronens, adelens och borgernis eget indaflede foeder er ofverstaldet, da skal

[1] *R:* driftet.

[2] *Reces 1643 2. 13. 2.*

den, som saadan øxen bevisis at kiøbe, hafve forbrut øxen och de, som dennem selger, værden til herskabet.

6. Hvo, som gifver seddel paa flere øxen end paa det sted fra Martini til driftid befindis staldet at vere, som seddelen paalyder, och den, som tager saadan seddel, skal gifve 100 rdlr. for hver par, tridie parten til os och kronen, tridie parten til landkisten, och den tridie part til den, som dennem angifver.

7. Och paa det herom kand dis bedre erfaris, skal lensmanden paa toldstederne aarligen skicke hver lensmand copiam af de seddeler, som udi hvers lene ere udgifne, och derefter skulle de plictig vere at inqvirere och sandhed erfare, och dersom nogen urictighed kand opspørgis, da den strax, slig uret giort hafver, tiltale och hende dom, eftersom forskrefvet staar, som de acter dertil at svare.

328.

1647 9. avgust. (Frederiksborg.) *Missive til Niels Trolle, lænsmand på Roskildegård, om at påse, at husene i Roskilde tækkes med tegl.*

Sæll. tegn. 29, 238.

Eftersom vi kommer udi forfaring, hvorledis at vor kiøbsted Roskilde skal hafve lit stor skade af ildebrand, mest af den aarsag, at de hafve tagt dieris huse med straatag och skielnet med ler; ti bede vi eder och ville, at i tilholder borgemester och raad der i byen, at de hafver flittig indseende med, at borgerne, som herefter igien bygge, tecker dieris huse med tagstene och skelne med kalk, saa och at de, som allerede der med tag tecket hafver, det aftager och i dets sted med sten igien tecker, paa det videre ulycke, som derved kand foraarsages, desto bedre, nest guds naadige bistand, maa forekommis.

329.

1647 7. septbr. (Frederiksborg.) *Frdg. om tola på korn, mel, kniplinger, jærn- og messingarbejder*[1].

R: Sæll. tegn. 29, 250.

O: Original udfærdigelse.

T: Samtidigt tryk på to blade med påtegning om læsning på Sorø birketing den 16. septbr. 1647.

Trykt i Gødes »Forordninger 1643–64« sign. Tij–Tiij. P. J. Morsings »Forordninger 1643–55« sign. Fiij.

Eftersom vore lande her udi Danmark ere gud vere æret med ynskelig vext och korn velsignede, hafve vi med voris Danmarkes riges raads raad och samtycke for got anset, indtil vi anderledis [derom] tilsigendes vorder, at forordne,

1. at af alle slags fremmede korn, som her udi riget indføris, skal gifvis til os och kronen, som efter følger: af en tønde fremmet rug, biug, malt eller hvæde 16 skilling, af en tønde gemen fremmit mel 24 sk.; af en tønde fremmet mel sictet 3 mrk., af en tønde arre $^1/_2$ mrk.

2. Disligiste eftersom for alle slags knippelinge af guld, sølf eller silke en stor sum penge af riget udføris, saavel som for atskilligt jern- och messingarbeid, som uden lands giøris och her udi riget indføris, da paa det handverksfolk, som saadant giøre kunde, des større aarsage maatte hafve sig her udi riget at nedsætte, och mand her i riget giort kunde bekomme, som ellers, fra fremmede steder indført, pengene af riget udfører, hafve vi och for got anset at paabyde, at af alle saadanne slags knippeling, guld, sølf och silke, eller jern och messing arbeid, som uden riget giort her indføris, skal gifvis til commissarietold, foruden hvis deraf allerede til kronen gifvis, den tridie part af hvis det kand billigen af dennem self taxeris at vere verd.

3. Och skulle vore toldere, hvad heller nogen saadan

Om forordningens udarbejdelse se Erslev: Rigsråd og stænder- møder 3, 372 og 401 f.

vare eller andet landverts eller til søes indkommer, efter toldordinancen hafve flittig indseende, at det, før end det enten opskibis, eller om det landverts ankommer, i nogens lossament indføris, rictig fortoldis.

4. Fordrister sig nogen herimod at giøre, hafve varene efter toldordinancen forbrut och derforuden staa til rette, som de sig efter voris forordning icke rette och forholde, och skulde vore lensmend vere plictige tolderne herudinden at vere behielpelige, paa det al ting rictigen maatte tilgaa och vi paa voris rettighed ei skulde lide nogen skade.

330.

1647 9. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Fredrik II.s mandat om forbud mod at grave tørv på græsning eller grönjord i Kær herred, som er renoveret 1609 18. maj, i anledning af, at originalen i forleden svenske fejde var forkommen og en del sig derudover tilfordriste de andre lodsejere til störste skade imod forrige forbud at opgrave engen og den grönne jord, og lagde hans majestæt endda denne straf derpå, at lænsmanden på Ålborghus uden nogen undskyldning og persons anseelse skal oppebære fire slette daler for hvert læs gröntørv, som nogen kunde opgrave, og lade det føre hans majestæt til regnskab.*

Jyske reg. 10, 494–95 i uddrag.

331.

1647 22. novbr. (Hafniæ.) *Revers til adelen i Danmark om, at vi, da den for nogen tid siden i Odense, hvortil vi have ladet den forskrive og der proponere adskilligt til fædrelandets konservation, til vor og kronens gæld med at aflægge har indgåt på at komme os til undsætning med en hjælp med 1 rigsort af hver tønde korn og tillige bevilget udskrivning på deres gods og desuden forhöjet rostjænesten således til landsens defension,*

at de foruden den sædvanlige gamle rostjæneste have bevilget at holde en hest af 400 tønder korn, tilsige dem, at det af dem bevilgede ikke skal komme dem til præjudits på deres adelige privilegier.

Sæll. reg. 21, 742—43.
Original udfærdigelse i rigens råds breve no. 56, LXVI.

332.

1647 25. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om bropenge til Malmø færgebro.*

Skånske reg. 5, 492—93.

Eftersom borgemestere och raad udi vor kiøbsted Malmøe paa deres egen och menige borgerskabs vegne same steds for os hafver ladet andrage, hvorledes deres fergebroe der for byen nyligen af storm største delen skal vere blefven ruineret och fordrefvet, med begering, at efterdi den ingen indkomst skal hafve, vi da vilde bevilge, at der til en lidelig broepenge motte udgifves af hvis, som for byen ind- och udskibes, paa det den herefter af sin egen indkomst kunde vedligeholdes, da hafve vi bevilget och tillat . . . at herefter til Malmøes fergebroe skal udgifves broepenge, som følger: Af alle skuder och skibe, did ankommer, af hver lest 1 sk.; af ferger, pramme oc baade hver reise tu sk.; en person, som ofver reiser, 1 sk.; en hest, som udskibes, 4 sk.; en oxe 4 sk.; dog af øxen och heste, som føres ud af riget, skal ei gifves videre end hidindtil hafver veret brugeligt; en lest korn 6 sk.; en lest salt 6 sk.; et skippund gods 6 sk.; en tønde gods $^1/_2$ sk.; et svin $^1/_2$ sk.; 2 tylt deler $^1/_2$ sk.; en tylt tømmer under tolf allen $^1/_2$ sk.; en tylt ofver tolf allen 1 sk.; hundrede legter 1 sk.; en faune brende 1 hvid; en skude brende 6 sk.; af andre vare och kramvare hver 20 dalers verd 4 sk. Hvilke broepenge borgemestere och raad der udi byen aarligen skal lade opberge och til fergebroens vedligeholdelse och ingen anden brug anvende, eftersom de

aarligen derfore til vor lensmand paa vort slot Malmøehus skal giøre rede och regenskab.

333.

1647 25. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om anvendelse af den fremmede told, som oppebæres i Malmø, til afbetaling af byens gæld, fæstningens og færgebroens vedligeholdelse.*

Skånske reg. 5, 492.

Eftersom vi for nogle aar siden hafver bevilget, at menige borgerskab udi vor kiøbsted Malmøe motte vere fri for ald told, skat och accise udi ti aar fra bemelte vores bevillings dato, och borgemestere och raad samesteds paa deres egne och menige borgerskabs vegne nu for os lader andrage, hvorledes deres bye udi forleden krigstid udi nogen gield skal vere geraaden, som byen siden hafver forrentet och nu er dennom opskrefven at skal betales, med begering, vi vilde bevilge och tillade, at de den fremmede told, der for byen kunde falde, imidlertid motte lade opberge, saa vel som och at borgerne motte gifve den fierde part af tolden, och [at] de den motte annamme och opberge och efter aarlig regenskab til byens gields betaling saa vel som fergebroens, som nu gandske af storm skal vere ruineret, reparation sampt festningens vedligeholdelse eller anden fornødenhed motte anvendes; da hafve vi bevilget och tillat . . . at borgemestere och raad udi Malmøe maa udi varende frihedsaar den fremmede told, der for byen falder, opberge, saa och at borgerne der udi byen skal gifve den fierde part af tolden, hvilken af borgemestere och raad maa annammes och, som forskrefvet staar, til byens gields afleggelse sampt festningens och fergebroens vedligeholdelse anvendes; dog at de aarligen for forskrefne tolders opbørsel til vor lensmand paa vort slot Malmøehus skal giøre rede och regenskab, som derofver paa vore vegne skal hafve in-

spection, at deraf noget vist til festningens reparation aarligen blifver deputeret och forordnet.

334.

1647 26. novbr. (Hafniæ.) *Missive til Gregers Krabbe om, at der af de bønder på Vesterlands Før, som handle med ringe vare der på landet, hvoraf vi ingen told og rettighed hertildags have bekommet, skal fordres den sædvanlige told, som skal leveres tolderen i Ribe.*

Jyske tegn. 11, 391.

335.

1647 27. novbr. (Hafniæ.) *Frdg. om straf for letfærdige kvindfolk, som udsætte deres börn.*

R: Sæll. tegn. 29, 289.

T: Samtidigt tryk på 2 blade med påtegning om læsning på Sorø birketing den 23. decbr. 1647.

Trykt i P. J. Morsings »Forordninger 1643—55« sign. Fiij, i Gødes »Forordninger 1643—64« sign. Tiij—Tiiij, hos Paus: Forordninger for Norge s. 837–38 og Ketilson: Forordninger for Island 2, 471—72.

Eftersom vi erfare, hvor syndig och uforsvarlig en part kvinder med dieris børn omgaar, i det nogle dennem [paa vilde mark forlader och henligge och saaledis][1] umenniskelig och fast verre end bester mod dennem sig forholde, saa dersom noget saadant forlat barn i lifve blifver beholden, det allene guds faderlig och underlig forsorg er at tilskrifve, hvorfor efterdi saadan meget forargelig och fast unaturlig gierning icke bør at vere ustraffet, hafve vi med voris Danmarkes riges raads raad och samtycke for got anset at forordne och befale, at dersom nogen saadan kvinde kand betrædes eller nøiactig ofverbevises enten sit eget eller andens barn paa vilde mark, hvor folk icke ere eller lettelig formodes at komme, at forlade och henligge, da skulde de actes som manddrabere och hafve dieris lif forbrut, omendskiønt barnet ved guds underlig providence och faderlig skickelse kunde findes och i lifve

[1] *Sål. T.*

erholdes. Medens ligger det i marken paa alfare veie eller saa nær ved byen, at det folk lettelig kand forekomme, da straffes det kvindfolk, sligt giør, til kaget och brendes paa kinden, paa det saadan unaturlig moder kand vorde alle steds bekient. Medens ligges barnet i huse eller byer, hvor det strax af folk kand findes och reddes, da straffes den, saadant giør, til kaget.

336.

1647 30. novbr. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over alt Danmark om, at kommissarietolden skal leveres af tolderne til landkommissærerne.*

Sæll. tegn. 29, 290.

Vi bede dig och ville, at du alle toldere udi dit len tilholder, at de commissarietolden fra Philippi Jacobi dag sidst forleden och siden aarligen fremdelis indtil paa videre ordre til landcommissarierne udi vort land n. lefverer, och dersom forskrefne toldere noget af forskrefne commissarietold efter ordre kunde hafve udgivet, at de da hvis beviser, de derpaa kunde hafve, tilligemed hvis penge, der er indsamlet, til bemelte landcommissarier ofverlefverer. I lige maade ville vi, at du hvis penge udi dit len for officerergaarde udgifves, herefter til bemelte landcommissarier aarligen skal lade lefvere.

337.

1647 10. decbr. (Hafniæ.) *Frdg. om guld- og sølvmøntens kurs.*

R: Sæll. tegn. 29, 293.
O: Original udfærdigelse.

For victige arsagers skyld hafver vi for got anset nogen forandring paa myntens værd ofver vore riger och lande at giøre, nemlig at efterskrefne sorter af guld- och sølfmynt skal gielde, indtil vi anderledis tilsigendis vorder, som efter følger. En rosenobel 4 rdlr. $1^1/_2$ ort, en ducat 2 rdlr. 2 sk. danske, en danske guldkrone 3 rdlr. 1 mrk.

danske, en gammel jacobus 5 rdlr. 1 ort, en ny jacobus 4 rdlr. $1^1/_2$ ort, en half ridder 5 rdlr. 1 ort, en goldgylden 1 rdlr. $1^1/_2$ ort, en franske krone 2 rdlr., en franske pistol 3 rdlr. 3 ort, en rixdlr. 6 mrk. $^1/_2$ udi mynt.

338.

1648 29. febr. (Hafniæ.) *Missive fra Korfids Ulfeld og Kristian Tommissön til bisperne over bægge rigerne om, at gud har hedenkaldet kongen den 28. februar, og om, at de, da det er sædvanligt at lade ringe klokkerne ikke alene til en lovlig amindelse, men også hans majestæts efterladte undersåtter til en billig påmindelse, at de sådan almindelig landesorg behjærter, over al deres stift så vel på landsbyerne som i købstæderne skulle göre den anordning, at hver dag om middag bliver ringet, når klokken er tolv og en halv time derefter, indtil hans majestæts begravelse bliver overstanden.*

Rigsråds registr. (Sæll. tegn. 30) 1.
Trykt herefter hos Rørdam: Kirkelove 3, 341—2.

339.

1648 21. mars. (Hafniæ.) *Frdg. af rigens råd om guld- og sølvmønt.*

R: Rigsråds registr. (Sæll. tegn. 30) 3.
T: Samtidigt tryk på to blade.
Trykt efter T i P. J. Morsings »Forordninger 1643—56« sign. 4; i Gødes »Forordninger 1643—64« sign. vj—vij.

Eftersom af atskillige indkomne supplicationer erfares mange af rigernes indbyggere sig at formene af den seniste udgangne forordning om mynten dat. Kiøbenhafn den 10. Decembris 1647 at skulle tage skade, saa endog saadant riget til gafn och beste hafver været ment dog alligevel, efterdi undersaatterne formene sig derofver at skulle lide skade, er for raadsombt anset, at guld- och sølfmynten skulde herefter gielde som efterfølger.

En gammel portugaleser . .	22 rdler.
En ny portugaleser	20 rdler.
En rosenobel	4 rdler. 1 ort.
En ducate	2 rdler.
En gammel Jacobus	5 rdler.
En ny Jacobus	4 rdler. 2 ort.
En pistolet	3 rdler. 2 ort 4 skill. danske.
En dobbelt ridder	5 rdler.
En fransøske crone	11 mark danske.
En goldt-gylden	8 mark.
En metzer gold gylden . . .	7 mark 8 skilling
En danske crone	3 rdler. 16 skilling.
En rixdaler	6 mark.
En stycke von acht eller Albertusdaler	5 mark 12 skilling.
En ny tomark stycke	28 skilling.
En ny mark stycke	14 skilling.
En ny fire skilling	2 skilling.

340.

1648 7. april. (Hafniæ) *Åb. brev af rigens råd om, at fremmede kun må handle i Kristiansstad i hele stykker og læster, medens detailhandelen forbeholdes byens borgere.*

Rigsråds registr. (Sæll. tegn. 30) 42.

Eftersom menige borgere och indvaanere udi Christianstad for os hafver ladet andrage och til kiende gifve, hvorledis dieris by Christianstad paa næring och handtæring meget forsveckes och aftager, hvilket at forekomme saa och paa det for dieris bye udi handel och næring igien maatte tiltage, de ingen bedre middel beretter at vide, end at dennem efterskrefvene frihed maatte forundes, nemlig at ingen uden Christianstads borgere enten udi markederne eller andre tider maatte udi alnemaal, pund, lod eller qvintin, tønder, skepper eller fierdingkar selge

nogen vare, mens vel udi hele stycker och lester, da efterdi os vel vitterligt er saa och derforuden af Malte Juel til Giessinggaard, Danmarkes riges raad och befallingsmand ofver Christianstad len, erfarer Christianstads indbyggere at hafve veret villige til at giøre och forstrecke udi forleden krigstid til kongl. maiestets och rigens tieniste, hvis de hafver kundet af sted komme, til med ochsaa dieris by paa handel och næring meget at hafve aftaget, da hafve vi, paa det Christianstads indbyggere med tiden igien kunde komme paa foede, dennem bevilget och tillat . . ., at de paa nestfølgende tiufve aars tid fra dette brefs dato efterskrefne privilegier maa nyde och beholde nemlig: at ingen uden Christianstads borgere enten udi markederne eller andre tider maa der udi byen udi alnemaal, pund, lod eller qvintin, tønder, skepper eller fierdingkar selge nogen vaare, mens vel udi hele stycker och lester, dog med saadan condition och vilkaar, at de skulle holde god och ustraffelig vare fal, som der oppe fornøden giøres och behøfves kand, saa och dennem for saa billig værd selge och afhende, som de paa andre steder der udi landet for selges och afhendes, saa frembt de denne frihed och bevilling ellers acter at nyde, hvormed och alle de, som det vedkommer, skal hafve tilbørlige indseende, som de det acter at forsvare.

341.

1648 4. maj. (Kiøbenhafn.) *Valgbrev givet hertug Fredrik af rigens råd og adelens deputerede.*

R: Rigsråds registr. (Sæll. tegn. 30) 21—23.
K: Koncept med rettelser, skrevne af kansler Kristen Thomesen.

Vi efterskrefne menige Danmarkes riges raad . . .[1] sammeledes vi efterskrefne af vores middel afferdigede udskud och fuldmectige paa menige ridderskabets vegne af

[1] *Her opregnes de samme rigsråder som i Fredrik III.s julihåndf. (no. 348) kun tilföjes til sidst:* Malte Juel til Giersinggaard.

Nørjylland: Peder Lange til Kiergaard, Erik Juel til Hundsbek, Mogens Høg til Kiergaardsholm, begge landsdommere til Nørrejydland, Mogens Sehested til Holmegaard, Manderup Due til Haldkier, Hendrik Rantzov til Skøneweide, Jørgen Sefeld til Visborggaard och Jørgen Rosenkrantz til Kieldgaard; disligeste vi efterskrefvene af Fyen: Henning Valkendorph til Glorup, Hendrik Podebusk til Kiørup, Falk Giøe Hendriksen til Hvidkield, Lavrids Uldfeld til Egeskov, Sten Bille til Kiersgaard och Henning Povisk til Hollofgaard, landsdommer til Fyen; udi lige maade vi efterskrefne af Seland, Laaland och Falster: Friderik Parsbierg til Knapstrup, Christopher Stenssen til Grimsted, Sigvard Urne til Raarup, Christen Skel til Fusingøe, Vincents Bille til Valdbygaard, Oluf Daa til Holme, Flemming Uldfeld til Ørebygaard, Hendrik Lindenov til Gafnø, Erik Rosenkrantz til Rosenholm och Lauge Beck til Førslef, landsdommer i Laaland och Falster, saa och vi efterskrefne af Skaane och Blegind: Hendrik Hvitfeld til Lilløe, ridder, Falk Lycke til Giersnes, Hendrik Ramel til Beckeskov, hofmester for det kongelig adelig academie Sorøe, Ifver Krabbe Taggessen til Jordbierg, Gunde Rosenkrantz til Allerup, landsdommer udi Skaane, Axel Urup til Beltebierg, Otte Tot til Nes, Niels Krabbe til Skiellinge och Jokum Giersdorph til Lundbyholm, som nu her udi Kiøbenhafn hafver veret forsamlede, kiendes och giøre for alle vitterligt, at eftersom den stormectigste høibaarne fyrste och herre her Christian den fierde . . . for nogen tid siden hafver ladet forskrifve os samptlige menige rigens raad saa och ridderskabet ofver alt riget til at møde her udi Kiøbenhafn den 14. och 17. aprilis udi nærverende aar til at handle och tractere om . . . hertug Frederiks . . . hans kongl. maiestats kiere søns election och udvelelse til disse riger och lande efter sin kiere her faders død och afgang, da efterdi gud allermectigste inden forbemelte der til be-

rammede tid . . . hafver bortkaldet vores . . . herre och konning saa saadant høivictigt och disse riger och lande magtpaaliggende verk udi . . . hans kongl. maiestats lefvende lif icke kunde som ment vaar ofverveies, forsettes och til ende bringes, da hafver vi dog, efterat vi nu ere til sammen kommen, noksom betenkt och eractet det disse riger och lande udi disse besværlige och vit udseende tider fornøden[1] at vere, at de med første igien med en herre och konge blifver forsiunet, och derfore efter at vi først och for alle ting udi denne høistvictige sag hafver bedet och søgt den alsommectigste gode gud, at han sin hielp och bistand ville forlene . . . saa och derhos betenct och os til sinde ført, at . . . hertug Friderik af gud allermectigste med mange høifyrstelige dyder er begafvet och i synderlighed med en sand gudfryctighed, christelig och alvorlig ifver och omsorg for den rette rene och uforandrede Ausburgiske och evangeligske religion och lærdom, som den nu med guds naadige bistand her i disse riger gaar i svang, tilmed ochsaa betractet och ofverveiet den af hans fyrstelige naade lovligen och med al fyrstelige mildhed och berømmelse paa andre steder hidindtil førte regimente, hvilken vi formoder hand saa meget des mere imod os och sit kiere fæderneland skal lade bete, efterdi hand dog al tid tilforne disse riger och lande och os alle dessen indbyggere med al fyrstelig naade och affection hafver veret bevaagen och tilgedan, och utviflacteligen ere forsikrede, at hans fyrstelige naade derudi endnu stedse bestendig continuerer, saa hafver vi som[2] Danmarkes riges raad paa cronens vegne[3] saa vel som vi forskrefne menige

[1] *Rettelse i K af Kristen Thomesen for:* tienligt.

[2] derudi . . . som, *er rettelse i K af Kristen Thomesen for:* sine kiere her forfæders loflige foedspor udi et christeligt och berømmeligt regimente skal efterfølge, hvorfor vi.

[3] paa cronens vegne *er indskud i K af Kristen Thomesen, som først havde skrevet:* frivilligen, *og derpå:* paa vores egne vegne, *hvad atter er slettet.*

ridderskab ofver gandske riget dieris fuldmectige nu af forbemelte aarsager beveget, efter den fuldmact os ridderskabets fuldmectige af dennem[1] gifven er, paa vores egne och dieris saa och vores och dieris arfvingers och efterkommeres vegne frivilligen och efter den fri valrettighed, os tilkommer, eligeret, keist, kaaret och udvalt . . . her Friderik, hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn och Dytmersken, grefve udi Oldenborg och Delmenhorst, til en herre och konge ofver Danmarkes och Norges riger at vorde[2]. Och ville och skulle vi med det allerfyrste och naar det snarest, best och bekvemmeligst ske kand, hylde och sverge hans fyrstelige naade, som sædvaanligt er, och som lydige, hørsomme, oprictige och ærekiere tro undersaatter siden vere hans fyrstelige naade som vores allernaadigste udvalde herre och konning hørige, lydige, følgactige och bistandige som det sig egner och bør och vi for enhver acter at forsvare, dog med den beskeden och vilkor saadan voris bevilling icke skal regnes os eller vore efterkommere til nogen ufrihed eller komme os eller dennem til nogen forhindring paa voris fri val och andre af vore forfædre dyre forhverfvede och til os vel herbragte urgamle immuniteter, friheder och privilegier i nogen maade. Och naar høibemelte hertug Friderik vores nu udvalde herre efter, som forbemelt er, hyldes, skal hand gifve den haandfestning, som nu er omforafskedet, under sin haand och segel med menige Danmarkes riges raads underskrifvelse bekreftet och sig derudi ved kongelig æd och lofve forplicte den och andre vores och alle stenders ofver begge riger velherbragte privilegier, friheder, love och statuter udi sin croning tilbørligen at sverge, eftersom

[1] ridderskabets . . . dennem, *er indskud i K af Kristen Thomesen.*

[2] til en herre . . . at vorde, *er en rettelse i K af Kristen Thomesen for:* udvalde koning ofver Danmarkes och Norges riger, *hvoraf han först havde slettet:* udvalde, *medens han tilföjede:* at vorde.

sædvaanlig veret hafver[1] och andre . . . koninger udi Danmark for hannem giort hafver. Til ydermere vidnesbyrd och bedre forvaring at vi Danmarkes riges raad sampt menige ridderskab her udi riget saadant tiltenke at holde och efterkomme, hafve vi hengt vore signeter her nedenfor och med egne hender underskrefvet.

[1] herre efter, som forbemelt . . . veret hafver, *er en rettelse af Kristen Thomesen for:* konning, eftersom forbemelt er, hyldes, skal hand sverge, gifve, giøre, confirmere och stadfeste menige ridderskabet sedvanlige handfestninger efter, som det i lige tilfelde tilforn sked er.

342.

1648 8. maj. (Hafniæ.) *Forsikringsbrev givet rigsrådet og adelen af Fredrik III, udvalgt prins.*

O: Original udfærdigelse med Fredrik IIIs segl i »Håndfæstninger« no. 32.

R: Rigsrådsregistr. (Sæll. tegn. 30) bl. 54.

B: Forsikringsbrev givet adel og borgerskab på Bornholm i Rigsrådsregistranten (Sæll. tegn. 30) bl. 54—55.

K: do. givet borgerskabet udi købstæderne, a. st. 55.

G: do. givet gejstligheden, a. st. 55—56.

Teksten O er trykt i Årsber. fra Gehejmearkivet 2, 110—11.

Eftersom [1]Danmarkes riges raad sampt menige adel och riderskab af vores kiere herre fader koning Christian den fierde . . . hafver verit hid forskrefvet til at deliberere och raadslaa om vores election och udvelgelse til disse riger och lande efter høiestbemelte hans maiestats dødelige afgang och forbemelte rigens raads raad paa cronens veigne sampt ridderskabbet[2] ved derres afferdigte fuld-

[1] *B:* de frie mend och borgerskab paa Borringholm, som af; *K:* menige borgerskab udi kiøbstederne her udi riget, som af; *G:* rector oc menige professores udi universitetet her udi Kiøbenhafn disligeste decanus och menige professores udi det kongelige adelige academie Sorøe saa och bisperne sampt provster och prester udi alle stifterne saa vel som prælater, canicker och menige capittel hos alle domkierkerne her udi riget, som af.

[2] *BKG forbig.:* och forbemelte . . . ridderskabbet.

mechtige och udskud [1]af hver provindz nu paa derres och meninge Danmarkes riges adel och riderskabs sampt derres arfvingers och efterkommeres veigne efter den fuldmacht, dennem af de andre af derres middel gifvet er, samptligge hafver keist, kaaret och udvalt os til Danmarkes, Norges, Vendes och Gotes[2] koning och herre at vorde efter det bref och segels lydelse, de os[3] derpaa gifvet hafver, da hafve vi nu[4] derimod paa vor førstelig troe och ære lofvit och tilsagt och nu med dette vort obene bref lofve och tilsige, at saadan derris [5]election och wald icke skal komme dennem[6] eller derris efterkommere til nogen forkrenkelse paa [7]Danmarkes crones sampt meninge Danmarkes adeles riderskabs privilegier och friheder, mens Danmarkes rige at blifve och verre derefter, som det endnu er, et friet kaarrerige.

Sammeledis skal vi och forplicht verre med furderligste at lade os hylde her udi riget saavel som och til lougtinget udi Opslou, och da skal vi udi lige maader forplicht verre at gifve, underskrifve och beseigle menige Danmarkes riges raad och adel handfestningen paa derres friheder och privilegier, efterdi det her udi riget hafver

[1] *B:* af dieris middel nu samptligen hafver eligeret och samtyct os til; *K:* af enhver by nu samptligen hafver eligeret oc samtyct os til; *G:* af hver academie, stift och capittel nu samptligen hafver eligeret och samtyct os til.

[2] *BK tilf.:* udvalde.

[3] *BKG tilf.:* samptligen.

[4] *BKG forbig.:* nu.

[5] *BKG:* bevilling och samtycke icke.

[6] *G:* forskrefne universiteter, bisper eller nogen af den gandske geistlig orden eller cleresie.

[7] *BK:* dieris kiøbsteds (*G:* dieris statuter) privilegier och friheder i nogen maader; ville och herforuden forplict vere, før end vi indtræder i nogen fuldkommen regiering at confirmere och besegle dennem (*K:* forskrefne menige borgerskab udi kiøbstederne her udi riget; *G:* forskrefne geistlige stand och orden, enhver i synderlighed dieris statuter, privilegier *etc.*), hvis privilegier och friheder dennem af fremfarne koninger udi Danmark vore forfædre . . . unt och gifne ere (*G tilf.:* saa vel som och den geistlige ordinance som om religionen er udgangen), efterdi det . . .

veret sedvanligt fremfarne konger det och for os giort och som vi nu self den underskrefvet hafver.

343.

1648 8. maj. (Hafniæ.) *Forsikringsbrev, givet adel og borgerskab på Bornholm af Fredrik III., udvalgt prins*[1].

Rigsrådsregistr. (Sæll. tegn. 30) bl. 54—55.

[1] *Er på det nærmeste enslydende med no. 342, se noterne hertil.*

344.

1648 8. maj. (Hafniæ.) *Forsikringsbrev, givet borgerskabet i købstæderne af Fredrik III., udvalgt prins*[1].

R: Rigsrådsregistr. (Sæll. tegn 30) bl. 55.

O: Original udfærdigelse på pergament i Fåborg rådstuearkiv.

Trykt efter O i Aktstykker om Danmarks indre forhold 2, 14—15; endvidere hos Edvarsen: Underretning om Skelskør, s. 397—98 jfr. Fyhn: Efterr. om Kolding, s. 192. Uddrag af den orig. udfærdigelse til Kærteminde er i Aktstykker o. s. v. 1, 16—17.

[1] *Er på det nærmeste enslydende med no. 342, se noterne hertil.*

345.

1648 8. maj. (Hafniæ.) *Forsikringsbrev, givet gejstligheden af Fredrik III., udvalgt prins*[1].

Rigsrådsregistr. (Sæll. tegn. 30) bl. 55—56.

Koncept.

Original udfærdigelse på pergament med kongens segl i Fyns bispearkiv, trykt hos Rørdam: Kirkelove 3, 344—45.

[1] *Er på det nærmeste enslydende med no. 342, se noterne hertil.*

346.

1648 8. maj (paa Kiøbenhaufns slot). *Fredrik III.s förste håndfæstning.*

M: Original udfærdigelse med Fredrik III.s underskrift på pergament, bestående af fire med en sort silkesnor sammenhæftede blade. Seglet er f. t. affaldet (Håndfæstninger og recesser no. 31 a), dateret 6. maj 1648.

K: Koncept til M med påtegning bag på: Hertug Frederich haandfestning 8. maii 1648. *I stedet for:* 8. maii, *stod oprindelig:* 4. maii. *Heri findes de nedenfor angivne rettelser med kansler Kristian Thomesens og andres håndskrifter.*

B: Original udfærdigelse med Fredrik III.s underskrift udskåret, skrevet på seks pergamentsblade sammenholdte af en sort silkesnor med rigsrådernes segl. Kongens segl er fraskåret dokumentet, som er dateret 6. juli 1648 (Souveræniteten no. 6).

C: Original udfærdigelse med Fredrik III.s gennemskårne underskrift, skrevet på fire pergamentsblade, sammenhæftede med en sort silkesnor. Seglet er fraskåret, og dokumentet, som er dateret 6. juli 1648, er forsynet med kassationspåtegning af 1660 16. oktbr. (Souveræniteten no. 5).

R: Sæll. tegn. 30, 87—91 o: julihåndfæstningen med følgende bemærkning: NB. Efter denne udgik trende copier, en til electionen med denne clausula: Och naar vi hyldet vorder ...[1] Datum Hafniæ den 8. maii 1648[1]. Den tredie udgik til kroningen den 23. novemb. (!)

Trykt efter en slet afskrift og med datum: 8. mars 1648 hos Holberg; efter M i Årsber. fra Gehejmearkivet 2, 111—19.

Den håndfæstning, som Frederik III. måtte udstede, foreligger i to af ham underskrevne og forseglede skikkelser, den foreløbige af 8. maj 1648 og den endelige af 6. juli s. å. Til maj-håndfæstningen haves endnu et koncept (K), som dog ikke kan være det oprindelige udkast, men er en foreløbig, med skriverhånd udført renskrift af et første udkast til de nedenfor aftrykte §§ 1—54 med efterskriften i § 55: Alle disse forbenævnte articler ... obne bref med forbemelte voris elskelige Danmarkis riges raads indseigle. Gifvet paa vort slot Kiøbenhaufn. *Herefter er flere linjers plads opfyldt med tilskrivninger af Kristen Thomesen og først derefter kommer resten af dateringen:* Den 8. maii 1648, *med en tilknytningsstreg til Kr. Thomesens rettelse:* Kiøbenhaufns slot. *I K.s affattelse af disse §§ er indført de nedenfor angivne rettelser med kansler Kristen Thomesens håndskrift. Til den nævnte grundstamme i K er så foran § 1 tilföjet den indledning, som nu findes i maj-håndfæstningen. På et særligt ark papir er med én håndskrift skrevet den ny indledning, som i juli-håndfæstningen findes foran § 1:* Giøre alle vitterligt ... beskrefven, som efterfølger, *undtagen rigsrådernes navne, samt denne håndfæstnings slutning:* Alle disse forskrefne articuler ... slot Kiøbenhafn, *til erstatning for maj-håndfæstningens slutning. Med en anden håndskrift er*

---

[1] *Det antydede stykke er slutningen i M, som afviger fra BCR.*

tilskrevet foran denne indledning kongens titel og rigsrådernes navne således som disse findes i juli-håndfæstningen og derefter: NB. Efter den 54. articul vdi handfestningen skal indføris af den 55. articul som følger: och dersom . . . lade nøye. *Det derefter indførte stykke er § 55 således som denne § findes i juli-håndfæstningen og ganske stemmende med det tilsvarende stykke af efterskriften til maj-håndfæstningen. Teksten K er således tillige koncept til juli-håndfæstningen. De tilföjelser med Kristen Thomesens håndskrift, som i forbindelse med den renskrevne tekst til K udgör maj-håndfæstningen, ere angivne i noterne til aftrykket nedenfor.*

Grundlaget for maj-håndfæstningen er Fredrik II.s håndfæstning 1559, som forelå i mange trykte udgaver, ikke derimod Kristian IV.s håndfæstning 1596. Dette ses evident af § 36, hvor håndf. 1648 ligesom håndf. 1559 har: vores kiere her faders recesses lydelse, *hvor håndf. 1596 rigtig har rettet* her faders *til* her farfaders koning Christian den tredie. *Håndf. 1596 var heller ikke trykt og man vedblev derfor at betragte den dermed enslydende trykte håndf. 1559 som den gældende, hvorfor den stadig optryktes. At man ikke i 1648 benyttede den originale håndf. 1559, ses af § 39, som i håndf. 1648 ligesom i den trykte håndf. 1559 begynder med:* Item, *medens den originale begynder med:* Och; *af § 45 i beg., hvor den originale håndf. 1559 har:* efterdi at, *medens den trykte og håndf. 1648 udelader* at, *o. s. v. I den benyttede tekst af håndf. 1559 har man kun foretaget nogle ganske ubetydelige stilrettelser, således i §§ 1—3, 5, 28, 35. Enkelte af disse ere dog betragtede som fejlskrifter, der atter ere rettede tilbage til kilden, da juli-håndfæstningen renskreves. De ovenfor omtalte rettelser og tilföjelser med Kristen Thomesens håndskrift findes i §§ 9, 18, 45, 51, 55. Desuden findes i K udstregninger i §§ 4, 47. Væsentlige afvigeler fra håndf. 1559 og 1596 findes i §§ 1 i sl.; 4 i sl.; 9 i sl.; 13; 15; 18—20; 29; 36; 40; 45 sidste stykke; 46 sidste stykke; 55. Helt ny ere §§ 48—54. — Under mærket: Håndfæstninger no. 31b findes en afskrift af maj-håndfæstningen fra 17. årh., hvori med samtidig hånd-*

skrift er gjort rede for hvad der i håndf. 1648 er ny bestemmelser i modsætning til håndf. 1659 samt for hvad der er udeladt og ændret i denne; endvidere for de §§ i håndf. 1559, reces 1558 og 1576, hvorfra håndf. 1648 er taget. Forholdet er dog det, at reces 1558 er benyttet til håndf. 1559, og at de anførte §§ af reces 1576 kun ere parallelsteder, ikke kildesteder.

I »Aktstykker til Danmarks indre forhold i ældre tid« 2, 79—96 er aftrykt en afskrift af juli-håndfæstningen, hvis overensstemmelse med originalen her i canceliet *er bekræftet af Erik Kragh og Jörgen Reedtz den 7. novbr. 1650, og som findes i Karen Brahes bibliotek i Odense. Udgiveren har til aftrykket meddelt varianter efter Holbergs aftryk af maj-håndfæstningen og Kristian IV.s håndfæstning. Han har rigtig indset, at dateringen hos Holberg:* 8. martii *er en fejl for:* maii, *derimod er han ikke blevet opmærksom på, at teksten hos Holberg er fuld af fejl og aldeles værdiløs, eller at den mærkelige tekstredaktion i § 45 hos Holberg, hvorefter det tilkom rigsrådet og ikke kongen at vælge blandt de af adelsmødet indstillede rigsrådskandidater, udelukkende beror på, at skriveren af Holbergs afskrift har sprunget et tekststykke over på grund af den almindelige afskrivertilböjelighed til at gå fra et ord i en linje (rigens råd) til samme ord i en anden linje. Da afskriften derved blev meningsløs, har en eller anden (Holberg?) ved konjektur søgt at supplere det manglende og indskudt efter ordene:* och ingen anden, *følgende:* skal udvelge og eligere en i den afdødes sted. *Læsemåden er derfor uden værdi. Den til variantapparatet benyttede tekst af håndf. 1596 hos Slange: Kristian IV.s historie, s. 103 f., er meget unöjagtig aftrykt og udgiveren har ikke set, at det ikke var Kristian IV.s håndfæstning, men Fredrik II.s, som 1648 benyttedes som grundlag for Fredrik III.s håndfæstning. Aftrykket i »Aktstykker« o. s. v. så vel som det der meddelte variantapparat er derfor nu uden al betydning.*

Vi Fridrich den tredie . . . udvalde prindz och herre . . . giøre vitterligt, at efterdi vores . . . Danmarkes riges raad paa kronens vegne och menige ridderskab ved deres

dertil fuldmegtige her udi riget os hafver keist, kaaret och udvalt och geistligheden och borgerskabet udi lige maade bevilget och samtykt hafver os til herre och konning ofver Danmarkes och Norges riger at vorde, da hafve vi hermed lofvet och tilsagt och hermed lofver och tilsiger denne efterskrefne handfestning och reces udi vores forestaaende hylding fuldkommeligen at ratificere och stadfeste som efterfølger:

1. Først ville och skulle vi ofver ald ting elske och dyrke den aldsommegtigste gud och hans hellige ord[1] lære och styrke, formere, fremdrage, hanthefve, beskytte och beskerme[2] til guds ære och den hellige christelige troes forøgelse och religions forbedring af vor magt och formufve, och des til behof ville vi det saa bestille, at alle sognekierker och skoler ofver begge rigerne blifve forsørget[3] och forset med christelige, fromme, lærde mend och med nødtørftig och ærlig ophold och underholding, hvis det icke tilforne skeed er udi høibemelte vores kiere her faders tid, och icke tilstede, at nogen, som sig her i rigerne at bygge och boe nedsetter, maa hafve frihed til anden religions exercitium at bruge end den, som nu udi rigerne brugelig er.

Kilde til: Først ville . . . kiere faders tid, *er håndf. 1559 § 1.*

[1] *Kilden og BC tilf.:* oc. *reces 1558 § 1 tilf.:* det.
[2] *Således og kilden; kilden hertil:*
[3] *Kilden:* besørget.

2. Sameledes skulde vi holde menige rigens raad, adel, kiøbstedmend, bønder och menige rigens indbygere och hver serdeles ved loug, skiel och ret, friheder och privilegier och ingen af dennom der imod at forurette[1] i noger maade, och skulle vi alle och hver besynderligen af vor kongelig embede for ofvervold och uret beskytte, beskierme och hanthefve.

Kilde: håndf. 1559 § 2.

[1] *Kilden:* uforrette.

3. Dernest ville och skulle vi vere forpligtet Dan-

markes rige at formere, forbedre och forhøie af vor yderste magt och formufve, och om gud allermegtigste det saa hafver forset, at vi ydermere land herefter med Danmarkes riges indbygeres hielp och trøst vinde kunde med rettergang, bekreftige med sverd eller anderledes bekomme, da skulle de høre til Danmarkes rige och vere och blifve under Danmarkes krone. Men dersom saa skede (det gud forbyde), at nogen feide och indfald skede paa[1] riget och nogen del af riget kom under nogen fremmede potentat, och siden blef igien til Danmarkes rige bekreftiget i nogen maade, da efterdi rigens indbygere skulle self til hielpe det at bekreftige maa och skal hver Danmarkes riges indbyggere[2] qvit och fri nyde och bekomme, hvis gods och eiendom hand tilforne udi same orts land haft hafver.

Kilde: håndf. 1559 § 3.

[1] *Kilden:* ind paa. self ... indbyggere.
[2] *C gentager derefter ordene:* skulle

4. Sammeledes ville och skulle vi elske och fremdrage Danmarkes riges raad och adel och med dennom styre och regere Danmarkes rige och besørge Danmarkes riges raad med kronens lene, saa de icke skulle hafve behof at besøge herredage eller anden besvering paa deres egen kost och tæring. Ville vi och i lige maade udi vores kongelig hof[1] rigernes indfødde adel bruge och befordre.

Kilde til: Sammeledis ... och tæring, *er håndf. 1559 § 4.*

[1] *I K er herefter strøget:* cammer och tienniste, *findes i BCR. der heller ikke*

5. Desligeste ville vi och ingen udlendiske mend tage udi Danmarkes riges raad eller forlene med Danmarkes krones slotte och[1] lene, uden det sker med menige Danmarkes riges raads villie, fuldbyrd och samtycke.

Kilde: håndf. 1559 § 5.

[1]. *Kilden:* eller.

6. Sameledes skulle Danmarkes riges adel nyde, bruge och beholde deres jordegods och tienere frie til evig

tid med hals, haand[1], alle kongelige sager och ald anden herlighed och rettighed, som vi och vore forfædre konninger udi Danmark ofver vore och kronens tienere och gods hafver och friest haft hafver, saa at vi eller vore fogeder och embedsmend skulle aldelis intet bevare os med deres tienere, gods och enemerke, skouf, fiskevand eller nogen anden herlighed enten med sagefald, giesteri, egt, arbeide eller anden besvering, uden hvis vi kunde hafve med adelens, som godset och tienere tilhører, gode ville och samtycke uden allene at de age vort och vor førstindes fadeburd, hvor vi personlig drage igiennom landet, som sædvane hafver veret af gammel tid, uden saa sker, at nogen obenbare feide kommer paa landet eller riget, da ville vi dog ingen besvering ligge paa adelens tienere, uden det sker med menige Danmarkes riges raads samtycke.

Kilde: håndf. 1559 § 6.

[1] *BC tilf.:* och.

7. Hvor nogen steds saa findes, at kronen hafver med adelen fellig enten udi skouf, mark eller fiskevand, da skulle vi eller vore fogeder icke ydermere bruge derudi enten med fiskerie, oldensvin, skoufhug, jagt eller anden brugelse, end som kronens lod och del kand taale, dog saa paa de felleds skofve udi Falster och Langeland liggendes, som kronen hafver lod och del udi, skal ingen sla stoer vilt, uden vi self eller andre paa vore vegne, uden det sker med vores tilladelse.

Kilde: håndf. 1559 § 7.

8. Icke skulle vi heller med vort bref byde eller forbyde nogen mands arfvetienere eller dennom, som de udi pant eller verie hafver, at svare same sin husbond. Hafver nogen tiltale til nogen, enten om gods eller tienere, da skal hand det forfølge med rette efter lougens och recessens[1] lydelse.

[1] *Reces 1558 13. decbr.*

Kilde: håndf. 1559 § 8.

9. Icke ville eller skulle vi paalegge eller begere nogen landeskat paa adelens tienere, uden det sker med menige Danmarkes riges raads raad efter, som gammel sedvane hafver veret, och naar nogen skal bevilges, saa blifver dog adeles ugedags tienere derfore forskaanet, som af arilds tid veret hafver[1]; icke heller skal nogen adelsmand vere pligtig for os eller kronen at reise uden rigerne, uden vi holde dennom deres reise frie.

Kilde til: Icke ville ... hafver veret, *er håndf. 1559 § 9.*

[1] och naar nogen ... veret hafver, *er i K tilskrevet af Kr. Thomesen.*

10. Sameledes maa och skulle Danmarkes riges raad och adel nyde deres fri fiskeri for deres egen grund, som de hertil af arilds tid haft hafver och besynderlig i kong Hanses tid, och skal besynderlig hver maa nyde aalegaarde[1] for deres egen grund, undertaget udi de fiorde, som kronen och den menige mand hafver skade af; dog skulle de fiskegaarde maa blifve ved magt, som hafver veret af arilds tid. Och skulle adelen her udi riget nyde vrag for deres egen grund, uden hvor de sig derfra self hafver forskrefvet.

Kilde: håndf. 1559 § 10.

[1] *B:* aalegaard.

11. Ville och nogen af adelen besøge sildefiskinde och der bruge sin næring, da skal det vere adelen uforholdet, efterdi det tillades fremmede och udlendiske at maa bruge deres fordel der[1] at salte. Skal det och vere adelen uforbudet och friet fore at kiøbe och selge och[2] saa mange øxen at stalde, som hver kand stalde paa sit eget foder, heller hand kand lade fore hos sine egne tienere, som ere plictige at holde fodernød, dog dermed kongens och kronens told uforkrenket.

Kilde: håndf. 1559 § 11.

[1] *Sål. kilden; BC:* dend. [2] *Kilden og BC forbig.:* och.

12. Skal det och vere Danmarkes riges raad och

adel friet for at kiøbe och selge med udlendiske kiøbmend, som her til veret hafver.

Kilde: håndf. 1559 § 12.

13. Ingen adelsmand, frue eller jomfru skulde ved os, vore fogeder, embedsmend, tienere eller andre maa fengsligen anholdes eller paagribes, før end de ere tilforn forvundne efter lougen, uden de tages udi de ferske gierninger, som de efter loven maa for anholdes, eller begaar nogen uredelig drab eller mord eller vitterlig forrederi. Men findes nogen for anden misgierning beskylt, som lif eller ære angaar, da bør en adelsmand at recke haand fra sig at blifve tilstede, och frue eller jomfrue at sette borgen eller lade en af sine venner, som vederheftige ere, recke haand fra sig at blifve tilstede; hvis icke da[1] at borge for sig self. Gifves herimod nogen ordre eller befaling til nogen, da skal den icke vere pligtig at rette sig der efter, med mindre den self vil svare der til, naar paa tales. Dog skal alle vere pligtige at stande til rette for os och Danmarkes riges raad for hvis, nogen hafver dennom til at tale.

Kilde til: Ingen ... efter lougen, *er i det væsenlige håndf. 1559 § 13; til:* Dog skal ... til at tale, *er håndf. 1559 § 13.*

[1] *C forbig.:* da.

14. Item skulle vi icke heller tilstede vore embidsmend eller fogeder at feide nogen riddermands mand eller deres tienere. Hafver vore lensmend eller fogeder tiltale til nogen, da skulle de tale dennom til med rettergang.

Kilde: håndf. 1559 § 14.

15. Item skulle vi och ingen krig begynde eller paasla eller nogen fremmed magt indføre udi riget, uden det sker med menige Danmarkes riges raads villie, fuldbyrd och samtycke, ei heller udryste rigens flode, hel eller half der af, eller sende floden nogen steds bort eller rigens rostieniste opbyde eller samle uden med menige rigens raads samtycke; munstringen, som ordinarie pleier at ske,

hermed icke ment, eller om riget noget fientligt saa hastig paa kom, at efter rigens raads forsamli[n]g icke kunde fortøfves; och naar nogen opbud sker eller noget imod rigens fiender skal foretages, da skal der[1] ingen commendere rigens marsk uden vi self allene eller samptlige rigens raad i vores fraverelse.

Kilde til: Item skulle ... paaslaa *og til:* uden det sker ... och samtycke, *er: håndf 1559 § 15.*

[1] *BC forbig.:* der.

16. Item ingen riddermands mand skal forbryde sit jordegods, uden hand fører affvind skiold imod kongen och riget, som lougen udviser.

Kilde: håndf. 1559 § 16.

17. Item skulle vi al tid dømme uden ald vild och ei tage gunst eller gafve for nogen ret eller rettergang udi nogen maade, mens vere lige vel villige til at hielpe och skicke dennom deres ret, vere sig enten indlendisk eller udlendisk folk, fattig eller rige, venner eller uvenner, adel eller uadel, inden raad eller uden, som hender for os at komme, som en christen konge bør at giøre.

Kilde: håndf. 1559 § 17.

18. Item skulle vi ingen udlendiske eller indlendiske[1] privilegier, som gielder paa riget, stadfeste eller paa ny gifve eller nogen monopolier bevilge[2] uden med menige Danmarkes riges raads raad.

Kilde: håndf. 1559 § 17 og det i K tilskrevne.

[1] eller indlendisk *er i K tilskr. af Kristen Thomesen.*

[2] eller nogen monopolier bevilge, *er i K tilskrevet af Kristen Thomesen.*

19. Item skulle vi icke gifve nogen, som icke er af adel, den frihed och frelse, som riddere och svenne de hafve, uden ald Danmarkes riges raads samtycke, uden nogen forhverfver det saa ærligen paa marken, at hand er det verd; icke heller skal nogen udlendiske adelsmand, som sig her udi riget agter at boesette, nyde danske ade-

lige privilegier, med mindre den med menige Danmarkes riges raads samtycke naturaliseres och for en danske herremand[1] kiendes, antages och anses och inden aar och dag der efter tages udi æd.

Kilde til: Item ... er det verd *er håndf. 1559 § 19, som dog for:* nogen ... adel, *har:* nogen ufri mand

[1] *B:* her mand.

20. Item skulle vi icke, vor fyrstinde eller vor afkomme eller nogen anden paa vore vegne, kiøbe eller pante os eller kronen til noget friet och frelse gods her udi riget eller udi nogen anden maade ved nogen middel bevilge, at det bringes eller annammes under kronen.

Kilde til: Item skulle ... riget, *er håndf. 1559 § 10, som derefter har:* udi noger maade, som af gambel tid veret hafver.

21. Icke skulle heller Danmarkes riges raad och adel maa kiøbe eller pante noget friet boendegods efter denne dag, uden det sker med kongens tilladelse.

Kilde: håndf. 1559 § 21.

22. Item hvem, som kommer til os udi god troe och lofve paa vor skrivelse och brefve, da skal den for os och for alle de, som for os giøre och lade ville, frie, sicker och ubehindret komme hiem til sit eget igien, dog at hand skal vere plictig for os och Danmarkes riges raad at stande til rette.

Kilde: håndf. 1559 § 22.

23. Item hvo, som vil feide nogen riddermandsmand, da skal hand giøre hannom ærlig forvaring med hans obne beseglede bref och sende hannom det med tu riddermends mend; den, som feiden kyndes, skal vere fellig for dennom, som hannom forvaring giører, nat och dag efter at hannom kyndes feiden.

Kilde: håndf. 1559 § 23.

24. Skulle vi och vere forpligtet med undersaatternes hielp, det første vi kunde det bekomme, at indløse Ørkenør och Hetland til kronen igen.

Kilde: håndf. 1559 § 24.

25. Item ville eller skulle vi icke heller maa drage nogen fra sit herredsting eller landsting med vore brefve, icke heller fra rigens canceler efter lougen; icke heller skal nogen maa skyde sig fra sit herredsting eller landsting, før end dom er ganget.

Kilde: håndf. 1559 § 25.

26. Item dersom sandmend eller nefninger sverge nogen mand til skade med urette, saavit som jydske loug recker, da skal landsdommer hafve magt, om det af hannom begeres, at opstefne beste bygdemend och dennom maa felde, om de hafve giort uret; udi lige maade skal holdes udi Selland, Skaane och andre lande saa vit, som sellanske och skaanske loug recker, om olding och nefn.

Kilde: håndf. 1559 § 26.

27. Sameledes skal och holdes om loug och laughæfd, mens paa de loug och laughæfder, som nogen af adelen hafver gifvet och giort[1], skal icke dømmes uden for kongen och menige Danmarckes riges raad.

Kilde: håndf. 1559 § 27.

[1] *Sål. kilden og B; C:* giort och gifvet.

28. Sandemend, ransnefninge och andre nefninger skulle ei herefter maa sverge imod laughæfd eller imod nogen loug, som gifven er, mens[1] de stande ved magt och ere uryggelige[2].

Kilde: håndf. 1559 § 28.

[1] *Sål. og BC; kilden:* emeden. [2] *Kilden:* urygget; *BC:* uryggede.

29. Item ingen forbud skulle vi heller giøre paa øxen, korn, smør, sild eller noget andet at udføre her af riget uden med menige Danmarkes riges raads raad, villie och samtycke, och naar nogen forbud saaledes giort er, da skal och icke nogen særdeles bevilling eller privilegie derimod udgifves uden deres samtycke; icke skulle vi heller noget forbud, som er giort, igen opgifve, uden det sker med Danmarkes riges raads raad, villie och samtycke,

som gammel sædvane veret hafver[1]. Men om nogen feide saa hastig paakom riget, at vi icke saa iligen kunde forskrifve Danmarkes riges raad, da skulle vi dog forskrifve dennom, som nest ved haanden ere.

Kilde til: Item ingen . . . och samtycke, *og til:* icke skulle . . . ved haanden ere, *er håndf. 1559 § 29.*

[1] *Sål. kilden; BC:* hafver verret.

30. Item efterdi Danmarkes riges raad, adel och indbyggere skulle vere pligtige at stande hver mand til rette for os och Danmarkes riges raad, da ville vi udi lige maade vere pligtige at stande hver mand til rette for Danmarkes riges raad och der udi ingen ugunst annamme til nogen och fuldgiøre deres dom.

Kilde: håndf. 1559 § 30.

31. Item skal ingen efter denne dag bøde for voldførsel efter markeskiel, mens skal et vold for hver, som voldføres, regnes och icke mere, ligesom det hafver af gammel tid veret.

Kilde: håndf. 1559 § 31.

32. Item skulle vore lensmend skicke dannemend til herredsfogeder, som skicke hver mand loug och ret uden vild. Giør herredsfogden nogen uret, da skal hand afsettes och svare self sine gierninger.

Kilde: håndf. 1559 § 32.

33. Item skal ingen forbyde[s][1] skouf, mark eller eiendom efter lougen at kalde til rebs, enddog at kronen eller kierken hafver der lod och del udi.

Kilde: håndf. 1559 § 33.

[1] *Sål. kilden og BC.*

34. Item skal och adelen hafve deres egne hofvetgaarde qvit och frie for tiende, som de self boe udi eller holde deres fogeder, som bruge deres afvel, paa det at de skulle holde deres tienere til retferdeligen at tiende.

Kilde: håndf. 1559 § 34.

35. Item skulle[1] adelen och ridderskabet nyde och beholde jus patronatus til de kierker och geistlige lene, som de kunde bevise med bref och segel, at de hafve ret til, dog saa, at de personer, som der nu med forlent ere, maa dennom nyde deres lifstid, och naar de personer ere døde och afgangne, som vicarie udi forlening hafve, da maa hver riddermands mand och adel her udi riget komme til det gods igen, som de med nøiagtig bref och segel bevise kunde, at de ere ret arfvinge til.

Kilde: håndf. 1559 § 35.

[1] *Kilden og BC tilf.:* och.

36. Och skulle alle clostere, prælaturer, digniteter, canikedomme och andre geistlige lene, som nu icke benefnt ere, ved deres magt blifve; ei heller nogen dermed herefter[1] forlenes end de, som enten udi clereciet, staten eller militien riget nogen god och merkelig tieneste giøre kunde, dog hver mands ret och rette tiltale dermed uskad och uforkrenket i alle maader efter høist[2] bemelte vores kiere her faders recesses[3] lydelse.

Kilde til: Och skulle ... magt blifve, *og:* dog hver ... lydelse, *er håndf. 1559 § 36.*

[1] *C forbig.:* herefter.
[2] *BC:* høi.
[3] *Der menes ligesom i håndf. 1559 recessen af 1536. Håndf. 1596 har da også:* farfaders koning Christian dend tredie.

37. Item skulle vi icke formindske de lene, som gode mend hafve i pant, før end deres brefve blifve lovligen igienløst och fuldgiorde, och skulle de icke heller kunde forbryde slig deres len, som de i pant hafver, med nogen deres gierninger uden med de gierninger, som de forbryde deres arf och eiendom med. End dersom de forser dennom mod os och andre rigens indbygere, da stande til rette efter lougen.

Kilde: håndf. 1559 § 37.

38. Item skulle vi icke gifve brefve imod brefve.

Kilde: håndf. 1559 § 38.

39. Item skulle vi holde vore brefve ved fuld magt; desligeste ochsaa vore forfædres fremfarne konningers udi Danmark brefve ved magt.

Kilde: håndf. 1559 § 39.

40. Item døer nogen, som icke er af[1] adel føed, och hafver dog fanget adelig frihed, och hafve ingen frelse arfvinger, da skal det gods icke falde til kronen eller udi nogen ufrihed, mens skal dog komme til hans rette arfvinger igien, dog de icke ere adel, och det skulle de dog icke beholde, mens pligtig vere at selge det adelen efter landkiøb igen inden aar och dag. Dog om det er ufriet gods, det hand hafde, før hand blef adelet, det falder igien til rette arfvinger.

Kilde: håndf. 1559 § 40, dog står her: ufri mand, som ufri vaar fød, *for:* som icke er af adel føed; dog de ere ufri, *for:* dog de icke ere adel, *og:* før hand blef fri, *for:* før hand blef adelet.

[1] *BC forbig.:* af.

41. Item at rigens cantzeler ei skulle bruge rigens indsegel udi sin egen sag, mens vi skulle skicke der en anden god mand til, som sidder udi hans sted udi hans sag under rigens och sit indsegel och nafn.

Kilde: håndf. 1559 § 41.

42. Item at sandemend icke skulle sverge om eiendom efter denne dag, mens hvo der vil dele om eiendom, hand det forfølge, som eiendom bør at forfølges och deles til herredsting, landsting och for rigens cantzeler, undertaget herretsskiel och markeskiel.

Kilde: håndf. 1558 § 42.

43. Item blifver nogen goed mand forføert eller beløiet for os, da skulle vi det ingen troe eller lofve gifve, med mindre end den, som os sligt sagt hafver, hand vil det tilstaa udi vor och Danmarkes riges raads nerverelse och udi den andens paahørelse, och findes hand da at føre løgen, da straffes hand for løgen som ved bør.

Kilde: håndf. 1559 § 43.

44. Item blifver nogen riddermands mand fredløs for ærlige gierninger, da skal hand bøde tiuge lødie mark for sin fred.

Kilde: håndf. 1559 § 44.

45. Och efterdi det høieste regimente udi riget henger mest paa kongens persone, hvilket regimente kongen allene icke føre kand, derfore skal kongen ald tid hafve en rigens hofmester, en cantzeler och en rigens marsk, som ere fødde danske mend af adel, hvilke som kongen och andre rigens raad udi rigens erende och sager til hans kongelig regimentes opholdelse skulle vere behielpelige. Om kongen ville besverge nogen, vere sig ædel eller uædel, dermed nogen kunde formene, at kongen giorde hannom uret, da skal det vere hver friet och obet for at gifve det rigens hofmester, kongens cantzeler och rigens marsk til kiende och lade formane kongen, at hand forlader saadan hans foretegt, och dersom konningen icke da vil lade sig undervise, hvilket vi dog for os vel giøre ville, da skal kongen strax udlegge och opnefne den, som klager, en benefnt rettes dag, och da pleie anklageren ret for rigens raad och nogle af adelen, som kongen och der til skal lade kalde och forskrifve, och for dennom stande hver mand til rette och hende och gifve, hvad beskrefven landsloug udviser och gifver.

Och skal rigens raad udi tal[1] vere trei och tiuge, och naar nogen af dennom ved døden afgaar, da skulle rigens raad och adel efter den anno 1645 gifne bevilling[2] udi den provincie, hvor den død er, magt hafve sex eller otte at nafngifve, hvoraf samptlige rigens raad siden trei til os skulle præsentere, och der af skulle vi en sette i rigens raad och ingen anden. Mens naar nogen rigens hofmester, cantzeler, rigens marsk, rigens admiral[3], rigens cantzeler

[1] *BC tilf.:* al tid.

[2] *Af 3. septbr. (Erslev: Rigsråd og stændermøder 3, 184).*

[3] rigens admiral *er tilskr. i K af Kr. Thomesen.*

eller statholder udi Norge bortdøer, da maa rigens raad os trei foreslaa, som same platz kunde betiene, hvoraf vi en ville forordne och ingen anden den afdødes sted och embede at betiene, och alt dette til første dannehof eller herredage stille udi verk, efter at nogen rigens raad er ved døden afgangen.

Kilde til: Och efterdi ... landsloug udviser och gifver, *er håndf. 1559 § 45.*

46. Item skulle vi annamme alle slotslouger och lene udi Danmark och Norge af vores elskelige Danmarkes riges raad, och bepligte vi os paa vores kongelig ed at antvorde dennom fra os rigens raad, ædelinge och indføde gode mend i Danmark och Norge och ingen anden at holde til vor och Danmarkes riges raads haand igien, naar os forstacket vorder, och om nogen slots loug vorder anderledes forvandlet, da skal det ingen magt hafve uden med menige Danmarkes riges raad och samtycke.

Ei heller ville vi afgiften paa same eller nogen anden lene ved nogen nye paaleg forhøie eller genanterne forringe lensmendene eller almuen til besvering och afbrech; icke heller lenene udi rigerne ligge til haabe eller geistlig gods och lene andre nogen end rigernes indfødde, canceliet undtagen, forlene, uden det sker med menige rigens raads samtycke. Skulle och ingen fra sit len afsettes uden med de raads raad, som i den landsende, hvor lenene ere beliggende, det samtycke, och giøres dennom vitterligt, for hvad sag den afsettes, och de raad da at sige och raade der paa, som de for menige rigens raad ville vere bekient.

Kilde til: Item skulle ... och samtycke, *er håndf. 1559 § 46.*

47. Och skulle Danmarkes rige vere och blifve et friet kaarerige, som det er och af arilds tid veret hafver[1].

[1] *Herefter er i K strøget:* och Norgis rige herefter som tilforn efter riggernes gammel bebindelse oc Norgis lov al tid af den, som her udi Danmark blifver til konge udvalt, med Danmarkis riges raad regieris.

Kilde: håndfæstning 1559 § 47.

48. Skal och icke nogen forandring eller forordning ske med mynten, uden det sker med samptlige rigens raads[1] villie och samtycke.

[1] *C tilf.:* raad.

49. Vi ville och hafve vores ordinarie hofhaltung och residents udi Danmark och icke i fremmede herrers lande forreise uden med samptlig rigens raads raad, villie och samtycke.

50. Vi ville och ingen commission enten inden eller uden riget gifve til nogen, som rigerne eller dessen indbygere kunde vere til skade, ei heller nogen forbund med nogen oprette, bryde eller forandre uden med menige rigens raads fuldbyrd och samtycke, mens alt saadant rigernes velstand angaaende efter menige rigens raads raad och samtycke slutte och forrette.

51. Kronens regalier[1] skulle vi icke uden samptlige Danmarkes riges raads raad, villie och samtycke lade udføre, pantsette, afhende eller forandre, ei heller indkomsten til andet end rigernes nøtte och gafn och vores underholding och hofhaltning, hvor vi ere[2], anvende och anvende lade, meget mindre uden riget udføre, uden det ligervis med menige rigens raads raad, villie och samtycke sker och bevilges.

[1] *Rettelse i K af Kr. Thomesen for:* riggernes clenodier.

[2] nøtte och . . . ere, *er rettelse i K af Kr. Thomesen for:* rette tienniste.

52. Herredage eller dannehof ville vi aarligen en gang otte dage efter pintze dag ved vores obne bref lade paabyde och siden holde, med mindre[1] rigens raad for vigtige aarsager anderledes got befinder.

[1] *B tilf.:* mienige.

53. Blifver nogen adelsmand fangen i vores eller

rigets ærende enten i[1] krigs eller freds tid, da skal hand løses igien af rigens middel.

[1] *B forbig.:* i.

54. Ingen told, accise eller anden paaleg, i hvad nafn det hafve kand, maa foruden samptlige Danmarkes riges raads samtycke paabydes eller forandres, ei heller noger repressalier udstedes.

55. Alle disse forbenefnte articler och hver særdeles beplicte vi os Frederich den tridie, med guds naade Danmarkes, Norges, Vendes och Gottes udvalde printz och herre[1], uforbrodeligen och fast at holde ved alle puncter, ord och articler, som de udviser och indeholder, uden ald argelist i nogen maade. Och dersom noget kunde forefalde, som kunde vere imod denne vores handfestning, loug eller ret, och vi af de nerverende rigens raad icke skulle ville lade os raade och sige, som vi nest Guds hielp icke formode, da skulle vi efter deres erindring pligtig vere alle rigens raad at forskrifve och deres betenkende fornemme. Giøre vi det icke, naar det af os begeres, da skal de tilstede verendes rigens raad pligtig vere oc[2] self magt hafve at forskrifve deres medbrødre de andre rigens raad paa en beleilig sted til at bevege os til det, som de eracte billigt och rette at vere; lade vi os enda icke underrette och raade, som icke er at formode, da stande rigens raad friet fore efter lands loug och ret[3] at statuere och forordne det, som ret och billigt er, hvor med vi os skulle lade nøie.

Kilde til 1. punktum er tildels håndf. 1559 § 48.

[1] *I K står for:* Danmarkes . . . och herre, *følgende:* udvald konning til Danmark och Norge *(hvad der er lig håndf. 1559 § 48, som kun tilf.:* etc.*)*, *hvad med Kr. Thomesens hånd er rettet til:* Danmarkis, Norges, Vendes och Gottes udvalde koning.

[2] skal di . . . oc, *er en rettelse i K af Kr. Thomesen for:* maa de til stede verendis rigens raad.

[3] efter lands loug och ret, *er i K tilskrevet af Kr. Thomesen.*

Och naar vi hyldet vorder, skulle vi gifve denne hand-

festning fra os beskrefvet med menige Danmarkes riges raads hender och forsegling bekreftet och os derudi ved vores kongelige æd, christelige troe och lofve forpligte same handfestning och andre ridderskabets och alle stenders ofver begge rigerne velherbragte privilegier, friheder, louge och statuter udi vores croning tilbørligen at sverge, som sædvanligt veret hafver[1].

[1] Och naar vi . . . hafver, *er i K tilkrevet Kr. Thomesen.*

Och hafve vi til des ydermere vidnesbyrd och bedre forvaring, at sligt udi alle maader holdes skal, som forskrefvet staar, hengt vores indsegel neden for denne handfestning, som er vort obne bref[1].

Kilde: håndf. 1559 § 48, som for: handfestning *har:* reces.

[1] *Herefter er i K slettet:* med forbemelte voris elskelige Danmarkis riges raads indseigle.

Gifvet paa Kiøbenhafns slot[1] den 8. maii aar 1648 under vort signet.

Friderich[2].

[1] Kiøbenhafns slot *er i K en rettelse af Kr. Thomesen for:* vort slot Kiøbenhaufn.

[2] *Efter den måde, hvorpå forlægenes retskrivning er behandlet i dette værk, og efter den nöjagtighed, hvormed aftrykket er besørget i udgaven i Årsb. fra gehejmearkivet 2. bd., er det anset for unødvendigt her på ny at jævnføre aftrykket med forlæget M, men aftrykket a. st. er i dets sted benyttet.*

347.

1648 15. maj. (Hafniæ) *Missive til Iver Vind, lænsmand på Dalum kloster, om, da kronens bønder i Lunde herred, som ligge under st. Hans kloster i Odense, andrage, at de over formue besværes med holdsægter, og da vi af befalingsmanden på vor gård i Odense hans erklæring erfare, at deres klagemål er sandfærdig, at tilholde Dalum klosters tjænere herefter at holde tvende holdsvogne på st. Hans kloster og at komme*

st. Hans klosters tjænere til hjælp med holdsægter, ligesom de tilforn gjort have[1].

Fynske tegn. 7, 4—5.

[1] *Da Iver Vind gjorde opmærksom på, at dette vilde falde Dalum klosters bønder for tungt, og begærede, at holdsvognene i stedet måtte holdes i beredskab på Dalum kloster, ændredes ovenstående ved missive 14. august s. å. således, at Dalum klosters bønder daglig der på klostret skal holde tvende vogne, som skulde komme st. Hans klosters tjænere til hjælp med at age dem, som til st. Hans kloster ankommer med passer af os eller rigens hofmester underskrevet, til næste læn, dog at passerne medskikkes til Dalum kloster (a. st. 11—12).*

348.

1648 6. juli (paa vort slot Kiøbenhafn). *Fredrik III.s anden håndfæstning.*

B: Original udfærdigelse med Fredrik III.s underskrift udskåret, se nærmere ovfr. s. 555.

C: Original udfærdigelse med Fredrik III.s gennemskårne underskrift, se nærmere ovfr. s. 555.

R: Sæll. tegn. 30, 87—91.

Trykt efter B i Årsberetninger fra gehejmearkivet 2, 120—21; efter en den 7. novbr. 1650 i Danske kancelli bekræftet afskrift efter originalen her i cancelliet *(se ovfr. s. 557) i »Aktstykker til Danmarks indre forhold i ældre tid« 2, 79–96. Denne sidste tekst stemmer med B i de få tilfælde, hvor B afviger fra C (§§ 10, 13, 27, 36, 48 og 52), og det må vist derfor antages, at B netop er den omtalte i Danske kancelli deponerede original; i §§ 19, 53 og 56 stemmer denne ganske vist med C, men her har B sikkert skrivfejl, som man i 1650 ikke har betænkt sig på uden videre at rette.*

Vi Friderich den tridie med guds naade Danmarkis, Norgis, Vendis och Gottis udvalde konning, hertug udi Sleisvig, Holstein, Stormaren och Dytmersken, grefve udi Oldenborg och Delmenhorst, giøere alle vitterligt, at eftersom vore Danmarkis rigis raadt paa cronens veigne och mienige riderskab ved dieris dertil fuldmegtige her udi riget efter dend stormegtigste och høibaarne førstis och herris her Christian dend fierdis Danmarkis, Norgis, Vendis och Gottis konning, vor kiere her faders . . . dødelige afgang hafver kiest, kaaret och udvaldt os for herre och konning at være ofver Danmarkis och Norgis riger och

menige giestlighed sampt kiøbstedmend det och bevilget och sambtøcht, hvorimod vi os da hafver forpligtet til voris hyldning at gifve denne handfestning med voris och mienige rigets raads hender bekrefted fra os beskrefven efter, som vi os da derom med velbemelte rigets raad hafde forenit, saa efterdi Danmarkis rigis raad och mienige riderskab sampt giestlighed, borgerskab, bønder och mienige indbygere os nu for dieris herre och konning hyldet och svoret hafver, da hafve vi nu derfore udi dend hellig trefoldigheds nafn med velbemelte voris mienige Danmarkis rigis raad, som ere her Corfidts Ulfeld til Saltøe, rider, rigens hofmester, her Christian Thommesen til Stovgaard, rider, vor canceller, Anders Bille til Damsboe, rigens marsk, Ofve Giedde til Tommerup, rigens admiral, her Christoffer Urne til Aasmark, rider, rigens canceler, Hanibal Sehested til Nøraggergaard, statholder udi vort rige Norge, her Mogens Kaas til Støfringgaard, rider, her Tage Tot til Eriksholmb, ridder, her Christoffer Ulfeld til Svenstrup, ridder, her Olluf Parsbierg til Jerned, ridder, Jørgen Seefeld Christoffersen til Refs, landsdommer udi vort land Sielland, Gregers Krabbe til Tostelund, Hans Lindenov til Ifversnis, Ifver Vind til Nørholmb, her Iørgen Brahe til Hvedholm, ridder, her Frederik Ridsz til Tygestrup, ridder, och Niels Trolle til Troldholmb, rigens vice admiral, efter bemelte voris løfte, som til voris udvelgelse och election skied er[1], gifvet denne forhen aftalde och besluttede handfestning beskrefven som efterfølger.

[1] *Se håndf. af 8. maj s. å. § 55 2. stykke.*

1—54 *i alt væsenligt = §§ 1—54 i håndf. af 8. maj s. å. ovfr. no. 346*[1].

[1] *Efter den ringe betydning, som afvigelserne mellem teksterne til juli-håndfæstningen have, er det anset for unødvendigt at foretage en ny jævnføring mellem dem, og variantsamlingen i udgaven i Årsber. fra gehejmearkivet er derfor benyttet her ovenfor.*

55 = *håndf. af 8. maj s. å. § 55 1. stykke 2. og*

3. punktum: Och dersom noget . . . vi os skulle lade nøie.

56. Alle disse forskrefne articler och hver serdelis saavelsom alle andre stendernis ofver begge rigerne velherbragte privilegier, friheder, louge och statuter bepligte vi os Frederik dend tridie med Guds naade Danmarkis, Norgis, Vendis och Gottis udvalde konning ved voris kongelig ed och christelig troe och lofve ubrøedeligen och fast at holde ved alle dis ord[1], punchter, som de udviser och indholde uden ald argelist i nogen maade, hvorpaa vi til forrestaaende croning tilbørligen vilde sverge, som sedvanligt verret och vore forfedre for os giort hafve, och hafve vi til dis ydermiere vindisbyrd och bedre forvaring, at sligt i alle maader holdis skal, som forskrefvet staar, henget voris indsegel neden for denne forskrefne reces, som er vort obet bref, med velbemelte voris elskelige Danmarkis rigis raads indsegel.

Kilde til: Alle disse ... i nogen maade, *er til dels håndf. af 8. maj s. å. § 55 1. punktum; til:* och hafve vi ... er vort obet bref, *er a. st. § 55 andet stykke.*

[1] *C tilf.:* och.

Gifvet paa vort slot Kiøbenhafn dend 6. julii anno 1648 under vort signet.

Friderich[1].

[1] *Herefter følger de i indledningen nævnte rigsråders underskrifter, dog ikke Korfids Ulfelds, i samme orden som i indledningen, og derpå i C kassationspåtegningen af 1660 16. oktober, som er aftrykt i Årsber. o. s. v. 2, 122.*

349.

1648 11. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om afholdelse af torvedag i Hobro om mandagen.*

Jyske reg. 11, 3.

Eftersom borgemester och raad udi vor kiøbsted Hofbro for os lader andrage, at deris byes nering er gandske ringe, meget af aarsage, at de hafver icke visse torfvedage uden af en gandske ringe almue, som om søndagen

undertiden did søger, hvorofver de skal foraarsagis langt efter at søge och kiøbe, hvis de til deris nering behøfver, med begiering, at vi ville bevilge, at der udi byen maatte holdis en torfvedag, som de formener best at kunde ske om mandagen, paa det almuen der nest omkring, som ellers hafver lang vei til andre kiøbsteder, kunde vide i rette tide der at komme med, hvis de kunde hafve at selge, och igien kiøbe, hvis de kunde hafve fornøden, da hafver vi bevilget och tillat . . ., at de bønder, som nest omkring Hoebro ere liggendis, saa mange som self lyster och behager, maa hver mandag søge torfvedag udi Hoebro och der forhandle hvis vare, de kunde hafve at afhende och igien at kiøbe, hvis de kunde hafve fornøden.

350.

1648 11. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Samsøs privilegier af 1598 9. april (no. 90).*

Sæll. reg. 22, 2.

Trykt hos Thura: Beskrivelse af Samsøe, s. 90—91.

351.

1648 13. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om afgift af skibsbroen i Varde i ti år til broens vedligeholdelse.*

Jyske reg. 11, 6.

Eftersom borgemester og raad udi vor kiøbsted Varde for os hafver ladet andrage, hvorledis deris broe der for byen tit och ofte af haufsfloed och vandløb ofverskyldis och ellers udi andre maader udi forleden tider af hafvit lidt stor skade, saa den nu skal vere megit brøstfeldig, och de ingen inkomst eller hielp skulle hafve til den igien at reparere och vedligeholde, endog det skal vere en af de lengste broer udi Jytland; en stor del och af borgerne der udi byen skal vere forarmet, at det ville falde dennem megit besverligt broen igien at opbygge och vedligeholde, med begiering, vi ville bevilge och tillade, at de af alle fremmede, som øxen och heste derofver fører, nogen told

maatte opbære, som til same broes fornødenhed kunde opbygges och anvendis, da hafve vi bevilget och tillat . . ., at borgemester och raad der udi Varde maa paa ti aars tid opberge af alle fremmede, som af norden och der i byen ofver broen nogen vare at selge eller kiøbmandsgots fører, af hver hest, hoppe eller oxe en skilling och af en vogen, som fører vare, efter deris leilighed och som der ere heste for, nemblig en skilling af hver hest, hvilken told borgemester och raad der i byen skulle opbære och til broens nødvendig reparation och vedligeholdelse och ingen anden brug anvende, hvorfore de och aarligen vor lensmend paa vort slot Riberhus skulle giøre rede och regenskab, saa fremt de denne vor benaading acter at nyde.

352.

1648 13. juli. (Hafniæ.) *Missive til Iver Vind, lænsmand på Dalum kloster, om, da Dalum skove ikke kunne tåle at forskaffe fornøden gærdsel til vedligeholdelse af lænets gærder, at tilholde lænets bønder at grave dybe grøfter, på det de ikke skulle have nogen besværing med gærdsel som hidindtil.*

Fynske tegn. 7, 3.

353.

1648 14. juli. (Hafniæ.) *Missive til Gregers Krabbe, lænsmand på Riberhus, om, at han, da borgemestre og råd i Varde have andraget, hvorledes skobodmænd* (schouboumend) *af Kolding og Haderslevhus læn uagtet deres forbydelse fordriste sig til der at holde marked på påske- og pinsedag såvel som på andre söndage og hellige dage for at sælge og købe med bønderne og andre af hedeegnen, hvorved prædiken forsömmes og helligdagene og de höje fester overtrædes og guds ord foragtes og vanæres, skal göre den anordning, at sådan misbrug afskaffes og på vore vegne forbyde, at nogen holder marked i Varde*

på forskrevne helligdage, hvis de ikke ville straffes og stande til rette som ved bör.

Jyske tegn. 12, 11—12.

354.

1648 14. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod afholdelse af markeder tvært overfor Ålborg i Sundby.*

Jyske reg. 11, 6—7.

Eftersom vi ere kommen i forfaring, hvorledis der skal holdis hestemarket udi Sundby tvert over fioren for vor kiøbsted Aalborg, hvorved stor misbrug och anden usckickelighed begaais och os och paa cronen och voris tolds rettighed icke lidet til forkleinering sambt vore undersatter udi fornefnte Aalborg til icke ringe skade och afbrecke, endog saadant uskickelighed efter konning Frederich den andens voris herr farfaders obne bref[1] burde at vere afskaffet, da ville vi hermed saaledis alvorligen hafve paabøden och befalet, at same hestemarket sampt ald anden kiøbmandskab udi forskrefne Sundbye herefter skal vere afskaffet och aldeles intet saadant der eller paa veiene enten for eller udi markiendit at drifvis eller brugis, medens saadant at drifvis och forhandlis til rette markinsdag udi forskrefne vor kiøbsted Aalborg; findes nogen herimod at giøre, da skulle de hafve forbrut alt, hvis de hafve med at fare, til os, byen och den, som dermed skal hafve indseende, och derforuden straffis som ved bør.

[1] *Åb. brev 1571 28. septbr.*

355.

1648 22. juli. (Hafniæ.) *Missive til Anders Bille [rigens marsk] om, at han, da vi erfare, at en stor del af de bønder, hos hvilke en soldat skal udskrives, hellere vil befri sig med penge end lade nogen af deres udskrive, skal erfare derom hos lænsmændene her i riget. Hvor han befinder, at nogle læg ville give penge, ere vi tilfreds, at han tilskriver lænsmændene, at der må oppebæres*

penge af så mange læg, som kan mistes af kompagnierne, uden at disse derover forringes for meget, således at pengene leveres til landkommissærerne til soldaternes betaling.

Jyske tegn. 12, 18.

356.

1648 26. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark, hvem de end tjæne, om at vi, eftersom vi udi denne farlige tids tilstand til vore undersåtters defension og landes og rigers nødvendige forsvar ikke kunne forbigå endnu den ringe militie, som anordnet er, en tid lang til hest og fods at kontinuere, og da der til sådant behøves en ansenlig sum penge, med vores Danmarkes riges råds råd og samtykke have eragtet for godt at påbyde dem en almindelig penge- og kornskat således ...*[1] *Dernæst skal efterskrevne kornskat udgives: hver 10 bønder, hvad enten det er selvejer- eller fæstegods, skal give 1 tønde rug eller byg*[2]*, hvad bonden bedst kan afstedkomme, eller i det sted af hver helgård 1 rigsmark, om bonden hellere vil udgive penge, og skal to halve gårde regnes for en hel. Pengeskatten skal være udgivet med halvparten til Michaelis og halvparten til Martini førstkommende i rigsdaler in specie eller anden gangbar mønt, hver daler beregnet til 6 mrk. danske, og kornskatten skal udgives til Martini førstkommende*[3]*.*

Sæll. tegn. 31, 10—12.

[1] *Pengeskatten ansættes til det dobbelte beløb mod skatten efter åb. brev 1639 19. jan. (no. 7).*

[2] *I brevet til Riberhus læn skal skrives en smal tønde rug eller byg.*

[3] *Bestemmelse om opkrævning, fritagelse og fremsendelse gives som i åb. brev 1639 19. jan. (no. 7) dog med tilföjelse, at alle de skulle være fri, som med rigtig tingsvidne, eftersete grangivelig af lænsmanden og med egen hånd påskrevet af denne, ti ellers skulle de ikke passere, bevises at være ret ganske forarmede, at de ikke kunne formå at udgive skatterne, og det hvad enten de ere kronens eller adelens tjænere. Bønderne i Bleking* (Bleginde) *skal kun give halv skat i penge og korn. Lænsmændene fik instruks som i missive 1647 31. maj (no. 313 note 1).*

357.

1648 26. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 356 . . . ville besøge dem om en mulig hjælp således, at hver præst skal give os 8 rdlr. in specie*[1] *eller 6 mrk. for hver daler; provsten i hvert herred skal ligne hjælpen mellem dem således, at den rige hjælper den fattige; pengene skulle leveres til superintendenterne med halvparten til Michaelis og halvparten til Martini førstkommende.*

Sæll. tegn. 31, 14.
Trykt efter en afskrift hos Rørdam: Kirkelove 3, 347.

[1] *Præsterne i Bleking* (Blegind) *dog kun 4 rdlr.*

358.

1648 26. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i åb. brev s. d. no. 356 . . . have anset det for godt at lade dem besøge om en mulig hjælp, dog så, at de, som noget haver pro officio, forskånes herudi*[1]*; de af dem, som have noget pro persona, skulle udgive: af kapitlet i Roskilde 594 rdlr., i Viborg 400 rdlr.*[2]*, i Lund 700 rdlr., i Århus 582 rdlr., i Ribe 200 rdlr.*[3] *Skatten skal leveres med halvparten til Michaelis og med halvparten til Martini førstkommende til de respektive landkommissærer.*

R: Sæll. tegn. 31, 13—14 og 29.
K: Koncept.

[1] *I brevet til Roskilde kapittel tilføjes, at der ikke skal gives af det gods, som kapitlet har mistet, eller af det, som ligger til universitetet.*

[2] *Om Viborg kapittel bemærkes:* men naar den 50 rdlr. blifver frataget i hver skat, som de pro officio blifver forskaanede for, skal de gifve i disse tu skatter 300 rdlr. *(således også i K).*

[3] *I denne sum skulde dog afkortes, hvad der kunde tilkomme m. Søvren Andersen, som sit pro officio nyder, at udgive.*

359.

1648 14. avgust. (Aggershus.) *Missive om, at Dalum klosters bønder daglig skulle holde tvende holdsvogne der på klostret*[1].

Fynske tegn. 7, 11—12.

[1] *Se nærmere ovfr. under 1648 15. maj.*

360.

1648 17. septbr. (Skanderborg.) *Åb. brev til kronens bønder i Silkeborg læn, som skulle findes forsömmelige med udgivelsen af skriverskœppen til skriveren på Silkeborg, hvorved alvorligen befales dem at udgive skriverskœppen, så fremt de ikke derfor ville tiltales og straffes, som ved bör.*

Jyske reg. 11, 73.

[1] *Delvis ophævet ved missive 1653 9. maj.*

361.

1648 7. novbr. (Hafniæ.) *Missive til fru Margrete Lunge og bispen i Ribe om stolestader i Greis kirke.*

Jyske tegn. 12, 36.

Eftersom fru Mette Rosenkrantz, afg. Niels Vinds til Grundet, tilforn hafver ladet andrage och berette, hvorledes sig stor uskickelighed skal begifve udi Greise kierke, i synderlighed naar folket de gaar til guds bord, formedelst den snefre rum, som der findes op ved alteret af aarsag, at stolene paa begge sider staar langs op saa ner til alteret, saa at folket uden trenge icke kand did opkomme eller sidde for alteret, hvorpaa hun til eder hafver forhverfvet befalling, at i om dets beskaffenhed eder skulle erkyndige och siden erklere, ved hvad middel dermed kunde ske nogen forandring, da, paa det saadan uskickelighed tilbørligen kand remederes och afskaffes, bede vi eder och ville, at i med fordeligste efter eders egen derom i vores cancelie indlefverede erklering och andgifvende med forskrefne stolstande i bemelte kiercke lade giøre den

andordning, at de sex kvindestole trei paa hver side, som skal findes op i coret, blifver aftaget och de kvinder, som der staar, blifver andbefalet at stande neden for hos de andre kvinder, hvortil dennem fire stole flere neden i kierken paa kvinderaden skal tilforordnes, och de mens-personer, som der nu staar, saa mange som gift er och sidder for gaarde, dennem hafver i at tilholde, at de begifver sig ofver til karlesiden, men de unge karle, svenne och drenge at staae paa det ny pulpetur, som bemelte frue Mette Rosenkrantz paa hendis egen bekostning der hafver ladet bygge, och paa det desto bedre skickelighed i fornefnte kierke holdes kand, da hafver i alle stolene der sammesteds efter forordningen at lade omskifte, saa at alle kand hafve det beste rum mueligt er och se och høre presten baade for alteret och predikstolen.

362.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som af Kristian IV. og alle vore andre forfædre konger i Danmark ere givne og undte vor købstad København*[1].

Sæll. reg. 22, 59.

[1] *Samme dag udfærdigedes stadfæstelsesbreve med samme indhold på privilegierne for Køge, Næstved, Vordingborg, Roskilde, Slagelse, Ringsted, Præstø og Nykøbing i Ods herred (a. st. 59—60).*

363.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som af Kristian IV. ere givne og undte vor købstad Helsingør*[1].

Sæll. reg. 22, 60.

[1] *Samme dag udfærdigedes stadfæstelsesbreve med samme indhold på privilegierne for Kalundborg, Skelskør (trykt hos Edvardsen: Underretning om Skelskør, s. 398—99), Stege og Korsør (a. st.).*

364.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som af Kristian IV. ere givne og undte vor købstad Holbæk, dog med forbehold af ret til at remedere og forandre dem*[1].

Sæll. reg. 22, 61.

[1] *Samme dag udfærdigedes stadfæstelsesbreve med samme indhold på privilegierne for Slangerup og Hedinge.*

365.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som Kristian IV. og andre vore forfædre konger i Danmark have givet og stadfæstet købstæderne på vort land Bornholm.*

Skånske reg. 6, 34—35.
Trykt hos Thura: Beskrivelse over Bornholm, s. 149—50.

366.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Malmø købstads privilegier, som er givet den af Kristian IV., og da vore undersåtter der have forenet sig med Kristian III., så at hans kærlighed har lagt en befæstning der i byen, da ville vi have os forbeholdt, at samme fæstning al tid skal blive ved magt.*

Skånske reg. 6, 34.

367.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som af Kristian IV. og vore andre forfædre konger i Danmark ere stadfæstede vor købstad Landskrone*[1].

Skånske reg. 6, 34.

[1] *Samme dag udfærdigedes stadfæstelsesbreve med samme indhold på privilegierne for Helsingborg, Kristianstad og Kristianopel (a. st.).*

368.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som af Kristian IV. og andre vore*

forfædre konger i Danmark ere undte vor købstad Ystad[1].

Skånske reg. 6, 34.

[1] *Samme dag udfærdigedes stadfæstelsesbreve med samme indhold på privilegierne for Lund og Ronneby (a. st.).*

369.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som af Kristian IV. og andre vore forfædre konger i Danmark ere undte vor købstad Syllesborg, dog med forbehold af ret til at remedere og forandre dem.*

Skånske reg. 6, 34.

370.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som Kristian IV. har givet vor købstad Simmershavn*[1].

Skånske reg. 6, 34.

[1] *Samme dag udfærdigedes stadfæstelsesbreve med samme indhold på privilegierne for Falsterbo og Skanør.*

371.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på alle de privilegier, som fremfarne konger i Danmark have givet Nyborg by, således som det stadfæstelsesbrev udviser, som Kristian III. har givet byen 1538.*

Fynske reg. 6, 41—42.

372.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på alle de privilegier, som hidtil have været givne Bogense by, hvorhos vi have undt borgerne i Bogense at bruge og beholde al den ejendom og overdrift, som de hidtil have haft, undtagen den jord, som ligger til Harrislevgård og vor farfader har skødet og afhændet til afg. Jørgen Svab og hans arvinger.*

Fynske reg. 6, 38.

373.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som Kristian IV. har givet vor købstad Randers*[1].

Jyske reg. 11, 99—100.
Trykt hos Stadfeldt: Beskrivelse over Randers, s. 38—39.

[1] *Samme dag udfærdigedes stadfæstelsesbreve med samme indhold på privilegierne for: Skaven (a. st. 105—6), Horsens (a.st. 106), Års (a. st. 107), Varde (a. st. 107—8), Stubbekøbing (Smål. reg. 7, 4), Odense (Fynske reg. 6, 38—39), Rudkøbing (dog med tilføjelse af, at privilegierne, som ere undte dem på Langeland, skulle være hermed uforkrænkede, a. st. 6, 39).*

374.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på alle de privilegier, som hidtil have været givne Kolding by*[1].

Jyske reg. 11, 97—98.

[1] *Samme dag udfærdigedes stadfæstelser med samme indhold, men i noget varierende udtryk på privilegier for: Mariager (a. st. 98), Sæby (a. st. 99), Grenå* (Grindøe) *(a. st. 100), Nykøbing i Mors (a. st.), Skive (a.st. 101), Æbeltoft (a.st. 102), Tisted (a. st. 103), Hobro (a. st. 103—4), Lemvig (a. st. 104), Ringkøbing (a.st. 105), Saksköbing (Smål. reg. 7, 2), Maribo (a. st. 3), Nykøbing i Falster (a. st. 3—4), Nysted (a. st. 4—5), Nakskov (a. st. 5—6), Rødby (a. st. 6), Assens (Fynske reg. 6, 32—33), Medelfar (a. st. 39—40), Fåborg (a. st. 40, trykt i »Aktstykker vedkom. Danmarks indre forhold« 2, 15—16), Kjærteminde (a. st. 40—41), Svenborg (a. st. 41).*

375.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som Kristian IV. og andre konger i Danmark have undt vor købstad Hjörring, dog med forbehold af ret til at remedere og forandre dem efter, som det kan være os og riget gavnligt*[1].

Jyske reg. 11, 101—2.

[1] *Samme dag udfærdigedes stadfæstelsesbreve med samme indhold på privilegier for: Holstebro (a. st. 104—5).*

376.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som Kristian IV. og Fredrik II. have givet vor købsted Vejle* (Vedel).

Jyske reg. 11, 98—99.

377.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Viborg kapitels af vor kære fader og farfader givne privilegier, derunder også det alle kapitler og gejstlige i almindelighed i 1571 givne privilegium samt de andre det af vore forfædre givne privilegier.*

Jyske reg. 11, 94—95.

378.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Års kapitels privilegier, givet 1560, med det alle kapitler og gejstlige i almindelighed 1571 givne privilegium samt de andre det af vore forfædre givne privilegier.*

Jyske reg. 11, 95—96.

379.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Riber kapitels privilegier, givet 1560, med det alle kapitler og gejstlige i almindelighed 1571 givne privilegium samt de andre det af vore forfædre givne privilegier.*

Jyske reg. 11, 96—97.

380.

1648 30. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til kronens bønder i Bøvling læn, af hvilke nogle skulle vægre sig at udgive skriverskæppen til skriveren der på lænet, ligesom det er brugeligt på andre læn, og hvortil de ere pligtige efter vor lænsmands forlæningsbrev, om uden modsigelse at udgive samme skriverskæppe i rette tid, så fremt de ikke derfor ville tiltales og straffes.*

Jyske reg. 11, 93—94.

381.

1648 4. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som 1583 27. oktober og 1600 28. avgust ere givne vore undersåtter, som ere boende i Skandrup for vort slot Skanderborg.*

Jyske reg. 11, 112—15.

382.

1648 4. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Langelands bønders privilegier af 1628 10. januar*[1].

Fynske reg. 6, 42.

[1] *No. 249.*

383.

1648 6. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de gamle statuter og vedtægter, som adelen i Fyn mellem dem selv indbyrdes, landsens indbyggere til nytte og bedste, have ladet skrive og sammendrage, og som ere stadfæstede af kongerne Hans og Kristian III., hvilke deres konfirmerede statuter de have ladet os tilstille in originali, endog de af alder fast ere fortærede og fordærvede, dog med forbehold af ret til deri at remedere og forandre.*

Fynske reg. 6, 42—43.

[1] *Se åb. brev 1608 4. juli (no. 290) note 1 og 2.*

384.

1648 7. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for Fejø* (Feø), *Fennø og Askø af Flensborghus 1550 mandagen efter søndagen judica, som senere ere stadfæstede 1560 og 1599.*

Smål. reg. 7, 7—8.

385.

1648 8. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at keddelførere ikke må tilstedes på landet og i købstæderne kun til almindelige markeder.*

Sæll. reg. 22, 67—68.

Menige kobbersmede och grydestøbere her udi vort land Sieland hafver sig hos os beklaget, hvorledes der findes atskillige landstrygere och kedelførere baade udlendiske och andre her i landet, som med deres heste och vogne baade kiøbstederne och landsbyerne igiennem stripper, och af borgere och bønder sig alt gammelt kobber tilforhandler, hvilket de igien af riget udfører; da dog en del af dennem saadant ved falsk vegt sig skal hafve tilforhandlet, paa det de des bedre kiøb gifve kunde, dend uforstandige til bedrag, och dennem paa deres nering och handverk til største skade och nachdel, med begiering, at saadan misbrug och forprang motte afskaffes. Ti ville vi hermed strengeligen och alvorligen hafve forbudet, at ingen saadan kedelførere paa landet eller udi kiøbstederne skulle tilstedes, uden det kunde vere til almindelig market, med mindre de, naar de antreffes, ville hafve efter forgaaende domb forbrut, hves vare sampt heste och vogne de hafve med at fare, medens enhver mester udi sin kiøbsted och ved sin boepel sit handverk skulle bruge och varene selge; dog skulle de och vere tiltenkt saadant och for en billig pris at arbeide, selge och sig tilforhandle, saa at der ingen klage paakommer[1].

[1] *Se reces 1643 2. 13. 3 og åb. brev 1649 14. juni.*

386.

1648 15. decbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for hollænderne i store Magleby på vort land Amager.*

Sæll. reg. 22, 73.

387.

1648 30. decbr. (Frederiksborg.) *Åb. brev om stadfæstelse på privilegierne for undersåtterne på Amager af Ibstrup 1585 18. febr. og København 1597 2. april, dog med forbehold af ret til at forandre dem.*

Sæll. reg. 22, 87.

388.

1649 8. jan. (Frederiksborg.) *Missive til lænsmændene i Danmark, hvor toldsteder findes, om, at vi have bevilget indbyggerne i Lybæk, Bremen og Hamborg, at de ikke skulle give mere i told af de varer, som de ind- eller udføre, end vore egne undersåtter; de skulle derfor göre den anordning, at alle, som med rigtige certifikatser bevise, at de ere borgere i forskrevne stæder, indtil videre ikke give mere told på alle toldstederne end vore undersåtter. I lige måde have vi for godt anset, at der i stedet for de 18 rdlr., som hidtil har været givet af en læst Rostokker øl, indtil videre ikke skal gives mere til akcise end 12 rdlr.*

Sæll. tegn. 31, 49.

389.

1649 8. jan. (Frederiksborg.) *Missive til rigens hofmester om tolden i København af borgere i Lybæk, Bremen og Hamborg*[1].

Sæll. tegn. 31, 49.

[1] *Af indhold som no. 388.*

390.

1649 9. jan. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Danmark, hvor toldsteder findes, om at meddele vore undersåtter, at de herefter ikke skulde give videre told i Lybæk, Hamborg og Bremen end stædernes egne indbyggere.*

Sæll. tegn. 31, 49.

391.

1649 9. jan. (Hafniæ.) *Missive til rigens hofmester om at give borgerskabet i København meddelelse som i no. 390.*

Sæll. tegn. 31, 50.

392.

1649 12. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på de kapitlet i Roskilde domkirke af Fredrik II.*

undte privilegier, særlig privilegiet af 1559 og privilegiet af 1571, undt alle kapitler og gejstlige over alt riget, samt på det kapitlet af vor kære herre fader og andre vore forfædre konger i Danmark givne privilegier.

Sæll. reg 22, 102—3.

393.

1649 5. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på Kristianshavns privilegier*[1].

Sæll. reg. 22, 128.

[1] *De lød ligesom privilegierne for Helsingør by, ovfr. no. 363.*

394.

1649 20. febr. (Frederiksborg.) *Missive til Oluf Brockenhus, [lænsmand i Københavns læn], om at tilholde dem, som bor på [vor] vej i hans læn, ligesom i Kristian IV.s tid at have god indseende med, at ingen ager eller bruger den uden de, hvem det er tilladt; hvis nogen understår sig at göre det, skulle de straffes som ved bör.*

Sæll. tegn. 31, 61.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 324.

395.

1649 31. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at slagterne i slagterlavet i København over alt Danmark, hvor de det for penge til købs bekomme kan, må til deres slagteris fornødenhed i København tilforhandle sig fede øksen og andet, som de dertil kunne behøve, dog at de ikke forgribe sig mod vor udgangne reces og anordning om øksenhandel.*

Sæll. reg. 22, 159.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomat. 3, 313.

396.

1649 13. april. (Hafniæ.) *Missive til bisperne i Danmark og Norge om at forhindre, at for mange disciple sendes fra skolerne til universitetet, og om at disciple ikke uden testimonium må løbe fra den ene skole i den anden.*

R: Sæll. tegn. 31, 89.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 351—53.

Eftersom vi komme udi forfaring den studerende ungdom udi universitetet her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn at vere i saa stor antal, at de, som sig fra skolerne vilde begifve, sig icke i langsommelig tid fri kost hafve at formode, ansseende at de, som anno 1646 hafver veret til examen til fri kost, icke endnu ere i communitetet indkomne, ti bede vi eder och ville, at i alle rectoribus scholarum udi eders stift saa vel som disciplerne och disciplernes foreldre saadant forstendiger och at derfore actes raadeligt, at de sig udi skolerne forholde, indtil leilighed kand gifvis, at de til frikost uden for meget lang ophold kunde blifve befordret, paa det de icke skulle blifve foraarsagede, naar de komme til academiet, sig derfra igien at begifve for mangel paa underholding och i saa maade glemme, hvis de tilforne udi skolerne hafve lert. — Disligist efterdi vi och erfare, at rectores scholarum sig beklage, at disciplerne udi skolerne løbe fra en skole til en anden uden rictig afsked och testimonio fra skolemesterne icke uden stor confusion udi skolerne, da ville vi, at i rectoribus scholarum udi eders stift advarer, at ingen skal anamme en andens discipel, med mindre hand fører med sig fra den skole, hand kommer [fra], rictig testimonium, paa det, at ungdommen icke skal bedrifve atskillige mutvillighed udi en skole och siden uden tilbørlig refselse udi en anden skole anammes, och at hvilken rector scholæ, som herimod giør, skal gifve til straf 20 rdlr. til fattige skolebørn at uddeles.

397.

1649 14. april. (Hafniæ.) *Missive til jægermesteren om, at han, da vi erfare, at mange tilfordriste sig at skyde og jage omkring København, skal tilholde skov-*

rideren, at han ikke på 1½ mil vejs nær København tilsteder nogen at jage eller hidse, men til kende giver os det, hvis han nogen herimod antræffer; de hunde, som hos dem findes, må han ihjælskyde, men træffer han nogen med falke, må han lade dem passere.

Sæll. tegn. 31, 89—90.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 328.

398.

1649 14. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på åb. brev 1632 19. maj*[1] *så vidt angår kongelige skibs- og arkeliets betjænte, så at disse ikke skulle fordriste sig til at søge anden kirke i København eller Kristianshavn end Bremerholms kirke.*

Sæll. reg. 22, 165.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 313.

[1] *No. 426.*

399.

1649 —. maj. Åb. brev om stadfæstelse på de privilegier, som ere stadfæstede for vore undersåtter af adelen på Bornholm af vore forfædre konger i Danmark.

Skånske reg. 6, 61—62.

400.

1649 7. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at ingen må göre indpas i Køge håndværkeres rettigheder.*

Sæll. reg. 22, 179.

Eftersom mesterne udi handverkerne udi vor kiøbsted Kiøge hos os hafver ladet andrage, hvorledis at dennem atskillige indpas af handverksfolk, som udi landsbyerne boesiddendis ere, imod fremfarne kongers benaadinger, serdelis voris farfaders faders kong Cristiani dend 3. . . . hans recessis 55. cap.[1], skulle ske och vederfaris, dennem paa deris næring och handverk til største skade och nach-

[1] *Reces 1558 § 55.*

del, med begiering, at saadan misbrug och indpas udi forskrefne deris handverk motte afskaffis, ti ville vi hermed strengeligen och alvorligen alle och enhver, som det vedkommer, befalet hafve, at de tilbørligen indseende hafver, at herefter ingen slig indpas af handverksfolkene, som paa landsbyerne bosiddendis ere, forskrefne handverkere udi vor kiøbsted Kiøge imod fremfarne kongers benaadinger och serdelis Christian 3. recessis 55. cap. maa eller skulle herefter tilføies eller giøres, at vi for videre deris ofverløb herudinden kunde forskaanes.

401.

1649 20. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev til Viborg, Århus, Ribe, Ålborg, Helsingør, Køge, Malmø, Nakskov og to byer i Fyn med svar på deres andragender i anledning af kongens hylding, indeholdende forskellige bestemmelser vedkommende købstads- og handelsforhold.*

Sæll. reg. 22, 185—90.

Eftersom paa en stor del af vore kiøbsteders vegne her udi vort rige Danmark atskilligt til voris hylding er blefven begiert och foregifven, som borgerskabet formente deres stand at kunde tiene til forfremmelse och forbedring, och da formedelst atskillige andre forhindringer och sagens vigtighed i sig self icke kunde derpaa saa hastig svares, som vi gierne hafde set, saa hafve vi siden samme deris indleg med Danmarkis rigis raad ofverveiet och beraadslaget och for got befunden os derpaa saaledis at forklare, at eftersom vi vel besinde, hvad merkelig styrke, fordel och ære denne krone kunde hafve, dersom trafiquen til lands och vands kunde saaledis forbedres och fortsettes, som gud och naturen med stor bekvemmelighed fast mere end andre lande hafver vist indbyggere her i riget vei och middel dertil, saa skulle os och icke mindre end voris kiere her fader . . . vere kiert at fremme alt, hves til dend ende kunde vere tienlig och fornøden, och os intet

mere behageligere end saadant med ald fornøden benaading och anordning at fremme och befordre, saa vel som ellers i alle maader dend borgerlige stand med ald naade och bevogenhed anse och betenke, och det for det første.

1. Eftersom begieres borgemestere och raad i kiøbstederne maatte nyde dend naade, at hves dend høie øfrighed dennem hafver at befale, det dennem maatte tilskrifves, saa kunde de self letteligen betragte, at vi os icke kunde lade foreskrifve, til hvem vi vore brefve skulle lade udgaa, enten det til lensmanden eller borgemester och raad skulle ske, heldst efterdi ingen anden end lensmanden kand befales at hafve inspection med hves, som befalet blifver, at det efterkommes; och at borgerstanden, hves de for os kunde hafve at andrage, uden nogens paaskrift eller forhindring det maatte giøre, det er ingen betagen, som ofver lensmendene sig hafver at besverge; mens ellers i andre maader, naar lensmandens erklering, før end nogen resolution kand gifves[1], endeligen udkrefves, der hafver supplicanterne mere gafn end skade af, at de tilligemed deris supplication erkleringen medbringer, och saaledis sig self for bekostning befrier, end dersom de med tiden och pengespilde først supplicerede och siden om erkleringen at hente blefve tilbage forvist, efterdi vi dog bør i al ting at høre os til rette.

2. At kiøbmands bøger, som rigtig numereret ere och en mands ære angaar, maatte staa til troes och recessen saa vit formildes, saa var det vel at ønske, at alle de, som sig for kiøbmend udgifver, hafde lert, hvad det var at vere kiøbmand och holde bog; mens eftersom i en stor part kiøbsteder disvere ringe antal paa saadan kiøbmend findis, och dend ene i byen vil gierne nyde dend samme ret som dend anden, saa er dermed allehaande

[1] *Reces 1643 2. 1. 6.*

trette velbetenkt forekommet, at gielden bør at vedgaaes eller ved underskrifvelse eller med tingsvinde stadfestet[1], at kiøbmandens bog kand vere dis sikrere och fuldkommen til at rette sig efter, hvilket at forandre synes megit betenkelig.

3. Och om mand inden aar och dag icke kunde komme til endelig afregning med sine debitorer, och skylden dog icke hos creditoren findes, at regenskabsbog och fordring dog maatte til betaling staa ved sin fulde magt, anseende, at mange vil gierne til regenskab och kand icke komme til endskab dermed, saa endog ingen imod sin vilge kand tvingis til noget at laane och borge foruden bevis, saa hafver kiøbmanden dog det middel[2], bør det och at giøre, at fordre sin skyldener til sin verneting efter loulig kald och varsel til regenskab, om hand i rette tide icke vil rigtig liqvidere och underskrifve sin gield; sker da ingen rigtig befordring med regenskab, da stande kiøbmandens bog forfulde, saa fremt gieldnere er saa ner til stede, at hand kand svare til sagen, naar han kaldes.

4. At accise af danst øl och malt maatte efterlades, saa vel som forhøiningstold paa alle slags kiøbmandsvare, som rigerne och provintserne imellom føris, maatte forlindres, saa var det at ønske, at rigens tilstand kunde taale, at undersaatternis vilkor kunde i de maader blifve betenkt, som vi det gierne saae, mens nu er baade gielden tilvoxen, och udgiften derofver saa formeret, at enhver lettelig kand eragte, hvor umuligt det er indkomsten nu at forringe; mens naar det nogenlunde ske kand, saa skal intet vere os kierere end hermed voris kiere undersaatters anliggende at hafve i agt.

5. Uloulig kiøbmandskab och forprang, udskibning paa uloulige hafner paa ny igien at forbyde giøres icke fornøden, eftersom det ved recessen och andre brefve

[1] *Reces 1643 2. 15. 8.* [2] *Reces 1643 2. 15. 12.*

strengelig nok er afskaffet; mens dersom recessen[1] øer med seilats och bønder paa visse steder tillader, item tilførsel af bygningstømmer paa somme steder, en del sær priviligeret steder paa handel och brug med fiskeri och andet, som efter landens vilkor paa same steder uden største skade icke kand hindris, derudi hafver af gammel tid landets och dend gemene mands fornødenhed och gafn mere veret holden for agtverdig end nogen faa borgerers fordel at skulle befordres; mens betrædes nogen med ferske gierning eller loulig bevis at drifve nogen forprang eller handel imod det, som tillat er, da maa dend, ihvor dend findis, anholdis, dog icke uden jorddrottens minde afføres, mens tages domb til det steds verneting, hvor dend er antastet, och derefter gaaes om sagen, hvis lov och ret er.

6. Alle monopolia blifve billigen afskaffede, dog derudi ei maa regnes apoteker och vinhandlere udi nogle serdelis kiøbsteder, hvor for sine serlige aarsage de icke kand vere uprivilegeret. Ellers er billigt, hvor nogen for skat befries ved serdelis benaading, at saa megit kortes i byens skatter, och ellers alle, som i kiøbstederne bygge och boe, eller udi byes friheder, dog byens øfrigheds friheder uforkrenket, bør med hverandre at skatte och skylde, som af arilds tid veret hafver, hvoriblant dog ei kand regnes de personer, som al tid i saa maader hafver veret privilegeret, som adelspersoner, geistlige mend, capitularer, prester och andre kirketienere, item professores, graderede mend, skoletienere och deris enker.

Commercia bør at vere fri for enhver kiøbsted mend, undtagen hvis i recessen och forordningen er limiteret, och dermed ingen handverksmand, som sit handverk nedligger, forbydes siden anden handel at bruge, och efterdi handverksfolk i kiøbstederne baade besverges med skat,

[1] *Reces 1643 2. 13. 1. 2.*

indqvartering och anden byens tynge, kunde de icke slet och aldelis udeluckes fra anden smaa kiøbstedhandel och nering at bruge; anseendis at borgemester och raadmend pligtig ere gode handverksfolk i stederne at holde, hvilket icke vel kand ske, dersom de alt for strengelig blefve holdne, heldst efterdi der ei findes kiøbmend, som giøre dem saadan forlag, at de continuerlig kunde drifve deris handverk, och derfor det helle rige hafver skade af, at fremmede manufacturer i saadan mengde hid indføres och fast for ringere pris kand kiøbes, end de selges, som her i riget giøres; och at ved skraaers oprettelse igien handverkerne skulle tiltage, er ei at formode och ei lettelig kunde i almindelighed tillades, efterdi de ere forsøgte, hvad de hafver kundet udrette, och icke uden god betenkende ere blefvne afskaffede; mens dersom nogen serdelis kiøbsted kunde klarligen bevise deris næring ved nogen skraaer at kunde forbedres, skal derudi blifve agtet, hvis billigen och ret kunde vere, naar de begieres.

Icke heller kand alle handverker paa landsbyerne forbydes, at mand icke dend gemene mand med kiøbstedernes fordel skulle ruinere; mens recessen bør billigen derudi at agtes; tilmed hafver icke hidindtil atskillige veret forment paa landet sig at opholde som bødicker, snedicker, hiulmend, kleinsmed och andre, som paa landet ei kand mistes; och en del handverker ere af dend natur, at de paa landet bedre end i kiøbstederne kunde fortsettes, som salpeitersydere, krudmager, teglstrygere, papirmagere, alun- och svoflsydere och deslige andre, som ochsaa flere herefter kunde i riget indføres, och til kiøbstederne derfor icke kand forbindis.

7. Hvad dend uvisse indkomst anlanger, som udi kiøbstederne kunde falde, at byen deraf dend halfve part maatte nyde, saa ere vi tilfreds, at icke allene de byer, som saadant hidindtil nydet hafver, det och herefter be-

kommer, mens och andre, som det hidindtil icke haft hafver, saaledis at af al uvisse indkomst, som i byerne falder, os och kronen dend halfve part tilregnes, och at dend anden halfve part, som byerne ere bevilget, udi tvende dele skiftes, dend ene part til byen och dend anden til byens øfrighed, dog byfogeden at nyde hvis hand for sin bestilling hidindtil haft hafver.

8. De gamle stadsretter, som udi kong Christoffers och kong Hanses tid ere udgangne, nu paany at befale kiøbstederne at rette sig efter, er betenkelig, ald dend stund ei vides, hvor vit de hidindtil hafver veret i brug och observantie; mens naar derom kunde giøres nogen fuldkommelig efterretting, kunde best betenkes och sluttes, hvad efter disse tiders beskaffenhed stederne kunde vere gafnligst och bekvemmeligst.

9. Di enker, som kiøbstederne beklager sig ofver med at besverges, skulle hafves i agt, at de det allermest muligt blifver derfor forskaanet.

10. At borgerskabet for hvis forstrekning, de til kronen giort hafver, maatte contenteris, saae ingen heller end vi, eftersom det dog i sig self er billig, ville och det snariste muligt er, at det kunde ske, gierne befordre.

11. Dersom nogen udi kiøbstederne hafver sig at beklage ofver nogen af soldatesken, som udi deris byer ere indqvarteret, skulle de det gifve til kiende och billigen hielpes til rette.

12. Med udleg paa landsbyerne efter bondens død kand icke anderledis forholdis end hidindtil loulig sked er, och er best enhver ser sig for, hvem hand laaner och betroer sine vare, at hand icke derofver tager skade.

13. At et skib, som for en kiøbsted ankommer, icke mere skulle fortolde, end hand for hver sted kunde forhandle, kand for undersleb skyld icke imod toldrulle be-

vilges, synderlig efterdi de her i riget icke mere end paa et sted fortolde.

Och er dette, hvis vi paa denne tid borgerskabet paa deris begieringer hafver fundet for got at svare, forblifvendis dennem alle med kongelig gunst och naade velbevaagen.

402.

1649 9. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da borgemester og råd i Odense have anholdt om, at der årlig må bevilges dem en dag om ugen i fasten til at holde hestemarked, da byen er beliggende fast midt i vort land Fyn, og da vi af en erklæring af hr. Henning Valkendorf til Glorup erfare, at det kunde blive Odense til mærkelig gavn og ingen anden til skade, have bevilget, at der årlig i fastelavn forordnes en dag om ugen efter lænsmandens anordning til afholdelse af hestemarked i Odense.*

Fynske reg. 6, 49—50.

403.

1649 14. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at omrejsende keddelførere på Fyn ikke må tilstedes uden til almindelige markeder*[1].

Fynske reg. 6, 51—52.

Eftersom menige kiedellesmedde och grydstøbere udi vor land Fyen for os klagligen hafver ladet andrage, hvorledis der befindis en dele kiedelleførere baade der udi landet och paa andre steder boende, som dagligen med deris vare at selge saa vel udi kiøbstederne som paa landsbyerne omreiser och dennem ald gammel kiedel och gryde kaabber tilforhandler och af landet udfører dennem, som udi kiøbstederne boer, paa deris neiring til stoer skade och afbrek, med begiering, at saadan misbrug maatte afskaffis och ingen at maatte tilladis saaledis at omreise

[1] *Se reces 1643 2. 12. 3 og åb. brev 1648 8. decbr. og 1654 21. juni.*

med samme deris vare at udstaa och afhende uden alleniste udi almindelige markeder udi kiøbstederne, da ville vi hermed hafve strengeligen och alvorligen forbødet, at ingen kiedelfører skal understaa sig saaledis enten paa landet eller udi kiøbstederne med deris vare at omreise uden til almindelig markeder allene, med mindre de, naar de antreffis, ville efter foregaaende dom hafve forbrut hvis vare samt heste och vogne, de hafve med at fare, medens at enhver mester udi sin kiøbsted och ved sin boepel sit handtverk at skulle bruge och varene selge, dog skulle de vere tiltenkt saadant ustraffelig och for en billig pris at arbeide, selge och sig tilforhandle, saa at der ingen klage paakommer, bydendis vore fogeder, embitsmend och alle andre, som hermed bør at hafve indseende, at de ofver denne voris anordning alvorligen holder.

404.

1649 21. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev til Hindsgavls læns bønder om, at de, da en del af dem have vægret sig ved at udgive til skriveren på Hindsgavl slot den skriverskæppe, som de ere forpligtede til at udgive efter lænsmandens forlæningsbrevs lydelse, skulle udgive sådan skæppe, så fremt de ikke derfor ville tiltales og straffes som ved bör.*

R: Fynske reg. 6, 52.
K: Koncept.
Trykt efter K i Dske. mag. III 5, 166—67.

405.

1649 26. juni. (Hafniæ) *Missive til Niels Krag, [lænsmand på Århusgård], om afskaffelse af fastelavnsborgemestre i Århus og udnævnelse af to vederhæftige og forstandige danemænd til borgemestre*[1].

Jyske tegn. 12, 129—31.
Trykt herefter hos Hübertz: Aktstykker vedk. Århus 2, 136—37.

[1] *Brevet er enslydende med missive 1646 31. maj.*

406.

1649 29. juni. (Hafniæ.) *Frdg. om, at der i sager mellem borgerne indbyrdes og mellem borgere og fremmede må appelleres fra byfogden i Odense til borgemestre og råd, og at disses domme kun skulle kunne indstævnes for kongen og rigens råd, men at byfogdens domme i sager mellem bønderne og borgerne fremdeles skulle stævnes for landsdommerne.*

R: Fynske reg. 6, 56—57.

O: Orig. udfærdigelse på pergament med kongens segl i Odense rådstuearkiv.

Trykt efter O i »Aktst. til oplysning af Danmarks indre forhold« 1, 29—30.

Eftersom borgemestere och raad samt alle emterne[1] med menige borgerskab udi vor kiøbsted Odense af os hafver verit begierendis, vi dennem voris privilegium vilde unde och bevilge, at paa alle de sager, som til byetinget falder, af borgemester och raad maatte kiendis och dømmis, och paa hvis de udi saa maader afsigendes vorder, icke maatte til nogen[2] anden appelleris eller deris domme for andre indstefnis end for os self och vore Danmarkis riges raad, da hafve vi af synderlig gunst och naade saa och udi betrachtning, at forskrefne borgemestere och raad samt menige borgerskab udi vor kiøbsted Ottense sig udi sidst forleden krigstid icke allene som erlige, troe och lydige undersaatter forholdet hafver, medens end och saa inden och uden byen sig med allerstørste redebonhed och villighed lade[t][3] befinde och sig udi alle maader saaledis anstillet, at vi deris velvillig affection udi mod deris herre och federneland utviflachtig hafver kundet merke och fornemme, bevilget och tillat . . ., at alle de domme och andre lofmaal, som til byetinget falder, skulle for borgemester och raad derudi byen och ingen anden, om nogen paaskader, indstefnis och siden for ingen anden ofver-

[1] *Sål. og O.*

[2] *O forbig.:* nogen.

[3] *Sål. O; R:* lader.

dommere indkaldis end for os och voris Danmarkis rigis raad dog saaledis, at hvis bønderne der omkring boendis hos nogen der udi byen kunde hafve at søge och derudi til byeting kiendt vorder, eftersom der paa til raadstue ei kiendis maa, da skulle saadanne herefter som hidindtil for landsdommeren udi vort land Fyen paakiendis, medens hvis sager borgerne under dennem sielf eller andre fremmede med dennem kunde hafve at udføre, der udi skulle borgemestere och raad, som før er meldt, ingen anden ofverdommere erkiende end os och Danmarkis riges raad; dog skulle de vere tiltengt saaledis udi alle forefallende sager at dømme och med denne voris benaading saa at omgaas, som billigt och forsvarligt kand vere, saa frembt de dend icke igien ville hafve forbrut.

407.

1649 11. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om badskærere og broksnidere.*

Sæll. reg. 22, 209.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledes at atskillige badskere her i landene sig skal udgifve for bruchsnidere, och enten lidet eller slet intet udi samme kunst vere forfaren, och saaledis fattige folk baade pengene och helbreden affixere, da paa det slig misbrug des bedre kunde afskaffes, ville vi hafve forbudet . . ., at ingen slige badskere sig skal maa understaa saaledes landene at omløbe och sig for bruchsnidere udgifve eller sig bruge lade uden de, som ere boesiddendis skatteborgere her i landet och bevisliggiøre sig samme kunst at forestaa och at hafve lert, paa det fattige folk icke derefter baade paa helbrede och formue skulle af dennem, som hidindtil sked er, fixeres och lide skade, hvormed de, som det vedkommer, skal hafve tilbørlig indseende, at denne voris anordning i agt tagis, och de, som derimod at giøre sig tilfordrister, straffes, som ved bør.

408.

1649 19. juli. (Hafniæ.) *Frdg. om den tid på dagen, inden hvilken adelens brylluper og begravelser skulle være sluttede i kirkerne.*

R: Sæll. tegn. 31, 112.

T: Samtidigt tryk på 2 blade; sign. A.

Trykt efter T i P. J. Morsings: »Forordninger 1643—56« sign. Gij og Gødes: »Forordninger 1643—64« sign. Aaiiij—Bbj og herefter hos Rørdam: Kirkelove 3, 353—54.

Eftersom der stor uskickelighed foraarsages, at den tieniste, som til adelige bryllupper och begrafvelser i kirkerne sker, icke saa betiden foretages, at den tilbørligen kand endes och andet derefter i kierkerne[1] forrettes, som ordentlig bør och pleier at ske, da hafve vi nødig eractet med voris rigens raads raad och samtycke denne alvorlige paamindelse at lade forkynde och publicere,

1. at saa frembt nogen adelige[2] brudfolk, som udi guds hus acter sig udi det hellige ægteskab at lade indvie, icke saa tilig i kierken fremkommer, at vielsen inden klocken er tolf kand vere forrettet och den gandske tieniste i det aller sieniste til et slet hafve ende, da skulle de, som brylluppet giører, hafve forbrut til neste hospital 1000 rdler., hvilke lensmanden skal plictig vere strax at indfordre eller self betale.

2. Findes och lensmanden derudinden forsømmelig, da paa det saadant ufeilbar maa efterkommes, skal hospitalsforstandere plictig vere det at angifve.

3. Understaar sig nogen efter klocken er tolf nogen adelspersoner i kierken at gifve tilsammen, hafve dermed sit kald forbrut.

4. Setter klockeren klocken op nogen til villie, skal [hand][3] strax af sin bestilling afsettes.

5. I lige maader forholdes med adelige begrafvelser

[1] *T:* kirken.
[2] *T:* adels.
[3] *Sål. T.*

efter forrige udgangne forordninger, dog at tienisten i det sieniste til et slet kand vere fuldendet under den straf, som forordningen klarligen udtyder och formelder, hvilket och hospitalsforstanderen under straf, som før er meldet, skal angifve, saafrembt lensmanden de forfaldene penge at indkrefve findes forsømmelig.

409.

1649 21. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på alle de privilegier, som vor fader, farfader og farfadersfader have givet superintendent, professores, provster, præster og menige kleresi i hele Fyns stift.*

R: Fynske reg. 6, 55.
O: Original udfærdigelse i Fyns bispearkiv.
Trykt efter O hos Rørdam: Kirkelove 3, 356—57.

410.

1649 22. august. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgemester og råd i Ålborg, efter at vi have bevilget vore undersåtter der privilegium på at holde hestemarked der i byen næste søndag efter pinsehelligdage, have andraget, at adskillige fremmede såvel som vore egne undersåtter have beklaget, at hin dag er ubelejlig til hestemarked, eftersom de straks efter skulle være til marked i Hamborg med heste og andet, som der er købt, samt begæret, at hestemarkedet i Ålborg må holdes en bekvemmeligere dag, og at vi derfor have bevilget, at samme marked må holdes 2. sögnedag efter vor herres himmelfartsdag.*

Jyske reg. 11, 225—26.

411.

1649 22. august. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på en konstitution, som prælater, kanniker og menige kapittel i Lunds domkirke have indgået indbyrdes om forvaltningen af det domkirkegods, som en tutor fradør, så lydende:*

Vi menige prælati och canonici udi Lunde capitel, saa vel udi Lund residerendes som anden steds boendes, samptlig hermed slutter, gandske capitulo til en visse efterretning, at al tid herefter skal achtes udi voris dombkirkes godses forvaltning, saa vel den første part som den anden part, saaledis at dersom nogen tutor ved døden afgaar, enten udi det første, andet eller tredie tutoratus aar, da hans arfvinger skulle lade forvalte samme dombkirkes gods indtil førstkommendes Knuds kongens dag, formedelst deris tvende testamentarios, som ellers naadsens aarit udi det af den afgangne prælato eller canonico efterlatte capitels gods forvalter, enten tutor døer nogle maaneder eller ickon nogle ugger eller faae dage før Knuds kongens dag, saa at samme førstkommendes Knuds kongens dag nest efter icke for nogen aarsags skiuld skal ofvergaaes med samme forvaltning i naadsens aar, men forblifve al tid den uforbigangelig termin. Ombskiønt tutor døde ickon en dag tilforn eller och paa den sielf samme Knuds kongens dag, at da arfvingernes administration udi dombkirkens gods med samme dag endes, och i lige maader dersom tutor døde dend nest følgende dag efter samme Knuds kongens dag eller noget derefter, skulle arfvingerne lade forvalte godset indtil Knuds kongens dag igen; dog dersom tutor døde neste dag eller noget efter Knuds kongens dag post tertium tutoratus annum, da skulle arfvingerne med dombkirkens godses forvaltning [sig] ei videre befatte, ei heller skulle arfvingerne forvalte dombkirkens gods, naar tutor døer in primo, secundo vel tertio tutoratus anno videre och lengere end indtil Canuti regis dag først igen kommendes, ti med forskrefne forvaltning skal forholdis i alle maader efter voris capittels statuta, serdelis udi dombkirkens och serdelis eller anderledis udi det andet capittels gods udi naadsens aar, och at samme testamentarii for denne forvaltning bekommer dend rettighed, som ellers en lefvendes tutoris procurator allene udi samme tid, som denne forvaltning indfalder, kundet niudet af det, som efter capittels skik udi samme naadsens aars tid af dombkirkens gods kunde falde, saa och at arfvingerne faaer den rettighed, som udi naadsens aars tid den afgangene tutor, om hand hafde lefvet, hafde kundet niude; men dersom nogen døer,

som icke endnu er kommen in administrationem tutoratus, enten sielf eller formedelst procuratorem, men ickon sted for at annamme tutoratum, omb hand hafde lefvet til den rette forandrings termin, saa skulle hans arfvinger icke tilstedis til samme forvaltning, enten hand er døed lenge eller stacket for Knuds kongens dag. Denne constitutionem har vi samptlig enhver sielf underskrefvet for os och voris efterkommere udi Lunde capitel herefter al tid at observere. Lund den 12. jan. 1649.

Skånske reg. 6, 86—88.

412.

1649 30. avgust. (Hafniæ.) *Åb. brev om afskaffelse af Fjelsted marked i Vends herred i Fyn, som hidtil er blevet holdet den 10. avgust eller st. Lavrits dag, da Fjelsted bymænd have andraget herom, fordi markedet skal være til stor skade for dem, i det ikke alene deres korn, som på de tider står i sin bedste grøde, borttages af fremmede folk, som søger markedet, og gærderne nedbrydes, men der også forårsages stor trætte og uenighed, så en del blive lemlæstede og en del ihjælslagne, og huse og gårde tit og ofte geråde i stor fare ved slig utilbörlig trætte og slagsmål.*

Fynske reg. 6, 60.

413.

1649 1. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne over alt Danmark om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1648 26. juli (no. 356) . . . have eragtet for godt at påbyde dem en almindelig pengeskat*[1], *og* skal de bøndersønner, som ere hiemme hos foreldrene, gifve skat lige ved andre tienestekarle och drenge efter, som de kunde vere dyctige til at tiene for hos andre enten for fuld eller for half løn, och naar skattebrefvene ere læsde och til tinget forkyndede, da skal ingen tieniste-

[1] *Om brevets udstedelse se Kristen Skels dagbog Dske. mag. III 4, 8—9.*

karl, søn eller dreng mue begifve sig anden steds hen bort, uden hand tilforne lefverer sin hosbonde hvis hand bør, efter som forbemelt er, at gifve i denne skat heller ochsaa det lefvere til den, hvor hand hafver sin verelse och ophold och hvor hand siden befindis, da bevise hand sig til hvem han saaledes hafver sin skat betalt eller och hosbonden self svare til skatten och den betale, om hand hannem lader bortkomme, før skatten er udlagt. *Intet tingsvidne skal gælde uden alene på det, som er slet øde, være sig enten kronens eller adelens tjænere, og skatten skal betales inden 14. dagen efter Michaelis förstkommende i rigsdaler in specie eller 6 slette mark danske for hver daler*[1].

Sæll. tegn. 31, 127—28.

[1] *Skattens störrelse, bestemmelserne om opkrævning, fritagelse og fremsendelse gives i øvrigt som i åb. brev 1639 19. jan. (no. 7).*

414.

1649 1. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark om, at vi ... med motivering som i åb. brev 1648 26. juli (no. 356) ... ville besøge dem om en mulig hjælp i rigsdaler in specie eller 6 slette mark for hver daler, hvorhos hver tjænestedreng skal give 1 rdlr. in specie og hver købsvend mere efter deres formue; skatten skal leveres lænsmændene til 14 dage efter Michaelis förstkommende med rigtigt mandtal over tjænestedrenge og købsvende*[1].

Sæll. tegn. 31, 131—32.

Trykt hos P. W. Becker: Saml. til Danmarks histor. under Fredrik III., 1, 25—26.

[1] *Borgemestre og råd i København fik missive s. d. om i stedet for drengeskatten at betale 300 rdlr. in specie til landkommissærerne i Sælland (a. st. 132, trykt hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 330). — Fortegnelse over de enkelte købstæders skat findes i tillæg.*

415.

1649 1. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark om, at hver af dem skal give i skat 4 rdlr. in specie inden 14 dage efter Michaelis förstkommende*[1].

Sæll. tegn. 31, 133.

[1] *Præsterne i Bleking* (Blegind) *skulle dog kun give 2 rdlr. I øvrigt var brevet enslydende med åb. brev 1648 26. juli (no. 357).*

416.

1649 1. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1648 26. juli (no. 356) . . . ville besøge dem om en mulig hjælp i rigsdaler in specie, som skal udgives til landkommissarierne inden 14 dage efter Michaelis förstkommende af, hvad de nyder pro persona, nemlig af kapitlet i Roskilde 297 rdlr. 2 ort $7^1/_2$ sk. og $2^1/_2$ ℛ*[1]*; i Lund 350 rdlr.; i Århus 182 rdlr.; i Ribe 300 rdlr., dog at her i afkortes, hvad m. Søvren Andersen, som nyder sit pro officio, kunde tilkomme at udgive; i Viborg 150 rdlr.*, naar de 50 rdlr. blifver frataget, som de i capittelet pro officio blifver forskaanit for.

Sæll. tegn. 31, 132—33.

[1] *Kapitlet i Roskilde fik en fritagelse som i åb. brev 1648 26. juli (no. 358).*

417.

1649 1. septbr. (Hafniæ.) *Frdg. om kostpenges störrelse i Sorø akademi*[1].

R: Sæll. tegn. 31, 126—27.
T: Samtidigt tryk på 1 blad, signeret D.
Trykt efter T hos Gøde: »Forordninger 1643—64«, sign. Bbiij.

Eftersom vi erfarer, det kongelige adelige academie paa Sorøe udi mange maader at vere kommen til acters och særdeles indkombsten umueligt til dieris kost och underholding, som der paa stedet spises, for den betaling, som hidindtil sket er, at kunde forslaa, saa det er at be-

[1] *Anledning til forordningen se III 4, 10—11. 22. Kristen Skels dagbog i Dsk. mag.*

frycte, saadan berømmelig och velmente anordning, som den gandske adelstand til beste er betenct, slet skulde gaa til grunde, med mindre det i nogen maader forhielpes och forbedres, da hafver vi nu med voris rigens raads gode raad och betenkende for got anset, indtil andre middel dertil kunde betenkes, at anordne, at herefter 2 rdler. for kosten om ugen skulle gifves af dennem, som der paa closteret spises for betalling, efterdi dog al ting nu er i fast høiere pris, end det vaar, der den første fundats blef giort och oprettet, hvilket fra Michaelis førstkommendes och siden derefter, indtil vi anderledes forordner, skulde continuere.

418.

1649 6. septbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om ordning af forholdet mellem Slagelse og Korsør borgerskaber med hensyn til deres købmandsskab.*

Sæll. reg. 22, 227—29.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis der begifver sig irring och trette imellom menige borgerskab udi vor kiøbsteder Slagelse och Korsøer, anlangende begge deris byes privilegier, hvorudinden Korsøer borgere formener sig af Slagelse borgere at ske stor indpas med deris vares opleg och handel, som de imod recessen der i Korsøer drifver, borgerne der same steds til fortrengsel och nachdel, da efterdi icke befindis af hves Slagelse byes indvaanere mod Korsørs borgeres supplication indlagt hafver, at de med noget privilegio er benaadet, som dennem tillader deris korn eller andre vare i Korsøer at maa oplegge eller der nogen saadan handel och trafique at bruge, mens det privilegium, som Slagelse borgere sig paa funderer, formelder alleniste, at de maa nyde de samme privilegier som vore kiøbsteder Roskild och Kallundborg. Nu befindis eller bevises icke nogen af bemelte tvende byer saadan opleg och handel nogen steds her i

riget nyt eller brugt hafver, samme privilegier dennem det icke lenger tilsteder, end til saa lenge anderledis derom vorder forordnet och behof giøres; derforuden hafver de ei heller derpaa haft nogen rolig hefd, mens al tid derimod befindis at hafve veret protesteret och klaget,

1. da hafve vi med vores Danmarkes riges raads raad och betenkende for got och raadsomt eragtet, Slagelse borgere ei herefter at kand eller skal tillades saadan kiøb, sal och opleg i Korsør bye at nyde och bruge, borgerne der samme steds til forderfvelse och største forhindring paa deris næring, hvorved byen kunde tiltages och forbedres, hvorpaa os och riget for hafnens och situationens skyld merkelig och stor magt er anliggende; men dersom nogen kiøbmend findis, som saadan næring i Korsør agter at bruge, flytte sig did, der at bygge och boe, dennem self til største fordel, deris næring samme steds med seilatsen och i andre maader at forsette och bruge.

2. Dog skal Slagelse borgere hermed icke vere forment ved Korsøer at udskibe, hvis korn och andre vare de paa deris axeltorf och med deris egen eller medborgeres vogne med ager eller af adelen kiøbendis vorder, och der er anordnet at skal lefveres, saa vel som och igien at opskibe deris vare fra andre steder, der ankommer, och det der saa lenge at oplegge, indtil de det til Slagelse kand lade age, men dog icke noget deraf der selge uden til borgerne i Korsør, hvorimod de igien skal forpligt vere strax at erlegge bropenge for ind- och udskibning lige ved andre, som saadan handel der samme steds bruger, paa det broen desto bedre kand blifve ved magt holden; maa och vel kiøbe af fremmede skibe, der ankommer, hvis vare de indehafver, naar de først Korsøer borgere til beste hafver ligget i trei dage, om de med dennem ville handle.

3. Och skal borgerne i Korsør herimod tilforpligt

vere efter deris indkiøb for billig verd at hafve fal och til bønder och andre at selge, hves de behøfver, saa at ingen derofver skal hafve retmessig aarsag til at klage, saafremt de denne voris benaading agter at nyde.

419.

1649 9. septbr. (Hafniæ.) *Frdg. om brevepenge og skriverlön.*

R: Sæll. tegn. 31, 139.
T: Samtidigt tryk på 4 blade, signerede Ej—Eiiij.
Trykt i P. J. Morsings: »Forordninger 1643—56« sign. Giiij—Hij og hos Gøde: »Forordninger 1643—64« sign. Bbiiij—Ccij.

Eftersom vi erfare, hvorledes skrifvere til alle slags tinge her i riget sig meget ubilligen lader betale for hvis de paa rettens vegne skrifve skulle, da hafver vi med voris Danmarkes rigis raads gode betenkende for got anset derom denne forordning at giøre som efterfølger:

1. Herrits-, birk-, byes- og raadstueskrifvere skulde med flid och troligen udi tingbøger och raadstuebøger skrifve hvis for retten passerer och det uden betalling; begierer nogen gienpart deraf och det hannem angaar, gifve for et vinde til herret- och birketing forseglet och paa et half ark papir fuldskrefven 8 sk.; for et vinde paa et hel ark papir 12 sk.; for et vinde paa 2 ark papir 24 sk. och saa fremdeles.

2. For en skiøde, pantebrev och anden instrument, som udgifves paa papir och skal læsses, paaskrifves och udi herrids- och birketingsbøger indføres, gifves i lige maader, som forskrefvet staar om tingsvinder efter des vitløftigheds.

3. Brefve, som paa pergament forferdiges, gifves dubbelt saa meget for som papirsbrefve, och samme pergament derforuden særdelis betales.

4. For en herreds- och birketingsdomb paa et ark papir gifves 2 mark mynt, paa et half ark papir half saa

meget; for en herrids- och birketingsdom paa 2 ark papir 2 mark mynt, paa 4 ark 4 mark och saa fremdelis indtil 3 slettedler., hvorofver icke maa fordres eller videre betales.

5. Begierer nogen domme beskrefven paa pergament, betale self samme pergament och gifve dubbel saa meget derfor som for domme paa papir.

6. Hvis acta paa tinge eller raadstue læses, paaskrifves til at indføres udi domme, derfor skal særdeles intet gifves, medens dommene allene betales efter sin vitløftighed, som før er rørt.

7. Skrifvere skulde her udi oprictigen[1] handle efter dieris æd, och hvor de icke hafver soret, skal de af lensmanden eller hvem retten hafver at raade, tages udi æd och, som recessen dennem tilholder, det indføre udi dommene som hofvetsagen angaar och icke for nogen dieris gevinst brefve och documenter videre forfatte eller anderledes skrifve end som forsvarligt kand vere. De skulde brefvene klarligen och vel fuldskrifve. Forser sig nogen herimod, skal efter lovlig proces straffes, eftersom forseelsen er til, och dersom nogen advaret icke retter sig eller forsetligvis imod sin skrifvereæd sig forgriber, skal strax afsettes och icke mere skrifvers bestilling betiene.

8. Befindes nogen udi sine stefninger och forsetter vitløftighed at søge paa det sagen kand forvildes, skal gifve for hver stefning och forset (ofver et ark papir stor) for hver ark 12 sk. och derforuden betalle dommene særdeles saasom før er sagt[2].

9. Dersom och procuratores gifver aarsag til saadan ufornøden vitløftighed, skulde de stande derfor tilbørligen til rette som forordningen derom medfører.

10. Alle tings- och raadstuevinder, domme och brefve

[1] *T:* oprictеien. [2] *T:* rørt.

skulde forferdiges och ofverlefveres ottende dagen efter de ere udstede och forhverfvede.

11. De herritsfogeder, som icke hafver frigaarde eller nogen særdeles indkombst for dieris bestilling, skal hafve 20 sk. for hver dom och icke mere, hvor stor den och er. De, som hafver nogen visse god indkombst for dieris dommerebestilling, skulde betiene retten uden videre betalling.

12. Dog for nam och vurdering, som paa landsbyen tages, gifves fougden 20 sk.; vurderingsmendene hafver intet for dieris umage. Saa frembt nogen lader sig fordele for hofvetsag och faldsbøder, derfor sker udleg til den, dertil er berettiget, och som hidindtil sædvanligt hafver veret.

13. Dersom den sagsøgte icke hafver rede penge at betalle med och fougden af boen ved vurderingsmendene tager udleg for sin umage udi vare, skal det eiermanden tilbiudes inden trei uger at løsse; sker det icke, da beholder fougden det, som udlagt er, for sin verd och betaler det øfverige som billigt er, och skulle fougden och vurderingsmendene strax lade skrifve paa dommen, hvorefter udleg tages, hvad udi den sagsøgtes boe er forrettet och stykvis ved sin verd antegne, hvad til betalning baade til sagsøger och fougden er udlagt, hvilken antegnelse stande for fulde saaledes, at der efter udi retten kand søges, om nogen formener sig at vere forurettet, ligesom derefter tingsvinde vaar tagen.

14. Til landstingene, raadstue, by- och birketing gifves ingen opsettelse beskrefvet med mindre de af de interesserede begieres, medens udi det sted skal af skrifveren skrifves paa stefningen tiden, hvor lenge sagen optages, hvilken derefter paa tilbørlige sted och tid med sin opskrift skal forkyndes, ligesom opsettelser hid indtil hafver

veret forkyndet och betales for saadan opskrift til herreds- och birketing 6 sk.

15. Landstingsskrifver skulle skrifve paa stefninger, som til landstinget skulle foretages, tiden naar parterne skulde møde til rettergang, hvilken stefning med sin opskrift [paa tilbørlige steder][1] skal forkyndes och dermed forholdes, ligesom med opsettelser hid indtil sket er.

16. Udi Jydland, hvor blanketter udi stedet for stefninger pleier at udgifves, skal til hver landsting udi protocollen antegnes, hvem med stefningen fremkommer, de, som stefnes, och tiden, naar de skulde comparere, enhver til efterretning, som det begierer, och gifves til landstinget for saadan stefnings opskrift 20 sk.

17. Til landstinget gifves for en dom paa pergament for uden pergamentets betalling 3 slettedaler och mere, om den er stor. En dom paa sex ark papir och mindre betales for 9 mark mynt; for en dom paa 12 ark papir gifves 2 rdler. och 3 rdler., om den er større, ofver hvilken sum icke maa noget fordres.

18. For et pantebref och skiøde at lade læsse, paaskrifve och indføre udi landstingsbogen gifves for efter dets vitløftighed, nemlig for hver ark papir 2 mark och for et pergamentsskiøde paa et kalfskind lige saa meget och paa tvende kalfskind dobbelt saa meget och saa fremdeles.

19. Udi kiøbstederne til byting och raadstue gifves icke mere til brefvepenge end til landstingene, dog, saa frembt nogensteds er gifven ringere her til dags, skal det derved forblifve, hvorom af lensmanden udi borgemester och raads sampt byfougdens nærverelse med forderligst noget vist skal anordnes saa som billigt er baade for dennem, som trætter, och de, retten betiener, ofver hvilken anordning siden tilbørligen skal holdes.

[1] *Sål. T; R:* derefter.

20. Udi Kiøbenhafn skal och i ligemaade noget vist och billigt af borgemester och raad paa voris videre behag och ratification forordnes, som efter det steds leilighed kand eractes ligelig och ret at vere.

21. Dersom parterne, som hafver rettergang, eller andre, som det vedkommer, vil hafve brefve beskrefven til landsting, by-, birketing och raadstue, skulle de det begiere for retten och strax indlefvere hos skrifveren den halfve betalling for brefvepenge, och naar dennem brefve eller domme fuldferdige tilstilles, skulde de betale den anden halfve part; ellers skal skrifveren icke vere plictig for nogen at skrifve videre end hvis udi ting- och raadstuebøger, saa och protocoller bør at indføres.

22. Herefter sig alle och enhver, som til nogen ting skrifver, hafver under straf, som ved bør, at rette oc forholde.

420.

1649 14. septbr. (Flensborg.) *Åb. brev om, at vi efter andragende fra bønderne på Amager have afskaffet den told, som hidtil er blevet oppebåret af dem i vor købstad Kristianshavn fra Bartholomæi*[1] *til Dyonysii dag*[2]*, således at de må være forskånede for den indtil videre.*

Sæll. reg. 22, 231.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 318.

[1] *Den 24. avgust.* [2] *Den 9. oktober.*

421.

1649 1. oktbr. (Flensborghus.) *Missive til alle lænsmændene i Danmark om, at vi, da på alle steder erfares, at væksten på kornet ikke har været så god, som man havde det tilforn, og at der næppelig skal være så meget korn i landet, som indbyggerne kunne hjælpes med både til underholdning og sæd, med vores Danmarkes riges råds råd og betænkende, for så vidt mulig at forekomme*

dyr tid, ville, at de skulle have indseende med ikke alene, at rug og mel efter forrige forbud ikke bliver udført, men endog at byg, havre og ærter ikke heller udføres på fremmede steder efter Martini förstkommende og indtil videre, dog at der ikke göres forhindring på byg, havre og ærter, som skibes og rigtig fortoldes för forskrevne termin, ligesom det heller ikke skal formenes nogen herefter som tilforn at undsætte vort rige Norge med forskrevne slags korn[1].

Sæll. tegn. 31, 143.

[1] *Hævet ved missive 1650 20. juli.*

422.

1649 13. decbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om at torvedagene i Helsingborg, som hidtil have været holdte onsdag og fredag, hvorover prædiken og gudstjænesten, som holdes de dage, meget forsömmes og hellers stor uskikkelighed begås, efter borgemestre og råds andragende herefter skal holdes tirsdag og torsdag.*

Skånske reg. 6, 100—101.

423.

1650 2. jan. (paa vort slot Kiøbenhaufn). *Frdg. om, at vi efter begæring af borgemestre og råd i Holbæk have bevilget, at der i Holbæk, ligesom i en del andre stæder, må årlig holdes et kvæg- og hestemarked om onsdagen i hver uge i fasten, beregnet fra fastelavns uge og til den uge för påske.*

Sæll. reg. 22, 250.

Trykt hos Gøde: »Forordninger 1643—64«, sign. Ccij–iij.

424.

1650 3. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på gejstlighedens privilegier i Sællands stift.*

Sæll. reg. 22, 250—51.

425.

1650 11. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på åb. brev 1647 14. juni om, at kongens tjænere*

på Bremerholm må vedblive at være under Bremerholms jurisdiktion, indtil de få deres fulde betaling.

Sæll. reg. 22, 255.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 319.

426.

1650 12. jan. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at torvedagen i Horsens, som holdes om fredagen, på hvilken bededagen indfalder, så tjænesten i kirken mærkeligen derover forsömmes, efter begæring af borgemester og råd må forandres og i det sted holdes om torsdagen.*

Jyske reg. 11, 261.

427.

1650 1. febr. (Hafniæ.) *Frdg. om forbud mod, at kongens bådsfolk opsætte sig mod øvrigheden.*

R: Sæll. reg. 22, 262.

O: Original udfærdigelse med påtegning af Niels Christensen Spend p. l. om læsning for Holmens menighed efter prædiken kyndelmissedag 1650.

Eftersom vi kommer udi forfaring, at nogle vore baadsfolk och skibstienere sig ubetenkelig skal understaa at samle och tilsammenrotte, endoch voris fornemste tienere paa gader och udi deris huse i haabetal at søge, forfølge och med ubeskedelige ord ofverfalde, da paa det saadan vit udseende ulempe kand forekommis, och de, som sig dertil lader bruge och saadant at giøre tilfordrister, andre motvillige til afskye, tilbørligen derfor vorde straffet, ville vi alle och enhver baadsfolk, som i tieniste er eller veret hafver, alvorligen och strengeligen hafve forbudet sig som forbemelt utilbørligen at samle, tilsammenrotte eller voris betiente ubeskedelig med ord eller gierninger at anfalde, saafremt de icke, som denne voris alvorlige advarsel uagtet herudinden betredis eller och herimod at giøre sig tilfordrister, uden ald naade som oprøriske derfor ville straffis; medens dersom nogen sin nød och anliggende at forebringe begierer, da skal det enhver uforment vere, naar det skrifteligen och beskedelig sker, da och enhver, saa vit

muligt och efter sagens beskaffenhed ske kand, skal blifve hørt och til rette forhiolpen, saa ingen billig aarsag skal hafve sig at beklage.

428.

1650 24. febr. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi for synderlig dertil bevægelige årsager haver for godt anset, at landstinget i Låland og Falster herefter skal forandres og alene holdes på et sted, nemlig i Mariebo.*

Smål. reg. 7, 17.

429.

1650 11. mars. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Skåne og Bleking om, at vi have anset for godt at forhöje potasketolden, og at de derfor skulle tilholde tolderne, at de af hvert skippund potaske, som herefter udføres, skulle tage 2 rigsort i told.*

Skånske tegn. 8, 100—1.

430.

1650 31. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at borgemestre, råd og borgerskab i Rönne til deres skibshavns reparation i de to næste år fra dette brevs datum må oppebære havne- og lastpenge ligeså vel som de penge, som der på landet kan falde til Helsingborg bro, eftersom vi af her Ebbe Ulfelds erklæring have erfaret, at den ikke kan repareres uden vor hjælp, dog skal forbemældte last-, bro- og havnepenge på de næste to års tid alene anvendes på forbemældte havns og bolværks reparation, hvorfor der skal göres regnskab på tilbörlige steder*[1].

Skånske reg. 6, 142—43.

[1] *Fornyet og udvidet ved åb. brev 1650 29. juni og 1653 24. febr.*

431.

1650 1. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Vor herreds ting, som hidtil holdes hver uge om onsdagen,*

herefter efter menige Vor herreds mænds begæring må holdes om fredagen, da bededagen indfalder om onsdagen, hvorfor efter lænsmandens erklæring kirken og gudstjænesten forsömmes.

Fyske reg. 11, 275.

432.

1650 3. april. (Hafniæ.) *Missive til nogle lænsmænd i Sælland, Skåne, Fyn og Låland om at forhindre, at nogle af kongens undersåtter af den tåbelige almue forlokkes til udvandring til Tyskland.*

Sæll. tegn. 31, 258.

Eftersom vi erfarer, hvorledis nogle sig skulle understaa en del af voris undersatter af dend taabelig almue til sig at locke, siden ud af riget føre och til ulidelig trældom af tienstbarhed at forhandle och afhende, som de siden icke kunde fraslippe, i hvor gierne de ville, da ville vi och hermed alvorligen befalle, at i udi eders len hafver flittig indseende, at aldelis ingen saadan udførsel af voris undersatter sker. Kand nogen betredis, som saadanne folk til sig holder och til at udføre forsamler, skal strax anholdis och tiltalis som voris mandats forachter. Hvilken, som sig och understaar saadanne folk at indtage och udføre, bøde for hver person 20 rixd., och skulle hver toldere hafve flittig indseende och ingen lade passere, som folk uden pas och besken af riget føre.

433.

1650 12. april. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at der, på det fremmede ikke skulle göre smedene i Sælland, som göre høleer og skæreknive og forhandle dem der, indtrængsel på deres handel, af alle høleer og skæreknive, som ere gjorte uden riget og 10 år efter dette brevs dato føres til Sælland, skal gives i told 2 rigsdaler af hvert dusin. Derimod skal hvert dusin, som göres der, sælges for 7 slette daler, men de som sælges således, at de*

brøstfældige som findes blandt dem, igen skulle annammes, skulle sælges til 7½ slette daler for dusinet[1].

Sæll. reg. 22, 316—17.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 329.

[1] *Om brevets udstedelse forhandledes i rigsrådet, se Kristen Skeels dagbog, Dsk. mag. III 4, 28.*

434.

1650 29. april. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, hvilke byer ere lovlige ladesteder i Sølvesborg læn.*

Skånske reg. 6, 149.

Eftersom vi af hr. Niels Krabbes erklering erfarer, Sylvesborg, Bodekuld och Rundebye at vere bekvemme nok baade til potaskis udskibning saa vel som alle andre voris til- och udførsel udi Sølvesborg len, timmer och brendeved undtagen; da paa det ald undersleb med voris och kronens told herefter desto bedre kunde forekommis, ville vi hermed strengeligen och alvorligen forbudet hafve, at intet potaske eller andre vare, tømmer och brendeved undertaget, skal herefter fra pintzedag førstkommendis udføris paa andre hafner udi Sølvesborg len, end som forskrefvet staar, under varenes fortabelse, som anden steds befindis at udføris.

435.

1650 17. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af hopper, køer, græsøksne, magre svin og får.*

R: Sæll. tegn. 31, 290.

K: Koncept med datum 17. maj.

T: Samtidigt tryk på 1 blad, signeret F. med datum 18. maj.

Trykt i P. J. Morsings: »Forordninger 1643—56« sign. Hiij med datum 18. maj og hos Gøde: »Forordninger 1643—64« sign. Cciij—iiij.

Eftersom vi kommer udi forfaring, at der paa en del steder her udi vort rige Danmark dend der[om][1] udgangne forbud uachtet, hopper [och][1] kiøer udi stor mengde skal udføris undersatterne udi lengden til merkelig skade och

[1] *Sål. T.*

afbrek, da hafver vi for got anset saa velsom[1] for radsambt och tienligt erachtet dend udi voris kiere her faders . . . tid herom udgangne och høifornøden publicerede forbued at lade renovere [och][2] paa nye til allis efterretning forkynde. Ti ville vi hermed alvorligen alle och enhver forbuddet hafve hopper[3], køer[4], gresøxen[5], magre svin[6,4] och faar[4] her udaf vort rige Danmark anden steds hen at lade udføre, saafrembt de, som herimod at giøre sig tilfordrister och understaar, icke ville hafve forbrut, hvis de udførendis vorder och ellers tiltalis och straffis som voris velmente anordningers ofvertredere och forachtere.

[1] *T:* saa oc.
[2] *Sål. TK.*
[3] *Åb. brev 1626 28. jan. om forbud mod udførsel af foler og unge heste jfr. åb. breve 1629 27. juni, 1630 22. novbr., 1631 25. jan., 1639 18. jan., 1646 21. april.*
[4] *Missive 1645 19. avgust.*
[5] *Åb. brev 1626 28. jan. (no. 172) jfr. frdg. 1619 1. juli (no. 531).*
[6] *Missive 1630 19. juli om forbud mod udførsel af magre svin.*

436.

1650 29. maj. (Hafniæ.) *Privilegier for dem, som ville bygge i den ny Københavns by.*

R: Sæll. reg. 22, 365—67.

Trykt hos Morsing: »Forordninger 1643—56« sign. Hiiij—Tj og hos Gøde: »Forordninger 1643—64« sign. Cciiij—Dd; efter R hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 335—36.

Eftersom vor kiøbsted Kiøbenhafn formedelst den ny anlagde fortification merkeligen er blefven forvidet och vi gierne saae, at de ubebygte pladser med foderligste maatte blifve forbyggit, da paa det saadant disbedre och snarere ske kunde, hafver vi for gaat anseet alle och enhver, som udi denne ny by vil bygge, efterskrefne privilegier at meddele och til allis efterretning hermed at publicere som efterfølger:

1. Først skulle alle och enhver, som ville bygge och boe udi denne ny Kiøbenhafns bye, nyde och beholde for dem och deris efterkommere alle de frieheder och

rettigheder inden byes och uden byes, som Kiøbenhafns indbyggere nyde och hafve.

2. Hafve vi bevilgit, at alle de, som af ny bygge, saa vel som de, for byens bæste til gader, stræder, torf eller dislige maa afbryde och igien opbygge, skulle udi 12 aar være fri for ald skat och indqvartering.

3. Ville vi bevilge dennem, som bygge ville, udi forbenefnte tolf aar toldfrie ald bygningsmaterialier, som de giør beviselig for voris statholder til deris bygning och bulverke ved stranden och canalerne at behøfvis, dog at der med ingen underslef giøris men straffis, som ved bør.

4. Alle de, som ved stranden ville fylde paa de stæder, som kaldis kongens dam eller dronningens dam eller demning, item kongens canal, dronningens canal, princens canal ville opgrafve, skulle for dennem och deris efterkommere nyde, bruge och beholde ald den profit, de deraf kunde hafve, hver for sit fortog och derimod være forplikt samme canal och hafne hver for sit fortog med fornøden bolverker at underholde, dog icke gravere skifve eller skuder ofver den sedvanlig taxt, som af borgemester och raad sættis.

5. Alle de, som i saa maader ville bygge paa forskrefne stæder udi den fierde articel benefnet, skulle udi 15 aar fri være for skat och inqvartering.

6. Iligemaader advaris hermed ochsaa alle och enhver, at de icke bygge nogen bygning ud paa gaden indtil rendestenen, men hvem i saa maader vil hafve skur, udbygning eller svibuer for sit hus, hand skal dermed indindvige paa sin egen grund och gaden, som er ordineret, beholder sin brede ubehindret.

437.

1650 13. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på åb. brev 1641 11. febr. om Middelfart* (Medelfard)

bys forpligtelse til at besørge ægter til Rugård og når kongen eller hans råd rejse, da lige til Odense[1].

Fynske reg. 6, 71.

[1] *Brevet meddeles nedenfor no. 477.*

438.

1650 14. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om at det marked, som hidtil er blevet holdt i Fjelsted i Vends herred, efter begæring af borgemestre og råd i Middelfart, herefter må holdes i Middelfart på Lamberti dag den 17. september.*

Fynske reg. 6, 72.

439.

1650 18. juni. (Kiøbenhafn.) *Valgbrev, givet hertug Kristian af rigens råd og adelens deputerede.*

R: Sæll. reg. 22, 387.
K: Koncept.

Vi efterskrefne menige Danmarkis rigis raad . . .[1] Joachim Giestorph til Tundbyholm, ridder, kongelig maiestets statholder i Kiøbenhafn, Henrik Ramel til Beckeskof, Maagens Høeg til Kiergaardsholm, Henrik Randzou til Møgelkier, ridder, Christen Skiel til Fusingøe; samledis vi efterskrefne af voris middel afferdigt udskud och fuldmektige paa menige ridderskafvis veine af Nørrejylland: Peder Lange til Kiergaard, Erik Juel til Hundsbek, landsdommer i Nørrejydland, Jørgen Kruse til Hiermesløfgaard, Mandrup Due til Halkier, Mogens Sehested til Holmgaard, ridder, Gunde Rosenkrands til Vindinge, Peder Giestorph til Sæbygaard, Laurits Ulfeld til Hærresløfgaard, Henrik Tot til Boltinggaard, Maagens Arenfeld til Rugaard, Frands Paavisch til Rafnholt, ridder, Ebbe Ulfeld til Eggeskof, ridder; disligeste vi efterskrefne af Fyen: Henrik Gyldenstiern til Skofsboe,

[1] *De udeladte rigsråder ere de samme som nævnes ovenfor s. 575 i Fredrik III.s håndfæstning.*

Henrik Poddebusk til Kiørupgaard, Falk Giøe Henriksøn til Hvidkield, Eiler Høeg til Dallund, Erik Kaas til Lindskof, Erik Quidzow til Sandagger; i lige maader vi efterskrefne af Sielland, Lolland och Falster: Frederik Pasbierge til Vogenserup, Christopher Stensøn til Grindstedgaard, oberste ofver det siellandske regemente, Sigvart Urne til Raarup, ridder, Vi[n]dsentz Bilde til Valbygaard, Flemming Ulfeld til Ørebygaard, ridder, Oluf Brockenhus til Hiulebierge, Erik Rosenkrands til Rosenholm, Lauge Bek til Førsløf och Otte Paavisch; vi efterskrefne af Skaane och Blegind: Henrik Hvitfeld til Lilløe, ridder, Falk Løcke til Giernis, ridder, Holger Rosenkrands til Ørup, ridder, Ifver Krabbe til Jordbierge, ridder, Henrik Lindenow til Øfvesclaaster, ridder, Otte Tot til Næs, Niels Krabbe til Skiellinge, ridder, Jakop Grubbe til Røgle och Biørn Ulfeld til Møllerød, som nu til denne almindelig herredage her udi Kiøbenhafn hafve værit forsamlede, kiendis och giøre for alle vitterligt paa voris egne och det menige ridderskafs deris och voris efterkommeris veine, at eftersom den stormektigste, høibaarne første och herre her Friderik den tredie . . . nu udi denne almindelige herredage hafver ladit os forholde atskillige høiviktige aarsager, hvorfor det kunde være tienligt och gafnligt, rigerne til fred och bistand, at udi hans kongelig maiestets lefvendis lifve och velmakt blef tiltenkt om en herre och konge at udvelle, som disse tvende kongeriger Dannemark och Norge sampt deris provincier efter hans kongelig maiestets afgang . . . [regere och styre kunde][1], da efterat vi først och for ald ting udi denne høiviktige sag hafver bedit och søgt den alsommektigste gud, at hand sin hielp och bistand hertil ville forlene och os her udinden det udi hue och sinde at skyde, som hans guddommelige maiestet til ære, disse

[1] *Disse ord fattes både i R og K, hvilket sidste dog bærer spor af, at det er gennemset af kansler Kristen Thomesön.*

lovlige kongeriger saa vel som os och vore efterkommere desen indbyggere kunde komme och geraade til glæde och velstand, fred och roelighed, derhoes och betenke och os til sinde ført icke alleniste forbemelte aarsager, mens och gandske och aldelis ere i den forhaabning och tilforsigt, at hans kongelig maiestets vor allernaadigste herris søn . . . her Christian . . . udi den rene och uforandrede Ausburgiske och evangeliske religion och lerdom, som nu ved guds naadige bistand her udi disse riger gaar udi svang, saa och udi en sand gudfryktighed, christelige och tuktige sæder och alle andre hans førstelige naade velanstaaende dyder och qvaliteter skal blifve institueret och optuktet och saaledis hans førstelige naadis her forfædris berømmelige fodspor och exempel udi it christeligt och gudfryktig regemente efterfølge, da hafver vi samptlige Danmarkis rigis raad paa chronens veine saa vel som vi forskrefne menige ridderskaf ofver gandske rigit deris fuldmektige, af formelte aarsager bevilgede, efter den fuldmakt os ridderskabits fuldmektige af Danmark gifvet er paa voris egen och deris saa och voris och deris arfvingers och efterkommeris veine frivilligen och efter den fri valrettighed os tilkommer, eligeret, keist, kaarit och udvalt . . . høistbemelte hans førstelige naade [til] disse kongerigers och provinciers regiering efter hans kongelig maiestets . . . død och afgang, och naar høistbemelte unge prinds hertug Christian opvoxer och det af os begieris, ville och skulle vi hylde och sverge hans førstelige naade som sædvanligt er och som lydige, hørsomme, ærekierre, tro undersaater, siden være hans førstelige naade som voris allernaadigste herre och konning hørige och lydige, følgaktige och bistandige som det sig bør, dog med denne besked och vilkaar, at saadanne voris bevilling icke skal regnis os eller voris efterkommere til nogen ufrihed eller komme os eller dennem til nogen forhindring paa voris fri val och andre

af vore forfædre dyre forhverfvede och til os velherbragte, urgamle immuniteter, friheder och privilegier i nogen maader, och naar høistbemelte hertug Christian indtræder udi nogen fuldkommen regiering efter høistbemelte hans her faders dødelig afgang skal hans førstelig naade gifve, giøre och confirmere menige ridderskabit derpaa handfestning, eftersom sædvanligt hafver værit och andre konger udi Danmark tilforn giort hafver efter det brefs lydelse, hans kongelig maiestet os derpaa gifvit hafver. Til ydermere vidnesbyrd *o. s. v. som no. 341.*

440.

1650 18. juni. (Kiøbenhafn.) *Forsikring givet adelen i anledning af prins Kristians hylding.*

A: Sæll. reg. 22, 391—92.
K: Koncept.

Eftersom voris menige Danmarkis rigis raad paa kronens veine sampt menige adel och ridderskabit nu til denne almindelige herredag her udi vor kiøbsted Kiøbenhafven ved deris afferdigte fuldmektige och udskud af hver provincie paa deris och menige Dannemarkis rigis adels och ridderskabits sampt deris arfvingers och efterkommeres veine samptligen hafver paa det underdanigste af deris gode villie och velberaad hue udvalt, keist och kaarit vor kierre søn, høibaarne første hertug Christian, arfving til Norge, hertug til Sledsvig, Holdsten, Stormarn och Ditmersken, grefve i Oldenborge och Delmenhorst, til konge at blifve och være udi Danmark och Norge, efter vor død och afgang, hvorfor vi dennem . . . ville hafve betackit och det igien med ald gunst och naade bekiende och forskylde, och paa det slig deris godvillighed icke udi nogen maader skal komme dennem eller deris efterkommere til skade, hinder eller forfang i nogen maader, hafve vi ved vor kongelig och kristelig troe och lofve tilsagt och forpliktet . . . os och vores efterkommere, konninger

udi Danmark, at saadant vor Danmarkis rigis raads sampt menige adels och ridderskafbits bevilling icke skal komme eller regnis dem eller deris efterkommere til nogen sædvane eller plikt, imod deris frie kaar och udvellelse, mens Danmarkis rige at mue och skulle blifve it frit kaarerige, som det er och af arilds tid værit hafver. Disligeste skal det icke heller komme menige Danmarkis rigis raad och adel och deris efterkommere til hinder eller forfang paa deris friheder och privilegier i nogen maader. Sammeledis skal och vor kierre søn, hertug Christian, nu fremdelis, naar hand kommer til hans laugalder, lade sig hylde til alle landstingene her udi rigit, saa vel som ochsaa til laugtingit udi vor kiøbsted Christiania udi vort rige Norge, efter gammel sædvane, och naar hand kommer til regimentit efter voris død och afgang, skal hand gifve, beseile och confirmere raadit och menige Danmarkis rigis adel deris friheder och privilegier och derpaa gifve handfestning, eftersom sædvanligt hafver værit, och fremfarne konninger i Danmark giort hafver.

441.

1650 18. juni. (Hafniæ.) *Forsikringsbrev givet de danske købstæder i anledning af prins Kristians hylding.*

R: Sæll. reg. 22, 392—93.

O: Original udfærdigelse på pergament i Fåborg rådstuearkiv med kongens segl, trykt i »Aktstykker til oplysning af Danmarks indre forhold« 2, 16—17.

K: Koncept.

Eftersom menige borgerskabit udi kiøbstederne her udi vort rige Danmark nu til denne almindelig herredag her i vor kiøbsted Kiøbenhafn ved deris afferdigte fuldmektige och udskud udaf enhver bye ved en visse antal af deris middel nu samptligen hafver eligeret och sambtykt den høibaarne første och herre, her Christian, arfving til Norge, hertug udi Slesvig, Holdsten, Stormarn och Dytmerschen, grefve udi Oldenborge och Delmenhorst,

vores kiere søn til regimentet, dersom gud allermektigste det saa hafver forset, at hans kierlighed vor død ofverlefvendis vorder, da hafver vi nu derimod paa vor kongelige troe och ære lofvit och tilsagt . . ., at saadan deris bevilling oc samtycke icke skal komme dennem eller deris efterkommere til nogen forkrenkelse paa deris kiøbsteds privilegier och friheder [i nogen maade][1]. Och efterdi høistbemelte voris kierre søn formedelst hans kierligheds minorennitet och ringe alder nu icke, som [i][1] slig fald[2] fornødenhed udkrefver, med privilegiers confirmation forbemelte borgerskaf kand forsyne, saa skal hans kierlighed dog vere forplikt, før end hans kierlighed indtreder udi en fuldkommen regiering, at confirmere och beseile menige borgerskabit udi kiøbstederne her udi rigit alle hvis privilegier och friheder, dennem af os och fremfarne konninger udi Dannemark gifvit ere, eftersom her udi rigit hafver værit sædvanligt och fremfarne konninger for hans kierlighed giort hafver.

[1] *Sål. KO.* [2] *R:* fuld.

442.

1650 18. juni. (Hafniæ.) *Forsikringsbrev givet gejstligheden i Danmark i anledning af prins Kristians hylding.*

R: Sæll. reg. 22, 393—94.
O: Original udfærdigelse på pergament med kongens segl.
K: Koncept.
Trykt efter O i Årsber. fra gehejmearkivet 2, 123—24.

Eptersom rector och menige professores udi universitetet her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn, disligeste decanus och menige professores udi det kongelige och adelige academie Sorøe saa och bisperne sampt profster och præster udi alle stifterne saa vel som prælater, caniker och menige capitel hoes alle dombkirkerne her udi rigit til denne almindelig herredage her udi vor kiøbsted Kiøbenhaufn med deris afferdigte fuldmektige och udskud af hver academie,

stift och capitul nu samptlig hafver eligeret och samptykt den høibaarne første och herre her Christian, arfving til Norge, hertug udi Sledsvig, Holdsten, Stormarn och Dytmerschen, grefve udi Oldenborg och Delmenhorst, voris kierre søn til regimentit, dersom gud allermektigste det saa hafver forset, at hans kierlighed vor død ofverlefvendis vorder, da hafve vi nu der i mod paa vor kongelige troe och ære lofvit och til sagt . . . at saadan deris bevilling och samtøcke icke skal komme forbenefnte universiteter, bisper och capituler eller nogen af den gandske geistlig orden eller clericie eller deris efterkommere til nogen forkrenkelse paa deris statuter, friheder och privilegier i nogen maader, medens efterdi høibemelte voris kierre søn formedelst hans kierligheds minor[en]itet[1] och ringe alder nu icke, som i slig tilfald fornødenheden udkrefver, med privilegiers confirmation forbenefnte geistlige stand kand forsyne, saa skal hans kierlighed dog verre forplikt, før end hans kierlighed indtræder i en fuldkommen regiering, at confirmere och beseile den forbenefnte geistlig stand och orden en hver i synderlighed deris statuter, privilegier och friheder, som dennom af os och fremfarne konger i Danmark undt och gifven ere saa vel som och dend geistlig ordinance[2], som om religionen er udgangen, eftersom her udi riget hafver værit sædvanligt och fremfarne konger for hans kierlighed giort hafver.

[1] *Sål. O.* [2] *Kirkeordinans 1539.*

443.

1650 26. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om Slagelse borgeres benyttelse af Skibsholms havn.*

Sæll. reg. 22, 406—7.

Eftersom borgemester och raad i vor kiøbsted Slagelse af os hafver værit begierendis, vi ville bevilge och tillade, at de paa deris egen bekaastning maatte opsætte it hus eller tou ved en hafn, kaldis Skibsholms hafn, som skal

ligge en mil fra deris bye, och byen med samme hafn skal være priviligeret, och at de samme huse med plankeverk maatte indheine och der oplegge deris kiøbmands vare, naar veien var saa ond, at de samme vare icke til Slagelse kunde opføre, saa och hvis de skulle udskifve [och] formedelst storm eller andre forhindring icke kunde udføre, da hafve vi bevilgit och tillat . . . at borgemester och raad i vor kiøbsted Slagelse maa paa deris egen bekaastning it hus eller tou ved Skifsholms hafn, som forskrefvit staar, lade opsætte. Dog skal de paa deris egen och menige borgerskafs veine der samme steds til voris lensmand paa vores veine deris strenge forplikt under tilbørlig straf udgifve, at de intit der ved samme hafn, enten korn eller andit videre end tømmer, skulle selge och forhandle, som recessen tillader; medens hvis som selgis och forhandlis skal, det skal ske i Slagelse herefter som tilforn, paa det byen derofver icke skulle lide skade paa sin næring, och axeltorfved och andet, som gemene mand skal hafve sin næring af, derofver icke skal forringis, hvormed vor lensmand . . . skal hafve tilbørlig indseende.

444.

1650 29. juni. (Hafniæ) *Åb. brev om, at vi efter borgemester og råd i Horsens, som have andraget, at dæmningen for deres by på bægge sider langs åen moksen skal være blevet øde i sidst forleden fejde, så byen ikke uden hjælp formår den at lade forfærdige, deres begæring have bevilget, at de må oppebære en dansk sysling til bropenge af hver dalers værd af hvis gods, som fremmede skuder eller skibe indføre for deres by, Hollænderne alene undtagen, dog skal denne pengehjælp kun anvendes til hine dæmningers reparation, hvis de agte at nyde denne vor benådning.*

Jyske reg. 11, 324.

445.

1650 29. juni. (Kiøbenhafn). *Åb. brev om told i Rönne af der udskibede varer til fordel for skibshavnens reparation.*

Skånske reg. 6, 163—64.

Eftersom borgemester och raad paa deris och menige borgemesters vegne udi vor kiøbsted Rønne paa vort land Borringholm hos os lader andrage, hvorledis dennem til deris skibshafns reparation endnu videre hielp ofver det, vi dennem allerede dertil bevilget hafver[1], skal hafve fornøden, derfore de sig nu self godvilligen erbyder at ville udgifve en ringe penge af hvis vare, som der for byen udskibis, nemblig af en td. smør 2 sk., af en td. tallig 2 sk., af hver lest biug, beregnet 24 td. til lesten, 4 sk., och af en lest arre med lige maal 2 sk., af en hest och en oxe hver 2 sk., af en degger huder hver 2 sk., af en skudelading blegindsk ved en slet mark, af en skude gullandsk tømmer to mark, da hafver vi bevilget och tillat . . ., at Rønne borgere maa af forskrefne vare, som for deris bye udskibis, forskrefne penge oppeberge och dennem til deris skibshafns reparation lade anvende, indtil vi anderledis tilsigendis vorder. Och efterdi forskrefne hafnens forbedring ei allene sker for byens indbyggeris serdelis gafn oc gode, mens endocsaa for fremmede, som hafver deris handel udi forskrefne kiøbsted Rønne, at de med deris skuder och skibsromme kunde vere forsickret, da hafver vi i lige maade for got anset, at alle fremmede, hvem de oc vere kunde, Hollendere undertagendis, som handle paa vor kiøbsted Rønne, lige ved indvaanerne samme steds, saa lenge denne anordning varer, skal vere tiltenkt at udgifve, som forskrefvet staar, af hvis vare, som de der udfører.

[1] *Ved åb. brev 1650 31. mars.*

446.

1650 29. juni. (Hafniæ) *Åb. brev om erlæggelse i rette tid af den borgerskabet i Randers påhvilende jordskyld og skat til juleaften.*

Jyske reg. 11, 322.

Eftersom vi er kommen i forfaring, hvorledis den største part af borgerskabet udi vor kiøbsted Randers skal findis gandske motvillige til at udgifve den sædvanlig jordskyld och aarlig skat, som hver jueleaften af borgerskabet samme stets til sognepræsternis, skolemesters och hørernis husleie och ophold sampt byens tienere deris løn at betale saa vel som, hvad der til byens torves, brøgers och anden byens fornødenheds vedligeholdelse pleier at erleggis, byen och byens tienere til skade, daa paa det saadant herefter maa forekommis,

1. ville vi hermed alvorligen hafve befalet, at menige borgerskabet ingen undtagen, som det at giøre med rette bør, i vor kiøbsted Randers forskrefne aarlige skat och jordskyld her efter som tilforn til hver juleaften paa Randers raadhus endeligen skal være tiltenkt at erlegge och betale.

2. Dersom och nogen befindis denne voris alvorlige befalning at sidde ofverhørig, skal de for første aars forsømmelse gifve dobbelt, det andet aar 3dobbelt, och hvo, som i 3 aar sig her imod forser med ulydighed, skal dermed efter foregaaende lovlige tiltale och domb hafve forbrut deris eiendomb halfparten til os och cronen och den anden halfve part til byen, hvorefter . . . *o. s. v.*

3. Ti biude vi och befalle alle dennom, som det at giøre vedkommer, at den hafver goed opsiun med, at samme jordskyld blifver i rette tide erlagt som forskrefvit staar.

447.

1650 29. juni. (Hafniæ.) *Åb. brev om at vi, eftersom borgemestre og råd i Randers have ladet beklage,*

at der begås stor uskikkelighed med møgagen og førsel over Sønderbro der for byen, hvorover fjorden og sejledybet år efter år meget fordærves og formindskes, borgerskabet på næring og handel til allerstörste skade og broen til brøstfældighed, efter borgemestre og råds begæring have forbudt, at nogen må føre møg eller andet, hvorved skade kan tilföjes havnen og broen, over Sønderbro under hestes og vogns fortabelse eller indløsning med 10 dlr. hver gang det sker. Borgemestre og råd skulle have god opsyn hermed, efter at denne vor anordning er blevet lovlig forkyndt på tilbörlige steder, så ingen kan have at undskylde sig med uvidenskab derom.

Jyske reg. 11, 323.

448.

1650 20. juli. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene i Danmark om, at vort forbud mod udførsel af alle slags korn*[1] *indtil videre skal ophøre.*

Sæll. tegn. 81, 327.

[1] *Missive 1649 1. oktbr.*

449.

1650 24. juli. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at Tvilum og Verslev birker, liggende under Silkeborg og med sogne og marker hos hverandre, som hidtil have holdt deres birketing på tvende dage i ugen, herefter for större bekvemligheds skyld må betjænes på én dag i ugen nemlig om fredagen og anordnes et ting på et for bægge birkers indbyggere belejligt sted.*

Jyske tegn. 11, 339—40.

450.

1650 10. avgust. (Hafniæ.) *Åb. brev om privilegier for Jakob Petz.*

Skånske reg. 6, 178—80.

Eftersom [Jacob Petz] for os hafver ladet andrage, hvorledis hand af voris her fader skal vere privilegeret

udi et nyt jernverk och brug, som hand i vort land Skaane hafver oprettet paa et sted, hvor saadan verk tilforne icke skal hafve veret, hvilken bemelte jernbrug hand med sine medparticipanter fremdelis achter videre at fortsette och med arbeidere och folk sampt anden fornødenhed forsiune, saa det paa deris egen bekostning och forlag continuerlig skal hafve sin fortgang, hvorfor hand och paa sin egen och medparticipanters vegne hos os hafver ladet anholde, at vi til verkis bedre tiltagelse och fortsettelse dennem och deris arfvinger efterfølgende bergeverkisprivilegier vilde meddele och forunde, da hafver vi och efter underdanigst ansøgning undt och bevilget . . ., Jacob Pedtz och hans medparticipanter och deris samptlige arfvinger efterskrefne privilegier och friheder paa forskrefne jernbrug, som efterfølger:

1. Først skal Jacob Petz, hans participanter och deris samptlig medarfvinger vere bevilget och tillat til bemelte verks fortsettelse at maae uforhindret och frit bruge de vandkier och strømme, som dertil tienlige och bekvemme kand befindis, dog ingen paa deris ager eller eng til skade, med mindre at participanterne efter billig vordering och lovlig kiendelse sig med eiermanden derom i mindelighed kand forlige.

2. Hafver vi samtykt och bevilget, at forbemelte participanter och deris compagnie sampt arfvinger och efterkommere maa lade opsette en ny masofn paa Fiedinghelts och Sandhelts strømme och grund, saa och til verkets endelig fortsettelse och des bedre fremgang bevilget bemelte tvende Fiedinghelts och Sandhelts gaarde saa och Rinderup och Perskofs gaarde, dog voris och cronens landgilde i alle maader forbeholden, hvorfor bemelte compagnie os och cronen billig betaling [til]børligen skal erlegge saa vel for skat och andet, som af forskrefne gaarde

aarligen gifvis, saa at os och cronen aldelis intet derved skal afgaae.

3. Skal bemelte compagnie vere bevilget och tillat, at de i alle maader uforhindret paa deris egen bekostning maa lade søge och optage jernmalm och materie i alle omliggende søer, moradser och bierge, hvor det paa voris och cronens findis kand i bemelte vort land Skaane, som dertil kunde bekvemme och tienlig vere.

4. Alle jernvare, som ved forbemelte verk blifver vundet och til veie bracht, maa af forskrefne participanter eller deris arfvinger inden eller uden vore riger forføris och afhendis, naar vi dennem icke self efter ordinaire markedskiøb begierer, dog saa at af hvert skippund støbt eller smed jern, som saaledis udføris, først blifver erlagt 24 sk. eller 1 rigsortsdaler.

5. Dog paa det at verket, som nylig paa deris egen bekostning med stor besværing och pengis udgift skal vere optaget och herefter fremdelis vil fortsettis och drifvis, destobedre udi sin skik, brug och esse for dennem kand komme, da hafver vi bevilget dennom udi trei nestfølgende aar, efter dette vort brefs dato beregnet, at maa beholde samme jernverk och brug fri uden nogen afgift, af hvis der vindis och til veie bringis, och naar de 3 aar ere forløben, da skal [de] vere tilforplicht forbemelte afgift nemlig 24 sk. danske eller 1 rixortsdaler af hvert skippund støbt eller smedet jern, som i saa maader, som forskrefvit staar, der ved verket vundet eller giort vorder, til os och cronen at udgifve, och derimod skal bemelte Jacob Petz, hans medparticipanter och deris samptlige arfvinger tiltenkt vere bemelte brug och jernverk det meste ske kand at drifve och fortsette och det icke forsømt och ubrugeligt lide lade, saa frembt de disse voris forunte privilegier achter at nyde.

451.

1650 10. avg. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Åb. brev om, at vi med vores Danmarkes riges råds råd og betænkning have for godt anset at afsætte dukater, så at enhver af dem ikke skal gælde mere end halvtolvte mark danske.*

Sæll. tegn. 31, 353.

Trykt hos P. J. Morsings »Forordninger 1643—55« sign. Ij, Gøde: »Forordninger 1643—64« sign. Dd iij og Paus: Forordninger for Norge, s. 874.

452.

1650 14. avgust. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over al Danmark, som have læn på afgift, om til rigens gælds afbetaling og mod ret til nådens år at indbetale et års afgift af deres læn.*

A: Sæll. tegn. 31, 363.

R: Missive s. d. til lænsmændene på regnskab (no 453).

Eftersom en del af den store gield, som riget til omslag udi er och nu er opskrefven, endelig skal betalles, med mindre vor och cronens credit gandske skal undergaa, och vi af voris ordinarie indkomst saadant umueligt kand aflegge, saa voris rigens raad ingen anden middel der til haffer kundet optenke end, at alle de, som nogen forlening eller geistlige goeds af cronen offer begge riger haffer, sig ville angribe och deraf noget anseligt forstrecke, hvilket de och for deris personer sig godvilligen haffer erbødet at giøre, saa frembt alle uden exception, som saadant benaading af cronen nyder, sig til lige forlag ville bekveme och det paa efterfølgende maader nemlig, at hver, som len haffer, skulle paa trei aars tid forstrecke os it aars indkombst af sin genant efter jordbogens formelding och renterietaxt, hvorimod deris hustrue och arfving eller arfving allene, om ei hustru lefver, skulle nyde it naadsens aar foruden det, som sedvanligt pleier at ske, med lige saadanne conditioner, som udi naadsens aar

brugelig er, saa efterdi en hver fornuftig patriot vel eragter, hvad magt derpaa ligger, at vor och cronens credit kand blifve erholdet och at ingen particulier kand lide vel, naar det, som den gandske stat vedkommer, periculterer och vi os gandske dertil forser, at ingen, som nogen benaading af cronen nyder, skulle mod os och cronen verre saa utaknemmelig, at den os her udi icke skulle ville vere til villie[1], da bede vi dig och begiere du os til behaug ville rette dig efter her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn til den 11. decembris til voris omslagsforvalter, hvis quitance skal gielde for fulde och paa voris renterie fremlagt derfore voris forsikering udstedis, at erlegge .. enkende rixdaller in specie, som er den treidie part af, hvis du ofver din afgift af jordbogens visse indkombst fri nyder efter renterie taxt anslagen[2], hvorimod efterdi hvis rettighed, du ellers af lenet til Philippi Jacobi pligtig er, hermed icke er ment. Vi er tilfreds, at dersom du paa trei terminer it fuld aars indkombst, som forskrefvet staar[3], erligger, din hustrue och arfving eller arfving allene, om ei hustrue lefver, it aar lenger end med naadsens aar pleier at skeé saadant beholde skulle. Dersom och saa inden de trei aar enten ved død eller anden omskiftelse skede forandring, at det fulde aars indkombst som forskrefvet staar icke blef erlagt, saa skulle dog af din efterkommer, udi hvis forlenings bref det skulle indføres, saa møget dig eller din hustru och arfving

[1] *Stykkerne:* och vi os ... villie, *og:* Skede det ... komme, *blev forbigåt i brevene til de lænsmænd, som vare medlemmer af rigens råd.*

[2] *I stedet for:* her udi vor ... anslagen, *blev i de fynske breve sat, at den tredjepart af indkomsten skulde erlægges inden jul til hr. Iver Vind, som skal kvitere og levere pengene til omslagsforvalteren i Odense. — I de jyske breve blev sat, at afgiften skulde erlægges inden nytårsdag til stiftslænsmændene, som skal kvitere og levere pengene til omslagsforvalteren i Kolding. I enkelte breve indførtes nogle andre modifikationer. — I R står for:* af hvis du ofver ... indkombst fri, *følgende:* af din genant du af os och cronen nyder.

[3] *I R står for:* som forskrefvet staar, *følgende:* af din genant.

eller arfving, om ei hustru leffer, betales, som du forstragt haffer, och efterdi vi slig din velvillighed stedse vil erkiende, saa forser vi os til, at du voris forhaabning herudi icke skulle giøre til intet. Skede det mod ald formoding, da skulle vi ugierne foraarsages efter voris rigens raads foregaaende betenkende saadant videre at ihue komme[1].

453.

1650 14. avgust. (Hafniæ.) *Missive til lænsmændene over al Danmark, som have læn på regnskab, om til rigens gælds afbetaling og mod ret til nådens år at indbetale et års genant af deres læn*[1].

Sæll. tegn. 31, 365—67.

[1] *Brevet var i det hele ligelydende med brev s. d. (no. 452) Dets afvigelser ere meddelte i noterne hertil.*

454.

1650 avgust. (Kiøbenhafn.) *Ordning og taxa på oppebørsel af akcise af fremmed drik.*

Sæll. tegn. 31, 438—41.
Koncept.

Ordning och taxa, hvorledis accisen af fremmede drik, som udi vort rige Dannemark udi potter och kander tal udtappis och selgis, skal annammis och oppebergis.

1. Alle, de nu eller herefter sig med fremmede drik at udtappe ville ernære, gifve sig an hos øfrigheden i staden, som dennem saadant efter stedens beskaffenhed tilstædder, och ingen af fremmede drikes tapning der efter sig at nære uden de, som saaledis af byens øfrighed ere blefne admitterede. Betrædis nogen uden øfrighedens tilladelse i saa maader at handtere, hafve forbrut samme drik, som hos hannem befindis, och straffis for ulydighed, dog maa bys øfrigheden ingen hindre eller formene som borger eller [borgerske][1] udi byen er och sig angifver at ville bruge samme[2] udtapning.

[1] *Sål. K.*

[2] *K:* saadanne.

2. Och eftersom udi hver stad skal forordineris en beediget accisemester, som accisen efter nestfølgende ordinance skal opberge, hafvende efter byernis storlighed adskillige accisebetiente, som i lige maade skulle tagis udi ed, daa skal byens øfrighed vere forplictet at levere til bemelte accisemester en visse rulle paa saadanne folk, som sig med berørte fremmede driks udtapning ville ernære, specificierendis der udi, med hvad slags driks udtapning enhver handle vil. Skier forandring udi samme rulle at enten nogen opsiger samme handel eller och nogen anden, udi begyndelsen icke hafver verret antaget til samme handel at drifve, sig siden der til offererer, da skal øfrigheden alt saadant accisemesteren skriftligen notificere til efterretning udi hans officii administration.

3. Naar de, som til udtappen ordentlig, som forbemelt, admitteret ere, da skal enhver af dennem først angifve for accisemesteren, hvad de udi forraad allerrede hafver och derefter udgifve accisen. Hvis noget deraf forties at straffis som nestfølgende art. formelder.

4. Ald hvis fremmede drik, nogen admitterede til søes indbekommer, gifvis først an hos tolderen, hvad slags, hvor meget och udi hvad fading. Naar tolderen det saaledis hafver tegnet, gifvis dog ei losseseddel føer, end hand hafver veret hos accisemesteren och der, udi lige maade ansagt, ladet accisen fortegne och beregne efter pottetal; accimesteren gifver hannem derfore seddel med sig tilbagge til tolderen och bekommer saa først fra toldboden sin toldseddel[1]. Befindis hand at føre noget udi land eller udi boed, hus eller kielder at indlegge før, end saaledis richtigen er tilgaaet, miste samme oplagte drik och straffis første gang for ulydighed paa 10 rixdl. de fattige och accisebetienter eller den, som saadant angifve, til jefne to skifte.

[1] *K:* losseseddel.

5. Och eftersom ofte hendis, at de, som fremmede drik udi pottetal selge, vel ochsaa udi anker, halfve eller hele ammer, oxehofveder, fade eller tønder en del forhandle, da, naar saadant sker, gifve det strax accisemesteren til kiende, som derpaa seddel udstedder, hvilke seddeler den selgende siden hver qvartal, naar accisen betalis, føre sig til afkortning och betaler ickun af det, som saaledis udi grot er saalt, $^1/_3$ del accise, medmindre det er sold til dennem, som ere fri for accise at udgifve, och det med nøiachtig accise seddeler afbevisis.

6. Alle andre indlendske, som med fremmede drik handler och for nogen vore kiøbstedder dermed ankommer, skal i lige maade, som forbemelte, paa toldboden angifve saa och hos accisemesteren forklare, hvad, hvor meget och paa hvad sted det opskiffis och indleggis skal, gifvende ickun deraf 3 saameget accise som [de][1], der ud tapper. Naar hand siden efterhaanden samme drik igien bortforhandler, gifve det i lige maade an hos accisemesteren paa det, om nogen af dennem det i pottal at udselge bekommer, de da den tilbørlig fulde accise deraf erlegge kunde under forberørtte 4. articels straf.

7. Ingen accisemester eller accisebetiente maa handle med vin, brendvind, øl eller nogen anden drik enten udi stor[t] eller udtapning.

8. Och paa det, at det icke maatte falde borgerskabet for meget tungt och besverligt, at[2] de accisen straxen betale skulle, da er dennem tillat, at de hver fierding aars tid beregnet fra den dag, de nogen drik angifve, maa accisen clarere och aflegge til accisemesteren, decorterende da efter den 5. articul.

9. Ingen maa sig tilfordriste at bruge eller udtappe med andet end stadsens sedvanlig maal och maade och

[1] *Sål. K.*

[2] *K:* om.

efter den taxt, som borgemester och raad enhver sted gjørendis vorder, under tilbørlig straf.

10. De, som selge spansk, rinsk eller fransk vin, maa hafve alle haande fremmede øl fal.

11. Betreffer accisebetiente nogen paa gaden for solens opgang eller efter des nedergang med nogen drikvare at føre fra en sted til anden udi tønder, støre eller ringere fadige, eller ochsaa om dagen saadant antreffer och icke hafver siseddel derhos, vere forbrut.

12. Accisebetiente skal hafve magt, saa ofte nogen mistanke eller tviffel falder, at bese enhvers pakhus eller kielder, hvor udi ingen hannem maa hindre eller saadant veigre under straf, som ved bør.

13. Accisemestren skal flittig lade sig paa accisebodeu paa forordnede tid tilstede befinde, paa det enhver uden ophold maa blifve befordret och accisen administreret efter hosfølgende taxt.

Frontignac.

1 potte frontinac eller vind de loc $2^1/_2$ sk. danske. — 1 potte alicant vin eller malvaesier 2 sk. — 1 potte rinsk eller spansk vin 2 sk. — 1 potte frandsk vin eller vinedik 1 sk. — 1 potte miød 1 sk. — 1 potte frandsk brendvin $2^1/_2$ sk. — 1 potte distilleret aqvavitæ 3 sk. — 1 potte øledik $^1/_2$ sk. — 1 potte must $^1/_2$ sk. — 1 potte mumme 1 sk. — 1 potte rostocker øl eller andet fremmed øl $^1/_2$ sk.

455.

1650 avgust. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om akcise af dansk øl og brændevin og forbud mod indførsel af Rostokkerøl*[1].

R: Sæll. tegn. 31, 435—38.

K: Koncept, der ikke indeholder hele teksten, men forbigår indledningen. Heller ikke i K findes datum fuldstændig. Kristen Thomesen har på omslaget til K skrevet: forordning om accise her i Danmark aff danst øll och brendevin, *og gjort nogle rettelser i teksten. I R findes teksten indført efter breve fra november.*

Vi hafver med vor Danmarkis rigis raad veret for-

aarsaget at stille udi raad och betenkende, hvorledis i blant andre store bekostningger, som disse landes och rigers regiering er vitterlig med betynget, den farlige mangel, som med voris och rigens flodes udredning befindis, kunde med tiden afhielpis och forekommis udi betenkning, [udi] hvad øinsiunlig faar[e] vi saa vel som alle vore kiere och tro undersaatter mone lefve, saa lenge det beste middel, hvorved vi nest guds faderlige beskiermelse kunde til nogen forsickering fatte billig mod och fortrøstning, skulle udi saadan uforsvarlig uberedskaf blifve. Det er det hele land bekiendt, at vi, i hvor nøddig vi ville, hafver maatte aftacke en stor del af skifsfolket och officerere och det alt, for middelen til deris underholding icke var for haanden, och vi billigen hafver anset undersaatternis vilkor, at de icke kunde taale eller komme den hielp afsted, som nødden och deris egen sickerhed vel udkrefver, hvorfore, efterdi stenderne her udi riget efter voris anordning ingen tienlig forslag til rigets besvering at forlette hafver giøre ville, hafver vi veret omhyglig nogen saadan middel til saa mange store paahengende udgifter at kunde opledis, som den fattige minst kunde treffe, at dem, mest hafde iblant henderne och mest kunde derefter hafve at aflade, mest matte tilkomme at udgifve, hvor iblant da voris rigens raad hafver for raadlig erachtet paa fem nestfølgende aars tid at kunde paabydes, at udi kiøbstedderne her udi riget af alt hvis danst øl och danske brendevin, som drickis, dog det ringste øl for de fattige ubesverget, efter hosfølgende maade noget skulle udgifvis, hvorimod ald forpactning paa saadan accisse skulle ophørre, och paa det mand kunde disbedre nere sig med sit eget och ick[e] uactsom skulle trenge til det, som af guds runde velsignelse i laendet och dessen fruchtbarhed nochsom kunde bringe[s] til veie, daa hafver vi och gafnlig erachtet at forbyde ald Rostockerøl her udi riget 4 ugger efter Martini at indføre,

saa hvoe, sig derimod fordrister at handle, icke aldene øllet skal hafve forbrut, medens och straffis som de, der voris forordning icke achter. I lige maader er och for got anset, at af alle fremmede drik skulle gifvis som herefter formeldis och til det første danskt øllet anlangendis.

Ordning for brøggerne udi Dannemark, som danst øl eller brendevin selge udi vort rige Dannemark, och hvad accisse deraf gifvis skal.

1. Først skal alle [brøggere][1], brendevinsbrender och indlandske øltappere, som sig hid til dags deraf hafver neret eller herefter sig achter at nærre, møde[2] for øfrigheden och der sig angifve och indtegne lade, och maa da øfrigheden ingen det vegre, som saadan handel begierer at nerre sig af, uden hvor sluttet lau er[3]. Fordrister sig nogen foruden saadan angifvende och indskrifvelse af øfrigheden at brygge eller brendevin at brende, øl eller brendevin at tappe, hafve forbrut saavit hand eller hun med befindis och straffis der foruden for ulydighed.

2. Paa dennom, som sig saledis hafver angiffet och indskrifve ladet, skal øfrigheden den forornede accisemester en richtig designation tilstille.

3. Den, som samme næring igien aftrædder, skal det for øfrigheden anmelde, hvilket ochsaa øfrigheden straxen lader accissemesteren skriftelig forstendige, at det kand vere hannem och accissebetiente til desto bedre efterretning.

4. Naar øfrigheden nogen, som forbemelt, hafve indskrefven, da skal den, saa snart hand enten vil brygge eller brende och førrend hand ild under tendder, angifve hos accisemesteren, hvor meget malt, hvede eller korn hand hver gang brøgger, brender eller forbruger, giørende hver gang klar hos accisemesteren 10 sk. danske for hver

[1] *Sål. R; K:* borgere.
[2] *Rettelse i K for:* erskinne.
[3] af ... lau, *er tilföjelse af Kr. Thomesen.*

tunde, hvilket accisemesteren straxen ved dag och datum rigtigen førrer til bogs och derefter ved accisetienerne flittig om dets rette beskaffenhed lade inqvirere. Findis ilden omtend, førrend saaledis angifvet och foracciset er blefven, saavel och det, som urigtig er angifven och fortaugt, vere forbrut med ti rixdlrs. straf hospitalet och accisebetiente eller den, som saadant angifver, til jefne toe skifte.

5. Ingen brøgger, hvor et sluttet brøggerlau er, skal sig tilfordriste øl udi kande- eller pottetal at tappe eller selge under samme tønde øls fortabelse och anden vilkorlig straf. Ei heller maa de, som tappe, self brygge, men deris øl hos brøggerne udtage, mens udi smaa kiøbstedder, hvor brøggerne self brøgger och tillige udi kander och potter tal udtapper, der gifve de øl och malt accise efter den 4. och 7. punct.

6. Mens de, som til deris eget husbehof brøgger, gifve ickun af tønde malt 16 sk.

7. Krøger eller krøgerske, som efter den første articul ere indskrefne och for indlandske øltappere antagen, skulle, saa snart de noget øl udi tøndetal hos bryggerne ville udtage, det hos accisemesteren tilforne angifve, hvad slags och hvor meget de agte at hente och indlegge, derfor accisen strax erlegge, som er efter den taxt anno 1628 var paasat[1], nemlig af en potte 4 dallers øl 3 penge, er af 4 potter en skilling; af en potte tre dallers øl $1^1/_2$ peng, er af 4 potter $^1/_2$ sk.; af ringere øl gifvis intet, hvilket accisemesteren i lige maade richtig førrer til bogs, gifvende dend, som accisen betaller, derfor seddel, som vises brøggeren och følger med øllet, indtil det udi tapperens kielder er indkommen. Siden leveris seddelen til brøggeren, som øllet hos blef udtagen. Samme sedler lefverer brøggeren hver maanet eller, naar accisemestren tilsiger, igien paa siseboden.

8. Befindis brøggeren uden saadan forskreffen rigtig

[1] *Mandat 1628 15. maj (no. 274).*

medfart noget øl til nogen at udstedde, settis af brøggerlauet och steddis ei vider at brygge, miste derforuden den gandske brygning øl.

9. Hvis danskt øl udi tøndetal føris ud af staden, skal den, som det vil udføre, hos accisemesteren ansige och af hver tønde gifve udi accise halfanden slette mark. Det, som antreffis och icke hafvis acciseseddel hos, vere forbrut til hospitalet och accisebetiente.

10. Dansktøltappere maa tillige hafve fal dansk brendevin och hiem-distillerede vand, gifvende af hver potte accise $2^1/_2$ sk.

11. Øl och brendevin skal med ret byesmaal selgis efter den taxt, byens øfrighed giørendis vorder och ei anderledis under straf, som ved bør.

12. Accisemesteren och dessen betiente skal hafve macht, hvor och naar dennem siunis, enhver brøggerhus, taphus eller kielder at bese dermed undersleif i tide at forekomme, hvor udi ingen dennem maa hindre eller giøre forfang under tilbørlig straf.

456.

1650 28. septbr. (Hafniæ.) *Missive til bispen i Sælland om, at kun en person må prædike på prøve på samme söndag, og at den, som begærer at prædike, skal iføre sig præstelig habit.*

R: Sæll. tegn. 31, 400—1.

A: Gammel afskrift i Fyns bispearkiv, trykt hos Rørdam: Kirkelove 3, 361.

S: Afskrift i Kallske samling 473 i kv., trykt i Ny kirkehistor. saml. 5, 667.

Eftersom vi kommer udi forfaring, at med prestekalde her udi eders stift undertiden nogen misbrug skal begaaes, i det at naar nogen kaldis skal, da lader sig ofte tvende personer paa en dag høre och under tiden paa en onsdag, hvor da dend meste del af menigheden ofte icke er tilstede, da bede vi eder och ville, at i alle provsterne til-

holder, at de udi saadanne tilfald her efter forbyder oc hafve indseende med, at icke mere end en person paa en dag, ei heller paa andre tider end om søndagen, som ordinantzen indholder, sig lader høre; och saa frembt nogen, efter forbud sked er, sig her imod forser, da skulle provsterne forbydes samme p[erson]s[1] kaldsbref, om end skiønt hand af menigheden kunde blifve kaldet, at underskrifve. Dernest eftersom vi erfare, at en del unge personer, som enten for øfvelse skyld eller oc udi andre maader sig med predicken lader høre, paa somme steder udi fremmet habit oc klededragt paa predickestolen [op]treder[2], hvoraf menigheden sig ofte kunde forarge, da ville vi, at i giører dend anordning, at hvo her efter begierer at predicke, den[3] da sig imidlertid udi prestelig habit iører.

[1] *Sål. AS; R:* prestens
[2] *Sål. AS; R:* treder.
[3] *A:* hand.

457.

1650 1. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om Nyborg borgeres ret til at søge Odense st. Mikkels marked.*

Fynske reg. 6, 94—95.

Eftersom borgemestere och raad udi vor kiøbsted Nyborg paa deris egne och menige borgerskabs vegne der samme steds for os sig hafver beklaget, hvorledis borgemestere och raad udi vor kiøbsted Odense dennem paa nogle aars tid skal hafve forment at søge st. Mickels market, som aarlig holdis udi vor kiøbsted Odense, eftersom borgemester och raad udi Odense skal formene och foregifve, at det ingen fremmet enten kremere eller handverksfolk skal vere tillat med deris vare at udstaa, ei heller nogen af de omliggende kiøbsteder til samme st. Mickels market vare at indkiøbe, medens samme market Odense borgere allene til beste at skulle holdis, hvorimod borgemestere och raad udi Nyborg beretter och med tingsvidne befviser, at det ald tid hafver verit Nyborg borgere och

handverksfolk uforment aarligen at søge bemelte st. Mickels markit udi Odense och der at selge, hvis vare de hafver haft at afhende, saa och igien indkiøbt, hvad enhver løsted baade medborgere, bønder och alle, som samme market søgt hafver, indtil for kort tid siden Odense borgere dennem det skal hafve forment, da efterdi bemelte Odense bye ingen særdelis privilegium kunde fremvise, hvorved dennem tilladis allene at nyde samme market, der ei heller nogen forbud giort er, at Nyborrig borgere icke maa søge samme markit, da ville vi hermed saaledis hafve forordnet, at det menige borgerskab udi vor kiøbsted Nyborg skal vere tillat och uforment herefter som tilforn at besøge oftbemelte st. Mickels market udi Odense och der at handle, kiøbe och selge, som sedvanligt veret hafver.

458.

1650 7. oktbr. (Hafniæ.) *Missive til borgemestre og råd i København om forholdsregler mod tiggeri og pålæg om at overholde de herom givne bestemmelser.*

Sæll. tegn. 31, 403.

Trykt herefter hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 5, 337—38.

Eftersom vi daglig maa erfare och se for øien den store uskickelighed, som her i byen findes formedelst den mangfoldighed af betlere, som sig her i staden opholder, hvilket vel en part af denne besverlige dyre tid foraarsagis mens allermest deraf, at de udi saadane tilfald velbetenkte oc mente atskillige forordninger icke saaledis tagis i agt och efterkommes, som det sig billigen burte, da hafver vi icke lenger kundet forbigaa eder hermed alvorligen at paaminde och strengeligen befale, at i dermed hafver den tilbørlige indseende, som kongelige forordninger eder under straf tilholder och noksom anviser. Ti eftersom udi voris kiere her farfaders forordning[1] noksom er beskikt, hvorledis med føre och sterke, som sig med betlen vil nere,

[1] *Reces 1587 27. decbr.*

forholdis skulle; hvorledis de arme, som i menigheden føed ere och hiemme hafver, fra andre adskillies skulle, udi visse register antegnes, med tegen forsørges, de andre byen forvises och de, som saadane forviste, huser och herberger straffis skulle och ingen almise meddelis, saa fattis da intet andet end saadant efter denne menighedens beskaffenhed blifver tilbørligen efterkommet, udi verk stillet och med idelig uafladelig och skarpeste opsiun ved lige holdet; ti bede vi eder och ville, at i aldelis ingen, som sunde och karske ere, tilsteder sig med betlen at opholde, medens enten til arbeid eller udaf byen forvises; ei heller nogen her i byen at omgaa och betle uden allene de, som enten ere her fødde eller hiemme hafver, oc dersom flere arme byen tilhørige befindes end paa de fattiges huse af deris visse oc uvisse indkomme kand blifve forsørgede, at de da af de fattiges forstandere udi en serdelis bog ved nafn antegnis och gifves byens tegn, at de derved kiendis at høre byen til. Mens andre, som bede om almisse uden samme tegen, af stoderkongerne at paagribes, for de fattiges forstandere indstilles och af dennem ofverhøres, och hves de da befindes at høre til menigheden och rette almissehofveder at vere, da dennem at gifves tegen; hvis icke da forvises byen och efter kongelig forordning tilbørligen straffes. Och paa det ingen bedrag med samme tegen skal ske, hafver vi for got anset, at alle betlere hver fierding aar udi de fattiges huser en gang tilsammen kommer, naar det af predickestolen ankundiges, och da efter den bog, hvor deris nafne ere antegnede, ofverses, om de hafver deris tegen och da affordris deris tegen, som ere bortdøde, och andre gifves. Och dersom nogen imod forbud understaar sig nogen fremmede och forviste betlere at huse och herberge, de da efter forordningen at straffis som de, der huser andre fredløse. Och paa det at saadant herefter ufeilbar kunde udi verk

stillis och idelig observeres, ville vi alvorligen hafve paabudet, at dette, som forskrefvet staar, aarligen af predickestolene i alle kierkerne forkyndes paa de tvende tider, naar de andre kongelige forordninger udi menighedsens paahør opleses.

459.

1650 11. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om vognægters udførelse i Odense.*

Fynske reg. 6, 89—90.

Eftersom borgemestere och raad udi vor kiøbsted Odense for os paa menige borgerskabs vegne samme steds lader forebringe det forbemelte deris bye ald for tungt och besverligt at vilde falle saa mange vogneegter at udgiøre, som hidindtil sked er, udi betrachtning til deris bye ingen afl er och dend der foruden ligger midt udi landet, saa der fra til alle sider vogne tagis, da paa det forbemelte voris undersatter her udinden kunde hafve nogen forlindring och byen des bedre bringes paa fode, hafver vi paa deris ansøgning och begiering befvilget och tillat . . ., at ud af vor kiøbsted Odense herefter bereinet fra Micaelis dag sidst forleden indtil paa videre anordning aarligen icke mere end 100 fri vogneegter, til hvilket fergested befalet vorder, skal udgiøris, hvilke 100 fri vogne byefogeden, som nu er eller herefter kommendis vorder, skal uddele til dennem, som efter pas med fri vogne skal befordris, och skal hand aarlig vere tiltenkt paa vore veine til lensmanden udi st. Hans kloster rigtig rede och regnskab at giøre.

460.

1650 15. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til bønderne i Danmark, hvem de end tjæne, om, at vi . . . med motivering som i åb. brev 1648 26. juli (no. 356) . . . have eragtet for godt at påbyde dem en almindelig pengeskat og lande-*

hjælp, som skal erlægges i rigsdaler in specie til Martini förstkommende[1].

Sæll. tegn. 31, 405—7.

[1] *Skattens störrelse, bestemmelser om opkrævning, fritagelse og fremsendelse gives i øvrigt som i åb. brev 1649 1. septbr. (no. 413).*

461.

1650 15. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til købstæderne i Danmark om at betale en hjælp i rigsdaler in specie*[1].

Sæll. tegn. 31, 409—10.

[1] *Brevet er i øvrigt stemmende med åb. brev 1649 1. septbr. (no. 414), kun nævnes ingen betalingstermin. Københavns afløsningssum for drengeskatten er som i 1649 (a. st. 411, Københavns diplomatar. 5, 538).*

462.

1650 15. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til præsterne i Danmark om hver at betale en hjælp af 4 rdlr. in specie, dog i Bleking* (Blegind) *kun 2 rdlr.*[1]

Sæll. tegn. 31, 414—15.

[1] *Betalingstermin er Martini dag, men i øvrigt lyder brevet som i åb. brev 1648 26. juli (no. 357). Missive af s. d. til bisperne bestemmer, at brevet skal læses, når kalent holdes, og at skatten skal leveres landkommissarierne »inden den bestemte tid«.*

463.

1650 15. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev til kapitlerne i Danmark om inden förstkommende Martini dag at udrede en hjælp i rigsdaler in specie*[1].

Sæll. tegn. 31, 414.

[1] *Hjælpens störrelse og beregning angives ligesom i åb. brev 1649 1. septbr. (no. 416).*

464.

1650 18. oktbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om forbud mod udførsel af alle slags korn*[1].

Sæll. tegn. 31, 416.

Eftersom fra de fleste steder her udi riget erfaris

[1] *Ophævet ved missive 1651 10. juni (byg, ærter og boghvede) og 31. juli (rug). — Om brevets udstedelse, se Kristen Skels dagbog i Dsk. mag. III 4, 53.*

veksten paa kornet icke efter ønske och forhaabning at vere geraden, hvor udofver en stor dyrtid er foraarsaget och dagligen mer matte tilvoxe och tiltage, med mindre der udi tide tienlig middel optenkis, da hafver vi vore kiere tro undersatter til gafn och beste med voris rigens raad[s raad] och betenkende for got anset, vidre dyrtid och uleilighed nest guds naadige bistand saa vit mugligt er at forekomme, paa alle slags korn forbud at lade giøre, ti bede vi eder och ville, at i udi eders len alle vegne lader forbiude och siden hafve alvorlig indseende med, at intet korn vere sig rug, byg, erter, boghvede, hafre och alle slags gryn efter den 4. novembris førstkommendis udaf riget paa fremmede stedder blifver udskibbet eller udført, medens hvis indtil och til samme dag blifver indskiffet och fortoldet, det at maa udførris och icke vidre end til saa lenge vi anderledis tilfreds vorder; dog icke hermed forment nogen til vor rige Norge at giøre tilførsel, dog saa, at hvo til Norge noget korn udskiber, skal sette caution, at det ingen anden steds end til Norge skal blifve henført, och siden faa bevis tilbage igien, at samme korn til Norge och ingen anden steds er henkommen.

465.

1650 2. novbr. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om det gods, som skulde udlægges til betaling af kronens gæld*[1].

R: Sæll. reg. 22, 490—94.

Eftersom for nødigt och tienligt er blefven eraktet, at en del kronens gods til dets gields afleggelse skulle udleggis, da hafve vi efter voris rigens raads forslag och betenkende for gaat anset, at med forbemelte udleg saaledis skal forholdis, som efterfølger,

1. nemlig at først erachtis nødigt gielden at specificeris,

[1] *Om anledningen til forordningen, se Kristen Skels dagbog Dske. mag. III 4, 23; 25—26; 28; 33—41; 47—49; 51—52.*

at saa vit mueligt rictigen anteinis, och efterdi den største del af creditorerne hafver angifvit deris anfodring, formenis derpaa designation at kunde vidis, eftersom samme gield och udi renteriet er optegnit. Och endog billigt eractis, ald gielden, som kronen udi fremfarne tider er udi geraden, til denne dag, skulle afbetalis, saa formenis dog først den tilkraf af det udlagde kronens gods at skulle afhielpis, som udi sidste feide tid rigit er udi kommen for forstrakt guld, sølf, klenodier, rede penge, proviant til festninger, militien och skifsfloden, munition, gever och dislige, hvormed rigit er undsat, hvorfor enhver billigen bør at betalis, saa vit det kand tilstrecke, och det uden nogen prioritet och forskiel af condition, være sig adel, geislige och borgelige stand. Och eftersom stor forskiel er om forstreckningen, formenis de først at skulle betalis, som os och kronen udi forbemelte feidetid hafve undsat med guld, sølf, klenodier och rede penge.

2. De, som enten self hafve provianterit festninger och floden eller forskaffed dertil forraad af victualie och munition, eller och udsat deris haand och segel och forpliktet sig til andre at forskaffe betaling derfor, skulle billigen hafve udleg ligesom de, rede penge hafde lefverit. Udi ligesaadan consideration ere de, som os och kronen udi forbemelte feidetid hafve undsat med korn, øxen, smør och deslige provision.

3. De, som hafve saalt eller udrøsted skifve til rigens tienniste och defension eller udi sidste feidetid mist skifve, som til rigens defension er blefven udrøsted, skulle efter rictig afregning och tillige med det forskrefne betalis; hermed dog icke ment dennem, som sig paa friebytterie hafve ladit brugis och paa eventyr sig self hafve giort betalt.

4. De, som paa deris egen omkaastning hafve retted compagnier, forstragt verbgielder, skulle saa vit betalis;

med den øfrige deris anfodring forholdis som med andre restsedeler.

5. De, som hafve sig gield tilforhandlit af saadan forstrekning, skulle lade sig nøie med, hvis de derfor udlofvit hafve, och icke videre fodre, hvilkit med den selgende hans kundskaf ved dag och tid, naar solt er, och den, som kiøbt hafver, hans æd formenis at skulle bevisis. Saafrembt nogen tvifler om kiøbet, at ringere er udlofvit derfor, end det angifvis, skulle de, derefter kræfve, være de sidste, som udi gods tager betaling. Och eftersom de, der om forstrekning hafve contraheret, en gang hafve ladit sig nøie med særdelis betaling derfor, skal hverken den selgende eller [den], som kiøbt hafver, maa træde fra saadan giort contract, mens betaling allene fodris derfor, som før er rørt.

6. Til saadan godsis udleg eraktis nødig, at gield och gods imod hverandre efter dets rictig anslag liqvideris, saa enhver derefter kand tage sin betaling, saa vit tilstrecke kand pro qvota. Jordbogen paa det udlagde gods skulle strax forfattis, och alle species udi hartkorn anslages, och hos hver gaard in margine baade taxsten udi hartkorn, saa och dets værd udi penge anteinis, giesterie, gadehuse, arbeidspenge och, hvis udi kiøb och arfveskifte icke anslagis, uberegnit.

7. Godsit skal udi hver provincie, særdelis i herreder, sogner och byer, saa vit mueligt [er] och ske kand, samlis, paa det at hvem, som tager udleg och begynder udi it sogen eller bye, kand tage sin qvotam samme steds, saa lenge gods kand tilstrecke; fattis hannem videre, begynder [han] udi it andit, tredie och fierde sogen, och saa fremdelis udi samme herrit at tage sin fyldeste.

8. Saa mange som crediteurs ere, saa mange lodseddeler numereris och med tal teinis, och hvad tal en tager, derefter falder hans udleg udi gods; paa 1000 daler

och der under giøris seddeler; de, som store summa ofver 1000 daler hafve at fodre, tager for hver 1000 daler en seddel; saadan lodder skal ske udi de interesserede, som til stede ere, deris nerværelse, och strax anteinis den seddels numerus, som den lodtagne tilfalder, for hvad summa den tagis, och derefter ordentlig udleg kand ske.

9. Begynder nogen ved laad at søge sin betalning, och da siden icke vil lade sig nøie med de seddeler, hannem tilfalder, medens achter at forbie med sin betaling, saadant staar hannem frit for; vil nogen icke med saadan lodtage sin gield lade afhielpe, medens vil lade den bestaae, saadant er ham och frit for.

10. Hvis gods geisligheden eller den borgelig stand bekommer til udleg, skulle de nyde med skyld, landgilde, stedsmaal och sagefald, saasom kronen det tilforn hafver nyt, dog at bønderne det besidder och bruger, och os vor och kronens jachtfrihed forbeholden.

11. Skofvene paa godsit maa ei forhuggis til uplikt, dog fornøden ildebrand och gaardsens nøttørft til boenden herefter som tilforn af lensmanden udvisis.

12. Eiendommen paa samme gods maa ei forværris, afgrøden paa steden bortføris, ei heller maa gaarderne til avlsgaarde forandris; mens eftersom alt det udtagne gods for os och kronen er til løsen, skal lensmanden, hvor godsit er beliggende, hafve dermed tilbørlig inspection, at bunden eller vorned ei forurettis, hvor de ere.

13. Saadant gods, som til forskrefne den geislige och borgelige stand hiemfalder, skal en gang om aarit til landstingit opbydis til os och kronen, och siden til adelen, som godsit er beliggendis; om och da nogen af dennem det kiøbendis vorder, skal de och notificere och forstendige, at vidis kand, hvo forbemelte gods, som fra kronen pantsat er, hafver; dog skal ingen selgende vere forplict imod hans villie at selge ringere end hans lodseddeler sig be-

drager, for hvilken lodseddel, om hannem bydis betaling, som hand dend self hafver antagit, skal hand dend afstaa.

14. Falder flere deris udleg udi en gaard, och de ville atskillis, er dend nest at udløse de andre, som til største part er berettigit; vil hand icke kiøbe, er dend nest at indfrie gaarden, som efter den forige mest der udi hafver, och saa fremdelis.

15. Rostienniste skal holdis af alle och hver, hvad stand de och ere, af saadant udlagde gods; dog hvis adelen icke deraf bekommer, derfor skal lensmanden hver i sit læen anamme penge efter[1] forordningen om rostiennisten[2], hvilke penge i landkisten til rigens nøtte skulle indleggis.

16. Hvad skatten sig belanger, da skal dend af ald forbemelte gods, som fra kronen nu udleggis, herefter som tilforn udgifvis, hvor det och er beliggendis, enten i sognene, hoes adelens sædegaarder eller uden fore, efterdi[3] det er pant.

17. Falder nogen tvistighed udi dette godsis udleg om maaden, saa och hvem først och derefter skal betalis, stande det for fulde, som vi och vore rigens raad herudinden determinerer; dog ville vi os hafve forbeholden, at naarsomhelst nogle lene kunde blifve leddige, hvoraf kronen icke stor nytte kunde hafve, at vi da dennem ville pantsette til at indløse ligesaa megit gods af det, som nu skal udleggis. Skal os riktige specification paa godsit, som til forbemelte gields afleggelse ere udlagt, saavelsom paa gielden, deraf betalis, tilstillis, før end dermed giøris til ende.

[1] *R tilf.:* sit.
[2] *Reces 1643 2. 2. 4.*
[3] *R tilf.:* saa.

466.

1650 26. novbr. (Kiøbenhafn.) *Frdg. om glastolden.*

R: Sæll. tegn. 31, 423.
T: Samtidigt tryk på et blad, signeret H.
Desuden trykt hos Gøde: »Forordninger 1643—64« sign. Ee ij.

Paa det glasbrenderierne[1] her udi vort rige Danmark kunde disto bedre udi verk settis, hafver vi for got anset ald fremmet glas efterskrefne told at paasette, saa at af hver kiste glas saavelsom hver tusende huole glas [af alle slags][2], som anden steds brent och hid indført vorder, herefter (beregnet fra pinsdag førstkommendis), skal gifvis en rixd. mere til told end hidindtil sked er.

[1] *T:* glasbrænderie. [2] *Sål. T.*

467.

1650 28. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på den af vor herre fader 1593*[1] *konfirmerede forordning om forholdet mellem indbyggerne på Bornholm og de Lybske.*

Skånske reg. 6, 201.

Trykt hos Thura: Beskrivelse over Bornholm s. 221—26.

[1] *Åb. brev 1593 30. juni.*

468.

1650 28. novbr. (Hafniæ.) *Åb. brev om betaling af kronens gæld med kronens gods.*

Sæll. reg. 22, 507.

Eftersom det hafver været for raadeligt och gafnligt funden och eraktet, at en del kronens gods skulle til den gields betaling udleggis, som udi forleden feide blef giort, och vi nu komme i erfaring, at dersom samme gield skulle gandske afbetalis, godsit neppe at skulle forslaa, ochsaa alle andre creditorer, som och billig fodring hafde, gandske ubetalt at skulle forblifve, da hafve vi for gaat anset, at med samme godsis udleg saaledis skulle forholdis, at hvo, som nu tager af samme udlagde gods for forstrekning udi krigen giort, skulle icke tage uden for de 2 parter, och med den 3. part saa vel som renten patientere, indtil gud vil, rigit kommer i bædre velstand, och resten af det gods, som siden blifver til ofvers, blant andre creditorer efter videre anordning at destribueris.

469.

1650 30. novbr. (Hafniæ.) *Frdg. om færgelön mellem Helsingør og Helsingborg*[1].

Skånske reg. 6, 203.
Koncept.

Eftersom vi kommer i forfaring, at fergemændene i vor kiøbsted Helsingborg ei udi denne dyre och besværlige tid kunde blifve ved magt, dersom de skulle giøre ofverførsel efter den betaling, recessen[2] dennem tilholder, med mindre at de motte bekomme saa meget for deris umage, som de kunde være behiulpen med til at holde deris ferger ved lige med, saa vel som dennem self och deris fattige hustruer och børn at opholde, da ere vi tilfreds, at forbemelte fergemænd udi vor kiøbsted Helsingborg efter borgemesters och raads forslag samme steds och den taxt, de derom paa voris behag giort hafver, maa herefter, indtil gud allermegtigste vil gifve bedre tid, och vi anderledis tilsigendis vorder, tage til fragt, som efterfølger, nemlig af hver ledig person fra bemelte vor kiøbsted Helsingborg och til vor kiøbsted Helsingøer 4 sk., til vor kiøbsted Kiøbenhafn 8 sk.; af hver hest och oxe til Helsingør 12 sk.; af en af de største ferger til heste eller vogne at ofverføre til Helsingør 2 dlr., af en baad med roerskarle til Helsingør om sommeren 1 dlr., i lige maade af en jølle med 2 mand 2 mrk., mens om vinteren, naar is er udi Sundet, da gifvis af ferger och baade, ligesom værliget och tiden er, til billig fract af en af de største ferger til vor kiøbsted Kiøbenhafn 6 s. dlr., item af en baad til Kiøbenhafn, naar vinden er god, och mand kand seile 3 s. dlr.

[1] *På grund af den store skade, som færgemændene i Helsingborg nu sidst forleden have lidt på deres færger, må de i et års tid fra dato tage dobbelt færgelön, se åb. brev 1650 16. decbr. (a. st. 205).*

[2] *Reces 1643 2. 24. 2.*

470.

1650 14. decbr. (paa vort slot Kiøbenhafn). *Frdg. om forbud mod forandring i stævninger, som have været fremlagte på landsting, og om fristen for namsdommes eksekution.*

R: Sæll. tegn. 31, 452—3.
T: Samtidigt tryk på 2 blade, sign. I.
Trykt hos Morsing: »Forordninger 1643—56« sign. Iij og Gøde: »Forordninger 1643—64« sign. Ee j—ij.

Eftersom os berettis, at udi Jutland nogle sig skulle understaa stefninger, som en gang [ere] paa landstinget forkyndede, at forandre, hvorfore[1] baade retten hindris, dommerne och vederparten forvildis, da hafve vi veret foraarsaget efter vore rigens raads betenkende derom saaledis at lade forordne:

1. Naar nogen stefning paa landsting fremleggis som tilforne hafver veret læst [och][2] paaskrefvet och siden findis at vere forandret, skal landsdommerne dennem lensmendene, om stefningerne legges frem af cronens tienere, eller adelen eller geistligheden, om d[en][2] af deris tienere brugis, tilskicke, som saadanne rettens forvildere skulle tiltale, hvad de efter sagens beskaffenhed bør at lide.

2. Disligeste eftersom [oc][2] befindis den forordning om underdommeris domme til landsting inden visse aar at indstefne saaledis at misbruge[s], at naar nogen dom til nam eller udleg er forhverfvet, saa lader den tiltalende med dommens execution saa lenge beroe, indtil tiden er forbi, at dommen icke vider[e efter forordningen kand][2] til landsting[3] paakiendis, hvorofver den, som tiltalt blifver, lettelig kand forurettes, da hafve vi til rettens bedre befordring icke kundet forbigaa saaledis at lade [paa]biude[4], at dersom der forhverfvis dom ofver nogen til nam eller udleg oc dog icke inden aar oc dag derefter sker execution,

[1] *T:* hvorofver.
[2] *Sål. T.*
[3] *R tilf.:* kand.
[4] *Sål. T; R:* forbiude.

da gielder samme dom icke lengere, men skal paa ny forhverfvis, før end derefter maa ske nogen udleg, paa det dend, sagen paagielder, icke skulde formenes dommen for ofverdommere i rette tide at indstefne, om nogen formener sig at vere forurettet.

471.

1650 15. decbr. (paa vort slot Kiøbenhafn.) *Privilegier for den ny købstad og fæstning, som skal funderes i Nörrejylland ved Bersodde.*

T: Samtidigt tryk på 2 blade, sign. K.

D: Privilegia, ertheilet der newen stadt und vestung, so in Nord-Jüdland bey Bersodde sol fundiret werden. *Samtidigt tryk på 2 blade.*

Trykt hos Morsing: »Forordninger 1643—56« sign. Iiij og Gøde: »Forordninger 1643—64« sign. Ee ij—Ee iij, og på tysk hos Pontoppidan: Theatrum Danicum 1, 340—42.

Eftersom vi vore riger oc lande til defension, gafn oc beste hafver med voris rigens raads samtycke for got anset en ny kiøbsted oc fæstning udi vort land Nørre-Jylland ved Bersodde at lade fundere oc anlegge, da paa det forskrefne kiøbsted disbedre maatte bebyggis, tiltage oc forbedris, da ville vi . . . unde oc gifve saa oc hermed under og gifver forskrefne bye oc alle dennem, som der udi acte at boe oc bygge icke allene udi almindelighed ald borgerlig ret oc rettighed som andre kiøbsteder udi vort rige Danmark hafve oc nyde, medens endocsaa udi særdelished efterskrefne privilegier, friheder oc benaadninger.

1[1]. Først skal forskrefne vor kiøbsted oc alle dends indbyggere paa et halfhundrede aars tid fra dette vort brefs dato beregnit for alle ordinarie oc extraordinarie contributioner oc skatter, ægter, tolde oc acciser oc ellers alle andre borgerlige onera, besværinger oc udgifter, hvad nafn de kunde hafve, som nu ere brugelige eller her efter optenkis kunde, gandske være fri, exempt oc forskaanit.

[1] *Om anledningen til denne bestemmelse, se Kristen Skels dagbog Dsk. mag. III 4, 59.*

2. For det andet skulle alle hvis døde vare, som der for byen ind- eller udskibes, udi et half hundrede aar være fri for ald told oc paaleg.

3. For det tredie skal ingen manufactur, som i fremtiden samme steds kunde forferdiges, uden byens øfrigheds tilladelse der maa blifve indførde.

4. For det fierde alle fremmede oc udlendiske, som samme steds eracte sig at nedersætte oc bygge, skulle, naar de hafve taget borgerskab, udi lige frihed oc privilegier være delactige.

5. Oc dersom udi fremtiden noget videre kunde optenkis, hvorved forskrefne by oc dends indbyggere uden voris oc cronens skade kunde beneficeris oc befordris, da ville vi, naar saadant af os begieris, os saaledis derpaa erklere, som vi kunde eracte byen oc dends indbyggere efter tidsens tilstand oc andre omstendigheder at kunde være til gafn oc beste. Oc hafve vi til dend ende fuldmact gifvit her Anders Bilde til Dambsboe, ridder, vor mand, raad, rigens marsk oc embidsmand paa vort slot Skanderborg, at hvo sig hos hannem angifver oc nogen plats der paa samme sted begier at antage oc bebygge, da skal hand giøre dend anordning, at dend dennem vorder udvist inden visse aar at besætte oc bebygge, hvorefter de siden hos os fuldkommen skiøde paa samme plats oc eiendom hafve at erlange oc bekomme.

472.

1639 28. febr. (Kronborig.) *Missive til tolderne i Øresund om, at der i told skal annammes af 1 stykke fint flöjl 4 rdlr., 1 stykke gemen flöjl og kaffa 1 rdlr., 1 centener salpeter 14 rdlr. Heri er medberegnet*

defensionspenge, fyrpenge, lastpenge og den forrige forhöjede told.

Uddrag i Øresunds toldregnskab for 1639 A bl. 390 og C bl. 1.

473.

1639 28. febr. (Kronborig.) *Missive til tolderne i Øresund om, at de herefter skulle oppebære af alle nationer så nær som de Svenske, som med rigtig certifikation kan bevise, at det er deres gods, som de inde have, den 100. pending foruden den sædvanlige told* ligesom Engelsker, Skotter och Frandtzer.

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1639 A bl. 390 og C bl. 1.

474.

1639 26. april. (Kiøbenhafn.) *Missive til tolderne i Øresund om at oppebære af de Engelske, Skotter og Irlændere over den forhöjelse, som 1638 blev påbudt og anden sædvanlig told, end en forhöjelses told og den 100. pendings told og 1 rosenobel videre end som tilforne skulde oppebæres og derfor i særdeleshed göre regnskab.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1639 A bl. 391 og C bl. 1.

475.

1639 29. juni. (Glyckstadt.) *Åb. brev om, at der efter denne dag af alle indholter, egeplanker og knæer, som passere gennem Sundet, skal gives i told af hver tylt, som kan være 24 rdlr. værd, 1 rdlr. in specie og af de, som bedre og ringere ere, efter advenant og af barholter dobbelt så meget.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1639 A bl. 391 og C bl. 1.

476.

1639 9. septbr. (Glykstad.) *Missive til tolderne i Øresund om, da vi erfare, at de Spiringer*[1] *opsøge ny*

[1] *Brødrene Peter, Isak, Arendt og Didrik Spiering vare svenske toldforvaltere i de svenske Østersøprovinser; Isak og Arent trådte senere i polsk tjæneste, se Fridericia: Danmarks ydre politiske historie 2, 50.*

toldsteder i Pröjsen (Prydzen), *vor og kronens told dermed at svække, derfor at oppebære dobbelt told af dem, som komme i Sundet og agte at trafikere på Pröjsen* (Prydzen) *eller der søge nogen pladser*[1], *og det såvel af de steder, som ikke have været nævnt, som af dem, der have været nævnt.*

Sæll. tegn. 26, 489.

[1] *I uddraget i Øresunds toldregnskabet 1639 C bl. 1 står:* af alle nationer, som seigler paa Kønings-berg, Prytzen, Melvingen eller de steder i Østersøen, som Spiring annammer told.

477.

1641 11. febr. (Koldinghus.) *Åb. brev om at vi, eftersom borgemestre og råd i Medelfard har ladet andrage, hvorledes de imod Kristian III.s brev af Koldinghus 1566*[1], *hvori bevilges, at de ikke med ægter skulle bemødes videre end til Indslev og Boring, som er halvvejen mellem Medelfard og Rugård, en tid lang ere blevne besværede og have aget til Odense, og begære at måtte forskånes for at age her til, hvorimod de erbyde at ville age til Rugård, have bevilget, at de ikke skulle age længere end til Rugård, med mindre vi selv eller vore råd rejse der igennem, da de skulle føre til Odense.*

R: Fynske reg. 4, 240.

[1] *Således R; brevet har ikke kunnet findes og fejlen i dateringen derfor ikke oplyses.*

478.

1641 1. maj. (Hafniæ.) *Åb. brev om, at vi, da vi erfare, at skovene lade sig smukt bete, og at derfor god olden formodes, ville have forbudet mod at udføre magre svin her af riget opgivet.*

Sæll. tegn 27, 163.

479.

1642 9. mars. (Kiøbenhafn.) *Missive til tolderne i Sundet om indtil videre at tage den told af de Engelske, som var i brug 1639.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1642 A bl. 366.

480.

1642 9. maj. (Kiøbenhafn.) *Missive til Henrik Ramel om, at vi, da vi erfare, at der forløber stor uskikkelighed imellem professores og eksercitiemestere på Sorø så vel som imellem deres kvinder om deres gang og sæde i kirken og ellers, ville, at han skal göre en vis anordning såvel om deres som*[1] *deres kvinders gang og pladser og det efter den skik og maner, som på andre fornemme akademier i Tyskland er brugelig, og have indsigt med, at samme anordning siden holdes og efterkommes.*

R: Sæll. tegn. 27, 307—8.
A: Det ovenfor s. 359 nævnte håndskrift Additam. fol. no. 68.
[1] *Sål. A; R forbig.:* deres som.

481.

1642 2. juni. (Kiøbenhafn.) *Missive fra statholderen i København til tolderne i Øresund om, at kongen har benådet de Lybske og Bremer at måtte sejle gennem Øresund med skibe og indehavende gods, når de erlægge den told, som 1637 blev givet af dem, og med, at de skulle ikke besværes med kavtion, men når de erlægge den told, som 1637 blev taget i Sundet, skulle tolderne dem intet videre anmode.*

Afskrift i Øresunds toldregnskab 1642 C bl. 159, og A bl. 366 med datum: 3. juni.

482.

1642 23. juni. (—) *Missive til tolderne i Øresund om, at de Bremer igen skulle give den forhöjede told, som de tilforn udgav.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1642 A bl. 366.

483.

1642 17. juli. (Rensborghus.) *Missive til tolderne i Helsingør om at tage den told af de Bremer, som nu på nogle års tid er oppebåret af dem, uanset, at de*

stakket siden have fået befaling, at de skulde nyde tolden lige ved de Hollænder.

Afskrift i Øresunds toldregnskab 1642 C bl. 112.

484.

1642 7. avgust. (Kiøbenhafn.) *Missive til tolderne i Øresund om, at ingen skibe enten danske, norske eller glückstediske, som gennem Øresund handle på fremmede steder, skulle passere ufortoldet, men skulle give told som fremmede, men det, som føres på Norge eller fra Norge her i riget, skal være aldeles forskånet*[1].

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1642 A bl. 366.

[1] *Et missive fra statholderen af 10. avg. 1642 fortolkede denne bestemmelse således, at danske skibe, som komme fra fremmede steder, skulle fortoldes i alle måder som andre skibe, der komme fra de pågældende steder (uddrag i Øresunds toldregnskab 1642 A bl. 366).*

485.

1642 12. novbr. (Kiøbenhafn.) *Missive til tolderne i Øresund om, at de Rostocker og Stralsunder så vel som hertug Fredriks undersåtter i Stade og Buxtehude skulle give den told, som var i brug 1637, dog skulle de have henholdsvis deres egen stads øvrigheds certifikat eller hans fyrstelige nådes eget pas.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1642 B bl. 367.

486.

1644 10. mars. (Hafniæ.) *Missive til tolderne i Sundet om, at hertugen af Kurlands skibe efter hans andragende ikke må opholdes af vore officerer eller anholdes til vor og rigens tjæneste, men at det gods, som de indehave og med rigtig certifikation bevises at tilhøre hans kærlighed selv, skal fortoldes som hollandsk gods.*

Sæll. tegn. 28, 160—61.

487.

1644 22. mars. (Hafniæ.) *Missive til Hans Ulrik Gyldenløve om at lade det hollandske gods, som i Øresund på Dantziger, Königsberger og andre nevtralske steders skibe ankommer og befindes at være indladt i sådanne fremmede skibe for den frygt, som de kunde have for Dynkerkere, passere og repassere for den told, som de Hollændere af slige varer plejer at udgive, dog at det med nöjagtige certifikatser bevises, at godset ingen anden end Hollændere tilhøre.*

Sæll. tegn. 28, 175.

488.

1644 22. juni. (Kiøbenhafn.) *Missive til tolderne i Sundet om at oppebære told af de Dantzigers skibe og gods ligesom af Hollænderne.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1644 C bl. 364, og E bl. 276 med datum: 24. juni.

489.

1644 14. oktbr. (Burløf prestegaard.) *Missive til tolderne i Øresund om, at den franzøsiske nation skal give told i Øresund lige ved Hollænderne.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1644 E bl. 276.

490.

1644 31. oktbr. (Kiøbenhafn.) *Missive til tolderne i Øresund om, at borgerne i Emden skulle give den hollandske told.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab E bl. 276.

491.

1645 15. maj. (Kroneborg.) *Missive til tolderne i Øresund om, at der skal forholdes med de Hamborger med tolden ligesom tilforn og som det al tid har været brugeligt.*

Sæll. tegn. 28, 355.

492.

1645 19. avg. (Hafniæ.) *Missive til alle lænsmændene i Danmark om, at vi, da gud har velsignet dette land mildeligen med stort forråd af korn, smör og andre fede varer, så der alle vegne er god forråd heraf, med vort Danmarkes riges råds råd have anset for godt at optage det almindelige forbud*[1] *på udførsel deraf, så alle og enhver nu må sælge til fremmede alle slags korn, smör og andre fede varer eller selv udskibe og henføre dem på fremmede steder og lande. — Eftersom vore undersåtter her i riget i denne tid have lidt stor og mærkelig skade på øksen, heste, hopper og får og endnu större var at formode, dersom det blev enhver tilladt sådanne herefter at udføre af vore riger, have vi med vore Danmarkes riges råds råd fundet rådsomt at göre et generalforbud, og de skulle derfor have flittig indseende med, at ingen heste, hopper, græsøksne, ungt kvæg, magre svin og får udføres her af riget til fremmede steder.*

Sæll. tegn. 28, 414–15.

[1] *Missive 1644 28. decbr.*

493.

1645 20. decbr. (Flensborig.) *Åb. brev givet hertug Johan Kristian, om at de sønderborgske herrers undersåtter skulle nyde tolden i Øresund som hans majestæts undersåtter i samme lande.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1646 A bl. 233.

494.

1646 10. juni. (Kiøbenhafn.) *Missive fra kansleren til tolderne i Øresund om, at Dantzig og Hansestæderne skulle betale tolden lige med Hollænderne.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1646 A bl. 233.

495.

1646 [22. avg. (Hafniæ.)] *Missive til tolderne i Sundet om, at den franske nation skal betale tolden lige med Hollænderne.*

Uddrag i Øresunds toldregnskab 1646 A bl. 233.

496.

1647 25. mars. (Hafniæ.) *Åb. brev om stadfæstelse på den ordinans om stolestader i Bremerholms kirke, som admiralen på Bremerholm, oberstlöjtnant Kristoffer Lindenov til Lindersvold, har ladet opsætte*[1].

R: Sæll. reg. 21, 611—12.
K: Koncept.

Trykt efter R hos O. Nielsen: Københavns diplomatar. 3, 275—76.

Ordinansen[2] *lød således:*

Eftersom kongelig maiestet voris allernaadigste herris befalling til os udgifvit at skulle taxere stoelstaderne i Bremmerholmbs kierke, hvad enhver efter høig stand, qvalitet och embedis condition burde at gifve til første rettighed och følgende aars kiendelse paa hans maiestets concent, da hafver vi saaledis for billigt erachtet deraf burde at gifvis som følger:

Anlangendis Danmarkis rigens hofmester, rigens raad, rigens admiral, secretarius, rentemesterne och øfversten ofver artouloriet deris frøkener, fruer och jomfruer deris stolle och hvad deraf kunde gifvis, det henstiller vi til deris exelends och velbaarenheders egen gunstige och goede discretion udi betenkende, al ting at ske kierken til underholding och forbedrelse.

Skibscapteinner och ofverskippere: indtredelse 1 rdlr., kiendelse 1 ort. — Leuttenanter: indtredelse 1 slet dr., kiendelse 1 rigsmrk.

[1] *I henhold til missive 1647 29. jan. (Sæll. tegn. 29, 135, tryht hos O. Nielsen: a. st. 5, 298—99).*

[2] *Originalen ligger ved konceptet; den er underskrevet af:* Wellem Effuersen, Niels Leff *og* Olluf Madv *og dateret den 23. mars 1647.*

Proviantyghusbrøger och Holmens skrifvere: indtredelse 1 rixdr., kiendelse 1 ort. — Fornembste mestere for handverkerne: indtredelse 1 rixdr., kiendelse 1 ort.

Underskrifvere: indtredelse 1 curant dr., kiendelse 1 rixmark. — Skippere och skibsskrifvere: indtredelse 1 slet dr., kiendelse 1 rixmrk.

Archelimestere, underskippere, trometter, kocke och trombslaer: indtredelse $^1/_2$ rixdr., kiendelse 1 slet mrk. — Brøgers och bagersvenne, smide och skibstømmermend, snedicker, blockedreier och andre hans maiestets tiennere: indtredelse: $^1/_2$ rdr., kiendelse 1 slet mrk.

Høigbaadsmend, qvortermestere, skibmend och deris motter och archelimesters motter: indtredelse 2 slette mrk., kiendelse 12 sk.

Hermed er enhver ment hans maiestets tiennere undertagen baadsmendene efter hans kongelig maiestets udgifne bref, bedendis hans kongelig maiestets confirmation och villie her paa motte meddellis.

497.

1647 14. juni. (Frederiksborg.) *Åb. brev om, at alle vore tjænere, som hidtil have været i vor tjæneste på Bremerholm og nu ere aftakkede, må blive under Bremerholms justicie og jurisdiktion ligesom tilforn, indtil de få betalt, hvad der med rette tilkommer dem.*

Sæll. reg. 21, 670.

498.

1647 8. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til tolderne i Sundet om indtil videre af Emder borgeres skibe og gods, som ankommer i Sundet, at oppebære told som af de Hollænder.*

Sæll. tegn. 29, 251.

499.

1647 21. septbr. (Frederiksborg.) *Missive til tolderne i Sundet om ikke af de skibe, som sejle med købmands-*

varer gennem Sundet, under kurfyrsten af Brandenburgs flag, at tage höjere told end af de hollandske.

Sæll. tegn. 29, 257.

500.

1649 28. avgust. (Hafniæ.) *Missive til her Gregers Krabbe [lænsmand på Riberhus] om, at provsterne i Ribe stift have ladet andrage, at provstemodet i stiftet er determineret årlig at skulle holdes ved Luciæ dags tider i Varde*[1]*, og at de beklage sig her over, fordi dagen på de tider er stakkest og vejene ubekvemmeligst, og at vi derfor have for godt anset, at de indtil videre må være forskånede for samme provstemode, hvilket han skal forstændige dem.*

Fyske tegn. 12, 145—46.

[1] *Reces 1643 1. 1. 27. 1.*

TILFÖJELSER.

S. 122 no. 143. Reces 1643 27. febr.:

Om det af kansler Kristian Friis efterladte lovbogsarbejde (se ovfr. s. 128) har jeg tidligere udtalt (Vejledende arkivregistraturer I Danske kancelli[1] *s. 178), at det muligvis er identisk med et i Danske kancellis arkiv opbevaret lovbogsudkast i 6 bøger. Forsåvidt denne formodning er rigtig, har dette lovbogsudkast i hvert fald ikke spillet nogen rolle ved udarbejdelsen af recessen af 1643.*

Når det ovenfor s. 143 om recessens 4. kapittel er sagt, at dets oprindelse er mindre klar, er det gåt mig i glæmme, at jeg selv har fundet det udkast om kirkernes forsvar og tilsyn, hvormed rigsrådet beskæftigede sig 1636 og 1637 (Erslev: Rigsråd og stændermøder II 423 og 432 note 4), indlagt det i

[1] *Meddelelser fra gehejmearkivet 1883—85.*

den i »Vejledende arkivregistraturer« I 178 nævnte pakke »Lovudkast og andre forarbejder til love indtil 1660«, efter at det nævnte værk var trykt, og forsynet det med henvisning til Erslevs nævnte værk. Jeg har fået min hukommelse opfrisket ved en udtalelse hos G. Thulin: Utredning rörande patronatsrättigheterne i Skåne, Halland och Bohuslän. Stockh. 1901 s. 54, og skal nu her göre rede for forbindelsen mellem det nævnte udkast og recessens 4. kapittel.

Kongen havde i missiver 1631 9. februar pålagt bisperne at indsende erklæringer om, hvad der i kirkeordinansen kunde behøve videre deklaration tilligemed afskrifter af dokumenter i deres stifter, som kunde vedkomme ordinansen, da kongen var sindet at lade föje de gejstlige ordninger, som ikke ere trykte, til ordinansen og de Riber artikler. Samme dag fik bispen i Sælland og de teologiske professorer pålæg om at gennemgå den norske ordinans og konferere den med den gamle og herom indsende erklæring. En sammenarbejdning af de indløbne erklæringer »Nogle momenta kirkeordinansen anlangende« tillige med forskellige hidher hørende breve er udgivet af Rørdam i »Kirkehistoriske samlinger« 3. ræk. 2, 92—189. Samtidig 1631 29. jan. havde rigsrådet og bisperne fået missive om at forhøre kirkernes regnskaber og fremkomme med forslag om, hvorledes disses indtægter og udgifter bedst kunde dirigeres[1]. *Det blev dog ikke til noget med det påtænkte tillæg til hele kirkeordinansen, hvorimod der udarbejdedes et udkast til en forordning, der 1636 og 1637 omsendtes til rigsrådernes erklæring. Af denne forordning haves to tekster; den ene har til tittel:* Forordning om kirkernis indkomme och dends administration, *og er forsynet med denne påtegning:* Er hans maiestets nadigste villie, at denne forordning skal annexeris ordinanzen. *Den anden tekst har til tittel:* Ordinantz om kirkernis indkomme. *Inden forordningen blev trykt, opstod dog tanken om at kodificere de mange spredte*

[1] *Thulin a. st. s. 53.*

forordninger i en reces, og forordningen kom så til at danne det fjærde kapittel i denne, dog ikke uforandret. I det sidstnævnte eksemplar af teksten er indført en del rettelser og foretaget udstregninger af §§ med kansler Kristen Thomesens håndskrift, men teksten er dog derved endnu ikke blevet den endelige, idet den stadig frembyder afvigelser fra recessens fjærde kapittel. Særlig fremhæves, at §§ i dette har en fortløbende nummerering, medens udkastet er inddelt i 10 kapitler, hvis §§ ere særskilt nummererede. Forholdet mellem recessen og udkastet til forordningen (U) ses nu nærmere af følgende oversigt.

Ordinantz om kirkernis indkomme.

1. Om kirkens forsvar oc des tilsiun.

1—4 *o: reces 1643 1. 4. 1—4 (næsten ordret).*
5 *o: » » 1. 4. 5.*
6 *o: reces 1643 1. 4. 6 (ordret[1]).*
7—10 *udeladt i reces 1643.*

[1] *Betegnelsen ordret er her og i det følgende brugt uden hensyn til, at der findes en enkelt ubetydelig rettelse eller uvæsentlig afvigelse.*

2. Om geistlighedens tilsiun.

1—2 *o: reces 1643 1. 4. 7—8 (næsten ordret).*
3 *udeladt i reces 1643.*
4 *o: reces 1643 1. 4. 9 (ordret, dog har U:* jord-rettighed).
5 *o: » » 1. 4. 10 (næsten ordret).*
6 *udeladt i reces 1643.*

3. Om capittelskiøb.

1 *o: reces 1643 1. 4. 11 med en del rettelser.*
2—3 *o: » » 1. 4. 12—13 (ordret).*

4. Om kirkeverger.

1—3 *o: reces 1643 1. 4. 14—16 (ordret).*
4 *o: » » 1. 4. 17 (med et indskud).*

5 Om stiftsbog oc kirkestoel.

1—2 *o: reces 1643 1. 4. 18—19 (ordret).*
3 *udeladt i reces 1643.*

6. Om kirkeregnskabers forhør oc skrifvere.

1 *o: reces 1643 1. 4. 20 (med betydelige rettelser).*
2—4 *o: » » 1. 4. 21—23 (ordret).*

5—6 *o: reces 1643 1. 4. 24– 25 (rettelser).*
7—10 *o: » » 1. 4. 26—29 (ordret).*
11 *udeladt i reces 1643.*

7. Omb kirkens indtegt.

1—3 *o: reces 1643 1. 4. 30—32 (ordret).*
4 *1. stykke o: reces 1643 1. 4. 33* (oc skal ... formeldet hafve, *er tilföjelse af Kr. Thomesen*).
4 *2. stykke o: reces 1643 1. 4. 34 (ordret).*
4 *3. stykke o: reces 1643 1. 4. 35* (for billig feste *er rettelse af Kr. Thomesen for:* uden indfestning).
5 *o: reces 1643 1. 4. 36 (ordret; det ovfr. s. indsatte stykke fattes også i udkastet).*
6 *o: reces 1643 1. 4. 37 (ordret).*
7 *udeladt i reces 1643.*
8 *o: reces 1643 1. 4. 38—40 (ordret, dog er i § 39 indsat:* en del *efter:* hvad for).
9—10 *udeladt i reces 1643.*
11 *o: reces 1643 1. 4. 41 (ordret).*
12 *o: reces 1643 1. 4. 42 (ordret, dog er:* actis saa at *indskudt og i slutningen er et stykke udeladt).*
13—14 *o: reces 1643 1. 4. 43—44 (ordret).*
15 *udeladt i reces 1643.*
16—20 *o: reces 1643 1. 4. 45—49 (ordret, kun i § 48 i midten er optaget en rettelse af Kr. Thomesen).*
21—22 *udeladt i reces 1643.*
23—24 *o: reces 1643 1. 4. 50—51 (ordret).*
25 *udeladt i reces 1643.*
26—27 *o: reces 1643 1. 4. 52—53 (ordret).*

8. Om kirkens visse udgift.

1 *o: reces 1643 1. 4. 54 (ordret, kun med tilföjelse af de sidste 7 ord).*
2 *udeladt i reces 1643.*
3 *o: reces 1643 1. 4. 55 (ordret, kun findes i udkastet det i recessens tekst C indtagne parentetiske indskud, som fattes i de øvrige aftryk af recessen; denne omstændighed stadfæster den ovenfor s. 137 udtalte formodning, at C i forhold til B kun er et korrekturaftryk).*
4—7 *o: reces 1643 1. 4. 56—59 (ordret).*
8 *svarer til reces 1643 1. 4. 60, men har for störste delen en anden affattelse.*
9 *o: reces 1643 1. 4. 61, som dog i förste punktum har en anden affattelse.*
10—11 *udeladt i reces 1643.*
12 *o: reces 1643 1. 4. 62 (ordret).*
13 *o: » » 1. 4. 6 (med rettelse af Kr. Thomesen).*

9. Om kirkens bygning oc uvisse udgift.

1 *o: reces 1643 1. 4. 64, dog med udeladelser.*
2 *udeladt i reces 164 .*
3—6 *o: reces 1643 1. 4. 65—68 (ordret, dog fattes:* saa frembt ... dertil, *i § 67 og overskriften til § 68 i udkastet).*
7 *udeladt i reces 164 .*
8—13 *o: reces 1643 1. 4. 69—74.*
14 *udeladt i reces 164 .*
15—16 *o: reces 1643 1. 4. 75—76 (ordret, dog er i § 76 i slutningen udeladt et stykke).*
17—20 *o: reces 1643 1. 4. 77—80 (ordret).*

10. Om kirkens beholdning, restantz oc rente.

1—6 *o: reces 1643 1. 4. 81—86.*
7 *udeladt i reces 1643.*

At den ovenfor s. 123 med mærket D betegnede, på Jörgen Holsts bekostning prentede udgave af reces 1643, hvis undertittel angiver, at den er prentet 1643, ikke kan være udkommet för 1654, fremgår af, at Jörgen Holst först 1654 16. jan. fik privilegium på at oplægge den ny reces (Sæll. reg. 23, 487).

Købstædernes ydelser i skatter og købstædernes og en

I. Købstæde

Missive eller åbent brev	Norge	Halland, Skå Bleking
1639 18. januar	2900 rdlr.	1863 rdlr.
» 12. juni	4350 »	2794½ »
1640 7. april	5800 »	2876 »
» 6. juli	2900 »	1863 »
» 18. november	1400 »	1863 »
1641 17. maj	2800 »	3726 »
» 17. november	2800 »	3726 »
1642 16. juni	2800 »	3726 »
» 29. december	1400 »	1863 »
1643 30. avgust	2800 »	3726 »
1644 22. januar	2300 »	3632 »
1649 1. september	32 21 v	999 »
1650 15. oktober		799 »

S. 540 no. 329: R har i datum: 8. septbr.

S. 542 no. 332: trykt efter original udfærdigelse i Malmø rådstuearkiv hos Weibull: Diplomatar. Malmøg. 1, 140—41.

S. 543 no. 333: trykt efter do. i do. a. st. 1, 139—40.

S. 607 no. 411. Åb. brev 1649 22. avgust:

Underskrifterne under den stadfæstede konstitution for Lunde domkapittel ere:

Prælati: Lavrids Belov, Gunde Rosenkrandz, Axel Juel.

Canonici nobiles: Knud Gabrielsen, Christoffer Valkendorf.

Canonici cæteri: Jesper Brochmand, d. Peder Vinstrup, d. Olaus Vormb, Friederich Gynter, Johan Melchior Hüphauff, Hendrich Müller, Christoffer Suench, Salomon Gutfeldt, Jens Harboe, Georg Rask, Olluf Johanssøn, Hans Bager, Christen Poulssøn, Georg Fromb, Niels Søfrenssøn, Hans Ernstsøn.

---

eles ydelser i udskrevet mandskab 1639—50.

katter.

nd, Møn, landene	Fyn, Langeland	Jylland	Danmark i alt
rdlr.	1779 rdlr.	4378 rdlr.	12205 rdlr.
1/2 »	2673 »	6411 »	18156 »
»	3564 »	4399 »	19205 »
»	1782 »	4178 »	12008 »
»	1782 »	4178 »	12008 »
»	3564 »	8156 »	23816 »
»	3564 »	8156 »	23816 »
»	3564 »	8156 »	23816 »
»	1782 »	4078 »	11908 »
»	3564 »	8256 »	23916 »
»	3564 »	—	15566 »
»	1782 »	4037 »	11008 »
»	1782 »	4084 »	10855 »

	1639 18. jan. rdlr.	1639 12. juni rdlr.	1640 7. april rdlr.	1640 6. juli rdlr.	1640 18. novbr. rdlr.	1
Halland:						
Falkenberg	41	61½	82	41	41	
Kongsbak	21	31½	42	21	21	
Varberg	52	78	104	52	52	
Skåne:						
Falsterbo	5	7½	10	5	5	
Skanør	20	30	40	20	20	
Helsingborg	150	225	300	150	150	
Kristiansstad	104	156	208	104	104	
Landskrone	200	300	400	200	200	
Lund	100	150	200	100	100	
Malmø	750	1125	750	750	750	1
Simmershavn	30	45	60	30	30	
Sølvitsborg	30	45	60	30	30	
Ystad	300	450	600	300	300	
Bleking:						
Ronneby	60	90	120	60	60	
Sælland:						
Hedinge	30	45	60	30	30	
Helsingør	400	600	800	400	400	
Holbæk	170	255	340	170	170	
Kalundborg	200	300	400	200	200	
Korsør	50	75	100	50	50	
København	1500	2250	3000	1500	1500	3
Køge	300	450	600	300	300	
Næstved	200	300	400	200	200	
Nykøbing	30	45	60	30	30	
Præstø	30	45	60	30	30	
Ringsted	30	45	60	30	30	
Roskilde	100	150	200	100	100	
Skelskør	125	187½	250	125	125	
Slagelse	200	300	400	200	200	
Slangerup	75	112½	150	75	75	
Vordingborg	50	75	100	50	50	
Møn:						
Stege	50	75	100	50	50	

1642 16. juni rdlr.	1642 29. decbr. rdlr.	1643 30. avg. rdlr.	1644 22. jan. rdlr.	1649 1. sept. rdlr.	1650 15. okt. rdlr.	bådsmænd 1644 23. mars	bådsmænd 1645 13. febr.
82	41	82	82	—	—	—	—
42	21	42	42	—	—	—	—
104	52	104	10	—	—	—	—
10	5	10	10	5	54	—	—
40	20	40	40	20	20	—	—
300	150	300	300	150	150	—	—
208	104	208	208	104	104	—	—
400	200	400	400	200	—	—	—
200	100	200	200	100	100	—	—
1500	750	1500	1500	—	—	50	—
60	30	60	60	30	30	—	—
60	30	60	60	30	30	—	—
600	300	600	600	300	300	—	—
120	60	120	120	60	60	—	—
60	30	60	60	30	30	—	—
800	400	800	800	400	400	50	—
340	170	340	340	175	175	20	8
400	200	400	400	200	200	20	12
100	50	100	100	50	50	20	4
3000	1500	3000	3000	1500	1500	50	—
600	300	600	600	300	300	40	
400	200	400	400	200	200	20	12
60	30	60	60	30	30	10	4
60	30	60	60	30	30	10	6
60	30	60	60	30	30	—	—
200	100	200	200	100	100	—	—
250	125	250	250	125	125	20	4
400	200	400	400	200	200	—	—
150	75	150	150	75	75	—	—
100	50	100	100	50	50	20	6
100	50	100	100	50	50	30	4

	1639 18. jan. rdlr.	1639 12. juni rdlr.	1640 7. april rdlr.	1640 6. juli rdlr.	1640 18. novbr. rdlr.
Smålandene:					
Maribo	75	112½	150	75	75
Nakskov	300	450	600	300	300
Nykøbing	125	187½	250	125	125
Nysted	40	60	84	40	40
Rødby	—	—	—	—	—
Sakskøbing	30	45	52	30	30
Stubbekøbing	75	112½	150	75	75
Fyn og Langeland:					
Assens	174	265½	354	177	177
Bogense	104	156	208	104	104
Fåborg	68	102	136	68	68
Kærteminde	135	202½	270	135	135
Middelfart	114	171	228	114	114
Nyborg	281	421½	562	281	281
Odense	572	858	1144	572	572
Svenborg	281	421½	562	281	281
Rudkøbing	50	75	100	50	50
Jylland:					
Grenå	41	61½	42	41	41
Hjörring	42	63	42	42	42
Hobro	21	31½	70	21	21
Holstebro	104	156	104	104	104
Horsens	312	468	312	312	312
Kolding	302	453	312	302	302
Lemvig	104	156	104	104	104
Mariager	78	117	58	78	78
Nykøbing	21	31½	21	21	21
Randers	384	576	450	384	384
Ribe	520	780	600	520	520
Ringkøbing	111	166½	104	111	111
Skagen	10	15	10	10	10
Skive	32	48	40	32	32
Sæby	68	102	78	68	68
Tisted	120	180	150	120	120
Varde	156	234	156	156	156
Vejle	190	285	100	190	190
Viborg	261	391½	250	261	261
Ålborg	1000	1500	900	800	800
Århus	451	676½	450	451	451
Æbeltoft	50	75	46	50	50

1642 16. juni rdlr.	1642 29. decbr. rdlr.	1643 30. avg. rdlr.	1644 22. jan. rdlr.	1649 1. sept. rdlr.	1650 15. okt. rdlr.	bådsmænd 1644 23. mars	bådsmænd 1645 13. februar
150	75	150	150	75	75	—	—
600	300	600	600	300	300	30	10
250	125	250	250	125	125	20	—
80	40	80	80	40	40	20	4
—	—	—	—	—	—	20	—
60	30	60	60	30	30	10	2
150	75	150	150	75	75	30	4
354	177	354	354	177	177	—	4
208	104	208	208	104	104	—	4
136	68	136	136	68	68	—	—
270	135	270	270	135	135	—	8
228	114	228	228	114	114	—	6
562	281	562	562	281	281	—	6
1144	572	1144	1144	572	572	—	—
562	281	562	562	281	281	—	6
100	50	100	100	50	50	50	6
82	41	82	—	—	—	—	4
84	42	84	—	42	45	—	4
42	21	42	—	21	21	—	—
108	54	108	—	54	54	—	—
624	312	624	—	312	312	—	10
604	302	604	—	302	302	—	8
108	54	208	—	54	108	—	8
156	78	156	—	78	78	—	6
42	21	42	—	21	21	—	6
768	384	768	—	384	384	—	16
1040	520	1040	—	520	520	—	16
222	111	222	—	111	111	—	—
20	10	20	—	10	—	—	10
64	32	64	—	32	32	—	—
136	68	136	—	68	68	—	6
240	120	240	—	120	120	—	6
312	156	312	—	156	156	—	—
380	190	380	—	190	190	—	10
522	261	522	—	261	261	—	—
1600	800	1600	—	800	800	—	20
902	451	902	—	451	451	—	12
100	50	100	—	50	50	—	4

	1639 18. jan. rdlr.	1639 12. juni rdlr.	1640 7. april rdlr.	1640 6. juli rdlr.	1640 18. novbr. rdlr.	16 m r
Norge:						
Bergen	1500	2250	3000	1500	—	
Fredriksstad	100	150	200	100	100	2
Kongselv	50	75	100	50	50	1
Kristiania	400	600	800	400	400	8
Marstrand	250	375	500	250	250	5
Odevold	25	$37^1/_2$	50	25	25	
Sken	100	150	200	100	100	2
Stavanger	100	150	200	100	100	2
Trondhjem	300	450	600	300	300	6
Tönsberg	75	$112^1/_2$	150	75	75	1

1 *Halvparten af den norske skat erlægges til Michaelis, halvparten til jul.*

II. Udskrivning af bådsmænd.

a. Fra købstæderne i Danmark.

Udskrivningen af bådsmænd fra købstæderne blev herefter, se tabellen ovenfor:

1644 23. mars: 540 bådsmænd.
1645 13. februar: 238 »

1642 16. juni rdlr.	1642 29. decbr. rdlr.	1643 30. avg. rdlr.	1644 22. jan. rdlr.	1649 1. sept. rdlr.	1650 15. okt. rdlr.	bådsmænd 1644 23. mars	bådsmænd 1645 13. februar
—	—	—	—	—	—	—	—
200	100	200	200	—	—	—	—
100	50	100	100	—	—	—	—
800	400	800	800	—	—	—	—
500	250	500	—	—	—	—	—
50	25	50	50	—	—	—	—
200	100	200	200	—	—	—	—
200	100	200	200	—	—	—	—
600	300	600	600	—	—	—	—
150	75	150	150	—	—	—	—

b. Bådsmænd udskrevne fra landet i Danmark.

1645 13. februar: Læsø 100; Anholt 16; Samsø 40; Sejrø 6; Møn 12; Fæmø 8; Fejø (Fædø) *6; Askø 4; Langeland 20; Fløe 4. — Endvidere fra Jylland: Horns herred 6; Åstrup læn 8; Sejlstrup læn 6; Ørum læn 10; Hals bjærg 8; Løgstør 4; Nibe 4; Ald sogn 10; Skanderborg læn, Ho* (Høude) *havn og Endelave 8. Ballum 6, Bådsbøl 2, Vesterende 8, Østerende 4, Bundtje 4, Everlev sogn 4, Harknag 4, Höjbjærg 4, Rømø 6, Fanø 4, Sønderho 2; Vestervig læn 12, Agger 8, Harboøre 20, Søvderholm 8, Strandhus 8, Eld Herred 10, Sønderholm 4, Ringholm 6, Sønderside 8.*

I alt tilsammen: 412 bådsmænd.

SAG- OG NAVNEREGISTRE.

SAGLIG ORDNET FORTEGNELSE.[1]

Nr.

Adelen, se videre **Kongen m. m.**; **Rigsrådet m. m.**

1641 28. jan. Åb. brev om, at adelens ejendomme, som Lemvig borgere have tilforhandlet sig, ikke må fraskiftes borgerskabet 84

» 30. oktbr. Revers til adelen i anledning af, at den vil underholde soldater til fods til rigens defension. 107

» 29. novbr. Frdg. bl. a. om adelige kvinder, som ægte ufri mænd § 1; om naturalisation af fremmede adelsmænd § 2; om bortsalg af frit jordegods, som ufri mænd erhverve ved pant, køb eller udlæg, §§ 3—4 116

1642 17. maj. Revers til adelen i anledning af kontribution til Københavns befæstning 124

1643 27. febr. Reces (Kong Kristian den fjærdes) ... 143

2. bogs 2. kap.: Om adelspersoner deres gods og rostjæneste.

1. Adelspersoner, som sig med ufri folk udi ægteskab indlade ..... s. 117

[1] *Det er anset for hensigtsmæssigt til angivelse af indholdet af Kristian IV.s reces 1643 27. febr. at benytte den indholdsfortegnelse, som ledsagede første udgave af recessen og som blev optrykt i de yngre oplag fra 17. årh. I denne henvises stedse til sider i recessens tekst; da sidetallene i første udgave ere medtagne og angivne i udgaven i det her foreliggende værk, er det anset for praktisk også at beholde det gamle registers sidehenvisninger.*

Nr.

2. Fremmed adel, som sig her udi riget nedsætter. s. 118
3. Ufrit folk må ikke have frit jordegods ..... » 119
4. Om rostjæneste ..... » 120
1. og dens takst ..... » 120
2. Om roslæg ..... » 121
3-4. Om sædegårdenes takst og forandrings angivelse ..... » 122
5-6. Om mønstring udi freds- og fejdetid .. » 123
7. Om mønstrings forsömmelsesstraf ..... » 124
8. Om kyrasserers besolding ..... » 125
9. Rostjæneste bevises med jordebogen .. » 127
10. Umyndiges rostjæneste ..... » 128
11. Kommissariernes frihed ..... » 129
5. Om adelens adkomstes breve ..... » 130

1644 23. sept. Revers til adelen i Jylland 191
1645 29. maj. Revers til adelen i Sælland, Låland og Falster i anledning af en bevilget pengeydelse .. 221
1647 16. juni. Åb. brev til ridderskabet om at gå i sørgeklæder i et år i anledning af prins Kristians død 318
» 22. novbr. Revers til adelen i anledning af den bevilgede hjælp og forhöjelse af rostjænesten 331
1648 8. maj. Forsikringsbr. givet rigsrådet og adelen af Fredrik III., udvalgt prins 342
» 8. maj. Do. givet adel og borgerskab på Bornholm af samme 342
» 8. maj. Håndfæstning § 4: adelens ret til kronens læn; § 6: dens ret til uden besværing at nyde sit gods med hals- og håndsret, dog med forpligtelse til at føre kongens fadebur; § 10: dens ret til fiskeri; § 11: dens ret til sildefiskeri og øksenhandel; § 12: dens handelsret; § 13: dens ret til kun at fængsles i visse tilfælde; § 16: hvornår adelsmand forbryder sit arvegods; § 19: om meddelelse af adelsfrihed; § 21: adelen må ikke købe eller pante frit bondegods uden kongens tilladelse; § 23: om formerne for fejde mod en adelsmand; § 27: om påanke af adelsmænds love og lovhævder; § 34: dens ret til tiendefrihed; § 35: dens ret til jus patronatus til kirker og gejstlige læn; § 37: dens pantelæn skulle ikke formindskes; § 40: om behandlingen af gods,

Nr.

som har tilhørt ufri mand, der har fået frihed og ikke efterlader sig fri arvinger; § 44: frædløs adelsmands bøder; § 45: adelen har eneret til at beklæde embederne som rigens hofmester, kansler og rigens marsk; § 53: adelsmænd, som fanges i rigets ærende, skal indløses af rigens middel ... 346
1648 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348
» 6. decbr. Stadf. på den fynske adels privilegier. 383
1649 maj. Stadf. på den bornholmske adels privilegier. 399
1650 18. juni. Forsikring givet adelen i anledning af prins Kristians hylding 440

Akcise, se **Told.**

Apoteker, se **Sundhedsvæsen.**

Appel, se **Retten og rettergangsmåden B.**

Arv, se videre **Gæld og Skiftevæsen.**
1639 8. juni. Frdg. om arvekøb m. m. § 3 31
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143
2. bogs 7. kap.: Om arv.
1. Hvo arve skal ..... s. 210
2. Om arv at føre af riget ..... » 219
3. Om arvekøb ..... » 220

Befordringsvæsenet, se **Rejsende og fremmede.**

Begravelse, se **Kirkelige forhold m. m.**

Betleri, se **Fattige, løsgængere og tatere.**

Birkers oprettelse og omlægning, se **Retten og rettergangsmåden A.**

Bjærgværksdrift.
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143
2. bogs 26. kap.: Om ertsgruber ..... s. 308
1650 10. avg. Åb. brev om privilegier for Jakob Petz m. fl. på at drive jærnværker i Skåne 450

Bygningsvæsen, se videre **Købstæder.**
1647 9. avgust. Mis. om, at husene i Roskilde skulle tækkes med tegl 328

Degne, se **Kirkelige forhold m. m.**

Domkapitler, se **Kirkelige forhold m. m., Skatter.**

Nr.

Drab, se Forbrydelser og straffe A.

Dueller, se Forbrydelser og straffe A.

Familjeforhold.

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) 143
2. bogs 5. kap.: Om giftermål og løsagtighed.
1. Om lönlig barnefødsel ..... s. 176
2. Om besovede kvindfolks börn ..... » 176
3. 1-2. Om løsagtighed i forbudne led ..... » 177
a. Om dem, som for slægtskab ikke må komme udi ægteskab ..... » 179
b. Om de personer, som for svogerskab ikke må komme udi ægteskab ..... » 184
[c.] Andre forbudte giftermåls straffe ..... » 191
4. Om lejermåls bøder ..... » 191
5. Om åbenbare skriftemål (urigtig udlæggelse af barnefader) ..... » 192
6. Om ægteskabs forskrivelse ..... » 193
7. Om udenlands utilbörlig kopulation ..... » 194

1646 16. decbr. Frdg. om forbud mod giftermål med sin stefaders enke eller sin stemoders efterladte husbonde 289

Fattige, løsgængere og tatere.

1641 1. maj. Åb. brev om, at der i hospitalerne i Århus og Horsens må gives penge i stedet for fetalje 88

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) 143
2. bogs 21. kap.: Om tjænestefolk og løsgængere.
1. Om tjænestefolk ..... s. 293
2. Lediggængere skulle optages ..... » 294
3. 1. Lænsmændene skulle give de fattige tegn, som må gå om almisse ..... » 296
3. 2. Færgemænd må ikke overføre betlere ..... » 298
2. bogs 24. kap.: Om vognmænd og færgelön.
3. Færgemænd må ej overføre betlere ..... s. 306

1647 31. jan. Mis. om, at forordningen om betlere af 1587 27. decbr. og reces 1643 2. 21. 2 og 3 på ny skulle læses og forkyndes 294

1648 8. decbr. Åb. brev om, at omstrejfende keddelførere ikke må tilstedes på landet og i købstæderne kun til almindelige markeder 385

Nr.

1650 7. oktbr. Mis. om forholdsregler mod tiggeri i København 458

Fiskeri.

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143
2. bogs 25. kap.: Om jagt og fiskeri.
1. Hvor man må jage og fiske ..... s. 307
1647 5. maj. Åb. brev om forbud mod at bruge pulsvåder i Limfjorden 307
1648 8. maj. Håndfæstning §§ 10–11: adelens ret til fiskeri 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348

Forbrydelser og straffe.

A. De enkelte forbrydelser og straffe.

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143
2. 5. 4: Om lejermålsbøder ..... s. 191
2. bogs 10. kap.: Om manddrab.
1. Om manddrab og draberen at hindre ..... s. 244
2. Kugleveksten forbuden ..... » 245
3. Börn, som ligges ihjæl ..... » 246
2. bogs 28. kap.: Om troldfolk og deres medvidere.
1. Om signen, manen, målen, visen igen etc. ..... s. 311
2. Om troldfolk ..... » 312
3. Om øvrigheds tilsyn dermed ..... » 312
» 7. maj. Frdg. om straf for at benytte falske certifikatser 151
1645 19. avg. Mis. om, at kvindfolk, som i København som frugtsælgersker bedrive letfærdighed med karlfolkene, skulle hensættes nogle dage i stadskælderen på vand og brød 224
» 2. novbr. Mis. til landsdommerne i Jylland og Skåne §§ 16 og 17: om de kvindfolk og mænd, som hos fjenden har bedrevet usædelighed m. m.; § 18: om dem, som måtte have aftvunget nogen kontribution under fjendernes navn; § 19: om dem, som have indført våben og krigsarmatur til dermed at styrke fjenden 239

Nr.

1647 27. novbr. Frdg. om straf for letfærdige kvindfolk, som udsætte deres börn 335
1648 8. maj. Håndfæstning § 16: adelsmænd forbryder kun sit arvegods ved at føre avendskjold mod riget; § 31: om voldførselsbøder; § 44: om fredløs adelsmands bøder 346
1649 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348

B. Forbrydelsers forfølgning.

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143
2. bogs 14. kap.: Om tyve.
1. Tyve skulle for ringe tyveri sendes til Bremerholm ..... s. 257
2. Adelen skulle og sig herefter forholde ..... » 257
3. Have de ikke selv middel, må de dennem til lænsmændene overantvorde ..... » 258
1648 8. maj. Håndfæstning § 13: adelsmand må kun fængsles, når han gribes på færsk gærning 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348
Forfatningsforholdene, se **Adelen, Kongen m. m., Rigsrådet m. m.**
Fredløshed, se **Adelen, Kirkelige forhold m. m.**
Fremmede, se **Rejsende og fremmede.**

Fængselsvæsen.
1639 7. juni. Instr. for Erik Bager som tilsynsmand over börne- og tugthuset i København 29

Færgevæsenet, se videre **Rejsende og fremmede.**
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143
2. bogs 21. kap.: Om tjænestefolk og løsgængere.
3. 2. Færgemænd må ej overføre betlere ..... s. 298
2. bogs 24. kap.: Om vognmænd og færgelön.
2. Hvad over færgestederne gives ..... s. 304
3. Færgemænd må ej overføre betlere ..... » 306
Fæsteforholdene, se **Landboforhold.**
Gejstligheden, se **Kirkelige forhold m. m.**

Gæld.
1642 17. maj. Åb. br. om gyldigheden af de af studenter udgivne gældsbreve 125

Nr.

1643 21. jan. Frdg. om indførelse af en omslagstermin for Sælland og Skåne 142
» 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143
2. bogs 15. kap.: Om gældssager.
1. Hvorledes gæld må blandt adelen aflægges med opbydelse ..... s. 259
2. Vitterlig gæld betales af fællesbo ..... » 264
3. Om arv og gæld vedersiges ..... » 266
4. Hvorledes boet forsegles, når nogen dør ..... » 267
5. Hvorledes boet beskrives efter den afgangne . » 267
6. Hvorledes den, som tiltales for gæld, kan rette for sig ..... » 269
7. Hvorledes enhver sin gæld kan søge ..... » 270
8. Om købmandsbøger ..... » 272
9. Om pant ..... » 273
10. Købmænd betaler efter afsked ..... » 274
11. Om visse underpant ..... » 274
12. Om restans og gæld hos bønderne ..... » 277
13. Hvor gamle gældsbreve må være ..... » 277
14. Hvorledes adelen for gæld må anholdes ..... » 278
15. Sællandske og skånske gældsbreves termin ... » 279
1645 2. novbr. Mis. til landsdommerne i Jylland og Skåne § 4: om lægsmænd, som have kontribueret til de svenske for lægsbrødrene 239

Handel, se videre Håndværkere; Købstæder; Landboforhold; Markeder; Møntvæsen.

1639 18. jan. Åb. br. om forbud mod udførsel af heste af en vis störrelse eller alder 2
» 20. apr. Åb. br. om forbud mod udførsel af salpeter 12
» 14. maj. Åb. br. om ulovligt købmandskab ved Sundby færge 16
» 8. juni. Frdg. om øksenhandel m. m. § 4 31
» 28. decbr. Åb. br. om, at borgerne i Visby må udføre deres kød til Danmark 45
1640 4. jan. Åb. br. om stadf. på åb. brev 1545 om, at al udførsel sydpå fra Nörrejylland skal foregå gennem Ribe og Kolding 46
» 6. april. Åb. br. om, at frdg. om øksenhandel ikke skal komme borgerne i Ribe til skade på deres øksenhandel efter ældre privilegier 48

Nr.

1640 6. juni. Åb. br. om, at borgerne i Ronneby må sælge og tappe vin i deres huse, men ikke sælge ud af husene 58
» 3. juli. Åb. br. om forbud mod udførsel af bundstaver 61
1641 9. jan. Åb. br. om afholdelse af torvedag i Grenå. 80
» 5. mars. Åb. br. om Varde, Ribe og Ringkøbings handel på Elben 86
» 1. maj. Åb. br. om forbud mod at udføre magre svin 478
» 14. jun. Åb. br. om, at der må holdes torvedage onsdag og lördag ved akademiet i Sorø 96
» 27. oktbr. Åb. br. om, at bønderne i en mils omkreds om Maribo skulle søge akseltorvet her . 104
» 28. oktbr. Åb. br. om forbud mod udførsel fra Lavholms læn af tilhugget bygningstømmer..... 105
» 28. oktbr. Åb. br. om Ribe borgeres ret til at købe øksne i Vendsyssel og Riber stift 106
» 17. novbr. Frdg. om salthandelen på Spanien .. 113
» 29. » Mis. om handelen med speceri og urter 114
» 29. novbr. Frdg. bl. a. om øksenhandel § 7 ... 116
1642 23. maj. Åb. br. om, at alle må frit handle med fremmede i købstæderne 127
» maj. Åb. br. om, at borgerne i Ronneby må udføre salt kød 128
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143

2. bogs 12. kap.: Forbud og forordning på adskillig ud- og indførsel.

1. Forbud på saltet kød ..... s. 249
2. Forbud på krudt og salpeter ..... » 249
3. Forbud på guld, sølv og kåber ..... » 250
4. Forbud på bundstaver..... » 250

2. bogs 13. kap.: Om øksenhandelen.

1. Adelen må sælge så mange øksen, som de på deres eget foder kunne stalde ..... s. 251
2. Hvor borgere må stalde og hvor de sig skulle angive og deres forprang ..... » 252
3. Hvad stalde, øksen må købes af, og hvor de skulle angives ..... » 252

Nr.

4. Lænsmændene skulle alle borgernes stalde om Martini visitere ..... s. 253
5. Adelen skulle give købmændene bevis, hvor mange øksen på deres foder staldet er ..... » 254
6. Lænsmændene må ingen lade på toldstederne passere uden adelens beviser ..... » 255
7. Tolderne må ingen tilstede nogen at passere, som ikke have lænsmændenes og adelens beviser. » 255
2. bogs 19. kap.: Om [handel med] rottekrud. » 288
1643 28. maj. Frdg. om, at Hamborgerne igen må trafikere i Danmark og Norge 153
» 3. juni. Åb. br. om, at heste fra Fyn, Låland og Falster kun må udskibes fra Assens, Fåborg, Nyborg, Gedsør og Rødby 154
» 5. decbr. Åb. br. om Sorøs beboeres ret til at drive købmandsskab til søs 165
» 28. decbr. Mis. om forbud mod udførsel af korn og fede varer 170
1644 31. mars. Åb. br. om, at den engelske nation igen må handle i kongens riger og lande 183
» 23. avg. Åb. br. om forbud mod udførsel af korn fra Jylland 185
» 30. avg. Mis. om begrænsning af missive 1644 23. avg. 187
1645 25. febr. Åb. br. om de vilkår, på hvilke generalstaternes undersåtter frit må handle med Sverige. 203
» 26. febr. Åb. br. om, at den engelske nation frit må handle på kongens riger, så længe de ikke foretager ny arrest mod kongens undersåtter 204
» 8. maj. Åb. br. om, at borgerne i Malmø må betale deres fornødenheder med varer i stedet for med rede penge 213
» 19. avg. Mis. om ophævelse af forbudet mod udførsel af korn og fede varer og om nyt forbud mod indførsel af heste, græsøksen, ungt kvæg og magre svin og får 492
1646 21. april. Åb. br. om, at borgerne i Rødby må udføre deres gamle heste til Tyskland 249
» 18. maj. Mis. om ophævelse af forbudet mod udførsel af heste 256

Nr.

1647 11. jan. Åb. br. om stadfæstelse på forbud af 1620 15. juni mod indførsel til København af brød stykkevis 291
» 15. maj. Frdg. om forbud mod, at man omløber og falbyder sko og støvler på landsbyerne på Bornholm 308
» 24. maj. Åb. br. om, at kun Odense borgere må handle med fremmede på st. Mikkels marked ... 311
» 31. juli. Frdg. mod misbrugene af øksenhandelen. 327
1648 7. april. Åb. br. om, at fremmede kun må handle i Kristiansstad i hele stykker og læster, medens detailhandelen forbeholdes byens borgere 340
» 8. maj. Håndfæstning § 11: adelens ret til øksenhandel; § 12: dens handelsret..... 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348
» 8. decbr. Åb. br. om, at keddelførere ikke må tilstedes på landet og i købstæderne kun til almindelige markeder 385
1649 31. mars. Åb. br. om, at slagterlavet i København overalt må tilforhandle sig fedeøksne 395
» 1. oktbr. Mis. om forbud mod udførsel af byg, havre og ærter..... 421
» 13. decbr. Åb. br. om, at torvedagene i Helsingborg skulle holdes tirsdag og torsdag i stedet for onsdag og fredag 422
1650 12. jan. Åb. br. om, at torvedagene i Horsens må holdes torsdag i stedet for fredag 426
» 17. maj. Åb. br. om forbud mod udførsel af hopper, køer, græsøksne, magre svin og får 435
» 20. juli. Mis. om ophævelse af forbud mod udførsel af alle slags korn..... 448
» 1. oktbr. Åb. br. om Nyborg borgeres ret til at søge Odense st. Mikkels marked 457
» 18. oktbr. Åb. br. om forbud mod udførsel af alle slags korn 464

Havne, se **Handel; Købstæder; Landsdelenes privilegier; Søfartsforhold.**

Helligdage, se **Kirkelige forhold m. m.**

Nr.

Herredstings omlæggelse, se Retten og rettergangsmåden A.

Hestehandel, se Handel; Landboforhold.

Hundehold, se Jagt.

Husdyr, se Handel; Landboforhold.

Håndværkere, se videre Købstæderne.

1643 30. apr. Åb. br. om bagernes antal i Nakskov . 150
» 6. decbr. Åb. br. om skrædernes antal i Nakskov. 166
» » » Åb. br. om skomagernes antal i Nakskov. 167
» » » Åb. br. om snedkernes antal i Nakskov, 168
1648 8. decbr. Åb. br. om, at omstrejfende keddelførere ikke må tilstedes på landet og i købstæderne kun til almindelige markeder 385
1649 7. maj. Åb. br. om, at ingen må göre indpas i Køge håndværkeres rettigheder 400
» 11. juli. Frdg. om badskærere og broksnidere .. 407
» 14. » Åb. br. om, at omrejsende keddelførere på Fyn ikke må tilstedes uden til almindelige markeder 403

Indførsel, se Handel.

Indkvartering, se Militære forhold.

Jagt.

1640 6. juni. Mis. om, at præsters, fogders og bønders hunde skulle lemmes, hvad enten de gaa løse eller ere bundne..... 59
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143
2. bogs 25. kap.: Om jagt og fiskeri.
1. Hvor man må jage og fiske ..... s. 307
2. Om krybeskytter ..... » 307
1648 8. maj. Håndfæstning § 7: om forbud mod jagt i de fælles skove i Falster og Langeland, i hvilke kronen har del 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348
1649 14. april. Mis. om forbud mod jagt i Københavns omegn..... 397

Kapitlerne, se Kirkelige forhold m. m.

Nr.

Kirkelig forhold, gejstligheden, kirker, præstegårde m. m.

1639 19. jan. Mis. til bisperne i bægge riger om bededages fejring, om forbud mod banden og sværgen og om afholdelse af fastepræken er 8

1640 13. maj. Adg. om stolestader i Ronneby kirke . 55

» 12. oktbr. Mis. om, at fredløse folk af præsterne må admitteres til absolutionem publicam, når dette angives for øvrigheden 68

» 12. oktbr. Åb. br. om, at de af almuen i Sælland, som ikke ville møde og lade sig eksaminere af biskop og provst, skulle straffes for helligbrøde . . 69

1641 27. mars. Privileg. for den tyske kirke i København 87

» 23. oktbr. Åb. br. om, at hver præst på Gulland skal have en degn 103

» 29. novbr. Frdg. bl. a. § 5: om letfærdige og besovede kvindfolks börns begravelse; § 6: præster må ikke ægte besovede kvindfolk..... 116

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143

1. bog: Om gejstligheden og hvis dertil hører.

1. kapittel: Om kirke og kirketjænere, sakramenternes brug og anden gudfrygtigheds øvelse.

1. Hvo prædike må ..... s. 1
2. Hvo til præstekald må kaldes ..... » 3
3. Magistri skulle og tage attestation ..... » 4
4. På hvad steder de unge må prædike ..... » 5
5. Hvo udi akademiet må annammes ..... » 5
6. Hvor længe prædiken bör at være ..... » 6
7. Om catechismi forklaring af prædikestolen .... » 7
8. Om ungdommens undervisning ..... » 8
9. Om forsömmelig ungdom ..... » 8
10. Når de unge må stedes til sakramentet ..... » 9
11. Om skriftemål ..... » 10
12. Når skrifte skal ske ..... » 10
13. Hvo skriftes må ..... » 11
14. Skriftemål bruges ej til noget verdsligt ..... » 12
15. Om det hellige sakramentes idelige brug ..... » 13
16. Om stedet til sakramenternes brug og ægteskabs vielse ..... » 14
17. Om plads ved skriftestolen ..... » 14
18. Om kongelige mandaters forkyndelse ..... » 15

Nr.

19. Bisperne skal gives til kende, om det påbudne efterkommes ..... s. 15
20. Om præstekald ..... » 16
21. Om bispens og provstens visitatser ..... » 20
22. Om præsternes drukkenskab ..... » 22
23. Om præsternes forseelse med sakramentet .... » 23
24. Om gejstlige enkers frihed ..... » 25
25. Præster må ej tage foræring for begravelser eller afløsning ..... » 26
26. Om aften- og morgenringen ..... » 26
27. Om provstemoder ..... » 26
28. Om præceptoribus, som uden riget forskikkes . » 28
29. Om calenters afskaffelse ..... » 29
30. Landsbypræster skulle bo i sognene ..... » 29
31. Om utilbørlige eder og helligbrøde ..... » 29
32. Præster må ej ægte besovede kvinder ..... » 35
33. Om bededage ..... » 36
34. Hvad bøger her i riget må indføres ..... » 38
35. Om almanakker ..... » 38
36. Om spåkalender ..... » 39

2. kapittel: Om kirkens embede og myndighed.

1. Om præsternes medhjælpere udi købstæderne . » 40
2. Om præsternes medhjælpere på landsbyen .... » 41
3. Medhjælpernes bestilling og ed ..... » 42
4. Lensmændenes, bispernes og provsternes tilsyn. » 43
5. Enhvers jurisdiktion bliver uforkrænket ..... » 44
6. Ingens myndighed med kirkens myndighed betages ..... » 44
7. Naar præsten og medhjælperne forsamles ..... » 45
8. Medhjælpernes særdeles tilsyn ..... » 46
9. Hvorledes halsstarrige påmindes ..... » 48
10. Om modvilliges förste påmindelse ..... » 48
11. Om modvilliges anden påmindelse ..... » 49
12. Om modvilliges sidste påmindelse og straf .... » 49
13. Bandsatte bydes ej til faddere etc. ..... » 52
14. Deres straf, som bandsatte indbyde ..... » 52
15. Bandsattes sted udi kirken ..... » 53
16. Når bandsatte af landet forvises ..... » 53
17. Bandsatte må stævne i sagen ..... » 54
18. Åbenbarlig afløsning ..... » 54
19. Om bandsatte bliver syg og dør ..... » 58
20. På hvad sted afløsning må ske ..... » 58
21. Ingen ubekendt må bandsættes ..... » 59
22. Hvorfor af prædikestolen må lyses ..... » 60
23. Om hemmelig misforstand ..... » 61
24. Om adelspersoner ..... » 62

Nr.

25. Om mistænkelse og berygtede personer..... s. 63
26. Foragelig legens og fastelafns løbens afskaffelse. » 64
27. Præsten og hans medhjælpere må ej utilbørlig påskældes eller beskikkes ..... » 64
28. Om præsters beskedenhed og frihed ..... » 64
29. Hvo præsten sig skal med rådføre ..... » 65
30. Om præsternes tilsyn og besøgelse hus fra hus. » 66
31. Straf over præsternes forsømmelse ..... » 66

3. kapittel: Om vildfarende lære.

1. Papister nyde ej arv eller tjænester her udi riget ..... » 68
2. Munke og jesuiter må sig ej udi disse riger holde..... » 68

4. kapittel: Om kirkernes forsvar og deres tilsyn.

1. Hvo kirkernes forsvarere ere ..... » 70
2. Om jurepatronatus ..... » 70
3. Domkirker..... » 71
4. Købstædkirker ..... » 72
5. Kirkernes forsvars tilsyn ..... » 72
6. Forklaring på kirkernes beholdning leveres årligen i renteriet ..... » 73
7. Bispens tilsyn ..... » 73
8. Herredsprovstens tilsyn..... » 73
9. Jord og rettighed, som fra kirken kommen er. » 74
10. Præstens tilsyn ..... » 74
11. Kapittelskøb i Danmark..... » 75
12. Kapittelskøb udi Norge ..... » 75
13. Kirkernes lidelige takst ..... » 76
14. Hvo kirkeværger tilsætter ..... » 76
15. Landsbykirker i Norge..... » 77
16. Om kirkeværger forandres ..... » 77
17. Når kirkeværger göre regnskab..... » 77
18. Om stiftsbøger..... » 78
19. Om kirkestole..... » 79
20. Når og af hvem kirkeregnskaber forhøres .... » 80
21. Når kirkeregnskaber skulle angå..... » 81
22. Når kirkeregnskaber udi Norge forhøres..... » 81
23. Åremålene skulle tillige holdes..... » 81
24. Norske kirkers bygning ..... » 81
25. Norske kirkers regnskabers forskikkelse ..... » 82
26. Norske regnskabers forklaring og forvaring... » 82
27. Norske kirkers tilstands forfaring ..... » 83
28. Kirkernes regnskabsbøger..... » 84
29. Om ny regnskabsbøger..... » 84
30. Om inventarium ..... » 85

Nr.

31. Om kirkernes beholdning ..... s. 85
32. Rente af kirkernes hovedstole ..... » 85
33. Om kirkernes landgilde ..... » 85
34. Jorderne, som ere givne fra bøndergårdene til kirken, kommer igen fra leje ..... » 86
35. Præste og degne nyde kirkernes jorder for andre. » 86
36. Om tiender ..... » 87
37. Om kirkernes fæ og kvæg ..... » 87
38. Om stedsmål ..... » 88
39. Kirkerne beholde selv stedsmål og andet uvisse. » 88
40. Förste bygsel og tredie års tage ..... » 89
41. Hvad, som gives af grave ..... » 89
42. Om stolestader ..... » 91
43. Om klokkerne ..... » 91
44. Om kirkeskove ..... » 91
45. Hvorledes tiendes skal ..... » 92
46. Om uret tiendes ..... » 93
47. Om tiendens afsættelse og fremførelse ..... » 93
48. Hvo kirketiender bortfæster ..... » 94
49. Norske tiender undes bønderne for andre ..... » 95
50. Tiender fremlånes ej ..... » 95
51. Øde godses og drenges tiende ..... » 96
52. Købstadskirkes vedligeholdelse ..... » 96
53. Hallands og Bleginds tiender ..... » 96
54. Gejstlige rettigheder ..... » 97
55. Regnskabsprovsters fordel ..... » 97
56. Visitatspenge ..... » 98
57. Præsters og degners skriverpenge ..... » 99
58. Om kirkeværger ..... » 99
59. Om skriverpenge ..... » 99
60. Om vin og brød ..... » 100
61. Om kirkens lys ..... » 101
62. Maj udi kirken ..... » 101
63. Kirkernes bekostning på præsternes kald ..... » 101
64. Kirkernes bygning ..... » 102
65. Kirkernes flikkeri ..... » 102
66. Kirkernes reparation ..... » 102
67. Kirkebygnings forsömmelse ..... » 102
68. Om kirkens indbygning ..... » 103
69. Kirkelån ..... » 103
70. De tienden nyde fri, holde kirken ved lige ... » 104
71. Materialia købes i rette tide ..... » 104
72. Bygnings fortingning ..... » 104
73. Om kirkebygning i Norge ..... » 105
74. Om kirkernes rejser ..... » 106
75. Materialium beholdning ..... » 106
76. Monopolium ..... » 107

Nr.

77. Kirkerne holder ej sær begravelser ved lige .. s. 107
78. Kirker bruges ej til pakhuse ..... » 107
79. Om kirkernes fattiges huse ..... » 108
80. Om kirkernes lader ..... » 108
81. Kirkernes beholdning, restans og rente indføres hos regnskabet ..... » 109
82. Kirkernes beholdning sættes på rente ..... » 109
83. Kirkernes beholdning i Norge ..... » 110
84. Om flere kirker participerer en hovedstol..... » 110
85. Hvilke kirker der give andre rente ..... » 111
86. Kirkernes beholdning indkræves ..... » 111

1644 2. febr. Mis. om indskærpelse af frdg. om bededage 1631 9. febr..... 176
1645 22. april. Mis. til bisperne i Sælland, Fyn og Skåne om forskellige bestemmelser vedkommende gudstjænesten og menighedens forhold under denne . 206
» 1. maj. Mis. om, at præsterne i Sællands stift skulle levere fortegnelser over decimantes og over alle personer i deres sogne..... 209
» 20. maj. Mis. til bispen i Sælland om førelsen af kirkebøger 215
» 19. juni. Mis. til lænsmændene i Sælland, Fyn og Låland om dem, som sove i kirkerne..... 223
» 16. septbr. Mis. til bispen i Lund om, at folk, som i ufredstiden have slået svenske folk ihjæl, ikke skulle udstå straf eller kirkens disciplin 227
» 8. oktbr. Mis. om forbud mod, at folk som helbredelsesmiddel sætte udøbte börn på sygt kvæg 236
» 17. oktbr. Frdg. om, hvorledes der skal forholdes med den danske og tyske præst i Helsingør 237
1646 2. maj. Mis. om de ord, som præsterne skulle bruge ved uddeling af nadveren..... 251
» 17. maj. Mis. til bisperne i Jylland og Skåne om soven i kirkerne og om kirkebøgers førelse 254
» 17. maj. Mis. til superintendenten over Fyns stift om førelse af kirkebøger 255
» 18. maj. Mis. om, at der i st. Hans kirke i Odense skal holdes froprædiken ligesom i de andre kirker der i byen 258

Nr.

1646 23. maj. Frdg. om den tid, inden hvilken nyfødte börn skulle døbes 259
» 29. juni. Mis. til bisperne om, at præsterne skulle tilholde folket at göre bönner til gud i anledning af forekommende store vinde og jordskælv..... 279
» 5. novbr. Mis. til Riber domkapitel om at tage bispen med på råd, når de høre sager 286
» 11. novbr. Mis. om salmesang i kirkerne i Jylland 287
1647 14. febr. Åb. br. om stadfæstelse på en ordning mellem Holmens skole og de 12 davidsdegne i Københavns skole 295
» 22. mars. Mis. om, at de originale privilegier til kirker, præster og præstegårde skulle nedlægges i landekisten, og at præsterne kun skulle have meddelt en kopi..... 297
» 25. mars. Ordinans om begravelser i Holmens kirke i København 298
» 25. mars. Åb. br. om stadfæstelse på en ordinans om stolestader i Holmens kirke i København ... 496
» 26. mars. Mis. om forbud mod, at præsterne skifte efter umyndige börn 299
» 8. april. Åb. br. om gejstlighedens rang og gang i Fyn 301
» 16. maj. Frdg. om adskilligt etc. § 1: om adgang til præstekald for studiosi, som forse sig med lejermål 309
1648 8. maj. Forsikringsbrev givet gejstligheden af Fredrik III., udvalgt prins 345
» 8. maj. Håndfæstning § 35: adelens ret til jus patronatus, til kirker og gejstlige læn; § 36: om bevarelsen indtil videre af klostre, prælaturer, kannikedömmer m. m. 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348
» 7. novbr. Mis. om stolestadeordning i Grejs kirke. 361
» 30. novbr. Stadf. på Viborg kapitels privileg.... 377
» » » » på Års kapitels privileg..... 378
» » » » på Riber kapitels privileg..... 379
1649 12. jan. » på Roskilde kapitels privileg. . 392

Nr.

1649 14. apr. Åb. br. om, at kgl. skibs- og arkelibetjænte skulle søge Bremerholms kirke 398
» 19. juli. Frdg. om den tid på dagen, inden hvilken adelens brylluper og begravelser skulle være sluttede i kirkerne 408
» 21. juli. Åb. br. om stadf. på privilegierne for kleresiet i Fyens stift 409
» 22. avg. Åb. br. om stadf. på en konstitution om forvaltningen af det domkirkegods, som en tutor fradør 411
» 28. avg. Mis. om, at provsterne i Riber stift indtil videre må forskånes for provstemode i Varde. 500
1650 3. jan. Stadf. på Sællands gejstligheds privilegier. 424
» 18. juni. Forsikringsbrev givet gejstligheden i Danmark i anledning af prins Kristians hylding 442
» 28. septbr. Mis. om, at kun én person ad gangen må prædike på prøve og han skal være iført præstelig habit 456

Klostre.

1648 8. maj. Håndfæstning § 36: om bevarelse af klostre m. m. 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348

Klædedragt og luksus.

1640 3. juli. Frdg. om bryllupper og fæstensøl 62
1642 16. juni. Frdg. om forhindring af luksus ved bryllupper 133
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143
2. bogs 8. kap.: Om bryllupper, barseler, begravelser og anden unødig bekostning.
1. Om adelens bryllupper ..... s. 222
2. Om festensgaver, ædelstene, kniplinger og deslige. » 225
3. Bryllupper blandt ufri folk ..... » 227
4. Borgemestre og råds tilsyn med bryllupper .... » 233
5. Om barseler ..... » 233
6. Om adelens begravelser ..... » 234
7. Om ufri folks begravelser ..... » 235
1647 16. maj. Frdg. om adskilligt o. s. v. § 3: forbud mod indførsel af kniplinger 309

Nr.

Kongen, hans rettigheder og pligter som sådan m. m.; kongehuset.

1647 16. juni. Åb. br. om klokkeringning i anledning af prins Kristians død 320

1648 29. febr. Mis. om klokkeringning indtil kongens lig er begravet 338

» 4. maj. Valgbrev givet hertug Fredrik af rigens råd og adelens deputerede 341

» 8. maj. Håndfæstning § 1: kongens pligter mod religionen; § 2: han skal holde lov og ret; § 3: han skal sörge for, at riget ikke formindskes; § 4: han skal give adelen kronens læn; § 5: han skal ikke tage udlændinge i rigens råd eller give dem kronens læn; § 7: han må ikke bruge fælles ejendom videre end kongens lod kan tåle; § 8: han må ikke forbyde nogens tjænere at svare deres husbonde; § 9: han må ikke pålægge adelens tjænere skat uden samtykke af rigens råd; § 14: hans fogder må ikke fejde nogen adelsmand; § 15: hans ret til at begynde krig; § 17: han skal dömme uden villighed; § 18: han kan kun give udlændinge privilegier med rigsrådets samtykke; § 19: hans ret til at meddele ridders værdighed; § 20: kongehusets medlemmer må ikke pante eller købe frit jordegods; § 22: han skal holde sit lejde; § 24: han skal indløse Orkenøer og Hetland; § 29: hans ret til at give og hæve udførselsforbud er afhængig af rigsrådets samtykke; § 30: han skal stå hver mand til rette for rigsrådet; § 37: han må ikke formindske gode mænds pantelæn; § 38: han må ikke give breve mod breve; § 39: han skal holde sine og forgængeres breve; § 43: han må ikke tro den, som bagvasker anden for ham; § 45: om klager over kongen; § 46: om kongens ret til at bortgive slotslovene; § 47: Danmarks rige skal vedblive at være et kårerige; § 49: kongen vil have sin hofholdning i Danmark og ikke rejse uden lands uden rigsrådets samtykke; § 50: han vil ikke slutte eller hæve forbund uden rigsrådets

Nr.

samtykke; § 51: han vil ikke pantsætte eller afhænde kronens regalier uden rigets samtykke; § 55: kongens ed på håndfæstningen 346
1648 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348
1649 20. febr. Mis. om, at ingen må age på kongens vej i Københavns læn uden tilladelse 394
1650 18. juni. Valgbrev, givet hertug Kristian af rigens råd og adelens deputerede 439

Kroer, se Politi og god orden, Retten og rettergangsmåden A.

Kronens gæld, se videre Pengeskatter.

1650 2. novbr. Frdg. om det gods, som skulde udlægges til betaling af kronens gæld 465
» 28. novbr. Åb. brev om betalingen af kronens gæld med kronens gods 468

Køb og salg.

1645 2. novbr. Mis. til landsdommerne i Jylland og Skåne § 1: om det, som er givet i kontribution og siden solgt af de Svenske; § 2: om det, som er solgt for ringe værd, for at udrede kontribution til de Svenske; § 3: om det fæ eller løsøre, som er frataget nogen af lægsmanden til udredelse af kontribution; § 5: om hestehandler med soldater eller ryttere; § 6: om det, som er røvet af ryttere og soldater og solgt til andre; § 7: om det, som er frataget nogen, siden freden blev sluttet; § 8: om bygningstømmer, som fjenden har solgt; § 11: om dem, som have brugt købmandskab med fjenden, især der de rejste bort; § 14: om købmandskab med fjenden om ting, som de pågældende vidste ikke tilhørte denne 239

Købstæderne, se videre Handel, Markeder, Skatter, Søfartsforhold, Told og akcise.

1639 12. maj. Åb. br. om afgift til reparation af indløbet til Ribe 15
» 8. juni. Åb. br. om privilegier for Kristianshavn. 30
1640 21. novbr. Åb. br. om afgift til vedligeholdelse af skibsbroen for Helsingborg 77
1641 7. jan. Mis. om, at Kristianshavns borgemestre

Nr.

og råd indtil videre skal rette sig efter Københavns stadsret 79

1641 28. jan. Åb. br. om, at kronens og adelens ejendomme, som Lemvig borgere have overtaget og tilforhandlet sig, ikke må fraskiftes borgerskabet . 84

» 11. febr. Åb. br. om Medelfard borgeres ægter . 477

1642 19. mars. Åb. br. om privilegier for Kristianshavn. 120

» 10. maj. Åb. br. om fornyelse på 20 år af åb. brev 1639 12. maj 123

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143

2. bogs 3. kap.: Købstæderne anlangende.

1. Om borgemestre og råd..... s. 131
2. Om byens kæmnere ..... » 133
3. Om taksereborgere ..... » 135
4. Om udskrivelse [af skibsfolk] ..... » 137
5. Om overkøbmænd ..... » 137
6. Om købmænds skrivere ..... » 138
7. Om andre små bestillinger ..... » 140
8. 1. Om overformyndere og börnetilsyu.... » 141
   2. Overformyndernes frihed ..... » 143
   3. Börnetugt og ophold ..... » 144
   4. Indseende med gaderne at renholdes.... » 146
   5. Drenge, som deres lære forløbe..... » 146
   6. Börnehuse ..... » 147
   7. Lænsmændenes og bispernes tilsyn med skoler og hospitaler ..... » 148
9. 1. Om håndværkere ..... » 149
   2. Oldermændenes bisiddere..... » 150
   3-4. Lavshuse ..... » 150
   5. Hvo borgerskab tager, skal sit håndværk angive ..... » 151
10. Om takst på varerne udi byerne at forordne .. » 152
11. Om vinkældere ..... » 153
12. Fremmedes frihed, som tager borgerskab .... » 153
13. Hvorledes borgere og fremmede må sælge og handle..... » 156
14. Kongelige tjæneres frihed ..... » 157
15. Om byting ..... » 159
16. Om tatere og løsgængere ..... » 160
17. Borgemestre og råds tilsyn:
   1. med mønten ..... » 160
   2. med møller ..... » 161
   3. med tegn, hvor drik sælges ..... » 161
   4. med mandater og forordninger ..... » 161
18. Om værtshuse at anrettes ..... » 161

Nr.

1643 21. juli. Åb. br. om, at de to bedste huse i hver by skulle forordnes til losementer for rigens råd mod fritagelse for al indkvartering 156
» 31. juli. Mis. om opkrævning af bropenge i Helsingør 157
» 5. decbr. Åb. br. om Sorøs beboeres ret til at drive købmandskab til søs 165
1644 27. decbr. Åb. br. om, at de borgere, som flytte fra Køge, Slagelse og Næstved, når de vende tilbage, skulle udrede pro qvota, hvad byen imidlertid har udredt af indkvartering 193
1645 22. april. Mis. om, at de af borgervagten i København, som forse sig, skulle straffes med træhesten. 205
» 6. maj. Mis. om, at bønderne på Sælland ikke må huse og hæle borgere, som ere flyttede fra købstæderne på grund af indkvarteringen 212
» 8. maj. Åb. br. om, at borgerne i Malmø må betale deres fornødenheder med varer i stedet for med penge 213
1646 13. jan. Mis. om, at borgemestre og råd i de byer, hvor de årlig skiftes, ved deres fratræden skulle göre rede for de af dem udførte forretninger 244
» 1. maj. Åb. br. om benådninger for købstæderne i Jylland og Bleking i anledning af den skade, som de have lidt i krigen 250
» 31. maj. Mis. om afskaffelse af fastelavnsborgemestre i Helsingør og Køge 272
1647 25. jan. Åb. br. om afholdelse af to ugentlige torvedage i Landskrone 293
» 14. april. Åb. br. om, at torvedagen i Århus herefter må holdes om lördagen 302
» 15. april. Mis. om afskaffelse af fastelavnsborgemestre i Korsør læn 303
» 22. april. Mis. om afskaffelse af fastelavnsborgemestre i Næstved 304
» 28. april. Åb. br. om, at de øde pladser i Køge fra sidste ildebrand skulle være bebyggede inden 3 års forløb 305

Nr.

1647 16. maj. Frdg. om adskilligt m. m. § 2: udenbys folk, som eje købstadgods, skulle deltage i byens tynge 309
» 31. maj. Åb. br. om afgift af heste og øksne, som føres over Limfjorden ved Ålborg, til færgebroens vedligeholdelse 312
» 25. novbr. Åb. br. om bropenge til Malmø færgebro 332
» 25. novbr. Åb. br. om anvendelsen af den fremmede told, som oppebæres i Malmø, til afbetaling af byens gæld, fæstningens og færgebroens vedligeholdelse 333
1648 7. april. Åb. br. om, at fremmede kun må handle i Kristiansstad i hele stykker og læster, medens detailhandelen forbeholdes byens borgere 340
» 8. maj. Forsikringsbrev givet adel og borgerskab på Bornholm af Fredrik III., udvalgt prins 343
» 8. maj. Forsikringsbr. givet borgerskabet i købstæderne af samme 344
» 11. juli. Åb. br. om afholdelse af torvedag i Hobro om mandagen 349
» 13 juli. Åb. br. om afgift af skibsbroen i Varde i ti år til broens vedligeholdelse 351
» 30. novbr. Stadf. på Københavns privilegier 362
» » » Stadf. på privilegier for Køge, Næstved, Vordingborg, Roskilde, Slagelse, Ringsted, Præstø og Nykøbing i Ods herred ..... note til 362
» 30. novbr. Stadf. på Helsingørs privilegier 363
» » » Stadf. på privilegier for Kalundborg, Skelskør, Stege og Korsør..... note til 363
» 30. novbr. Stadf. på Holbæks privilegier 364
» » » Stadf. på privilegier for Slangerup og Hedinge ..... note til 364
» 30. novbr. Stadf. på privilegier for købstæderne på Bornholm 365
» 30. novbr. Stadf. på Malmøs privilegier 366
» » » Stadf. på Landskrones privilegier.... 367
» » » Stadf. på privilegier for Helsingborg, Kristianstad og Kristianopel ..... note til 367

			Nr.
1648	30. novbr.	Stadf. på Ystads privilegier	368
»	» »	Stadf. på privilegier for Lund og Ronneby ..... note til	368
»	30. novbr.	Stadf. på Sølvesborgs privilegier	369
»	» »	Stadf. på Simmershavns privilegier...	370
»	» »	Stadf. på privilegier for Falsterbo og Skanør ..... note til	370
»	30. novbr.	Stadf. på Nyborgs privilegier	371
»	» »	Stadf. på Bogenses privilegier	372
»	» »	Stadf. på Randers privilegier	373
»	» »	Stadf. på privilegier for Skagen, Horsens, Års, Varde, Stubbekøbing, Odense og Rudkøbing ..... note til	373
»	30. novbr.	Stadf. på Koldings privilegier.....	374
»	» »	Stadf. på privilegier for Mariager, Sæby, Grenå, Nykøbing i Mors, Skive, Æbeltoft, Tisted, Hobro, Lemvig, Ringkøbing, Sakskøbing, Maribo, Nykøbing i Falster, Nysted, Nakskov, Rødby, Assens, Middelfart, Fåborg, Kærteminde, Svenborg. note til	374
»	30. novbr.	Stadf på Hjörrings privilegier	375
»	» »	Stadfæstelse på Holstebros privilegier ..... note til	375
»	30. novbr.	Stadf. på Vejles privilegier.....	376
1649	5. febr.	Stadf. på Kristianshavns privilegier.....	393
»	20. maj.	Åb. br. med svar på nogle købstæders andragender § 1: om andragender. §§ 2—3: købmandsbøger. § 4: akcise af dansk øl og malt. § 5: ulovlig købmandskab, forprang og ulovlig udskibning. § 6: monopolia. § 7: deling af byernes uvisse indkomst. § 8: de gamle stadsretter fra kongerne Kristoffers og Hanses tid. § 9: om enker. § 10: borgerskabets forstrækning til kronen. § 11: klager over soldatesken. § 12: udlæg hos afdød bonde. § 13: fortoldning af skibe	401
1649	26. juni.	Mis. om afskaffelse af fastelavnsborgemestre i Århus	405
»	6. septbr.	Åb. br. om ordning af forholdet mellem Slagelse og Korsør borgerskaber med hensyn til deres købmandskab	418

Nr.

1650 31. mars. Åb. br. om oppebørsel af afgift i to år til Rönne skibsbros vedligeholdelse 430
» 29. maj. Privil. for dem, som ville bygge i den ny Københavns by 436
» 13. juni. Åb. br. om stadf. på åb. br. 1641 11. febr. om Middelfart bys forpligtelse til at besörge ægter. 437
» 18. juni. Forsikringsbrev, givet de danske købstæder i anledning af prins Kristians hylding 441
» 29. juni. Åb. br. om bropenge i Horsens til reparation af dæmningerne langs åen 444
» 29. juni. Åb. br. om erlæggelse i rette tid af den borgerskabet i Randers påhvilende jordskyld og skat til juleaften 446
» 15. decbr. Privilegier for den ny købstad i Nörrejylland ved Bersodde 471

Landboforhold, se videre **Adelen**; **Militære forhold**; **Møller**; **Skovvæsen**; **Tiendevæsen**; **Veje og broer.**

1639 3. febr. Mis. om, at officererne ikke må bortfæste de dem til underhold forundte gårde 9
» 10. febr. Åb. br. om forholdsregler mod pestsygen blandt kvæget i Skåne 10
» 24. maj. Mis. om, at en soldat må fæste en gård, når der udskrives en anden i hans sted 23
» 8. juni. Frdg. om bondens restance og gæld m. m. § 6 31
1641 29. novbr. Åb. br. om udlevering af adelens udskrevne, men af stavnen bortrömte bønder 115
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) 143
2. bogs 13. kap.: Om øksenhandelen, se handel.
2. bogs 20. kap.: Om humlekuler, pilestager og hampefrø.
1. Om humlekuler og pilestager ..... s. 291
2. Om hampefrø at så ..... » 292
2. bogs 30. kap.: Om pris på løse stodheste. s. 313
1645 2. novbr. Mis. til landsdommerne i Jylland og Skåne § 9: om restancer af landgilde og tiende fra Svenskens tid 239
1646 21. april. Mis. om oppebørsel af spindepenge af bønderne i Kronborg læn 248

Nr.

1646 26. juni. Åb. br. om frikøbelse af bøndernes vordnede sönner i Sælland, Møn, Låland og Falster. 277

1647 9. novbr. Åb. br. om stadfæstelse på forbudet mod at grave tørv på græsning eller grönjord i Kær herred 330

1648 8. maj. Håndfæstning § 33: landejendomme kunne kræves rebede af enhver; § 20: kongehusets medlemmer må ikke købe eller pante frit jordegods; § 21: adelen må ikke købe eller pante frit jordegods uden kongens samtykke; § 40: nyadlet, ufri mands gods skal ikke komme i ufrihed, når han dør 346

» 15. maj. Mis. om, at Dalum klosters bønder daglig skal holde to holdsvogne på st. Hans kloster i Odense 347

» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348

» 13. juli. Mis. om, at Dalum klosters bønder skulle grave dybe grøfter i stedet for at sætte gærder.. 352

» 14. avg. Mis. om, at Dalum klosters bønder daglig skulle holde to holdsvogne der på klostret .. 359

» 17. septbr. Mis. om, at kronens bønder i Silkeborg læn skulle udgive skriverskæppe 360

» 30. novbr. Åb. br. om do. af kronens bønder i Bøvling læn 380

1649 21. juni. Åb. br. om, at Hindsgavls læns bønder skulle udgive skriverskæppe 404

1650 3. apr. Mis. om forholdsregler til forhindring af udvandring af den tåbelige almue 432

Landsdelenes privilegier.

1648 11. juli. Åb. br. om stadf. på Samsøs privilegier af 1598 9. april 350

» 4. decbr. Åb. br. om stadf. på Skandrups privil. 381

» » » Åb. br. om stadf. på Langelands privil. 385

» 7. » Åb. br. om stadf. på privileg. for Fejø, Fæmø og Askø 384

» 15. decbr. Åb. br. om stadf. på privileg. for Store Magleby på Amager 386

» 30. decbr. Åb. br. om do. på do. for Amager.. 387

Nr.

1650 28. novbr. Åb. br. om stadf. på forordningen om forholdet mellem indbyggerne på Bornholm og de Lybske 467

Lavene, se Håndværkere.

Lejermål, se Forbrydelser og straffe; Kirkelige forhold m. m.

Loves bekendtgörelse.

1645 2. jan. Mis. til lænsmændene i landene øst for Middelfarsund om at lade den ny reces forkynde. 194

» 2. jan. Mis. til landsdommerne s. st. om at lade forkynde og anvende den ny reces 195

» 17. novbr. Mis. til lænsmændene i Jylland, Malmøhus og Helsingborg læn om at lade den ny reces forkynde 240

» 17. novbr. Mis. til landsdommerne i Jylland og Skåne om at lade forkynde og anvende den ny reces 241

Lænsmænd.

1639 19. juni. Instr. for Københavns slotsfoged... .. 40

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143

2. bogs 1. kap.: Om kongens læne og lænsmænd.

1. Enker nyde forlæninger til Philippi Jacobi ..... s. 112
2. Med regnskaberne og skatterne af lænene at göre rigtig ..... » 112
3. Om vrag ..... » 113
4. Registrering på lænenes breve ..... » 113
5. Misdæderes eksekution ..... » 114
6. Supplikationers påskrivelse..... » 114

1646 13. jan. Mis. til lænsmændene i Århus, Kronborg, Vordingborg, Andvorskov og København om at indberette til kancelliet, når de sende deres regnskaber til renteriet 244

Løsagtighed, se Forbrydelser og straffe A; Kirkelige forhold m. m.

Manddrab, se Forbrydelser og straffe A.

Markeder, se videre Handel.

1639 14. maj. Åb. br. om omlægning af markedet i Kærteminde 17

Nr.

1639 15. maj. Åb. br. om omlægning af markedet i i Lavholm 18
1641 12. juni. Åb. br. om markeder i Kolding 95
» 22. oktbr. Åb. br. om markeder i Holstebro ... 102
1642 4. oktbr. Åb. br. om to årlige markeder i Simbrishavn 135
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143
2. bogs 22. kap.: Om markeder.
1. Når markeder holdes ..... s. 299
2. Mad og drikke at falholde uden byerne forbydes. » 299
1646 9. mars. Åb. br. om, at der må holdes hestemarked hver tirsdag i fasten i Slagelse 246
» 13. maj. Åb. br. om afholdelse af marked i Nakskov i stedet for markederne i Saltvig og Halsted. 252
» 12. novbr. Åb. br. om årlig afholdelse af hestemarked i Nyborg 288
1648 14. juli. Mis. om forbud mod afholdelse af marked i Varde på helligdage 353
» 14. juli. Åb. br. om forbud mod afholdelse af markeder tvært overfor Ålborg i Sundby..... 354
1649 9. juni. Åb. br. om ugentlige hestemarkeder i Odense 402
» 22. avg. Åb. br. om, at hestemarkedet i Ålborg må holdes 2. søgnedag efter Kristi himmelfarts dag 410
» 30. avg. Åb. br. om afskaffelse af Fjelsted marked i Vends herred 412
1650 2. jan. Frdg. om årligt kvæg- og hestemarked i Holbæk 423
» 14. juni. Åb. br. om, at Fjelsted marked herefter skal holdes i Middelfart 438
» 1. oktbr. Åb. br. om Nyborg borgeres ret til at besøge Odense st. Mikkels marked 457

Militære forhold, se videre **Landboforhold**; **Udskrivningsvæsenet m. m.**

1639 19. maj. Instr. for smeden i den store smedje på Bremerholm 22
» 24. maj. Mis. om, at en soldat må fæste en gård, når der udskrives en anden i hans sted..... 23

Nr.

1639 25. maj. Åb. br. om takst for leverancer til rytteriet 24
» 5. juni. Instr. for kaptejn Frans Nielsen, som skal ligge i Bæltet og føre tilsyn med gennemsejlende skibe 26
» 5. juni. Instr. for kaptejn Pove Mikkelsen, som skal ligge i Middelfarsund 30
» 17. septbr. Åb. br. om uorden, som begås i de byer, hvor rytteret er indkvarteret 42
» 7. novbr. Mis. om straf for adelens soldater, som udeblive fra mønstring 43
1640 9. mars. Åb. br. om afgörelse af trætter mellem borgerne og de indkvarterede ryttere og straf for sådanne 47
» 16. april. Frdg. om forbud mod, at kongens undersåtter tage fremmed krigstjæneste 53
» 3. juni. Åb. br. om soldaterne, som udeblive fra mønstring 57
1644 29. febr. Skibsartikler 177
» 24. mars. Åb. br. om advarsel mod at göre krigstjæneste hos fjenden 181
» 26. mars. Åb. br. med proklamation til Elfsborg læns indbyggere 182
» 25. juni. Åb. br. om kongens tjæneres pligt til at göre vagt på voldene 184
» 3. septbr. Åb. br. med proklamation til indbyggerne i Skåne 189
1645 25. jan. Instr. for Kristoffer Lindenov som befalingsmand på Holmen for København 200
» 22. april. Mis. om, at der ved Københavns porte skal opsættes træheste til straf for dem, som komme drukne på vagt 205
» 25. april. Ordinans om indkvarteringen på Sælland 208
» 10. maj. Ordinans om skibskaptejnernes forhold. 214
» 4. juni. Ord. om menigmands forhold på Sælland med hensyn til mønstring og strandvagt 222
» 20. avg. Åb. br. om, at der er sluttet fred med dronningen af Sverige og om, at snaphaner, fri-

Nr.

byttere, dragoner m. fl. skulle entholde sig fra al fjendlighed mod de Svenske 225
1645 19. septbr. Ekstrakt af fredstraktaten af 13. avg. s. å., som tilskikkedes lænsmanden på Kronborg med pålæg om at rette sig derefter med de svenske skibe i Sundet 233
» 2. novbr. Mis. til landsdommerne i Jylland og Skåne § 10: om dem, som have givet sig i fjendens tjæneste; § 12: om dem, som have forrådt deres naboer til fjenden; § 13: om samme i købstæderne. 239
» 17. novbr. Patent om forbud mod fremmed hværvning 242
1646 24. maj. Åb. br. om de udskrevne soldater, som have forløbet deres fane 260
» 20. avg. Instr. for skriverne over den store smedie på Holmen 282
» 29. avg. Mis. om rytteriets indkvartering i Sælland, Låland og Falster 284
1647 14. juni. Åb. br. om, at kongens aftakkede tjænere på Bremerholm må blive under Bremerholms jurisdiktion til de få deres tilgodehavende 497
1650 11. jan. Åb. br. om stadfæstelse på no. ... 425
» 1. febr. Frdg. om forbud mod, at kongens bådsfolk opsætte sig imod øvrigheden 427

Mål og vægt.

1639 7. juni. Mis. om mål på forskellige sorter frø og gryn 36
» 16. juni. Mis. om mål på fede varer 37
» » » Mis. om mål på torsk og sild 38
1640 18. oktbr. Åb. br. om, at favneved skal have en længde af en sællandsk alen 72
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) 143
2. bogs 9. kap.: Om vægt og mål.
1. Om vægt ..... s. 247
2. Om tøndemål ..... » 247
3. Om alenmål ..... » 248
1647 2. mars. Mis. om, at der ved toldens erlæggelse skal regnes 24 tdr. hør- og hampefrø på en læst. 296

Nr.

Møller.

1639 8. juni. Frdg. om skvatmøller, vejrmøller og hestemøller m. m. § 5 31
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) 143
2. bogs 9. kap.: Om møller.
1. Møller at søge ..... s. 242
2. Om skvatmøller ..... » 242

Møntvæsen.

1639 8. juni. Frdg. om guldmønten m. m. § 1 31
» 10. juli. Åb. br. om forhöjelse af kursen på goltgylden 41
1640 18. maj. Frdg. om nedsættelse af guldmøntens værdi til den gamle som den var för frdg. 1639 8. juni 56
1641 17. juni. Åb. br. om forbud mod at indføre penge af pajement 97
» 10. decbr. Frdg. om guld- og sølvmøntens kurs. 337
1648 21. mars. Frdg. om guld- og sølvmønt 339
» 8. maj. Håndfæstning § 48: forandring i mønten må kun ske med rigsrådets samtykke 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348
1650 10. avg. Åb. br. om nedsættelse af dukaters værdi. 451

Norge[1].

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143
3. bog: Om hvis Norge særdeles vedkommer.
1. Lensmændene forbøden at tage kendelse af bønderne ..... s. 315
2. Bonden trænges ej fra sin gård ..... » 316
3. Hvad vare til landskyld gives ..... » 316
4. Bønderne må ej trænges varene videre at føre end loven tilsteder ..... » 316
5. Slagternøds køb og for nødshold ..... » 318
6. Hvad til tredie aars tage gives ..... » 319
7. Fogederne må sig ej odelsgods tilhandle ..... » 319
8. Fogederne bruge ej bøndernes arbejde uden betaling ..... » 320

[1] *Denne rubrik optages her i registret kun, fordi 3. bog i reces 1643 handler om Norge, og en oversigt over bogens indhold måtte være ønskelig. Se i øvrigt navneregistret under Norge.*

Nr.

9. Fogedernes høstarbejde og deres løn ..... s. 320
10. Hvorledes med skattebreve forholdes ..... » 322
11. Om vægt, mål og måde ..... » 322
12. Præster og kirker underholdes af præste- og kirketiender ..... » 324
13. Ingen må tilkøbe sig trætter, gæld eller restancer ..... » 325
14. Regnskaber oc restancer klareres hvert tredje år. » 326
15. Om værger og fuldmægtige ..... » 327
16. Om arveskifter ..... » 329
17. Ingen borger må være foged ..... » 329
18. Befalingsmændene besøge tingene ..... » 330
19. Tingbøgerne numereres og forvares ..... » 331
20. Lovrettesmænd ..... » 331
21. Uendelige domme afskaffes ..... » 332
22. Dom- [og] brevpenge og tingdage ..... » 332
23. Lovmænds og kommissariernes domme stævnes inden tredje år ..... » 335
24. Lovmænds enkers nådsens år ..... » 338
25. Fogedgårdenes bygninger ..... » 339
26. Om mageskifter ..... » 340
27. Fogederne må ej tage foræring af bønderne .. » 341
28. Restants hos bonden ..... » 342
29. Arbejde til kongens avlsgårde ..... » 343
30. Landgilds yden ..... » 343
31. Sigt og sagefald ..... » 344
32. Om leding ..... » 345
33. Odelsgods hvordan forbrydes ..... » 345
34. På hver gård må ej bo mere end en lejlending. » 346
35. Lejlendings landskyld ..... » 347
36. Om flomsave ..... » 348
37. Udskrivning i fejdetid ..... » 348
38. Skibe, som med korn i havnene indkomme ... » 349
39. Om rydningsværk ..... » 350
40. Om skovhug ..... » 361
41. Om malm og ertzgruber ..... » 362

Næringsvæsen, se **Handel; Håndværkere; Købstæderne.**

Politi og god orden, se videre **Fattige, løsgængere og tatere; Klædedragt og luksus; Rejsende og fremmede; Sundhedsvæsen.**

1639 18. maj. Mis. om, at tranhusene i Visby skulle sættes udenfor byen til undgåelse af ond stank og lugt 21

Nr.

1640 12. oktbr. Mis. om, at bønder ej må opholde sig i Københavns forstæder efter kl. 12 nat 70

1642 17. maj. Åb. br. om forbud mod legen og stimen på vor Frue kirkegård i København under gudstjænesten 126

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143
2. bogs 27. kap.: Om kroerhold og gilder.
1. Kroer og ølsalg afskaffes uden på alfareveje ... s. 309
2. Om gilder på landsbyerne ..... » 310
2. bogs 29. kap.: Om hovednögle ..... s. 313

» 20. mars. Mis. om, at Københavns bys ure skulle rettes efter uret på Københavns slot 144

1645 23. april. Mis. til borgemester og råd i København om hver aften at mælde kongen, hvem der er kommet ud eller ind ad byens porte 207

1647 5. maj. Åb. br. om stadfæstelse på borgemester og råd i København deres ordinans om renlighed på gaderne s. std. 306

» 16. juni. Åb. br. om forbud mod anvendelse af musik ved fester i et års tid i anledning af prins Kristians død 319

1650 29. juni. Åb. br. om forbud mod at føre møg m. m. over Sønderbro ved Randers..... 447

Præster, se Kirkelige forhold m. m.

Rejsende og fremmede.

1639 19. juni. Åb. br. om fremmede, som komme til København 39

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143
2. bogs 24. kap.: Om vognmænd og færgelön.
1. Hvad vognmænd skal gives ..... s. 303
2. Hvad over færgestederne gives ..... » 304
3. Færgemændene må ej overføre betlere ..... » 306
4. Hvo fri vogne skulle have ..... » 306

» 21. juli. Mis. om, at de to bedste huse i hver købstad skal forordnes til losemente for rigens råd 156

1645 23. april. Mis. om tilsyn med fremmede i København 207

Nr.

1646 15. juni. Mis. om privilegier for gæstgivere 276
1650 11. oktbr. Åb. br. om vognægters udførelse i Odense 459
» 30. novbr. Frdg. om færgelön mellem Helsingør og Helsingborg 469
Religionen, se Kirkelige forhold.

Retten og rettergangsmåden.

A. Retternes og domstolenes organisation, retsbetjæntenes beskikkelse, retsprotokoller, stedet og tiden, hvor og når retten holdes m. m.

1639 7. maj. Åb. br. bl. a. om, at professorerne ved skolekollegierne i Lund, Roskilde, Ribe, Års og Viborg tilligemed skolernes rektorer skulle dömme i ægteskabssager 13
» 17. maj. Frdg. om skolekollegierne eller gymnasierne i Roskilde, Lund, Odense, Ribe, Års og Viborg § 20: professorerne og skolernes rektorer skulle dömme i ægteskabssager 20
» 29. maj. Åb. br. om, at Herlufsholms birketing må holdes om tirsdagen 25
1641 20. avg. Åb. br. om oprettelse af Tåsing birk.. 98
1642 7. maj. Åb. br. om indrettelse af et domhus i Maribo 122
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143
2. bogs 6. kap.: Om dommere, domme, tinge og rettergang:
1. Om uendelige domme ..... s. 195
2. Landsdommere skulle dömme endeligen, endog på ubeskyldte domme ..... » 195
3. Kommissariernes dommes beskrivelse..... » 196
4. Når landsting skal holdes ..... » 196
5. Hvad i domme skal indføres ..... » 197
6. Kroer ved tinge afskaffes ..... » 197
7. Om landstingsskrivere..... » 198
8. Herredagsstævning ..... » 198
9. Stævnings forkyndelse ..... » 199
10. Om kost og tæring ..... » 199
11. Hvorledes sager i herredage foretages..... » 200
12. Hvad sager til herredage må stævnes ..... » 201

Nr.

13. Når dele må udstedes ..... s. 201
14. Om æredomme, kost og tæring ..... » 202
15. Om dommes indstævnelse ..... » 202
16. Om prokuratorer ..... » 204
17. Hvorfore lovfældte svare ..... » 210
18. Om herreds- og birkefogder ..... » 210
19. Hvor herredsfoged skal bo og tingene ligge .. » 211
20. Hvad eder loven tilsteder ..... » 211
21. Om kønsed ..... » 212
22. Om delsvinder at låne ..... » 213
23. Om vinder at sværge til landsting ..... » 213
24. Om tingbøger og protokoller ..... » 214
25. Arrest skal straks forfølges ..... » 214
26. Landsdommere forpligtes alle sager at ordele . » 215
27. Udi hvad sager dom tages for dele ..... » 215

1645 20. oktbr. Frdg. om, at processer i anledning af Svenskens indfald skulle anlægges inden år og dag. 238
1646 5. novbr. Mis. om, at Riber domkapitel skal tage bispen med på råd, når de høre sager 286
1647 26. mars. Mis. om forbud mod, at præsterne skifte efter umyndige börn 299
» 24. maj. Åb. br. om oprettelse af Nörholms birk. 310
1648 8. maj. Håndfæstning § 30: rigsrådet er værneting for hver mands sag mod kongen; § 22: om herredsfogders ansættelse; § 41: rigens kansler må ikke bruge rigens segl i sin egen sag 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348
1649 9. septbr. Frdg. om brevepenge og skriverlön .. 419
1650 11. jan. Åb. br. om stadf. af åb. br. af 1647 14. juni om Bremerholms jurisdiktion 426
» 24. febr. Åb. br. om, at landstinget i Låland og Falster skal holdes i Maribo 428
» 1. april. Åb. br. om, at Vor herreds ting må holdes om fredagen i stedet for om onsdagen .. 431
» 24. juli. Åb. br. om, at Tvilum og Verslev birketing må holdes på ét sted og på samme ugedag. 449

B. Rettergangsmåden.

1639 8. juni. Frdg. om dommes indstævning m. m. § 2. 31
1641 21. oktbr. Mis. om beseglingen af admiralitetsdomme i København 101

Nr.

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143
2. 15. 2: Vitterlig gæld betales af fællesbo . s. 264
3. Om arv og gæld vedersiges ..... s. 266
4. Hvorledes boet forsegles, når nogen dør .. » 267
5. Hvorledes boet beskrives efter den afgangne. » 267
2. 16: Om registrering efter husbondens død. s. 281
1648 8. maj. Håndfæstning § 14: kongens tjænere må ikke fejde adelsmænd, men skulle tiltale ham med rettergang; § 25: om overholdelse af værnetingsreglerne; § 26: landstinget er værneting for påanke af sandemænds, nævningers og oldingers ed; § 27: det samme gælder love og lovhævder undtagen adelen, som stævnes for kongen og rigens råd; § 28: sandemænd må ej sværge mod lov eller lovhævd; § 33: om enhvers ret til at få rebning på sin ejendom; § 41: rigens kansler må ikke bruge rigens segl i sin egen sag; § 42: sandemænd må ikke sværge om ejendom 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348
1649 29. juni. Frdg. om de sager, i hvilke der i Odense må appelleres fra bytinget til borgemester og råd, og de, i hvilke der skal appelleres til landsdommerne 406
1650 14. decbr. Frdg. om forbud mod forandring i stævninger, som have været fremlagte på landsting, og om fristen for namsdommens eksekution. 470

Rigsrådet.

1643 21. juli. Mis. om, at de to bedste huse i hver by skal forordnes til losementer for rigens råd 156
1646 17. decbr. Mis. om, at rigsrådet årlig skal holde møder med landkommissærerne 290
1648 8. maj. Forsikringsbrev givet rigsrådet og adelen af Fredrik III., udvalgt prins 342
» 8. maj. Håndfæstning § 5: i rigsrådet må ikke udlændinge optages; § 9: dets samtykke kræves til at pålægge adelens tjænere skat; § 15: ligeledes til at begynde krig; § 18: ligeledes til at give udlændinge privilegier; § 19: ligeledes til at give ufri mand ret som ridder, når det ikke sker på marken;

Nr.

§ 29: ligeledes til at give eller hæve udførselsforbud; § 30: rigsrådet er værneting for hver mands sag mod kongen; § 45: om rigsrådernes antal og rigsrådets mægling, når nogen klager for det over kongen; § 46: dets indflydelse på bortgivelsen af slotslovene i Danmark og Norge; § 48: dets samtykke kræves til møntens forandring; § 49: dets råd kræves, når kongen vil rejse uden lands; § 50: ligeledes til afslutning og ophævelse af forbund m. m.; § 51: ligeledes til pantsætning eller afhændelse af kronens regalier; § 52: ligeledes til forandring af tiden for herredagenes afholdelse; § 54: ligeledes til ændring i told- eller akciselovgivningen; § 55: rigsrådets ret til at skride ind mod kongen, når denne ikke vil holde håndfæstningen 346

» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348

Skatter og pålæg.

A. Pengeskatter.

1639 18. jan. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 4

» 18. jan. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st. ... 5

» » » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st. .. 6

» 19. » Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 7

» 12. juni. Åb. br. om landskat af de samme 32

» » » Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 33

» 12. juni. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st. .. 34

» » » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st. .. 35

1640 7. april. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 49

» 7. april. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 50

» 7. april. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st. .. 51

» » » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st. .. 52

» 6. juli. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 63

		Nr.
1640	6. juli. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge	64
»	6. juli. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st.	65
»	» » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st.	66
»	18. novbr. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark	73
»	18. novbr. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge	74
»	18. novbr. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st.	75
»	» » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st.	76
1641	17. maj. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark	91
»	17. maj. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge	92
»	17. maj. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st.	93
»	» » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st.	94
»	17. novbr. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark	108
»	17. novbr. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge	109
»	17. novbr. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st.	110
»	» » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st.	111
1642	16. juni. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark	129
»	16. juni. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge	130
»	16. juni. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st.	131
»	» » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st.	132
»	22. juli. Åb. br. om kontributions- eller kapitalskats udgivelse til jul	134
»	29. decbr. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark	138
»	29. decbr. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge	139
»	29. decbr. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st.	140
»	» » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st.	141
1643	30. avg. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark.	159
»	» » Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge	160

Nr.

1643 30. avg. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st. .. 161
» » » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st. .. 162
1644 22. jan. Åb. br. om landskat af bønderne i Danmark 172
» 22. jan. Åb. br. om hjælp af købstæderne i Danmark og Norge 173
» 22. jan. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st.... 174
» » » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st. .. 175
1645 23. » Åb. br. om landhjælp af bønderne i Sælland, Møn, Låland, Falster, Langeland, Bornholm og Gulland 196
» 23. jan. Åb. br. om hjælp af købstæderne s. st. 197
» » » Åb. br. om hjælp af præsterne s. st.... 198
» » » Åb. br. om hjælp af kapitlet i Roskilde. 199
» 22. maj. Mis. til lænsmændene i Sælland, Låland og Falster om opkrævning af en hovedskat af borgere og bønder 216
» 22. maj. Mis. til borgemester og råd i København om do. af borgerskabet 217
» 22. maj. Mis. til superintendenten i Sælland om do. af gejstligheden s. st. 218
» 22. maj. Mis. til rektor og professores om at erlægge en hovedskat 219
» 22. maj. Mis. til rentemesteren om do. af adelen. 220
» 18. septbr. Åb. br. om tvende almindelige skatter af bønderne i Sælland, Møn, Falster, Låland, Lavind og Fyn 231
» 18. septbr. Åb. br. om hjælp af Roskilde kapittel. 232
1646 30. maj. Åb. br. om tvende almindelige skatter af bønderne i Sælland, Smålandene, Fyn og Langeland 262
» 30. maj. Åb. br. om to enfagte skatter af bønderne i Jylland 263
» 30. maj. Åb. br. om en enfagt skat af bønderne i Skåne 264
» 30. maj. Åb. br. om en do. af bønderne i Bleking. 265
» » » Åb. br. om hjælp af præsterne i Danmark. 266
» » » Åb. br. om hjælp af kapitlerne i Danmark 267

Nr.

1647 31. maj. Åb. br. om skat og landehjælp af bønderne i Danmark 313
» 31. maj. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st. .. 314
» » » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st... 315
» 12. juni. Åb. br. om skat på konge- og kirketiender 317
» 10. juli. Mis. om skat af tiender og jura patronatus. 321
» 31. » Åb. br. til købstæderne og bønderne om en 2 p. c. rentepengeskat 323
» 31. juli. Åb. br. til kapitlerne i Danmark om det samme 324
» 31. juli. Åb. br. til rektor og professores ved universitetet om det samme 325
» 31. juli. Åb. br. til provster og præster i Danmark om det samme 326
1648 26. juli. Åb. br. om penge- og kornskat af bønderne i Danmark 356
» 26. juli. Åb. br. om hjælp af præsterne s. st.... 357
» » » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st.... 358
1649 1. septbr. Åb. br. om pengeskat af bønderne i Danmark..... 413
» 1. septbr. Åb. br. om hjælp af købstæderne s. st. 414
» » » Åb. br. om hjælp af præsterne s. st. . 415
» » » Åb. br. om hjælp af kapitlerne s. st. . 416
1650 14. avg. Mis. til lænsmændene, som have læn på afgift, om til rigens gælds afbetaling og mod ret til nådensår at indbetale et års afgift af deres læn. 452
» 14. avg. Mis. til lænsmændene, som have læn på regnskab, til samme formål og mod samme ret at indbetale et års genant af deres læn..... 453
» 15. oktbr. Åb. br. om landehjælp af bønderne i Danmark..... 460
» 15. oktbr. Åb. br. om hjælp af købstæderne s. st. 461
» » » Åb. br. om hjælp af præsterne s. st. . 462
» » » Åb. brev om hjælp af kapitlerne s. st. 463

B. Mad- og kornskatter.

1639 18. jan. Åb. br. om kornhjælp af bønderne i Danmark 3

Nr.

1641 17. novbr. Åb. br. om kornhjælp af bønderne i Danmark 112
1642 16. decbr. Åb. br. om kornskat af bønderne i Danmark 137
1643 14. decbr. Åb. br. om kornskat af bønderne i Danmark 169
1644 2. septbr. Åb. br. om kornskat af bønderne i Danmark 188
» 5. decbr. Åb. br. til bønderne øst for Bæltet om en madskat 192
1646 30. maj. Åb. br. om kornskat af bønderne i Danmark 268
1647 3. juni. Åb. br. om kornskat af samme 316
1648 26. juli. Åb. br. om penge- og kornskat af bønderne s. st. 356

C. Forskellige afgifter og ydelser.

1646 21. april. Mis. om, at der i Kronborg læn skal oppebæres spindepenge af bønderne 248
» 30. maj. Åb. br. om en kåber- og tinskat af bønderne i Danmark 269
» 30. maj. Mis. om en hjælp i kåber og tin af borgerskabet i København 270
» 30. maj. Mis. om en kåber- og tinskat af præsterne i Danmark 271
» 20. avg. Mis. om afskaffelse af spindepenge og om, at kronens bønder atter skulle spinde 281

D. Skatternes opkrævning.

1639 18. jan. Åb. br. om, at adelen ikke må påligne sine bønder den ortsdaler, som den har lovet selv at udgive 1

Skiftevæsen, se videre Gæld.

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143
2. bogs 16. kap.: Om registrering efter husbondens død ..... s. 281
1647 26. mars. Mis. om forbud mod, at præsterne skifte efter umyndige börn 299

Nr.

Skolevæsen.

1639 7. maj. Åb. br. om oprettelse af en ny professorplads ved kollegierne i Lund, Roskilde, Ribe, Års og Viborg 13

» 17. maj. Frdg. om skolekollegier eller gymnasier i Roskilde, Lund, Odense, Ribe, Viborg og Års 20

1642 9. maj. Mis. om gang og sæde mellem professores og eksercitiemestre i Sorø og deres kvinder..... 480

1643 10. maj. Fund. for universitetet i Sorø 152

1646 3. april. Mis. om, at skolernes rektorer i Danmark og Norge i deres testimonia skulle omtale deres disciples forældres vilkår for det tilfælde, at de ville søge hjælp af kommunitetet 247

1647 14. febr. Åb. br. om stadfæstelse på en ordning mellem Holmens skole og de 12 davidsdegne i Københavns skole 295

» 16. maj. Frdg. om adskilligt o. s. v. § 1: om adgang til skolekald for studiosi, som forse sig med løsagtighed 309

1649 13. april. Mis. til bisperne i Danmark om at hindre, at for mange disciple sendes fra skolerne til universitetet, og om, at disciple ikke uden testimonium må løbe fra den ene skole i den anden 396

» 1. septbr. Frdg. om kostpenges størrelse i Sorø akademi 417

Skovvæsen, se videre **Jagt.**

1641 1. maj. Åb. br. om, at bønderne i Bleking må hugge ved i deres skove, men ikke udføre dette af riget 89

» 28. oktbr. Åb. br. om forbud mod udførsel fra Lavholms læn af tilhugget bygningstømmer..... 105

1642 12. mars. Åb. br. om, at borgerne i Kristianopel må hugge i skovene til deres fornødenhed efter lænsmandens udvisning 119

1645 2. novbr. Mis. til landsdommerne i Jylland og Skåne § 15: om dem, som i fjendens tid have gjort skade på skovene 239

Nr.

1646 28. juni. Åb. br. om udførsel af træ af skovene på Langeland 278

Sundhedsvæsen, se videre Politi og god orden.

1639 11. maj. Åb. br. om apotekerne i København og tilsynet med dem 14

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143

2. bogs 4. kap.: Om pest og smitsomme syger udi købstæderne.

1. Om de syges forstandere ..... s. 163
2. Hvorledes holdes skal med dem, som fra befængte steder komme ..... » 164
3. Byers øvrigheds tilsyn med kronens og andres rettighed efter de døde ..... » 165
4. Pestmesterens lön og kald..... » 166
5. Borgemesteres og råds indseende med apotekere og badskærere ..... » 167
6. Om frugt og proviant..... » 167
7. Om pesthuse at anordnes..... » 168
8. Hvorledes holdes skal, når sygdommen i nogen by optendes ..... » 169
9. Pesthuses kapellan ..... » 170
10. Befængte huse tilholdes ..... » 171
11. Fattiges tilsyn ..... » 172
12-14. Besøgning, værtskab og begravelse udi pesttid..... » 173
15-17. Om ligkister, klæder og lagen, ligbæren ... » 174
18. Om gravere ..... » 175

1645 4. maj. Frdg. om apotekertaksten 211

1646 15. juni. Mis. om apotekerne, som sælge deres varer for dyrt 276

1649 11. juli. Frdg. om badskærere og broksnidere .. 407

Søfartsforhold, se videre Købstæderne.

1639 14. maj. Åb. br. om forbud mod ulovligt købmandskab ved Sundby færge 17

1640 6. avg. Åb. br. om, at kun indlændinge må benytte ladestedet ved Sundby færge 67

» 16. oktbr. Frdg. om skibenes drægtighed 71

1645 29. avg. Åb. br. om afskaffelse af fyringerne og fyrtolden 226

1647 2. mars. Mis. til tolderne i Øresund om at oppebære fyringspenge 296

Nr.

1647 4. april. Mis. til samme om fyrpengenes beregning. 306
» 16. maj. Frdg. om adskilligt o. s. v. § 4: om forhöjelse af havnepenge og om færgepenge..... 309
1650 29. april. Åb. br. om hvilke byer ere lovlige ladesteder i Sølvesborg læn 434
» 26. juni. Åb. br. om Slagelse borgeres benyttelse af Skibsholms havn 434

Tatere, se Fattige m. m.

Tiendevæsenet.

1648 8. maj. Håndfæstning § 34: om adelens ret til tiendefrihed 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348

Tiggeri, se Fattige m. m.
Tjænestefolk, se Fattige m. m.

Told og akcise samt havnepenge til kongen.

1639 28. febr. Mis. om told i Øresund af flöjl, kaffa og salpeter 472
» 28. febr. Mis. om oppebørsel af den 100. pending i Øresundstold af alle nationer 473
» 26. april. Mis. om Øresundstold af Engelske, Skotter og Irlændere 473
» 14. maj. Mis. om opkrævningsmåden for havnetolden i Århus 19
» 5. juni. Mis. om instruktioner for visitören i Øresund 28
» 29. juni. Åb. br. om Øresundstold af indholter, egeplanker og knæer 475
» 9. septbr. Mis. om dobbelt told i Øresund af dem, som trafikere på Pröjsen 476
1640 23. april. Toldordinans 54
» 25. juni. Frdg. om forhöjelse af tolden på heste, fede svin, får og gæs, som udføres, og på tobak og kort, som indføres 60
» 2. decbr. Toldrulle for Øresundstolden 78
1641 24. jan. Åb. br. om forlængelse indtil videre af tolden til st. Anne bro og bådsmænds våninger . 81
» 26. jan. Åb. br. om affattelsen af toldsedlerne, som bruges ved Øresundstolden 82

Nr.

1641 27. jan. Instruks for toldere og toldskrivere i Helsingør 83
» 9. februar. Toldrulle, hvorefter Øresundstolden skal oppebæres af Englænderne 85
» 1. maj. Åb. br. om, at indbyggerne i Bleking herefter må forskånes for halv sise 90
» 22. septbr. Frdg. om den told i Øresund, som skal oppebæres i Øresund af Generalstaternes undersåtter 100
1642 9. mars. Mis. om Øresundstold af Englændere.. 479
» 12. » Åb. br. om Kristianopels borgeres forskånsel for halv told og for halv sise af fremmed øl 118
» 22. mars. Mis. om tolden af Lybækkerne 121
» 2. juni. Mis. om Øresundstold af de Lybske og Bremer 481
» 23. juni. Mis. om forhöjet told af de Bremer... 482
» 17. juli. Mis. om Øresundstolden af de Bremer. 483
» 7. avg. Mis. om tolden i Øresund af indlændinge, som handle på fremmede steder 484
» 28. oktbr. Åb. br. om fornyelse på 5 år af akcisen i København til havnens reparation 136
» 12. novbr. Mis. om Øresundstolden af de Rostocker, Stralsunder og hertug Fredriks undersåtter i Stade og Buxtehude 485
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143
2. bogs 31. kap.: Om siseseddeler.....s. 314
» 9. april. Frdg. om skibstolden 145
» 14. » Mis. om, at Bremerskibene må passere Øresund for den told, som hollandske og lybske skibe give 146
» 26. april. Toldrulle gældende for Danmark og Norge undtagen i Øresund [og Bæltet]..... 147
» 26. april. Mis. om læsning og forkyndelse af denne rulle og om ophævelse af den rulle, som lænsmændene nylig have bekommet 148
» 29. april. Mis. om, at der af indlændinge ikke skal oppebæres höjere Øresundstold end den, som 1627 gaves af fremmede 149

Nr.

1643 7. maj. Frdg. om straf for at benytte falske certifikatser 151
» 3. juni. Åb. br. om forhöjelse af hestetolden ... 155
» 31. juli. Mis. om oppebørsel af bropenge af skibene, som ligge for toldboden i Helsingør 157
» 18. septbr. Toldrulle over varer, som ikke ere nævnte i rullen af 26. april for Danmark og Norge undtagen Øresund [og Bæltet] 163
» 25. oktbr. Mis. om, at der af al slags korn ikke skal tages mere i told end för den i nærværende år udgangne toldrulle udgik 164
» (uden dag) Toldrulle, hvorefter tolden i Øresund [og Bæltet] skal betales 171
1644 10. mars. Mis. om, at hertugen af Kurlands skibe skulle fortoldes i Øresund som Hollændernes ... 486
» 12. mars. Mis. om, at det indtil videre skal bero med bropengene i Øresund 178
» 13. mars. Mis. om, at indtil videre ikke skal tages videre told af de engelske end den, som toges 1637 179
» 22. mars. Mis. om, at det hollandske gods, som i Øresund ankommer på nevtrale skibe, må passere for Hollændernes told 487
» 22. juni. Mis. om, at de Dantziger skibe i Sundet skulle betale told som Hollændernes 488
» 30. avg. Mis. om, at skibe fra Elbingen skulle betale told i Sundet ligesom Hollænderne 186
» 21. septbr. Åb. br. om, at tilførsel til lejren for Malmø må passere toldfrit 190
» 14. oktbr. Mis. om det samme for franske skibe. 489
» 31. » Mis. om det samme for skibe fra Emden. 490
1645 3. febr. Ordinans om den told, som skal udgives til landkommissærerne 201
» 2. maj. Mis. om behandling af de Engelske, som skulle erlægge told i Sundet 210
» 15. maj. Mis. om, at der med tolden af de Hamborger i Sundet skal forholdes som tilforn 491
» 29. avg. Åb. br. om afskaffelse af fyringerne og fyrtolden 226

Nr.

1645 17. septbr. Ekstrakt af fredstraktaten med de Svenske af 13. avg. s. å., hvorefter tolderne i Sundet og i Bæltet skulde rette sig 228
» 17. septbr. Ekstrakt af traktaten af 13. avg. s. å. med generalstaterne, hvorefter tolderne i Sundet og Bæltet skulle forholde sig 229
» 17. septbr. Toldrulle, som 13. avg. 1645 blev aftalt mellem kongens kommissærer og de hollandske gesandter, tilstillet tolderne i Øresund og Bælt 230
» 30. septbr. Mis. om den told, som i Sundet skal afkræves den franzøsiske og engelske nation 234
» 5. oktbr. Mis. om, at indlændinge skulle betale told efter toldrullen for Hollænderne 235
» 10. decbr. Mis. om tolden af undersåtterne i Oldenborg og Delmenhorst 243
» 20. decbr. Åb. br. om tolden i Øresund af de sønderborgske herrers undersåtter..... 493
1646 27. jan. Mis. om told af indvånerne i Hamborg. 245
» 14. maj. Åb. br. om, at udførsel af heste eller andet fra Riberhus læn kun må ske over Gredsted eller Folding bro 253
» 18. maj. Frdg. om forhöjelse af tolden af heste og øksne 257
» 25. maj. Åb. br. om forbud mod at benytte ulovlige vadesteder i Koldinghus læn til skade for kongens told 261
» 1. juni. Frdg. om forhöjelse af akcisen med en sjætedel..... 273
» 5. juni. Mis. om, at Hansestæderne skulle forskånes for ubillig visiteren 274
» 5. juni. Mis. om tolden i Sundet af Hansestæderne og Hamborgerne..... 275
» 10. juni. Mis. om, at Dantzig og Hansestæderne skulle betale told i Øresund ligesom Hollænderne. 494
» 14. avg. Mis. om do. i Bæltet 280
» 22. » Mis. om, at der i Sundet af hertugen af Kurlands undersåtter og af indvånerne i Elbingen skal oppebæres told som af Hollænderne 283

Nr.

1646 22. avg. Mis. om det samme for den franske nation 495
» 18. oktbr. Mis. om, at der af hertugen af Holstens undersåtter i Øresund skal oppebæres told som af Hollænder og Lybske 285
1647 14. jan. Mis. om, at adelsfogdernes bevis for, hvor mange øksne købmændene have tilhandlet sig hos dem, skulle tages for gyldige på toldstederne ... 292
» 2. mars. Mis. om, at tolderne i Øresund skulle ekspedere de udenlandske skippere uden ophold. 296
» 4. april. Mis. om, at Englændere og Skotter fra 1. maj skulle være fri for at betale den hundrede pending 300
» 16. maj. Frdg. om adskilligt o. s. v. § 4: forhöjelse af havnepengene til kongen 309
» 21. juli. Mandat om misbrug af sisesedler 322
» 7. septbr. Frdg. om told på korn, mel, kniplinger, jærn- og messingarbejder..... 329
» 8. septbr. Mis. om, at Emder borgere skulle betale told i Sundet som de Hollænder 497
» 21. septbr. Mis. om det samme for skibe, som sejle under kurfyrsten af Brandenburgs flag 499
» 26. novbr. Mis. om, at bønderne på Vesterlandsfør skulle betale den sædvanlige told 334
» 30. novbr. Mis. om, at tolderne skulle levere kommissarietolden til landkommissærerne 336
1648 8. maj. Håndf. § 54: told og akcise må ikke pålægges uden rigsrådets samtykke 346
» 6. juli. Håndfæstning (indhold som no. 346) ... 348
1649 8. jan. Mis. om, at indbyggerne i Lybæk, Bremen og Hamborg ikke skulle betale mere i told end vore egne indbyggere..... 388
» 8. jan. Mis. om tolden af de samme i København 389
» 9. jan. Mis. om, at vore undersåtter ikke skulle give mere told i Lybæk, Bremen og Hamborg end stædernes egne indbyggere 390
» 9. jan. Mis. om det samme for Københavns borgerskab 391

Nr.

1649 14. septbr. Åb. br. om afskaffelse af høstmånedstolden, som bønderne på Amager have erlagt i Kristianshavn 420
1650 11. mars. Mis. om forhöjelse af udførselstolden på potaske 429
» 31. mars. Åb. br. om told til Rönne skibsbros reparation i de to næste år 430
» 12. april. Åb. br. om told af høleer og skæreknive 433
» 29. juni. Åb. br. om told i Rønne af der udskibede varer til fordel for skibshavnens reparation. 445
» avg. Ordning og taxa på oppebørselen af akcisen af fremmed drik 454
» avg. Frdg. om akcise af dansk øl og brændevin og forbud mod indførsel af Rostokkerøl 455
» 26. novbr. Frdg. om glastold 466

Torvedage, se Købstæderne.
Troldfolk, se Forbrydelser og straffe.
Udførsel, se Handel.

Udskrivningsvæsenet og forpligtelsen til at göre krigstjæneste og arbejde for flåden og hæren.

1641 17. septbr. Åb. br. om, at præsternes tjænere i de præstegårde, som de selv bebo, må forskånes for udskrivning 99
» 29. novbr. Åb. br. om udlevering af adelens udskrevne, men af stavnen bortrömte bönder 115
1644 23. mars. Mis. om udskrivning af bådsmænd af købstæder i Sælland, Låland, Falster og Langeland 180
1645 13. febr. Åb. br. om udskrivning af bådsfolk ... 202
1648 22. juli. Mis. om, at de læg, som ville befri sig for udskrivning ved at betale penge, må göre dette, hvis de kunne mistes af kompagnierne 355

Universitet i Sorø.

1643 10. maj. Fundats for universitetet i Sorø 152
» » avg. Mis. om at lovene, statuterne og privilegierne for universitetet i Sorø skulle sættes i kraft 158

Nr.

Veje og broer.

1639 10. febr. Mis. om vejes og broers vedligeholdelse. 11
» 19. novbr. Mis. om straf for dem, som ulovlig bruge kongens vej ved Sorø 44
1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes) ... 143
2. bogs 23. kap.: Om alfare veje.
1. Alfare vejes reparation og forsömmelses straf .. s. 301
1649 20. febr. Mis. om, at ingen må age på kongens vej i Københavns læn uden tilladelse 394

Vognmænd, se Rejsende og fremmede.

Vægt, se Mål og vægt.

Værgemål.

1643 27. febr. Reces (kong Kristian den fjærdes).... 143
2. 17: Hvad værger må sælge af umyndiges arv ..... s. 283
2. 18: Om mindreåringers myndighed og umyndighed ..... - 285

Ægter, se Købstæderne; Landboforhold.

Øksenhandel, se Handel.

NAVNEREGISTER.

Afkortninger: borgem. o: borgemester; b. o: birk; DRR. o: Danmarks riges råd; dat. o: dateringssted; dr. o: doktor; fiskerl. o: fiskerleje; h. o: herred; kl. o: kloster; købm. o: købmand; l. o: læn; landsdom. o: landsdommer; lænsm. o: lænsmand; p. o: på; rådm. o: rådmand; s. o: sogn; sgd. sædegård.

Abildhede, Øs s., Skads h., 530.
Abrahamstrup l., 513.
Agdesiden, 345.
Agershus, dat. 582; læn, 141, 190, 345, 383.
Agger, Rævs h., bådsmænd, 681.
Agnekrog, Tystrup s., Østerhorne h., 530.
Agnevig, Øs s., Skads h., 530.
Akeleje, Knud Gabrielsen, til Krenkerup, medlem af Lunde kapittel, 675.
Ald s., Koldinghus l., bådsmænd, 681.
Alnerup (Allerup) sdg., Bare h., 549.
Als (Alsø), 161; hestehandel, 385.
Alsted, Alsted h., 369.
Amager, 34, 109; høstmånedstolds afskaffelse, 616; privilegier, 589.
Andaluzia, 96.
Anders Madsen, bager i Nakskov, 358.
Andvorskov l., 101, 513.
Anholt, bådsmænd, 681.
Ansager s., Østerhorne h., 530.
Anton Gynter, greve af Oldenborg, 494.
Arenfeld, Aksel, lænsm. p. Stjærnholm, 389. — Mogens, til Rugård, 624.
Asdrup mølle vad, p. grænsen mod Sønderjylland, 49.
Askø, bådsmænd, 681; privilegier, 588.
Assenbæk mølle, Tystrup s., Østerhorne h., 530.
Assens, dat., 424 f.; bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 .
Augsburgske trosbekendelse, 372.

Baden, Hans Ernstsön, mag., professor ved gymnasiet i Lund, medlem af Lunde kapittel, 675.
Bager, Erik, tilsynsmand over börnehuset og tugthuset i Kbhvn, 32 f. — Hans, medlem af Lunde kapittel, 675. — Ole Johanssön, mag., lektor i Lund, medlem af kapitlet sstd., 675.
Ballum s., Lø h., bådsmænd, 681.
Bek, Lave, til Førslev, landsdom. i Låland og Falster, 549, 625.
Beldringe l., 513.
Belov, Lavrids, til Kølstedgård,

landsdom. i N. Jylland, medlem af Lunde kapittel, 675.
Bergen, kapittelskat, 43, 53, 62, 88, 115, 389; salg af rottekrud, 315; saltskibe, 99; skatter, 680 f.
Bergenshus l., 190, 345.
Bersodde (Fredericia), privilegier, 660.
Bilde, Anders, til Damsbo, DRR, marsk, 141, 383, 503, 575, 579, 661. — Lave, til Havlykkegård, landsdom. i Låland og Falster, 111. — Mogens, lænsm. p. Koldinghus, 517. — Sten, til Kærsgård, 549. — Vincens, til Valdbygård, 549, 625.
Bleking, 67, 438, 497; herredagssager, 264 f.; processer efter krigen, 487; skat, 505, 580 f.; skove, 86; tiende, 200, 203; told og sise, 87.
Bodekuld, Bregne h., lovligt ladested, 621.
Bogense, bådsmænd, 679; privilegier, 585; skatter, 678 f.
Bokuld, se Bodekuld.
Boltinggård, sdg., Gudme h., 624.
Boring, se Båring.
Bornemann, Filip Julius, sekretær i tyske kancelli, domprovst, 535.
Bornholm, 436 ff., 439, 527, 554; adelens privilegier der, 593; købstæders privilegier, 584; Lybækkerne, 657.
Bradsberg l., 345.
Brahe, Jørgen, til Hvedholm, DRR, lænsm. p. Hagenskov, 517, 575.
Brandenburg, told, 670.
Bremen, told i riget, 590; told i Sundet, 355, 664.
Bremerholm, 107, 618, 463 f.; admiralen, 455, 457; befalingsmanden, 440; jurisdiktion, 669; kirke, 521, 593, 668; kirkegård, 521; profossen, 457; skole, 519, 521; smeden, 28; skriver for smedjen, 512.
Brochmand, Jesper, dr., biskop i Sællands stift, 63, 519; medlem af Lunde kapittel, 675.
Brokkenhus, Oluf, lænsm. p. Kbhvns. slot, 508, til Hjulebjærge, 625.
Buntje, Lø h., bådsmænd, 681.
Burløv præstegård, Skåne, 666.
Buxtehude, told, 665.
Bådsbøl, Ballum s., Lø h., bådsmænd, 681.
Båhus l., 98, 141, 345, 383.
Båring (Boring), Vends h., 663.
Bækkeskov, sdg., Villands h., 549.
Bælt, 29 f., 389, 423; svenske orlogskibe der, 483 f.; toldere der, 470 f., 474, 481, 512; toldrulle, 396 ff.
Bæltebjærg, sdg., Luggude h., 549.
Båhus l., 98.
Bøvling slots l., 81, 587.

Cadiz, 96.

Dallund, sdg., Skovby h., 625.
Dalum kl. l., 530, 573, 578, 582.
Damsbo, sdg., Salling h., 141, 383, 503, 575, 661.
Dantzig, 512, 666 f.
Delmenhorst, told, 494.
Didrik Kristoffersen, tolder i Øresund, 397, 424.
Dragsholm l., 98, 141, 383, 513.
Due, Manderup, til Halkær, 549, 624.
Dybendal, orlogsskib, 29.
Dynkirken, sørøvere, 100, 666.
Då, Klavs, lænsm. p. Dragsholm, 62, 66. — Oluf, til Holme, 549.

Egeskov, sgd., Sunds h., 141, 383, 549, 624.
Ejdersted, 514.
Elben, handel derpå, 82.
Elbingen, 512.
Eld (Elbo) h., bådsmænd, 681.
Elfsborg læn, proklamation til indbyggerne, 431 f.

Emden, told, 666, 669.
Emmerlev (Everlev) s., Höjer h., bådsmænd, 681.
Endelave, bådsmænd, 681.
England, handel, 432, 444; told, 81, 424, 430, 452, 478, 484, 662 f.
Eriksholm, sgd., Onsø h., 141, 383, 576.
Eskild Nielsen, skriver ved Bremerholms smedje, 512.
Estland, 471 ff.
Everlev, se Emmerlev.

Falkenberg, skatter, 676 f.
Falkevad, på grænsen mod Sønderjylland, 49.
Falster, 437, 513; færge, 322; hesteudførsel, 385; provstemode, 161; landsting, 619; herredagssager, 264 f.; revers til adelen, 461; skatter, 438 f., 458, 481, 504.
Falsterbo, skatter, 676—77.
Fanø, bådsmænd, 681.
Fejø, bådsmænd, 681; privilegier, 588.
Finland, 471 ff.
Finmarken, præsternes skat, 3, 42, 388, 425.
Fjedinghelt, Skåne, 635.
Fjelsted, Vends h., marked, 607, 624.
Fjenneslev, Alsted h., 369.
Flekkerøen, ved Kristianssand, saltskibe, 98 f.
Flensborghus, dat., 53 f., 494 f., 509, 588, 616.
Flø, bådsmænd, 681.
Folding bro, Malt herred, 501.
Frankrig, told, 75, 420, 481, 662, 666, 668.
Frans Nielsen, admiral, 29.
Frederik, udvalgt prins, 548, 552, 554, 557; udvalgt konge, 574.
Frederik III., hertug af Holsten-Gottorp, 665.
Fredriksborg l., 513.
Frederiksstad, saltskibe, 99; skatter, 680 f.
Friis, Kristian, til Hesselager, kongens kansler, 127—30, 135, 670. — Tønne, 43, 52, 62, 66.
From, Jörgen, mag., professor i København, medlem af kapitlet i Lund, 675.
Fulsbøttel, dat., 94—96, 101—3.
Fusinge, sdg., Sønderlyng h., 549, 624.
Fåborg, 554; privilegier, 586; rådstuearkiv, 628; skatter, 678 f.; udskibning af heste, 385.
Fæmø (Fennø), bådsmænd, 681; privilegier, 588.
Førslev (Frøslev), sdg., Stævns h., 549, 625.

Galstrup, Øs s., Skads h., 530.
Gavnø, sdg., Hammer h., 141, 384, 549.
Gedde, Ove, til Tommerup, DRR, rigens admiral, 575.
Gedsør, færge, 322.
Geldballe, Anst h., 49.
Gellerup, Varde s., Østerhorne h., 530.
Generalstater, se Holland.
Gersdorf, Jokum, til Tundbyholm, 549, DRR, ridder, statholder i København, 624. — Peder, til Sæbygård, 624.
Gersnæs, sdg., Jærested h., 549, 625.
Gjordslev, sdg., Stævns h., 141, 383.
Glorup, sgd., Gudme h., 549.
Glyksborg, dat., 47, 90, 106, 117, 359, 384 f., 388 f.
Glykstad, dat., 43, 47, 58—62, 66, 90, 387 f., 662; fæstning, 83; told, 665.
Gravelund, Øs s., Skads h., 530.
Gredsted bro, Gørding h., 500.
Grejs, Nörvang h., 582.
Grenå, bådsmænd, 679; privilegier, 586; torvedag, 76; skatter, 678 f.

Grimsted (Grinstedgård), sgd., Lålands Nörreherred, 549.
Grindstedgård, se Grimsted.
Grubbe, Jakob, til Røgle, 625.
Grundet, sgd., Nörvang h., 582.
Guldager, Tostrup s., Østerhorne h., 530.
Gulland, 27, 48, 436, 487; degneder, 92; reces, 438; skatter, 436, 438 f.
Gundestrup, sgd., S. Asbo h., 141, 383.
Gutfeldt, Salomon, kongens livbarber, medlem af Lunde kapittel, 675.
Gyldenstjærne, Henrik, til Skovsbo, 624.
Günther, Fredrik, oversekretær i tyske kancelli, medlem af Lunde kapittel, 675.
Göje, Falk Henriksen, til Hvidkilde, 549, 625.

Haderslevhus, dat., 1—8, 48—52, 493; læn, 578.
Hagenskov l., 517.
Hakkelværk p. Øsel, salg af rottekrud, 315.
Halkær, sgd., Års h., 549, 624.
Halland, 67; herredssager 264 f.; tiende 200.
Halmstad l., skat, 41, 61, 65, 87, 95, 115, 388, 424.
Hals bjærg, bådsmænd, 681.
Halsted by og sogn, Nörre h., Låland, 499.
Halsted kl. p. Låland, 499.
Hamborg, 11; handelsret p. Danmark og Norge, 384; told, 477, 495, 509, 512, 590, 666.
Hans Ernstsön, se Baden. — Gøtriksen, bager i Nakskov, 385. — Mikkelsen, superintendent i Fyns stift, 524. — Rasmussen og Ågesen, bagere i Nakskov, 358.
Hansestæderne, 508; told, 512, 667.
Harbo, Jens, kgl. sanger, medlem af Lunde kapittel, 675.
Harboøre, Vandfuld h., bådsmænd, 681.
Harknag, Lø h., bådsmænd, 681.
Harriager h., 518.
Harrislevgård, sgd., Skovby h., 624.
Hedinge, Store, privilegier, 584; skatter, 676 f.; tiende, 369.
Hellighavn p. Femern, færge, 322.
Helsingborg, færge, 321 f., 658; skatter, 676—77; skibsbro, 66; torvedag, 617.
Helsingborg l., 8, 141, 383, 493.
Helsingør, 474—77; andragende til hyldingen, 594; bådsmænd, 677; fastelavnsborgemestre, 508; færge, 322, 658; privilegier, 583; præsterne, 485; skatter, 676 f.
Herlufsholm, birk, 29; skole, 29.
Hetofte, Tystrup s., Østerhorne h., 530.
Hindsgavls l., skriverskæppe, 600.
Hieredrop, p. grænsen mod Sønderjylland, 49.
Hjermeslevgård, sgd., Børglum h., 624.
Hjulebjærge, sdg., Halland, 625.
Hjörring, bådsmænd, 679; privilegier, 586; provstemode, 161; skatter, 678 f.
Ho (Høvde) havn, Hads h., bådsmænd, 681.
Hobro, privilegier, 586; skatter, 678 f.; torvedag, 576.
Hodde s., Østerhorne h., 530.
Hoddeby, Hodde s., Østerhorne h., 530.
Holbæk, bådsmænd, 677; marked, 617; privilegier, 584; skatter, 676 f.
Holbækgårds l., 513.
Holland, Hollændere, 11, 520, 632; handel p. Sverrig, 443 f.; salt, 421; told, 75, 90, 423, 479, 481, 512, 514, 665 f., 669.
Hollufgård, sgd., Åsum h., 549.

Hollænderby p. Amager, torvedag, 35.
Holme, sgd., Hammer h., 549.
Holmegård, sgd., Skodborg h., 549, 624.
Holst, Jörgen, bogfører, 122, 674.
Holstebro, marked, 92; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Holsten, fyrstendömme (ɔ: Sønderjylland og Holsten), 499 f., 504, 514.
Holvig, Hodde s., Østerhorne h., 530.
Horns h., Jylland, bådsmænd, 681.
Horsens, bådsmænd, 679; handel, 101; havn, 631; hospital, 85; privilegier, 586; skatter, 678 f., torvedag, 618.
Hundsbæk, sgd., Malt h., 549, 624.
Husum, 514.
Hvedholm, sgd., Salling h., 575.
Hvidkilde, sgd., Sunds h., 549, 625.
Hvitfeld, Henrik, til Liløe, lænsm. p. Landskrone, ridder, 115, 389, 549, 625.
Hynemeir, Herman, kaptejn p. »Rotgans«, 426.
Hüphauf, Johan Melkior, læge i Lund, medlem af Lunde kapittel, 675.
Håstrup, Øs s., Skads h., 530.
Høg, Ejler, til Dallund, 625. — Just, til Gjordslev, DRR, hofmester p. Sorø akademi, 48, 135, rigens kansler, 141, 383. — Mogens, til Kærgårdsholm, landsd. i Nörrejylland, DRR, 624.
Höjbjærg, Brusk h., bådsmænd, 681.

Indslev, Vends h., 663.
Ingermanland, 471 ff.
Irland, told, 662.
Isevad, p. grænsen mod Sønderjylland, 49.
Iversnæs, sgd., Vends h., 575.
Jerned (Jarnit), sgd., Gern h., 141, 383, 575.
Jersin, Dines Jensen, mag., rektor i Holstebro, 123.
Jewer amtsgericht, Oldenborg, 494.
Jordbjærge, sgd., Vemmenhöjs h., 549, 625.
Jul, Aksel, til Volstrup m. m., medlem af Lunde kapittel, 675. — Erik, til Hundsbæk, landsdom. i Nörrejylland, 125 ff., 128, 549, 624. — Jens Hermansen, til Keldgård, DRR, 126. — Malte, til Gessinggård, DRR, lænsm. i Kristianstad, 548.
Junghans, Adam, boghandler i Lund, 139.
Jungshoved l., 513.

Kalundborg, bådsmænd, 677; færgefart, 322; handel, 100; privilegier, 583; skatter, 676 f.
Kalundborg l., 141, 384, 513.
Kalø l., 141.
Keldgård, sgd., Salling, 549.
Klægbæk (Klechbek), p. grænsen mod Sønderjylland, 49.
Knabstrup, sgd., Merløse h., 549.
Knikshausen amtsgericht, Oldenborg, 494.
Knud Gabrielsen, se Akeleje. — Jensen, bager i Nakskov, 358.
Kolding, 578; bådsmænd, 679; markeder, 88; omslagsforvalter, 638; privilegier, 586; skatter, 678 f.; told, 500, 504; udførsel, 49; dat., 28.
Koldinghus l., 517; vadesteder, 503 f.
Kongsbak, skatter, 676 f.
Kongselv, skatter, 680 f.
Korsør, 610 ff.; færge over Bæltet, 322; privilegier, 583; skatter, 676 f.
Korsørgårds l., 513, 525.
Krabbe, Gregers, til Torstedlund, DRR, lænsm. p. Riberhus, 115, 141, 383, 517, 544, 575, 578, 670. — Iver Tagesen, til Jordbjærg, 549, ridder, 625. — Niels, til

Skællinge, 549, ridder, 625; lænsm. p. Sølvidsborg, 621.
Krag, Erik, til Lydom, sekretær i Danske kancelli, 557. — Niels, til Aggerskrog, landsdom. i Nörrejylland, 125 ff. jfr. 747; domprovst, 535; lænsm. p. Århusgård, 601. — Otte, til Voldbjærg, oversekretær i Danske kancelli, domprovst i Roskilde, 535.
Krarup, Tystrup s, Østerhorne h., 530.
Kratsborg, Tystrup s., Østerhorne h., 530.
Kristen Byngesen, bager i Nakskov, 358. — Davidsen, tolder i Øresund, 397. — Povlssön, medlem af Lunde kapittel, 675. — Thomesen, se Sehested.
Kristian, greve af Oldenborg, 494.
Kristian, hertug og prins, 624, 626—30.
Kristian V., prins † 1647, 534.
Kristiania, lovtinget, 628; salg af rottekrud, 315; saltskibe, 99; skatter, 680 f.
Kristianopel, dat., 397; skove, 107; told, 107.
Kristianopels l., skat, 41, 61, 65, 87, 95, 115, 388, 424.
Kristianshavn, privilegier, 33 f., 108, 591; stadsret, 76; told, 616.
Kristiansstad, handel, 101, 547; skatter, 676—77.
Kronborg, svenske orlogsskibes hilsen, 482 ff.
Kronborg l., 482, 496, 508, 513.
Kruse, Jörgen, til Hjermeslevgård, 624. — Mikkel, ansat ved börne- og tugthuset i Kbhvn., 32.
Kula, Arent von der, lænsm. p. Kronborg, 482, 496, 508.
Kurland, 472, 512, 665.
Kålsgård, Øs s., Skads h., 530.
Kås, Erik, til Lindskov, 625. — Mogens, til Støvringgård, DRR, lænsm. p. Nyborg, 141, 383, 471, 479, 512, 575.
Kær herred, 541.
Kærgård, sgd., Gørding h., 549, 624.
Kærgårdsholm, sgd. Røddingh., 549, 624.
Kærsgård, sgd., Vends h., 549
Kærteminde, bådsmænd, 679; marked, 13; privilegier, 586; skatter, 678 f.
København, 44, 64 f., 518; akcise, 119; admiralitet, 91; apotekere, 11; st. Anne bro, 76, 82; befæstning 111; bådsmænd, 677; drengeskat, 42, 52, 65, 87, 95, 115, 120, 388, 425, 608, 651; færgevæsen, 321 f., 658; gader, 526; handel, 517; havn, 119; hovedskat, 460 f.; tyske kirke, 83 f.; legen p. Vor frue kirkegård, 113; Nyboder (bådsmænds våninger), 76; privilegier, 583, for den ny by, 622; salg af rottekrud, 315; sejerværker, 354; skatter, 676 f; skole, 519; slagterlav, 590; statholder, 141, 323; studenters gældsbreve, 112; tiggeri, 648 f.; tinskat, 507; told, 590; træhest, 444; universitet, 537, 592; vagt ved portene, 446, p. voldene, 432.
Københavns l., 513; foged, 45; forbud mod jagt, 592; kongens veje der, 591; ladegård, 46.
Køge, andragende til hyldingen, 594; bortflyttede borgere, 437; bådsmænd, 677; fastelavnsborgemestre, 508; handel, 101; håndværkere, 593; privilegier, 583; skatter, 676 f.; øde pladser, 525.
Königsberg, 666; told, 663.
Kørup, sgd., Skam h., 549, 625.

Landskrone, færge over Sundet, 321 f.; privilegier, 584; skatter, 676—77; torvedag, 518.
Lange, Henrik, til Dejbjærglund,

domprovst i Ribe, 535. — Peder, til Kærgård, 549, 624.
Langeland (Lavind), 161, 430, 504; privilegier, 588; skatter, 438 f., 481; skove, 511.
Lavholm, marked, 13.
Lavholm l., skat, 41, 61, 65, 87, 95, 115, 388, 424; tømmerudførsel, 93.
Lavind, se Langeland.
Lekkinge l., 513.
Lemvig, byens ejendomme, 81; bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Leonard Torstensson, svensk general, 431.
Liløe, sgd., Gærs h., 549, 625.
Limfjorden, fiskeri, 526.
Lindemølle, Tostrup s., Østerhorne h., 530.
Lindenov, Hans, til Gavnø, DRR, lænsm. p. Kalundborg, 141, 384; til Iversnæs, 575. — Henrik, til Gavnø, 549; til Øveskloster, ridder, 625. — Kristoffer, til Lindersvold, oberstl., 519, 520.
Lindinggård, Tostrup s., Østerhorne h., 530.
Lindskov, sgd., Sunds h., 625.
Lister h., Bleking, tiende, 200.
Livland, 471 ff.
Lovbjærg, Tystrup s., Østerhorne h., 530.
Lund, domkirkens gods, 605 f.; handel, 101; gymnasium, 9, 14; kapittel, 43, 52, 62, 66, 115, 389, 506, 533, 581, 605, 609; privilegier, 585; provstemode, 161.
Lund, Ansager s., Østerhorne h., 530.
Lundbyholm, se Tundbyholm.
Lunge, Margrete, enke efter Mogens Bilde til Tirsbæk, lænsm. p. Koldinghus, 582.
Lybæk, 11, 472; lybækkerne p. Bornholm, 657; told, 109, 423, 477, 514, 590, 664.
Lykke, Falk, til Gersnæs, 549; ridder, 625.
Lüneburg, told, 477.
Låland, 437, 499 f., 513; herredagssager, 264 f.; hesteudførsel, 385; landsting, 438, 619; provstemode, 161; revers til adelen, 461; skat, 436, 438 f., 458, 481, 504; soven i kirken, 468; udvandring til Tyskland, 620.
Læsø, bådsmænd, 681.
Løgstør, bådsmænd, 681.

Mads Mikkelsen, bager i Nakskov, 358.
Magleby, store, p. Amager, privilegier, 588.
Malmø, andragende til hyldingen, 594; feltlejren der, 435; færgefart, 321 f.; færgebro, 542; handel, 101, 454; privilegier, 584; rådstuearkiv, 675; saltskibe, 99; skatter, 676 f.; told, 543.
Malmøhus, dat., 436; læn, 8, 141, 383, 493.
Mariager, bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Maribo, domhus, 110; kloster, 110; privilegier, 586; provstemode, 161; skatter, 678 f.; tingsted for landstinget, 619; torvedag, 93.
Marstrand, salg af rottekrud, 315; saltskibe, 99; skatter, 680 f.
Meklenburg, 472.
Melvingen, told, 663.
Middelfarsund, 30.
Middelfart (Medelfar), bådsmænd, 679; marked, 624; privilegier, 586; skatter, 678 f.; ægtkørsler, 623 f., 663.
Müller, Henrik, generaltoldforvalter, medlem af Lunde kapittel, 675.
Møllerød, sgd., Gynge h., 625.
Møn, 141, 369, 383, 438, 510, 513; bådsmænd, 681; skatter, 438, 481.

Nakskov, andragende til hyldingen, 594; bagere der, 358; bådsmænd, 679; marked, 499; privilegier, 586;

salg af rottekrud, 315; skatter, 678 f.; skomagere, 395; skræddere, 394 f.; snedkere, 395.
Narva, 421.
Nederlandene, se Holland.
Nibe, bådsmænd, 681.
Niels Søvrenssön, mag., præst i Malmø, medlem af Lunde kapittel, 675.
Nordenskov, Øs s., Skads h., 530.
Nordstrand, 514.
Norge, 5, 52 f., 59, 77, 116, 146, 244, 516, 523, 665; bondeskat, 120; Hamborgernes handel, 384; hylding, 628; kapittelstakstens ansættelse, 190; domkapitler, 4, 43, 52, 62, 66, 88, 95, 115, 121, 388, 425; kirker, 190 f., 194 f., 198, 208; kirkeregnskaber, 193 ff., 211; kornindførsel, 617, 652; kornudførsel, 393; købstadskatter, 3, 41, 51, 61, 65, 87, 95, 115, 120, 388, 425, 680 f.; landsbykirkeværger, 191; nadveren, 498; reces 1643 3. bog, 328—54, 438; saltskibe, 99; skoler, 495; statholder, 141; stiftsskrivere, 204; tiender, 202; told, 389, 423, 440, 485.
Nyborg, 100, 474—77; bådsmænd, 679; dat., 396; færge over Bæltet, 322; handel, 101; marked, 515; privilegier, 585; tolderne der, 481; ret til at søge Odense marked, 647; skatter, 678 f.; udskibning af heste, 385.
Nyborg l., 141, 383, 470.
Nykøbing i F., bådsmænd, 679; privilegier, 586; salg af rottekrud, 315; skatter, 678 f.
Nykøbing i Mors, bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Nykøbing i Ods h., 583; bådsmænd, 677; skatter, 676 f.
Nysted, bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Næs, sgd., Onse h., 549, 625.
Næstved, bortflyttede borgere, 437; bådsmænd, 677; fastelavnsborgemestre, 525; privilegier, 583; skatter, 676 f.
Nöragergård, sgd., Gislum h., 141, 383.
Nörholm, sgd., Østerhorne h., 575.
Nörholmgård, Østerhorne h., 530.
Nörre Dyrs h., 76.
Nörrehalland, tiende, 203.
Nörretorpe, Tystrup s., Østerhorne h., 530.

Odense, 118, 541, 624; borgemestre og råds domme, 602; gymnasium, 14; handel, 101; st. Hans kl., 190, 573; st. Hans kirke, 502; st. Knuds kl., 141, 383; marked, 530 f.; 600, 647; omslagsforvalter, 638; privilegier, 586; provstemode, 161; salg af rottekrud, 315; skatter, 678 f.; vognægter, 650, 663; dat., 89, 393, 425.
Odensegårds l., 524.
Odevold, skatter, 680 f.
Oldeland, Melkior, til Uggerslevgård, rentemester, domprovst, 535.
Oldenborg, told, 494.
Oluf Johanssön, se Bager.
Onse h., 518.
Oslo, kapittel, 43, 52, 62, 66, 389.
Osnabrüg, 431.
Otling, Ansager s., Østerhorne h., 530.

Pantoxa, Manuel, 98.
Parsbjærg, Fredrik, til Knabstrup, 549; til Vognserup, 625. — Oluf, til Jerned, DRR, ridder, lænsm. p. Båhus, 141, 383, 575.
Peder Henriksen, foged p. börne- og tugthuset i Kbhvn., 32.
st. Peder, orlogsskib, 29.
Pentz, Kristian, greve, til Niendorf og Lütkenburg, lænsm. p. Steinburg, holstensk råd, guvernør i Glückstad fæstning, 83.
Perskov, Skåne, 634.

Petz, Jakob, jærnværksejer i Skåne, 635 ff.
Podebusk, Henrik, til Kørup, 549, 625.
Pogwisch, Frans, ridder til Ravnholt, 506, 624. — Henning, til Hollufgård, landsdom. i Fyn, 535, 549. — Otto, 625.
Pommern, 472.
Portugal, 101; told, 75, 420.
Povl Mikkelsen, kaptejn, 30.
Præstø, bådsmænd, 677; privilegier, 583; skatter, 676 f.
Pröjsen, 472; told, 663.
Puerto sancta Maria, Spanien, 96.

Qvidzow, Erik, til Sandager, 625.

Ramel, Henrik, til Bækkeskov, hovmester for Sorø akademi, 549, 624, 664.
Randers, bådsmænd, 679; jordskyld, 633; privilegier, 586; præsten, 633; saltskibe, 99; skatter, 678; skolen, 633.
Rantzov, Henrik, til Schöneweide, 549; ridder, DRR; til Møgelkær, 624.
Rask, Jörgen, kgl. luthenist, medlem af Lunde kapittel, 675.
Rasmus Rasmussen, bager i Nakskov, 358.
Ravnholt, sgd., Vinding h., 624.
Rensborghus, dat., 47, 114—16, 514, 664, 667.
Retz, Fredrik, til Tygestrup, DRR, lænsm. p. Vordingborg, 525. — Jörgen, 557.
Revs(næs), sgd., Hellum h., 141, 383, 575.
Ribe, 582; andragende til hyldingen, 594; bådsmænd, 679; gymnasium, 9, 14; handel, 50, 101; do. på Elben, 82; indløbet til, 12, 111; kapittel, 43, 52, 62, 66, 389, 506, 514, 533, 581, 609; dets privilegier, 587, 590; provstemode, 161; øksenhandel, 94; salg af rottekrud, 315; saltskibe, 95; skatter, 678 f.; told, 500, 504, 544; udførsel, 49.
Riberhus l., 94, 141, 383, 499, 517, 578, 670.
Rinderup, Skåne, 625.
Ringholm, bådsmænd, 681.
Ringkøbing, handel på Elben, 82; privilegier, 586; skatter, 678.
Ringsted, 459, 462; privilegier, 583; skatter, 676 f.
Ringsted klosters l., 141, 383, 513.
Ronneby (Rundeby), handel med kød, 114; kirke, 56; lovligt ladested, 621; privilegier, 585; skatter, 676 f.; vinhandel, 57.
Rosenholm, sgd., Ø. Lisbjærg h., 549, 625.
Rosenkrantz, Erik, til Rosenholm, 549, 625. — Gunde, til Allerup, landsdom. i Skåne, 128, 549; til Vindinge, 624; medlem af Lunde kapittel, 675. — Holger, lænsm. p. Visborg, 27; til Ørup, ridder, 625. — Jörgen, til Keldgård, 549. — Mette, g. m. Niels Vind til Grundet, 582.
Roskilde, gymnasium, 9, 14; kapittel, 27, 43, 52, 62, 66, 88, 115, 389, 440, 482, 506, 532, 581, 609, dets privilegier, 590; privilegier, 583; provstemode, 161; skatter, 676 f.; tegltage, 539.
Roskildegårds l., 513.
Rostok, told, 477, 665.
Rotgans, orlogsskib, 426.
Rotkirk, Ventzel, lænsm. i Korsør, 525.
Rudkøbing, bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Rugård, sgd., Skovby h., 624, 663.
Rårup, sgd., Smørum h., 549, 625.
Rødby, bådsmænd, 679; færge, 322; hestehandel, 497; privilegier. 586; skatter, 678 f.
Røgle, sgd., Luggude h., 625.
Rømø, bådsmænd, 681.

Rönne, havn, 632; skibsbro, 619.
Rönnebjærg h., 518.

Sakskøbing, bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Saltvig, Lålands Sønder h., 499.
Saltø, sgd., Ø. Flakkebjærg h., 575.
Samsø, bådsmænd, 681; privilegier, 577.
Sandager, sgd., Skovby h., 625.
Sandhelt, Skåne, 635.
Schöneweide, sgd., Holsten, 549.
Sefeld, Jörgen, til Visborggård, 549. — Jörgen, til Revs, DRR, landsdommer i Sælland, lænsm. p. Ringsted kl., 128, 141, 383, 575.
Sehested, Hannibal, til Nöragergård, DRR, lænsm. p. Dragsholm, 97, 115; lænsm. p. Aggershus, statholder i Norge, 141, 383, 389, 575. — Kristen Thomesen, til Stovgård, DRR, kongens kansler, 141, 383, 546, 575; hans recesudkast, 126, 128—40, 154 f., 158—62, 167—69, 187. 215 f., 218, 226, 239 f., 259, 261, 263 ff., 271 f., 277, 280 f., 285, 290 ff., 294—99, 310 f., 313 f., 316—21, 325—28; hans rettelser til hertug Fredriks valgbrev 1648: 548—52; til Fredrik III.s håndf., 555 f., 563, 569, 571 ff.; rettelser til andre love, 642, 644, 672 f. — Mogens, til Holmegård, 549, 624.
Sejlstrup l., bådsmænd, 681.
Sejrø, bådsmænd, 681.
Silkeborg l., 582.
Simmershavn (Simbrishavn), markeder, 119; privilegier, 585; skatter, 676 f.
Skagen, bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Skamstrup, Øs s., Skads h., 530.
Skanderborg l., bådsmænd, 681.
Skandrup, Hjelmslev h., privilegier, 588.
Skanør, skatter, 676—77.
Skel, Albret, til Fusinge, DRR, 126. — Kristen, til Fusinge, 549; DRR, 624. — Otto, til Hammelmose, DRR, 126.
Skellinge, sgd., Nörre Asbo h., 549, 625.
Skelskør, bådsmænd, 677; privilegier, 583; skatter, 676 f.
Sken, salg af rottekrud, 315; skatter, 680 f.
Skibsholms havn, ved Tudeås udløb i Bæltet, 631.
Skirtofte, Tostrup s., Østerhorne h., 530.
Skive, privilegier, 586; skatter, 678 f.
Skotland, 424; told, 478, 662.
Skov, Jesper, borger i Ronneby, 57.
Skovsbo, sgd., Bjærge h., Fyn, 624.
Skåne, 445, 487, 497, 500, 505; herredagssager, 264 f.; kvægpest, 7; processer efter krigen, 487; proklamation til indbyggerne, 435; recessen, 493; skat, 118.
Slagelse, 610 ff.; bortflyttede borgere, 437; havn, 630 f.; hestemarked, 495; privilegier, 583; skatter, 676 f.
Slangerup, privilegier, 584; skatter, 676 f.
Slesvig, hertugdömme, 514.
Sorø, akademi, 48, 664; birketing, 96, 103, 469, 494, 501 f., 515, 535, 540, 544; søhandel, 394; torvedage, 89; universitet, 359—84, 387, 609, 629.
Spanien, told, 75, 420; salthandel, 96 ff.
Spend, Niels Kristensen, præst for Holmens kirke i Kbhvn., 618.
Spiering, brødrene (Peter, Isak, Arendt og Didrik), svenske toldforvaltere, 662.
Stade, told, 665.
Stavanger, kapittel, 43, 53, 62, 66, 389; skatter, 680 f.
Stavanger l., 190, 345.
Stavanger stift, tiende, 200.

Stege, bådsmænd, 677; privilegier, 583; skatter, 676 f.
Stenssen, Kristoffer, til Grimsted, 549; oberst ved det sællandske regiment, 625.
St. Lucas (Lucar), Spanien, 96.
Stovgård, sgd., Nörvang h., 141, 383.
Stralsund, told, 477, 665.
Strandhus, Brusk h., bådsmænd, 681.
Stubbekøbing, bådsmænd, 678; privilegier, 586; skatter, 676 f.
Støvringgård, sgd., Støvring h., 141, 383, 575.
Sundby færge, Lynge-Fredriksborg h., 13, 62; ladested, 62.
Sundby, Kær h., færgebro, 531; marked, 579.
Svenborg, bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Svench, Kristoffer, medlem af Lunde kapittel, 675.
Svenstrup, sgd., Torne h., 141, 383, 575.
Svenstrup l., 513.
Sverige, 431, 442, 444, 470 f., 475, 487; fred, 469, 482 f.; told, 471.
Sæby, bådsmænd, 678; privilegier, 586; skatter, 678.
Sæbygård, se Søbygård.
Sæbygårds l., 513.
Sækbæk, Tostrup s., Østerhorne h., 530.
Søbygård (Sæbygård), sgd., Gern h., 624.
Sølvidsborg (Syllesborg, Sylvesborg), lovligt ladested, 621; privilegier, 585; skatter, 676 f.
Sølvidsborg l., 56; lovlige ladesteder, 621.
Sønderborg, 667.
Sønder (Asbo) herred i Skåne, 518.
Sønder Dyrs h., 76.
Sønderholm, Bøvling l., bådsmænd, 681.
Sønderhov, Skads h., bådsmænd, 681.
Søvderholm, Bøvling l., bådsmænd, 681.
Søvren Andersen, mag., kannik i Ribe, 609.

Tisted, bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Tommerup, sgd., Jerrested h., 575.
Torstedlund, sgd., Hornum h., 141, 383, 575.
Torstenson, Leonard, svensk general, 431.
Tostrup s., Østerhorne h., 530.
Tot, Henrik, til Boltinggård, 624. — Otte, til Næs, 549. — Tage Andersen, lænsm. p. Sølvidsborg, 56. — Tage Ottesen, til Eriksholm, DRR, lænsm. p. Malmøhus, 4, 8, 43, 52, 62, 66, 141, 383, 575.
Tranekær l., 141, 383.
Troldholm, sgd., V. Flakkebjærg h., 575.
Trolle, Niels, til Troldholm, DRR, lænsm. i Københavns l., 76, 88, 115, 389; p. Roskildegård, 539.
Tronhjem, kapittel, 43, 53, 62, 66, 389; stift, 3, 42; saltskibe, 99; salg af rottekrud, 315; skatter, 680 f.
Tronhjem l., 190, 345.
Tryggevælde l., 513.
Tundbyholm (Lundbyholm), sgd., Ingelsted h., 549, 624.
Tvilum birk, 634.
Tygestrup, sgd., Merløse h., 575.
Tyskland, 385, 497.
Tystrup s., Østerhorne h., 530.
Tåsinge, 90; birketing, 90.
Tønder, 514.
Tønding, store, Tystrup s., Østerhorne h., 530.
Tønding, lille, Tystrup s., Østerhorne h., 530.
Tønsberg, saltskibe, 99; skatter, 680 f.

Ulfeld, Björn, til Møllerød, 625. — Ebbe Kristoffersen, lænsm. p.

Hammershus, 6; til Egeskov, ridder, 624. — Flemming, til Ørebygård, 549, 625. — Knud Kristoffersen, 506. — Korfids, til Egeskov, DRR, statholder i København, 141; rigens hofmester, 354, 383, 387, 507, 546, 575. — Kristoffer, til Svenstrup, DRR, lænsm. p. Helsingborg, 4, 8, 141, 383, 575. — Lavrids, til Egeskov, 549; til Harrislevgård, 624.
Ulrik, Hans, smed p. Bremerholm, 28.
Urne, Frederik, lænsm. p. Kronborg, 31. — Kristoffer, til Åsmarke, DRR, rigens kansler, 4, 43, 62, 66, 88, 141, 383, 506, 535, 575. — Sigvard, til Rårup, 549, 625.
Urup, Aksel, til Bæltebjærg, 549.

Valbygård, sgd., Stævns h., 549, 625.
Valdemar Kristian, greve af Slesvig-Holsten, 89.
Valkendorf, Henning, til Glorup, lænsm. p. Odensegård, 385, 524, 549, 600. — Kristoffer, medlem af Lunde kapittel, 675.
Varberg, skatter, 676 f.
Varberg l., skat, 41, 61, 65, 87, 95, 115, 388, 424.
Varbo, Tostrup s., Østerhorne h.,
Varde, handel p. Elben, 82; marked, 578; privilegier, 586; provstemode, 161, 670; skatter, 678 f.; skibsbro, 577.
Varnemünde (Varnominde), færge, 322.
Vejfald, Tystrup s., Østerhorne h., 530.
Vejle, bådsmænd, 679; privilegier, 587; skatter, 678 f.
Vends h., 607, 624.
Verslev b., 634.
Vestenbæk, Øs s., Skads h., 530.
Vesterende, Lø h., bådsmænd, 681.
Vestergutland (V. Gøtland), 483.
Vesterlandsfør, 544.
Vestersøen, 472, 483.
Vestervig kl.s l., 141, 383, 503; bådsmænd, 681.
Viborg, andragende til hyldingen, 594; gymnasium, 9, 14; handel, 101; kapittel, 43, 52, 62, 66, 389, 506, 533, 581, 609; kapitlets privilegier, 587; provstemode, 161; salg af rottekrud, 315; skatter, 678 f.
Vind, Iver, til Nörholm, DRR, lænsm. p. Dalum kl., 530, 573, 575, 638. — Jörgen, til Gundestrup, lænsm. p. Dragsholm, øverste rentemester, DRR, 98, 141, 383. — Niels, til Grundet, 582.
Vindinge, sgd., Ø. Flakkebjærg h., 624.
Vinstrup, Peder, dr., biskop i Skåne stift, medlem af Lunde domkapittel, 675.
Visborg l., 27.
Visborggård, sgd., Hindsted h., 549.
Visby, 48.
Wismar, told, 477.
Vognserup, sgd., Tusse h., 625.
Vor h., tingdag om fredagen, 629 f.
Vordingborg, bådsmænd, 677; færge, 322; privilegier, 583; skatter, 676 f.
Vordingborg l., 513, 525.
Worm, Ole, dr., medlem af Lunde domkapittel, 675.

Ystad, 585; handel, 101; skatter, 676 f.

Ålborg, 118, 579; andragende til hyldingen, 594; bådsmænd, 679; færgebro, 531; handel, 101; marked, 605; skatter, 678 f.
Ålborghus l., 190, 541.
Ålholm l., 101.
Århus, andragende til hyldingen, 594; bådsmænd, 679; fastelavnsborgemestre, 601; færgefart, 322; gymnasium, 9, 14; handel, 101;

havn, 14; hospital, 85; kapittel, 43, 52, 62, 66, 389, 506, 533, 581; privilegier, 587, 609; provstemode, 161; saltskibe, 99; skatter, 678 f.; torvedag, 525.
Åsmarke, sgd., Musse h., 141, 383, 506.
Åstrup l., bådsmænd, 681.

Æbeltoft, bådsmænd, 679; privilegier, 586; skatter, 678 f.
Ærø, 161.

Ørebygård, sgd., Lålands Sønder h., 549, 526.
Øresund, 29, 77 f., 389, 423, 514; fyringspenge, 470, 520, 523; svenske skibe der, 482 ff.; tolderne der, 43, 44, 78, 355, 358, 386, 429 f., 434, 452, 470 f., 474, 481, 484 f., 494 f., 509, 661—69; toldrulle, 67, 396 ff., 481; toldsedler, 77; visitøren der, 31, 508; told, 90, 121, 479; indlændinges told, 485.
Ørum l., bådsmænd, 681.
Ørup, sgd., Ingelsted h., 625.
Øs s., Skads h., 530.
Østerende, Lø h., bådsmænd, 681.
Østersøen, 29, 472, 483.
Øves kl., sgd., Færs h., 625.

TRYKFEJL OG RETTELSER.

Side	*52*	*lin.*	*7*	*f. n.:*	*speeie*	*læs:* *specie.*
»	*126*	»	*5—6*	*f. n.:*	*Erik Krag*	» *Niels Krag.*
»	*127*	»	*2 og 4*	*f. o.:*	*Erik Krag*	» *Niels Krag.*
»	*144*	»	*5*	*f. o.:*	*1631*	» *1632.*
»	*446*	»	*12*	*f. o.:*	*25. apri*	» *26. april.*
»	*549*	»	*11*	*f. n.:*	Lundbyholm	» Tundbyholm.

